

ORDU ÜNİVERSİTESİ
ORDU UNIVERSITY

ODU
SOSYAL BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

ODU Journal of Social Sciences
ÖZEL SAYI Eylül/September 2023

ODÜSOBİAD

**SOSYAL BİLİMLER
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ
SEMPOZYUMU
ÖZEL SAYISI**

ODÜSOBiAD yılda 3 kez (Mart-Temmuz-Kasım)
yayımlanan uluslararası hakemli dergidir.
ODUSOBİAD is a international peer-reviewed journal
published three times a year.
(March-July-November).

ODÜSOBiAD; UKALBİM TR Dizin, Index
Copernicus, OAJI, Sindex, Türk Eğitim İndeksi,
SOBiAD, Journal Factor, Acarindex, CiteFactor,
ResearchBib, ISAM, ROAD, OJOP, tarafından
taranıp indexlenmektedir.

ODU Journal of Social Sciences Research currently
indexed by ULAKBİM TR Dizin, Index Copernicus,
OAJI, Sindex, Türk Eğitim İndeksi, SOBiAD, Journal
Factor, Acarindex, CiteFactor, ResearchBib,
CiteFactor and, ISAM, ROAD, OJOP.

**Dergimize gelen makaleler iThenticatie intihal
incelemesinden geçirilerek araştırma ve yayın etiğine
uygun hazırlanmıştır.*

SAHİBİ

Ordu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Süleyman Erkam SULAK
SBE Müdürü

EDİTÖR

Doç. Dr. Fevziye EKER

EDİTÖR YARDIMCISI

Dr. Arş. Gör. Gülhanım Bihter YETKİN

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Doç. Dr. Turgay HAN

MİZANPAJ EDİTÖRÜ

Sezer AYDIN

SEKRETER

Muhammed Emin AYDIN
Fatmanur GÜNGÖR

ISSN: 1309-9302

ODÜSOBİAD ÖZEL SAYI HAKEM LİSTESİ

1. Prof. Dr. Ali CAN
  2. Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM
  3. Prof. Dr. Ayşegül ERGENE
  4. Prof. Dr. Cenk GÜRAY
  5. Prof. Dr. Hamdi GÜNDOĞAR
  6. Prof. Dr. İrfan GÖRKAŞ
  7. Prof. Dr. Yakup Alper VARIŞ
  8. Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK
  9. Doç. Dr. Aslı SAĞIROĞLU ARSLAN
  10. Dr. Öğr. Üyesi Aynur ÇINAR
  11. Doç. Dr. Alper MUMYAKMAZ
  12. Doç. Dr. ASLI SAĞIROĞLU ARSLAN
  13. Doç. Dr. Ayşe Derya ESKİMEN
  14. Doç. Dr. Banu ÖZDEMİR
  15. Doç. Dr. Bülent ORAL
  16. Doç. Dr. Cemal KARABAŞOĞLU
  17. Doç. Dr. Elif AKTUĞ
  18. Doç. Dr. Erkan SALAN
  19. Doç. Dr. Fatma ALTUN KOBUL
  20. Doç. Dr. Fatma Serab ONURSAL
  21. Doç. Dr. Üyesi Gül GEYİK
  22. Doç. Dr. Hakan ARSLAN
  23. Doç. Dr. İsmail BÜLBÜL
  24. Doç. Dr. Mazhar BAL
  25. Doç. Dr. Mehmet GEDİZLİ
  26. Doç. Dr. Mubariz MAMMADLİ
  27. Doç. Dr. Murat AKIN
  28. Doç. Dr. Uğur ÜNAL
  29. Doç. Dr. Samet ÇEVİK
  30. Doç. Dr. Sevda ÜNAL
  31. Doç. Dr. Yunus TOPSAKAL
  32. Doç. Dr. Zekai ERDAL
  33. Doç. Emre AKSOY
  34. Dr. Öğr. Üyesi Adem GÜRLER
  35. Dr. Öğr. Üyesi Banu ÖZDEMİR
  36. Dr. Öğr. Üyesi Betül Gökçen DOĞAN LAÇİN
  37. Dr. Öğr. Üyesi Canan HANOĞLU Tokat
  38. Dr. Öğr. Üyesi Faruk DÜNDAR
  39. Dr. Öğr. Üyesi Feridun KAYA
  40. Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKKAŞ
  41. Dr. Öğr. Üyesi Murat Kemal KELEŞ
  42. Dr. Öğr. Üyesi Nadire Tuba YİĞİTPAŞA
  43. Dr. Öğr. Üyesi Neslihan KORKMAZ
  44. Dr. Öğr. Üyesi Özlem COŞKUN
  45. Dr. Öğr. Üyesi Rabiya SALTİK
  46. Dr. Öğr. Üyesi Selman YILMAZ
  47. Dr. Öğr. Üyesi Semra KİYE
  48. Dr. Öğr. Üyesi Sümeyra ALAN
  49. Dr. Öğr. Üyesi Tanju ARABOĞLU
  50. Dr. Öğr. Üyesi Ülkü AKÇA ÜŞENTİ
  51. Dr. Arş. Gör. Şura TOPTANCI
  52. Dr. Oğuzhan YILDIRIM
- Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Karabük Üniversitesi
Trabzon Üniversitesi
Hacettepe Üniversitesi
Adıyaman Üniversitesi
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Erciyes Üniversitesi
İğdır Üniversitesi
Yozgat Bozok Üniversitesi
Erciyes Üniversitesi
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Dumlupınar Üniversitesi
Karabük Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Dokuz Eylül Üniversitesi
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Trabzon Üniversitesi
İstanbul Ticaret Üniversitesi
Atatürk Üniversitesi
Uşak Üniversitesi
Mustafa Kemal Üniversitesi
Akdeniz Üniversitesi
Manisa Celâl Bayar Üniversitesi
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Çukurova Üniversitesi
Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi
Mardin Artuklu Üniversitesi
Kırıkkale Üniversitesi
Giresun Üniversitesi
Dumlupınar Üniversitesi
Mustafa Kemal Üniversitesi
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Atatürk Üniversitesi
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Kastamonu Üniversitesi
İstanbul Gelişim Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Muş Alparslan Üniversitesi
Erzurum Teknik Üniversitesi
Trakya Üniversitesi
Düzce Üniversitesi
Eskisehir Technical Üniversitesi
Milli Eğitim Bakanlığı

EDİTÖRDEN

Değerli okurlar bu defa bilim dünyasına yeni adım atmış ve bu yolda özverili çalışmaları ile emin adımlarla yürüyen genç akademisyenlerin yoğun çabaları ile gerçekleştirdiği yazıları sizlerle paylaşacağız. Bu yolda genç akademisyenlerimize yol gösteren ve her konuda destek olan danışman meslektaşlarımızın da katkıları ile hazırlanan bu özel sayımızın siz değerli okurlarımıza katkı sağlayacağı gibi genç akademisyenlerimize de bir heyecan ve heves vereceğini umuyoruz.

Sosyal Bilimler Enstitüsü olarak vizyonumuz "Sunduğu imkânlar ve verdiği desteklerle bilimsel üretkenliğini artırmak, akademik çalışmaların faydalarıyla uluslararası düzeyde saygın bir enstitü olma düşüncesi ile Enstitümüz tarafından düzenlenen Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu için gönderilen yazılardan titiz bir değerlendirme sonrasında yayımlanmaya değer görülenler özel sayımızda yerini almıştır. Bu sempozyum öğrencilerimizin çalışmalarını sergileyebilmeleri ve akademik alanda deneyim kazanmaları adına düzenlenmiş ve yaptıkları çalışmalar değerli hakemlerimiz tarafından titizlikle incelenerek bilim dünyasına kazandırılmıştır.

Sempozyum 72 sunum ile tamamlanmış, dergimize tam metin akademik bir çalışma olarak yayımlanması için 21 adeti gönderilmiş ve yapılan değerlendirme ile 17 adet yazı özel sayımızda yayımlanmak için sonuçlanmıştır. Her çalışma yayın politikamıza uygun bir şekilde, taviz vermeden kıymetli hakemlerimizin özveri ile yaptıkları incelemeleri sonucunda yayımlanmaya hak kazanmıştır. Bu bağlamda son derece objektif ve bilime katkı sunacak bunun yanı sıra genç akademisyenleri cesaretlendirerek yol gösterecek olan yazıların ilgili okurlarımıza da bilimsel bir doyum getirmesini umut ediyoruz. Bu bağlamda genç bilim insanlarının sempozyum, kongre vb. platformlarda çalışmalarını sunmalarını çok kıymetli buluyoruz ve bu yolda danışman meslektaşlarımızın da gençlerimize güzel örnek olarak ve her adımda yanlarında bulunarak destek vermelerini temenni ediyorum. Özel sayımızda emeği geçen kıymetli yazarlarımıza, değerli hakemlerimize ve yayım aşamasında emeği geçen tüm ekip arkadaşlarımıza sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Gençler her yerde olsun, sanayide, ekonomide, siyasette, bilimde... ama en önemlisi bizler her daim gençlerin yapmaya çalıştıkları faydalı işlerde yanlarında yakınlarında olalım... birliğimizi, beraberliğimizi ve gençlerimizi kaybetmeyelim, kazanalım ve onlara da insan kazanmayı, objektif bilimi, ahlaki değerlerle ilerleyen akademiye aşılalım... Bu duygularla siz değerli okurlarımızı saygı ile selamlıyorum.

Doç. Dr. Fevziye EKER

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ

- 0001 | Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Psikososyal Uyum: Trabzon İli Örneği
0024 | *Reasons for Divorce and Psychosocial Adjustment After Divorce: The Case of Trabzon Province*
Naciye GÜVEN - Ahmet KÖROĞLU
- 0025 | Ahlâkî Değerlerin Ontolojik Kaynağı (Eş'arî ve Mâtürîdî Örneği)
0040 | *Ontological Source Of Moral Values (Ash'arî and Mâtürîdî Example)*
Mehmet Kenan ŞAHİN - Aydın FINDIK
- 0041 | Travel Capital: A Qualitative Study on Traveler Earnings
0058 | *Seyahat Sermayesi: Gezgin Kazançları Üzerine Niteliksel Bir Araştırma*
Ramazan ERDEM - Sümeyye ÖZMEN - Ahmet ALKAN - Dilruba İZGÜDEN - Nuray BAĞIRSAKCI
- 0059 | Türkiye Üzerinde Yoksullaştırıcı Büyüme Hipotezinin Analizi: 1970-2020
0082 | *Analysis of the Immiserizing Growth Hypothesis on Turkey: 1970-2020*
Duygu ÇELİK - Atilla AYDIN - Burçin ÇAKIR GÜNDOĞDU - Selim AYKAÇ
- 0083 | Mikrotonal Gitarada Makamsal Müziğin Çokseslendirilmesine İlişkin Yaklaşımlar ("Allı Turnam" Örneği)
0092 | *Approaches Relating to Polyphony in Makam Music on Microtonal Guitar ("Allı Turnam" Example)*
Erkin KASAP - Sercan ÖZKELEŞ
- 0093 | Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep Örnekleri Işığında Suriye-Zengi Üslubunun Mimari Süslemeye Etkileri
0124 | *Kahramanmaraş, Adana and Gaziantep Examples of Syrian-Zengi Architectural Effects with Examples*
Fevziye EKER - Furkan KÖKSÖKEN
- 0125 | Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Muhabbet Tilsimi Romanında Batılı İfade Eden Söz Varlığı
0146 | *Vocabulary Expressing Superstition in Hüseyin Rahmi Gürpınar's Novel Muhabbet Tilsimi*
Hakan ÇELEBİ
- 0147 | AHP-TOPSIS Yöntemine Dayalı Tedarikçi Seçimi: Ahşap Sektöründe Bir Uygulama
0168 | *Supplier Selection Based on AHP-TOPSIS Method: An Application in the Wood Industry*
Mervener YERLİ - Derya ÖZTÜRK
- 0169 | Bill Evans Doğaçlamalarında Armonik Yapı ("All The Things You Are" Örneği)
0184 | *Harmonic Structure in Bill Evans Improvisations (Example of "All The Things You Are")*
Özgür BADOĞLU - Sercan ÖZKELEŞ
- 0185 | Evlilik Kaygısında Bağlanma Stillerinin Yordayıcılığı
0204 | *Predictiveness of Attachment Styles in Marital Anxiety*
Şenel ÇITAK - Ayşe BAŞAR
- 0205 | Türkçe Öğretmeni Adaylarının Anahtar Yetkinlikler Algısı
0232 | *Key Competences Perception of Turkish Prospective Teachers*
Tahacan KARAHÜSEYİN - Hasan Hüseyin MUTLU
- 0233 | Etkinlik Turizmi Kapsamında Ordu Vosvos Şenliği Organizasyon Sürecinin Değerlendirilmesi
0250 | *Evaluation of Ordu Vosvos Festival Organization Process within the Scope of Event Tourism*
Taner DALGIN - Emrah KARA - Hüseyin ÇEKEN
- 0251 | Reklam Afişlerinde Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu: Almanya Entegrasyon Vakfı Örneği
0270 | *Social Integration Of Migrants In Advertising Posters: Example Of German Integration Foundation*
Ümran GEZGİN
- 0271 | 1950 Kuşağı Kadın Öykücülerinden Nezihe Meriç ve Tezer Özlü'nün Öykülerinde Melankoli Üzerine Bir İnceleme
0286 | *A Study on Melancholy in the Stories of Women Storytellers of the 1950 Generation, Nezihe Meriç and Tezer Özlü*
Zinnet GÜNDÜZ
- 0278 | Video Platformlarında Strateji Oluşturma Modeli Önerisi: YouTube Blogu Tematik İçerik Analizi
0310 | *Strategy Crafting Model Proposal on Video Platforms: YouTube Blog Thematic Content Analysis*
Caner MURATOĞLU - Orhan BAYTAR
- 0311 | Yazılı Metinlerde Yaradılış ve Lilith
0328 | *Creation and Lilith in the Written Texts*
Fevziye EKER - Derya TOPALOĞLU
- 0329 | Anadolu Taş Tezyinatında "On İki Hayvanlı Türk Takvimi" İle İlişkili Hayvan Tasvirleri: İkonografik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme
0354 | *Depictions of Animals Related to the "Turkish Calendar with Twelve Animals" in Anatolian Stone Decoration: An Evaluation of Their Iconographic Meanings*
Halime Özlem ÇABUK - Sevinç EREN

Geliş Tarihi / Received Date
08.04.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date
06.09.2023

Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Psikososyal Uyum: Trabzon İli Örneği¹

*Reasons for Divorce and Psychosocial Adjustment After Divorce: The Case of
Trabzon Province*

Naciye GÜVEN²
Ahmet KÖROĞLU³

Öz

Evlilik birlikteliği ile ortak bir yaşama adım atan bireyler, çeşitli nedenlerle zamanla sorunlar yaşayabilmektedir. Aile sorunları, sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşmadığında da evlilik boşanma ile sonuçlanabilmektedir. Boşanma, aileyi oluşturan tüm bireyleri derinden etkileyen ve toplumsal boyutları olan önemli bir yaşam olayıdır. Bu araştırmanın temel amacı, boşanma nedenlerinin araştırılması ve boşanma sonrası çocukların sosyal uyum sürecinin incelenmesidir. Bu amaçla, Trabzon ilinde yaşayan ve boşanmış 18'i kadın ve 13'ü erkek olmak üzere toplam 31 katılımcı ile çalışılmıştır. Nitel araştırma deseni ile yapılan bu çalışmada görüşmeler, araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak hazırlanan standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formu aracılığıyla yapılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre en önemli boşanma nedenlerinin aldatma ve eşe-çocuğa karşı sorumsuzluk olduğu, eşler arası fikir ayrılığı ve geçimsizliğin de önemli boşanma nedenleri arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Boşanma sonrasında katılımcı ve çocuklarının boşanma öncesine göre kendilerini duygusal, davranışsal ve sosyal açıdan çok daha iyi hissettiklerini ifade etmeleri de diğer önemli sonuçlardandır.

Anahtar Kelimeler: Boşanma nedenleri, evlilik, psikososyal uyum, aile, çocuk

¹ Bu çalışma Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 18.01.2023 tarihli ve 2023/01 sayılı olumlu kararı ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

² Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik ABD, Kırıkkale/TÜRKİYE, E-mail: naciyeozkara@hotmail.com

³ Lisansüstü Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Psikolojisi ABD, Trabzon/TÜRKİYE, E-mail: psk.ahmetkoroglu@yahoo.com

Abstract

Individuals who step into a common life with a marriage union may experience problems over time for various reasons. If family problems cannot be resolved in a healthy way, marriage may result in divorce. Divorce is an important life event that deeply affects all members of the family and has social dimensions. The main purpose of this research is to investigate the reasons for divorce and to examine the social adjustment process of children after divorce. For this purpose, a total of 31 divorced participants (18 women and 13 men) living in Trabzon province were studied. In this study, which was conducted with a qualitative research design, the interviews were conducted through a standardized open-ended interview form prepared by the researcher by taking expert opinion. The obtained data were analyzed by content analysis method. According to the results of the research, it was concluded that the most important reasons for divorce are cheating and irresponsibility towards spouse-children, disagreement and incompatibility between spouses are among the important reasons for divorce. Another important result is that after the divorce, the participants and their children stated that they felt much better emotionally, behaviorally and socially than before the divorce.

Keywords: *Reasons for divorce, marriage, psychosocial adjustment, family, child*

Giriş

Ülkemizde, boşanma sorununun özellikle son yıllarda büyük bir artış göstermesi, bu durumun toplumsal ve ruhsal bir sorun olarak gündeme gelmesine neden olmuştur. TÜİK 2022 yılı verilerine göre 2021 yılında 175 bin 779 çift boşanmış iken bu sayı 2022 yılında 180 bin 954 oldu (TÜİK, 2023). Bu sonuçlar ise konuyla ilgili daha kapsamlı araştırmalar yapılması ve sorunun irdelenmesine yönelik çok disiplinli projeler geliştirilmesi bakımından önem taşımaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

Toplumun en temel ögesi olan aile, evlilik müessesesiyle birlikte kurulan toplumsallaşmanın en temel basamağıdır (Gökçe, 1976: 1). Güçlü bir sisteme sahip aile, aynı zamanda toplumu temellendirmek ve geleceğe taşımak demektir (Ağdemir, 1991: 2). Ailenin kurulmasındaki en belirleyici süreç ise eş seçiminin yapılmasıdır. Lauer ve Lauer (2004)'e göre eş seçme süreci; bireylerin, kültür, gelenekler, din, çekici gelme düzeyi, kişilik ve yaşam anlayışı gibi birçok etmenin bir arada değerlendirildiği, yaşam boyu etkisi devam eden oldukça önemli bir süreçtir. Kişilerin yaşamına uygun bir eş seçimi yapabilmesi için en başta bireysel farkındalığının olması, yaşam beklentilerinin belirlenmesi, bireysel olarak geliştirilmesi gereken yanların ya da üstün özelliklerinin bilincine varılması gerekmektedir. En önemlisi de evliliğe kişinin kendisini hazır hissetmiş olmasıdır. Bu sebeple özellikle erken yaşta evlilik kararı alınması, yaşam amacının belirsizliği ve bireylerin kendilerini tanınamaları belirsizliklerle dolu bir ilişkiye ve zamanla iletişim çatışmaları yaşanmasına hatta boşanmalara sebep olabilmektedir (Warren, 1999:10).

Yirmi birinci yüz yılda yaşanan sosyal ve kültürel değişimler, aile birlikteliğini oluşturma, aile içinde aidiyet hissi ve ortak yaşama anlayışlarında önemli değişimlere sebebiyet vermiştir. İnsan yaşam süresinin uzaması, kentleşme, kadının işgücüne katılması ve ekonomik özgürlüğe sahip olması, artan

olanaklarla çeşitlenen eğitim ve iş imkânları arasında tercih edebilme olanaklarının artması gibi birçok gelişme bireylerin geleceğe dönük kariyer hedeflerine daha fazla yönelmelerine bir yönüyle de bireyselleşmelerine olanak tanımıştır (Berger & Berger, 1976: 100). Bireyselleşen dünya düzeninde boşanma sadece kişisel bir hak olmanın ötesinde aynı zamanda psikolojik bir değişime de neden olmaktadır. Kişiyi bir yönüyle yeni bir sosyal düzenin uyumuna götürürken, aynı zamanda kendi duygularına özen göstermek ve kendi sosyal imajını toplum içinde değiştirmek gibi birtakım süreçleri de içerisinde barındırmaktadır (Corley & Woods, 1992: 47). Yirminci yüzyılın son dönemlerinde göç olgusunun evliliklerdeki kültürel farklılaşmanın artmasına olanak vermesi ve çiftlerin beklentilerindeki farklılıklara yeni bir yön çizmesi boşanmanın nedenleri arasında görülmektedir (Whitehead, 1997: 27). Yeni anlayış boşanmanın daha büyük mutluluklara yol açacağı fikrini desteklediği gibi tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşmasına da kapı araladığını göstermektedir (Amato, 2000: 1269).

ABD'nin Minnesota şehrinde yaşayan 886 boşanmış kişi ile 2008 yılında yapılan boşanma nedenlerinin incelendiği bir araştırmada: boşanma nedeni olarak en belirgin iki unsurun 55% oranında yaşama ayrı bakıyor olmak ve 53% oranında artık konuşmıyor ve iletişim kuramıyor olmak tüm bunların temelinde ise erken ve hızlı evlilik kararı almak olduğu saptanmıştır. Ayrıca maddi konularda hayata dair farklı bakış açılarına sahip olmanın bir getirisi olarak yaşanan çatışmalar ve evlilik dışı cinsel ilişki eğiliminin artması da dikkat çeken diğer sonuçlar olarak aktarılmaktadır (Hawkins ve diğerleri, 2012: 453).

Amerika Birleşik Devletleri'nde her dört boşanmadan birinin en az 10 yıllık evli olan kesimde olduğu; en önemli boşanma nedeni olarak iletişim problemlerinin yaşanmasının saptandığı ve bunu yaşadığını ifade edenlerin çoğunlukla kadınlar olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca 50 yaş ve üstü en az 10 yıldır evliliği devam eden katılımcıların; etkileyici bir bireysel ilişkiye inançları, bağlanma, romantik aşkın çiftleri tuttuğu evlilik modelinin temel belirleyicisi olduğu görülmüştür. Her ne kadar her iki cinsiyet için farklı süreçlerin boşanma üzerinde etki ettiği görülse de en önemli boşanma nedeninin çiftler arası bağlanmanın kopması ve yaşam inançlarının farklılaşması olduğu rapor edilmektedir (Crowley, 2019: 1438). Konya'da yürütülen bir çalışmada boşanma davalarının görüldüğü 2003 ve 2004 yıllarındaki 1032 dosyadan rast gele seçilmiş 200 dosya üzerinde temel boşanma nedeni 98 (%49,0) ile şiddetli geçimsizlik (duygusal ve düşünce olarak uyumsuzluk) olduğu aktarılmaktadır (Demirci ve diğerleri, 2005: 22). Keza Konya'da yürütülen araştırma verileri de boşanmanın ardında yatan görgül bir nedenin şiddet olduğunu ve bu süreçte de çocukların ihmal edildiğini destekler niteliktedir. Her iki ebeveyn tarafından çocuğun ileriki yaşamında olası stres sürecini yönetme ve sorunlarıyla baş edebilme becerisini geliştirebilmesi için takip edilmesi gerekmektedir.

Boşanma kararının alınmasına kadarki süreçte evliliği toparlamaya dönük olduğu düşünülen ancak farkında olmadan birbirini yıpratıcı bir yaşantı da yaşanmaktadır. Bu süre içerisinde eşlerden her ikisi de karşı tarafın olumsuz yönleri üzerinde tartışma ortamı oluşturmakta ve istenilmeyenleri karşı tarafta aramaktadır. Evlilik geçmişi olumsuzluklarla dolu olsa da her iki birey içinde boşanma sonrası girilen yeni süreçte bir boşluk oluşturmakta ve üstesinden gelinmesi gereken önemli bir zorluk doğuran yeni bir geleceğe de kapı aralamaktadır. Evlilik birliğinin sona ermesi günümüzde sık görülen bir olgu

olmakla birlikte boşanan çiftlerin çocukları bu süreç karşısında en çok etkilenen taraf olmaktadır. Aile içinde huzursuzluk ve ebeveynlerin olumsuz tutumları çocuklara yansımaktadır (Türkaslan, 2007: 99).

Hiç kuşkusuz ki boşanma sadece eşlerin arasında olan bir süreç olmayıp çocuğun yaşamını da doğrudan etkilemektedir. Boşanma, çocuğun duygu dünyası, yaşam amacı ve sosyalleşmesi üzerinde yaşam boyu etkisini hissettiren travmatik sonuçları olan bir süreçtir. Kimi çocuklar içine kapanan bir davranış eğilimi sergilerken kimileri ise akranlarının içerisinde sosyalleşmeyi reddedebilirler. Bazı çocuklarda ise yadsıma, gerileme ve bastırma savunma mekanizmaları harekete geçmiş olabilmektedir (Öngider, 2013: 140). Yaşları 9 ile 13 olan ebeveynleri boşanmamış ve boşanmış çocukların bireysel eğilimleri ve ailelerine dair bazı değişkenler (benlik algısı ve kaygı düzeyi) karşılaştırılmıştır. Araştırmada ebeveynleri boşanmış çocukların benlik saygılarının oldukça düşük ve kaygı düzeylerinin ise ebeveynleri boşanmamış olan çocuklardan daha yüksek olduğunu ortaya koyulmuştur (Serin & Öztürk 2007: 118). Bazı ebeveynler, boşanma nedeniyle çocuğa dönük sorumluluklarını daha rahatlıkla yerine getirebileceğini düşünürken uzun dönemde ise kendilerini çok üzölmüş veya bunalmış bir yaşam döngüsü içerisinde bulabilmektedir (Erdim & Ergün, 2016: 78).

Boşanmanın ve eşler arası çatışmanın çocuğun kaygı, depresyon ve benlik saygısını azaltmaya dönük olumsuz etkileri bulunmaktadır (Fine, 1997: 55). Birçok çocuk çoğunlukla da farkında olmadan ebeveynlerini bir araya getirme sorumluluğunu üstlenmekte, bu da yaşamında artan stres yaşantısına neden olmaktadır (Strohschein, 2005: 1286). Bu zor sürecin belki de en önemli adımı ise çocuklara boşanma ve sonrasındaki geleceği anlayabilecekleri bir dilde anlatabilmektir. Kimi anne ve babalar çocukların daha çok örselenebileceği endişesi ile boşanma kararlarını çocuklara ifade etmeyi yersiz ve gereksiz bulmaktadırlar. Hâlbuki hiçbir çocuk yaşama merhaba dediği, ilk adımı attığı, güvendiği ve hep yanında hissettiği anne ve babasının ayrılığını hiç yokmuş gibi birden yaşamına uyarlaması duygusal, davranışsal ve sosyal yönlerden uyumsaması mümkün olmamaktadır (Öngider, 2006: 23).

Boşanmış ailelerin çocukları üzerinde 90'lı yıllarda yapılan bir araştırmada, boşanma sürecinden etkilenme üzerinde; çocuğun boşanma esnasındaki yaşının, sosyal ve duygusal uyum düzeyinin ebeveynleri ile olan ilişkisinde etkili olan faktörler olduğunu ortaya koymaktadır. Şöyle ki aynı akran grubundaki tüm çocuklar aynı gelişim hızına sahip olmasa da benzer nitelikte özellik göstermektedirler (Amato, 2001: 355). Aile birliğinin ortadan kalkması, yetişkinlerdekinden daha da fazla çocukların duygusal tepkilerinde olumsuzluklara yol açabilmektedir. Çocukların normal dışı görülebilecek bu yoğun olumsuz duygusal geçmişleri yaşamlarının ileriki dönemlerinde yinelenen bir seyirde yaşam doyumunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çocuğun boşanma ile içinde bulunduğu duygusal süreç, yaşının o zaman gerektirdiği duygusal gelişime uygun olmaması beraberinde yaşantısına yansımayaabilmekte ve çocuğun yaşamının ileriki zamanlarında davranışlarına uzun dönem etki edebilmektedir (Hetherington & Stanley-Hagan, 1999: 129).

Boşanmış ebeveynleri olanların sosyal uyum, benlik saygısı ve psikolojik esneklik düzeyleri daha düşüktür (Çivitçi ve diğerleri, 2009: 493). Çocuğun üstün yararı için ebeveynlerin çocuğa sağlayacağı huzur ortamı, yeterli sevgi ve ilginin çocuğun uyumu ve geleceğini sağlıklı oluşturabilmesi açısından

önemlidir (Amato & Keith 1991: 20-26, Guttman, 1993: 141, Potter, 2010:933). Çocuğun bu yeni duruma adapte olması ile ilgili en önemli faktörün boşanma sırasındaki yaşı olduğu yapılan çalışmalarda bildirilmektedir. Çok genç yaşta veya geç ergenlik çağındaki çocuklar, boşanmanın diğer yaş dönemlerine kıyasla uzun vadeli olumsuz etkilerinden daha az etkilenmektedirler (Arifoğlu ve diğerleri, 2010:121).

Boşanma yönünde karar almış ebeveynlerin bu kararın uzun dönem etkilerini ve çocuklar üzerindeki olası değişimlerini düşünmeleri gerekmektedir. Çocuğun duygu durumu ve gelişim dönemine de dikkat ederek ebeveynlerin bu süreci ona anlatması ve uyum sağlaması için desteklemesi gerekmektedir. Bu kararı ebeveynlerin eğer çocuk için tehlike arz eden bir durum yoksa (örneğin tacizci bir ebeveyn vb.) birlikte çocuğa anlatması daha uygun olacaktır. Özellikle çocukla iletişimde ebeveynlerin onu sevmeye devam edecekleri, değerli olduğu ve bu sürece onun sebep olmadığını anlatmaları ve gerekli hallerde psikolojik destek alarak bu süreci yönetmeleri oldukça önemlidir. Ayrıca bu kararın alınmasında ebeveynlerin ayrı yaşamasının hem çocuk hem de kendileri için daha yararlı olacağı da çocuğun gelişim dönemine göre aktarılmalıdır. Bilhassa çocuğun bu sürecin olumsuz etkilerini yaşamaya devam etmemesi için, kendisinin anne veya babası yanında kalması durumunda her ikisini de görmeye devam edebileceğine vurgu yapılması ve uygulanması da oldukça elzemdir (Markoç, 2023).

Türkiye’de boşanan çiftlerin sayısı 2020 yılında 136 bin 570 iken 2021 yılında 174 bin 85 olmuştur. Bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden kaba boşanma hızı 2021 yılında binde 2,07 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023). Bu araştırma ile boşanma nedenleri ve boşanma sonrası çocuklardaki sosyal uyum sürecinin incelenmesinde, ruh sağlığı alanında tartışma ve yeni araştırma olanaklarının yaratılabileceği; ülkemizde giderek artan ve toplumsal boyutta bir sorun teşkil eden boşanmanın; nedenlerinin ve boşanma sonrasında ortaya çıkan güçlüklerin değerlendirilmesi bakımından önem taşıyabileceği, boşanma sonrasında çocukların yaşama uyumu ve psikososyal durumlarının değerlendirilmesinde yeni bakış açılarının kazandırılabilmesi; önleyici ve destekleyici ruh sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesinde katkı sağlayabileceği; evlilik birliğinin korunmasına yönelik alınabilecek önlemlerin ve eşlere sunulabilecek psikolojik destek hizmetlerinin geliştirilmesinde; boşanma ve sosyal uyum sorununun çözümüne dair katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda araştırmada boşanma nedenlerinin neler olduğu ve boşanma sonrası çocuklar üzerindeki sosyal uyum sürecinin nasıl geliştiği sorularına cevap aranmıştır.

Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma yönteminden Fenomenolojik/Olgubilim kullanılmıştır. Ayrıca aşağıda araştırmanın yöntemi, çalışma grubu, veri toplama aracı ve veri analizi süreci açıklanmıştır.

Araştırma Yöntemi

Araştırma, bilimsel yayın etiğine uygun olarak yapılmış ve Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Etik Kurulu’nun 18.01.2023 tarihli ve 2023/01sayılı olumlu kararı ile etik açıdan uygun bulunmuştur. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşımla

oluşturulmuştur. Nitel araştırma yöntemi; davranış bilimleri araştırmalarında nesnel gerçekliğin yanı sıra bireysel gerçekliğin irdelenmesi, insan davranışlarının incelenmesinde ve sosyal olayların anlamlandırılmasında her bir gerçekliğin sosyal olgular çerçevesinde incelenmesini hedef almaktadır (Baş ve Akturan, 2017: 9). Fenomenoloji ise günlük hayatımızda genellikle karşılaştığımız, bildiğimiz ancak tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için kullanılmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Çalışma Grubu

Bu araştırma kapsamında, 2020 yılında Trabzon ilinde yaşayan, Trabzon Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne başvuruda bulunan ve araştırmaya katılmayı kabul eden gönüllü bireylerden boşanmış olan 18'i kadın ve 13'ü erkek olmak üzere toplam 31 katılımcı yer almaktadır. Kadınların 14'ü 30-39 yaş aralığında ve erkeklerin 10'u 40-49 yaş aralığındadır. Kadınların çoğunluğu lise mezunu iken erkeklerin çoğunluğu ilkokul mezunudur. Katılımcılardan 28'i tek evlilik yapmış ve 3 erkek katılımcı ise iki evlilik yapmıştır. Katılımcıların üç katılımcının çocuğu yoktur. Tek çocuk sahibi 8 katılımcı, 2-3 arasında çocuk sahibi olan 16 katılımcı, 4-5 arasında çocuk sahibi olan 4 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcılardan 5 yıl ve altında evli kalanlar 6 kişi, 5 ile 10 yıl arasında evli kalanlar 8 kişi ve 10 yılı aşkın süre evli kalanlar ise 17 kişidir. Araştırma sonucunda, kadın katılımcıların evlilik yaş ortalaması ($\bar{x}=20$), eşlerinin evlilik yaş ortalaması ise ($\bar{x}=24$)'tür. Erkek katılımcıların evlilik yaş ortalaması ($\bar{x}=26$) iken eşlerinin evlilik yaş ortalaması ise ($\bar{x}=21$)'dir. Aşağıda demografik verilere dair tablo yer almaktadır.

Tablo 1. Demografik Bulgular

Değişken	f	%
Cinsiyet		
Kadın	18	58,06
Erkek	13	41,94
Evlilik Durum		
Tek evlilik (kadın)	18	58,07
İkinci evlilik (kadın)	0	0
Tek evlilik (erkek)	10	32,25
İkinci evlilik (erkek)	3	9,68
Çocuk Sahibi Olma Durumu		
Tek çocuk	8	25,80
2-3	16	51,62
4-5	4	12,90
Çocuğu olmayan	3	9,68
Evlilik Süresi		
5 yıl ve altında	6	19,36
6-10 yıl	8	25,80
10 yıl ve üzeri	17	54,84
Eğitim Durumu		
İlkokul	14	45,16
Ortaokul	5	16,12
Lise	11	35,49

Yüksekökol	Yaş	1	3,23
18-30		5	16,12
31-45		22	80,97
46-50		3	9,68
51	ve üstü	1	3,23
Toplam		31	100

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veriler görüşme yöntemiyle standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular, boşanma üzerine yapılmış yurt içi ve yurt dışı bilimsel çalışmalar incelenerek oluşturulmuştur. Sonrasında boşanma konusunda bilimsel çalışmalar yapan Aile Danışmanlığı, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik ile Psikoloji alanından 3 uzman görüşü doğrultusunda formdaki sorular tekrar gözden geçirilmiş ve yeniden yapılandırılmıştır. İlk soru formunda demografik bilgi sorularının dışında katılımcıların köken ailelerine dair boşanma, ruhsal hastalık öyküsü ve algılanan sosyal destek düzeyine dair soruların bulunduğu on soru bulunmaktaydı. Ancak alan uzmanlarından gelen geri bildirimlerde fenomenolojik yaklaşımda deneyimin özünü ortaya çıkarma maksatlı olarak katılımcıların kendi aile yapılarına odaklanması gerektiği belirtildiği için araştırma soruları revize edilmiştir. Mevcut uygulama formunda ise demografik bilgilerin yer aldığı ilk altı soru ve boşanma nedenleriyle psikososyal uyumu irdeleyen beş tane açık uçlu soru olmak üzere toplam on bir soru yer almıştır. Örnek görüşme soruları olarak ise “İlk geçimsizlik sürecinin nasıl ve ne zaman başladı?”, “Boşanma kararı vermenizdeki nedenler neler olmuştur?” ve “Boşanma sonrası sizde ve çocuklarınızda değişimler nelerdir?” verilebilir.

Araştırma kapsamındaki görüşmeler, araştırmacının daha önceden hazırladığı görüşme odasında katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilecekleri bir ortamda yapılmıştır. Araştırmanın temel amacı her bir katılımcıya açıklanarak gönüllü katılımlarına dair onamları alınmıştır. Ayrıca katılımcıların uygun görmemesi üzerine etik kurallar çerçevesinde ses kaydı almaya gidilememiş ve veriler yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Her katılımcı ile görüşmeler, tek bir seansta ve ortalama 75 dakika sürmüştür. Görüşmeyi kabul eden tüm katılımcılar görüşme saatinde katılım sağlamışlardır. Araştırma kapsamında yaklaşık 40 kişi ile görüşülmüş ancak 9 görüşmeden sağlıklı veriler elde edilemediği için dışlanmış ve 31 görüşme içeriği araştırma kapsamında değerlendirilmeye alınmıştır.

Veri Analizi

Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler içerik analiziyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, verilerin daha derin bir işleme tabi tutulduğu ve fark edilmeyen temaların keşfedilmesi için kullanılan bir analiz türüdür. İçerik analizinde temelde yapılan işlem birbirine benzeyen verileri belirli temalar çerçevesinde bir araya getirerek okuyucunun anlayacağı bir biçimde düzenlemek ve yorumlamaktır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu kapsamda tüm katılımcıların verdikleri cevaplar her bir soru için ayrı ayrı olmak

üzere karşılaştırılmış benzer ve farklı yönleri irdelenmiş ve fenomenolojik redüksiyon sonucunda dört temel ana tema başlığına ulaşılmıştır. Bu başlıklar ise eşle geçimsizliğin başlama süreci, evliliğin bitmesindeki nedenler, yaşanan sorunlara çözüm arayışı ile boşanma öncesi ve sonrasında yaşanan değişimler olarak kategorize edilmiştir. Daha sonra her bir ana tema üzerinde katılımcıların aktardıkları ayrı ayrı sıralanmış ve irdelenmiştir. Bu ana temalar çerçevesinde elde edilen veriler bulgular bölümünde açıklanmıştır. Bulgular bölümünde her bir katılımcının ifadeleri adının baş harfi ile kodlanmış, katılımcıların yaşı ve cinsiyeti de belirtilmiştir.

Geçerlilik ve güvenilirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik için inandırıcılık, sonuçların doğruluğu ve araştırmacının yetkinliği önem arz eder. Nitel araştırmada araştırmacının incelediği olguyu, olduğu biçimiyle ve mümkün olduğunca yansız gözlemlemesi gerekmektedir. Nitel çalışmanın inanırılığını tehlikeye düşürmemek adına yetersiz sonuçları ele alma, kapalı yanıtlara dayalı temalar, verileri yanlış yorumlama gibi hatalara dikkat edilmelidir (Akt. Başkale, 2016). Araştırmacı içerik analizi yaparken tüm bu unsurlara dikkat etmiş ve sonrasında araştırma konusu hakkında bilgiye sahip ve yapılan araştırmayı çeşitli boyutlarıyla incelenmesi için aile danışmanlığı alanında bir uzmandan daha toplanan verilere, bunların analizine ve sonuçların yazımına kadar olan süreçlere eleştirel bir gözle bakması ve araştırmacıya geri bildirimde bulunmasını sağlamıştır. İç geçerliliğinin sağlanması için araştırmacılar sürekli olarak kendisini ve araştırma süreçlerini eleştirel bir gözle sorgulamış ve bulguların ve sonuçlarının gerçeği yansıtmadığını diğer araştırmacıdan gelen dönütlerle de denetlemiştir. Araştırmanın amacı boşanma olgusunun derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda sağlıklı veriler elde edebilmek adına ayrıca araştırmacı tarafından katılımcılara kendilerini rahatça ifade edebilecekleri bir ortam ve yeterli süre tanınmıştır.

Bulgular

Araştırma bulguları kısmında, tüm katılımcıların verdikleri cevaplar karşılaştırılmış benzer ve farklı yönleri irdelenmiş, kodlar, tema ve alt temalar belirlenmiştir. Katılımcılar boşanma nedenleri bölümünden birden fazla neden belirtmişlerdir. Bu bölümde araştırma bulguları ile birlikte katılımcı yorumlarına da yer verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya İlişkin Tema, Kod ve Dağılımlar

KODLAR	TEMA	ALT TEMA	f	%
Şiddet İletişim çatışması İlgisizlik Sorumluluktan kaçma İşsizlik	Geçimsizliğin Başlama Zamanı	0-5 yıllar arası	11	35,49
		6-10 yıllar arası	2	6,45
		11. yıl ve üzeri	3	9,68
		Zamanı yıl olarak belirtmeyen	15	48,38
Birlikte zaman geçirmemek Birbirine tahammülsüzlük Ortak hareket edememe	Boşanma Nedenleri	Aldatma	19	30,64
		Eşe ve çocuğa karşı sorumluluktan kaçma	14	22,58

Ebeveyn sorumsuzluğu Ekonomik sorumsuzluk	(İlk iki boşanma nedeni)	Şiddetli geçimsizlik	22	35,48
		Alkol-Madde kullanımı	7	11,30
Sorunu paylaşmak Psikiyatrik destek	Yaşanan Sorunlara Çözüm Arayışı	Eş, dost, akraba desteği	12	38,71
		Psikiyatrik destek	3	9,68
		Destek/Arayış yok	16	51,61
Sosyal, duygusal, ekonomik iyileşme veya iyileşememe	Boşanma Sonrası Değişimler	Olumlu değişim	23	74,19
		Olumsuz değişim	8	25,81
* (n=31)				%100

Eşle Geçimsizliğin Başlama Sürecine Dair Bulgular

Yapılan araştırmada boşanma nedenlerinin belirlenmesi amacıyla katılımcılara sorulan sorulardan biri ilk geçimsizlik sürecinin nasıl ve ne zaman başladığına dairdi. Katılımcılarının çoğunluğu (n=22, %70,96) evliliğin ilk yıllarının çok huzurlu ve mutlu geçtiği ancak eşlerinin yaşam anlayışının değişmesi akabinde aldatma süreçlerinin yaşanması, eşin çalışmaması, çok fazla alkol alınması ve uyuşturucu kullanımı gibi sebeplerin eş ile geçimsizliğin başlangıcındaki nedenler olduğu görülmüştür. Bazı katılımcıların tartışmalar esnasında bağırarak tepki verdiği, bazılarının susarak bazılarının evi terk ederek bazılarının da çocukları alıp odaya çekilerek tepki verdikleri görülmektedir. Ne yazık ki bazı katılımcılar ve eşlerinin tepki şekillerinin fiziksel şiddet olduğu ifade edilmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

-14 yıllık evliliğimiz süresince eski eşimle şiddetli bir kavgamız olmamıştır. Ancak eski eşim bana çok yalan söyledirdi. Güvenimi çok sarsardı. 14 yıllık evliliğimin içerisindeki tüm bu güvensizlik ve karşılıklı saygının yitirilmesi bir bütün olarak beni etkiledi ve ani bir kararla boşanmaya karar verdim. Boşandıktan sonrada eski eşimin imam nikâhlı birisiyle evlendiğini ve zaten çok önceden beri onunla bir ilişkisi olduğunu öğrendim (28 yaş, Kadın, H.).

-Eski eşim ile olan 18 yıllık evliliğimizde ilk geçimsizliklerimiz evliliğimizin 12 ile 13. yılları arasında başladığını söyleyebilirim. Eski eşim önceden de içki içerdi ama artık bağımlı olmuştu ve çok fazla içki içiyordu. Bana şiddet uyguluyordu. (36 yaş, Kadın, S.)

-Yaklaşık olarak evliliğimizin 3. yılından beri çatışmalarımız başlamıştı. Eski eşim o zamanlar çalışmıyordu. İş bulup para kazansa dahi bu parayı kendi özel istekleri doğrultusunda harcıyordu. Bana ve çocuklarıma karşı hiçbir sorumluluğu yok gibiydi. Tartışmalarımız bu şekilde başladı. (38 yaş, Kadın, E.)

Evliliğin Bitmesindeki Nedenlere Dair Bulgular

Araştırmanın temel amaçlarından birisi katılımcıların boşanma kararı verilmesindeki en önemli nedenleri önem sırasına göre sıralamalarının sağlanmasıdır. Katılımcılardan alınan yanıtlarda; en önemli boşanma nedeninin aldatma (%30,64) ve eşe-çocuğa karşı sorumsuzluk (%22,58) olduğu, eşler arası şiddetli geçimsizliğin (%35,48) en önemli nedenlerin arasında olduğu, önemli bir boşanma gerekçesi olarak değerlendirildiği ve alkol ile madde kullanmanın da (%11,30) boşanma nedenleri arasında yer aldığı görülmüştür. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

-Eski eşim yalan konuşması, ona güvenimin kalmayışı (28 yaş, Kadın, H.)

-Eski eşimin beni aldatması, ortak zaman geçiremememiz, eski eşimin birden fazla farklı kadınla cinsel ilişkisinin olması (30 yaş, Kadın, N.)

-Eski eşimin çok içki içmesi, bana şiddet uygulaması, çocuklarım ve beni defalarca sokağa atması (36 yaş, Kadın, S.)

-Eski eşimin maddi konulardaki süreçte beni suçlaması, dürüstlüğün kalmayışı ve saygı ile sevginin artık bitişi (41 yaş, Kadın, N.)

-Uyuşturucu kullanması ve sorumsuz bir yaşam tarzı (45 yaş, Kadın, A.)

-Fikir uyuşmazlığı diyebilirim çünkü hayata farklı bakıyorduk (29 yaş, Erkek, M.)

-Eski eşimin yanımda olmayışı, artık aramızda sevgi bağının kalmayışı, mahremiyetin ortadan kalkması. Eski eşim annesine cinsel birlikteliğimize dair her şeyi anlatırdı. (33 yaş, Erkek, N.)

-İletişim kopukluğu, ilgisizlik (38 yaş, Kadın, E.)

Yaşanan Sorunlara Çözüm Aranılmasına Dair Bulgular

Katılımcılara sorun yaşandığında çözüm arayıp aramadıkları ve süreci nasıl yönettikleri de sorulmuştur. Kadın katılımcıların çoğu (n=8) eşi ile hiçbir şekilde iletişim kuramadıkları nedeniyle herhangi bir çözüm arayışında olamadıklarını, katılımcıların önemli bir bölümü de (n=4) kimseden yardım dahi alamadıkları görülmektedir. Ayrıca küçük bir grup katılımcının ise (n=3) akraba ya da yakınlarından destek aldıkları ve (n=3) bir bölümününse psikiyatrik destek aldığı görülmüştür. Erkek katılımcıların ise çoğunluğunun (n=9) akraba ve yakınlarından destek aldıkları, kimseden yardım alamayanların (n=4) ise küçük bir grup katılımcı olduğu görülmüştür.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar aşağıda yer almaktadır.

-Eşim zaten ortada bir yalan olmadığını ve her şeyin benim kuruntum olduğunu söyledi. Bana hiçbir zaman inandırıcı ve samimi cevaplar vermedi. Sorunlar evet hiçbir zaman çözülemedi ki. (28 yaş, Kadın, H.)

-Eşim genellikle anlamadığımız bir konu olduğunda hep bağırırdı. Bende tepkisiz kalarak onun durgunlaşmasını bekledim. Ben evliliğimde ses yükselten, fiziksel olarak tepki veren birisi olmadım. Zaten tam olaraktan hiçbir şeyi çözmedik. Eşim çok gergin olduğunda çocukları da alıp dışarıda gezintiye çıkardım. (30 yaş, Kadın, N.)

-Anlaşacağımız zaten bir şey olmazdı. Kavga anında bir çözüm olarak çocuklarımı da alır dışarı çıkardım. Çünkü hiçbir zaman bir çözüm bulamazdık. Her şeye hâkim olan oydu ve beni hiçbir zaman dinlemezdi. (45 yaş Kadın, A.)

-Eski eşim hep çok içki içerdi. Tartışmalarda benim zaten taraf olmam dahi pek mümkün değildi. Keza beni ve çocuklarımı dışarı atardı ve şiddet uygulardı. (36 yaş, Kadın, S.)

-Bir kavga anında eşim sesini yükselttiğinde ben sesiz kalır dinlerdim. Sonrasında bende karşı tepki verirdim. Ama hiçbir kavga sonrası ortak noktayı ve çözümü bulamazdık. Bana fiziksel olarak şiddet uygulamazdı lakin sözel olarak ifade ettikleri beni psikolojik olarak çok yıpratırdı. (38 yaş, Kadın, E.)

Boşanma Öncesinde ve Sonrasında Katılımcılarda Yaşanan Değişimlere Dair Bulgular

Sosyal uyum sürecinin değerlendirilmesi maksatlı olarak katılımcılardan boşanma öncesinde ve sonrasındaki duygu durumu ve sosyal hayatlarının değerlendirilmesi hedeflenmiş ve katılımcılara boşanma öncesinde ve sonrasında yaşadıkları değişimlerin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcılarının çoğunluğunun (n=23, %74, 19) boşanma öncesinde; aile içinde eşleri ile yaşadıkları çatışmalar, maddi sorunlar, şiddet ve diğer nedenlerden ötürü duygu durumlarının kötü olduğu bazı katılımcıların psikiyatrik destek aldıkları ancak boşanma sonrasında çok daha huzurlu bir yaşamlarının olduğu, kendilerini sosyal, duygusal olarak çok daha iyi hissettiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca küçük bir grup katılımcı ise boşanma sonrasında (n=8, %25, 81) sosyal, psikolojik ve ekonomik olarak daha çok zorlandıkları bir döneme geçiş yaptıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar aşağıda yer almaktadır.

-Gerçekten çok daha iyiyim evet hem maddi hem de psikolojik olarak. (36 yaş, Erkek, H.)

- Boşanma öncesinde daha içe kapanık ve depresif bir insandım. Boşandıktan sonra hayata çok daha güzel bakmaya başladım ve artık daha iyi olduğumu hissettim. (30 yaş, Kadın, N.)

-Eşimle olan sorunlarımız beni gerçekten çok yıpratıyordu. Kıskançtı, benim özgürlüğüm yoktu ve tabi ki cinsel istekleri artık beni katlanılmaz bir yaşantıya sokmuştu. Boşandıktan sonra özgür olduğumu ve artık kendi ayaklarım üzerinde dilediğince durabildiğimi hissettim. (45 yaş, Kadın, A.)

-Gerçekten boşanmam ile hem benim hem de çocuklarımın yaşamı çok değişti. Şunu söyleyebilirim ki her şeyden ötesi normal insanlar gibi bir hayatım var artık. Sürekli bir kavga ve dışarı atılacağımız endişesi yok. Hem duygusal olarak hem maddi olarak çok daha iyi olduğumu düşünüyorum. (36 yaş, Kadın, S.)

-Boşanma sonrası tek kelimeyle artık bir insan olduğumu ve duygularımı ve çevremi anlamlandırabildiğimi gördüm. Çok daha iyiyim. (38 yaş, Kadın, E.)

Çocuklarda sosyal uyum sürecinin değerlendirilmesi maksatlı olarak katılımcılardan boşanma öncesinde ve sonrasındaki çocukları üzerinde gözlemledikleri; duygu durumu ve sosyal hayatlarının değerlendirilmesi hedeflenmiş ve katılımcılara boşanma öncesinde ve sonrasında çocuklarının yaşadıkları değişimlerin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcılarının çoğunluğunun (n=27, %87,09) boşanma öncesinde; aile içinde eşleri ile yaşadıkları çatışmalar, maddi sorunlar, şiddet ve diğer nedenlerden ötürü çocuklarının duygu durumlarının kötü olduğu bazı katılımcıların çocuklarının psikiyatrik destek aldıkları ancak boşanma sonrasında çok daha huzurlu bir yaşamlarının olduğu, çocukların kendilerini sosyal, duygusal olarak çok daha iyi hissettiklerini gözlemlediklerini ve bu gözlemlerini okula giden katılımcılarının çocuklarının öğretmenlerinin de ifade ettikleri görülmüştür. Küçük bir grup katılımcı ise çocuklarının çok küçük olması ya da eşleri ile yaşadıkları boşanma sürecindeki sorunları çocuklarına yansıtılmaya çalışmadıklarından ötürü çocuklarında sorunlu davranış gözlemlemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar aşağıda yer almaktadır.

-Boşanma öncesi çocuklarımla sadece benim bir sevgi bağım vardı. Eşim çocukların gezmesini, oyun parkına gitmesini hiç istemezdi. Çocuklarım o zamanlar çok ürkek ve içine kapanıktı. Büyük kızımda o dönemlerde konuşma ve kendini ifade etmekte sorunlar vardı. Boşanma sonrası ise çocuklarımla daha iyi vakit geçirmeye başladım. Kızımdaki konuşma problemini okulu ve benim çabamla birlikte aştık. Çocuklarımla daha girişken olmaya başladığımı düşünüyorum. (30 yaş, Kadın, N.)

-Eşimle olan sorunlarımızı hiçbir zaman çocuklara yansıtılmaya çalıştık. Ancak çocuklarım eşimin vermediği sevgi eksikliğini hep yaşadılar. Çocukların daha çekingendiler. Boşanma sonrasında ise çocuklarım daha girişken ve sosyal bir eğilim içinde oldular. Boşanma sonrasında en küçük oğlumda Disleksi sorunları görülmeye başladı. Fakat doktoru bunun yaşanan süreçlerle ilişkili olmadığını ve genetik bir etkinin olabileceğini bana aktardı. (45 yaş, Kadın, A.)

-Gerçekten boşanmam ile hem benim hem de çocuklarımla yaşamı çok değişti. Çocuklarım düzenli bir hayata kavuştu. Okula gitmeye başladılar. Boşanma öncesi eşim bizi evden dışarı atardı. Aile yaşantısı bir yana çocuklarımla okul ve sosyal yaşantıları neredeyse hiç yoktu. Boşanma sonrası ise yeni bir yaşam düzenine başladık. (36 yaş, Kadın, S.)

-Boşanma sonrası büyük oğlum babasının yanında kalmaktadır. Onunla bu nedenle daha az zaman geçirmekteyim. Fakat boşanma öncesi çok fazla sorumsuz davranışı vardı ve umursamaz bir çocuktur. Lakin boşanma sonrası daha dik duran ve sorumluluk alan bir oğlum olduğunu gördüm. Kızım ise boşanma öncesinde daha sakin ve sevecen bir çocuktur. Fakat boşanma sonrasında ise daha hırçın ve içe dönük bir kız oldu. (38 yaş, Kadın, E.)

-Büyük oğlum evliliğimiz süresince daha bir sorumluluk bilinci yüksek bir çocuktü. Ancak boşanma sonrasında daha ilgisiz ve sorumsuz davranışlar sergilemeye başladı. Küçük oğlumda ise önemli bir davranış değişikliği gözlemedim. (28 yaş, Kadın, H.)

Sonuç ve Tartışma

Ülkemizde, boşanma sorunu özellikle son yıllarda büyük bir artış göstermiştir. Bu durumun psikososyal bir sorun olması konuyla ilgili ruh sağlığı alanı başta olmak üzere daha kapsamlı ve disiplinler arası araştırmalar yapılması ve sorunun çözümüne yönelik projeler geliştirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu araştırma ile Türkiye’de ve dünyada son yıllarda kayda değer bir artış gösteren boşanma olgusunun ve boşanma sonrasında çocuklarda görülen sosyal uyum sürecinin Trabzon ilinde yaşayan sınırlı bir grup dahilinde derinlemesine araştırılması amaçlanmıştır.

TÜİK (2023) verilerine göre ise ortalama ilk evlenme yaşı 2022 yılında erkeklerde 28 iken kadınlarda 26 olmuştur. Araştırma sonuçlarında; en önemli boşanma nedeninin aldatma ve eşe-çocuğa karşı sorumsuzluk olduğu, eşler arası fikir ayrılığı ve geçimsizliğin en önemli nedenlerin arasında olduğu görülmüştür. Şiddetin ise önemli bir boşanma gerekçesi olarak değerlendirildiği, alkol ve uyuşturucu kullanmanın da boşanma nedenleri arasında değerlendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Küçük bir grup katılımcının ise cinsel sorunları bir boşanma gerekçesi olarak gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca (2015), yapılan geniş kapsamlı bir araştırmada; boşanma gerekçeleri arasında en başta yakın çevrenin evliliğe müdahalesi (%40) ve duygusal ilişkinin bitmesi (%38) olarak belirtilmiştir. Akabinde bu nedenlerden sonra aldatma (%35), ekonomik sorunlar (%34) ve şiddet (%34) takip ettiği rapor edilmektedir. Kişinin kendi ve eski eşinin alışkanlıkları (%31), yaşam anlayışı (%25) veya değerleri (%20) olarak gösterilmiş ve boşanma nedenleri konusunda bireysel farklılıklar üzerine dikkat çekilmiştir. Bu kapsamlı araştırma sonuçlarında da; aldatma, şiddet ve ekonomik sorunların en önemli boşanma nedenleri olarak saptandığı ve araştırma sonuçlarını desteklediği görülmektedir.

Araştırma sonuçlarında boşanmaların çoğunluğunun evliliğin onuncu yılından sonra gerçekleştiği ancak evliliğinin ilk yıllarından beri sorunlar yaşandığı, çocuk sahibi olma, içinde yaşanan kültürün boşanmayı uygun görmemesi ve sorunların düzelebileceğine olan inancın boşanma kararının alınmasını ertelediğini göstermiştir. Araştırmada en önemli boşanma nedeninin aldatma ve eşlerin rollerini yerine getirmek istememesiyle yaşanan çatışmalar ve yaşam anlayışı farklılıklarının olduğu görülmüştür. İlk anlaşmazlıkların sevginin azalması sonrası eşlerinin bağlılıklarının kopmasıyla başladığı ayrıca alkol ve madde kullanımının artmasıyla da yaşanan çatışmaların şiddetlendiği görülmüştür. Çiftlerin çocuk hakkındaki sorumluluklarının sağlıklı işletilmemesinin temelinde ise iletişimin sağlanamamasının yattığı bulunmuştur. Aile içindeki bu sorunların çözümünde katılımcılarının çoğunluğunun çaresiz kaldıkları, erkeklerin yakın çevresinden destek alma çabasında olduğu ancak kadınların çaresizlik içerisinde olduğu ve bu duygunun da destek arayışlarını engellediği görülmüştür. Ayrıca katılımcıların tümü uzman desteğine başvuruda bulunmayı hiç düşünmediklerini ifade etmiştir. Katılımcılarının çoğunluğunun boşanma öncesinde; aile içinde eşleri ile yaşadıkları çatışmalar, maddi sorunlar, şiddet ve diğer nedenlerden ötürü duygu durumlarının kötü olduğu ancak

boşanma sonrasında ise çok daha huzurlu bir yaşamlarının olduğu, kendilerini sosyal, duygusal olarak çok daha iyi hissettiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Önemli bir diğer bulgu da velayet sahibi ebeveyn dışındaki diğer ebeveynin çocuğun sorumluluğuna destek olmaması ve kendi bireysel yaşantılarını sürdürmeye devam etmesidir.

ABD’de yapılan bir çalışma da boşanma gerekçeleri arasında en başta; bağlılığın azalması ve artan sadakatsizliğin tartışmalara neden olduğu ve en yaygın nedenlerin başında ise aldatma, aile içi şiddet ve madde kullanımı olduğu aktarılmaktadır (Scott ve diğerleri, 2013: 131). Boşanmaya giden bu süreçte eşler arasında evliliğe bakışta önemli fikir değişikliklerinin yaşandığı günümüzde; boşanmaların temelinde eşlerin bireyselleşen yaşam algılarındaki fedakârlık anlayışının farklılaşması ve aile olma dinamiklerindeki birlikteliğin yerini özgür ve yeni bir anlayışa bırakmasının birçok dinamiği etkilediği düşünülmektedir (Faircloth ve diğerleri, 2013: 21). Araştırma kapsamında ilk geçimsizlik sürecinin nasıl ve ne zaman başladığına dair bulgularda, katılımcılarının çoğunluğu (n=22, %70,96) eşlerinin yaşam anlayışının değişmesi ve aldatma süreçlerinin yaşanması, eşin çalışmaması, çok fazla alkol alınması ve uyuşturucu kullanımı gibi sebeplerin en önemli geçimsizlik sebepleri olduğu görülmüştür.

Evlilik ilişkisi ile ilgili yapılan çalışmalarda evliliğin boşanmaya giden sürecin hangi alanlarında sorunlar yaşandığına dair çeşitli sonuçlarda temel olarak sosyalleşme sürecinde eşlerin bağlanma özellikleri, kişilik yapıları, cinsel yaşamın eşler arasındaki niteliği, eşlerin fiziksel ve ruhsal durumları ve evliliği etkileyebilecek diğer sosyo-demografik özelliklerden özellikle maddi imkanların yeterliğinin önemine vurgu yapılarak boşanmayı tetikleyecek bir etken olduğu üzerinde durulmaktadır. Araştırma sonuçlarıyla bu bilgiler karşılaştırıldığında benzer sonuçların olduğu görülmektedir. Boşanmaya giden yolda eşlerin duygusal olarak ayrılmaları, eş rolündeki sorumlulukların yerine getirilmemesi ve alkol, madde kullanımının önemli belirleyiciler olduğu ortak bulgulardır (Erbek ve diğerleri, 2005: 39).

Boşanma nedenlerinin temelinde eşlerin değişen beklentileri, ebeveynlik rolünün getirdiği yükler ve kopan bağlılık sonrası sadakatin zedelenmesi olduğu da değerlendirilmektedir. Nitekim şu ifade de görüleceği üzere *“14 yıllık evliliğimiz süresince eski eşimle şiddetli bir kavgamız olmamıştır. Ancak eski eşim bana çok yalan söylerdi. Güvenimi çok sarsardı. 14 yıllık evliliğimin içerisindeki tüm bu güvensizlik ve karşılıklı saygının yitirilmesi bir bütün olarak beni etkiledi ve ani bir kararla boşanmaya karar verdim.”* evlilikte bağlılığın ve devamlılığın en önemli göstergesi olarak sevginin yitirilmesinde güven duygusunun zedelenmesi ve sadakatin bozulmasının sonucu boşanmayla bitmektedir. Evlilikte eşler arası iletişimin ve bağlılığın giderek azalması geçimsizliğin başlangıcı olarak görülmektedir. Eşe bağlılığı ve evlilik doyumunun devamlılığının nasıl sağlanabileceğine dair yapılan bir araştırmada, eşle geçirilen zamanlardaki fotoğraflara bakmanın, yaşanan olumlu anıların gözden geçirilmesinin, sevgiyi ve evlilik doyumunu artırdığı görülmüştür (Langeslag & Surti, 2022).

Yapılan araştırmada katılımcıların çoğunluğunun evliliğinin ilk yıllarından beri sorunlar yaşandığı, çocukların oluşu ve çevreden gelebilecek tepkiler ile sorunların düzelebileceğine olan inancın güçlülüğünün arttığı böylece boşanma kararının alınmasının ertelendiği ifade edilmektedir. Keza Ankara’da bir tıp merkezinde, boşanmanın tıbbi kriz merkezince takip edilen biriminde yapılan bir

çalışmada, kadın danışanların boşanma serüvenleri incelendiğinde; şiddete maruz kalma, ailelerin baskıları sonucu yaşanan çatışmalar ve alkol kullanımdan kaynaklanan sorunların en baştaki boşanma nedenleri arasında geldiği ve sıklıkla kadınların boşanmak istemelerine karşın evliliği devam ettirmek zorunda kaldıkları, sonuç olarak boşanmanın kadın ve çocukları derinden etkileyen travmatik bir süreç olarak kriz durumunu tetiklediği ve uzman desteğinin alınmasının önemine vurgu yapılmaktadır (Uçan, 2007: 38). Boşanma kararının alınma durumu göre katılımcılar incelendiğinde; anlaşmalı boşanma kararı alınmasının azınlıkta olduğu ve erkeklerin boşanma davasını açmaları ve boşanma kararı almakta daha üst sırada yer aldıkları dikkat çekmektedir. Yapılan görüşmelerde kadınların boşanmaya kendisi karar verse de eşinin boşanma davası açmasını çevreden gelecek tepkiler bakımından daha doğru olacağını düşündükleri ancak aldatma ve terk etme gibi boşanma gerekçelerinin varlığında kendilerinin boşanma kararı alabildikleri ve hukuki aşamaya süreci taşıdıkları görülmektedir. Bu süreçte yaşanan güçlüklerle baş etmekte algılanan sosyal destek düzeyinin (aile, arkadaş vb.) oldukça düşük olduğunun ifade edildiği ve bu süreçte profesyonel destek hizmetlerinin alınmasının; sosyal uyum sürecinin sağlıklı işleyişi ve toplum ruh sağlığının tesisi için önemli bir sosyal çalışma alanı olacağı düşünülmektedir. Keza araştırma bulguları da bu görüşü desteklemektedir (Güngör, 2023: 145).

Boşanma sonrası sosyal uyum süreci bireylerin kendi çabaları ile zor uyum sağlanabilecek bir süreç olduğu için bu aşamada sosyal politikaların geliştirilmesi gerektiği ve uzman desteğinin sağlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Yapılan çalışmada da katılımcıların tümünün boşanma kararı öncesinde uzman desteği almadıkları dikkat çekmektedir. Bu sonuçlara benzer şekilde Akoğlu ve Küçükkaragöz'ün (2018) boşanmış 370 kişiden oluşan bir grup çalışmasında katılımcıların hiç birisinin boşanma öncesinde herhangi bir ruh sağlığı desteği almadığı ancak %62,1' inin boşandıktan sonra ruh sağlığı desteği aldığı, %48,7' sinin ise boşandıktan sonra dahi herhangi bir ruh sağlığı desteği almadığı vurgulanmıştır. Boşanma kararı öncesinde ve sonrasında psikolojik destek almanın yeniden uyum sağlanmasında önemli katkıları olacağı düşünülmektedir.

Katılımcılarının çoğunluğunun boşanma öncesinde; aile içinde eşleri ile yaşadıkları çatışmalar, maddi sorunlar, şiddet ve diğer nedenlerden ötürü duygu durumlarının kötü olduğu bazı katılımcıların psikiyatrik destek aldıkları ancak boşanma sonrasında çok daha huzurlu bir yaşamlarının olduğu, kendilerini sosyal, duygusal olarak çok daha iyi hissettiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcılarının çoğunluğunun boşanma öncesinde; aile içinde eşleri ile yaşadıkları çatışmalar, maddi sorunlar, şiddet ve diğer nedenlerden ötürü çocuklarının duygu durumlarının kötü olduğu bazı katılımcıların çocuklarının psikiyatrik destek aldıkları ancak boşanma sonrasında çok daha huzurlu bir yaşamlarının olduğu, çocukların kendilerini sosyal, duygusal olarak çok daha iyi hissettiklerini gözlemlediklerini ve bu gözlemlerini okula giden katılımcıların çocuklarının öğretmenlerinin de ifade ettikleri görülmüştür. Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantılarının incelendiği bir araştırma sonuçları da bunu desteklemektedir (Sancaklı, 2014).

Boşanma sonrasında çocukların psikososyal durumu ve sosyal uyum sürecinde çocuğun anne ve babası ile görüşme sıklığı yeni duruma uyum sağlamaları için oldukça önemli bir süreçtir (Tolan, 2023: 325).

Bu amaçla katılımcıların boşanma sonrasında çocukların velayet durumundaki durum incelenmiş ve 15 çocuğun velayetinin annede, 14 çocuğun velayetinin babada, bir katılımcının çocuğunun olmadığı ve bir katılımcının çocuğunun ortak velayet altında olduğu görülmüştür. Bu durum her iki ebeveyninde çocukların velayeti konusunda istekli olduklarını göstermekle birlikte bir yönüyle de çocuğun sorumlulukları noktasında nasıl hareket edildiğinin de incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yapılan görüşmelerde velayet sahibi ebeveyn dışındakilerin çocuğun sorumluluğu noktasında hiç destek olmadıkları ve kendi bireysel yaşantılarını sürdürmeye devam ettiklerini göstermektedir. Ayrıca ebeveynlerin çocuklarına iyi ebeveynlik normlarına uygun şekilde bakma çabalarının bazen çatışmaları canlı tutmayı da sağlayabilmektedir. Çocuğun her iki ebeveynin ilgi ve desteğine ihtiyacının oldukça elzem olduğu düşünüldüğünde bu konuda ailelere farkındalığı artırmaya yönelik çalışmaların yapılması ve uzman desteğinin artırılmasının önemli bir psikososyal destek sunacağı değerlendirilmektedir (Bertelsen, 2023: 57).

Aile içinde huzursuzluk ve ebeveynlerin gergin tutumları çocukların davranışlarına ve duygularına da yansımaktadır. Aile içi şiddetin yoğun ve özellikle alkol kullanımının fazla olduğu aile içerisindeki çocuklar daha bağımlı bir eğilime yönelirler ve ebeveynlerin farkında olmadan aile içindeki olumsuz duygu durumlarını hissetmeyi öğrenirler (Erdim, 2019: 195). Mutsuz ve bir o kadar da kızgın bir ebeveyn çocuğun yaklaşmaktan çekineceği ve ulaşamadığı bir yerdedir. Ayrıca çocuk kavga anında ortalıkta olmaması gerektiğini düşünür ve bu süreçte yalnız kalarak aslında içsel kaygılarına yönelir. Nihayetinde ebeveynler arası şiddet ve anlaşmazlığın hat safhaya ulaşması ve birisinin evden ayrılması ile de çocuk en büyük şoku yaşar. Şayet ebeveynlerin kavgasından izole edilmiş ve durumdan hiçbir haberi yok ise ebeveynlerden birinin evden ayrılması ile daha da büyük bir dehşet yaşar. Ayrıca günümüzde şiddetin öğrenilmesinde ve çocukların duygu dünyasına yansımada sanal ortamlardaki ebeveyn şiddetinin de etkili olduğuna dair veriler sunulmaktadır (Seinfeld ve diğerleri, 2023: 2664).

Boşanma sürecinin tüm etkileri çocuğun gelişim dönemi, yaşı ve o yaş öncesi yaşadıkları yanında kişilik gelişiminin bir parçası olarak farklılık arz edecektir. Etkinin şeklini ve ölçüsünü çocukların sürece dönük tepki düzeyleri belirleyecektir (Türkaslan, 2007: 100). Bu nedenle boşanma kararının alınması sürecinde aile içindeki dinamiklerin nasıl yeniden yapılandırılacağı ve çocuğun üstün yararı için her iki ebeveynin sürece bakışı gibi boyutların oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu süreç içerisinde en çok etkilenen ise hiç kuşkusuz ki çocuklar olmaktadır. Her ne kadar araştırma bulgularında katılımcıların ve çocuklarının çoğunluğunda boşanma sonrası sosyal uyum sürecinin olumlu yönde geliştiği belirtilse de süreçten olumsuz etkilenen çocuklar da mevcuttur. Bu durumu bir katılımcı "*Kızım ise boşanma öncesinde daha sakin ve sevecen bir çocuktur. Fakat boşanma sonrasında ise daha hırçın ve içe dönük bir kız oldu. (Kadın, E.)*" şeklinde açıklarken bir diğer katılımcı da "*Büyük oğlum evliliğimiz süresince daha sorumluluk bilinci yüksek bir çocuktur. Ancak boşanma sonrasında daha ilgisiz ve sorumsuz davranışlar sergilemeye başladı. (Bayan, H.)*" şeklinde boşanma sonrası çocuklarında yaşanan olumsuz durumları belirtmişlerdir.

Yapılan çalışmalar da boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini destekler niteliktedir. Aile yapısının bozulması ve boşanma, anne ya da babanın birden evden ayrılması, çocukta yoğun bir kaygının oluşmasına ve yaşam döngüsünün birden olağan akışının dışına çıkmasına neden olabilmektedir. 9 ile 13 yaşlarındaki ebeveynleri boşanmamış ve boşanmış çocukların bireysel eğilimleri ve ailelerine dair bazı değişkenler (benlik algısı ve kaygı düzeyi) üzerinde bir karşılaştırmanın yapıldığı bir araştırmada; ebeveynleri boşanmış çocukların benlik saygılarının oldukça düşük ve kaygı düzeylerinin ise ebeveynleri boşanmamış olan çocuklardan daha yüksek olduğunu görülmektedir (Serin & Öztürk, 2007: 117-128). Van Dijk ve arkadaşlarının (2020) belirttiği üzere boşanmanın başlangıçta eşler arasında uyum sorunlarına neden olsa da; baba ve annesi boşanan çocuklar, ruhsal, maddi ve sosyal destek ihtiyaçlarının en önemli destekçisi ebeveynlerini kaybetmekte olduklarını belirtmektedirler. Öyle ki çocuklar kendilerini belirsizliklerle dolu bir geleceğin içerisinde bulmaktadırlar. Tüm bunların sonucunda da her türlü olumsuz yaşantı deneyimine daha açık hale gelmektedirler. Ayrıca yoğun duygu geçişleri yaşayabilmektedirler ve en önemlisi de ihmal ya da istismar edilme durumu ile baş başa kalabilmektedirler.

Katılımcıların çoğu, evliliğin ilk günlerinin çok huzurlu ve mutlu geçtiği ancak eşlerinin yaşam anlayışının değişmesi akabinde aldatma süreçlerinin yaşanması sonrasında özellikle de eşin çalışmaması, çok fazla alkol alınması ve uyuşturucu kullanımı gibi çeşitli sebeplerin eş ile geçimsizliğin başlangıcındaki nedenler olarak ifade edildiği dikkat çekmiştir. Bazı katılımcılar tartışmalar esnasında bağırarak tepki verirken, bazıları susarak bazıları evi terk ederek bazıları da çocukları alıp odaya çekilerek tepki verdikleri görülmektedir. Ne yazık ki bazı katılımcılar ve katılımcı eşlerinin tepki şekilleri fiziksel şiddet olduğu görülmüştür. Aile içi şiddetin boşanma kararı alınmasında etkili bir etken olduğu bu çalışma ile de ortaya koyulmaktadır (Einiö ve diğerleri, 2023: 42).

Bu araştırmada sınırlı bir örnekleme; boşanma nedenleri ve çocukların boşanma sonrası sosyal uyumu nitel araştırma deseninde incelenmiştir. Bireyi ve toplumu etkileyen bu sürecin irdelenmesiyle boşanmada altta yatan bireysel ve sosyal faktörlerin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Böylece bireylere sunulacak psikososyal destek hizmetlerinin niteliğinin artırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca boşanma sürecinden önemli ölçüde etkilenen çocukların bu yeni duruma uyum sağlamaları noktasında da yapılacak çalışmalara destek olacaktır. Sonuç olarak, boşanma sorunu her ne kadar bireysel gerçeklikte var olan bir süreç olsa da eşlerin boşanma sonrasında yaşama bakışı, boşanma sonrasındaki çocuğun sorumluluğunun alınması ve aile içindeki çatışmalar sonrası ebeveynlerde ve çocuklarda yaşanan travmatik yaşam öyküleri bir yönüyle kendi özgünlüğünde üzerinde durulması gereken bireysel süreçler iken aile içindeki olumsuz yaşantının bir tezahürü olarak boşanma süreci sonrası yaşananlar ise toplumsal bir sorun olduğu ve tüm aile üyelerinin boşanma sürecinde psikolojik destek almalarının önemli olduğu düşünülmektedir (Kołodziej-Zaleska & Przybyła-Basista, 2016: 211).

Boşanma kararının alınmasında ve boşanma sonrasında çocuk hakkındaki sorumlulukların sağlıklı iletmemesinin temelinde, eşlerin farklı nedenlerden ötürü yeterli iletişimi sağlayamamaları yer

almaktadır. Katılımcıların aile içindeki bu sorunların çözümünde çaresiz kaldıkları dikkat çekmektedir. Sağlıklı iletişimin temelleri, çocuk ile iletişimde dikkat edilmesi gerekenler ve eşler arası çatışmalarda uzlaşma ve farkındalık sürecinde ailelerin; gerekli durumlarda okullar ve diğer kamu kuruluşları ile iş birliği içerisinde ulusal bir eylem planı çerçevesinde ve yeterli uzman personel desteği ile takip edilmesinin önemli katkılar sunabileceği düşünülmektedir. Keza boşanma sonrasında birçok ruh sağlığı sorunu için risk artmaktadır (Hald ve diğerleri, 2023: 433).

Öneriler

Sağlıklı aile birliğinin tesisi için öncelikle önleyici sonrasında koruyucu ve destekleyici çalışmaların yapılması gerekmektedir. Evlilik müessesinin sağlıklı işleyişi için; sağlıklı karar verme, eş seçiminde dikkat edilmesi gerekenler, iletişimde süreç yönetimi ve uzlaşma, gelecek beklentilerinin değerlendirilmesi, karşılıklı sorumluluk, evliliğinin dini ve sosyal boyutları gibi boşanma nedenlerinin altında yatan temel süreçlerin çözümünde ve yönetilmesinde psiko-eğitimler verilebilir. Evlilik kararının verilmesi ve resmi evliliklerin gerçekleşmesi sürecinde, evlilik kararı alan çiftlere katılmaları zorunlu, evlilikten beklentiler, aile olma bilinci, çocuk sahibi olmak ve çocuk yetiştirme, iletişimde dikkat edilmesi gereken adımlar ve maddi süreçlerin yönetimi vb. konuları içeren, takip edilmesi sağlanan bir sistemle alanında uzman kişilerce bireysel, çift, aile danışmanlığı ya da psikoeğitim hizmetleri verilmesi oldukça yararlı olabilir. Boşanma kararının alınmasının bir süreç olduğu ve süreçte okul rehberlik servislerinin eğitsel olarak çocuğun durumu için çalıştığı, sağlık kuruluşlarının gerekli durumlarda psikiyatrik destek için başvuruda bulunan kişilere destek sundukları, boşanma kararı alan çiftlerin gerekli durumlarda aile mahkemesi uzmanlarına yönlendirildikleri ancak bu tür çalışmaların bağımsız şekilde ilerlediği düşünüldüğünde iş birliği içerisinde yürütülmesi sağlanabilir. Aile danışma merkezlerinde çalışan personelin niteliklerinin artırılması ve devlet desteği ile merkezlerin yaygınlaştırılması sağlanabilir. Boşanma öncesinde ve sonrasında ekonomik zorlukların önemli bir sosyal değişken olduğu düşünüldüğünde; başta çocuğun üstün yararı için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde sunulan hizmetlerin ve Sosyal

Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca verilen nakdi ve aynı yardımların bir çatı altında toplanması gerektiği düşünülmektedir. Kamunun iş gücü gerekliliği ve boşanan çiftlerin psikososyal durumunun kurulacak olan aile destek birimince değerlendirilmesi ve İş-Kur iş birliği ile doğrudan maddi destek sağlanmak yerine uygun olabilecek bir işe yerleştirilmelerinin boşanma sonrasında sosyal uyumun sağlanması için çok daha nitelikli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yazar Katkıları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Çocukların Sosyal Uyumu: Trabzon İli Örneği” başlıklı makale ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Ağdemir, S. (1991). Aile ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-3.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). *Türkiye boşanma nedenleri araştırması TBNA 2014*. Basım, Çizge Tanıtım ve Kırtasiye, İstanbul.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015). *Türkiye’de Evlilik Tercihleri*. <https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/tu-rkiyede-evlilik-tercihleri-aras-tirmasi-2015.pdf>
- Akoğlu, Ö. A., & Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklerle ilişkin bir araştırma: İzmir İli Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 153-172.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of marriage and family*, 62(4), 1269-1287.
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15(3), 355-370. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.15.3.355>
- Amato, P. R. & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 110(1), 26.
- Arifoğlu, B., Richard, N. Ş., Razi, G. & Öz, F. (2010). Çocuklar için boşanmaya uyum envanteri geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3), 121-127.
- Baş, T. & Akturan, U. (2017). Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Başkale, H. (2016). *Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9(1), 23-28.
- Berger, P. L. & Berger, B. (1976). *Sociology: A biographical approach*. İstanbul: Penguin books.
- Bertelsen, B. (2023). Staying with the conflict—parenting work and the social organization of post-divorce conflict. *Journal of Family Studies*, 29(1), 46-62.

- Corley, C. J. & Woods, A. Y. (1992). Socioeconomic, sociodemographic and attitudinal correlates of the tempo of divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 16(1-2), 47-68.
- Crowley, J. E. (2019). Does everything fall apart? Life assessments following a gray divorce. *Journal of Family Issues*, 40(11), 1438-1461.
- Çivitçi, N., Çivitçi, A. & Fiyakalı, N. C. (2009). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerde yalnızlık ve yaşam doyumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(2), 493-525.
- Demirci, Ş., Günaydın, İ. G., Doğan, K. H. & Aynacı, Y. (2005). Konya ilindeki boşanmaların retrospektif değerlendirilmesi. *Adli Tıp Dergisi*, 19(1), 22-28.
- Einiö, E., Metsä-Simola, N., Aaltonen, M., Hiltunen, E., & Martikainen, P. (2023). Partner violence surrounding divorce: A record-linkage study of wives and their husbands. *Journal of marriage and family*, 85(1), 33-54.
- Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N., & Alpkan, R. L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam Dergisi*, 18(1), 39-47.
- Erdim, L. (2019). Alkolizmin aile ve çocuk üzerine etkisi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 6(1), 193-200.
- Erdim, L., & Ergün, A. (2016). Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 78-84.
- Faircloth, C., Hoffman, D. M. & Layne, L. L. (2013). *Parenting in global perspective: Negotiating ideologies of kinship, self and politics, 2nd ed. (Layne, L. L.)*. London and Newyork: Routledge.
- Fine, M. A. (1997). Helping children cope with marital conflict, divorce, and remarriage. In Session: Psychotherapy in Practice: *Psychotherapy in Practice*, 3(1), 55-67.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme. *Ankara Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8, 1-2.
- Guttman, J. (1993). *Divorce in psychosocial perspective: Theory and research*. New York, Psychology Press.
- Güngör, A. (2023). Tek ebeveynli aileler: sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(58), 129-155.
- Hald, G. M., Wimmelman, C. L., Øverup, C. S., Cipric, A., Sander, S., & Strizzi, J. M. (2023). Mental health trajectories after juridical divorce: Does personality matter?. *Journal of Personality*, 91(2), 426-440.
- Hawkins , Alan, J., Willoughby, Brian J. & Doherty, William J. (2012). Reasons for divorce and openness to marital reconciliation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 53(6), 453-463.

- Hetherington, E. M., & Stanley-Hagan, M. (1999). The adjustment of children with divorced parents: a risk and resiliency perspective. *Journal of child psychology and psychiatry and allied disciplines*, 40(1), 129–140.
- Kołodziej-Zaleska, A., & Przybyła-Basista, H. (2016). Psychological well-being of individuals after divorce: The role of social support. *Current Issues in Personality Psychology*, 4(4), 206-216.
- Langeslag, S. J. E., & Surti, K. (2022). Increasing love feelings, marital satisfaction, and motivated attention to the spouse. *Journal of Psychophysiology*, 36(4), 199–214.
- Lauer, R. H. & Lauer, J. C. (2004). *Marriage and family: The quest for intimacy*. New York, McGraw-Hill Companies.
- Markoç, İ. (2023). Feeling like home again: after divorce processes from different family perspective. *Journal of Family Counseling and Education*, 7 (2), 55-72. DOI: 10.32568/jfcea.1175330
- Öngider, N. (2006) *Evli ve boşanmış ailelerde algılanan ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkileri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir Ege Üniversitesi). YÖK Tez.
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161.
- Potter, D. (2010). Psychosocial well-Being and the relationship between divorce and children's academic achievement. *Journal of Marriage and Family*, 72(4), 933-946.
- Sancaklı, D. (2014). *Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantıları* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi). YÖK Tez.
- Scott, S. B., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., Allen, E. S. & Markman, H. J. (2013). Reasons for divorce and recollections of premarital intervention: Implications for improving relationship education. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*, 2(2), 131–145.
- Seinfeld, S., Hortensius, R., Arroyo-Palacios, J., Iruretagoyena, G., Zapata, L. E., de Gelder, B., ... & Sanchez-Vives, M. V. (2023). Domestic violence from a child perspective: impact of an immersive virtual reality experience on men with a history of intimate partner violent behavior. *Journal of interpersonal violence*, 38(3-4), 2654-2682.
- Serin, N. ve Öztürk, S. (2007). Anne-Babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 117-128.
- Strohschein, L. (2005). Parental divorce and child mental health trajectories. *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1286-1300.

- Tolan, Ö. Ç. (2023). Boşanma ve etkileri: çocuklar ve ergenler üzerindeki psikolojik sonuçları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (50), 321-338.
- Türkarıslan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla başetme yolları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 11(11), 99-108.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Evlence ve Boşanma İstatistikleri 2022*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Online Yayınları. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlence-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437>
- Uçan, Ö. (2007). Boşanma sürecinde kriz merkezine başvuran kadınların retrospektif olarak değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 10(1), 38-45.
- Van Dijk, R., Van Der Valk, I. E., Deković, M., & Branje, S. (2020). A meta-analysis on interparental conflict, parenting, and child adjustment in divorced families: Examining mediation using meta-analytic structural equation models. *Clinical Psychology Review*, 79, 101861.
- Warren, N. C. (1999). *How to know if someone is worth pursuing in two dates or less*. Nashville, Thomas Nelson Publishers.
- Whitehead, B. D. (1997). *The Divorce Culture: How Divorce Became an Entitlement and How It Is Blighting the Lives of Our Children*. New York, Alfred A. Knopf.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Introduction

Divorce is an important life event that deeply affects all members of the family and has social dimensions. The fact that the divorce problem has increased especially in recent years in our country and that this situation has come to the fore as a social and spiritual problem is important in terms of conducting more comprehensive research on the subject and developing multidisciplinary projects for the solution of the problem. The family, which is the most basic element of society, is the most basic step of socialization. A family with a strong system also means grounding society and carrying it to the future.

According to the data of the Turkish Statistical Institute, while the number of divorced couples was 136 thousand 570 in 2020, it became 174 thousand 85 in 2021. The fact that couples who are in the divorce stage cannot carry out this process in a healthy way affects both their own mental health and the mental health of their children. It is thought that the results obtained from this research on the reasons for divorce and the social adaptation process in children after divorce will contribute to the literature. It is also expected to support the development of preventive and supportive mental health services for couples and children regarding the protection of marital

unity. In this context, the research sought answers to the questions of what the reasons for divorce are and how the social adaptation process of children develops after divorce.

Aim: The main purpose of this research is to investigate the reasons for divorce and to examine the social adaptation process of children after divorce.

Method: The research was created in a qualitative design. Qualitative research method; In behavioral sciences, it is used to examine individual reality as well as objective reality, observe human behavior and make sense of social events.

Working group: Within the scope of this research, there are 31 participants in total, 18 women and 13 men, who lived in Trabzon in 2020, applied for family counseling and were divorced. The data collection process was carried out with volunteer individuals who applied psychologically to Trabzon Provincial Directorate of Family and Social Services and agreed to participate in the research.

Data collection tool: In the research, the data were obtained by using the standardized open-ended interview form with the interview method. Recent research on the reasons for divorce and previously prepared on similar topics in the country and abroad; graduate and doctoral theses were examined, and the questions in the interview form were formed with the information obtained from all these examinations. Afterwards, the questions in the form were revised and restructured in line with the opinions of experts who conducted scientific studies on divorce. The interviews within the scope of the research were conducted in the interview room prepared by the researcher beforehand, in an environment where the participants could express themselves comfortably. The main purpose of the study was explained to each participant and their consent was obtained for their voluntary participation. In addition, audio recordings could not be made within the framework of ethical rules, as the participants did not find it appropriate, and the data were recorded in writing. Interviews with each participant lasted an average of 75 minutes in a single session. All participants who accepted the interview participated in the interview time. About 40 people were interviewed within the scope of the research, but since healthy data could not be obtained from 9 interviews, they were excluded and the content of 31 interviews were evaluated within the scope of the research.

Data analysis: The data obtained as a result of the interviews were analyzed using the content analysis method. The answers given by all participants were compared separately for each question, and similar and different aspects were tried to be examined.

Results: It was seen that the most important reason for divorce in giving the participants a divorce decision was infidelity and irresponsibility towards spouse and children, disagreement between spouses and incompatibility were among the most important reasons, violence was considered as an important reason for divorce, and alcohol and drug use were also among the reasons for divorce, it was concluded that very few participants saw sexual problems as a reason for divorce. It is seen that some participants react by shouting during the discussions, some by being silent, some by leaving the house, and some by taking the children and retreating to the room. Unfortunately, it was stated that some of the participants and their spouses reacted to physical violence. Before the divorce, the majority of the participants; It was observed that some participants, whose emotional state was bad for themselves and their children due to conflicts with their spouses in the family, financial problems, violence and other reasons, received psychiatric support, but they stated that they had a much more peaceful life after the divorce and that they felt much better socially and emotionally. Another remarkable result was that none of the participants tried to get expert support for psychological support.

Conclusion: *According to the results of the research, it was concluded that the most important reasons for divorce are cheating and irresponsibility towards spouse-children, disagreement and incompatibility between spouses are among the important reasons for divorce. Another important result is that after the divorce, the participants and their children stated that they felt much better emotionally, behaviorally and socially than before the divorce. The findings were discussed in the light of the literature and necessary suggestions were made.*

Geliş Tarihi / Received Date
14.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
15.01.2023

Ahlâkî Değerlerin Ontolojik Kaynağı (Eş'arî ve Mâtürîdî Örneği)¹

Ontological Source Of Moral Values (Ash'arî and Mâturîdî Example)

Mehmet Kenan ŞAHİN²

Aydın FINDIK³

Öz

Ahlâkî değerlerin ontolojik kaynağı ismini verdiğimiz bu çalışmada ilk olarak ahlâkın zorunluluğuna değinilmiştir. Çünkü insanlık tarihinde ahlâk her zaman var olmuştur. İnsan kâinatta tek başına yaşamını devam ettirebilen bir varlık değildir. İnsanoğlu bu anlamda her zaman bir başkasına muhtaç olmuş bu da onu toplumsal bir varlık haline getirmiştir. Nitekim İslâm dini, insanın bu zorunluluğuna vurgu yaparak ahlâkî ilke ve değerlere büyük bir önem vermiştir. Bu öneme dikkat çekmek için ahlâkın dinî temelleri ismiyle bir başlık açtık. İslâm kelâmcıları da insanın ahlâkî eylemleri ile ilgili meseleleri tartışırken insan aklını, tabiatını, psikolojisini ve onun toplumsal bir varlık olmasını bir bütün olarak değerlendirmişlerdir. Kelâm ilmi, insana bir nimet olarak bahşedilen irade ve özgürlüğün hangi değer yargıları yönünde kullanılması gerektiği meselesini de bu doğrultuda ele almıştır. Zirâ ahlâk, bir bütün olarak düşünüldüğünde sadece insanın davranışlarını nitelendirmekle kalmaz; aynı zamanda insanın kendi kimliğinin oluşmasını sağlayan bir değer yargısı oluşturur. Ahlâk bununla beraber kelâm ilmi içerisinde değerlendirildiğinde ahlâkın, inanç esaslarından biri olan kader konusuyla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla biz de Mâtürîdî ve Eş'arî ekollerinin ahlâkî değerlerin belirlenimi meselesini teorik olarak irade, ef'âlü'l-ibâd, hüsün-kubuh ve kesb gibi terimlerle nasıl açıkladıklarını görmeye çalıştık. Yöntem olarak akılcı bir tutum sergileyen Mu'tezile, her konuda olduğu gibi bu konuda da akli ön planda tutmuştur. Eş'arîler Allah'ın mutlak iradesi ve kudretine karşı tutumlarından dolayı ahlâkî değerlerin yalnızca vahiy yoluyla bilinebileceğini iddia ederken, Mâtürîdîler ise akıl ve vahiy beraber değerlendirilmenin yanında insanın tabiatını da dikkate olarak Eş'arî ve Mu'tezile'ye göre daha makul ve kapsamlı bir yol bulmaya çalışmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Ahlâk, Değer, İrade, Eş'arî, Mâtürîdî, Mu'tezile.

¹ Bu çalışma 17 Mayıs tarihinde Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Öğrenci Sempozyumunda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

² Prof. Dr., Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri, Kelâm ve İtikadi İslam Mezhepleri Ana Bilim Dalı, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: msahin@odu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4184-2509

³ Sorumlu Yazar: Doktora, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Doktora Öğrencisi, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: findikaydin@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2998-8548

Abstract

In this study, which we call the ontological source of moral values, the necessity of morality is first mentioned. Because morality has always existed in the history of humanity. Man isn't a being that can survive alone in the universe. Mankind needs others so Man is a social being. As a matter of fact, the religion of Islam gives great importance to moral principles and values by emphasizing this necessity of man. In order to draw attention to this importance, we opened a title called the religious foundations of morality. While discussing the human's moral issues, Islamic theologians evaluated the human mind, nature, psychology and its being a social being as a whole. The science of kalam deals with the issue of which value judgments the will and freedom bestowed on human beings as a blessing used in this direction. When morality is considered as a whole, it not only characterizes human behavior, but also creates a value judgment that enables the formation of one's own identity. When morality's evaluated within the science of kalam, it's seen that morality is closely related to the subject of destiny, which is one of the principles of belief. Therefore, we tried to see how the Maturidi and Ash'ari schools theoretically explain the determination of moral values in terms such as will, ef'âlül-ibâd, husün-kubuh and kesb. Mu'tazila, who exhibited a rational attitude as a method, kept the mind in the forefront in this matter, as in every other subject. While Ash'aris claim that moral values can only be known through revelation due to their attitude towards Allah's absolute will and power, Maturidis, on the hand, consider the nature of human being as well as evaluating reason and revelation in a more reasonable and comprehensive way than Ash'ari and Mu'tazila. He tried to find a way.

Keywords: Kalâm, Morality, Value, Will, Ash'arî, Mâtürîdî, Mu'tazila.

Giriş

Ahlâk kavramı Arapça'da "hulk" veya "huluk" kelimelerinden türemiş olup tabiat, karakter, huy ve mizaç gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzûr, t.y., 4/86). Kaynaklar incelendiğinde insanın ahlâkî yapısı için genellikle hulk kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de "gelenek ve alışkanlık", diğeri de "ahlâk" anlamında iki yerde huluk kelimesi geçmektedir (eş-Şuarâ 26/137, el-Kalem 68/4). Özellikle de hadislerde hulk ve onun çoğulu olan ahlâk kelimesi bir kavram olarak güzel ve çirkin davranışları ifade etmek için kullanılmıştır. Hüsnü'l-huluk, el-ahlâku'l-hasene, el-ahlâku'l-hamîde gibi ifadeler erdemli fiilleri ifade ederken, el-ahlâku'z-zemîme, el-ahlâku's-seyyie gibi ifadeler de kötü davranışları anlatmak için kullanılmıştır (Çağrı, 1989: 2/1). Buradan hareketle de ehl-i sünnet ekolünün iki büyük temsilcisi konumunda olan Mâtürîdî ve Eş'arî mezhepleri, ahlâk kavramını yukarıdaki anlamlara uygun olarak insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına neden olan, insanın mânevî yapısını, huylarını ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu irâdeli davranışların hepsine birden verilen bir isim olarak tanımlamışlardır (Şahin, 2013: 22). Kelâm mezhepleri geliştirdikleri ahlâk yaklaşımlarını gerçek anlamda dinî bir temele dayandırmışlardır. Kelâm ilminde ahlâk konusunda fikir ayrılığına düşülen temel konu, ahlâkî değerlerin temel kaynağının ilâhî irâdenin olup olmadığı değil, insanın sadece aklıyla ahlâkî değerleri belirleyip belirleyemeyeceği meselesidir.

Ahlâkın Dini Temellendirilmesi

İslâmiyet öncesi câhiliye toplumuna bakıldığında herkesi kucaklayan evrensel bir ahlâk anlayışının varlığından söz etmek pek de mümkün değildir. Çünkü câhiliye toplumunun karakteristik özelliği, dünya

zevklerinden olabildiğince yararlanmayı amaç edinen bir yapıdaydı. Bu hususta Kur'ân-ı Kerîm “*Onlar; hayat ancak bu dünyada yaşadığımızda ibarettir, biz bir daha diriltilecek değiliz*” (el-En'âm 6/29.) ifadesiyle câhiliye toplumunun hayata bakış açısını gözler önüne sermiştir. Onların bu dünya görüşü doğal olarak davranışlarına yansımış, olabildiğince rekabetçi, kabileci, kaba, gururlu ve kibirli bir toplum haline gelmişlerdir. İslâm dininin getirdiği ahlâk anlayışı ise tam aksine yalnızca bir kişinin ya da bir zümrenin tekelinde olmayan, sadece insanı değil tüm varlıkları her yönüyle kucaklayan, insanoğlunun her zaman en iyiye, en güzele ulaşmasını sağlayan, yapılan davranışları Yaraticı'nın emrine ve rızâsına uygun düşüp düşmeyeceği açısından değerlendiren bir ahlâk anlayışıdır.

Hz. Peygamber'in nübüvvetiyle birlikte bu olumsuz davranışların karşısına İslâm dini, tek olan Allah inancını temele oturtarak adâleti, şefkati, yumuşak huyluluğu, merhameti getirerek herkesin kabul edebileceği ahlâki birliğe dayalı bir toplum yapısı kurmuştur. Zirâ İslâm dininin arkasındaki en önemli etken hiç şüphesiz Allah inancıdır. Başka bir deyişle dinî karakterli bir ahlâk yaklaşımında her zaman Allah inancı ile ahlâkî düşünce arasında sıkı bir bağ kurulmuş ve böylelikle de insanı ahlâkî bir varlık kılan değerlerin kaynağı din olarak belirlenmiştir (Şahin, 2013: 33). İlâhî Kelâm'a göre yüce Allah, insana imanı sevdirmiş ve onu gönlümüze âdeta nakşetmiştir. Bunun yanında inkârcılığı, isyan etmeyi ve emre itaatsizce davranmayı da insanoğluna kötü göstermiştir (el- Hucurât 49/7). Böylece de Allah'a inanma bilinci kazanan insan, ahlâkî davranma, yaptığı hataların farkına varma, onlardan yüz çevirme ve sonunda Cenâb-ı Hak'tan bağışlanma imkânı bulmuştur. Çünkü inanmak sadece kuru bir inanç anlayışıyla sınırlı kalmaz aynı zamanda insanın duygu ve düşüncelerine yön veren en güçlü etken olma özelliği de taşımaktadır.

Âl-i İmrân 103. âyette bu husus şu yönde beyân edilmiştir. “*Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışın; bölünüp parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah gönüllerinizi birleştirdi ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi Allah kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklıyor ki doğru yolu bulasınız*” (Âl-i İmrân 3/135).

Buradan hareketle İslâm ahlâkının asıl kaynağı Kur'ân ve onun ikliminde yoğrulan Hz. Peygamber'in sünnetidir. Bu hususta Hz. Âişe sahâbenin sorduğu bir soruya Hz. Peygamber'in ahlâkının Kur'ân ahlâki olduğunu belirtmiştir (el-Müslim: 1411/1991 Müsâfirîn/139). Bu sebeple İslâm'da ahlâk fikri Kur'ân ve Sünnet'le başlar. Bu iki kaynak hem dinî hayatımızın hem de dünyevî hayatımızın çerçevesini genel hatlarıyla belirlemiş ve bu doğrultuda birtakım kurallar ve ilkeler ortaya koymuştur. Zirâ dinin temel amacı, bireyi ve dolayısıyla toplumu ahlâki çöküntüden korumak ve ahlâkî bir toplumun oluşmasına katkı sağlamaktır. Çünkü Allah Teâlâ, insanı maddî ve manevî olmak üzere iki yönlü yaratarak insana ayrı bir değer vermiştir. Onu Kur'ân'ın ifadesiyle “*en güzel biçimde yaratmış*” (et-Tîn 95/4.) ona akıl ve irâdesiyle düşünebilme yeteneği vermiş ve onu toplumsal bir varlık olarak yaratmıştır. İşte insandaki bu maddî ve manevî bu iki yönlülük insanın davranış bakımından da iki yönlü bir varlık olması sonucunu da beraberinde getirmiştir.

Nitekim Şems sûresinde Allah Teâlâ "*Nefsini arındıran elbette kurtuluşa ermiştir, Onu kötülöklere boğan da ziyân etmiştir*" (eş-Şems 91/9-10.) buyurarak bu ikililiğe dikkat çekmiştir.

İlâhî kelâm bir bütün olarak incelendiğinde iyi ve kötü ahlâk davranışlarını içeren, örneklendiren birçok kavramın var olması da bunun bir delilidir. Meselâ sırât-ı müstakım (en-Nahl 16/76.), takvâ (el-Bakara 2/201.), sâlih âmel (el-Asr 103/3.), hayır (el-Bakara 2/197.), mâruf (Âl-i İmrân 3/104.), ihsan (el-Mâide 5/93.), hasene (en-Nisâ 4/40.), istikamet (Fussilet 41/30.), sıdk (Yûnus 10/2.), ve birr (el-Bakara 2/177.), gibi kavramlar güzel ahlâkî anlatmak için kullanılırken; dalâlet (el-Mülk 67/9.), fahşâ- münker (el-Nahl 16/90.), seyyie (el-En'âm 6/160.), hevâ (el-Furkân 25/43.), fîsk (en-Nûr 24/4.), fücûr (el-Kiyâme 75/5.), hatie (el-Hâkka 69/9.), ism (el-Bakara 2/219.) gibi kavramlar da kötü ahlâkî tanımlamak için kullanılmıştır.

Bununla beraber şunu da çok net bir şekilde söyleyebiliriz ki; Kur'ân-ı Kerîm insanı sadece varlık açısından tanımlayıp onun kâinattaki konumunu belirlemekle kalmaz, insanın var oluş amacını da ortaya koyar ve onu bu konuda uyarır. İlâhî beyânda bu durum, "*insanın başıboş bırakılmadığı, hayatını bir amaçtan yoksun olarak devam ettiremeyeceği*" meâlindeki âyetlerle (el-Kiyâmet 75/32.) dile getirilmiştir. Birçok âyet ve hadiste erdemli davranmanın bireysel ve toplumsal faydaları üzerinde durulmuş, faziletsiz davranmanın da doğurduğu olumsuz sonuçlar gözler önüne serilmiştir. Bunun yanında Kur'ân kıssalarında bazı kavimlerin yok oluşunda bozulan ahlâkî çöküntülerin önemli bir yer tuttuğu haber verilmiştir.

Ahlâkın Antropolojik Temellendirilmesi

Ahlâkın temellendirilmesi konusu tarih boyunca yalnızca dinlerin ilgi alanlarına girmemiş, dinlerden bağımsız olarak felsefenin dolayısıyla birçok düşünce sisteminin de ele aldığı bir konu olmuştur. Her ne kadar ahlâk, evrensel bir değer olsa da her düşünce sistemi ahlâkî farklı bir temellendirme yoluna gitmiştir. Aslında burada değişen ahlâkın varlığı değil, onu algılama biçimidir (Uludağ, 2018: 7).

Ahlâkın antropolojik temellendirilmesinden kastedilen ise; insanı merkeze alan, bizzat insandan hareketle ahlâkın kaynağını açıklama yöntemidir. Bu şekildeki bir ahlâk yaklaşımında dinî temellendirmede olduğu gibi bir yaratıcıdan yola çıkarak ahlâkın kaynağına dair bir açıklama yapılmaz. Başka bir deyişle burada özgür bir varlık olarak kabul edilen insanın iyiyi ve kötüyü kendisinin belirleyebileceği bir ahlâkî temellendirmeden söz edilir. Nitekim söz konusu temellendirmede ahlâkın bütün çabası en yüksek iyiye ulaşmaktır. Bunun en güzel örneğini de Kant'ın ahlâk felsefesini temellendirmesinde görebiliriz. Nitekim Kant, ahlâkın temellendirilmesinde yaşadığı çağda var olan birçok dinî ve felsefî ahlâkî yaklaşımından farklı olarak, insanın ahlâkîliğini yine kendisi ile temellendirmiş, insanı ahlâk yasasının öznesi konumuna getirmiştir. Nitekim Kant'ın ahlâk sistemi, insanın kendi aklıyla oluşturduğu ve yine kendi iradesiyle bağlandığı bir ahlak yasasına dayandırılmıştır (Stratenwerth, 2001: 434). Buradan hareketle antropolojik bir karakter ifade eden bir ahlâk yaklaşımında ahlâkî kuralların dışarıdan belirlenmesi değil, insanın kendisinin oluşturduğu ve kendi eylemlerini belirlediği bir ahlâk yaklaşımından söz edilmektedir.

Kelâmî Ahlâk Yaklaşımları

Kelâm mezheplerinin geliştirdikleri her ahlâk yaklaşımı esas olarak dinî bir temele dayalı olarak oluşturulmuştur. Kelâm ilminde ahlâk konusunda fikir ayrılığına düşülen konu, dinî ve ahlâkî değerlerin yalnızca vahiy ile mi belirleneceğini ya da vahiyden bağımsız bir şekilde ahlâkî değerleri belirlemede aklın tek başına yeterli olup olmadığını meselesidir. Yine bu bağlamda kelâm ekollerinin üzerinde durdukları meselelerden birisi de özellikle batılı filozoflar tarafından da tartışılan felsefi bir anlamda formüle edersek “X bir şey Yaratıcı istediği için mi iyidir; yoksa iyi olduğu için mi Yaratıcı onu istemektedir?” sorusuna cevap arama ile ilgili tartışmalar ile doludur (Şahin, 2013: 33).

Kelâm ilminde ele alınan ahlâk problemlerinin temelini, daha önce de söylediğimiz gibi kaza ve kader meselesiyle ilgili olmak üzere insanların eylemleri (ef’âlül-ibâd) teşkil eder. Çünkü Kelâm ilminin temel konularından biri olan kader konusuyla irtibatlı olarak işlenen ilâhi irâde, kulların fiilleri, adâlet, salâh ve aslah, hüsn ve kubuh (hayır ve şer) gibi konular da kelâmda ahlâk ile ilgili oluşan düşüncelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Birçok kelâmî tartışmada olduğu gibi, ahlâkî değerlerin ontolojik kaynağı tartışmalarında da kadîm dinlerin, felsefelerin etkisi kadar dönemin politik ve sosyal yapısının, insanın psikolojik yapısının da etkisi olduğu söylenebilir. Bu nedenle tüm bu tartışılan konuları iyi anlayabilmek için kelâm tarihinin oluşum sürecini çok iyi okumak ve değerlendirmek gerekir. Kelâm âlimleri ile yabancı din ve kültürlerle mensup din adamları arasında insanın özgür ve sorumluluğuna dâir pek çok önemli tartışmalar meydana gelmiştir (Watt, 1996: 55). Tüm bu tartışmalarda yabancı kültür ve din adamlarına cevap verebilmek ve İslâmı korumak için felsefi bazı fikirlerden de yararlanılmıştır. Ancak bu fikir hareketleri daha sonra İslâm kelâmcıları arasında da görüş ayrılıklarına neden olmuştur.

Kader inancı karşısında insanın özgür iradesi, yükümlülük ve sorumluluğu, ceza ve mükâfat gibi ahlâk ilminin temel problemlerini içeren mevzular hakkında sorulan sorular, Hz. Peygamber döneminde tartışılmaya başlamış ancak Hz. Muhammed o dönemdeki Müslümanların bu tarzdaki tartışmalara çok da fazla girmelerini istemeyerek kendisine sorulan soruları uygun bir dille cevaplandırmıştır (Fığlalı, 2001: 55).

Yaklaşık hicrî II. asrın başlarından itibaren başlayan dinî, fikrî ve siyasî gelişmeler, konu ile ilgili tartışmaların daha çok konuşulmasına yol açtı. O dönemdeki selefî düşünürler, Allah’ın yegâne gücü ve sonsuzluğu ile insanın mükelleflliğini birlikte değerlendiriyor ve tartışmalara bu şekilde cevap veriyorlardı. Ancak verilen bu cevap zamanla bir açmazı da beraberinde getiriyordu. Bu husustaki en belirgin örnek bazı Emevî yöneticilerinin bir takım adaletsiz uygulamaları gösterilebilir. Nitekim onlar bu davranışlarını ilâhî takdirin bir gereği olduğunu iddia ederek zulüm ve haksızlıklarını meşrulaştırmak istemişler, yaptıkları zulme adeta bir kılıf uydurmaya çalışmışlardır. Ancak zamanla kader konusundaki selefî akidenin bu görüşünün sömürülmeye elverişli bir hal aldığı ve ahlâkî bir problem içerdiği fark edilmiştir.

Bu gelişmeler üzerine Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân dönemin karizmatik, dinî otoritesi Hasan-ı Basrî'ye konu ile ilgili fikrini sormuş ve Hasan Basrî de bunun üzerine o meşhur risâlesini kaleme almıştır. Onun bu risâlesini önemli kılan en önemli etken verdiği cevap ile birlikte cevabı veriş şeklindeki yöntemidir. Müellif eserinde kader ve onun etrafındaki dinî-ahlâkî tartışmaları yalnızca naslarla açıklamamış, buna ilâveten aklî metotlara da başvurarak konuyu ele almış, nasları akıl yönünden çelişmeyen te'villerle yorumlamıştır. Hasan-ı Basrî eserinde birtakım Emevî yöneticilerinin yaptıkları zulüm ve baskıdan Allah'ı müstesnâ tutarak, bu davranışlarını ilâhî takdirin sonucu olduğu şeklindeki ifadelerinin, kendi çıkarları doğrultusunda uydurdukları ve Allah'a isnat ettikleri bir yalan olduğunu açıklamıştır. Ayrıca bazı Emevî idarecilerin bu şekilde davranarak zulmü Allah'a nispet ettiklerini, kendilerini temize çıkarmaya çalıştıklarını ve böylece kendi siyasî otoritelerini kontrol altında tutmak için bunu bir araç olarak kullandıklarını dile getirmiştir (Schwarz, 2003). Böylece o dönemde yaşanan ciddi bir ahlâkî çıkmaza Hasan-ı Basrî tarafından cevap verilmiştir.

Bununla birlikte kelâm düşünürleri kader konusunu ve onunla bağlantılı olarak insanın eylemleri konusunu ele almışlar ve bu konuda ciddi bir tartışmanın içerisinde olmuşlardır. Bir tarafta Ma'bed el-Cühenî, Gaylân ed-Dımaşkî, Vâsıl b. Atâ, Ca'd b. Dirhem gibi kelâmcılar Allah'ın ancak insanların iyiliğine olanı (salâh) yarattığını, dolayısıyla iyiliğin Allah'a, kötülüğün ise insana nisbet edilmesi gerektiğini ileri sürmüşler, dolayısıyla da insanın özgür irade sahibi olduğunu iddia ederek rasyonel bir düşüncede hareket etmişlerdir. Buna karşılık, Cehmiyye ya da Cebriyye diye isimlendirilen mezhebin kurucusu Cehm b. Safvân ise insanın herhangi bir güç (istitâat) sahibi olmadığını, onun eylemlerinde tam bir zorunluluk (cebr) bulunduğunu ifade ederek insanda eylem ve irade özgürlüğünü ortadan kaldırmıştır (Çağrı, 1989: 2/4).

Eş'arî'de Ahlâk Anlayışı

Eş'arî'yi Mu'tezile'den ayıran konuları genel olarak değerlendirdiğimizde karşımıza üç temel meselenin çıktığını görürüz. Bunların ilki İlâhî Kelâm'ın yaratılmış olup olmadığı meselesi "Halk'ul-Kur'ân", bir diğeri Allah Teâlâ'nın görülüp görülemeyeceği "rü'yetullah" ve ahlâk kavramıyla da ilgili olan insan fiillerini içeren "ef'âl-i ibâd" konusudur.

Mu'tezile'nin beş temel prensibi (usûl-i hamse) arasında tevhid ve adalet prensibi, bu mezhebin bütün düşünce sisteminin temelini oluşturduğu gibi ahlâk sistemini de oluşturmaktadır. Özellikle Mu'tezile'nin adalet prensibi insan fiillerinde ona irade hürriyeti tanımayı gerekli kılmakla birlikte ona bu hürriyetini iyilik yönünde kullanabilmesi ve iyiyi kötüden ayırt edebilmesi için akıl gücünü de zorunlu kılmaktadır (Gündoğar, 2004). Buradan hareketle Mu'tezile âlimleri hiçbir şekilde seçme özgürlüğü olmayan insanlara peygamber gönderilmesinin, insanın bir takım ahlâkî, hukukî fiillerden sorumlu tutulmasını ve neticede va'd ve vaîd'in (mükâfat ve ceza) bir anlamının kalmayacağını ifade etmişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ *hikmet* sahibidir ve O'nun tüm fiilleri bir gaye ve amaç içindir.

Mu'tezile, ahlâkî değerlerin bilinip bilinemeyeceği konusunu aklî bir temele oturtmuştur. Mu'tezile ahlâkın temellendirilmesi hususunda vahyin rolünü ise aklen bilinmenin mümkün olduğu durumları tamamlayıcı, doğrulayıcı ve aklın sınırlarını aşan durumlarda ise bilgilendirici olarak görmüştür. Akıl,

ontolojik olarak var olan ahlâkî değerlerin bir kısmını örneğin yalan ve zulüm gibi bir takım davranışları vahye ihtiyaç duymadan da ortaya çıkarabilir (Akn, 2018). Çünkü fiillerin iyilik ve kötülük vasıfları nesnel ve değişmez özellik taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında ahlâkî değerler izâfilikten kurtarılmış olur. Yani akıl, Allah Teâlâ'nın emrinden ve yasaklamasından önce o eylemin iyi ve kötülüğünü kavrayabilir. Dolayısıyla Mu'tezile, aklen de doğru ve yanlış belirlemenin mümkün ve hatta zorunlu olduğu savunarak insan iradesine büyük bir önem vermiştir. İşte Mu'tezile'nin bu tutumu ahlâkın temellendirilmesinde aklı ön plana çıkarmasına neden olmuştur.

Mu'tezile ahlâkî değerler ile estetik değerleri birbirinden ayırmıştır. Mu'tezile'nin ünlü kelâmcılarından biri olan Kâdî Abdülcebâr'a göre estetik hükümler daha çok subjektif nitelikler taşırken ahlâkî hükümler ise daha çok objektif nitelikler taşımaktadır. Örneğin, bir tablonun insanlar üzerinde bıraktığı etki farklı olabilirken yalan ve zulüm gibi kötü fiillerin tesiri hakkında insanlar aynı kanaati paylaşabilirler. Eğer ahlâkî değerler konusunda farklı kanaatler var ise bu ahlâkî değerlerin izâfilikinden değil, kişide ki bilgi eksikliği gibi çeşitli etkenlerden kaynaklanmaktadır (Kâdî Abdülcebâr, t.y., 1/20-22).

Burada şunu da ifade etmeliyiz ki Mu'tezile insanın hayır ve şerden birini hür iradesiyle seçme yeteneğinde olduğunu ifade ederken *kabih* kavramıyla ifade edilen ahlâkî şer ile tabii şer dediğimiz Allah'ın takdirine bağlı olan insan gücünün etkisiz olduğu hastalık, kıtlık ve doğal afetler gibi şerleri birbirinden ayırmıştır. Mu'tezile'ye göre insanın irade hürriyeti yalnızca ahlâkî değerler için söz konusudur (Kâdî Abdülcebâr, 1408/1988: 400-402).

Eş'arî mezhebi iyi ya da kötünün belirlenmesi hususunda selefi akîdeyi devam ettirmiş iyilikle birlikte kötülüğün de Allah tarafından yaratıldığını kabul etmiştir. Bu düşünce ile İmam Eş'arî başta olmak üzere diğer Eş'arî kelâmcıları, Mu'tezile'nin oluşturduğu ahlâk teorisinin tümüyle karşısında yer almıştır. Eş'ariyye mezhebi ahlâkî değerlerin yalnızca ilâhi iradenin belirlenmesiyle bilinebileceğini savunmuştur. (Şahin, 2013: 169). Eş'arîlerin bu konudaki düşüncelerinin temelini ulûhiyyet anlayışı oluşturmaktadır. Allah her şeyi dilediği şekilde hareket ettirmede ve dilediğini irade etmede bütünüyle özgürdür. Bu hususta ilâhî iradeye bir sınırlandırma getirmek mümkün değildir. Zira insan aklını ön planda tutan ve insanı etkin bir fail konumuna getiren bir ahlâk yaklaşımı Allah'ın mutlak iradesine ve kudretine gölge düşürmektedir. Eş'arî insanın zorunlu ve iradî fiillerini de içerisine alan kâinatta var olan bütün eylemleri Allah'ın yaratma fikrine dayandırmıştır. Allah'ın insanın tüm fiillerini yaratması şer niteliğindeki fiilleri O'na dayandırmayı gerektirmez ve bu husus insanın eylemlerinden sorumlu olması durumuyla çelişmez (Hussain, 2010). Bu düşünceden hareketle Eş'arîler'e göre eylemlerin iyi ya da kötü olması başka bir deyişle değerleri o fiillerin değişmez nitelikleri değildir. Hayır ve şer, sadece Allah'ın göndermiş olduğu buyruklarıyla belirlenen kavramlardır. Bu hususta ünlü Eş'arî kelâmcısı Bâkîllânî kelâma dâir kaleme aldığı *et-Temhîd* isimli eserinde aklın tek başına bir fiilin iyi ya da kötülüğünü belirlemede yetersiz kalacağını ve bunların dinin (şer') açıklamasıyla ancak tespit edileceğini net bir dille ifade etmiştir (el-Bâkîllânî, 1369/1949: 97). Eş'arî düşünürlerinin bu husustaki en önemli delillerden birisi de İsrâ sûresinin 15. âyetinde yer alan "Biz Peygamber göndermedikçe kimseye azap edici değiliz" (el-İsrâ 17/15.) ifadesidir.

Eş'arîler bu tezlerini aklî olarak da ispatlama yoluna gitmişlerdir. Onlara göre fiillerin değeri şartlara ve durumlara bağlı olarak değişebilir. Ahlâkî değerlerin bu şekilde değişime uğraması değerleri bilmemizde vahyi tek kaynak haline getirir. Eş'ariyye mezhebinin önemli kelâmcılarından biri olan Kâdî Beyzâvî aynı eylemlerin farklı durum ve zamanlarda farklı hükümler taşımasını, fiillerin kendi özünde barındıkları durumlardan değil, vahyin kendisi tarafından belirlendiğinin güçlü bir ispatı olduğunu ifade etmiştir. (Bayram, 2018). O bu hususta "*Sonra da nasıl davranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldık/onların yerine sizleri getirdik*" (Yûnus 10/12.) âyetini delil olarak zikretmiştir. Kâdî Beyzâvî âyette geçen "*nasıl davranacağınızı*" ifadesini fiillerin kendilerinden değil cihet ve keyfiyet bakımından değerlendirileceği yönünde bir açıklama yapmıştır (el-Beyzâvî, t.y., 3/107). Örneğin yalan özü itibariyle kötü bir fiildir. Ancak masum bir insan bir zalimin zulmünden kaçmak için yalan söylediğinde bu yalan eylemi, iyi bir eylem olarak görülebilir. Dolayısıyla fiiller iyilik ve kötülük değerlerini özlerinde taşımamaktadırlar. Eğer Mu'tezile'nin dediği gibi hayır ve şer fiillerin aslî nitelikleri olsaydı o zaman fiiller her zaman aynı değerleri taşırdı ve herhangi bir değişime de uğramazlardı. Bu hususta Eş'arî düşünürleri öldürme fiilini örnek vermişlerdir. Nitekim öldürme eylemi özü itibariyle kötüdür ancak hadd ve kısas sebebiyle iyi bir eyleme dönüşebilir. İşte bu durum bize eylemlerin sahip oldukları özelliklerden değil, ilâhî iradeye bağlı olduklarından dolayı değer kazanırlar (eş-Şehristânî, t.y., 371-373). Başka bir deyişle insanın kişisel fiillerini yaratan Allah olduğu gibi bu fiillerin gerçekleşmesine olanak tanıyan irade ve eylem gücünü var eden de Allah Teâlâ'nın kendisidir. Başka bir deyişle Allah Teâlâ hayır ve şer olarak nitelendirdiği ahlâkî değerlerde istediği gibi değişiklik yapabilir. Bu hususta mutlak iradeye sınır koymak ulûhiyyet anlayışla bağdaşmamaktadır. Fiillerin özlerinde iyilik ve kötülük olduğunu kabul etmek, fiillerin her durum ve her koşulda aynı değeri taşıdıklarını ve değişikliğe uğramadıkları anlamına gelmektedir (el-Eş'arî, 1953: 128). Bir diğer aklî argümanları ise aklın ahlâkî olanı anlamada ve ayrıştırmada güçlüklerle karşı karşıya kalabilme durumudur. İşte bu durumda akıl karşılaştığı zorlukları aşmak için ilâhî iradenin rehberliğine hayatının her aşamasında ihtiyaç duymaktadır (Şahin, 2013: 172).

Eş'arî mezhebinin ahlâk ile ilgili görüşlerinden birisi de ahlâkî değerlerin evrensel nitelikte olmasıdır. Çünkü ahlâkî ilke ve değerleri belirleyen sadece Allah Teâlâ'dır. Zirâ İslâm dininin tüm insanlığın ihtiyaçlarına cevap vermesinin nedeni de budur. Başka bir deyişle eylemlerin nitelendirilmesinde belirleyici olan fiillerin kendilerinde olan özellikler değil, Allah'ın mutlak iradesidir.

Eş'arîler, ahlâkî davranışları belirleyen iradî fiillerin gerçekleşmesini sağlayan güç anlamına gelen istitâat konusunda da Mu'tezile'den ayrı düşmektedirler. İstitâat, Eş'arî düşünürlere göre insanda sürekli var olan bir özellik değildir. Aksine insan zaman zaman kuvvetli, zaman zaman da kuvketsiz olabilir. Bu nedenle insan ancak kuvvetini kullanabileceği bir eylemi seçip yapabilir. Başka bir deyişle insanın irade ettiği fiillerde hem fiilin kendisi hem de o fiili yapma gücü yaratılmaktadır (el-Eş'arî, 1953: 38). Dolayısıyla Eş'arîler mutlak irade ve kudret noktasındaki hassasiyetlerinden dolayı sadece insan aklını ön planda tutan Mu'tezile'nin ahlâk anlayışını benimsenmekten kaçınmışlar hem de Cebriyye'nin insanı tümüyle pasifize eden ve onun tüm sorumluluğunu ilâhî iradeye yükleyen bir ahlâk anlayışını benimsemek istememişlerdir. Eş'arî kelâmcıları hem mutlak iradeye ve kudrete zarar vermemek için

hem de insanın sorumluluğuna özgürlüğüne ve aklını kullanmasına mantıkî bir zemin hazırlamak için kesb teorisini geliştirmişlerdir. Bâkılânî *et-Temhîd*'inde, Eş'arî mezhebinin bu konudaki fikrini şu şekilde anlatmıştır: Kulun fiillerini Allah yaratmakla birlikte bunların bir kısmında kulun da kesbi vardır. Böylece bir fiil biri yaratıcı, diğeri hâdis/yaratılan olmak üzere iki güçle bağlantılıdır (el-Bâkılânî, 1369/1949: 304-321). Başka bir deyişle kesb teorisiyle iradi eylemler mutlak iradeye dayandırılmakta, eylemleri gerçekleştirmede ve tercih etmede de kulun iradesine bırakılarak kula bir ölçüde hür irade imkânı tanınmaktadır. Ancak kesb teorisinin temelinde ilâhî iradenin yaratması olmadan kulun tek başına eylemlerini gerçekleştirme imkânı bulunmamaktadır. Çünkü Allah'ın yaratması olmadan insanın tek başına hedeflerini gerçekleştirme yeteneği yoktur. Bu nedenle insan kendi eylemlerini gerçekleştirmede her zaman mutlak iradeye muhtaçtır (eş-Şehristânî, t.y., 87).

Konu ile de bağlantılı olarak üzerinde konuşulması gereken bir diğer mesele de güç yetirelemeyen teklif anlamına gelen *Teklifî Mâ-lâ Yutak* konusudur. Eş'arîler Allah'ın mutlak irade ve kudretiyle ilişkilendirerek insanı gücünün yetmeyeceği herhangi bir şeyle da sorumlu tutulabileceğini iddia etmişlerdir. Mezhep bu görüşünü dile getirirken “Çünkü onlar gerçekleri ne görebiliyorlar ne de kulak verebiliyorlar” gibi âyetleri (Hûd 11/20.) delil olarak sunmuşlardır. Mâtürîdîlere göre ise insanın güç yetiremeyeceği bir şeyle sorumlu tutulmasını aklen mümkün bulmamakla beraber problemi hikmet kavramıyla açıklamışlardır. “Allah kimseye altından kalkamayacağı bir yük yüklemes” (el-Bakara 2/286.) âyeti de Mâtürîdîlerin delilidir. Nitekim gücünün üstünde insana yük yüklenmesi gayesiz bir fiildir. Amaçtan yoksun bir eylemin yapılması da Allah'ın hikmetiyle bağdaşmayan bir durumdur.

Eş'arî kelamcılarının ahlâk yaklaşımlarındaki en önemli kriteri, ahlâkî değerlerin ancak vahiy yoluyla bilinebileceği düşüncesidir. Bu düşüncenin temelinde de mutlak iradeye çok güçlü bir vurgu vardır. Eş'arîler, fiillerin yaratılmasını yalnızca Allah'a has kılarak Mu'tezile'den ayrılmışlar, Allah'a zulüm ve kötülüğü isnad etmemek için de insanın kendi eylemlerinin faili olduğunu söyleyerek Cebriyye'den farklı düşünmüşlerdir (Şahin, 2013: 182). Eş'ariyye, Mu'tezile ve Cebriyye arasında ahlâkî değerlerin belirlenimini mantıksal bir zemine oturtarak insan sorumluluğunu göz ardı etmeyen ve mutlak iradeyi sınırlandırmayan bir ahlâkî yaklaşımı ortaya koymaya çalışmışlardır.

Mâtürîdî'de Ahlâk Anlayışı

Mâtürîdiyye mezhebi genel anlamda temel itikadî meselelerde Eş'ariyye ile birleşmekte ise de kelâm ilminin bazı hususlarında farklı düşünmektedir. Ahlâkî değerlerin ontolojik kaynağı ile ilgili konuları da bu farklılıklardan biri olarak sayabiliriz. Nitekim Eş'ariyye'nin ahlâkî değerlerle ilgili söylemlerinin neticesinde karşılaştığı zorlukları Mâtürîdî mezhebi çözmeye çalışmıştır.

İmam Mâtürîdî insanın fiilleri konusunu izah ederken Eş'arî'nin en çok üzerinde durduğu Allah'ın mutlak irade ve kudretini dikkate aldığı gibi aynı zamanda Mu'tezile'nin ilk etapta önem verdiği Allah'ın fiillerinin hikmetini ve adaletini de göz ardı etmemektedir. Ancak Allah Teâlâ'nın fiillerinin belli bir hikmete göre olmasını Mâtürîdî, Mu'tezile'de olduğu gibi bunu Allah için bir zorunluluk olarak görmez.

İmâm Mâtürîdî her ne kadar var olması bakımından fiilleri Allah'ın mutlak iradesi ve kudretiyle açıklasa da, bu fiillerin iyi-kötü, güzel-çirkin, faydalı-zararlı gibi ahlâkî haller almasını naslarda bazı fiillerin yasaklanırken bazılarının mükâfatlandırılması durumunu Eş'arîlerin aksine tümüyle insana nispet etmiştir. Yine Eş'ariyye'nin iddiasının aksine insan iki farklı ahlâkî değerlere sahip fiillerden birini ya da diğerini seçme özgürlüğü elindedir. Dolayısıyla Eş'arî mezhebinin kelâm kavramları arasına soktuğu kesb teorisi ile Mâtürîdî mezhebinin yorumladığı kesb teorisi arasında net bir fark bulunmaktadır. Mâtürîdî mezhebi kesb teorisine seçme, yapma ve azmetme anlamları da yükleyerek Eş'arîlere göre daha tutarlı bir yol izlemişlerdir. Çünkü irade insanın ayrılmaz bir parçası olup, bu irade sayesinde insan eylemlerini yapıp yapmamakta, güzel veya çirkin fiilleri tercih etmede özgürdür (Çağrı, 1989: 2/6). Nitekim Eş'arîlerin kesb kavramına kattıkları gerçek anlam, fiillerin meydana gelişinde insanın çok da tesiri olmayan bir anlayışı ifade eder. Bu durumu en güzel özetleyen belki de ünlü Eş'arî âlimi Fahreddin er-Râzî'dir. O insanı özgür görünümünde ancak özgürden yoksun bir varlık olarak açıklamıştır (Fahreddin Râzî, 1984/1404: 250).

İmam Mâtürîdî'nin kelâmî konular karşısında geliştirdiği metotlar incelendiğinde onun insanı Allah-âlem ilişkisi ekseninde ele aldığını görebiliriz. Nitekim İmâm Mâtürîdî kişiliğimizin oluşumunda tabiatı ve ona etki eden aklın ve nefsin önemli bir rol aldığını ifade etmektedir. Mâtürîdî'ye göre ahlâkî kişiliğimiz bu üç unsurun uyum içinde olması ya da kendi içerisinde çatışarak bir yön bulmasının bir eseridir (Şahin, 2021: 109). Dolayısıyla Mâtürîdî'nin ahlâk anlayışını anlayabilmek için söz konusu üç unsuru ve birbirleriyle olan ilişkisini iyi bilmek gerekir.

İmam Mâtürîdî'nin düşüncesinde tabiat; bir şeyin özünü, niteliklerini, eğilimlerini ve değişmez özelliklerini anlatır. Biz Mâtürîdî'de insan tabiatı dediğimizde daha çok eğilimleri ve insandaki kalıplaşmış huyları anlamaktayız (Şahin, 2021: 110). Başka bir deyişle insan tabiatı dediğimizde daha huy haline gelmemiş yatkınlıkları da ifade etmiş oluruz. Mâtürîdî tab' kavramıyla iki şeyi anlatmaktadır. Bunların birincisi insanın doğuştan getirdiği yatkınlıklar, ikincisi de sonradan öğrendiği kazanılmış niteliklerdir (Ateş, 2021). Mâtürîdî'ye göre her insan, kendi bünyesinde iyi ve kötü eğilimlerle dünyaya gelir. Bunlardan iyi olanların pekiştirilmesi iyi ahlâkî, kötü olanların pekiştirilmesi de kötü ahlâkî meydana getirir. Bu bakımdan insanın doğuştan gelen eğilimlerinin ahlâkî eğitimle belirli yönde şekillendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu yönüyle biz de rahatlıkla insanın değişmez bir yapıya sahip olmadığını söyleyebiliriz (İbiş, 2015).

İmam Mâtürîdî, insan tabiatına etki eden unsurlardan biri olarak gördüğü akli âdeta mizana benzetmektedir. Mâtürîdî akli, benzer özellikte olanları bir araya getiren, ayrı özellikte olanları da ayıran şey olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla akıl bir şeyin özü itibarıyla iyi ve kötü olmasından dolayı davranışların değerlerini bilebilir. Bu manada akıl her koşulda değişmeyen iyi ve kötüyü birbirinden ayırıcı bir özelliğe sahiptir (el-Mâtürîdî, 2003: 304). İmam Mâtürîdî akla verdiği bu önemle aynı zamanda ahlâkî değerlendirmeler için de son derece önemli sağlam bir altyapı oluşturmaktadır. Çünkü akıl bir güç olarak insan fiillerini engelleyici ve aynı zamanda yönlendirici bir özelliğe de sahiptir. Daha net bir ifadeyle Mâtürîdî akli insan davranışlarının bir özdenetimi olarak görmektedir. Aklın özdenetimiyle insan, davranışlarının muhtemel sonuçlarını ve ihtimallerini düşünür. Başka bir deyişle

bir şeyi akletmek aynı zamanda ahlâklı olmayı da ifade ettiği gibi insanın ahlâkî anlamda kötü fiiller sergilemesi ise, aklın devreden çıkması ile ilişkilendirilir. İmam Mâtürîdî nefsin insanda yaratılıştan var olduğunu belirttikten sonra onun akıl tarafından eğitilebileceğini söyler ve âdeti nefse böylece bir işlevsellik kazandırmaktadır (Şahin, 2021: 112).

Mâtürîdî’de insan tabiatını etkileyen bir diğer unsur ise nefistir. Kur’ân-ı Kerîm’de nefis kelimesi “can” (el-En’âm 6/93.) ve “kişilik” (Âl-i İmrân 3/28, 30.) anlamlarında kullanılmıştır. İlâhî Kelâm’da nefse “kötülüğü emretme” (Yusuf 12/53.) ve bunun yanında “kendini kınama” (el-Kıyâmet 75/2.) gibi birtakım görevler ve özellikler de verildiği belirtilmiştir. İsrâ sûresinde “*Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbinin emrindedir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir*” (el-İsrâ 17/85.) meâlindeki âyet nefsin tanımlanmasını zor olduğunu hayır-şer, sevap-günah, iyilik-kötülük gibi zıtlıkların konusu ve öznesi olarak görülmesi onun hem müspet tarafını, hem de menfi tarafını öne çıkaran tanımların yapılmasına sebep olmuştur (Uludağ, 2006: 32/526).

İmâm Mâtürîdî nefsi bir şeyi idrak etme ve arzulama duygusuyla beraber ele almaktadır. Onu bu şekilde düşündüren herhangi bir şeyi idrâk ettiğimizde hemen ardından arzu ve nefret gibi duyguların meydana gelmesidir. Nefis genel anlamda zevk ve arzularını tatmin etmeye daha istekli, zorluklardan hoşlanmayan bir tabiata sahiptir (Mâtürîdî, 2010: 7/322). Kur’ân’da Hz. Davud’a önce insanlar arasında adaletle hükmetmesi istenmiş ardından hevâ ve hevesine uymaması emredilmiştir (Sâd 38/26). Söz konusu âyet bizlere Allah Teâlâ’nın insan nefsinin kendi tabiatı gereği var olan istek ve arzularını engellemediği ancak nefsin istek ve arzularına uymayı yasakladığını göstermektedir (Mâtürîdî, 2010: 12/241). Nitekim Mâtürîdî’ye göre de nefsin bu istekleri ortadan kaldırılamaz ama akıl sayesinde ancak kontrol edilebilir. Zira akıl tefekkür eder ve ayırt ederken nefis ise düşünmeyi ve kendisine ağır gelebilecek şeyleri sevmez (Mâtürîdî, 2010: 12/341). Başka bir ifadeyle insan tabiatı gereği isteklerine ve eğilimlerine meylederken, akıl insan tabiatının yöneldiği şeylerin zarar ve faydalarını karşılaştırır

(Şahin, 2021: 118). Bu görüş bizi insanın varlık âlemine dair bilgisi arttıkça ve tüm bu bilgileri akli süzgeçten geçirdikçe onun ahlâkî değerlerin sonuçlarıyla ilgili daha isabetli sonuçlara ulaşabileceği fikrine götürmektedir. Hatta öyle ki Eş’arî mezhebinin aksine insana dinî bir davet gelmese bile insanın Allah’ın varlığını ve birliğini akıl yürütme yoluyla bulabileceğini ve bu konuda sorumlu tutulacağını bildiren Mâtürîdî, bu görüşüyle iyilik ve kötülüğü kavramada aklın son derece kritik bir noktada olduğunu vurgulamak istemiştir (Beyâzîzâde Ahmed Efendi, 1996: 40-41).

Mâtürîdî en önemli eserlerinden biri olan *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*’da insan aklı ile tabiatı arasındaki ilişkiye dikkat çekmek için Âl-i İmrân Sûre’sinin 14 ve 15. âyetlerini delil olarak sunmuştur. Nitekim ilk âyette geçici dünya nimetleri sayılmış, söz konusu dünya nimetlerinin insanlara sevdirdiğinden bahsedilmiş ve tüm bu davranışların tabii oluşu açıklanmıştır. Devamındaki âyette ise dünya nimetlerinden daha güzelinden bahsedilerek asıl kalıcı olan güzelliğin tercih edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Âl-i İmrân 3/14-15). Bu bağlamda kulun ihtiyarî fiillerinin dayanağını İmâm Mâtürîdî akıl olarak görmektedir. Öyle ki bir fiil gerçekleşmeden önce insan zihninde o eylemle ilgili birtakım özellikler insan zihnine ulaşır. Eğer kul sonuçta aklın ilkeleri doğrultusunda değil de nefsânî arzularının istikâmeti doğrultusunda

hareket ederse, bu ahlâkî anlamda istenmeyen davranışlar sergilemesi manasına gelmektedir (Şahin, 2021: 124).

Gerçek anlamda Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, ahlâkî değerlerin belirlenimi konusunu "hüsün ve kubuh" terimi altında açıklamaya çalışmıştır. Mâtürîdî mezhebinin çoğu âlimlerine göre güzel ve çirkin olan şeylerin bir kısmı aklen bir kısmı da vahiy yoluyla bilinebilir. Buradan hareketle akıl tüm bilgilerin iyiliğini ve kötülüğünü kavrayamaz (Çelebi, 1999: 19/62). Hüsün ve Kubuh kavramları Mâtürîdî'yi insan aklı ile insanın tabiatını birbirinden ayırmaya, başka bir ifadeyle insan aklı ve tabiatının özellikleri ve yönelimleri yönünden birtakım farklılık gösterdiğini görüşüne sevk etmiştir (Mâtürîdî, 2003: 304). Mesela içinde bulunduğu şartlar, zaman ve ruhî özelliklerinin etkisiyle insan tabiatının güzellik ve çirkinlik algılarında kimi zaman farklılıklar oluşabilirken akıl için böyle bir değişimden bahsetmek mümkün değildir. İnsanların ortak tecrübeleri ile elde edilen bilgiler bazı fiillerin sürekli güzel ya da çirkindir olduğu yönündedir. İnsan tabiatı ise bu manada herkes tarafından kabul edilen bir sürekliliğe sahip değildir.

İmâm Mâtürîdî'ye göre aklın güzel ve çirkin olarak değer verdiği şeyler özü itibariye ya iyidir ya da kötüdür. Onların iyi ya da kötü olmaları Allah Teâlâ'nın onların özlerini değişmez bir özellikte yarattığı içindir. Allah Teâlâ bir şeyi özü itibariyle iyi olarak yaratmışsa o güzel olur, bir şeyi de kötü olarak yaratmışsa o da kötü olur. Meselâ doğruluk ve adalet güzel olarak yaratıldıkları için güzel, yalan ve zulüm de kötü olduğu için çirkindir (Mâtürîdî, 2003: 274). Söz konusu değerlerin kişilere ve durumlara göre farklılık göstermesi istisnâî bir durum olarak değerlendirilebilir.

Yine İmâm Mâtürîdî'ye göre biz bazı nesnelere gerçek manada iyi ya da kötü olarak değerlendiremeyiz. Başka bir deyişle bir şeyin ahlâkî değeri fayda ve zarar getirmesine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bir kişi için faydalı olan bir şey bir başkası hakkında fayda sağlamayabilir. Bu manada herhangi bir şey için her şart ve koşulda herkes için faydalıdır ya da zararlıdır demek doğru bir çıkarım değildir. O halde bir nesnede bir yönden iyilik bir yönden de kötülük bulunabilir. İmâm Mâtürîdî, bu konudaki görüşlerini temellendirmek için ateş ve su örneğini vermektedir. Ateş besinleri hazır hale getirmek için kullanıldığında faydalı iken yangına sebebiyet vermesi dolayısıyla zararlı olarak kabul edilir. Ateş örneğinde olduğu gibi su da tüm kâinata hayat vermesi dolayısıyla yararlı iken sele dönüşüp zarar vermeye başladığında artık faydalı olarak görülmez (Şahin, 2021: 128).

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî bir şeyin iyi veya kötü olarak belirlenmesinde nesnelere üç bölüme ayırmıştır diyebiliriz. Bunlardan ilki; insan aklının rahatlıkla iyi olduklarını kavrayabilecekleri olaylar, ikincisi; aklın yanlış olduklarını anlayabileceği şeyler, üçüncüsü ise; aklın da sınırlı olduğundan hareketle aklın bilemeyeceği bu yüzden vahye ihtiyaç duyulan bilgiler. İşte İmâm Mâtürîdî net olmayan hususlarda bir rehberliğe ihtiyaç duyulduğunu ve bu konularda ilâhî vahyin insanlığa rehberlik ettiğini ifade etmektedir. Bu sebeple Yüce Allah insanoğluna Peygamberler göndererek aklın kavrayamayacağı konuları bildirmiştir (Mâtürîdî, 2003: 312). Her ne kadar bir şeyin iyi ve kötü olması akıl ile kavranabilse de iyiliğin emredilip kötülüğün yasaklandığı ancak vahiy yoluyla öğrenilebilir (en-Nesefî, 1990: 1/457-458).

Sonuç

İnsan eylemlerinin ahlâkî değerlerinin belirlenmesi hususunda Eş'ârî kelâmcıları insanın salt akıyla değerleri belirleme kapasitesinin ve gücünün bulunmadığı görüşünü savunarak akli ikinci plana atmışlardır. Onlar insanın fiilleri ve özgürlüğü konusunda her zaman ilâhî irade ve kudreti sınırlandırma endişesi duymuşlardır. Bundan dolayı ahlâkî değerlerin yegâne belirleyicisi ulûhiyyet anlayışlarının bir gereği olarak Allah'tır. Eş'arî kelâmcılarına göre dünyevî ve uhrevî mutluluk için insana düşen görev ve sorumluluk yalnızca Allah'ın emir ve yasaklarını öğrenmek ve yerine getirmektir. Eş'arî'lere göre fiillerin değerleri değişmez özellikte değildir. Hayır ve şer Allah'ın emir ve yasaklarıyla bilinen değerlerdir. Dolayısıyla fiiller ancak ilâhî hitaptan sonra değer kazanır. Eş'arî kelâmcılar Allah'ın irade ve gücünü her türlü kuşkudan uzak tutma gayretinde olduklarından dolayı teklif-i mâlâ yutâk kavramını mümkün görmüşlerdir. Çünkü Allah'ın kudreti ve iradesi için imkânsızlık söz konusu değildir. Bunun yanında şunu da belirtmeliyiz ki, tarihi süreç içerisinde Bâkullânî gibi bazı Eş'arî kelâmcıları kesb teorisinin ahlâk ile ilgili getirdiği fikirleri yeterli bulmayarak konuya kulun sorumluluğuyla daha uyum sağlayacak bir çözüm getirmeye çalışmışlardır.

Buna karşılık Mâtürîdî kelâmcıları akla büyük bir önem vererek onu her işin kendisine dayandırılması gereken *asıl* olarak tanımlamışlar, ilâhî iradenin belirlediği ahlâkî değerlerin akli tecrübe ile de belirlenebileceğini ve akılla kavranan ahlâkî ilkelerin de ilahi iradeyle çelişmeyeceğini ifade etmişlerdir. Bunun yanında Mâtürîdî aklın bazı durumlarda sınırlı kaldığını da kabul ederek bu durumda ilâhî bir rehberliğe her zaman ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. İmam Mâtürîdî ahlâk düşüncesine Eş'arî mezhebinden farklı olarak insan tabiatına dikkat çekerek ahlâkın mahiyetini ve kaynağını açıklamaya çalışmıştır. Ona göre insan tabiatı sahip olduğu niteliklerin yanında aklın ve nefsin etkisine ve yönlendirmesine açıktır. Mâtürîdî'nin eserleri incelendiğinde onun insan tabiatını, insanın değişebilir ve eğitilebilir düşüncesi üzerine inşa ettiği rahatlıkla görebiliriz. Dolayısıyla o bu fikriyle insanın değişmez bir tabiatla yaratıldığı fikrini, insanların yaratılış itibarıyla iyi ahlâka veya kötü ahlâka sahip olacağını savunan bir ahlâk anlayışını kabul etmediğini açıklamıştır.

Görüldüğü gibi Kelâm düşünürleri vahyin ahlâkî değerleri belirleyip belirleyemeyeceği hususunda değil, ahlâkın davranışlara mana kazandıran ve yön veren akıl ve iradenin tek başına insanın ahlâkî değerlerini belirleyip belirleyemeyeceği konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bu nedenle ahlâk, kader konusuyla ilişkilendirilerek ilâhî irâde, kulların fiilleri, adâlet, salâh ve aslah, hüsün ve kubuh (hayır ve şer) gibi meselelerin etrafında tartışılmıştır.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar %50, 2. Yazar % 50 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Ahlâkî Değerlerin Ontolojik Kaynağı (Eş'arî ve Mâtürîdî Örneği)” başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Abdülcebbar, K. (1408/1988). *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*. (Abdülkerîm Osman nşr.). Kahire: Mektebetü Vehbe.
- Abdülcebbar, K. (T.Y.). *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-'adl*. (thk. İbrâhim Medkûr ve Tâhâ Hüseyin). Cilt I. Kahire: el-Mü'essetü'l-'Amme.
- Akın, M. (2018). "Mu'tezile'ye Göre Ahlâkın Temellendirilmesinde Vahyin ve Aklın Alanları", *Marife Dergisi* 18 (1), 55-76.
- Ateş, N. (2021). "İmam Mâtürîdî'nin Ahlâk Düşüncesinde Ahlâkın Kaynağı Olarak İnsan Tabiatı" *Din Felsefe Araştırmaları Dergisi* 4 (7), 8-28.
- Bâkîllânî, E. (1949). *et-Temhîd fi'r-red 'ale'l-mülhîdeti'l-mu'aţţıla ve'r-Râfıza ve'l-Havâric ve'l-Mu'tezile*. (Thk. Mahmûd Muhammed el-Hudayrî). Kâhire: Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs.
- Bayram, İ. (2018). "Kadî Beyzâvî'nin Hüsün Kubuh Anlayışı", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (10), 283-321.
- Beyâzîzâde, A. E. (1996). *el-Usûlü'l-münîfe li'l-İmâm Ebî Hanîfe*. (Çev. İlyas Çelebi). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Beyzâvî, M. (T.Y.). *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. (Muhammed Abdurrahman Maraşlı). Cilt III. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâs'i-Arabî.
- Çağrıncı, M. (1989). "Ahlâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt II. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çelebi, İ. (1999). "Hüsün ve Kubuh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt XIX. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Eş'arî, E. (1953). *el-Lüma' fi'r-red 'alâ ehli'z-zeğ ve'l-bida*. (Nşr. Richard J. McCarthy). Beyrut: Yy.
- Fığlalı, E. R. (2001). *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*. İstanbul: Şato-İlahiyat Yayınları.
- Gündoğar, H. (2004). "Mu'tezile Mezhebinde İnsan Fiilleri Problemi" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8(2), 205-218.
- Hussain, M. Y. (2010). "Eş'arî'nin İnsan Fiilleri Doktrini". (çev. Hamdi Gündoğar). *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1), 167-175.
- İbiş, F. (2015). "Mâtürîdî'de İman-Ahlâk İlişkisi", *Kelâm Araştırmaları Dergisi* 13(2), 724-726.
- İbn Manzûr, E. C. M. (T.Y.). *Lisânu'l-'Arab*. Cilt IV. Beyrut: Dâru Sâdır.
- Mâtürîdî, M. (2003). *Kitâbü't-Tevhîd*. (Nşr. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mâtürîdî, M. (2010). *Te'vîlâtü'l-Şur'ân*. (Thk. Ahmed Vanhoğlu-Müracaat. Bekir Topaloğlu). İstanbul: Mizan Yayınevi Cilt VII, XII.
- Müslim, H. (1991). *el-Câmi'u's-şahîh*. (Nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan b. Mahmûd b. Selmân). Riyad: Y.y.
- Nesefî, E. M. (1990). *Tebşiratü'l-edillefi'l-keâm*. (Thk. Claude Salame). Dimaşk:Yy. Cilt I.
- Râzî, F. (1984). *Şerhu esmaillahi'l-hüsnâ*. (Thk. Taha Abdür-rauf Sa'd). Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi.
- Schwarz, M. (2003). "Hasan Basrî'nin Kader Risalesi Üzerine Bir İnceleme", (Çev. Muhit Mert). *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2(3), 123-141.

- Stratenwerth, G. (2001), "Hukuk Felsefesi", (Çev. Doğan Özlem), *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*. Ankara: İnkilap Kitapevi.
- Şahin, M. K. (2013). *Ahlâkın Felsefî ve Dinî Temelleri*. Ankara: Yayın Evi Yayınları.
- Şahin, M. K. (2021). *İmâm Matürîdî'nin İman ve Ahlâk Anlayışı (Te'vîlâtü'l-Kur'ân ve Kitâbü't-Tevhid Bağlamında)*. Ankara: İlâhiyât Yayınları.
- Şehristânî, E. (T. Y.). *Nihâyetü'l-İkdâm fî 'ilmi'l-keâm*. (Nşr. Alfred Guillaume). Kahire: Mektebetü'l Mütebennâ.
- Uludağ, S. (2006). "Nefis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt XXXII. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (2018). *İslam'da Ahlak ve Ahlak Ekolleri*. İstanbul: Sufi Kitap Yayınları.
- Watt, M. (1996). *İslâm'ın İlk Dönemlerinde Hür İrade ve Kader*. (Çev. Arif Aytekin). İstanbul: Bereket Yayınları.

Extended Abstract

In this study, which we named the ontological source of morality, we first emphasized the necessity of morality and focused on the definition, subject and purpose of morality. We tried to understand the value of morality by briefly touching on the understanding of morality in the Qur'an and Sunnah. Because the Qur'an not only defines man ontologically and determines his place in the universe, but also reveals the purpose of human existence. In the Divine Word, this issue is expressed in verses that mean that man is not left unattended and cannot continue his life without a purpose. While doing this, it is stated that human beings are superior to all other living things by emphasizing, above all, the creation, free will, intelligence and being a social being. From this point of view, the main issue that needs to be emphasized is the issue of which values will be used by a person with these powers and opportunities given to him. In other words, it is the event of characterizing the results of human actions and behaviors as moral. For, the concept of morality is in question for a volitional being with a certain consciousness and consciousness. Morality is a value judgment that constitutes the whole of attitudes and behaviors that reveal the characters that characterize people's behavior. From this point of view, in our article, we tried to examine the theoretical justifications of their views on morality with similar and different aspects, taking into account the Ash'ariyya and Maturidiyya sects, which are known as the classical theological schools, and referring to the Mu'tazila sect from time to time. Although there is no separate title on morality in the kalam books, there are serious ethical discussions in the kalam literature. Because, subjects such as divine will, acts of servants, justice, righteousness and aslah, goodness and kubuh (good and evil), which are dealt with in connection with the issue of fate, which is one of the main subjects of the science of Kalam, have also prepared the ground for the formation of thoughts about morality in theology. When the definition of kalam is made in a holistic sense, we can easily see that it is a branch of science that determines the principles of belief and behavior based on the texts and grounds and supports these principles with rational methods. In other words, kalam schools are not only concerned with the principles of belief. In this context, morality has always taken its place among the subjects studied by kalam, both with the subjects it examines and its purpose. The principle of tawhid and justice, which is among the five basic principles (usûl-i hamsa) of the Mu'tazila, also constitutes the moral system of the sect. While the Mu'tazila directly related the source of morality with reason, Ash'ari, one of the representatives of the Ahl as-Sunnah school, expressed the view that moral values can only be known through revelation. The Ash'aris accepted that, in accordance with their belief in divinity, both good and evil were created by Allah. In this regard, it is never

possible to limit the divine will. Because, according to them, an ethical approach that puts the human mind in the foreground and puts humans in the position of an active agent casts a shadow over the absolute will and power of Allah. Imam Maturidi, on the other hand, attached great importance to the mind and accepted it as the original. Therefore, it gave an active role to the mind in determining moral values. Maturidi also emphasized human nature in determining moral values, and drew attention to the changeability and trainability of human nature. This thought made the Maturidi different from other sects. From this point of view, Imam Maturidi separated human mind from nature.

Geliş Tarihi / Received Date
10.05.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date
13.09.2023

Travel Capital: A Qualitative Study on Traveler Earnings

Seyahat Sermayesi: Gezgin Kazançları Üzerine Niteliksel Bir Araştırma

Ramazan ERDEM¹

Sümeyye ÖZMEN²

Ahmet ALKAN³

Dilruba İZGÜDEN⁴

Nuray BAĞIRSAKCI⁵

Abstract

The purpose of this study is to determine the earnings that people get at the end of their journey. The phenomenology approach, one of the qualitative research designs, was used in the study. Snowball sampling technique, which is one of the purposeful sampling methods, was used to determine the participants of the study. In order to obtain the views of the participants, in-depth interviews were conducted with a total of 18 travelers using a semi-structured interview form. In the analysis, three different themes were obtained; the meaning of travel, the reasons for the trip and the results of the trip. As a result of the study, while the reasons for the travel are personal preferences and requirements; it has been seen that people attribute meanings to travel such as discovery, learning and development, lifestyle, courage, purification and interaction. The results of travel show itself in the form of learning and development, change in life philosophy, gaining social reputation, psychological gains, material gains, positive externalities, changes in habits and other gains. In the study, based on Bourdieu's classification, the concept of 'Travel Capital' as a new capital classification related to earnings obtained as a result of travels is discussed. In conclusion; travel capital can be defined as the whole of the material and spiritual experiences that people who set out for a purpose and complete their journey by consciously ascribing meaning, together with the places they travel, the people they meet, and the experiences they have had.

Keywords: Travel Capital, Travel, Traveller, Bourdieu, Qualitative Studies

¹ Prof., Suleyman Demirel University, Department of Health Management, Isparta/TÜRKİYE, E-mail: ramazanerdem@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6951-3814

² Assoc. Prof., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Department of Health Management, Burdur/TÜRKİYE, E-mail: sozmen@mehmetakif.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3056-0872

³ Asst. Prof., Suleyman Demirel University, Department of Health Management, Isparta/TÜRKİYE, E-mail: ahmetalkan@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4964-8591

⁴ Corresponding Author; Asst. Prof., Suleyman Demirel University, Department of Health Management, Isparta/TÜRKİYE, E-mail: dilrubaizguden@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6938-8854

⁵ PHD Student, Suleyman Demirel University, Department of Health Management, Isparta/TÜRKİYE, E-mail: d1740232020@ogr.sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8459-0471

Öz

Bu çalışmanın amacını, insanların yolculukları sonucunda elde ettikleri kazançların belirlenmesi oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını belirlemek için amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Katılımcıların görüşlerini almak adına yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplam 18 gezgin ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda seyahatin anlamı, seyahatin sebepleri ve seyahatin sonuçları olmak üzere üç farklı temanın elde edildiği görülmüştür. Çalışma sonucunda seyahatin sebeplerini kişisel tercihler ve gereklilikler oluştururken; kişilerin seyahate keşfetme, öğrenme ve gelişim, yaşam biçimi, cesaret, arınma ve etkileşim ve benzeri anlamlar yüklenildiği görülmüştür. Seyahatin sonuçları; öğrenme ve gelişim, yaşam felsefesindeki değişim, sosyal itibar kazanma, psikolojik kazanımlar, maddi kazanımlar, pozitif dışsallıklar, alışkanlıklarda değişim ve diğer kazanımlar olmak üzere kendini göstermektedir. Çalışma kapsamında, Bourdieu'nün sınıflandırmasından hareketle seyahatler sonucunda elde edilen kazançlara ilişkin yeni bir sermaye sınıflandırması olarak 'Seyahat Sermayesi' kavramı ele alınmıştır. Sonuç olarak; seyahat sermayesi, bir amaçla yola çıkan ve yolculuklarını bilinçli bir şekilde anlam yükleyerek tamamlayan insanların seyahat ettikleri yerler, karşılaştıkları insanlar ve yaşadıkları deneyimlerle birlikte kazandıkları maddi ve manevi deneyimlerin bütünü olarak tanımlanabilir.

Keywords: *Seyahat Sermayesi, Seyahat, Gezgin, Bourdieu, Niteliksel Çalışmalar*

Introduction

Today, individuals meet their needs owing to the existence of the social relations and strong bonds they establish with their circle. Individuals who stand in the center of the social networks benefit from the distinguishing characteristics and capitals they own in order to develop their social relations. These capitals are not individual decisions. Rather, they are what Bourdieu refers to as 'habitus,' i.e. habits that one develops upon interacting with others from society they are a part of (Bourdieu, 1986). Habitus can be regarded as a mechanism for producing a strategy that helps to cope with various situations within social experiences (Bourdieu & Wacquant, 2001). Based on Mardin's (2010) statement, every human being shares a 'map of society' with the other people in his/her society as well as the immediate circle. This map of society is a concept that enables the understanding of people and the fulfillment of social responsibilities.

Bourdieu added a new dimension and meaning to the capital by reflecting it on the social area instead of financial factors (Kaufmann, Bergman, & Joye, 2004). According to Bourdieu (1986), the capital is the equivalent of accumulated experience as well as its embodiment. The capital is the body of habits, coding or patterns of the society that shapes the thoughts and behaviors of the individuals or groups (Vester, 2010; Yarcı, 2011).

There are many different types of capitals in social life. According to Bourdieu (1986) divides the capital into three: economic, cultural and social capital. Despite looking different, types of capital are related and intertwined concepts to each other in an inseparable way. Economic capital and the social and cultural capitals offer great effects on the daily life of people. Economic capital is the resources that can

emerge through institutionalization in the form of property rights and can be converted into money in short term. Cultural capital can be converted into economic capital under certain circumstances and can be institutionalized in the form of qualifications regarding education. Cultural capital forming the essence of the society is composed of a whole of acceptance of high values, behavioral patterns, knowledge learned through education and skills obtained. According to Bourdieu, social capital is an integrated evaluation of the relationships and networks within the society and it can be institutionalized as in the form of a nobility title. The values within these capitals are the trumps that people keep in hand.

Another concept mentioned in this study, travel is the journeys people make with the intention of setting out for a purpose and in a free manner in order to make sense of the unknown in the individuals' minds or in the society (Uğraş, 2012). Özbaş (2020) emphasized that travel has a more profound structure by principally involving the journey, stating '*It can be both related to the distances made among time and spaces for all living creatures and it is a journey set out to the past of the human beings only as a historical entity, to their inner world as a psychological being, to their sanctuary as a religious being and to the knowledge and inquiry as an entity that wonders and thinks*'.

People in the primitive societies travelled for surviving (to meet their needs of shelter, eating and drinking), whereas travels in the following periods of history took place for various purposes such as religion, economy, commerce, war, and migration. Apart from the fact that travel took place for obligatory purposes in the course of the history, people also started to travel intentionally for pleasure and holiday purposes as can be seen from the travels of nobles in the Roman times (Theobald, 2005). Today, there are travelers who travel for holiday purposes, have a different status from tourists, and wander freely. These travelers can be defined as people that would like to live a actual experience of travelling to the end; determine their travel budget and use it as they like; can be flexible in their decisions from the beginning to the end of their travel; can independently choose the destinations to be travelled in the places they travel to and can see many mountains, villages, towns and cities by moving freely without being fixed to a particular space (Hyde & Lawson 2003; Morrison, et al., 1993).

The traveler can be considered as the person who talentedly performs the difference between looking and seeing, and attaches meaning to space and explores it (Uğraş, 2012). In that way, the journeys made by the travelers provide earnings not only for them, but also for their circles with their expression and travel writings (Uçar & Yüksel 2018). On the other hand, due to the fact that travelers acquaint with new places and people through journeys, their good manners and knowledge increase, they question the meaning of their life and their health may promote. (Kaynak & Sezgin 2008).

Travel capital takes place with the formation of the relationship structure of the social networks of the social capital. As mentioned by Bourdieu (1986) social networks and circle add value to people and create their trumps against others. Travel, on the other hand, offers the best environments for the formation of social networks and expansion of the circle. As emphasized by Morgan et al. (2012), it gives chances for promoting their well-being and health. In addition, Larsen (2006) states that travelling has effects on the formation of social capital. It can be possible to understanding that the world is not comprised of a single city, by getting away from the shallowness of the local and reaching what is

universal. Therefore, the subject of the analysis within the scope of this study is the capital created by travel earnings and travelling on sociological basis and on the basis of the previous studies.

The purpose of this study is to reveal the benefits obtained by the people, who made travelling their lifestyle, as a result of their journeys. Within this framework, the purpose of the study is to explore the meaning of travel, the reasons to travel, and what the contributions of traveling are to the life of travelers and also to provide the comprehensibility of the concept. Within this scope, the research questions are as follows: (1) What does traveling mean to you? (2) What are your reasons to travel? (3) In your opinion, what are the outcomes of traveling?

Method

In this study, phenomenology among the qualitative research designs was used. Phenomenology provides the exploration of phenomena completely unknown in depth despite being encountered frequently at any moment of life (Yıldırım & Şimşek 2013). For each person, travel is experienced in a different way. Moreover, travelling may lead to different meanings and earnings in everyone's personality. For these reasons, phenomenology was chosen because of its characteristics eligible for investigating travelling experiences in depth and comprehensively.

Participant Experiences

The participants consisted of 18 voluntary travelers reached by using snowball sampling method. 4 criteria were used as determinant in the selection of participants:

- (1) Having travelled (including abroad) for 10 years regularly
- (2) Having seen at least 10 different cities (including abroad) during the travels
- (3) Having experienced important changes in their life due to their travels (shooting documentary, starting a new business as an entrepreneur, earning money, starting a blog, learning languages, creating travel news, etc. owing to the travel)
- (4) Accepting the interview voluntarily

The research participants consisted of 14 men (5 academicians, 2 teachers, 1 doctor, 1 engineer, 1 public relations specialist, 1 director, 1 sportsman, 1 social services expert, and 1 press member) and 4 women (1 teacher, 1 financier, 1 yoga instructor, and 1 lawyer) who were residing in 8 cities.

Research Process

A semi-structured interview form was prepared by the researchers through making use of the literature and experts in accordance with the study aims. The interview form includes 3 questions about the participant information and 3 main questions about the travel and probing questions. The face-to-face in-depth interviews that were conducted for 30 - 100 minutes were recorded on a sound recorder. The interviews were completed between 01.09.2018 and 30.01.2019.

Ethical Principles Of The Study

This study was conducted with the ethics committee approval taken by the Ethics Committee of X University (Date: 29.08.2018, Meeting No: 58, Decision No: 3) and the verbal and written consents of the participants. The identity information of the participants was kept confidential.

Data Analysis

In the study, descriptive interpretative analysis was applied by making use of the data analysis stages of Miles and Huberman (1994). Different researchers listen to the voice recordings many times and deciphered them. The deciphered data were transcribed into a text and the coding operation was made. Following the coding, theming was executed by joining the statements, which were related in meaning and similar to each other, into a common form. While carrying out the analysis, Maxqda Program, a qualitative software, was used. The research team checked analysis process by meeting twice. The obtained codes and themes were discussed and acceptable standard codes and themes were obtained.

Results

When analyzing the statements of the travelers participating in the study, three different superordinate themes were obtained, *the meaning of travel*, *the reasons to travel* and *the results of travelling*. The findings obtained were represented through the following theme tables with the titles of ‘superordinate theme’, ‘theme’ and ‘examples from participant statements’:

Table 1: Themes regarding the meaning of travel

Superordinate Theme	Theme	Examples from the statements
Meaning of Travel	1. Exploring	“A journey where I have discovered new things both inside and outside.”
	2. Learning and development	“...to develop oneself in any way.”
	3. Lifestyle	“It is completely my lifestyle for now. It is a need for me and a lifestyle .”
	4. Interaction	“People who travel are curious about getting to know people. (...) People travelling understand each other .”
	5. Courage	“For me travel means the ability to leave the house for travelling to a new place, a new region from the place a person is located in.”
	6. Purification (Detox)	“To me travel is a personal need, and in a way can be considered as detox .”

The data obtained by asking the participants what travel means to them were gathered in the superordinate theme of *meaning of travel*. This theme, as can be seen from Table 1, consisted of six themes that are *exploring*, *learning*, and *development*, *lifestyle*, *courage*, *purification* and *interaction*. In the theme of *exploring*, emphasis was laid on new discoveries and a journey of self-knowledge. In *learning and development* theme, emphasis was laid on topics such as learning by experience, experiences, new perspective and self-development. In the other themes, the topics emphasized by the participants were hobbies, freedom, happiness and passion in the *lifestyle* theme; cultural ambassadorship, meeting new people, culture, and a chance to improve friendships in the *interaction*

theme; travelling, wandering, and going to other places in the *courage* theme; and mental relaxation in the *purification* theme.

Table 2: Themes regarding reasons to travel

Superordinate theme	Theme	Subtheme	Examples from the statements
Reasons to Travel	1. Personal Preferences	1. Exploring	"I travel out of curiosity . (...) That curiosity to discover causes me to travel."
		2. Escape	"I always run away even in the slightest chance I can find to get away from the monotony of life."
		3. Fun	"Seeing new places makes me excited ."
		4. Getting to know new cultures	"... there is a different geography, different people, different cultures, different languages and different cities. Just to see them. "
		5. Posting	" Let me take some photos and to get some likes and comments ". Unfortunately most people travel for this reason."
	2. Requirements	1. Work-related requirements	"...from here the travels related to the project, in other words, the business trips. "
		2. Education-related requirements	"I made presentations in many places for academic purposes. "
		3. Health-related requirements	"Some travel due to health issues. "
		4. Ethnicity-related requirements	"I think it is from the genes , from the maternal and paternal side we are Yörük Turks. It is because our origins are based on such a lifestyle. "

As seen from Table 2, the data obtained regarding the reasons why they travel were gathered under two themes, *personal preferences* and *requirements*. In the *personal preferences* theme, the personal choice of the individual was attributed and this theme was divided into five subthemes; *exploring*, *escape*, *fun*, *getting to know new cultures*, and *posting*. The *exploring* subtheme consisted of codes of self-discovery, fulfilling the sense of emptiness, curiosity, and the desire to feel free; the *escape* subtheme consisted of codes of resting and avoiding the life monotony; the *fun* subtheme consisted of codes of holiday, travelling, doing sports, and feeling pleasure. While the participants mentioned about topics such as seeing the different cultural structures in their original place, getting to know new people, and tasting local foods in the subtheme of *getting to know new cultures*; they laid emphasis on topics like showing something to others or sharing it on social media in the subtheme of *posting*. On the other hand, in the theme of *requirements*, emphasis was laid more on the effects of external factors instead of individual ones and this theme consisted of four subthemes; *work-related requirements*, *education-related requirements*, *health-related requirements*, and *ethnicity-related requirements*.

Table 3: Themes regarding results to travel

Superordina te theme	Theme	Subtheme	Subtheme -2	Examples from the statements	
Results to Travel	1. Learning and Development	1. Personal Development	1. Maturation	“In Sufism, there is something called mature human being. These travels make one closer to that point. ”	
			2. Breaking down the prejudices	“ I freed myself from my prejudices... I began to see everyone with a lot more tolerance. ”	
		2. Gaining Skills	1. Improvement in conceptual skill	1. Improvement in conceptual skill	“As you express your ideas, you can notice how a traveler approaches to the events through various dimensions. ”
				2. Improvement in skill of human relations	“I learnt to be civilized, and show respect to people. ”
			3. Improvement in communication skill	“ I think that my communication with the students improved... ”	
			4. Improvement in organizational skill	“In the first place it enables one to manage oneself. ”	
			5. Improvement in technical skill	“It has a lot of contributions to: photography. People have really improved themselves in this area. ”	
			6. Improvement in the skill of coping with difficulties	“If you have to pass from the backstreets of Brazil, you need to be extremely cautious. This cautiousness tests a great deal of stress level in you. Therefore you are not afraid of chaos and disorder, you can cope with it. ”	
		3. Learning by experiencing	“ You get to know cultures... I wouldn't have known about this clearly if I had read this in a book, for instance. I learnt by experiencing. ”		
		4. Professional development	“I did a lot of operations in Africa. I am a surgeon. In the end the most important thing in surgery is to have a lot of experience for the person dealing with various cases. I did different operations. ”		
2. Changes in the life philosophy	1. Spiritual Development	“ For instance, I try to measure how generous Allah is, how he provided every blessing everywhere to perfection, how all these people perceive this, how they make use of this, how they live with this, how they shape their lives with this. ”			
	2. Changes in the meaning of life	“ You can distinguish how important or unimportant things are a lot easier. ”			

	3. Self-discovery	"And actually you get to know yourself. In fact one must see all those travels outside as an inner journey within oneself."
	4. Awareness	"This is the most important earning. You learn that the world does not consist of you only."
3. Gaining Social Reputation	1. Making friends	"I made more friends."
	2. Guiding	"About the places I have seen, I can give information about there if someone I know is to go there."
	3. Being respected	"People respect me more because of that. Because I know a lot of things."
4. Psychological Earnings	1. Feeling happy	"I live my life more enjoyably. I get pleasure from living."
	2. Gaining self-confidence	"It is something that increases my self-confidence... Being able to chat with everyone, express myself easily. Not being afraid of anyone, give you the chance to act courageously."
	3. Mental and physical serenity	"I become a totally different person when I return from mountain climbing or walks in the nature"
5. Financial Earnings	Financial earnings	"That I am invited to deliver a speech about travelling to many places and that I am even able to earn money from this job..."
6. Positive Externalities	Positive externalities	"You know when you ask how it contributes to my life, the happier I am, the happier and calmer my life at home is."
7. Changes in the Habits	Changes in the habits	"Once you get that taste, you know that what they bring you as Adana kebab here is not the real Adana kebab."
8. Other Earnings	Other earnings	"Countries advertise themselves. When I go there, they can change their opinions about Turkish people... I had a chance to explain my country."

As seen from Table 3 statements about the results of travelling were gathered under eight themes. These themes are *learning and development*, *changes in the life philosophy*, *gaining social reputation*, *psychological earnings*, *financial earnings*, *positive externalities*, *changes in the habits* and *other earnings*.

In the learning and development theme, the teaching and developing aspects of travelling were focused more. The learning and development theme consists of four subthemes, *personal development*

(including the subthemes of *maturation* and *breaking down the prejudices*), *gaining skills* (including the subthemes of *improvement in conceptual skill*, *improvement in skill of human relations*, *improvement in communication skill*, *improvement in organizational skill*, *improvement in technical skills* and *improving in the skill of coping with difficulties*), *learning by experiencing*, and *professional development*. Among these subthemes, *maturation* subtheme laid emphasis on increasing patience, travel making people mature, being modest, while the subtheme of *breaking down the prejudices* laid emphasis on issues such as breaking down the prejudices related to food, respecting diversity, avoiding stubbornness and discriminatory perspectives, and being more tolerant. The subtheme of *improvement in conceptual skill* consisted of codes such as the ability to make comparisons among countries and understand social differences, broadening the perspective and horizon, increase in perception, seeing life from a macro perspective, increase in awareness and language learning. The subtheme of *improvement in skill of human relations* consisted of codes such as the ability to understand others, humanist point of view, learning to be more respectful for people. The subtheme of *improvement in communication skill* consisted of codes such as open-mindedness, establishing better communication, increase in communication, and being more extrovert. Another subtheme, *improvement in organizational skill* laid emphasis on topics such as the ability to manage, earning the ability to make the right decision, learning risk management, gaining planning skills and organizational skills, and managing time well. The subtheme of *improvement in technical skill* laid emphasis on topics such as quick adaptation, the ability to make things easily and improvement in photography skills. Also the subtheme of *improvement in the skill of coping with difficulties* laid emphasis on the topic of learning to cope with challenges. In the subtheme of *learning by experiencing*, emphasis was laid on issues such as learning the history from living people, learning by experiencing what is heard from the media, seeing how the works of art are preserved and offering the chance to experience different lives. The subtheme of *professional development* laid emphasis on earnings such as providing opportunities for internship, seeing different hospitals, the ability to see the profession from a different perspective, job satisfaction, concentrating on work more, providing work-related materials and the ability to cope with work-related stress.

The theme of changes in the life philosophy consists of four subthemes; *spiritual development*, *changes in the meaning of life*, *self-discovery* and *awareness*. The participants laid emphasis on understanding the creator better in the *spiritual development* subtheme. In *changes in the meaning of life* subtheme, they laid emphasis on topics such as the changes in the meanings attributed to the events, the changes in our perception of vital needs, changes in priorities and the ability to instrumentalize money. The *self-discovery* subtheme consists of codes such as self-knowledge, self-realization (excelling) and being at peace with oneself, while the subtheme of *awareness* consists of codes such as understanding that the world is not comprised of oneself, seeing the true face of the events, understanding the importance of knowing a language and being aware of the popular culture.

The theme of gaining social reputation consists of three subthemes; *making friends*, *guiding* and *being respected*. In the subtheme of *making friends*, emphasis was laid on topics such as universalization, extending social environment, and providing socialization. The subtheme of *guiding* laid emphasis on topics such as having the role of an advisor, being the first person to come in mind in the issue of

travelling and being a mentor for the places they visit. The subtheme of *being respected* laid emphasis on issues such as an increase in the respect and interest of people and increase in recognition.

The psychological earnings theme consists of the subthemes of *feeling happy*, *gaining self-confidence*, and *mental and physical serenity*. The *Feeling happy* subtheme drew attention to topics such as learning to live the moment, providing the feeling of freedom, getting pleasure from life and being happier. The *gaining self-confidence* subtheme included the issues of getting rid of phobias and providing self-confidence. The *mental and physical serenity* subtheme included the issues such as feeling mentally relieved, avoiding depression, gaining body health, and staying away from being a workaholic and chaos of life.

The emphases laid on topics such as creating new job areas, converting the travel outputs into money, efficiency in work life, establishing a ground for entrepreneurship constituted the theme of *financial earnings*. The effects of travelling on the surrounding individuals such as creating a positive synergy at work place, finding a spouse, and being more merciful toward the family constituted the theme of *positive externalities*. The theme of *changes in the habits* laid emphases on the topics such as changing current job, friends circle, education life and eating habits; creating a money box for travelling, and changing the luxury consumption habits. Finally the topics such as promoting the country and writing a book were also mentioned in the theme of *other earnings*.

Discussion

This study has been brought to the literature through gathering the experiences of travelers considering that travelling caused significant changes in their lives. The places they have seen, the events they have experienced, the cultures they have learned, the person they have interacted with add a great wealth and experience to them. It has been determined that personal developments are obtained at the end of independent travels (Akkuş, 2019). A lot of benefits in life such as extending social circle, and improving language and communication skills are obtained as a result of travels. It can be asserted that travelers' life perspective has broadened, their life has become enriched and their social capital has increased as a result of the experiences gained (Kervankıran & Bağmancı 2020). In fact, the independent trips causing earnings are referred to as 'university of travel' (Pearce & Foster 2007). For this reason, investigating the travel experiences and earnings of travelers becomes a significant research topic.

As a result of the interviews in this study, different dimensions of travelling were revealed. The patterns derived from the codes and themes of the research were modeled as in Figure 1 and the whole pattern was gathered under the concept of 'Travel Capital'.

also seen to be compatible with the code of 'being up-to-date with novelties'. The subtheme of *escape* consists of the codes of 'the desire to feel free', 'fulfilling the emptiness feeling' and 'curiosity'. The code 'curiosity' was also mentioned in a study conducted by Mehmetoğlu (2004) in parallel with the findings of this study.

Cohen (1972) divides travel motivations in two groups as 'searching for novelty' and 'motivation of fear and escape', while Hartman (1988) does this as 'orientation motivations' and 'instincts of escaping'. Escaping can be in the form of running away from daily life and crowds, while it can also occur in the form of avoiding loneliness. On the other hand, orientation can be explained as setting out for a specific purpose, and travelling for gaining power, status and reputation in the society (Harman, 2014). Orientation can also be associated with the utility based approaches mentioned by Kay (2003). As it is seen, the motives of escaping indicated by many researchers were explained similarly in this study as 'escaping from the monotony of life' under the subtheme of *Purification*. The *purification* subtheme expresses detox and the act of escaping from the ordinariness of life based on the participant statements.

As a result of the findings under the subtheme of fun, it can be seen that travel may take place for the purpose of spiritual needs and having fun and being happy such as holiday, travelling or doing sports based on personal preferences. Another theme derived from the participant statements is '*getting to know new cultures*'. Within this theme, the reasons to travel involve 'getting to know new people' and 'tasting local foods'. Likewise, the studies in the literature have reported 'knowing other cultures/new cultures' is as a significant motivator for travelling (Harman, 2014; Richard & Wilson 2004).

The codes of 'showing to others' and 'posting on social media' obtained with the subtheme of posting show that the main motivation for people to travel is associated with the act of gaining appreciation through sharing with others. According to the study conducted by Harman (2014), this motivation is looking for an opportunity to exhibit the skills of travelers and providing experience. Lastly, the other motivators stated in the literature are providing personal development (Mehmetoğlu, 2004; Harman, 2014; Bui, Wilkins, & Lee, 2013); social interaction/socialization (Mehmetoğlu, 2004; Harman, 2014); relaxation (Richard & Wilson, 2004; Harman, 2014); experiencing excitement, increasing knowledge (Richard & Wilson, 2004); escaping from ordinariness (Mehmetoğlu, 2004); experiencing the cosmopolitan structure of the countries being travelled, and increasing cultural capital (Bui, et al., 2013).

The *requirements* theme consists of 4 subthemes; '*work-related requirements*', '*education-related requirements*', '*health-related requirements*' and '*other requirements*'. Requirements can be considered in regard with the requirement-based approaches that explain the travel motivation mentioned by Kay (2003). It is seen that requirements consist of the external factors but not inner factors stemming from the people themselves.

The reasons to travel and the meaning of travel are the two factors that surround the window of the model in Figure 1. What meaning is attributed to travelling after it was associated a reason is reflected on the model. Within the frame of the participant views, travelling is attributed to the meanings such as '*exploring*', '*learning and development*', '*lifestyle*', '*interaction*', '*courage*' and '*purification*'. When examining the participant views about the meaning of travel, some people regard travel as discovering

and seeing new places and some others consider travelling as a way of purification. The meaning of travel differs based on personal needs, interests and mood as well. Individuals may travel for the purpose of meeting their needs or satisfying the feeling of desire for making further progress for themselves. Thus, while some find the chance to learn about the topics they feel insufficient during their travel, others obtain the chances where they can improve themselves and their relationships and know about cultures. Finally, those who have the exact pleasure of travelling make it a lifestyle and include it in their lives.

Figure 1 shows results/earnings of traveling as window segments. These earnings are divided into eight different categories; *leaning and development*, *changes in the life philosophy*, *gaining social reputation*, *psychological earnings*, *financial earnings*, *positive externalities*, *changes in the habits*, and *other earnings*.

The learning and development superordinate theme among the results of travelling includes four themes *personal development*, *gaining skills*, *living by seeing/experiencing*, and *professional development*. The theme of personal development has two subthemes, *maturation* and *breaking down the prejudices*. Personal development is referred as an outcome of independent travels in different studies in the literature (Pearce & Foster, 2007; Miao, 2016; Akkuş, 2019). On the other hand, the theme of gaining skills consists of 6 themes, *improvement in conceptual skill*, *improvement in skill of human relations*, *improvement in communication skill*, *improvement in organizational skills*, *improvement in technical skill* and *improving in the skill of coping with difficulties*. Likewise, in the literature, it is indicated that independent travelers have similar contributions under 8 titles, *problem solving and thinking skills*, *interpersonal relationships/social skills*, *information literacy and management skills*, *learning skills*, *adaptation skills*, *social and cultural awareness skills*, *management of resources* and *personal qualifications* (Pearce & Foster 2007). In addition, the study conducted by Akkuş (2019) it was found that their awareness and communication skills increased.

Travels within the scope of learning and development theme create an instructive and improving difference in people, make them gain skills related to conceptual, communicative, organizational and human relations; enable them to develop a vision, make them mature and lead to changes in their life perspectives. They also contribute to their coping with the challenges and well time management.

The themes of *spiritual development*, *changes in the meaning of life*, *self-discovery* and *awareness* are derived under the superordinate theme of changes in the life philosophy. Travels taking place within the frame of the theme of changes in the life philosophy pave the way for growing spiritually, having a differing meaning of life, self-discovery and having an increased awareness about this circle.

Under the superordinate theme of gaining social reputation, there are 3 themes, *making friends*, *guiding/pioneering*, and *being respected*. Within the frame of gaining social reputation theme, people are lead to expand their social circle and be considered as a guide by their circle as well as being respected.

Under the superordinate theme of psychological earnings, there are *living the moment/feeling happy*, *gaining self-confidence* and *mental and physical serenity*. Within the frame of psychological earnings theme, people are lead to focus on living the moment, get pleasure from life, become self-

confident, have an improved physical and mental condition and have an increased well-being. In the literature, it is stated that travels cause individuals to be relaxed, get pleasure and have an improved health and life conditions (Connell, 2006).

Under the theme of *financial earnings*, results such as creating new business, obtaining financial gains, having an efficient work life and being an entrepreneur are obtained. Within the scope of *positive externalities*, benefits such as finding a spouse, having a positive synergy in the work place and having increased compassion in family relationships are observed. Furthermore, travelers have earnings such as changing eating habits, making differences in education life, promoting the country they live and writing a book.

The results of travelling is an earning and experience for traveler compared to ones who do not and in this study this is called as 'Travel Capital'. Travel Capital can be defined as the whole of the material and spiritual experiences that are gained together with the destinations travelled, people encountered and experiences gone through for people, who set out for a reason and complete their journey in a conscious way by attributing a meaning to it.

Conclusion

Within the scope of the study, the phenomenon of travelling was examined in depth and the study was carried out with qualitative method through the travelers having experience related to the phenomenon. In this way, the reasons, meaning and results of travelling were addressed. At this point, the most important issue is that the results of travelling provide earnings to people themselves and to their circle. With these earnings provided, a new type of capital (travel capital) was conceptualized based on the classification of capitals by Bourdieu within the frame of the research. The concept of travel capital was supported with the model put forward emerging as the conclusion of the study. Thanks to this, how travelling can have benefits for people and surrounding as a capital was presented.

In the literature, there is no study revealing that the utility emerging as a consequence of the travels of travelers and those making traveling a lifestyle are referred as a capital. In the literature, the qualification of 'mobility capital' was made within the frame of social capital in connection with the elements of cultural and economic capitals solely (Kaufmann, et al., 2004). Travel becomes an object of social knowledge and reflects on the daily life (Kervankıran & Bağmancı 2020). Therefore, with this study, the emerging utility was named as 'Travel Capital'. Thus, in the sociology literature, a new type of capital was discovered based on the capital classification of Bourdieu. This is the first research article made in the field of travel capital.

Inquiries were made in the study regarding the meaning of the phenomenon of travel, and the depths of this phenomenon were tried to be discovered. However, the major limitation of the study is not making generalizations as required by the nature of qualitative research. The findings revealed involve the subjective opinions of the participants and the subjective comments of the researchers.

It is recommended to conduct scientific researches for increasing the depth and comprehensibility of this concept, and strengthening its foundations. Furthermore, it is suggested to arrange programs

making the travel culture more widespread in order for the respective institutions and bodies to benefit from these advantages of travelling.

Author Contributions

1. Author: 20% 2. Author: 20% 3. Author: 20% 4. Author: 20% 5. Author: 20% contributed to the study

Conflict of Interest Statement

There is no financial conflict of interest with any institution, organization, person related to our article titled " Travel Capital: A Qualitative Study on Traveler Earnings" and there is no conflict of interest between the author.

References

- Akkuş, G. (2019). 'The relationship between Turkish backpackers' personal development and sustainability perceptions. *MANAS Journal of Social Studies*, 8(2), 2125-2144.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology education*. (pp. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. D. (2001). *Answers for a reflexive anthropology*. Translated by Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Publishing.
- Bui, H. T., Wilkins, H. C., & Lee, Y. S. (2013). The 'imagined West' of young independent travellers from Asia. *Annals of Leisure Research*, 16(2), 130-148.
- Butler, G., & Hannam, K. (2012). Independent tourist's automobilities in Norway. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 10(4), 285-300.
- Chen, J. S., Prebensen, N., & Huan, T. C. (2008). Determining the motivation of wellness travelers. *Anatolia*, 19(1), 103-115.
- Cohen, E. (1972). Towards a sociology of international tourism. *Social Research*, 39(1), 164-182.
- Connell, J. (2006). Medical tourism: Sea, sun, sand and ... surgery. *Tourism Management*, 27(6), 1093-1100.
- Harman, S. (2014). A research on travel motivations of Turkish independent travellers. *Int. Journal of Management Economics and Business*, 10(21), 107-128.
- Hartmann, R. (1988). Combining field methods in tourism research. *Annals of Tourism Research*, 15(1), 88-105.
- Hyde, K. F., & Lawson, R. (2003). The nature of independent travel. *Journal of Travel Research*, 42, 13-23.
- Kaufmann, V., Bergman, M. M., & Joye, D. (2004). Motility: Mobility as capital. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(4), 745-756.

- Kay, P. (2003). Consumer motivation in a tourism context: Continuing the work of Maslow, Rokeach, Vroom, Deci, Haley and others, ANZMAC 2003. (pp. 600-614). Retrieved from <http://hdl.handle.net/10536/DRO/DU:30036658>
- Kaynak, İ. H., & Sezgin, M. (2008). Travels on religions rely on faith tourism. *Journal of Selcuk University Social Sciences Vocational School*, 10(1-2), 349-360.
- Kervankıran, İ., & Bağmancı, M. F. (2020). A look at tourism mobility from the opposite direction: An overview of travelling abroad from Turkey. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(3), 686-712.
- Larsen, J., Axhausen, K. W., & Urry, J. (2006). Geographies of social networks: Meetings, travel and communications. *Mobilities*, 1(2), 261-283.
- Mardin, Ş. (2010). Political and social sciences. İstanbul: İletişim Publishing.
- Mehmetoğlu, M. (2004). A typology of tourists from a different angle. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 5(3), 69-90.
- Miao, X. (2016). The role of self-reflection in backpackers' personal development: An autoethnographic perspective. *Tourism Tribune*, 31(11), 22-31.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. 2nd ed. Thousand Oaks CA: Sage Publication.
- Morgan, A. R., Rivera, F., Moreno, C., & Haglund, B. J. A. (2012). Does social capital travel? Influences on the life satisfaction of young people living in England and Spain. *BMC Public Health*, 12, 138.
- Özbaş, M. (2020). Central Asia and Siberia in the mirror of travel books: Belief elements of Turkish people in 19th century British travel writings (Doctoral thesis). Ege University, İzmir.
- Pearce, P. L., & Foster, F. (2007). A "University of travel": Backpacker learning. *Tourism Management*, 28, 1285-1298.
- Richards, G., & Wilson, J. (2004). The global nomad: Motivations and behaviour of independent travellers worldwide. In G. Richards & J. Wilson (Eds.), *The Global nomad: Backpacker travel in theory and practice* (pp. 14-42). Clevedon: Channel View.
- Söylemez, H. (2018). *Journey to life*. İstanbul: Hayy Book.
- Theobald, W. F. (2005). The meaning, scope, and measurement of travel and tourism. In W. F. Theobald (Ed.), *Global tourism* (pp. 5-24). 3rd ed., USA: Elsevier Inc.
- Uçar, M., & Yüksel, A. (2018). Travel in Islam. *SETSCI Conference Indexing System*, 3, 467-471. Retrieved from https://set-science.com/manage/uploads/ISAS2018-Winter_0039/SETSCI_ISAS2018-Winter_0039_0089.pdf
- Uğraş, M. (2012). The sociological possibility of travel: Evliya Celebi's Seyahatname example (MA thesis). University of Selcuk, Konya.

- Xiang, Y. (2013). The characteristics of independent Chinese outbound tourists. *Tourism Planning & Development*, 10(2), 134-148.
- Vester, H. G. (2010). *Kompendium der soziologie III: Soziologische theorien*. Wiesbaden: VS Verlag.
- Yarcı, S. (2011). The concept of social capital in Pierre Bourdieu. *Journal of Academic Inquiries*, 6(1), 125-133.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Qualitative research method in social sciences*. Ankara: Seçkin Publishing.

Genişletilmiş Özet

Seyahat, bireylerin zihninde ya da toplumda bilinmeyi anlamlandırabilmek için bir amaç doğrultusunda ve özgür bir şekilde yola çıkma niyetiyle yaptıkları yolculuklardır (Uğraş, 2012). Seyahatler kişilere sosyal ağların oluşması ve bu çevrenin genişlemesi için iyi bir ortam sunmaktadır. Morgan ve arkadaşları (2012) seyahatin kişilerin sağlık ve iyi oluşlarını geliştirdiğini ifade etmişlerdir. GezgİNlerin gördükleri yerler, yaşadıkları olaylar, öğrendikleri kültürler, etkileşimde buldukları kişiler onlara büyük bir zenginlik ve deneyim katmaktadır. Bağımsız seyahatler sonunda kişisel gelişimlerin sağlandığı tespit edilmiştir (Akkuş, 2019). Seyahatler sonucunda sosyal çevrenin genişletilmesi, dil ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi gibi hayatta pek çok fayda sağlanmaktadır. Kazanılan deneyimler sonucunda gezginlerin hayata bakış açılarının genişlediği, yaşamlarının zenginleştiği ve sosyal sermayelerinin arttığı söylenebilir (Kervankıran & Bağmançı 2020). Bu nedenle gezginlerin seyahat deneyimlerini ve kazançlarını araştırmak önemli bir araştırma konusu haline gelmektedir.

Dünyanın tek bir kentten ibaret olmadığını anlamak; yerelin sığılıından uzaklaşıp evrensele ulaşmakla mümkün olabilir. Dolayısıyla bu çalışmanın konusu, sosyolojik temelde ve daha önceki çalışmalara dayalı olarak seyahat kazançları ve seyahatlerin yarattığı sermayedir. Bu çalışmanın amacını; insanları seyahat etmeye iten faktörlerin, kişilerin seyahate yükledikleri anlamların ve yolculuklar sonucunda elde edilen kazançların keşfedilmesi oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını belirlemek için amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Katılımcıların görüşlerini almak adına yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış olup, bu kapsamda yöneltilen araştırma soruları şu şekildedir: (1) Seyahat etmek sizin için ne ifade ediyor? (2) Seyahat etme nedenleriniz nelerdir? (3) Sizce seyahat etmenin sonuçları nelerdir?. Çalışmada seyahatin yaşamlarında önemli değişikliklere neden olduğunu düşünen 18 gezgin ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada betimsel yorumlayıcı analiz uygulanmıştır. Ses kayıtlarını farklı araştırmacılar defalarca dinlemiş ve deşifre etmiştir. Deşifre edilen veriler yazıya dökülerek kodlama işlemi yapılmıştır. Kodlamanın ardından anlam bakımından ilişkili ve birbirine benzer ifadeler ortak bir formda birleştirilerek temalandırma yapılmıştır. Analizler yapılırken nitel bir yazılım olan Maxqda Programı kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan gezginlerin ifadeleri incelendiğinde seyahatin anlamı, seyahatin nedenleri ve seyahatin sonuçları olmak üzere üç farklı üst tema elde edilmiştir. Araştırmanın kod ve temalarından elde edilen örüntüler modellenmiş ve örüntünün tamamı 'Seyahat Sermayesi' kavramı altında toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına dayanılarak pencere metaforunun kullanıldığı seyahat sermayesi modeli çalışmada sunulmuştur. Burada, öncelikle seyahat etmek için bir nedene ihtiyaç duyulduğu vurgusu yer almaktadır. İnsanların seyahat etme nedenleri zamana ve duruma göre herkes için farklılık gösterse de bu çalışmada gezginlerin ortak yanıtları doğrultusunda seyahat etme motivasyonları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Seyahat etme nedenlerine ilişkin

elde edilen veriler; kişisel tercihler ve gereklilikler olmak üzere iki tema altında toplanmıştır. Kişisel tercihler temasında bireyin kişisel seçimi atfedilmiş ve bu tema beş alt temaya ayrılmıştır; keşfetmek, kaçmak, eğlenmek, yeni kültürler tanımak ve paylaşım yapmak. Gereklilikler temasında ise bireysel faktörlerden çok dış faktörlerin etkilerine ağırlık verilmiş ve bu tema dört alt temadan oluşmuştur; işle ilgili gereklilikler, eğitimle ilgili gereklilikler, sağlıkla ilgili gereklilikler ve etnik kökenle ilgili gereklilikler. Katılımcılara seyahatin kendileri için ne ifade ettiği sorularak elde edilen veriler seyahatin anlamı üst temasında toplanmıştır. Bu tema keşfetme, öğrenme ve gelişme, yaşam tarzı, cesaret, arınma ve etkileşim olmak üzere altı temadan oluşmaktadır. Katılımcılara yöneltilen seyahat etmenin sonuçlarına yönelik alınan cevaplar analiz edildiğinde ise sekiz temanın ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bunlar; öğrenme ve gelişme, yaşam felsefesindeki değişimler, sosyal itibar kazanma, psikolojik kazançlar, maddi kazançlar, olumlu dışsallıklar, alışkanlıklardaki değişiklikler ve diğer kazançlar şeklindedir. Öğrenme ve gelişme temasında seyahat etmenin öğretici ve geliştirici yönlerine daha fazla odaklanılmıştır. Öğrenme ve gelişme teması, kişisel gelişim, beceri kazanma, yaşayarak öğrenme ve mesleki gelişim alt temalarından oluşmaktadır. Yaşam felsefesindeki değişimler teması dört alt temadan oluşmaktadır; ruhsal gelişim, hayatın anlamındaki değişimler, kendini keşfetme ve farkındalık. Toplumsal itibar kazanma teması ise arkadaş edinmek, yol göstermek ve saygı görmek şeklinde üç alt temadan oluşurken; psikolojik kazanç teması da mutlu hissetme, özgüven kazanma, zihinsel ve fiziksel dinginlik alt temalarından oluşmaktadır.

Elde edilen bulgular neticesinde; çalışmada seyahat olgusu derinlemesine incelenmiş ve seyahatin sebepleri, anlamı ve sonuçları ele alınmıştır. Bu noktada en önemli konu, seyahatin sonuçlarının kişilerin kendilerine ve çevrelerine kazanç sağlamasıdır. Sağlanan bu kazançlarla, araştırma çerçevesinde Bourdieu'nün sermaye sınıflandırmasına dayalı olarak yeni bir sermaye türü olarak seyahat sermayesi kavramsallaştırılmıştır. Seyahat sermayesi, bir amaçla yola çıkan ve yolculuklarını bilinçli bir şekilde anlam yükleyerek tamamlayan insanların seyahat ettikleri yerler, karşılaştıkları insanlar ve yaşadıkları deneyimlerle birlikte kazandıkları maddi ve manevi deneyimlerin bütünü olarak tanımlanabilir. Çalışma sonucunda ortaya çıkan model ile seyahat sermayesi kavramı desteklenmiştir. Bu sayede seyahat etmenin bir sermaye olarak insanlara ve çevreye nasıl fayda sağlayabileceği ortaya konulmuştur.

Geliş Tarihi / Received Date
17.11.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
24.05.2023

Türkiye Üzerinde Yoksullaştıran Büyüme Hipotezinin Analizi: 1970-2020

Analysis of the Immiserizing Growth Hypothesis on Turkey: 1970-2020

Duygu ÇELİK¹

Atilla AYDIN²

Burçin ÇAKIR GÜNDOĞDU³

Selim AYKAÇ⁴

Öz

İhracata dayalı büyüme modeli izleyen ülkelerin dış ticaret hadlerinde bozulmalar meydana gelebilmektedir. Dış ticaret hadlerinin bozulması, zamanla ihracat gelirlerinin düşmesine ve toplumun refah düzeyinin düşmesine sebep olabilmektedir. Literatürde bu kavram “Yoksullaştıran Büyüme” olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin 50 yıllık dış ticaret verilerini inceleyerek dış ticaret açığı, ithalat ve dış ticaret hadleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu görmektir. Çalışmada 1970-2020 yılları arasındaki dönem yoksullaştıran büyüme çerçevesinde araştırılmıştır. Yapılan ekonometrik analizde ihracat, dış ticaret hadleri ve dış ticaret açığı değişkenleri kullanılmıştır. Söz konusu dönemde yaşanan ekonomik krizler, politika değişiklikleri, yapısal farklılıklar göz önüne alınarak yapısal kırılmalı modeller ele alınmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin 50 yıllık dış ticaret performansının yoksullaştıran büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Türkiye ekonomisi için ihracat artışlarının, dış ticaret hadlerini aşağı çekerek dış ticaret açığını arttırdığı anlaşılmaktadır. Bu sonuç Türkiye'de yoksullaştıran büyüme hipotezinin geçerli olduğu konusunda önemli bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Çalışmada dış ticaret hadlerinde bozulmalar olduğu, dolayısıyla Türkiye özelinde yoksullaştıran büyümenin varlığı seçili dönem aralığında geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler Yoksullaştıran Büyüme, Dış Ticaret Haddi, İhracat, İthalat, Türkiye

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, İstanbul/Türkiye, e-mail: dcelik@gelisim.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3298-2152

² Öğr. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, (Dr. Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Ekonometri ABD) İstanbul/TÜRKİYE, e-mail: ataydin@gelisim.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9265-5930

³ Arş. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, (Dr. Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisat ABD) İstanbul/TÜRKİYE, e-mail: bucakir@gelisim.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8578-4929

⁴ Öğr. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, (Dr. Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası İcaret ABD) İstanbul/TÜRKİYE, e-mail: saykac@gelisim.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1156-5907

Abstract

There may be deterioration in the terms of trade of the countries following the export-led growth model. The deterioration of the terms of trade may cause a decrease in export revenues and a decrease in the welfare level of the society over time. In the literature, this concept is discussed as “Immiserizing Growth”. The aim of this study is to examine Turkey's 50-year foreign trade data and see how there is a relationship between foreign trade deficit, imports and terms of trade. In the study, the period between 1970 and 2020 was investigated within the framework of immiserizing growth. Export, terms of trade and foreign trade deficit variables were used in the econometric analysis. Considering the economic crises, policy changes, and structural differences in the period in question, models with structural breaks are discussed. In this context, the effect of Turkey's 50-year foreign trade performance on immiserizing growth has been examined. In line with the findings, it is understood that the increase in exports for the Turkish economy increases the foreign trade deficit by lowering the terms of trade. This result can be considered as an important proof that the immiserizing growth hypothesis is valid in Turkey. In the study, it has been determined that there are deteriorations in the terms of trade, therefore, the existence of immiserizing growth in Turkey is valid in the selected period.

Keywords *Immiserizing Growth, Terms of Trade, Exports, Imports, Turkey*

Giriş

Dış ticaret performansı, ülkelerin en önemli ekonomik göstergelerinden biri olarak görülmektedir. Dünya genelinde yaygın görüş, uluslararası ticarete yaşanan serbestleşme politikalarının ülke ekonomilerine olumlu yönde katkı yapacağı yönündedir. Bu görüşün temel nedeni ise rekabet kavramıdır. Rekabet ortamının daha fazla olmasıyla birlikte verimliliğin yükseleceği ve teknolojinin ithal edileceği, bununla birlikte ise büyümenin hızlanacağı varsayılmıştır (Erk, Ateş, ve Direkçi, 1999).

Savaş dönemlerinin son bulmasıyla birlikte Dünya’da daha liberal ekonomi politikaları izlendiği görülmüştür. İzlenen liberal politikalar ve ülkelerin ekonomik gelişmişlikleri arasında korelasyon olması, serbestleşme politikalarının temelini oluşturmuştur (Yiğit ve Yiğit, 2018). Özellikle 1960 yıllarından itibaren Dünya’nın küresel ticaretinin hızlandığı görülmüştür. İhracat oranları ile ekonomik büyüme arasında tespit edilmiş olan korelasyonlar neticesinde IMF ve Dünya Bankası gibi örgütler liberal ekonomiyi destekleyici tedbirler almaya başladığı görülmüştür. Literatürde ekonomik büyüme, bir ülkede kişi başına düşen gelirin yükselmesi olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, ihracatın yükseltilmesi kişi başına düşen geliri yükseltmesi beklenmektedir (Uysal ve Sat, 2015).

Bir ülkenin ekonomik performansı genellikle o ülkenin gayri safi yurt içi hasılasındaki (GSYİH) artış ile ölçülmektedir. Ancak büyüme üretim artışlarına yol açarken aynı zamanda ticaret hadlerini bozucu sonuçlar da doğurabilmektedir. Uluslararası iktisatta yoksullaştıran büyüme olarak adlandırılan bu durum Hint asıllı iktisatçı Bhagwati (1958) tarafından ilk kez ortaya atılmıştır (Bhagwati, 1958).

Türkiye 1980 sonrası dönemde ticari olarak serbestleşme politikalarına geçme kararı almıştır. Dış ticarete serbestleşme kararlarının olumlu ve olumsuz yönleri olabilmektedir. Türkiye’nin teknolojik ürün üretimi konusunda görece geride kalmış olan yapısı, dış ticaret açıklarını tetikleyen temel sebeplerden biri olarak görülmektedir. Bu süreç, “Yoksullaştıran Büyüme” olarak tanımlanan yeni bir

sürecin başlangıcını oluşturduğu düşünülmektedir (Yiğit ve Yiğit, 2018). Diğer bir ifadeyle, ülkelerin serbestleşme politikaları olumlu sonuçlar doğurabilirken, zaman zaman yoksullaştıran büyümeyi tetikleyici bir sebep olarak gerçekleşebilmektedir.

Yoksullaştıran büyüme kavramına önemli bir katkı da (Melvin, 1969)'den gelmiştir. Melvin, yoksullaştıran büyüme kavramının her zaman dış ticaret hadlerini bozucu etkisinin olmadığını savunmuştur. Dolayısıyla yoksullaştıran büyüme kavramı, ayrıntılı incelenmesi gereken bir süreç olarak tanımlanmıştır.

Literatür Taraması

Bir ülkenin en önemli iktisadi araçlarından birisi olan ekonomik büyüme, “yoksullaşmaya neden olabilir mi?” sorusundan hareketle araştırmalarını yürüten Bahagwati, “yoksullaştıran büyüme” hipotezini, 1958 yılında gerçekleştirmiş ve bu çalışmanın ardından hipotez, pek çok bilim insanının çalışmasına konu olmuştur. Örneğin, Gu ve Kulkarni (2022), çalışmasında Madagaskar ekonomisini incelemiştir. Yazar çalışmasında, yoksulluk oranı, gini katsayısı, dış ticaret hadleri, ihracat talep esnekliğini dikkate alması bakımından literatürdeki eksikliği tamamlama amacıyla olduğunu belirtmiştir. İhraç edilebilir malların esnek olmaması nedeniyle büyüme ile dış ticaret hadlerinde bozulmanın meydana geldiğini, diğer bir ifade ile hipotezin Madagaskar ekonomisi için belirtilen dönemde geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Şahin (2021)'in çalışması, veri ve method bakımından literatürde farklılık yaratması nedeniyle literatüre katkı niteliğindedir. Yazar çalışmasını demir, bakır gibi madenlerin üretimi üzerine gerçekleştirmiştir. Çalışmasında “Türkiye'nin dış ticareti Yoksullaştıran Büyüme Hipotezine örnek teşkil ediyor olabilir mi?” düşüncesinden hareketle iki değişkenli model kullanmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde hipotezi destekleyici bulgulara ulaşıldığı gözlenmiştir. Yazar, politika yapıcılarının daha fazla sermaye ayırarak demir, bakır gibi madenlerin üretimini arttırılmasının ve bu yolla ithalat hacminin düşürülmesinin milli hasıla açısından faydalı olacağını vurgulamıştır. Aytekin ve Aksoy (2021), ise çalışmasında kuru kayısı ihracatı üzerine yoğunlaşmış ve uygulamış olduğu analizler sonucunda hipotezi destekleyici bir sonuca ulaşmamaktadır. Aytekin ve Aksoy (2021) ile aynı bulgulara ulaşan Sağlam ve Egeli (2014), “dış ticaret haddinde meydana gelen bir şokun ekonomik büyüme hızına etki ederken, büyüme hızında meydana gelen bir şoka karşı dış ticaret hadlerinin verdiği tepkinin belirsiz” olduğunu ifade etmiştir. Bir benzer çalışma Huang (2020) tarafından yapılmıştır. Huang(2020), Çin için uluslararası ticaretin yoksullaştıran büyümeye neden olup olmadığını incelemiştir. Çin' in ithalatının ekonomik büyümeyi geriletecek düzeyde olmadığını belirtmiş ve incelenen yıllar için hipoteze uygun sonuçlar bulunmamıştır.

Jawaid (2020), dünyanın en çok ticaret yapan ülkeleri için hipotezin günümüzde geçerli olup olmadığını incelemeyi amaçlamaktadır. Panel regresyon modelinin uygulandığı çalışmada, incelenmiş

olan ülkeler arasında İtalya, Kanada ve Hollanda'nın hipoteze uygun sonuçlar elde ederken, Japonya ve Birleşik Krallık için hipotezi destekleyici sonuçlar elde edilememiştir. Yazar, tüm kavramsal bilgiler ve incelenen verilerin ışığında yoksullaştırıcı büyüme hipotezinin sadece akademik bir terim değil, gerçek hayatta var olan bir olgu olduğunu savunmaktadır. Çalışmada her ülkenin yapısal bilgileri verilerek bu bilgilere yönelik politika önerileri sunulmuştur. Örneğin İtalya için, ücret farklılıklarının çok olması ve ticaretin monopolleşmesinin yoksullaştırıcı büyüme hipotezini desteklediğini savunmaktadır. Yazara göre İtalya'da ücret farklılıklarına yönelik ucurumu azaltmak için vergi sübvansiyon politikasının uygulanması gerekmektedir.

Koç ve Dursun Güvenbaş (2019), işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenlerini kullanarak hipotezin varlığını Türkiye için test etmiştir. Elde edilen sonuçlar istihdam yaratmayan bir ekonomik büyümenin varlığını ortaya koymaktadır. Konak (2019) ise, çalışmasında, ihracatın büyük bir bölümünün ithal girdiler ile yapılması gereğiyle, döviz kurunda meydana gelen değişikliklerin, ithal girdi fiyatlarını etkilediğini bu durumun doğrudan ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Hipotez ile destekleyici bulgulara ulaşan yazar, Ar-Ge faaliyetlerinin bu aşamada hayati bir rol üstlendiğini savunmaktadır. Yazar ayrıca hangi sektörlerin dış ticaret hadlerini iyileştirebileceğinin tespitinin yapılması, buna uygun politikalara öncelik vermesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

Yiğit ve Yiğit (2018), çalışmasında “Türkiye'nin dış ticareti Yoksullaştırıcı Büyüme Hipotezine örnek teşkil ediyor olabilir mi?” düşüncesinden hareketle araştırmalarını gerçekleştirmişlerdir. İki değişkenli modelin ekonometrik sonuçları incelendiğinde hipotezi destekleyici bulgulara ulaşılmıştır. Yazar, bu sorunla baş edebilmek için yüksek katma değerli ürünlerin ihraç edilmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Sağlam ve Çimen (2018), 1980-2017 dönemine ait yıllık veriler ile Yapısal Vektör Otoregresif Model (SVAR) modeli kullanılarak yoksullaştırıcı büyüme teorisi N-11 ülkeleri için incelenmiştir. Çalışma, yoksullaştırıcı büyüme hipotezinin ilk kez N-11 ülkeleri için incelenmesi bakımından literatüre katkı niteliğindedir. Analiz sonuçlarına göre, değişkenler arasında uzun dönemde ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Sarıdoğan ve Çetin (2016), dönemde 214 ülke incelenmiş olup, ülkelerin toplam ihracatı içinde turizm gelirlerinin payının ekonomik büyümeye olan etkisi araştırılarak yoksullaştırıcı büyüme hipotezinin geçerliliğini test etmiş ve hipotez ile uyumlu sonuçlar elde etmiştir. Çütcü ve Atış (2016), ise ilk aşamada yoksulluk sorununa makro-ekonomik açıdan yaklaşmakta ve kavramsal açıdan incelemektedirler. Analiz aşamasında ise, 2010 ve 2016 yılları arasında ticaret hadleri ile sanayi üretim endeksi aylık veriler kullanılarak nedensellik testleri uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, ticaret hadleri ile sanayi üretim endeksi arasında doğrusal ve doğrusal olmayan uzun dönemli bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla çalışmada Türkiye ekonomisinde yoksullaştırıcı büyüme hipotezinin geçerli olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Korkmaz ve Aydın (2015), çalışmasında Türkiye’de meydana gelen ekonomik büyümenin nedeninin ihracat artışından kaynaklanmadığını tespit etmiştir. Bu durumun nedeninin ise Ar-Ge faaliyetlerinde bulunmama ve dolayısıyla yüksek katma değerli ürünlerin üretilip, ihraç edilememesi ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Analiz sonucunda hipotezle uyumlu bulgular elde etmiştir.

Ateş ve Bostan (2007), çalışmasında ticaretin serbestleşmesinin, ülkelerin ticaret yapısını değiştirerek ithalatı kolaylaştırdığını, ancak önlemler alınmasına rağmen bir noktadan sonra ihracatın ithalatı karşılayamayacak seviyeye gelmesine diğer bir ifade ile dış ticaret açıklarının artmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Dış açık sorununun çözümünde etkili yollardan birisi olan, yüksek döviz kuru politika uygulamasının etkili olacağını düşünüldüğünü ancak ticaret hadlerinde meydana gelen düşüş nedeniyle beklenen faydanın elde edilemediğini belirtmiştir. Bu bağlamda söz konusu ülkenin ekonomik açıdan büyümesinin dış ticaret hadlerini kötüleştirdiği sonucuna ulaşmıştır.

Sawada (2009)’nın çalışması yoksullaştıran büyüme hipotezi üzerine yapılmış ampirik analiz olması nedeniyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Çünkü 1969’dan çalışmanın tarihine kadar 86 makalenin yazılmasına rağmen ampirik çalışmanın uygulanmadığını tespit etmiştir. Bu bağlamda yazar, Summers vd (1980)’ın ve Summers ve Heston (1984,1988,1991) çalışmasındaki tüketim miktarı verilerden hareketle bir endeks oluşturarak 1970,1975,1980 ve 1985 yılları için ülkeler arası değerlendirme yapmayı amaçlamıştır. Çalışma özellikle savaş sonrası dünya ekonomisinde ekonomik büyümenin yoksullaştırdığını ve bu hipotezin sadece bir söylem olmadığını, gerçek hayatta yaşanan bir sorun olduğunu savunmaktadır.

Erk, Ateş ve Direkçi (1999), Avrupa Birliği ülkeleri ile olan ticari ilişkiler sonucunda uzun dönemde Türkiye için yoksullaştıran büyüme hipotezinin geçerli olup olmadığı sorusunun yanıtını araştırmaktadır. İncelenen dönem itibari ile hipotezi destekleyici bir bulguya ulaşamadığını ancak 1996 dönemi sonrasında geçici bir bozulmanın gözlemlendiği belirtilmiştir. Yukarıda bahsi geçen çalışmaların yöntemi, yılı, incelemiş olduğu ülke/ülke grupları, değişkenleri ve elde edilen sonuçları tablo 1’de özetlenmiştir. Bu bağlamda çalışmaların farklı sonuçlar elde ettiği gözlenmektedir.

Tablo 1. Özetlenmiş Literatür Tablosu

Yazar	Ülke	Yıl	Değişkenler	Uygulanan Yöntem	Sonuç
Şahin (2021)	Gelişmekte olan ülkeler	2003-2018	Fgdp,fcot, fir,foi, fcop	Driscoll-Kraay Panel	+
Aytekin ve Aksoy (2021)	Türkiye	1970-2019	LNKKIH, LNKKIG	ARDL	-
Huang(2020)	Çin	1988-2018	X, EX, IM, NX	Regresyon Analizi	-

Jawaid (2020)	Seçilmiş ülkeler	1981-2017	IG,TOT,CPI,GDP	Panel regresyon	+,-
Konak (2019)	Türkiye	2010-2018	GSYİH, redk, dth, Px, Pm	ARDL	+
Koç ve Dursun Güvenbaş (2019)	Türkiye	1970-2018	Büyüme, İşsizlik	Granger Nedensellik Test	+
Yiğit ve Yiğit (2018),	Türkiye	2003-2018	Dth, had	VAR	+
Sağlam ve Çimen (2018)	N-11 ülkeleri	1980-2017	GDP, TT, RER	SVAR	-
Çütücü ve Atış (2017)	Türkiye	2010 -2016	St, Px, Pm	Eş bütünleşme testi	-
Sarıdoğan ve Çetin (2016)	214 ülke	1990-2015	Gdp, labor, gcap, trecep	Panel veri analizi	+
Korkmaz ve Aydın (2015)	Türkiye	2002:Q1 2014:Q2	GSYİHt, Xt, Mt	VAR	+
Sağlam ve Egeli (2014)	Türkiye	2003-2013	LRDK, LDTH, LSUE	VAR	-
Ateş ve Bostan (2007)	Türkiye	1989-2004	gt, Px, Pm	Eş bütünleşme testi	+
Erk, Ateş ve Direkçi (1999)	Türkiye	1980-1998	P,u,v,THF	VAR	-

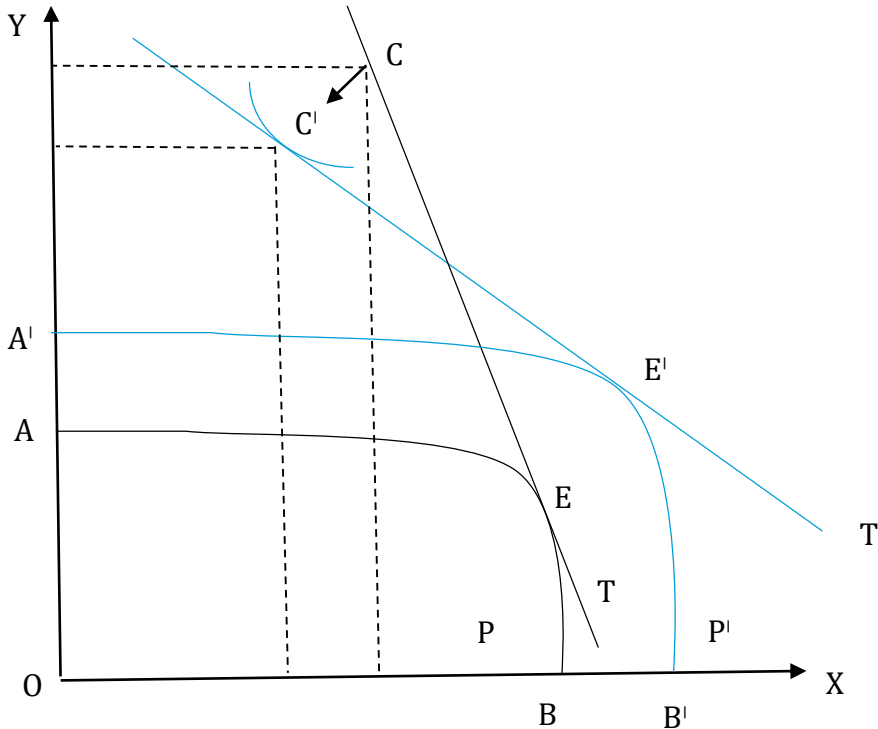
Not: “+”, yoksullaştırıcı büyümenin varlığını, “-” ise yoksullaştırıcı büyümenin olmadığı sonucunun bulunduğunu ifade etmektedir. LNKKIG: Kuru kayısı ihracatından elde edilen geliri temsil ederken, LNKKIH söz konusu malın ihracatını temsil etmektedir. St: endüstriyel gelişim endeksinin büyüme oranını ifade etmektedir.

Yoksullaştırıcı Büyümenin Gerçekleşme Mekanizması

Yoksullaştırıcı büyüme kavramı literatüre ilk defa 1958 yılında Bhagwati ile girmiştir. Bhagwati ve Johnson dış ticaret yapan ülkelerde bir ülkenin dış ticaret hadlerinde bozulma yaşandığında bu durumun ekonomik büyümeden elde edilebilecek olumlu katkıdan daha baskın olabileceğini ve ekonomik büyümenin yoksullaştırıcı büyümeye dönüşebileceğini ifade etmişlerdir. Nispeten gelir düzeyi daha düşük olan küçük bir ülke dış ticaretin taraflarından biri olduğunda ve dış ticaret sonucunda bu ülkenin dış ticaret hadlerinde bozulma yaşandığında bu ülkelerde yoksullaştırıcı büyüme olayı görülebilmektedir. Bu ülkede yaşanan ekonomik büyüme ülkenin daha zengin ve refah seviyesi daha yüksek bir ülke haline gelmesinden ziyade, ekonomik büyüme yaşanmadan önceki durumdan

daha düşük bir seviyeye gelmesine neden olabilmektedir. Bu duruma ülkelerin dış ticaret hadlerindeki çarpıklıklar neden olmaktadır (Bhagwati, 1996: 209).

İki ülkenin yaptığı dış ticaret sonucunda ülkelerden birinde ekonomik büyüme yaşansa da bu durum refah düzeyinde artışa neden olmadığı gibi, aksine refah kaybına neden olabilmektedir. Bu sürecin nasıl gerçekleştiğine dair açıklama üretim imkânları eğrisi ve farksızlık eğrileri kullanılarak yapılmaktadır. Görsel 1'de yoksullaştırıcı büyüme olgusu üretim imkânları eğrisi ve farksızlık eğrileri kullanılarak açıklanmıştır.

Görsel 1. Yoksullaştırıcı Büyüme Süreci

Kaynak: (Bhagwati, 1958: 201-205)

Grafik 1'de X ve Y iki ayrı malı temsil etmektedir. Örneğe konu olan ülkenin sadece X ve Y malını ürettiği ve bunların bir kısmını da ihraç ettiği varsayılmaktadır (Koç ve Dursun Güvenbaş, 2019:3).

P: Ülkenin ilk durumdaki üretim imkanları eğrisi

P': Ülkenin ekonomik büyüme sonrasındaki üretim imkanları eğrisi

T: Ülkenin ilk durumdaki ticaret haddi eğrisi

T': Ülkenin ekonomik büyüme sonrasındaki ticaret hadleri eğrisi

C: Ekonomik büyüme yaşanmadan önceki tüketim düzeyi

C^I : Ekonomik büyüme yaşandıktan sonraki tüketim seviyesini temsil etmektedir.

Ekonomik ilk olarak E noktasında dengede bulunmaktadır. Bu seviyede ticaret haddi eğrisi olan T eğrisi, farksızlık eğrisine C noktasında teğet olmaktadır. Bu ülkenin mevcut düzende C noktası gibi bir düzeyde tüketim yapabildiği anlamına gelmektedir. Bhagwati'ye göre gelir düzeyi nispeten daha düşük olan, küçük ülkelerde üretim arttırılıp, ekonomik büyüme yaşanıp da daha fazla ihracat yaptıklarında dış ticaret hadlerinde bozulmalar yaşanabilir. Grafik 1'de olduğu gibi örneğe konu olan bu tür bir ülkede ekonomik büyüme yaşandığı ve bu ülkenin üretim olanakları eğrisinin P'den, P^I'ye doğru genişlediği varsayılmaktadır. Yeni durumda ülke artık X ve Y malından daha fazla üretebilir hale gelmiştir. Fakat dış ticaret haddini gösteren T eğrisi, T^I olarak daha yatık hale gelmiştir. Bir başka deyişle ticaret hadlerinde ülke aleyhine bir bozulma yaşanmıştır. Yeni durumda ülke artık E^I seviyesinde dingededir. Yeni düzende dış ticaret haddini gösteren T^I eğrisi farksızlık eğrisi ile C^I noktasında kesişmektedir. Bu seviye ülkenin ekonomik büyüme yaşamadan önceki seviyeden daha düşüktür. Yani ülke X ve Y malından artık daha fazla üretebiliyor ve daha fazla ihracat yapabiliyordur. Fakat kendisi bu mallardan daha az tüketebilir hale gelmiştir. Bu nedenle de ülkede refah düzeyinde bir düşme yaşanmaktadır. Bhagwati'nin yoksullaştıran büyüme süreci bu şekilde gerçekleşmektedir.

Refah hareketleri şu şekilde de değerlendirilebilmektedir;

$$P(t) = [P(1,t), \dots, P(n, t)]$$

$$C^*(t) = [C^*(1,t), \dots, C^*(n,t)]$$

Burada n mal sayısını ifade ederken, t zamanı göstermektedir. t zamanında sırasıyla fiyat vektörü ve kişi başı tüketim miktarı vektörü görülmektedir. Temel yıl to'dır. Sonrasında temsili bir aracı için Laspeyres miktar indeksi Lq ve Paasche miktar indeksi Pq tanımlanır (Braithwait, 1980: 66-72).

$$Lq \equiv \frac{P(t_0)C^*(t-1)}{P(t_0)C^*(t_0)} \quad Pq \equiv \frac{P(t_0)C^*(t_0)}{P(t_0)C^*(t_1)} \quad t-1 < t_0 < t_1$$

Bu şekilde bir ülke ekonomisindeki ortalama refah düzeyinde yaşanan değişimler değerlendirilebilmektedir. Temel çerçeve şu şekilde özetlenebilir;

Önerme: $Lq \leq 1$ ise, ekonomik refah zamanla artmıştır. Öte yandan, eğer $Pq \geq 1$ ise, refah zamanla azalmıştır.

İspat: Eğer $Lq \leq 1 \Leftrightarrow P(t_0)C^*(t_0) \geq P(t_0)C^*(t-1)$ ise, $C^*(t_0)C^*(t-1)$ yerine tercih edilir. Dolayısıyla, to'daki ekonomik refah, t-1'dekinden daha yüksektir ve bu nedenle, ekonomik refah, $t-1 < to$ 'dan beri zaman içinde artmıştır. Öte yandan, eğer $Pq \geq 1 \Leftrightarrow P(t_0)C^*(t_0) \geq P(t_0)C^*(t_1)$ ise, $C^*(t_0)$ 'nin $C^*(t_1)$ 'e tercih edildiği ortaya çıkar. Dolayısıyla, to'daki ekonomik refah, t 1'dekinden daha yüksektir ve böylece, ekonomik refah $to < t_1$ 'den beri, zaman içinde azalmıştır (Sawada, 2003: 4-5).

Bhagwati'nin bu görüşü ile ekonomik büyümeyi azaltma düşüncesi ortaya çıkmıştır. Ülkelerin ekonomik büyümelerinde yaşanan artış sonucunda fiyat düzeylerinde düşüş yaşanmaktadır. İhracatta yeterli düzeyde esnekliğin olmaması sonucunda da dış ticaret hadlerinde bozulmalar görülebilmektedir.

Bu şekilde ihracat hacmi artmakta ve ülkelerin aleyhine olacak şekilde gelir ve refah kayıpları görülebilmektedir. Örnek bir yoksullaşma süreci 1970’li yıllarda Hindistan’da görülmüştür. 1970’lerde Hindistan’da tarım sektöründe yaşanan büyüme sonucunda yoksulluk düzeylerinde artışlar yaşanmıştır. O dönemde Hindistan’da işgücü ile yapılan işlerin tarımsal makine ve ekipmanlar kullanılarak yapılması, küçük kiracıların tahliyesi, satın alınan girdiye ve sulamaya bağımlılığın artması, seri üretim mallarına olan talebin artması ve zengin çiftçilerin üretim sürecindeki siyasi üstünlüğünün oluşması bu süreci şekillendiren nedenler olarak tartışılmıştır (Shaffer, 2016: 1-5).

Yoksullaştıran büyüme olgusu Hindistan’da da görüldüğü üzere tarım sektörü ile daha rahat ilişkilendirilebilir. Çünkü tarım sektöründe yaşanan bolluk, üreticileri ilk başta sevindirir de daha sonra piyasada malların fiyatının düşmesine neden olacağı için beraberinde gelir ve refah kaybına yol açarak üreticileri üzebilmektedir. Bu nedenle tarım sektöründe bolluğun üretici açısından olumlu bir durum olmadığı aşikar olabilmektedir. Tarım sektöründen yola çıkılarak yoksullaştıran büyüme süreci dış ticarete de entegre edilerek incelenebilmektedir. Yoksullaştıran büyüme sürecinin bir ülkede yaşanabilmesi için bir takım koşullar mevcuttur (Ateş, 2005: 48). Bu koşullar;

- Bir ülke ekonomik anlamda büyümeyi ihracatını yaptığı mallar üzerinden gerçekleştirdiğinde bu durumda o malın dünya piyasasında arzı artmış olacaktır. Bu durum ülkenin ihracatını yaptığı bu mal üzerinden dış ticaret hadlerinin bozulmasına neden olabilecektir. Ülkeler ihracata dayalı bir büyüme politikası izlediğinde bu durum ülkenin aleyhine olabilecek şekilde sonuçlanabilecektir.
- Yoksullaştıran büyümenin gerçekleşmesi için ülkenin ticaret yaptığı diğer ülkenin ithalat talep esnekliği düşük olmalıdır.
- Örneğe konu olan ülkenin dış ticarete bağımlılık düzeyi yüksek olmalıdır. Yani üretimi yapılan malın ihracat düzeyi yüksek olmalıdır.
- Ülkenin üretimi içerisinde teknoloji kullanımı, ülkenin teknolojik gelişme düzeyi düşük olmalıdır. Çünkü bir ülkede üretimde teknoloji kullanımı yüksek olduğunda ve yüksek teknolojik gelişmeler yaşandığında bu durum dış ticarete ticaret haddinden bağımsız olarak ülkeye refah sağlayabilmektedir.
- Ülkede yaşanan ekonomik büyüme ve uluslararası piyasalara sunduğu arz artışı uluslararası ticaret hadlerini etkileyebilecek düzeyde olmalıdır. Yani ülke büyük bir ülke konumunda olmalıdır. Çünkü dış ticarete “önemsiz olmanın önemi” olarak da ifade edilen teoriye göre dış ticaret yapan ülkelerden biri büyük, diğeri küçük bir ülke olduğunda büyük ülke fiyat belirleyici, küçük ülke ise fiyat kabullenici pozisyonda olmaktadır. Bu durumda dış ticaret, ticaret partnerlerinden büyük olanın iç maliyet oranına yakın bir düzeyden yapıldığı için dış ticaret

kazançlarının büyük bir bölümü “önemsiz olmanın önemi” teorisinde bahsedilen küçük ülkeye gitmektedir.

- Son olarak ülke eğer optimal bir gümrük politikası uygulayamıyorsa bu durumda da ülkede refah kaybı görülebilmektedir.

Metodoloji

Çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu veri tabanı kullanılarak Türkiye'nin dış ticaret verileri incelenmiştir. Öncelikle, Türkiye'nin 1970 yılından 2020 yılına kadar olan süreçte ihracat değerleri derlenmiştir. Yine Türkiye'nin 1970-2020 yılları arasında oluşan toplam dış ticaret açığı verileri incelenmiştir. Dış ticaret hadleri, bu veriler ışığında çalışma ekibi tarafından oluşturulmuştur. Bu bağlamda; Türkiye'nin 1970-2020 yılları arasında dış ticaret hadleri verileri çalışmada kullanılmıştır. Dış ticaret hadleri hesaplanırken; ülkenin ilgili yılda gerçekleştirmiş olduğu mal ve hizmet ihracatının ortalama fiyatı, aynı yıl içerisinde gerçekleştirdiği mal ve hizmet ithalatının ortalama fiyatına bölünerek elde edilmiştir. Özetle; dış ticaret hadleri, ihracat ve dış açık olmak üzere çalışmada 3 farklı değişken kullanılmıştır ve 1970-2020 arasındaki süreç incelenmiştir. Diğer bir ifadeyle, 3 farklı değişken, 50 yıllık hesaplama ile toplam 150 örneklem olarak paket programlarda analiz edilmiştir.

Elde edilen veriler analiz edilirken Lee ve Strazicich (2003) birim kök testi kullanılmıştır. Ekonomide krizler, dış faktörler, politika değişiklikleri veya göstergelerdeki değişimler nedeniyle verilerin yapısında değişiklikler olabilmektedir. Bu yapısal değişimlerin ekonomik büyüklüklere ilişkin olarak serilerin trend fonksiyonunda ve/veya ortalamasında değişmeye yol açıp açmadığının araştırılması önemlidir. Dolayısıyla, geleneksel birim kök testleri yerine kırılmalı birim kök testlerinin kullanılması daha yaygın hale gelmiştir (Cil, 2018: 303).

Lee-Strazicich birim kök testinde, alternatif hipotez yapısal kırılmalı durağanlık ise, temel hipotez yapısal kırılmalı birim kök durumu olmalıdır. Ancak, önceki yapısal kırılma testlerinde temel varsayım, yapısal kırılmanın olmadığı birim kök durumuydu. Bu durumda, temel varsayımı reddetmek, yapısal kırılmalar olmadan birim kökü reddetmek anlamına gelir. Bu, kırılmaları olan bir fark durağan serisinin yapısal kırılmaları olan bir trend durağan serisi olduğu yanlış varsayımına yol açar. Lee ve Strazicich, bu problemin üstesinden gelmek için Schmidt ve Phillips (1992) tarafından önerilen Lagrange çarpanına (LM) dayalı iki kırılmalı bir birim kök testi geliştirdiler. Bu durumda süreç, aşağıda gösterildiği gibi LM testi olarak da adlandırılır.

$$Y_t = \delta'Z_t + \varepsilon_t, \quad \varepsilon_t = \beta\varepsilon_{t-1} + u_0 \quad (1)$$

(1) numaralı denklemde Z_t dışsal değişken vektörü, ε_t ise normal dağılılan saf hata terimini temsil etmektedir.

$$Z=[1,t,D1t,D2t,DT1t,DT2t] \quad (2)$$

$$Z=[1,t,D1t,D2t], \quad i=1,2 \text{ için} \quad (3)$$

$$D_{it} = \begin{cases} t - TB_i, & t \geq TB_i + 1 \text{ ise} \\ 0, & \text{aksi durumda} \end{cases} \quad (4)$$

$$Z=[1,t,D1t,D2t,DT1t,DT2t] \quad (5)$$

$$D_{it} = \begin{cases} t - TB_i, & t \geq TB_i + 1 \text{ ise} \\ 0, & \text{aksi durumda} \end{cases} \quad (6)$$

TB kırılma zamanını gösterirken; Model A düzeyde tek kırılmaya izin veren model, Model AA düzeyde iki kırılmaya izin veren model, Model C hem düzeyde hem eğimde tek kırılmaya izin veren model, Model CC düzeyde ve eğimde iki kırılmaya izin veren model olarak tanımlanmaktadır. Model CC için temel ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir.

$$y_t = \mu_0 + d_1B_{1t} + d_2B_{2t} + y_{t-1} + \varepsilon_{1t} \quad (\text{Temel Hipotez}) \quad (7)$$

$$y_t = \mu_1 + y_t + d_1D_{1t} + d_2D_{2t} + \omega_1DT_{1t} + \omega_2DT_{2t} + \varepsilon_{2t} \quad (\text{Alternatif Hipotez}) \quad (8)$$

Aşağıdaki regresyon Lee-Strazicicah birim kök testinde test istatistiğini bulmak için kullanılmaktadır.

$$\Delta y_t = \delta'^{\Delta Z_t} + \phi S_{t-1} + \sum Y_i \Delta S_{t-1} + u_t \quad (9)$$

Yapısal kırılmalı birim kök hipotezi, hesaplanan test istatistiği kritik değerden küçükse reddedilmektedir. Kritik değerler kırılma noktalarına (T_{Bi} / T) bağlı olduğu için tahmin edilen kırılma noktalarına uygun şekilde kullanılır.

Zaman içerisindeki şokları göz ardı eden birim kök testleri zaman zaman yanlış sonuçlar verebilmektedir. Zaman içerisinde gerçekleşen içsel ve dışsal şokların etkilerini göz önünde bulundurarak yapılan testler durağan özellikler sergileyebilmektedir (Perron, 1989). Bu tür problemleri önleyebilmek adına geliştirilen bir diğer test Narayan ve Popp (2010) bu çalışmada kullanılmıştır. Narayan ve Popp testinde regresyon aşağıda yer alan denklemlere dayanmaktadır.

$$d_t^{M1} = \alpha + \beta t + \varphi^*(L)(\theta_1 DU'_{2,t}), \quad (10)$$

$$d_t^{M2} = \alpha + \beta t + \varphi^*(L)(\theta_1 DU'_{1,t} + \theta_2 DU'_{2,t} + Y_1 DT'_{1,t} + Y_2 DT'_{2,t}) \quad (11)$$

Denklemden, ($i=1,2$ olmak üzere $DU'_{i,t} = 1(t > T'_{B,i})$), sabitte yer alan, $DU'_{i,t} = 1(t > T'_{B,i})(t - T'_{B,i})$ trenddeki yapısal kırılmaları göstermektedir. Öte yandan ($T'_{B,i}$) ise serilerde gerçekleşen yapısal kırılmaların zamanını ifade etmektedir. Burada θ_1 ve Y parametreleri, trenddeki ve sabitteki kırılmaların büyüklük düzeyini göstermektedir. $\varphi^*(L)$ ise serilerde gerçekleşen yapısal kırılmaların zaman içinde yavaşça gerçekleşmesini mümkün hale getirmektedir. Narayan ve Popp birim kök testinde hipotezin boş şekildeki durumu, birim köklü bir seriyi ifade etmektedir. Kritik tablo değerlerinin, mutlak değer olarak test istatistiklerinden küçük olması durumunda temel hipotez reddedilmekte ve serinin durağan olduğu kabul edilmektedir.

Yapısal kırılmaların varlığı durumunda eşbütünleşme testleri de yapısal kırılma yönteminin yardımıyla uygulanması gerekmektedir. Maki (2012)’nin geliştirmiş olduğu eşbütünleşme testi, seriler arasında eşbütünleşmenin varlığını, beş yapısal kırılmaya kadar araştırabilmektedir. Maki, dört adet test istatistiği geliştirmiştir (Maki, 2012):

$$y_t = \mu + \sum_i^k 1\mu_i D_{i,t} + \beta' x_t + u_t \quad (12)$$

$$y_t = \mu + \sum_i^k 1\mu_i D_{i,t} + \beta' x_t + \sum_i^k \beta'_i x_t D_{i,t} + u_t \quad (13)$$

$$y_t = \mu + \sum_i^k 1\mu_i D_{i,t} + \gamma t + \beta' x_t + \sum_i^k \beta'_i x_t D_{i,t} + u_t \quad (14)$$

$$y_t = \mu + \sum_i^k 1\mu_i D_{i,t} + \gamma t + \sum_i^k 1Y\mu_i D_{i,t} + \beta' x_t + \sum_i^k \beta'_i x_t D_{i,t} + u_t \quad (15)$$

12 numaralı denklem, kırılmaya sabit terimde izin veren trendsiz modeli ifade etmekte ve model 0 olarak tanımlanmaktadır. 13 numaralı denklem, kırılmaya eğimde ve sabit terimde izin veren trendsiz modeli göstermekte ve model 1 olarak tanımlanmaktadır. 14 numaralı denklem, kırılmaya eğimde ve sabit terimde izin veren trendli modeli göstermekte ve model 2 olarak tanımlanmaktadır. Son olarak 15 numaralı denklem ise sabit terimde, trendde ve eğimde kırılmaya izin vermekte ve model 3 olarak tanımlanmaktadır. Denklemlerde boş hipotez, yapısal kırılma altında eşbütünleşme bağı olmadığını belirtmektedir (Maki, 2012). Kritik değerler, test istatistiklerinden daha büyük ise boş hipotez reddedilmekte, diğer bir ifade ile seriler arasında bir eşbütünleşmenin var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Son olarak, veriler analiz edilirken Eviews ve Gauss programlarından yararlanılmıştır. Eviews programına yüklenmiş olan dış ticaret haddi, ihracat ve dış ticaret açığı verilerinde dağılımın normal olmadığı görülmüş, normal hale getirmek için logaritmaları alınmıştır. Özetle, verilerdeki çarpıklık durumu giderilerek daha sağlıklı bir analiz elde edilmiştir. Eviews programının ardından veriler Gauss isimli paket programı kullanılarak eşbütünleşme testlerine sokulmuştur. Eşbütünleşme test sonuçları bulgular kısmında ayrıntısıyla sunulmuştur.

Bulgular

Eşb öncelikle modelde yer alan değişkenlere ilişkin birim kök testleri yapılmıştır. Serilerin düzey değerleriyle ortalama ve eğiminde iki kırılmaya yer veren Lee-Strazicich birim kök testi sonuçları Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2. Değişkenlerin Düzey Değerleriyle Lee-Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları

1.	Gecikme Uzunluğu	Minimum t İstatistiği	Kırılma Tarihleri	Kritik Değer (%1)	Kritik Değer (%5)	Sonuç
Logdth	10	-5,6267	1986, 2013	-6,42	-5,65	Birim Kök (%1)
Logihr	11	-5,8872	1996, 2015	-6,32	-5,73	Birim Kök (%1)
Logaçık	11	-5,9736	1992, 2002	-6,45	-5,67	Birim Kök (%1)

Tablo 2’den görüldüğü gibi dış ticaret hadleri değişkenine ilişkin test sürecinde %1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde birim kök hipotezi reddedilememiştir. İhracat ve dış ticaret açığı serileri ise iki yapısal kırılma ile %1 anlamlılık düzeyinde birim köklü, %5 anlamlılık düzeyinde ise durağan bir süreç izlemektedir. Tablo 2’in son sütununda hangi anlamlılık düzeyinde birim kök sürecinin söz konusu olduğu açıklanmıştır. Bu bağlamda her üç seri için de birim kök sürecine ilişkin güçlü bir kanıt bulunduğu ifade edilebilir. Serilerin birinci farkları alındığında Lee-Strazicich birim kök testine ilişkin sonuçlar Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Değişkenlerin Birinci Fark Değerleriyle Lee-Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları

	Gecikme Uzunluğu	Minimum t İstatistiği	Kırılma Tarihleri	Kritik Değer (%1)	Kritik Değer (%5)	Sonuç
Logdth	1	-6,6485	1986, 2013	-6,42	-5,65	Durağan
Logihr	0	-8,1194	1991, 2006	-6,32	-5,73	Durağan
Logaçık	0	-9,1941	1984, 1996	-6,45	-5,67	Durağan

Tablo 3’den görüldüğü gibi serilerin birinci farkı alındığında %1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde hesaplanan test istatistiklerinin kritik değerlerden büyük oldukları görülmektedir. Bir başka ifadeyle her üç serinin de birinci farkları için birim kök temel hipotezi reddedilerek serilerin iki yapısal kırılma ile durağan oldukları sonucuna varılmıştır. Lee-Strazicich testinden daha güçlü sonuçlar veren Narayan-Poop birim kök testi de ortalama ve eğimde iki yapısal kırılmaya yer vermektedir. Ancak Narayan-Poop birim kök testinde Lee-Strazicich testinden farklı olarak birim kök temel hipotezinde de yapısal kırılmalar ele alınmaktadır. Bu nedenle Narayan-Poop testi, Lee-Strazicich testine göre üstünlük arz etmektedir. Değişkenlerin düzey değerlerine ilişkin Narayan-Poop birim kök testi sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Değişkenlerin Düzey Değerleriyle Narayan-Poop Birim Kök Testi Sonuçları

	Logdth M1 Modeli	Logdth M2 Modeli	Logihr M1 Modeli	Logihr M2 Modeli	Logaçık M1 Modeli	Logaçık M2 Modeli
Kırılma Tarihleri	1985, 1999	1985, 1999	1986, 2003	1985, 2003	1994, 2000	1989, 2000
Optimal Gecikme	3	1	0	0	0	0
t İstatistiği	-2,863	-6,184	-1,838	-4,800	-4,420	-5,019
Kritik Değer (%1)	-5,259	-5,949	-5,259	-5,949	-5,529	-5,949
Kritik Değer (%5)	-4,514	-5,181	-4,514	-5,181	-4,514	-5,181
Sonuç	Birim Kök	Durağan	Birim Kök	Birim Kök	Birim Kök	Birim Kök

Tablo 4'te görüldüğü gibi sadece dış ticaret hadlerine ilişkin zaman serisi, M2 modeli için durağan gözükmemektedir. Ancak aynı seri M1 modeli için birim köklüdür. Diğer seriler ise %1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde birim kök süreci izlemektedir. Bu bağlamda her üç serinin de iki yapısal kırılma altında birim köklü olduğuna ilişkin güçlü kanıtlar elde edildiği söylenebilir. Değişkenlerin birinci farkı alınarak uygulanan Narayan-Poop birim kök testi sonuçları Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 5. Değişkenlerin Birinci Fark Değerleriyle Narayan-Poop Birim Kök Testi Sonuçları

	Logdth M1 Modeli	Logdth M2 Modeli	Logihr M1 Modeli	Logihr M2 Modeli	Logaçık M1 Modeli	Logaçık M2 Modeli
Kırılma Tarihleri	1992, 1998	1992, 1998	1985, 2002	1987, 2002	1988, 1992	1992, 1999
Optimal Gecikme	1	1	0	0	0	1
t istatistiği	-5,570	-6,064	-6,988	-8,1194	-7,742	-8,075
Kritik Değer (%1)	-5,259	-5,949	-5,259	-5,949	-5,529	-5,949
Kritik Değer (%5)	-4,514	-5,181	-4,514	-5,181	-4,514	-5,181
Sonuç	Durağan	Durağan	Durağan	Durağan	Durağan	Durağan

Tablo 5'te görüldüğü gibi serilerin birinci farkı alınarak uygulanan Narayan-Poop birim kök testi sonuçlarına göre, her üç seri için de serilerin iki yapısal kırılma ile birim köklü olduğunu öne süren temel hipotezler reddedilmiştir. Bir başka ifadeyle düzey değerleriyle birim köklü olan seriler, birinci farkları alındığında durağan bir süreç izlemektedir.

Lee-Strazicich ve Narayan-Poop birim kök testlerinden elde edilen sonuçlar, her üç serinin de birinci mertebeden durağan olduğunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle serilerin üçü de I(1) olarak ifade edilebilir. Bu çerçevede serilerin eşbütünleşme analizleri yapılabilir. Bu çalışmada iki ayrı eşbütünleşme modeli kurulmuştur. Yoksullaştıran büyüme hipotezini sınamak amacıyla öncelikle ihracat ile dış ticaret hadleri arasındaki eşbütünleşme ilişkisi araştırılmıştır. Bu analiz ile ihracat değişimlerinin dış ticaret hadlerindeki değişime etkisinin ortaya konması hedeflenmektedir. Ardından dış ticaret hadleri ile dış ticaret açığı arasındaki eşbütünleşme ilişkisi incelenmiştir. Türkiye ekonomisi için yoksullaştıran büyüme hipotezi geçerliyse ihracatın artmasıyla dış ticaret hadleri düşecek ve düşen dış ticaret hadleri dış açığı arttırarak hipotezi geçerli kılacaktır. Eşbütünleşme analiz yöntemi olarak beş kırılmayı ele alan Maki testi kullanılmıştır. Dış ticaret hadleri ile ihracat arasındaki eşbütünleşme analizini gösteren Maki testi sonuçları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 6. Maki Testi Model o Sonuçları

	5 Kırılmalı	4 Kırılmalı	3 Kırılmalı	2 Kırılmalı	1 Kırılmalı
Birinci Kırılma	20	20	20	20	20
İkinci Kırılma	11	11	11	11	
Üçüncü Kırılma	37	37	37		
Dördüncü Kırılma	16	16			
Beşinci Kırılma	5				

t istatistiği	-5,0672244	-4,2047682	-3,9366741	-3,6421256	-3,6421256
Kritik Değer (%1)	-5,959	-5,776	-5,563	-5,816	-5,709
Kritik Değer (%5)	-5,426	-5,230	-5,083	-4,893	-4,602
Sonuç	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok

Tablo 7. Maki Testi Model 1 Sonuçları

	5 Kırılmalı	4 Kırılmalı	3 Kırılmalı	2 Kırılmalı	1 Kırılmalı
Birinci Kırılma	20	20	20	20	20
İkinci Kırılma	11	11	11	11	
Üçüncü Kırılma	47	47	47		
Dördüncü Kırılma	24	24			
Beşinci Kırılma	41				
t istatistiği	-4,1883329	-4,1883329	-4,1883329	-3,8695912	-3,7151127
Kritik Değer (%1)	-6,193	-6,059	-5,833	-5,708	-5,524
Kritik Değer (%5)	-5,699	-5,508	-5,373	-5,196	-5,038
Sonuç	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok

Tablo 8. Maki Testi Model 2 Sonuçları

	5 Kırılmalı	4 Kırılmalı	3 Kırılmalı	2 Kırılmalı	1 Kırılmalı
Birinci Kırılma	20	20	20	20	20
İkinci Kırılma	4	4	4	4	
Üçüncü Kırılma	8	8	8		
Dördüncü Kırılma	13	13			
Beşinci Kırılma	44				
t istatistiği	-7,4025397	-6,9350955	-6,9350955	-6,9350955	-6,9019416
Kritik Değer (%1)	-6,915	-6,959	-6,251	-5,863	-5,457
Kritik Değer (%5)	-6,357	-6,011	-5,703	-5,363	-4,895
Sonuç	%1	%5	%1	%1	%1

Tablo 9. Maki Testi Model 3 Sonuçları

	5 Kırılmalı	4 Kırılmalı	3 Kırılmalı	2 Kırılmalı	1 Kırılmalı
Birinci Kırılma	48	48	48	48	48
İkinci Kırılma	37	37	37	37	
Üçüncü Kırılma	27	27	27		
Dördüncü Kırılma	16	16			
Beşinci Kırılma	44				
t istatistiği	-7,6823134	-6,2143488	-4,6710017	-4,6643144	-4,6643144
Kritik Değer (%1)	-8,004	-7,553	-7,082	-6,620	-6,048
Kritik Değer (%5)	-7,414	-7,009	-6,524	-6,100	-5,541
Sonuç	%5	Yok	Yok	Yok	Yok

Tablo 8’de özetlenen bulgularda Model 2’ye göre iki serinin eşbütünleşik olduğu görülmektedir. Tablonun son satırında ise hangi anlamlılık düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu belirtilmiştir. Dış ticaret hadleriyle ihracat serileri uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Eşbütünleşme ilişkisine ilişkin uzun dönem katsayılarının belirlenmesi önem arz etmektedir. Uzun dönem katsayılarının belirlenmesi için FMOLS yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarına karşı etkili tahminler üretilebilmektedir. Uzun dönem analizine Maki testi Model 2’den elde edilen kırılma tarihlerine ilişkin kukla değişkenler de dahil edilmiştir. Tablo 10’da dış ticaret hadleri bağımsız değişken, ihracat bağımlı değişken olarak ele alınarak yapılan FMOLS yöntemine ilişkin uzun dönem katsayı tahminleri verilmiştir.

Tablo 10. Dış Ticaret Hadleri-İhracat FMOLS Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	t istatistiği	Olasılık
Logihr	-0,098826	-8,356909	0,0000
K1	0,077128	6,157817	0,0000
K2	-0,023998	-1,250302	0,2178
K3	-0,049227	-3,3098430	0,0019
K4	-0,046523	-3,343121	0,0017
K5	0,014315	1,271041	0,2104
Sabit	2,814215	39,42055	0,0000

Tablo 10’da görüldüğü gibi logihracat bağımsız değişkeni istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Katsayının işaretinin negatif olması bu çalışma açısından önem arz etmektedir. İhracat artışı dış ticaret hadlerini aşağıya doğru çekmektedir. Bu durum, yoksullaştıran büyüme hipotezine bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Modele kukla değişken olarak eklenen kırılma tarihlerinden birinci, üçüncü ve dördüncü kırılma tarihleri istatistiksel olarak anlamlı olarak tespit edilmiştir. Eşbütünleşme modelinin geçerli olabilmesi için hata düzeltme modelinin de çalışması gerekmektedir. Kısa dönem analizi olarak da tanımlanabilecek olan hata düzeltme modelinde, değişkenlerin birinci fark değerleriyle uzun dönem analizinden elde edilen kalıntı serisinin bir dönem gecikmeli değerleri FMOLS yöntemiyle analize tabi tutulmuştur. Hata düzeltme modelinin çalışması için kalıntıların gecikme değerine ilişkin katsayının negatif ve anlamlı olması gerekmektedir. Tablo 11’de kısa hata düzeltme katsayısına ilişkin değerler verilmiştir.

Tablo 11. Logihr-Logdth Hata Düzeltme Modeli

	Katsayı	t istatistiği	Olasılık
Kalıntı (-1)	-0,471015	-4,468795	0,0000

Tablo 11’de görüldüğü gibi katsayı negatif ve anlamlıdır. Bu durumda hata düzeltme modeli çalışmaktadır. Bir başka ifadeyle kısa dönemde ortaya çıkan sapmalar uzun dönemde ortadan kaybolarak tekrar dengeye gelmektedir.

Bundan sonraki aşamada dış ticaret açığı ile dış ticaret hadleri arasındaki eşbütünleşme ilişkisi incelenmiştir. Aşağıdaki tablolarda eşbütünleşme ilişkisine ilişkin sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 12. Maki Testi Model 0 Sonuçları

	5 Kırılmalı	4 Kırılmalı	3 Kırılmalı	2 Kırılmalı	1 Kırılmalı
Birinci Kırılma	25	25	25	25	25
İkinci Kırılma	41	41	41	41	
Üçüncü Kırılma	46	46	46		
Dördüncü Kırılma	30	30			
Beşinci Kırılma	10				
t istatistiği	-5,4087342	-5,1343005	-5,1343005	-4,7853659	-4,4204253
Kritik Değer (%1)	-5,959	-5,776	-5,563	-5,816	-5,709
Kritik Değer (%5)	-5,426	-5,230	-5,083	-4,893	-4,602
Sonuç	Yok	Yok	%5	Yok	Yok

Tablo 13. Maki Testi Model 1 Sonuçları

	5 Kırılmalı	4 Kırılmalı	3 Kırılmalı	2 Kırılmalı	1 Kırılmalı
Birinci Kırılma	48	48	48	48	48
İkinci Kırılma	25	25	25	25	
Üçüncü Kırılma	33	33	33		
Dördüncü Kırılma	7	7			
Beşinci Kırılma	38				
t istatistiği	-5,6841146	-5,6841146	-5,6841146	-4,9509055	-3,993605
Kritik Değer (%1)	-6,193	-6,059	-5,833	-5,708	-5,524
Kritik Değer (%5)	-5,699	-5,508	-5,373	-5,196	-5,038
Sonuç	Yok	%5	%5	Yok	Yok

Tablo 14. Maki Testi Model 2 Sonuçları

	5 Kırılmalı	4 Kırılmalı	3 Kırılmalı	2 Kırılmalı	1 Kırılmalı
Birinci Kırılma	25	25	25	25	25
İkinci Kırılma	41	41	41	41	
Üçüncü Kırılma	45	45	45		
Dördüncü Kırılma	49	49			
Beşinci Kırılma	34				
t istatistiği	-5,0855073	-5,0855073	-5,0738359	-4,8714125	-4,4103721
Kritik Değer (%1)	-6,915	-6,959	-6,251	-5,863	-5,457
Kritik Değer (%5)	-6,357	-6,011	-5,703	-5,363	-4,895
Sonuç	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok

Tablo 15. Maki Testi Model 3 Sonuçları

	5 Kırılmalı	4 Kırılmalı	3 Kırılmalı	2 Kırılmalı	1 Kırılmalı
Birinci Kırılma	34	34	34	34	34
İkinci Kırılma	12	12	12	12	
Üçüncü Kırılma	4	4	4		
Dördüncü Kırılma	16	16			

Beşinci Kırılma	30				
t istatistiği	-5,5719199	-5,5719199	-5,5719199	-5,5719199	-4,4313011
Kritik Değer (%1)	-8,004	-7,553	-7,082	-6,620	-6,048
Kritik Değer (%5)	-7,414	-7,009	-6,524	-6,100	-5,541
Sonuç	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok

Tablo 13’de görüldüğü gibi Model 2 çerçevesinde eşbütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Eşbütünleşmenin yönü ve şiddetinin belirlenmesi için öncelikle uzun dönem analizinin yapılması gerekmektedir. Uzun dönem katsayılarının belirlenebilmesi için üç kırılma tarihinin de modele eklendiği FMOLS analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 16’te verilmiştir.

Tablo 16. Dış Ticaret Hadleri-Dış Ticaret Açığı FMOLS Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	t istatistiği	Olasılık
Logdth	-2,929033	-3,983855	0,0002
K1	0,688533	5,951340	0,0000
K2	0,403002	2,470624	0,0173
K3	-0,240284	-1,321400	0,1929
Sabit	12,61424	8,195122	0,0000

Tablo 16’da görüldüğü gibi dış ticaret hadlerine ilişkin değişkenin katsayısı negatif ve anlamlı bulunmuştur. Önceki eşbütünleşme analizi ile birleştirilerek yorumlanırsa ihracattaki artış dış ticaret hadlerini aşağı çekmekte, düşen dış ticaret hadleri ise dış ticaret açığını arttırmaktadır. Böyle bir sonuç, yoksullaştırıcı büyüme hipotezini destekleyen bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Ayrıca birinci ve ikinci kırılma tarihlerinin de istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ancak burada da hata düzeltme mekanizmasının çalışması önem arz etmektedir. Tablo 17’de uzun dönem analizinden elde edilen kalıntı serisinin bir gecikmeli değerlerine ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır.

Tablo 17: Logacık-Logdth Hata Düzeltme Modeli

	Katsayı	t istatistiği	Olasılık
Kalıntı (-1)	-0,471015	-4,468795	0,0000

Tablo 17’de görüldüğü gibi kalıntı serisinin bir dönem gecikmeli değerlerine ilişkin değişkene ait katsayı, negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bir başka ifadeyle kısa dönemde ortaya çıkan sapmalar, uzun dönemde ortadan kalkmaktadır.

Sonuç ve Politika Önerileri

Türkiye 1980 öncesi dönemlerde ithal ikameci bir politika uygulamaktayken, 1980 sonrası dönemde ihracata dayalı büyüme modeline geçmiştir. Türkiye’nin 1980 sonrası uygulamaya başladığı bu politikalar elbette ekonomik büyüme amacıyla uygulanmaktaydı. Fakat ihracata dayalı büyüme modeline dayanarak hedeflenen büyüme seviyelerine ulaşamadığı görülmüştür. Buna ek olarak, Türkiye’nin ithalat oranı ihracata oranla çok daha hızlı büyümüştür. Türkiye için dış ticaret hadlerinde bozulmaların yaşandığı bir sürecin varlığı söz edilmeye başlanmıştır. Özetle, Türkiye’nin “Yoksullaştırıcı Büyüme” hipotezini destekler bir yapıya örnek olup olmadığı incelenmiştir.

Yoksullaştıran büyüme Bhagwati (1958)'den günümüze pek çok kez çalışılmasına rağmen, son yıllarda Türkiye için yapılmış çalışmaların oldukça az olduğu görülmektedir. Bu anlamda çalışma literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. İncelenen çalışmaların farklı sonuçlar ortaya koyması dikkat çekicidir. Örneğin Şahin (2021), Konak (2019), Koç ve Dursun Güvenbaş (2019), Yiğit ve Yiğit (2018), Sarıdoğan ve Çetin (2016), Korkmaz ve Aydın (2015), Ateş ve Bostan (2007) hipotezle aynı doğrultuda sonuçlar elde ederken, Aytekin ve Aksoy (2021), Huang(2020), Sağlam ve Çimen (2018), Çütcü ve Atış (2017), Sağlam ve Egeli (2014), Erk, Ateş ve Direkçi (1999) hipotezin aksi yönünde sonuç elde etmiştir. Jawaid (2020)'in çalışmasında, çalışmalardan farklı olarak iki yönlü sonuç bulunmuştur. En çok ticaret yapan ülkeler incelenmiş, İtalya, Kanada ve Hollanda' da yoksullaştıran büyümenin varlığı test edilirken, Japonya ve Birleşik Krallık için bu yönde bir bulguya rastlanmamıştır. Bu çalışmada ise, Türkiye için yoksullaştıran büyümenin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bilgiler ışığında, ülkelerin ekonomik yapısı, ticari ilişkilerinde dışa bağımlı olup olmaması ve incelenen dönemin araştırmalarda sonuçları etkileyen unsurlar olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada 1970-2020 yılları arasındaki dönem yoksullaştıran büyüme çerçevesinde araştırılmıştır. Ekonometrik analizde ihracat, dış ticaret hadleri ve dış ticaret açığı değişkenleri kullanılmıştır. Söz konusu dönemde yaşanan ekonomik krizler, politika değişiklikleri, yapısal farklılıklar göz önüne alınarak yapısal kırılmalı modeller ele alınmıştır. Eşbütünleşme testinin yapılabilmesi için birinci koşul olan tüm değişkenlerin aynı mertebeden durağan olması durumu sınanmış ve her üç serinin de I(1) olduğu tespit edilmiştir. Eşbütünleşme analizi, yoksullaştıran büyüme hipotezi çerçevesinde bağımlı-bağımsız değişken ayırımında apriori bilgiye sahip olduğundan iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizde öncelikle ihracat ile dış ticaret hadleri arasında eşbütünleşme ilişkisi saptanmıştır. Uzun dönem katsayıları incelendiğinde ihracat artışlarının dış ticaret hadlerini Türkiye aleyhine değiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ardından dış ticaret hadleri ile dış ticaret arasındaki ilişki aynı yöntemle analiz edilmiş ve dış ticaret hadlerindeki düşüşün dış ticaret açığını arttırdığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye ekonomisi için ihracat artışlarının dış ticaret hadlerini aşağı çekerek dış ticaret açığını arttırdığı anlaşılmaktadır. Bu sonuç Türkiye'de yoksullaştıran büyüme hipotezinin geçerli olduğu konusunda önemli bir kanıt olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada seçilen dönem aralığında Türkiye'deki ihracat artışının, Türkiye'nin dış ticaret hadlerinde olumsuz gelişmelere neden olduğu ve dış ticaret açıklarını daha da arttırdığı tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak da yoksullaştıran büyüme olgusunun Türkiye özelinde geçerli olduğunu ifade etmek mümkündür. Türkiye'nin ihracat artışlarının yoksullaştıran büyüme sürecine dönüşmeden ülke ekonomisine pozitif katkılar yapması için bir takım makroekonomik problemlere çözüm niteliğinde politikalar üretmesi gerekmektedir. Bu çalışma bağlamında politika önerileri şu şekilde ifade edilebilmektedir; Türkiye'nin ticari anlamda üretim yapısı incelendiğinde ithal hammadde ve ara mallara bağımlılığı göze çarpan ülkelere biridir. İhraç edilen malları üretebilmek için ithalat

yapılması gerekmektedir. Bu da Türkiye için döviz kuru politikasının ayrıca önemli olduğunu ifade etmektedir. Döviz kurunda yaşanan yükselişler üretim için gerekli olan hammadde ve ara malın ithalatını güçleştirmekte, üretim sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle Merkez Bankalarının para politikalarına içerisinde yer alan döviz kuru politikasını doğru bir şekilde belirlemesi gerek görülen hususlardan bir tanesidir. Özellikle de çoğu ithal hammadde ve ara malın ABD doları cinsinden temin edilmesi nedeniyle ABD dolarının kuru ülke için kritik noktalardan biri olarak göze çarpmaktadır. Buna ilaveten Türkiye'nin üretim ihraç ettiği mal çeşitliği üzerinde de yeniliklere gidilmelidir. Endüstriyel üretimde katma değeri daha yüksek olan, yüksek teknoloji ve AR-GE içeren ürünlerin üretimi bir diğer önemli husustur. Türkiye üretimde yapısal reform politikaları uygulayarak, daha çok emek gerektiren fakat dünya piyasasında fazla katma değerli görülmeyen ürünlerden, yüksek teknoloji ve yüksek katma değerli ürünleri üretebilecek yatırımları yapmaya özen göstermelidir. Ayrıca emek verimliliğini arttıracak politikalar da üretmelidir. Bu durum mevcut olumsuz durumu Türkiye lehine çevirebilecek bir diğer önemli husustur. Bunlara ilaveten, Türkiye'yi endüstriyel anlamda bir montaj sanayii ülkesi olmaktan çok öteye götürecektir, dünyada aranan ürünleri üreten başlıca ülkeler kategorisinde dahil edecek ve marka olmasına yardım edecek yatırımlar yapılmalı ve teşvikler verilmelidir. Dünya piyasasında rakip ülkelerden fiyat politikaları ile değil kalite ve marka farklılığı nedeni ile ayrışmalıdır. Son olarak dünyada geleceğin teknolojileri ve sektörleri olarak belirlenebilecek alanlarda farkındalık oluşturulup, zaman kaybetmeden bu alanlarla ilgili araştırmalar yapılmalıdır. Başlangıçtaki potansiyel yüksek yatırım maliyetleri nedeni ile devlet destekli olarak ön yatırımları yapılmalı ve özel girişimcilere çeşitli teşvikler ve destekler uygulanmalıdır. Yapısal reformlar eşliğinde gelen bu değişiklikler sonrasında Türkiye'de ihracat artışlarının yoksullaştıran büyüme mekanizmasına dönüşmeden ekonomiye olumlu katkılar sunması beklenmektedir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya tüm yazarlar % 25 olacak şekilde eşit oranlı katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“ Türkiye Üzerinde Yoksullaştıran Büyüme Hipotezinin Analizi: 1970-2020” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Ateş, İ. (2005). Türkiye'de Dış Ticaretin Serbestleşmesi Ve Yoksullaştıran Büyüme (1989–2004). (Doktora Tezi). Aydın: *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Ateş, İ., ve Bostan, A. (2007). Türkiye'de Dış Ticaretin Serbestleşmesi ve Yoksullaştıran Büyüme. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007(18), 1-10
- Aytekin, İ., ve Aksoy, E. (2021). Yoksullaştıran Büyüme Teorisinin Kuru Kayısı İhracatına Uygulanması: Türkiye Örneği. *Fiscaoeconomia*, 538-555.

- Bhagwati, J. N. (1958). Immiserizing Growth: A Geometrical Note,” *The Review of Economic Studies*. *Oxford University Press*, 201-205.
- Bhagwati, J. N. (1996). *Political Economy And International Economics*. *MIT Press*, 209.
- Braithwait, S. D. (1980). The substitution bias of the Laspeyres price index: An analysis using estimated cost-of-living indexes. *The American Economic Review*, 64-77.
- Cil, N. (2018). *Finansal Ekonometri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Cutcu, İ., ve Atış, M. (2016). Poverty-Growth and Social Policies: The Analysis of Immiserizing Growth Hypothesis on Turkey. *International Journal of Economics and Research*, 45-57.
- Erk, N., Ateş, S., ve Direkçi, T. (1999). Gümrük Birliği Sonrası Türkiye Dış Ticareti'ne Yoksullaştıran Büyüme Hipotezi Çerçevesinde Bakış: Zaman Serisi Analizi. *Uluslararası ODTÜ Ekonomi Kongresi III* (s. 1-13). Ankara: ODTÜ.
- Gu, T., ve Kulkarni, K. G. (2022). From Vanilla to Immiserizing Growth, Better Economy and Worse Living Conditions: A Case of Madagascar. *SIBM Pune Research Journal*, 1-8.
- Huang, Y. (2020). On the Role of International Trade in the Promotion of China's Economic Growth? *3rd International Conference on Economic Management and Green Development*. ICEMGD 2020.
- Jawaid, T. (2020). Does Immiserizing Growth Exist? Evidence from World's Top Trading Nations. *Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies*.
- Koç, H., ve Dursun Güvenbaş, S. (2019). Yoksullaştıran Büyüme Çerçevesinde Bir Analiz: Türkiye Örneği. (s. 414-428). Gaziantep: *Uluslararası Ekonomi Araştırmaları ve Finansal Piyasalar Kongresi*.
- Konak, A. (2019). Ticari Liberalizasyon Kapsamında Yoksullaştıran Büyüme Hipotezi Geçerli Mi? Türkiye Örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, 34-55.
- Lee, J., ve Strazicich, M. (2003). Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test With Two Structural Breaks. *The Review of Economics and Statistics*, 1082-1089.
- Maki, D. (2012). Tests for cointegration allowing for an unknown number of breaks. *Economic Modelling*, 1-29.
- Melvin, J. (1969). Demand Conditions and Immiserizing Growth. *American Economic Review*, 604-606.

- Narayan, P., ve Popp, S. (2010). A new unit root test with two structural breaks in level and slope at unknown time. *Journal of Applied Statistics*, 1425-1438.
- Perron, P. (1989). The great crash, the oil price shock, and the unit root hypothesis. *Econometrica*, 361-1401.
- Sarıdoğan, Ö. H., ve Çetin, D. (2016). Turizm ve Yoksullaştıran Büyüme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 922-932.
- Sawada, Y. (2003). Immiserizing Growth: An Empirical Evaluation. *CIRJE*, 4-5.
- Sağlam, Y., ve Çimen, A. (2018). Immiserizing Growth in Next-Eleven: The Effect of Real Exchange Rate on Trade. İzmir: *IZCEAS*.
- Sağlam, Y., ve Egeli, H. A. (2014). Reel Döviz Kuru'nun Dış Ticaret Üzerine Etkisi ve Yoksullaştıran Büyüme: 2003-2013 Türkiye Örneği. *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı*.
- Schmidt, P., ve Phillips, P. (1992). LM Tests for a Unit Root in the Presence of Deterministic Trends. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 257-287.
- Shaffer, P. (2016). Immiserizing Growth: a Research Agenda. *Q-Squared Working(66)*, 5.
- Strazicich, M., ve Lee, J. (2003). Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks. *The Review of Economics and Statistics*, 1082-1089.
- Şahin, L. (2021). Immiserizing Growth: A Panel Data Approach for Selected Countries. *İzmir İktisat Dergisi*, 738-744.
- Todorova, T. (2010). World Demand as a Determinant of Immiserizing Growth. *Scientific Research Publishing*, 255-267.
- Uysal, Ö., ve Sat, S. (2015). İhracat Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Rusya Örneği. *International Conference On Eurasian Economies*, 416-422.
- Yiğit, M., ve Yiğit, A. G. (2018). Yoksullaştıran Büyüme Hipotezinin Sınanması: 2003 – 2018 Türkiye Örneği. (s. 2103-2114). İzmir: *İzmir Uluslararası İktisadi İdari Bilimler Kongresi*.

Extended Abstract

While Turkey was implementing an import substitution policy in the pre-1980 period, it switched to an export-led growth model in the post-1980 period. These policies, which Turkey started to implement after 1980, were of course implemented for the purpose of economic growth. However, it was observed that the targeted growth levels could not be reached based on the export-led growth model. In addition, Turkey's import rate grew much faster than exports. The existence of a process in which the terms of trade deteriorated for Turkey began to be

mentioned. In summary, it has been examined whether Turkey is an example of a structure that supports the "Immiserizing Growth" hypothesis.

Although the concept of immiserizing growth has been studied many times since Bhagwati (1958), it is seen that there are very few studies done for Turkey in recent years. In this sense, the study aims to contribute to the literature. It is noteworthy that the studies examined revealed different results. In this study, it was concluded that there is an immiserizing growth for Turkey. In the light of all the information, it can be said that the economic structure of the countries, whether they are foreign-dependent in their trade relations and the period examined are the factors affecting the results of the research.

In this study, the period between 1970 and 2020 was investigated within the framework of immiserizing growth. Export, terms of trade and foreign trade deficit variables were used in the econometric analysis. Considering the economic crises, policy changes, and structural differences in the period in question, models with structural breaks are discussed. In order to perform the cointegration test, the first condition that all variables are stationary of the same order has been tested and it has been determined that all three series are $I(1)$. The cointegration analysis was carried out in two stages, since we had a priori information on the dependent-independent variable distinction within the framework of the immiserizing growth hypothesis. In the analysis, first of all, a cointegration relationship between exports and terms of trade was determined. When the long-term coefficients are examined, it is concluded that the increase in exports has changed the terms of trade against Turkey. Then, the relationship between the terms of trade and foreign trade was analyzed with the same method and it was determined that the decrease in the terms of trade increased the foreign trade deficit. In this context, it is understood that the increase in exports for the Turkish economy increases the foreign trade deficit by lowering the terms of trade. This result can be considered as an important proof that the immiserizing growth hypothesis is valid in Turkey.

In the study, it was determined that the increase in exports in Turkey during the selected period caused negative developments in Turkey's terms of trade and further increased foreign trade deficits. Accordingly, it is possible to state that the immiserizing growth phenomenon is valid in Turkey. In order for Turkey's export increases to make positive contributions to the country's economy without turning into an immiserizing growth process, it needs to produce policies that can solve some macroeconomic problems. In the context of this study, policy recommendations can be expressed as follows; When Turkey's commercial production structure is examined, its dependence on imported raw materials and intermediate goods is one of the countries that stand out. Imports are required to produce exported goods. This indicates that the exchange rate policy is also important for Turkey. Increases in the exchange rate make it difficult to import raw materials and intermediate goods required for production, and adversely affect the production process. For this reason, it is one of the issues that the Central Banks need to determine the exchange rate policy, which is included in the monetary policies, correctly. Especially since most imported raw materials and intermediate goods are procured in US dollars, the exchange rate of the US dollar stands out as one of the critical points for the country. In addition, innovations should be made on the variety of goods produced and exported by Turkey. The production of products with higher added value, high technology and R&D in industrial production is another important issue. By implementing structural reform policies in production, Turkey should pay attention to make investments that can produce high-tech and high-value-added products from products that require more labor but are not seen with much added value in the world market. It should also produce policies that will increase labor productivity. This is another important issue that can turn the current negative situation in favor of Turkey.

Geliş Tarihi / Received Date
14.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
30.01.2023

Mikrotonal Gitarda Makamsal Müziğin Çokseslendirilmesine İlişkin Yaklaşımlar (“Alı Turnam” Örneği)¹

Approaches Relating to Polyphony in Makam Music on Microtonal Guitar (“Alı Turnam” Example)

Erkin KASAP²
Sercan ÖZKELEŞ³

Öz

Türk Makam Müziği’nde “koma” ya da “mikroton” denilen, 12 ton eşit temperaman sistemdeki yarım aralıktan daha dar aralıklar kullanılmaktadır. Özünde teksesli olan bu müzik türü “yatay gelişimli” olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası Sanat Müziği gibi tonaliteyi kullanan ya da tonal müzik temellerinden gelişen müzik türleri ise “dikey gelişimli” olarak değerlendirilmektedir. Bu müziklerin özünde ise birden fazla sesin aynı anda seslendirilmesi ile oluşan akorsal yapılar, diğer bir deyimle “armoni” bulunmaktadır. Mikrotonal aralıklar tonal müzikte kullanılmadığından Türk Makam Müziği ile tonal müziklerin ses sistemleri, barındırdıkları aralık oranları bakımından farklılık göstermektedir. Müziğin gelişim sürecine bağlı olarak günümüz makamsal müzik anlayışında dikey gelişimli müziklerin çokseslendirme stilleri kullanılarak çeşitli yaklaşımlarla gerek yeni eserler gerekse mevcut eserlerin çokseslendirilmesi yapılmakta ve yeni sentezler ortaya konulmaktadır. Tolgahan Çoğulu ise geliştirdiği Ayarlanabilir Mikrotonal Gitar ile makamsal müziğin çokseslendirilmesi konusuna yeni boyut getirmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, makamsal yapıdaki bir eserin mikrotonal gitar ile çokseslendirilmesindeki çokseslilik unsurlarını ortaya çıkarmaktır. Çalışma, ayarlanabilir mikrotonal gitar ile yapılan çokseslendirmenin kuramsal yapısını ortaya çıkarması bakımından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda bir Türk Halk Müziği eser uyarlaması olan “Alı Turnam” adlı eser çokseslendirme tekniği ve yöntemleri yönlerinden incelenmiştir. Araştırmada veriler doküman inceleme yoluyla elde edilmiş, verilerin çözümlenmesinde ise görsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Bu araştırma sonucunda, mikrotonal gitar ile makamsal müziğin çokseslendirilmesinde akorsal, aralıksal ve pedal ses olarak 3 farklı yaklaşımın kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mikrotonal Gitar, makamsal müzik, çokseslendirme, armoni, türk halk müziği

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Sercan ÖZKELEŞ danışmanlığında yürütülen “Mikrotonal Gitarda Makamsal Müziğin Çokseslendirilmesine İlişkin Yaklaşımlar” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiş olup, 17 Mayıs 2022 tarihinde Ordu Üniversitesi’nde düzenlenen, Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özet bildiri olarak basılmıştır.

² Sorumlu Yazar: Arş. Gör., Ordu Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi Müzikoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: erkinkasap@odu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9759-8891

³ Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi Müzikoloji Bölümü, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: sercanozkeles@odu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2845-5667

Abstract

Turkish Makam Music uses intervals called "coma" or "microtones", which are narrower than a semitone in the 12-tone equal temperament system. This type of music, which is monophonic, is considered to be "horizontally developed". Music genres that use tonality, such as International Art Music, or develop from the basics of tonal music, are considered as "vertically developed". At the core of these music are the chordal structures formed by the simultaneous continuation of more than one sound, in other words, "harmony". Microtonal intervals are not included in tonal music. Therefore, the sound systems of Turkish Makam Music and music genres using the tonal system are different from each other. In today's makam music, polyphony is made with various approaches using the harmonies of vertically developed music and new syntheses are put forward. The Adjustable Microtonal Guitar instrument developed by Tolgahan Coğulu has also opened a new field for the polyphony of makam music. The aim of this study is to reveal the elements of polyphony in the polyphony of a makam-style work with microtonal guitar. In this direction, "Allı Turnam", which is an adaptation of a Turkish Folk Music work, has been analyzed. The study is important in terms of revealing the theoretical structure of polyphony performed with microtonal guitar, which brings innovation to the subject of polyphony of makam music. In the research, the data were obtained through document analysis and visual analysis technique was used in the analysis of the data. As a result of this research called Approaches Relating to Polyphony in Makam Music on Microtonal Guitar ("Allı Turnam" Example), it was found that 3 different approaches were used in polyphony as chordal, interval and pedal sound.

Keywords: Microtonal Guitar, makam music, polyphony, harmony, turkish folk music

Giriş

Türk Makam Müziği'nin çokseslendirilmesi hususu, bilime verilen önemin artmasıyla gelişen, aydınlanan, dolayısıyla da medeniyet seviyesi yükselen Avrupa'ya erişme düşüncesinin bir tezahürüdür. Bu anlayış II. Mahmud döneminde Mehterhane'nin kapatılması ve Musika-yı Hümayun'un kurulması ile başlamıştır (1826). Bu tarih Türk toplumuna çoksesliliğin giriş tarihidir (Say, 1997: 509).

Tura, Türk müziğinde çokseslendirmeye yönelik çalışmaları 5 başlık altında incelemiştir. Bunlar: 1- Musika-yı Hümayun için batıdan gelen öğretmenler ve onların öğrencilerinin yaptığı çalışmalar, 2- İmparatorluğun Lale Devri olarak adlandırılan dönemde batılı bestecilerin Türk müziğinin hem melodik hem ritmik yapısından etkilenerek yarattığı eserler (Allaturca), 3- Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti bünyesinde Avrupa'ya eğitim almaya gönderilen ve sonraları "Türk Beşleri" olarak anılan bestecilerin çalışmaları, 4- Kemal İlerici, Ekrem Zeki Ün, Hüseyin Saadettin Arel gibi Türk müziği ses sistemini kullanarak çokseslendirme yapan bestecilerin çalışmaları, 5- Yalçın Tura'nın kendi yöntemimiz olarak adlandırdığı yöntem ve çalışmalarıdır (Tura, 2019).

Bu çokseslendirme çalışmaları incelendiğinde 4 farklı model ortaya çıkmaktadır. Özkeleş'e göre, bunlar "üçlü sistemde yapılan çokseslilik yaklaşımları, dörtlü sistemde yapılan çokseslilik yaklaşımları, geleneksel müziklerimizin ses sistemiyle yapılan çokseslilik yaklaşımları ve karma olarak yapılan çokseslilik yaklaşımları olarak sıralanabilir." (Özkeleş, 2017: 2401).

Üçlü armoni ya da geleneksel armoni olarak adlandırılan çokseslendirme yönteminde, ön plana çıkan ve armoni anlayışının temelini oluşturan aralıklar üçlü ve çevrimi olan altılı aralıklardır. İkili, dördü, beşli ve yedili aralıklar geçici, işleyici, geciktirici sesler olarak kullanılmalıdır. Dördü armonide ise temel alınan aralıklar üçlü sistemdekini tam aksidir. İkili, dördü, beşli ve yedili aralıklar temeldedir. Üçlü ve altılı aralıklar zayıf zamanlarda farklı işlevlerde kullanılabilir (Albuz, 2011).

Kemal İlerici tarafından geliştirilen ve Türk Makam Müziği'nin kendi ses sisteminden türetilen dördü armoninin kuramı halk müziğinde en çok kullanılan makam olan Hüseyini makamı üzerine inşa edilmiştir. Makamın I., IV. ve V. derece sesleri durucu, diğer sesleri ise yürüyücü niteliktedir. Bu sistemde akorlar sesin altına ve üstüne dördü aralıklar kurularak elde edilir. Tonik akoru I. derece üzerine kurulurken dominant akoru III. derece üzerine kurulur (Bayraktarkatal, 2019).

Mikrotonal Gitar

Schneider'e göre mikrotonlar müzik tarihinde geleneksel olarak 2 amaç doğrultusunda kullanılmıştır. Bunlardan birincisi aralıkları ayarlayıp daha dengeli ve saf entonasyon elde etmek; ikincisi ise aralıklar oluşturup bunlarla yeni bir müzik dili yaratmaktır. Bu çerçevede mikrotonal aralıkların Türk Makam Müziği'nde yeni bir dil oluşturduğu; çoksesli müziklerde ise entonasyon problemlerini gidermek için kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Son yüzyıllarda tamperaman sistem kullanan çeşitli müzik türlerinden icracılar müziklerinde mikrotonal aralıklı dizileri de materyal olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu süreç, bestecileri ve kuramcıları müzikte alternatif ses sistemleri ve dizi arayışlarına itmiştir (Schneider, 1985: 39).

Yapısal olarak klavyesi dışında klasik gitarın aynısı olan mikrotonal gitarın tarihsel serüveni 1826 yılında Londra'da Thomas Perronet Thompson'un tasarımıyla başlamıştır. Bu gitarda, klavye üzerindeki delikler sayesinde, elde edilmek istenilen sesin olduğu yere perde takılabiliyordu. Bu tarihten günümüze, Lacôte & Henry Carnegie Carden, Otto Paret ve Walter Vogt çeşitli yaklaşımlarla yeni gitarlar üretmiş, buldukları ortak nokta ise gitarda mikrotonları bulmak olmuştur. 2008 yılında Tolgahan Çoğulu, Walter Vogt'un tasarımını geliştirerek kendi tasarımının prototipini gitar yapımcısı Ekrem Özkarpat'a yaptırmış ve bu tasarıma Ayarlanabilir Mikrotonal Gitar ismini vermiştir. Bu gitarda, diğerlerinden farklı olarak, ek perdeler kolaylıkla takılıp sökülebilmekte ve bütün perdeler her iki yöne de rahatlıkla hareket edebilmektedir (Çoğulu, 2011: 425) (Çoğulu, 2018).

Problem Durumu

“Türk Müziği'nde çokseslendirme çalışmaları üçlüsel uyum dizgesi, dördüsel uyum dizgesi ve çeşitli armonileme teknikleri kullanılarak pek çok farklı şekilde yapılmaktadır” (Özkeleş, 2017, s.2401-2402). Türk müziği eserlerinin çokseslendirilmesinde makamın karakteristik yapısı içerisinde bulunan komalı perdeler kullanılmaksızın, o sese en yakın tonal seslerle çokseslendirmeler yapılmaktadır. Mikrotonal gitar çalgısında ise hareket ettirilebilen perde demirleri aracılığıyla yarım sestten küçük olan mikrotonal aralıklar elde edilebildiği üzere makamsal eserlerin, makamı oluşturan unsurlar ışığında çokseslendirilmesine olanak sağlanmıştır. Bu bilgiler ışığında ise araştırmanın problem cümlesi aşağıda oluşturulmuştur.

Problem

Mikrotonal gitara uyarlanan ve makamsal özellikte olan "Allı Turnam" eserinde kullanılan çokseslendirme yaklaşımları nelerdir?

Amaç

Çalışmanın amacı, makamsal yapıdaki "Allı Turnam" eserinin mikrotonal gitar ile çokseslendirilmesinde kullanılan çokseslilik yaklaşımlarını tespit etmektir.

Önem

Bu çalışma makamsal müziğin çokseslendirilmesi konusuna yenilik getiren mikrotonal gitar ile yapılan çokseslendirmenin kuramsal yapısını ortaya çıkarması bakımından önem taşımaktadır.

Yöntem

Bu araştırma, Mikrotonal Gitara uyarlanan makamsal yapıdaki "Allı Turnam" isimli eserde uygulanan çokseslendirme yaklaşımlarını ortaya çıkarmaya ve bu yaklaşımların teknik ve yöntemlerini tespit etmeye yönelik genel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır.

Araştırmanın evreni 2016 yılında gerçekleştirilen Uluslararası Mikrotonal Gitar Yarışmasında ödül alan eserler; örnekleme ise "Allı Turnam" isimli eserdir.

Veriler nitel araştırma tekniklerinden doküman inceleme yoluyla elde edilmiştir.

Verilerin çözümlenmesinde görsel analiz tekniği kullanılmıştır. Oluşacak olan bulguların tutarlı olması açısından araştırmada temel alınan analiz yöntemi aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- 1- Bas yürüyüşleri çokseslendirme tekniklerinde akor dışı tutulmuştur. Ancak akor ile eş zamanlı duyulan ana ezgi sesleri, akor oluşturulacağı zaman çokseslendirme yaklaşımları içinde değerlendirilmiştir.
- 2- Koma değerine sahip sesler, şifre seslerin sağ üst köşesindeki "b², #² ve #³" sembolleri yazılarak, aralığın içerisinde bulunan koma değerindeki sesler ise şifre sesin sağına aralığın sayısal adı ve sayısal adın sağ üst köşesindeki "b², #² ve #³" sembolleri ile gösterilmiştir.
- 3- Kök konumunda koma değerine sahip akorların gösteriminde slash akorların gösterim tekniğinden yararlanılmıştır. Bunun dışında akor içerisinde koma değerindeki sesler gösterilirken temel sese olan uzaklık hesaplanarak ve yine geleneksel yöntemle bağlı kalınarak diyez ve bemollerin sağ üst köşesinde ² ya da ³ rakamıyla gösterilmiştir.
- 4- İki farklı sestem oluşan majör karakterdeki akorların gösteriminde, şifre sesin sağına üçlü aralığın sayısal adı yazılarak, İki farklı sestem oluşan majör karakterdeki koma değerine sahip akorların gösteriminde ise şifre sesin sağına yazılan üçlü aralığın sağ üst köşesindeki "b², #² ve #³" sembolleri ile gösterilmiştir. İki farklı sestem oluşan minör karakterdeki akorların

gösteriminde ise bu açıklamalara ek olarak “m” sembolü ile minör üçlü aralığın sayısal adı (3) yazılarak gösterilmiştir.

- 5- Eserlerde I, III ve V. derece sesleri üçlü akor tanımlamasına uymayan ya da dörtlü armoniye dair üç farklı sestem oluşan akorların gösteriminde şifre ses ile ikinci ses arasındaki aralığın niceliği ve sayısal adı derecenin sağ alt köşesindeki rakamla, birinci ses ile üçüncü ses arasındaki aralığın niceliği ve sayısal adı ise derecenin sağ üst köşesindeki rakamla yazılarak gösterilmiştir. İkinci ya da üçüncü sesteki koma değerine sahip sesler ise ilgili rakamların sağ üst köşesindeki “b², #² ve #³” sembolleri ile gösterilmiştir.
- 6- 4 ya da daha fazla farklı sestem oluşan akorlar da benzer yöntemle şifre ses ile diğer seslerin arasındaki aralığın niceliği ve sayısal adı şifrenin sağ tarafına, aşağıdan yukarıya doğru küçük aralık altta olacak şekilde sıralanan rakamlarla gösterilmiştir. Birinci sesteki koma değerine sahip üç ya da daha fazla sesli akorlar “/” işaretinin sağ tarafına yazılarak, ikinci, üçüncü ya da dördüncü sesteki koma değerine sahip sesler ise ilgili rakamların sağ üst köşesindeki “b², #² ve #³” sembolleri ile gösterilmiştir.
- 7- Akorların gösteriminde geleneksel armoni ile caz armonisinde kullanılan yöntemlerden de faydalanılmıştır.
- 8- Akorların gösteriminde anarmonik seslerden de yararlanılmıştır.
- 9- Analizde akor çevrimleri şifrelerle gösterilmemiş, yalnızca kök pozisyonu şifreleriyle gösterilmiştir.
- 10- Pedal sesler parantez içinde gösterilmiştir.
- 11- Bas partisinde yalnızca dem sesler kullanılarak yapılan çokseslendirmelerde, ezgi sesleri, akor sesleri olarak değerlendirilmemiştir.
- 12- Eserlerin makamsal yapısı bağlamında durak, güçlü ve yeden perdeleriyle asma kalış perdeleri tespit edilip bu perdelerin üzerinde hangi tür akorların kullanıldığı saptanmıştır.
- 13- Nota üzerinde süre değeri kısa olup gitarın yapısı gereği süre değerinden daha uzun tınlayan/tınlatılan seslerin, akor içinde değerlendirilebilmesi için piyanoda kullanılan pedal işareti dizek altında gerekli yerlerde kullanılmıştır.

Allı Turnam Bizim Ele Varırsan İsimli Eserin İncelenmesi

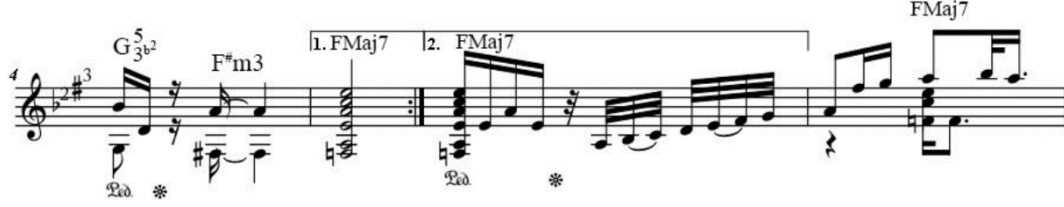
Eser La Muhayyer makam dizisinde, 2/4'lük ölçüde yazılmıştır. 1. ölçüde Am⁷⁽¹¹⁾ akoru görülmektedir. 1. ölçüdeki sol# sesinden başlayarak 3. ölçüdeki fa sesine kadar bas partisindeki inici ezgisel yürüyüşte kromatik yaklaşım kullanılmıştır. 3. ölçüde $F\frac{9}{5}$ akoru yer almıştır.

Görsel 1. Allı Turnam eserinin 1.-3. ölçüleri

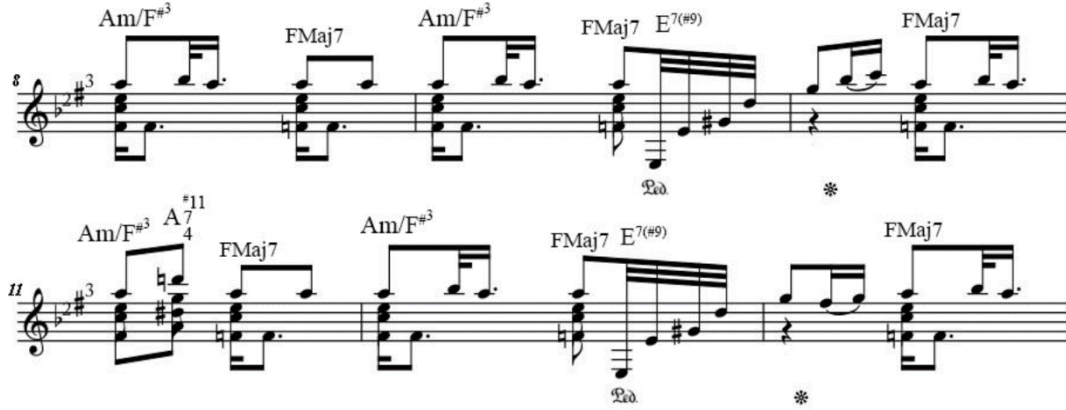

4. ölçüde ilk akor $G_{3b^2}^5$ (üçlüsü iki koma pestleşmiş); ikincisi ise $F\#m3$ 'tür. 5, 6, ve 7. ölçülerde $FMaj7$ akoru yer almaktadır.

Görsel 2. Alı Turnam eserinin 4.-7. ölçüleri

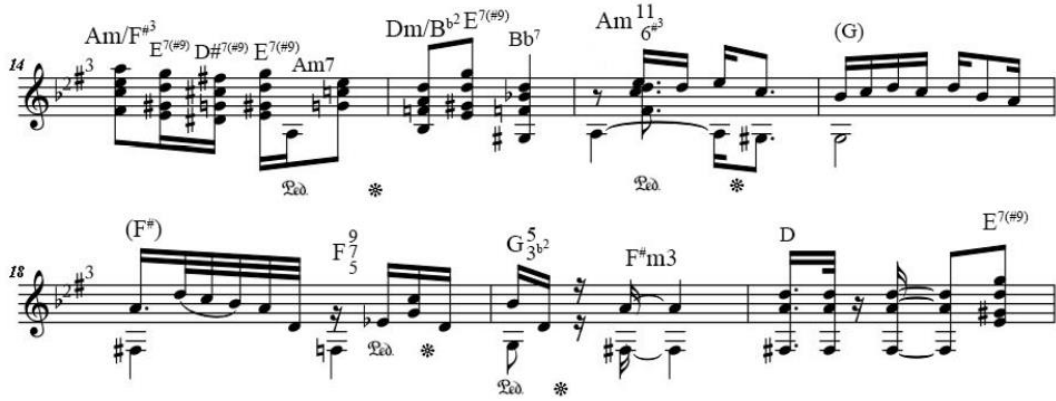
8. ölçüde üç koma tizleşmiş fa sesi ($fa\#3$) üzerinde $Am/F\#3$ akoru ve $FMaj7$ akorunun kullanıldığı görülmektedir. 8, 9, 11 ve 12 numaralı ölçülerde Am akoru $Fa\#3$ sesi üzerinde yer alırken, $Am/F\#3$ akoru bas partisindeki kromatik yürüyüşle $FMaj7$ akoruna hareket etmiştir. 9 ve 12. ölçülerde $E7(\#9)$; 10 ve 13. ölçülerde ise $FMaj7$ akoruna yer verilmiştir. 9. ve 12. ölçülerdeki $E7(\#9)$ akorunun dominant akor işlevinde kullanıldığı görülmektedir. Çözüldüğü akor ise geleneksel armonide kullanılan, tonik akorunun vekili işlevinde olan VI. derece akordur. Buradaki V-I ilişkisi kullanımı yer almaktadır. 11. ölçüde ise A_{4}^{11} akorunun kullanıldığı görülmektedir.

Görsel 3. Alı Turnam eserinin 8.-13. ölçüleri

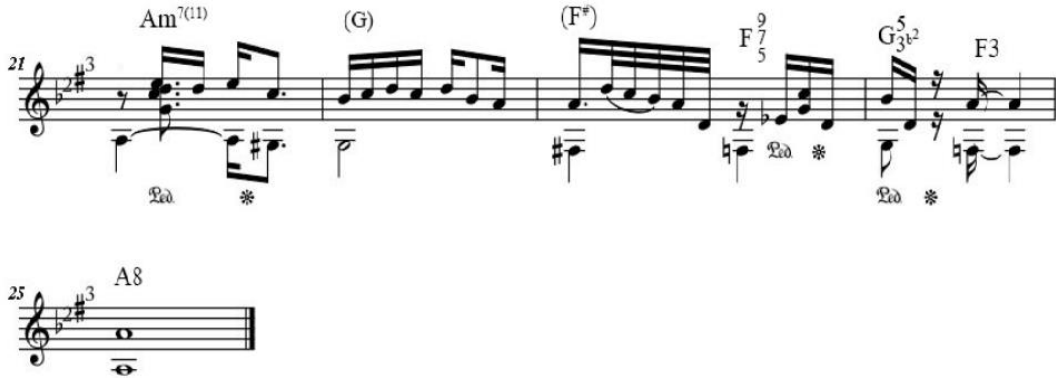
14. ölçüde $Fa\#3$ sesi üzerinde $Am/F\#3$ akoru, kromatik yaklaşımla $E7(\#9)$, $D\#7(\#9)$, $E7(\#9)$ akorları ve ölçü sonunda ise yeniden $Am7$ akoru kullanılmıştır. Ana ezgide üç koma değerine sahip $Fa\#3$ sesi $D\#7(\#9)$ akoru içerisinde $Fa\#$ olarak kullanılmıştır. 15. ölçüde iki koma pestleştirilmiş Si sesi ($Bb2$) üzerine $Dm/Bb2$, $E7(\#9)$ ve $Bb7$ akoru, 16. ölçüde ise $Am_{6b^3}^{11}$ akorunun kullanıldığı görülmektedir. 15. ölçüdeki $Bb7$ akoru, caz armonisinde yer alan triton substitution akordur. 17, 18 ve 19. ölçülerde, eserin giriş cümlesinde görüldüğü üzere $Sol\#$ sesinden Fa sesine kadar bas partisindeki inici ezgisel yürüyüşte kromatik yaklaşım yinelenmiştir. 18 ve 19. ölçülerde F_{5}^9 , $G_{3b^2}^5$ ve $F\#m3$ akorlarına bir kez daha yer verilirken 20. ölçüde D ve $E7(\#9)$ akorları kullanılmıştır.

Görsel 4. Allı Turnam eserinin 14.-20. ölçüleri

Eserin 21, 22 ve 23. ölçülerindeki armonik yapı ile; 1, 2, ve 3. ölçüsündeki armonik yapı birbirinin tekrarı niteliğindedir. 24. ölçüde ise 4. ölçünün ilk akorunda olduğu gibi $G_{3b^2}^5$ akoru kullanılırken, devamında F3 akorunun kullanıldığı görülmektedir. Eserin son ölçüsü olan 25. ölçüde ise A8 aralığı kullanılarak eser tamamlanmıştır.

Görsel 5. Allı Turnam eserinin 14.-25. ölçüleri

Makamın önemli perdeleri olan;

I. derece karar perdesi üzerinde kurulan akorların ve aralıkların 8, m7, m7(11), $\frac{11}{4}$ ve $\frac{11}{6b^3}$ karakterli olduğu,

V. derece olan güçlü perdesi üzerinde kurulan akorun M7(#9) karakterli olduğu,

VII. derece olan yeden perdesi üzerinde kurulan akorun $\frac{5}{3b^2}$ karakterli olduğu saptanmıştır.

Makam dizisinin diğer sesleri ve altere edilmiş sesler olan;

II. derece üzerine kurulan akorun m/b²Maj7 karakterli olduğu,

bII. derece üzerine kurulan akorun M7 karakterli olduğu,

IV. derece üzerine kurulan akorun M karakterli olduğu,

#IV. derece üzerine kurulan akorun M7(#9) karakterli olduğu,

♯VI. derece üzerine kurulan akorların MMaj7, M3 ve $\frac{9}{7}$ karakterli olduğu,

VI. derece üzerine kurulan akorun m/♯3Maj7 karakterli olduğu,

♯VI. derece üzerine kurulan akorun m3 karakterli olduğu saptanmıştır.

Tablo 1. Allı Turnam eserinde kullanılan akorların karakterleri

I.	bII.	II.	IV.	♯IV.	V.	♯VI.	VI.	♯VI.	VII.
m ⁷⁽¹¹⁾	M ⁷	m/b ² Maj ⁷	M	M ^{7(♯9)}	M ^{7(♯9)}	MMaj ⁷	m/♯ ³ Maj ⁷	m3	$\frac{5}{3}b^2$
$\frac{\#11}{7}$ 4						$\frac{9}{7}$ 5			
m $\frac{11}{6\#3}$						M3			
m ⁷									
8									

Sonuç

Mikrotonal Gitarda Makamsal Müziğin Çökseslendirilmesine İlişkin Yaklaşımlar ("Allı Turnam" Örneği) isimli bu çalışmada, söz konusu eserdeki çökseslendirme yaklaşımları incelenmiş ve elde edilen sonuçlar aşağıda açıklanmıştır.

Çökseslendirilen bu eserde, akorsal yaklaşım, aralıksal yaklaşım ve pedal sesleri ile eşlik edilerek üç farklı yaklaşım kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Akorsal yaklaşım ile yapılan çökseslendirmede geleneksel armonideki majör, minör akorları, caz armonisinde kullanılan altere akorlar, dörtlü armonideki 4, 4/7 akorlarının yer aldığı tespit edilmiştir. Eserin akorsal yaklaşım ile çökseslendirilmesinde en önemli nokta ise akorları oluşturan seslerin arasında mikrotonal aralıkların da yer almasıdır.

Çökseslendirmede kadansların kullanılmasının yanı sıra akor yürüyüşleri ve yeniden armonileme tekniklerinden olan triton substution kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca makamsal dizi dışındaki ikinci ve altıncı derecedeki değişimli (altere) sesler temel alınarak akorsal yaklaşım ile çökseslendirilmiştir. Makam dizisinin I ile VI. dereceleri üzerindeki akor kullanımlarının daha sık ve çeşitli olduğu görülmektedir.

Eserin orijinal notasında bulunan koma değerindeki seslerin çoğunlukla değiştirilmeden kullanıldığı, ancak söz konusu mikrotonal seslerin nadir de olsa en yakın tonal sese indirgenerek çökseslendirildiği de görülmüştür. Bu değişikliğin çalgıdaki pozisyon açısından teknik zorluk yaşanmaması için tercih edildiği düşünülmektedir.

Öneriler

Mikrotonal gitarın doğası gereği mikrotonal sesler icra edilebildiğinden makamsal yapıdaki eserler de bu çalgıda çokseslendirilebilmektedir. Bu doğrultuda mikrotonal gitarda herhangi bir makamsal yapıya sahip bir eser çokseslendirilmesinden önce, ilk aşamada makamı oluşturan unsurların etraflıca bilinmesi ve eserlerin çokseslendirilme aşamasında bu durumun göz önünde bulundurulması, eserdeki çoksesli makamsal yapının öne çıkmasında etkili olacaktır.

Mikrotonal gitardaki eserlerin çokseslendirilmesinde akorsal yaklaşımda karma yöntem uygulandığı üzere gerek geleneksel armoni gerek dörtlü armoni ve gerekse caz armonisine yönelik edinilen her çeşit kuramsal bilginin mikrotonal gitarda uygulanması gerekir.

Bu çalışmada, klasik/mikrotonal gitar literatüründe daha önce gösterilmeyen koma değerindeki seslere sahip akor ve aralıkların gösterimi için şifre ses sembollerden oluşan yeni bir adlandırma yöntemi getirilmiştir. Bu sebeple gitar literatüründeki büyük-küçük, majör-minör, tam-eksik-artık vb. aralıklar dışında kalan koma değerine sahip akor ve aralıkların gösteriminde çalışma kapsamındaki adlandırma yöntemi kullanılabilir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Mikrotonal Gitarda Makamsal Müziğin Çokseslendirilmesine İlişkin Yaklaşımlar (“Allı Turnam” Örneği)” başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Albuz, A. (2011). Türk Müziğinde Çokseslilik Yaklaşımları. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*. 51-66.
- Bayraktarkatal, M. E. (2019). *Kemal İlerici'nin armonik dizgesinin bir özeti*. Ertugrulbayraktar. <https://www.ertugrulbayraktar.com/kemalilericiarmoni>
- Çoğulu, T. (2011). Mikrotonal Gitar Müziği. *Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi*. 424-428.
- Çoğulu, T. (2018 Ağustos 06). *History of the microtonal guitar*. Microtonal Guitar – Tolgahan Çoğulu. <https://www.youtube.com/watch?v=AQgybkGPETU>
- Özkeleş, S. (2017). Approaches Related to Polyphony of Turkish Folk Music With Three-Stringed Bağlama. Prof. Hasan Arapgirlioğlu, Assist. Prof. Atilla Atık, Prof. Robert L. Elliott, Assoc. Prof. Edward Turgeon (Ed.), *Researches on Science and Art in 21st Century Turkey* (s.2400-2415). Ankara: Gece Publishing.
- Say, A. (1997). *Müzik Tarihi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Schneider, J. (1985). *The Contemporary Guitar*. London: University of California Press.

Tura, Y. (2019). *Türk Mûsikîsinin Mes'eleleri – II: Türk Mûsikîsi ve Armoni*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Extended Abstract

Throughout history, musicologists of both Turkish and foreign nations have developed various sound systems to describe the makams. The 17-fret system developed by Safiyüddin al-Urmevi in the 13th century and 24-fret system which was founded with the works led by Mevlevi sheikh Ataullah Dede and Rauf Yekta Bey in 19th century and developed with the works of Hüseyin Sadettin Arel, Suphi Ezgi and Murat Uzdilek in 20th century, are the most popular of these. The musical intervals called "coma" or "microtone", which are narrower than a semitone in the 12-tone equal temperament system, are used in this music. These intervals are one of the basic building blocks that make up the style of Turkish Makam Music. This type of music, which has an understanding of harmony in itself, but is evaluated as monophonic compared to the harmony of the tonal system, is evaluated as "horizontally developed". Cinuçen Tanrıkorur was the first to put forward this assessment. Music genres that use tonality, such as International Art Music, or develop from the foundations of tonal music, are considered "vertically developed". At the core of these music are the chordal structures formed by the simultaneous continuation of more than one sound, in other words, "harmony". Microtonal intervals are not included in tonal music. Therefore, the sound systems created for Turkish Makam Music and Tonal Music are also different from each other. The efforts to make Turkish Makam Music polyphonic are one of the reflections of the "westernization" process in Turkey. As the beginning of this process, the reform movements carried out by the Ottoman Sultan II. Mahmud are shown. Since 1826, musicologists have been working to make Turkish Makam Music polyphonic. The most important of these are the works of the composers referred to as the "Turkish Five" after receiving education in various parts of Europe, and the works of Kemal İlerici and his students, who produced a harmony system from the Turkish Makam Music's own system. In today's makam music, polyphonic studies conducted with different approaches using the harmonies of vertically developed music continue to develop. According to Özkeleş, these polyphonization studies are carried out on 4 different bases: traditional harmony, quartal harmony, harmonies formed from the system of traditional music and mixed method. The Adjustable Microtonal Guitar instrument developed by Tolgahan Çoğulu has opened a new field for the polyphony of makam music. This instrument has a quality that can combine different types of music that use different sound systems into one instrument. This feature comes from the frets that can be disassembled and installed wherever desired. In this way, both tonal and microtonal sounds can be performed at the same time. The aim of this study is to reveal the elements of polyphony in the polyphonization of a modal-style work with microtonal guitar. In this direction, "Allı Turnam", which is an adaptation of a Turkish Folk Music work, has been analyzed. The study is important in terms of revealing the theoretical structure of polyphony performed with microtonal guitar, which brings innovation to the subject of polyphony of makam music. In the research, the data were obtained through document analysis and visual analysis technique was used in the analysis of the data. As a result of this research called *Approaches Relating to Polyphony in Makam Music on Microtonal Guitar ("Allı Turnam" Example)*, it was found that 3 different approaches were used in polyphony as chordal, interval and pedal sound.

Geliş Tarihi / Received Date
16.11.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
17.05.2023

Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep Örnekleri Işığında Suriye-Zengi Üslubunun Mimari Süslemeye Etkileri¹

Kahramanmaraş, Adana and Gaziantep of Syrian-Zengi Architectural Effects with Examples

Fevziye EKER²
Furkan KÖKSÖKEN³

Öz

Nurettin Zengi döneminde (1118-1174) en parlak dönemini yaşayan Zengiler, mimaride kullandıkları bezemelerle ön plana çıkmıştır. Selçukluların devamı olarak nitelenen Suriye ve Irak coğrafyasındaki Atabekler ve Zengiler devrinden bugüne kalan eserlere bakıldığında söz konusu eserlerin Selçuklu üslubundan farklılaştığı görülmektedir. Malzeme olarak taşın yoğun kullanıldığı bu üslupta Selçukluların kullandığı tuğla, alçı, terrakota ve çini bezemelerin yerini taş bordürler, kabartmalar, stalaktitler ve çok renkli mermer işçiliği almıştır. Suriye bölgesindeki mimari öğelerin kemerlerinde, taç kapılarında ve minarelerinde iki renkli taş bezemeler uygulanmıştır. Aynı zamanda büyük sülüs yazı frizleri, stalaktit kavsaralar, süslü kilit taşları farklılık arz eden unsurlar arasındadır. Bağdat Tılsım Kapısı ile Halep kale kapısının taş ejder kabartmalarında ve Musul Karasaray'ın (Bedreddin Lûlû devri 1233-59) alçı figürlü kabartmalarında görüldüğü gibi daha önce el sanatlarında kullanılan figürler, bu dönemde süslemede bir öge olarak mimariye aktarılmıştır. Üslubun en dikkat çekici yeniliklerinden biri; taç kapı, mihrap ve eyvan kemerlerini taçlandıran iki, bazen de üç renk mermerle işlenmiş fistolu ve örgülü, kemer ortasında düğümlenen bant uygulamasıdır. Bu doğrultuda Akdeniz coğrafyasındaki Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep'e bakıldığında bahsi geçen uygulamanın birçok örneğiyle karşılaşılmaktadır. Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep şehirlerinin özellikle kültürel ve mimari açıdan birbirlerinin etkisinde kaldığı görülmektedir. Anadolu'nun Türkleşmesi ile birlikte mimarideki Suriye-Zengi süsleme etkileri incelendiğinde özellikle iki renkli taş işçiliği, kubbede mukarnas bezeme, zikzak formlu kemer ve Zengi düğümü bu şehirlerde

¹Bu çalışma, 17 Mayıs 2022 yılında gerçekleştirilmiş olan Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu'nda Furkan Köksöken tarafından sunulan "Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep Örnekleri Işığında Suriye-Zengi Üslubunun Mimari Süslemeye Etkileri" başlıklı bildirinin geliştirilerek üretilmiş şeklidir.

²Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Ordu / TÜRKİYE, E-mail: fevziyeeker@odu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5891-0793>.

³Sorumlu Yazar, Yüksek Lisans Öğrencisi., Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ordu / TÜRKİYE, E-mail: furkankkskn@icloud.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5268-9688>.

yaygın olarak kullanılmıştır. Çalışmaya konu olan şehirlerdeki mimari eserlerin Suriye-Zengi süslemeleri henüz bir araştırmanın konusu olmamıştır. Bu yönü ile alana katkı sağlayacak bir çalışma olacaktır. Bu çalışmada Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep şehirlerinin tarihi süreci, mimarisi ve mimarideki süslemelerin Suriye Zengi etkilerine değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş, Adana, Gaziantep, Zengi, Mimari.

Abstract

The Zengis, who lived their heyday in the period of Nurettin Zengi (1118-1174), came to the fore with the decorations they used in architecture.

When we look at the artifacts from the Atabeks and Zengid era in Syria and Iraq, which is known as the post-Seljuks, it is seen that these works differ from the Seljuk style. In this style, in which stone is used extensively as a material, the brick, plaster, terracotta and tile decorations used by the Seljuks have been replaced by stone borders, reliefs, stalactites and multicolored marble workmanship. Two-colored stone decorations were applied on the arches, crown gates and minarets of architectural elements in the Syrian region. At the same time, large thuluth script friezes, stalactite causeries, ornate keystones are among the distinctive elements. Similar figures used in handicrafts on the stone dragon reliefs of the Baghdad Talisman Gate and the Aleppo castle gate and the plaster figured reliefs of Mosul Karasaray (Bedreddin Lûlû period 1233-59) were transferred to architecture as an element of decoration in this period. One of the most striking innovations of the style is the application of a scalloped and braided band knotted. The most striking innovation of the style; It is the application of a knotted band in the middle of the arch decorated with two or sometimes three colors of marble crowning the portal, mihrab and iwan arches. In this direction, when we look at Kahramanmaraş, Adana and Gaziantep in the Mediterranean geography, many examples of the aforementioned application are encountered. It is seen that the cities of Kahramanmaraş, Adana and Gaziantep are under the influence of each other, especially in terms of culture and architecture. When the Syrian-Zengi ornamentation effects in architecture were examined with the Turkization of Anatolia, especially two-color stonework, muqarnas decoration on the dome, zigzag-shaped arch and Zengi knot were widely used in these cities. The Syrian-Zengi decorations of the architectural works in the cities that are the subject of the study have not been the subject of a research yet. With this aspect, it will be a study that contributes to the field. In this study, the historical process of the cities of Kahramanmaraş, Adana and Gaziantep, their architecture and the Syrian Zengi effects of the decorations in the architecture are mentioned.

Keywords: Kahramanmaraş, Adana, Gaziantep, Syrian-Zengid, Architecture.

Giriş

Çalışmanın konusunu, Zengi üslubunun mimari süslemeye etkileri ve bu etkilerin güzel bir şekilde görüldüğü Kahramanmaraş, Gaziantep ve Adana illerinde bulunan dini örnekler oluşturmaktadır. Ancak öncesinde Zengiler kimdir? Zengi Mimari özellikleri nelerdir? Bu sorulara verilen cevaplar ile kısa bir giriş yapmak konunun daha iyi anlaşılabilmesi için uygun olacaktır.

Zengilerin kurucusu olan Atabeg İmadeddin Zengi, Kasımüddeve Aksungur'un oğludur (Kara, 2020: 46). Büyük Selçuklu Devleti'nin önemli komutanlarından olan Aksungur, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'a yakınlığı ile bilinmektedir (Kara, 2020: 46). Vezir Nizamülmülk'ün tavsiyesi üzerine 1047 yılında Halep Valiliğine gönderilen Aksungur, devletin merkez bölgesinden uzaklaşmasına rağmen

Sultan Melikşah'ın ölümüyle Selçuklu hanedanlığı içerisinde başlayan taht mücadelelerinde oldukça ön planda durmuştur (Kara, 2020: 46). Bu savaşlar esnasında önceleri Suriye Meliki Tutuş'un yanında yer aldığı bilirse de daha sonra ondan ayrılarak Melikşah'ın oğlu Berkyaruk'un tarafına geçmiştir. Berkyaruk'a büyük bağlılığı olan Aksungur, bu uğurda Tutuş ile Halep civarında giriştiği savaş esnasında yakalanarak öldürülmüştür (Alptekin, 1989: 296). 1146 yılında İmadeddin Zengi vefat edince devlet, Suriye'de bulunan oğulları Nureddin Zengi ile Musul ve Irak'da bulunan I. Seyfeddin Gazi arasında ikiye bölünmüştür (Aslanapa, 2017: 90). İmadüddin Zengi'nin 521 (1127) yılında Musul valiliğine tayin edilmesiyle kurulan Musul Atabegliği onun el-Cezire ve Suriye'yi birleştirme mücadelesi sonunda geniş sınırlarına ulaşmıştır (Bezer, 1991: 268).

Zengilerin Musul Atabegleri, özellikle İmadüddin Zengi ve Atabegliğin Halep kolunun kurucusu Nureddin Mahmud Zengi, Haçlılar'a karşı verdikleri mücadelelerle İslam dünyasının duyulan bir ismi olmuştur (Bezer, 1991: 272). Nureddin Mahmud zamanında el-Cezire, Suriye ve Mısır'da siyasi birliğin sağlanması, sosyal ve ekonomik gelişme yanında Haçlılar'a karşı kazanılan büyük zaferlerin de zeminini oluşturmuştur (Bezer, 1991: 272). Zengiler, daha önce Şiiler'in hakimiyetinde olan topraklarda sonraları Sünniliği desteklemişlerdir. Şehirleri imar edip birçok ilmi ve dini eserler inşa etmişlerdir (Bezer, 1991: 272). Eyyübiler ve Memlükler bu eserleri kullanmışlardır (Bezer, 1991: 272) ve Musul Atabeglerinden çoğu günümüze kadar gelemeyen büyük mimari eserler bırakmışlardır.

Zengi Mimarisi, Selçuklu sanatı geleneğine dayanır. Nureddin Zengi ile birlikte Halep ve Şam'da uyguladığı yeni bir mimari süsleme üslubu hâkim olmuştur. Nureddin Zengi'nin sarayında yetişen Selahaddin Eyyübi, kurduğu Eyyübiler Devleti ile Selçuklu geleneğinden gelişen Zengi süslemelerini Suriye'de de devam etmesini sağlamıştır (Salih, 1992: 5).

Memlük Devleti, 1250 yılında daha önce Eyyübilerin hakimiyetindeki bölgede kurulmuştur (Bayhan, 2004: 367). 1517 senesindeki Merc-i Dabık ve Ridaniye savaşları sonucunda, Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim komutasındaki bir ordu tarafından ortadan kalkana kadar Mısır, Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün, Sudan, Libya, Hicaz, Yemen ve Anadolu'nun bir kısmına hâkim olmuş, Kıbrıs ve Tunus'u da hakimiyeti altına almış, yaklaşık 4300000 km²'yi bulan coğrafyada hüküm sürmüş önemli bir Türk devletidir (Bayhan, 2004: 367). Memlüklülerin Anadolu ile ilk ilişkisi Anadolu Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında, Ortadoğu ve Anadolu'yu kasıp kavuran Moğol istilasına karşı bir iş birliği sebebiyle olmuştur (Bayhan, 2004: 367).

Memlüklülerin Anadolu ile ilk siyasi ilişkisi Anadolu Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında, Ortadoğu ve Anadolu'yu etkileyen Moğol istilasına karşı bir işbirliği sebebiyle olmuştur (Bayhan, 2004: 367). Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan beyliklerden bazıları Karamanoğulları, Eretnaoğulları, Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları, Alaiye Beylikleri ve Kadı Burhanettin Ahmet Beylikleri'dir (Bayhan, 2004: 367). Bahsi geçen bu beyliklerin Osmanlı ve Memlük hakimiyetine bağlı kaldığı, dolayısıyla Memlüklülerin bu dönemde Anadolu ile çok sıkı bir irtibat içerisinde oldukları görülmektedir (Bayhan, 2004: 367).

Zengiler, yapılar üzerinde mimari süsleme bakımından etkili olmuşlardır. Zengiler döneminden günümüze gelen eserler üslupsal olarak Selçuklulardan farklıdır. Suriye ve Irak coğrafyasında hüküm süren Zengiler Selçukluların devamıdır. Selçukluların yoğun olarak kullandığı tuğla, alçı, çini ve

terrakota bezemeler yerini Zengi etkisi ile beraber taş ve mermer malzemenin yoğun kullanımına bırakır. Bunların yanına taş bordürler, kabartmalar, stalaktitler ve çok renkli mermer ve taş işçiliği de eklenmiştir. Zengi üslubu kemerlerde, taç kapılarda, minarelerde uyguladığı iki renk taşlı bezemelerde kullanılmış (Bayhan, 2020: 524) ayrıca, büyük sülüs yazı frizleri, stalaktit kavsaralar, süslü kilit taşları üslubun diğer yenilikleridir. Sadece yapıların dış cephesi değil harim bölümünde dahi bu etkileri görmek mümkündür. Yenilikler arasında zikzak şekilli geometrik formlu kemer motifleri, Abdusselam Uluçam'ın "Mahrutı" olarak isimlendirdiği mukarnas külahlı yüksek kubbe (Uluçam, 1988: 67) ve kemer ortasında birleşen düğüm motifi (Bayhan, 2020: 525) uygulaması Zengi süsleme sanatının özelliklerindedir.

Suriye-Zengilerden Eyyübilere oradan da Memlükler yoluyla Anadolu'ya ulaşan süslemelerden bir diğeri zikzaklarla bezeli kemer kullanımınıdır (Tanman, 1999: 87). Bu durumun en dikkat çeken örneklerinden biri Zengiler döneminde yapılan Halep Ulu Cami'nin giriş kapısıdır. Zikzaklarla bezeli kemer, 14. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra Erken Dönem Osmanlı mimarisinde kullanılmıştır. (Tanman, 1999: 89).

Bağdat Tılsım kapısı ve Halep kale kapısının taş ejder kabartmaları ve Musul Karasaray'ın (Bedreddin Lûlû devri 1233-59) alçı figürlü kabartmaları daha önce el sanatlarında oldukça fazla karşılaşılan figürlerin süsleyici öge olarak mimariye yansıtıldığı örneklerdendir. Bu üsluptaki yenilikler Eyyubi eserlerini de etkilemiştir. Daha sonra Güneydoğu Anadolu bölgesinde hakimiyet kuran Artukluların mimari eserleri arasındaki Mardin Zinciriyye Medresesi (1385), Diyarbakır Mesudiye Medresesi (1233) ve Diyarbakır Zinciriyye Medresesi (1198), Diyarbakır Hasan Paşa Hanı (16. yy), Konya Anadolu Selçukluları mimari eserleri arasında yer alan Konya Alaeddin Camii (1235), Konya Karatay Medresesi (1251), Konya İnce Minareli Medrese (1279), yine beylikler döneminde Anadolu'nun farklı bölgelerinde inşa edilen Ahlat Bugatay Aka Kümbeti (1281), Selçuk İsa Bey Camii (1375), Milas Firuz Bey Camii (1394), Erken Osmanlı döneminde inşa edilen Bursa Orhan Gazi Camii (1339) taç kapılarında uygulanan Suriye-Zengi üslubunun etkili olduğu görülmektedir (Öney & Tanman 1976/1999: 121/89).

Çalışmada yer alan Kahramanmaraş Ulu Camii, Kahramanmaraş Taş Medrese-Türbe, Adana Ulu Camii, Adana Ramazanoğlu Medresesi, Gaziantep Eyüpoğlu Camii yapılarından bazıları Memlükülere bağlı Beyliklerin yöneticileri tarafından inşa edilmiştir (Bayhan, 2004: 369-370).

Kahramanmaraş Ulu Camii

Kahramanmaraş, Dulkadiroğlu ilçesi, Kurtuluş Mahallesi, 1754 (137) ada 1 parselde, kentsel sit alanı içerisinde yer almaktadır. Dulkadiroğlu Beyliği hükümdarı Süleyman Bey'in hükümdarlık yıllarında (1442-1454) inşa ettirilmiştir. Bazı kaynaklarda da caminin inşa tarihi Miladi 1496 olarak geçer (Özkarıcı & Gündoğdu, 2007/1986:291/37).

Ulu Caminin taç kapıdaki kitabesinde:

"Ammere hâze'l-câmi'e'l-mübâreke fi eyyâmi's-Sultân, el-Melik, el-Eşref Kansu'l-Gavri bi- işareti'l-Melik, el-'Adil, el-'Alim senedi'ı-ümerâ fi'l-'âlemi 'avni'l-ümmeti şavsî'd-devleti ve'l- mi İleti

Ve'd-dîni hüsâm, Emîri'l-Mii'minîn 'Alâe'd-devle bin Süleyman bin Zülkâdir es-Sâsânî vâhiben sevâbehü li-rûhi ebîhi Süleyman bin Zülkâdir teğammedehü'llâhu fi sene seb'a ve tis'a mi'eh." (Bayhan, 2004: 369-370).

"Bu mübarek camiye serefli hükümdar Sultan Kansu Gavri'nin günlerinde adil, alim, yeryüzünde emirlerin dayanağı, ümmetin, devletin ve milletin yardımcısı, dinin koruyucusu, müminlerin emiri Zülkâdir oğlu Süleyman oğlu Alaüddeve Sasani, dokuz yüz yedi (907) senesinde tamir ettirerek, sevabını babası Zülkâdir oğlu Süleyman'ın -Allah onu başıslayıp rahmet etsin- ruhuna başısladı" ifadelerine yer verilmiştir (Bayhan, 2004: 369-370).

Kitabede, Memlük Sultanı Kansu Gavri zamanında (1501-1516), Dulkadirli Beyliği hükümdarı Alaüddeve Bey tarafından 907 H./1501-02 M. senesinde tamir ettirilmiştir (yeniden yaptırılmıştır). Kitabede Dulkadirlielerin soyunun İran'dan geldiğine işaretlerle "Sasani" ifadesine yer verilmiş ve o dönemde Dulkadiroğlu Beyliği, Memlük Devleti'nin hakimiyeti altında bulunduğu için Memlük Sultanı Kansu Gavri'nin ismi geçmektedir (Bayhan, 2004: 369-370).

Aslında bir külliye olarak inşa edilen Ulu Camii, 1950 yılındaki onarımı ile Hazire ve Muvakkithanesi yıkılmış, Camii, Taş Mescit- Medrese, Türbe ve Bağdat hanı ayakta kalabilmiştir. (Özkarıcı, 2007:298). Maraş Ulu Camii, doğu-batı doğrultuda uzanan 22.00 x 40.90 m. ölçülerinde dikdörtgen harimden meydana gelir (Gündoğdu & Bayhan, 1986/2005: 37/370). Harimin gerisinde güneybatı ve kuzeydoğu köşelerden girişleri bulunan kare formu andıran kuzey ve doğusu kubbeli revaklarla çevrili avlu bulunur.

Son cemaat yerinden harime biri kuzeyden diğeri doğudan olacak şekilde iki kapı açılmaktadır. Burada kemer gözlerinden ortadaki, diğelerine göre biraz daha yüksek tutulmuştur. Dikine dikdörtgen şekil gösteren taç kapıda sekiz mukarnas sırası görülmektedir (Bayburtluoğlu, 1973: 237). Beylikler Dönemi özelliği gösteren taç kapı ve basık kemerli asıl giriş ile arasında oldukça dikkat çekici geometrik süslemelere ve yazıtlara yer verilmiştir. Kaş kemer ile sonlanan taç kapı bu özelliği ile Osmanlı'ya olan bağlılığı göstermektedir (**Görsel 1**).

Minare son cemaat yerinin batıdan üçüncü kemer hizasında, camiden bağımsız olarak kesme taştan inşa edilmiştir (Bayhan, 2004: 369-372). Anadolu'da o dönemde etkin olan Selçuklu ve Memlüklü etkili birtakım özellikleri bünyesinde barındıran minarenin yaklaşık yüksekliği 22 m. dir (Bayhan, 2004: 369-372). Şerefeye ulaşımını helezoni şekilli ve tas basamaklı merdiven ile sağlayan minare, yaklaşık 4 m. yüksekliğe sahip bir kaide üzerinde yükselmektedir (Bayhan, 2004: 369-372). Bir silme friz ile iki bölüme ayrıldığı görülmektedir. Silme ile pabuç arasında kalan kısım sekizgen gövde ile başlayıp pahlanarak silindir kesite dönüşmektedir. Silindir gövdenin bitiminde iki sıra tersli-düzlü palmet motifi yer almaktadır. Palmet sırasının alt kısmında, bir sıra sarımtırak ve bir sıra siyah taş uygulaması, Suriye-Zengi üslubunun Memlük yoluyla ulaşarak minare gövdesini hareketlendirdiği görülmektedir (Gündoğdu & Bayhan, 2002/2002: 778/213). Palmet motifinin üst kısmında her bir mukarnas dizisinin altına denk gelecek şekilde etrafı çark dişlerini andıran bezekli, dairesel çini seramik tabaklar yer almaktadır. Bu çiniler çarkifelek, altı köşeli yıldız (Mühr-ü Süleyman Motifi), münhani ve gül bezek gibi motifler ile çevrelenmiştir (Özkarıcı, 2012: 38; **Görsel 2**).

Kahramanmaraş Ulu Caminin Memlük etkili minaresi, yakın bölgelerdeki diğer şehirlere öncü bir form oluşturmaktadır. Tezyinat açısından benzer süslemeler kullanılsa da kalıp hep aynı kalmıştır. Çalışmaya konu olan tüm camilerin minarelerinin formları Kahramanmaraş Ulu Cami'nin minaresine benzemektedir.

Geçirdiği onarımlarla bugünkü şeklini alan Maraş Ulu Cami'nin, daha önce var olan aydınlatma tonozu kaldırılmış ve tonoz içeriye aydınlık sağlanması açısından dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir (Özkarıcı, 2012: 30). Daha sonraları kiliseye benzerliği söylenilerek kaldırılmıştır (**Görsel 3**).

Anadolu'da örneğine pek rastlanılmayan çift kademeli çatıya sahip Maraş Ulu Cami'de son kademe fener bölümünü örtmekte ve konik külah ile sonlanmaktadır. Camii Anadolu'da Beylikler döneminde oldukça önemli bir yeri olan yapılardan birisidir. Maraş Ulu Cami, Türk sanatı açısından çift kademeli minaresi, aydınlatma tonozu ile Anadolu'da ünik eserlerden birisidir. Plan olarak bakıldığında Selçuklu, taç kapıda Osmanlı, minare formu ve süslemelerinde ise Zengi ve Memlüklü etkilerini görmek mümkündür (Gündoğdu, 2002: 778).

Kahramanmaraş Taş Medrese-Mescit ve Türbe

Kahramanmaraş Dulkadiroğlu İlçesi, Ekmekçi Mahallesi Şekerdere Bulvarı üzerinde, kentsel sit alanı içinde Ulu Cami'nin kuzeybatı tarafında yer almaktadır (Özkarıcı, 2012: 99). Medresenin inşa kitabesi olmadığı için yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat Alaüddeve Bey'in 906 H./ 1500 M. ve 14 Muharrem 916 H./ 23 Nisan 1510 M. tarihli yayınladığı vakfiyelerine göre, Alaüddeve Bey tarafından 15. yüzyılın sonlarına doğru inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Yapının adı arşiv belgelerinde; "*Taş Medrese*", "*Rad Medresesi*" ve "*Alaüddeve Bey Medresesi*" olarak geçmektedir (Özkarıcı& Tekin, 2012/ 2004: 99/793).

Bugünkü haliyle türbenin, Taş Medrese'ye sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Taşların biçimleriyle birleşim yerleri, medresenin tam kibleye yönelik olmasına karşılık, türbenin kuzey cephede hafif eğimli medresenin duvar hizasını devam ettirmemesi türbenin sonradan eklenmiş olduğunu kanıtlar niteliktedir. Aynı zamanda türbedeki mezar taşlarından birisinde okunan "*Mehmed bin Alâuddevle*", Alauddevle'nin gözlerine mil çekilen oğlu Âma Mehmed Bey olmalıdır. Alauddevle'nin 1514'teki Osmanlı-İran savaşı sırasında Kansu Gavri ile birlikte hareket ederek, onları arkadan vurmaya çalışmasına son derece öfkelenen Yavuz Sultan Selim'in Dulkadirli ülkesini Osmanlı ülkesine kattıktan sonra yakalattığı Alauddevle'nin 1514'teki Osmanlı-Akkayonlu savaşı sırasında Kansu Gavri ile birlikte olan Âmâ Mehmed Bey için, bu türbenin yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir. Türbeyle medrese arasındaki mimari farklılık ve kısa zaman aralığı da bunu doğrular niteliktedir (Gündoğdu, 1986: 46).

Yapı küçük bir külliye şeklinde Mescit ve türbeden oluşmaktadır. Kompleks yapı, Şekerdere, Kanlıdere ve Akderenin kesişim noktasına yakın bir yerde inşa edilmiştir. Ulu Camii ile etrafını gösteren 1940 yılına ait bir krokide medresenin batısında dere ve tahta köprü'nün olmasından dolayı halk arasında medresenin bulunduğu yere "köprübaşı" adı da verilmiştir (Özkarıcı, 2012: 101; **Görsel 4**)

Medrese, Anadolu'da daha önce geniş ölçüde denenmiş ve başlıca iki ana gruba ayrılan plan tipleri açısından "*Açık Avlulu Medreseler*" grubuna girmektedir. Bazı kaynaklarda medresenin iki katlı olduğu

geçse de avlu girişinin solundaki merdivenlerden başka bunu doğrulayacak bir kanıt tam olarak bulunmamaktadır (Gündoğdu, 1986: 45).

Taş medreseye kuzey taraftaki beşik kemerli bir açıklıkla girilmektedir. Ortada dikdörtgen planlı avlunun ortasında kare kesitli küçük bir havuz yer alır. Bu havuzun sonradan eklendiği düşünülmektedir. Avlunun batı tarafında avlu zemininden biraz yüksekte üç eyvan bulunmaktadır. Kuzey taraftaki iki eyvan sonraki düzenlemelerde kapatılarak birer odaya dönüştürülmüştür. Güney taraftaki eyvanda batıya açılmış dikdörtgen formlu bir pencere yer alır. Medresenin eyvanlarının üzeri içten beşik tonozla dıştan ise düz dam ile kapatılmıştır. Güney taraftaki asıl ibadet mekânı kapalı bir alandan meydana gelir. Doğu batı doğrultusunda enine düzenlenen dikdörtgen planlı ibadet mekânının üzeri, ortada tromp geçişli kubbe ve iki yanda ise sivri beşik tonozlarla örtülüdür. Kubbe formu Mardin Ulu Cami ve Adana Ulu Cami'nde olduğu gibi "soğanvari" olarak adlandırılan kubbe formunda ele alınmış oldukça derin ve küçük bir kubbedir (Atak, 2011: 57).

Türbe kareye yakın planda, tek katlı ve kubbe ile örtülü türbeler grubuna girer. Eser distan 6.75 x 7.10 m. ölçülerindedir. İç mekâna güney duvarının ortasında açılan tac kapı biçiminde yapılan bir giriş açıklığıyla giriş sağlanır. İç mekân alttan yarım küre pandantifli kubbeyle, üstten de pramidal külahla örtülüdür (Tekin, 2004: 793). Türbede sekiz adet mezar bulunmaktadır (Özkarcı, 2007: 331). Mezarlardan biri Alaüddeve Bey'in oğlu Âmâ Sahruh Mehmet Bey'e, diğerleri ise Kurtulus Savaşı'nda şehit düşen kişilere aittir (Özkarcı, 2007: 331).

Pencere alınlıklarındaki mukarnas sarkıtlar ve bezekler ile mihrapta bulunan süsleme detaylarında Memlük ve Suriye-Zengi etkili motifler dikkat çeker (**Görsel 5**). Öte yandan kible yönünde enine gelişen mescit, dışarı dönük bir türbe, avlu etrafında medrese hücrelerinden meydana gelen medrese-külliyelerinin ilk örnekleri 12. yüzyıl içinde Zengilerle ortaya çıkmış, Mısır Memlüklerinde de medrese esaslı büyük külliyele bu tasarım örnek olmuştur (Atun, 2010: 258; **Görsel 6-7**). Mihrap ve pencere süslemeleri, türbe girişinin zikzak şeklindeki kemer biçimi (**Görsel 8**), yapının Güneydoğu Anadolu, Suriye-Zengi ve Mısır medreseleri ile bir etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Bu özelliği ile bir dönem Osmanlı'ya bir dönem Mısır Memlüklerine bağlı kalan Dulkadiroğulları Beyliği'nin güneyden gelen etkilere açık olmasına bağlandığı ifade edilmektedir (Gündoğdu, 1986: 47).

Türbenin taç kapısında bulunan sivri zikzaklı kemer, yapının Suriye-Zengi üslubu etkisinde olduğunu gösteren tek detaydır. İki yandan burmalı sütunlar ile desteklenen taç kapı üstte dış sıraları ile sonlanmaktadır. Bu kemer motifi, Adana Ulu Cami'nde yer alan çeşmenin ve Kahramanmaraş Acemli Cami'nin giriş kapısının kemer yayında da uygulanmıştır (**Görsel 9**).

Kahramanmaraş-Acemli (İskender Bey-Şehit Evliya) Camii

Kahramanmaraş Onikişubat ilçesi, Şehit Evliya mahallesi, Acemli caddesi üzerinde, kentsel sit alanı dışında yer alır (Özkarcı, 2012: 197). Külliye, Beyazıtlı ailesinden Hacı Abdullah Bey'in oğullarından biri olan İskender Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Camii, İskender Beyin 1618 yılında hayatta olduğu kabul edildiğinden 17. yüzyılın ortalarına doğru yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir. Ahşap kirişlemeli düz toprak damlı camiinin 1912 yılında yıkılmasından sonra 1912-14 yılları arasında evkaf memuru Evliya Efendinin gayretleriyle, Evkaf Müdürlüğü'nün kaynakları kullanılarak taş malzeme ile yeniden

inşa ettirilmiştir. Yeniden inşa edilen caminin harim giriş kapısı üzerindeki kitabede 1330 hicri/1911-1912 miladi tarih, avlu kapısındaki kitabede ise 1332 hicri/ 1913-1914 miladi tarihi yazmaktadır. Bu kitabelere göre camii, 1330-1332 hicri/ 1912-1914 miladi tarihleri arasında inşa ettirilmiştir (Koç, 2010: 179).

Harime yarım daire kemerli kapıdan girilmektedir. 11.88x11.28 x 13.88x11.77 m. ölçülerindeki harim kareye yakın planda ele alınmıştır. Kubbe tromplar ile geçiş sağlanan sekizgen kasnak üzerine oturmaktadır (Özkarıcı, 2012: 201-203). Nur-u Osmaniye'den gelişen harim bölümü, dört askı kemer üzerine oturan dört köşe kulesi ile desteklenen kubbe formuyla inşa edildiği görülmektedir. Fakat içeride her kenarda boydan uzanan ikişer payanda ile taşınmaktadır. Payandalar birbirlerine kemerlerle bağlanmaktadır. Yapı sekiz istinatlı camiler gurubuna girmektedir (**Görsel 9**).

Acemli Külliye olarak inşa edilen kompleks yapılar içerisinde yerini alan cami, çeşme ve medrese yapılarından oluşan küçük bir yapı topluluğudur. Camii, yerleşim düzeninde külliyenin merkezi konumunda yer alır (**Görsel 10**). Giriş kapısı zikzak şekilli geometrik formlu kemer motifi içerisinde hareketlenmiştir. Bu kemer motifi ile Adana Ulu Cami'nin çeşmesi, Kahramanmaraş'ta bulunan Taş Medresenin türbesinin giriş kapısında da karşılaşılmaktadır. Yanlarda kum saati formunda başlık ve kaidelere sahip ince sütüncelerle sonlanmaktadır. Sarımtırak ve kırmızı rengin dönüşümlü kullanılması ile Zengi üslubu görülmektedir (**Görsel 11**).

Caminin mihrabı eksende yer almaktadır ve sarı ile kırmızının soluk tonlarında iki farklı renkli taş ile inşa edilmiştir. Zengi üslubu olan taşların atlamalı tek sıra olarak kullanılışı süsleme özellikleri arasındadır. Mihrabın batısında sekiz basamaktan oluşan ahşap minber yer almaktadır (Özkarıcı, 2012: 205). Planın gözle görülen statik bir problemi yoktur. Bu uygulama ile Selimiye ve Edirnekapı Mihrimah Sultan Cami'nde de karşılaşılr. Anadolu'da çok az rastlanan bu uygulamanın Kahramanmaraş'ta bulunması açısından oldukça dikkat çekicidir.

Camiden bağımsız taş malzemenen inşa edilen minare 30 metre yüksekliktedir. Zeminden iki basamak yükseklikte basık kemerli açıklıkla ulaşılan minarenin girişi kuzeydedir. Kaidesi kare kesitli olup oldukça yüksek tutulmuştur. Minare kaidesinde bulunan birer sıra atlamalı siyah ve beyaz taş uygulaması, Zengi etkilerini göstermektedir (**Görsel 12**).

Camide Zengi tezyinatı siyah, kırmızı ve sarı renklerdeki taşların kullanılması ve taş kapıdaki zikzak detaylı kemer formu ile oluşturulmuştur. Söz konusu eser geç dönem yapısı olarak yeniden inşa edildiği için Kahramanmaraş'taki önemli yapılardan da süsleme özellikleri alınıp dönemin getirdiği üslup devam ettirilmiştir.

Adana Ulu Camii

Adana Seyhan ilçesi, Ulucami Mahallesi, Kızılay Caddesinde yer almaktadır. Vakfiyelerde "Cami-i Cedid" olarak geçen camii, bazı kaynaklarda "Yeni Camii" olarak geçmektedir (Çam, 1988: 3; **Görsel 13**).

Yapı üzerinde üç ayrı kitabe yer verilmiştir. En eski kitabe, doğu kapısının üzerinde 1508 tarihli kitabe olup, Minberin üzerinde 1520, batıdaki avlu girişinin üzerindeki kitabede 1541 yılı yazmaktadır. Tarihlerle bakılarak 1508 yılında Ramazanoğlu Halil Bey tarafından inşasına başlanıp, yapının 1541'de

Piri Bey tarafından tamamlatıldığı ve ibadete açıldığı bilinmektedir (Çam, 1988: 3). Külliye olarak inşa edilen ve mimarı bilinmeyen yapı topluluğu, cami, türbe, medrese, konak, hamam ve bir çarşıdan oluşmaktadır.

Sıcak iklimin havasını hafifletmek için geniş yapılan son cemaat yeri, kuzeydeki dikdörtgen avlunun batısındaki bir sıra, kuzeyinde ise iki sıra halindeki revaklardan oluşur. Ayrıca güneşin içeriye girmesini engellemek için her iki yönde bir sıra sundurma bulunmaktadır (Çam, 1988: 3).

Adana Ulu Caminin harimi, 34.50x32.50 m. ölçülerindeki kareye yakın dikdörtgen planlı Ulu Camiye, doğu ve batı yöndeki iki kapı vasıtasıyla ulaşılan avludan geçilmektedir. Asıl ibadet mekânı, kible duvarına paralel dizilmiş dört sütun ile çapraz tonozlarla iki nefe ayrılmıştır (Bayhan, 2002: 211). Dıştan Memlüklü kubbelerini hatırlatan mihrap önünün sivri kubbesi, siyah ve beyaz taşlardan örülmüştür (**Görsel 14**). Fakat Adana Ulu Camii Kubbesi üstte daha sivri bir uca sahip olmasından dolayı Memlük etkisini baskın bir şekilde barındırmaktadır.

Mihrabı iki yanı sütunceli, kavsara kısmı mukarnaslı, mihrap nişi çini ile kaplıdır. Bu nişin etrafı, ortada ve köşelerde simetrik olarak dört adet düğümle kesilen bir bordürden oluşturulmuştur. Mihrabı üç taraftan çevreleyen bu kalın bordürlerin köşe düğümlerinin içine damla taşı, yan düğümlerinin içerisinde siyah beyaz mermer kakmalı ince geometrik şekiller işlenmiştir. Düğümler arasında kalan sivri uçlu dikine panolardan en altta yer alan karşılıklı ikisi hatai; üsttekiler ise vazoya veya anahtar deliği şeklinde yerleştirilmiştir (Çam & Çam, 2006/1982: 11-15/137). Mihrabı üç taraftan çevreleyen bu düğümlü bordür gibi daha içte nişin baş kemerini gösteren ve üsluplaşmış palmet motiflerinden meydana gelen bordür de siyah ve beyaz taşların sıralı kullanılmasıyla Zengi etkisini hissettirir. Bu baş kemer bordürü ile üstteki kitabe arasında kalan köşe boşluklarına ise Suriye'de Zengi eserlerinde çok sık, Anadolu'da ise bazı Selçuklu eserlerinde görülen uçları sivri bir şekilde biten düğümlü koltuk dolguları görülmektedir (Çam, 1988: 20; **Görsel 15**).

Nispeten ağır bir görünüme sahip olan minberin yan aynaları iç içe geçmiş üç adet üçgenin birleşiminden oluşmaktadır. Bu üçgenlerin dış kısmı beyaz, orta kısmı ise siyahtır. Merkezdeki beyaz zeminli üçgen, kompozisyon alanı olarak kullanılmıştır. Bu üçgen kompozisyonunun tam ortasındaki kabaranın etrafı, yıldızlar ve çokgenlerden ibaret geometrik desenlerin olduğu bir zeminle doldurulmuştur. Zengi etkisinde inşa edilen yapılarıdaki iki renkli taşın sıralı olarak kullanılması örneğine Adana Ulu Cami'nin minberinde de karşılaşılr (Çam, 1988: 11; **Görsel 15**).

Caminin doğu taç kapısı, Zengi etkili siyah ve beyaz taşların sıralı kullanıldığı sivri bir kemerin kuşattığı dikdörtgen pano şeklindedir. İri mukarnaslarla doldurulan kavsara yivli bir şekilde sona ermektedir. Kavsaranın içindeki kapı, düz lentoludur, bu lentonun hemen üstünde siyah zemin üzerine beyaz, kırmızı ve sarı renklerde taşlardan aynalı bir palmet zinciri yer almaktadır. Yukarıdaki kemer kovanını üç taraftan kuşatan süslü bir kitabe kuşağı ile sonlanmaktadır. Taç kapıda kullanılan bu süslemeler Suriye-Zengi üslubunun etkisinde kaldığını göstermektedir. Bahsi geçen doğu taç kapısı üslup olarak Selçuk İsa Bey Camisinin avlu giriş kapısına ve Bostancı Camisinin Harim giriş kapısına oldukça benzemektedir. Çok renkli taş işçiliği, dikey stalaktitler ve istiridye kabuğu yer almaktadır. Mukarnasların en alt sırası Rumilerle ve bir sıra lotus frizi ile bezenmiştir. Memlük etkisi taç kapıda da görülmektedir (Çam, 1988: 12-13; **Görsel 16**).

Batı taç kapısı Anadolu Selçuklu eserlerindeki taç kapıların bir benzeridir. Bunun sebebi, beden duvarlarından dışa taşkın dikdörtgen bir pano halinde olup, en üstte dandanlara yer verilmesindedir. Küçük bir eyvan şeklinde ele alınan taç kapı mukarnas kavsaralıdır. Mukarnaslı kavsara silme bir Bursa kemeri ile çevrelenmiştir. Mukarnaslı kavsara bursa kemeri formundaki bir silme ile çevrelenmiştir. Taç kapı form olarak Kahramanmaraş Ulu Caminin harim taç kapısına benzemektedir (Özüdoğru, 2002: 149; **Görsel 17**). Taç kapı üzerinde mukarnas konik örtü bulunmaktadır. Bu örtü içten ve dıştan mukarnaslarla süslenmiştir. Örtünün kasa kısmında selvi ağacı ve iki yanında taş zemin üzerine alçı kabartmalı Ejder motifi bulunmaktadır (Çam, 1988: 9). Bu taç kapının Mukarnas külahlı (Mahrutu) kubbe formu doğrudan Zengiler tarafından inşa ettirilen Sitte Zübeyde Türbesi geleneğinden alınmıştır (Çam&Bayhan, 1986/2020: 9/529; **Görsel 18**). Ejder motifi ise Bağdat Tıslımlı Kapı geleneğinden alındığını göstermektedir (Çam, 1986: 9; **Görsel 19**).

Doğudaki taç kapının Memlük üslubunda yapılmış olmasına karşı batı taç kapının ondan farklı ve Osmanlı Üslubuna yakın bir tarzda olması, Ramazanoğlu'nun tıpkı Dulkadiroğulları gibi hakimiyet değiştirmesiyle yakından alakalıdır (Çam, 1982: 135).

Adana Ulu Caminin avlu zemini mermer malzemedен inşa edilmiştir. Avlunun belli bölümlerinde siyah ve sarı renklerin damalı şekilde yerleştirildiği kompozisyonların kullanıldığı görülmektedir. Bahsi geçen bu kompozisyon Halep Ulu Caminin avlu zeminine oldukça benzer bir durumdur. Makaleye konu olan Gaziantep'te bulunan yapıların avlu zeminleri de bu kompozisyon ile hareketlendirilmiştir.

Yapının avludan harime girişi sağlayan üçlü giriş kapısının en dıştaki kemer yayı düğüm olarak birleşir, aynı kemerler en altta birer düğümün başlangıcı şeklindedir (**Görsel 20**). Bu düğüm motifi minarede gövdenin tam ortasındaki zeminden derin bir panonun dış düğümü ile mihrapta da yer almaktadır. Zengi düğümü motifleri makaleye konu olan Ramazanoğlu Medresesi ve Eyüpoğlu Camisinin minaresinde de yer alır.

Harimden bağımsız olan minare, avlunun kuzeydoğu kösesinde ve taç kapısının yanbasında yer alır. Kare planlı kaide üzerinde yükselen sekiz köseli minarenin gövdesi, ikisi düğümlü, besi düz toplam yedi silmeyle; ortada ise üst tarafı düğümlü ve dilimli bir şekilde sona eren rölyef kemerciklerle süslenmiştir. Mukarnaslı konsolların üzerine oturan şerefe, sekiz sütuncenin taşıdığı şemsiye şeklindeki bir örtü ile kapatılmıştır. Petek ise armut şeklindeki bir külahla sona ermekte olup dilimlidir (Çam, 1982: 137). Minare, Kahire ve çevresindeki Memlük yapılarının karakteristik görünüşünü kazanmıştır (Bayhan, 2002: 211-212). Minarede Zengi düğümlü kemerler ve iki renkli taşın sıralı olarak kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu düğüm süslemesi ve renkli taş kullanılması Gaziantep'te bulunan Eyüpoğlu Caminin minaresine oldukça benzemektedir.

Yapının çeşmesinde (**Görsel 21**), Kahramanmaraş Taş Medresenin Türbesinin giriş kapısında ve Acmeli Caminin giriş kapısında olduğu gibi zikzak şekilli geometrik formlu kemer motifleri vardır. Pencere detayları ve kemerlerinde de yine iki veya üç renkli taş işçiliğinin sıralı kullanımı görülmektedir. Ramazanoğulları'nın yaptırdıkları en önemli eser, Adana'daki Ulu Camidir. Selçuklu, Artuklu, Memlüklü, Suriye-Zengi ve Osmanlı etkilerini en iyi şekilde bünyesinde toplar (Çam, 1982: 135). Yine caminin harime ulaşımı üçlü kapı ile sağlanmaktadır (**Görsel 22**). Bu uygulama Zengiler tarafından inşa ettirilen Bosra Gümüştekin Medresesinin (1136) avludan dersane-mescit bölümüne

geçişte görülmektedir. Suriye'den Mısır'a kadar uzanan; renkli taş işçiliği ve mermer süslemelerin Anadolu'ya Zengi, Eyyubi ve Memlûk yoluyla gelmiş ve bu süslemelerin birçoğu Adana Ulu Camisinde kullanılmıştır.

Adana-Ramazanoğlu Medresesi

Adana Ulu Caminin doğusunda yer alan medresenin girişi, Ulu Cami'nin doğu kapısı tarafında yer almaktadır. (Çam, 1988: 31). Kitabesine göre Ramazanoğlu Piri Paşa tarafından yaptırılan eser 1540 yılının mayıs ayında tamamlanmıştır (Çam, 1988: 33-34). Yapı, zaman zaman farklı işlevlerle de kullanılmış, bir dönem fakirlerin barınağı haline gelmiş, 1960'lı yıllarda İmam-Hatip okulunun öğrenci yurdu olarak işlev görmüştür (Çam, 1988: 33).

Medreselerin genel şemasına uygun olarak bir avlu çevresinde dizilen mekânlarla biçimlenmiştir. Doğu, batı ve güney tarafında hücrelerle çevrelenen avlunun kuzeyinde dersane, kuzeybatı köşesinde Küçük Mescit yer almaktadır (Çam, 1988: 32).

Yapı plan olarak açık avlulu, tek katlı, iki eyvanlı medreseler gurubundadır. Dershane-mescit kısmı ile öğrencilerin ve medrese görevlilerinin kaldığı odaların bir kısmı günümüze gelebilmiştir. Her odasında niş ve ocak bulunan öğrenci odaları bir kapı ve bir pencereyle avluya açılmaktadır. Bu ocak nişler Osmanlı Dönemi mimarisinden etkilenildiğini göstermektedir. mekânlar, içten tonozla, dıştan kiremit kaplamalı beşik çatıyla örtülüdür.

Yapı, bezeme yönünden çok zengin sayılmaz. Ancak eyvanın doğu ve batı duvarında bulunan dikdörtgen iki pencereden ikincisi dama taşlı bir diş sırası ve merkezinde altı yapraklı bir çiçeğin yer aldığı altı kollu yıldızların birleşmesiyle meydana gelen geometrik desenli bir silmeyle çevrelenmiştir. Doğu duvarındaki pencerenin süslemeleri yarım kalmıştır (Çam, 1988: 32). Nişin köşeleri sütuncelerle, sivri kemerin çevresi ise ince bir silmeyle hareketlendirilmiştir. Taç kapı kemerinin tepesinde, dairesel bir motif oluşturarak dönen silme, Ulu Cami'nin giriş cephesinde olduğu gibi, kıvrımlarla sonlandırılmıştır. Buradaki düğüm motifi Zengi düğümü olarak bilinen motiftir ve Zengi üslubunun etkisidir (**Görsel 23**). Derin nişin içindeki basık kemerli giriş kapısının üzerinde kitabe bulunmaktadır (Çam, 1988: 31). Yapının taç kapısındaki kemer yayının birleştiği noktada Zengi üslubunun etkili olduğu Zengi düğümü dikkati çekmektedir. Yapının ana eyvana giriş kemerinde siyah ve beyaz taşın sıralı olarak kullanılması, Zengi etkilerini göstermektedir (**Görsel 24**).

Gaziantep-Ömeriye Camii

Gaziantep Şahinbey ilçesi, Düğmeci Mahallesinde yer alır. Caminin kim tarafından hangi yılda yapıldığı konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Gaziantep'in bilinen en eski camisi olan yapının ilk inşasının 1150 yılı olduğu düşünülmektedir. Tarihi konusunda fikir yürütülebilen 1210 tarihli bir tamir kitabesi bulunmaktadır. Caminin kimin yaptırdığı konusunda rivayet söz konusudur. Caminin Halife Hz. Ömer (r.a) zamanında, ya da Hz. Ömer'in (kızından olma) torunu Emevi Halifesi Ömer Bin Abdülâziz tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Hz. Ömer'in emriyle inşa olduğu Ömer Bin Abdülâziz tarafından onarıldığı da düşünülmektedir. Ayrıca camiye verilen ve iki Ömer anlamına gelen "Ömereyn" adı da kimin adına yaptırıldığı konusunda fikir vermektedir. Ömeriye Camii, Ömereyn'in yanı sıra "Cam-i Atik (Eski Cami)" ve tapınılacak yer anlamına gelen "Dapıncak" gibi isimlerle de anılmaktadır

(Çam, 2005: 341). 12. Yüzyılda inşa edilen caminin; Selçukluların mı, Zengilerin mi yoksa Eyyubilerin mi yaptırdığı hakkında bir söz söylemek doğru olmaz (Altın, 2015: 133).

Camii doğu-batı doğrultusunda enine düzen gösteren dikdörtgen plana sahiptir. Harim, ortada iki serbest ayak ve birbirine kemerlerle bağlanan enine iki, boyuna üç sahna ayrılmaktadır. Üst örtüde doğu ve batı bölüm sivri beşik tonoz, mihrap önü kubbe, giriş kısmı çapraz tonozla örtülüdür. Doğu tarafında tek şerefeli ve yapıdan bağımsız minaresi yer almaktadır. Minareye dışarıdan giriş sağlanmaktadır (Çam, 2005: 342) (**Görsel 25**).

Caminin taç kapısı tezyinat açısından boş bırakılmıştır. Diğer Gaziantep camilerinde olduğu gibi mukarnassız, siyah ve beyaz renkli taşların yatay çizgiler halinde dönüşümlü olarak kullanılması ile oluşturulmuştur (**Görsel 26**). Bu sıralı taş kullanımı Suriye-Zengi etkisidir. Tamamen taş malzmeden inşa edilen minare Gaziantep camilerinde görülen minareler formunda silindirik veya çokgen gövdeli genellikle tek şerefeli minarelerdir. Alt bölümde kare kaide pahlanarak çokgene dönüşür, çokgen gövdeden silindirik gövdeye geçişte kullanılan kuşak oldukça masiftir. Silindirik gövde oldukça masif bir bilezik ile şerefe althığına ayrılır. Şerefe bölümünün altı tek sıra dikey mukarnas sıraları ile hareketlenmiştir. Şerefe üzeri ahşap sivri bir külahla örtülüdür. Bu form tıpkı Kahramanmaraş Ulu Camii ve Adana Ulu Camii minareleri ile benzerlik göstermektedir. Minare üzerindeki şerefenin altında bulunan mukarnasların üslubu yapıdaki Zengi etkilerini yansıtır (**Görsel 27**).

Gaziantep'te çıkarılan "Keymik" olarak adlandırılan koyu renkli taş malzeme kullanılmıştır. Bu malzeme tüm Gaziantep camilerinde görülmektedir (Özgür Yıldız, 2016; 96). Bu durum yapılarda Zengi üslubunun uygulanmasında da kolaylık sağlamıştır.

İbadet mekânının kuzey tarafında köşk biçimli bir müezzin mahfili vardır. Adana Ulu Camii ile benzerlik gösteren mukarnas kavsaralı Mihrap, siyah, beyaz, sarı ve kırmızı taşlarla örülmüştür. Suriye-Zengi etkisi oldukça yoğun hissedilmektedir (**Görsel 28**). Caminin ahşap minberi hareketli bir sisteme sahip olup, cuma hutbeleri dışında duvar içerisinde yer almaktadır. Raylı sistemle içeri ve dışarı hareket ettirilen minber alandan tasarruf etmek amacıyla tasarlanmıştır. Minberin günümüzdeki hali 2006'da restorasyon görmüş olup, duvar içindeki özel alan boşluğu caminin ilk inşasında da benzer bir minber kullanımını açıklamaktadır (Çam, 2005: 345). Tezyinat açısından değerlendirildiğinde, masif olarak inşa edilen yapının hareketliliği iki ya da üç renkli taş işçiliği ile sağlanır.

Gaziantep-Bostancı Camii

Gaziantep merkez Şahinbey ilçesi Bostancı mahallesinde yer almaktadır. 1574/75 Hicri tarihinde ilk evresi inşa edilen yapı mevcut halini 1739 Hicri yılında almış, 1988 yılında restore edilmiştir (Çam, 2005: 229). Mimarı bilinmeyen yapıyı ilk banisi Ahizade Hacı Abdürrahman olup, 1738'deki büyük tamiri yaptıran kişi ise onun soyundan gelen Koca Battal Ağa'dır (Çam, 2005: 345). Günümüzdeki şeklini (**Görsel 29**) 1739 yılındaki görmüş olduğu tamirler sonucu almış olan yapı, kare planlıdır.

Harim 12.30 m. x 12.30 m. ölçülerinde, ortada ikişer yerleştirilmiş dört kare ayak üzerine oturan sivri kemerlerin taşıdığı çapraz tonozlarla örtülüdür (Çam, 2005: 345).

Mermerden yapılan minberi, kible duvarına dik olarak yerleştirilmiştir, üzerinde Zengi etkili siyah ve beyaz taşların sıralı kullanımı ile hareketlilik sağlanmıştır (**Görsel 30**). Minber külahını taşıyan

sütuncelerin başlıkları baklava dilimleriyle bezeli olup, Klasik Devir Osmanlı üslubundadır (Çam, 2005: 230).

Beden duvarlarından dışa taşkın olan harim taç kapısı küçük bir eyvan şeklindedir. Sivri bir kemer içerisine alınan taç kapı istiridye kabuğu biçiminde başlayan yedi sıra mukarnas kavsara ile bezelidir. Kapı kemeri mukarnas başlıklı silindirik gövdeli iki adet sütünce ile sonlanır. Söz konusu taç kapıda bulunan sütuncelerin kendi eksenini etrafında döndüğü görülmektedir. Mimar Sinan'ın Selatin camilerinde görülen bu uygulamanın, Anadolu'da örnekleri oldukça azdır. Taç kapının iç tarafında karşılıklı duran iki adet mukarnas kavsaralı mihrap nişi yer alır. Bu nişlerinin kavsaraları dikey stalaktitler Zengi eserlerinde görülen mukarnas uygulamasına benzerdir (**Görsel 30**). Asıl giriş kısmı olan cümle kapısı basık kemerlidir. Lamba zıvana tekniğinde yapılan kemerin bezemesi, siyah, kırmızı taş ve palmet desenlidir. Her iki tarafında selvi motifleri yer alan kitabenin kitabe ise siyah mermer zemin üzerinde beyaz sülüs hatla yazılmıştır. Adana Ulu Cami'nin (Doğu Taç Kapısı) Taç kapısına, Selçuk İsa Bey Cami'nin (Avlu Taç Kapısı) taç kapısına oldukça benzeyen Bostancı camii taç kapısına benzemektedir (**Görsel 31**). Sıralı biçimde kullanılan farklı renkli taşlar dikey stalaktit mukarnaslar ve istiridye kabuğu motifi bu benzerliği oluşturan bezeme öğeleridir.

Halep Ulu Caminin avlu zemini, siyah ve sarımtırak renkli taşların damalı biçimde dizilmesi ile oluşturulmuştur. Bu uygulama, çalışmaya konu olan Adana Ulu Caminin ve Gaziantep'te bulunan bazı camilerin avlu zeminlerinde de görülmektedir. Zeminde İki farklı rengin sıralı olarak kullanımı Zengi etkisidir. Camii bezemesi, avlu, minare, mihrap ve minberde oldukça baskındır. Diğer Gaziantep camilerinden farklı olarak süslemede çini malzemenin kullanımı göze çarpmaktadır.

Gaziantep-Eyüpoğlu Camii

Gaziantep'in merkez ilçesi Şahinbey'in, Eyüpoğlu Camii Sokağında yer almaktadır. Eserin kesin tarihi ve aynı zamanda kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Çeşitli kaynaklara göre Eyüboğlu Ahmet adlı bir Memlük bilim adamının yardımıyla yapılmış olan caminin 14. yüzyıldan kaldığı sanılmaktadır (Bayhan, 2002: 209). Yine bazı kaynaklara göre; Gaziantep şehri Eyyubi hakimiyetine girdiği dönemde, birçok yeni yapı inşa edilmiştir. Caminin Eyyübiler tarafından inşa edildiği ve isminin de Eyyübilerden aldığı rivayet edilmektedir (Çam, 2005: 242-43). Ancak öyle olmuş olsa bile caminin günümüz şeklini, 17.- 18. yüzyılda Osmanlılar zamanında aldığı bilinmektedir (Çam, 2005: 242-43). 1947 yılında bir onarım gördüğü bilinen yapı, Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiş ve 2015'te ibadete açılmıştır (**Görsel 32**).

Eyüpoğlu Camii, doğu-batı yönünde enine düzen gösteren dikdörtgen planlıdır. Geniş bir avlu, avlunun kiblesinde yer alan son cemaat yeri ve harimden meydana gelmektedir. Avluya üç yönden birer kapı ile ulaşım sağlanmaktadır. Siyah bazalt taş ile döşenen avlunun tam ortasında dama tahtası şeklinde bir süsleme panosuna yer verilmiştir. Gaziantep'te bulunan birçok camide olduğu gibi Suriye-Zengi üslubunda çok renkli taş işçiliği görülmektedir (**Görsel 33**) (Çam, 2005: 243-44).

Caminin asıl ibadet mekânı, yedi kemer gözlü kibleye paralel iki sahından meydana gelmektedir. Her bir sahında yedi kemer gözü olup çapraz tonozlarla örtülüdür.

Sarımtırak renkli taşlarla inşa edilen beden duvarlarının aksine taşıyıcılar siyah taşlarla örülmüştür. Avluda olduğu gibi iki farklı renk kullanımı tezyin açısından Suriye-Zengi etkilerini göstermektedir.

Alan aydınlatma konusunda oldukça başarılıdır. Harimde, doğu ve batıda simetrik ikişer pencere, kible duvarı üzerinde altı adet pencere vardır. Kible duvarına yakın zamanda iki pencere daha açılmıştır (Çam, 2005: 243-44). Yapıda bütün pencereler, sivri kemerli sathî niş içine alınmış, böylece duvarlar masiflikten kurtarılmaya çalışılmıştır. İçten sivri kemerli, dıştan düz atkılı bu pencerelerin pervazlarında siyah ve beyaz taş kullanımının da Suriye-Zengi süsleme anlayışını göstermektedir (**Görsel 34**).

Mihrap yarım daire kavsara içine alınmıştır. Üst kemer lamba zivana tekniğiyle döşenmiştir. Kavsara içinde zikzak motifli siyah taşlar kullanılmıştır. Mihrapta üç farklı renk kullanılmıştır (**Görsel 35**).

Kare bir kaide üzerine oturan silindirik gövdeli minare yapıdan bağımsızdır. Minare gövdesinin ortasında yer alan geniş süsleme kusağı birbirine Zengi düğümleri ile bağlanmış kemerlerden oluşmaktadır. Geniş süsleme kusağının altı ve üstü bileziklerle sınırlandırılmıştır. Bahsi geçen süsleme kusağının hemen alt bölümünün ortasında zencirek motifli bir bilezik kusağı, onun hemen altında da dilimli kemerlerden oluşan bir bilezik daha yer alır (Özgür Yıldız, 2016: 94). Gövdenin serefe altına yakın olan üst kısmında ise yuvarlak kemerlerden biçimlenmiş bir kusak bulunmaktadır. Şerefe altında ise bir sıra mukarnas dizisi yer almaktadır. Mukarnas dizisinin altında ve üstünde ise yoğun bir şekilde işlenmiş bitkisel kompozisyon içerikli süslemeler görülür (Özgür Yıldız, 2016: 94). Minarede yer alan Zengi düğüm motifleri (Altın, 2015: 537) Adana Ulu Camii (Minare Gövdesi), Ramazanoğlu Medresesi (Taç Kapıda)'nde görülmektedir (**Görsel 36**).

Renkli taş işçiliği düğümlerle birleşen taş kemeri ve zikzaklı süsleme detayı ile Zengi eserlerinde görülen süsleme özelliklerini yansıtır. Ayrıca yapı boyut olarak Gaziantep'in en büyük camileri arasında yer almaktadır (Çam, 2005:247).

Sonuç

Mimaride Zengi üslubu, Eyyübi döneminde Halep'te kullanımına devam edilmiş olasılıkla Halepli sanatçılar vasıtasıyla Anadolu Selçuklu sanat ortamına taşınmıştır. 13. yüzyılın ilk yarısı boyunca kullanılmış ve 13.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Mısır'da Memlük mimarlığına geçerek 15. yüzyılın başlarına kadar etkisini sürdürmüştür.

Osmanlı Memlük arasında tampon bölge oluşturan Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları Beylikleri Kahramanmaraş, Gaziantep ve Adana çevresinde hüküm sürmüştür. Gaziantep ve çevresi bir dönem Memlükler bir dönem Dulkadiroğulları tarafından yönetilmiş ve devletler arası siyasi etkileşim her yerde olduğu gibi bahsi geçen bu şehirlerde de sanata yansımıştır.

Suriye ve Irak bölgesinde Zengi üslubunda inşa edilen eserler, İran'daki Büyük Selçuklu üslubundan farklılık gösterir. Taş malzemenin yoğun kullanımıyla birlikte iki renkli taş bezemeler, stalaktit kavsaralar, süslü kilit taşları, mukarnas külahlı kubbeler, düğüm motifli ve zikzak detaylı kemerler gibi süsleme özellikleri Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep örneklerinde de daha çok kemerlerde, taç kapılarda, minarelerde görülmüştür. Bahsi geçen bu formlar siyasi etkileşimler neticesinde Artuklular yoluyla Anadolu'ya da yansımıştır. Zengi üslubunu Anadolu dışında Mısır'da hakimiyet kuran

Memlüklerde de görmek mümkündür. Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları beyliklerinde bu süsleme öğelerinin kullanımında Memlüklülerin etkisi olduğu düşünülmektedir (Öney, 1976: 121; Bayhan, 2002: 206).

Form olarak birbirlerini tekrarlayan minareler genellikle yapıdan bağımsız inşa edilmiştir. Tarihi bilinen en erken minare Kahramanmaraş Ulu Camii minaresidir. Bu minare formu diğer minarelere öncü olmuştur. Bu form; altta kare kaideli, gövdeye geçişte pahlanarak çokgen ya da silindirik formludur. Süsleme, Zengiler döneminde inşa edilen Asi nehri kıyısında Hama Cami-i Nuri'nin minaresine oldukça benzerdir (Bayhan, 2020: 521). Bu minaredeki süsleme, farklı renkteki taşların sıralı kullanımı, dikey stalaktitli mukarnaslı şerefe atları ve düğüm motifleri Zengi üslubundadır. Türk Sanatında pek karşılaşılmayan bu tip minare formu, daha çok Memlük sanatında görülen güneyli etkilerdir (Gündoğdu, 2002: 780; **Görsel 37**).

Yapılarda baskın olarak iki veya üç renkli taşların sıralı kullanımı görülmektedir. Bu tezyinat camilerin avlu zeminlerinde, pencere söve ve lentolarında, taşıyıcı elemanlarda, mihrapta, minberde ve taç kapıda yoğun olarak uygulanmıştır. Zengiler döneminde inşa edilen Halep Ulu Cami'nin (1185) avluya bakan cephesinde aslında Artuklulara mal edilen fakat Zengiler döneminde yapılan Urfa Ulu Cami'nin (1104) giriş kapısındaki tezyinata benzerdir (Bayhan, 2020: 520). Burada bölgeye has renkler tercih edilmiş, siyah ve sarımtırak renkler ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Halep Ulu Cami'nin (1185) taç kapısında görülen taş işçiliği çalışmada bahsi geçen Adana Ulu Camii, Gaziantep'te bulunan Ömeriye, Bostancı, Eyüpoğlu camilerinin mihrap nişlerinde kullanılmıştır. İki farklı rengin sıralı şekilde kullanıldığı bu işçilik Zengi Devleti'nin kullandığı bir süslemedir ve kendisinden sonra kurulan devletlere öncü olmuştur.

Orta Çağ'da Anadolu Türk mimarisinde kapı, pencere ve mihrapta da kullanılan ve Halep Ulu Cami (1185) ile Zengilere mal edilen düğüm motifinin Hitit, Mısır ve Yunan medeniyetlerinde de sevilerek kullanıldığı görülmektedir (Çakmakoğlu Kuru, 2008;41). Düğüm motifinin ayrıca Türk ve Arap ikonografisinde de kullanılan düğüm motifi ile bir yandan bir şeye bağlılık diğer yandan bir bilinmezliğe işaret edilmiş olduğu ifade edilmektedir (Çakmakoğlu Kuru, 2008: 45). Adana Ulu Cami'nin mihrabında, giriş kapısının kemer yaylarında ve minaresinde, Adana Ramazanoğlu Medresesi'nin giriş kapısının kemer yayında da bu motifi görmek mümkündür. Gaziantep'te Eyüpoğlu Cami'nin minaresinde de bu uygulamayla karşılaşılmaktadır. Gaziantep'te Eyüpoğlu Cami'nin minaresinde görülen düğüm motifi Ramazanoğlu beyliği ile Batı Anadolu'da Selçuk İsa Bey (1375) eserlerinde görülmektedir (**Görsel 38**).

Antik Çağ'da görülen zikzak, testere dişi veya Chevron (Tanman, 1999: 87) olarak adlandırılan ve aynı kökten çeşitlendiği düşünülen motifin Orta Çağ Anadolu'sunda da farklı sıklıkla kullanıldığı düşünülmektedir (Kolay&Erdoğan, 2019;254). Hem Avrupa'da hem de Anadolu'da kullanılan motif benzer biçimde özellikle Orta Çağ'da görülmüştür. Daha sonraları inşa edilen Musul Cami-i Nur'daki Bedreddin Lülü mihrabı (Bayhan, 2020: 522) ile Zengilere mal edilen bu zikzak detaylı kemer motifi, Kahramanmaraş (Taş Medrese-Türbe, Acemli Cami), Adana (Adana Ulu Cami) ve Gaziantep (Eyüpoğlu Cami) örneklerinde sevilerek uygulanmıştır.

Çalışmaya konu olan şehirlerin tarihine bakıldığında siyasi ilişkilerin sanatı etkilediği görülmektedir. Minare formlarını ve süslemelerini doğrudan Eyyübiler ve Memlûkler üzerinden alan bu şehirlerin mimari tezeyinatında Osmanlı'nın izlerinin olduğu görülmektedir.

Bu bilgiler ışığında denilebilir ki, kendine has bir karaktere sahip olan Zengi üslubu hem mimari elemanlarda hem de süslemelerde yapılara daha da zengin görünüm sağlayarak estetiği arttırmıştır. Bu üslubun merkezini Suriye olarak düşünüldüğünde ve ele alınıp örneklerle bakıldığında sanatın yayılımında farklı coğrafyalarda değişik şekillerde veya birebir uygulanabildiğini, yine uygulandığı coğrafyada kaynaklara yakınlığın önemli olduğu söylenebilir. Ayrıca her dönemde olduğu gibi sanatın sanatçılarla yayıldığını da bu çalışmada bir daha vurgulamak yerinde olacaktır.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep Örnekleri Işığında Suriye-Zengi Üslubunun Mimari Süslemeye Etkileri" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Alptekin, C. (1989) *Aksungur*. DİA. 2: 296. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/aksungur--selcuklu> (14.12.2022).
- Aslanapa, O. (2017). *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Atak, E. (2011). Zilede'ki Osmanlı Camileri. *Tarihi ve Kültürü ile II. Zile Sempozyumu*. s. 55-72.
- Altın A. (2015). Gaziantep Türk-İslam Mimarisi (Eyyubiler'den Cumhuriyet'e). Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Altın A. (2010). Kahramanmaraş Kent Dokusunda Anıt Eserler. *Dağların Gazeli Maraş*. Yapı Kredi Yayınları. S. 233-269.
- Bayburtluoğlu, Z., *Kahraman Maraş'ta Bir Grup Dulkadiroğlu Yapısı*. Vakıflar Dergisi, S. X, Ankara, 1973, 234-250.
- Bayhan A. A. (2004). Güneydoğu Anadolu'da Memluk Hâkimiyeti ve Bunun Maraş'a Yansımaları. *I. Kahramanmaraş Sempozyumu* (6-8 Mayıs 2004, Kahramanmaraş), I, İstanbul, 2005, s. 367-373.
- Bayhan A. A. (2020). Ortadoğu'da Selçuklu Sanatı ve Kültürünün Müdavimleri: Zengiler Örneği. *Uluslararası Selçuklu Tarihi Coğrafyası (Suriye, Irak, Filistin) Sempozyumu* (25-27 Ekim 2019, Konya) Kitabı. Konya. s. 515-545.
- Bayhan, A. A. (2002). *Güneydoğu Anadolu'da Memlûk Sanatı*. Türkler, C. VI, Ankara, 202, 217.
- Bezer, G. Ö. (2013). *Zengiler*. TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zengiler#1> (14.12.2022).

- Çakmakoglu Kuru, A. (2008). *Orta Çağ Anadolu Türk Mimarisinde Düşüm Motifi ve İkonografisi*. Erdem, (51), 23-52. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/43876/539871>.
- Çam, N. (1982). *Ramazanoğulları Beyliği Mimari Eserlerinden Adana Ulu Câmii*. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, o (5), s. 129-157.
- Çam, N. (1988). *Adana Ulu Camii Külliyesi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:982.
- Çam, N. (2005) *Türk Kültür Varlıkları Envanteri 01*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gündoğdu H. (2004). Dulkadirli Camii Minareleri. *I. Kahramanmaraş Sempozyumu* (6–8 Mayıs 2004, Kahramanmaraş), I, İstanbul, s. 774-785.
- Gündoğdu, H. (1986). *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 657.
- Kara, F. (2020). Musul ve Çevresi: Zengiler Dönemi (1127-1233) Sosyal Hayat. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, IV (1), 45-60. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/otad/issue/56107/767595>.
- Koç, K. (2010). *Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fizik Yapıya Etkisi*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.
- Kolay, E. & Erdoğan, O. (2019). *Zikzak: Bir Ortaçağ Motifinin Anadolu Yansımaları*, *Mediterranean Journal of Humanities* 9(1):241-256
- Öney, G. (1976). İslam Süsleme ve El Sanatlarına Türklerin Katkısı. *İslam Sanatında Türkler* İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları, s.s. 118-129.
- Özgür Yıldız, Ş. (2016). “Gaziantep Camilerinde Görülen Bazı Güneyli Etkiler” *Sanat Tarihi Dergisi* Cilt/Volume: XXV, Sayı/Number:1 Nisan/April 2016, 85-110.
- Özkarı, M. (2007) . *Türk Kültür Varlıkları Envanteri 46*, C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Özkarı, M. (2012). *Kültür Hizmetleri Serisi C. 1*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Özkarı, M. (2012). *Kültür Hizmetleri Serisi, C. 4*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Özüdoğru, S. (2002). Ramazanoğulları Beyliği Mimari Eserlerinde Süslemeler. *Türkler Ansiklopedisi*. C., 8, Ankara. s. 143-155.
- Salih, H. (1992) *Irak'ta Türk Mimarisi Selçuklular ve Zengiler Mimarisi* Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tanman B. (1999). Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Memluk Etkileri *Osmanlı Mimarlığının 7. Yüzyılı “Uluslarüstü Bir Miras”*. İstanbul s. 82-90.
- Tekin R. (2004). Zülkadir Beyliği Zamanında Maraş'ta Kurulan Medreseler. *I. Kahramanmaraş Sempozyumu* (6–8 Mayıs 2004, Kahramanmaraş), I, İstanbul, 2005, s. 787–796.

Uluçam, A. (1988). *Bağdad'da Abdulkadir Geylani (K.S.) Külliyesi*. Vakıflar Dergisi Sayı: 20. ss. 63-84. Mas Matbaacılık.

Görseller

Görsel 1: Maraş Ulu Cami
Taç Kapısı

Görsel 2: Maraş Ulu Camii Minaresi
<https://www.akmb.gov.tr/Bilgi.aspx?ID=337>
25.10.2022.

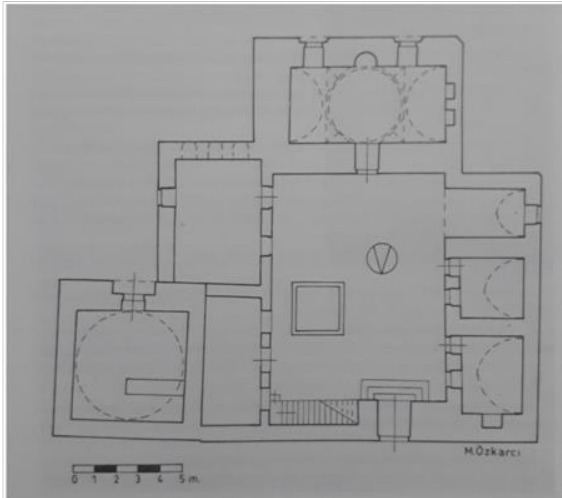
Görsel 3: Maraş Ulu Cami
<https://www.akmb.gov.tr/Bilgi.aspx?ID=337>
25.10.2022.

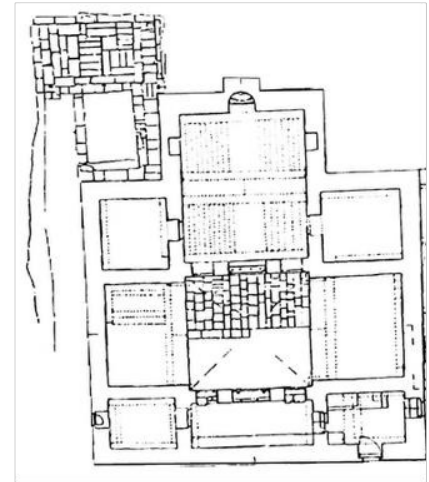
Görsel 4: Taş Medrese'nin genel Görünümü
(<https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-152549/tas-medrese.html>, 21.10.2022).

Görsel 5: Taş Medresenin Süsleme Detayları

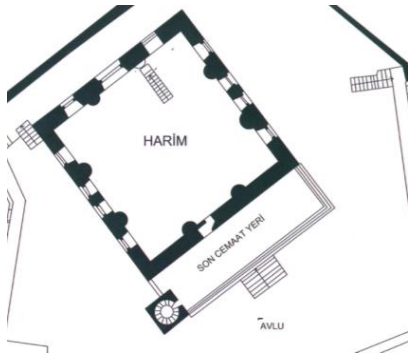
Görsel 6: Maraş Taş Medrese-Türbe Planı
(M.Özkarıcı, 2007)

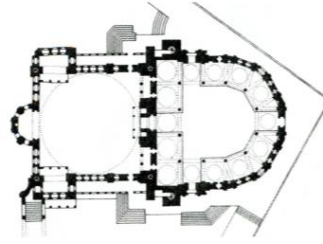
Görsel 7: Bosra Gümüştekin
Medresesi Planı
[https://
www.sanatinjolculugu.com/
gumustekin-medresesi/](https://www.sanatinjolculugu.com/gumustekin-medresesi/)
26.12.2022

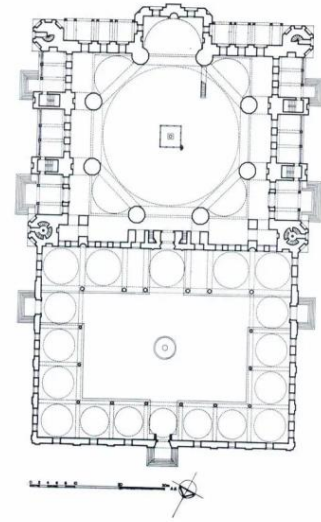
Görsel 8: Türbenin Giriş Kapısı

Acemli Camii Plan (M.Özkarıcı, 2007)

Nur-u Osmaniye Camii Planı (Cerasi, 1999)

Edirne Selimiye Camii Planı
<https://www.sanatinvolculugu.com/selimiye-caminin-kusuru-elif-ozcan/>

12.04.2022.

Görsel 9: Acemli Cami, Nur'u Osmaniye Cami, Selimiye Cami'nin Planı

Görsel 10: Kahramanmaraş Acemli Camii'nin Genel Görüntüsü

Görsel 11: Kahramanmaraş Acemli Camii'nin Giriş Kapısı

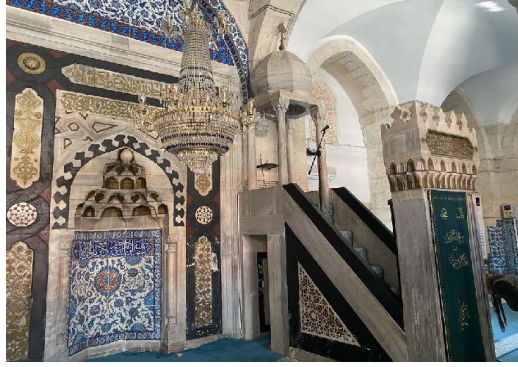
Görsel 12: Kahramanmaraş Acemli Camii'nin Minaresi

Görsel 13: Adana Ulu Camii'nin Genel Görüntüsü ve Batı Taç Kapısında bulunan Mukarnas Detaylı Kubbesi <https://okuryazarim.com/adana-ulu-cami/> 25. 10.2022.

Görsel 14: Adana Ulu Camii'nin Mihrap Önü Kubbesi

Görsel 15: Adana Ulu Caminin Mihrabı ve Minberi

Görsel 16: Adana Ulu Camii Avlusunun Doğu Taç Kapısı

Görsel 17: Adana Ulu Camii Avlusunun Batı Taç Kapısı

Sincar Sitte Zeynep Türbesi
Kaynak: Bayhan, 2020, Foto. 23.

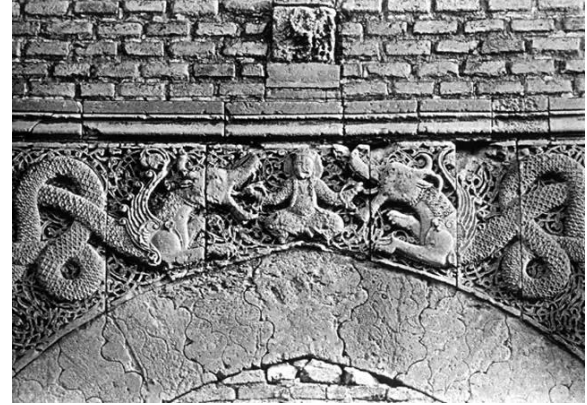

Adana Ulu Camii Batı Taç Kapısındaki Mukarnaslı Kubbe

Görsel 18: Sitte Zeynep Türbesi ve Adana Ulu Cami'nin Batı Taç Kapısının Kubbeleri

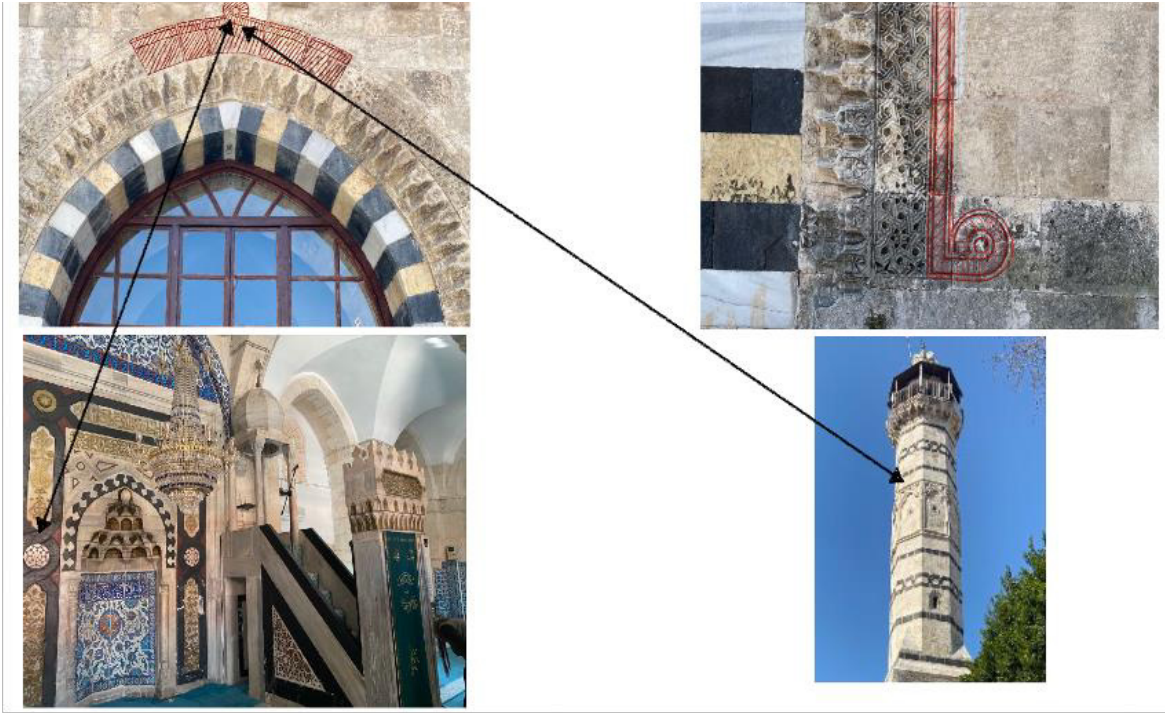
Adana Ulu Cami'nin Batı Taç Kapısının Kubbesinin Altında Yer Alan Selvi Ağacı ve Ejder Motifleri
Kaynak: Çam, 1988, Foto. 20a.

Bağdat Tılsım Kapısında Bulunan Yılan ve Ejder Motifleri

Kaynak:
https://www.archnet.org/sites/3832?media_content_id=5371 29.12.2022

Görsel 19: Adana Ulu Cami ve Bağdat Tılsım Kapısında Bulunan Ejder Motifleri

Görsel 20: Adana Ulu Cami'de Bulunan Zengi Düğümleri
Çizim: Şener Sönmez

Görsel 21: Adana Ulu Cami'nin Çeşmesi

Görsel 22: Adana Ulu Cami'nin Hatime Giren Üçlü Giriş Kapısı

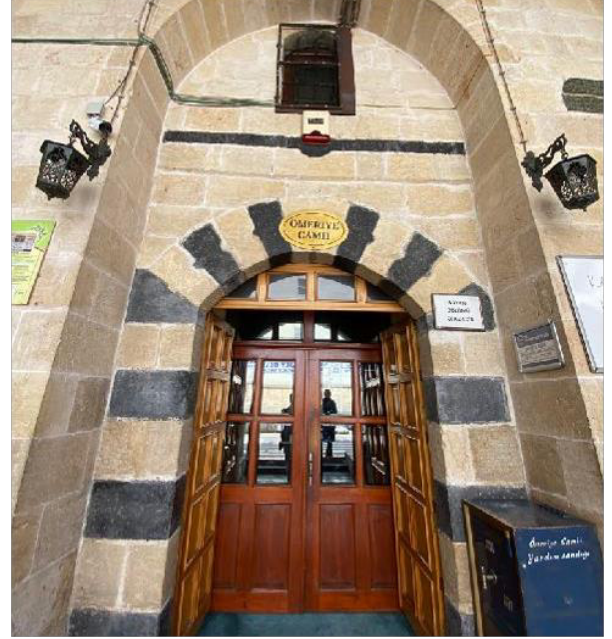
Görsel 23: Ramazanoğlu Medresesinin Giriş Kapısı

Görsel 24: Ramazanoğlu Medresesinin Ana Eyvana Giriş Kemerli

Görsel 25: Gaziantep Ömeriye Cami'nin Genel Görüntüsü
Kaynak: Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müd. 17. 04.2022

Görsel 26: Gaziantep Ömeriye Cami'nin Taç Kapısı

Görsel 27: Gaziantep Ömeriye Cami'nin Minaresi

Kaynak:

https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=28153 17.04.2022.

Görsel 28: Gaziantep Ömeriye Cami'nin Mihrabı

Görşel 29: Gaziantep Bostancı Cami'nin Genel Görüntüsü

Kaynak:

<https://www.sahinbey.bel.tr/idet/426/122/bostanci-camii> 17.04.2022.

Görşel 30: Gaziantep Bostancı Cami'nin Minberi ve Mihrabı

Selçuk İsa Bey Avlu Giriş Kapısı
https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=34045 30.03.2022.

Adana Ulu Camii Doğu Taç Kapısı

Bostancı Camii Taç Kapısı

Görşel 31: Selçuk İsa Bey Cami, Adana Ulu Cami ve Bostancı Cami'nin Taç Kapılarının Karşılaştırılması

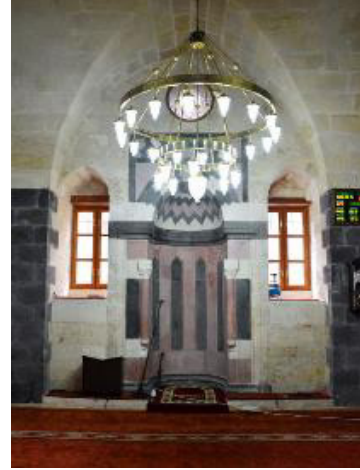
Görşel 32: Gaziantep Eyüpoğlu Cami'nin Genel Görüntüsü

Görşel 33: Gaziantep Eyüpoğlu Cami'nin Avlu Zemini ve Taç Kapısı

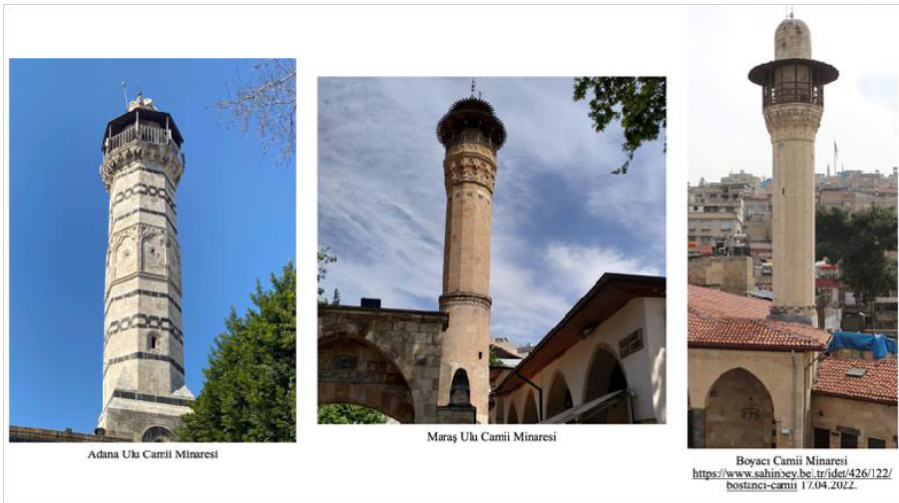
GörSEL 34: Gaziantep Eyüpoğlu Cami'nin Cephe Pencereleeri

GörSEL 35: Gaziantep Eyüpoğlu Cami'nin Mihrabı

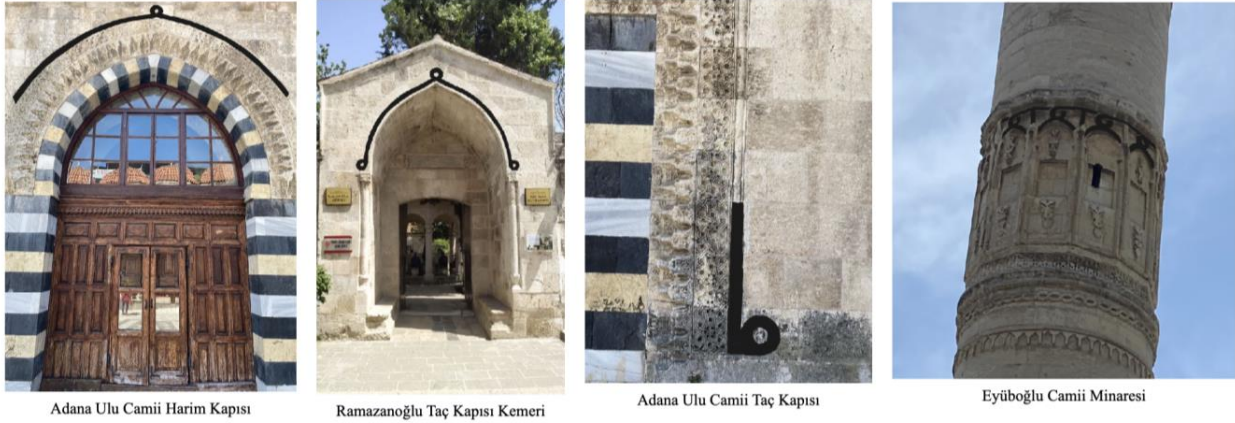
GörSEL 36: Gaziantep Eyüpoğlu Cami'nin Minaresi ve Minaresinde Bulunan Zengi Düğümleri

Hama Cami-i Nuri Minaresi
https://tr.wikipedia.org/wiki/Yaküt_el-Hamevi#/media/Dosya:Hama-AlNouri_minaret.jpg 29-12.2022.

GörSEL 37: Minarelerin Karşılaştırılması

Görsel 38: Makalede Konusu Geçen Zengi Düğümlerinden Örnekler

Extended Abstract

The article of the study is the effects of Zengi style on architectural decoration and religious examples in the cities of Kahramanmaraş, Gaziantep and Adana, where these effects can be seen beautifully.

Great Seljuk Sultan Melikşah conquered Aleppo in 1086 and appointed Aksungur as governor, but Aksungur was killed because he rebelled against Tutuş (1086-1094), brother of Melikşah from Damascus Seljuks. Thereupon, Aksungur's son İmadeddin Zengi, became Atabey in 1127 and established the Atabeks state in Iraq and Mosul. When İmadeddin Zengi died in 1146, the state of Zengi was divided between his sons Nureddin Zengi, who was in Syria, and Seyfeddin Gazi I, who was in Mosul and Iraq. The Atabeks of Damascus, founded in 1104 by Tuğtekin, the slave of Tutuş, ended with the capture of Damascus by Nureddin Zengi in 1154. After the death of Nasuriddin Mahmud, the vizier in 1233, the vizier Bedreddin Lü'lü and his family are known as the last dynasty of the Mosul Atabeks (1233-1262). The Zengi state, which was founded by İmadeddin Zengi, the son of Aksungur, one of the Great Seljuk chiefs, had its best period in the period of Nureddin Zengi (1118-1174). Dulkadiroğlu and Ramazanoğlu Principalities, which formed a buffer zone between the Ottoman Mamluks, ruled around Kahramanmaraş, Gaziantep and Adana. Gaziantep and its surroundings were ruled by the Mamluks and Dulkadiroğlu for a while, and the political interaction between states was reflected in art in these cities as well as everywhere else.

Zengi Architecture is based on the tradition of Seljuk art. Together with Nureddin Zengi, a new style of architectural decoration was dominant in Aleppo and Damascus. Saladin, who grew up in Nureddin Zengi's palace, ensured that the Zengi decorations, which developed from the Seljuk tradition, continued in Syria with the Ayyubid State he founded.

Zengi style in architecture continued to be used in Aleppo during the Ayyubid period, and was probably carried to the Anatolian Seljuk art scene by the artists from Aleppo. It was used throughout the first half of the 13th century, and from the second half of the 13th century, it continued to influence Mamluk architecture in Egypt until the beginning of the 15th century. The works built in the Zengi style in Syria and Iraq differ from the Great Seljuk style in Iran. Along with the intensive use of stone material, ornamental features such as bicolored stone decorations, stalactite caissons, ornate keystones, domes with muqarnas cones, knot motifs and zigzag detailed arches are also seen mostly on arches, crown doors and minarets in Kahramanmaraş, Adana and Gaziantep. These aforementioned forms were also reflected in Anatolia through the Artuqids as a result of political interactions. It is possible to see the Zengi style among the Mamluks, who ruled in Egypt outside of Anatolia. It is thought that the Mamluks influenced the use of these ornaments in the Dulkadiroğlu and Ramazanoğlu principalities.

Looking at the history of the cities that are the subject of the article, it is seen that political relations affect art. It is seen that there are traces of the Ottoman Empire in the architectural decoration of these cities, whose minaret forms and decorations are directly taken from the Ayyubids and Mamluks.

As a result of this information, it can be said that the Zengi style, which has a unique character, has increased the aesthetics by providing an even richer appearance to the structures both in architectural elements and decorations. Considering Syria as the center of this ornament and looking at the examples, it can be said that

different geographies can be applied exactly or in different ways in the spread of art and proximity to the sources is important in the geography where it is applied. In addition, it would be appropriate to emphasize in this study that art spreads with artists, as in every period.

Geliş Tarihi / Received Date
27.09.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
28.12.2022

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Muhabbet Tılsımı Romanında Batılı İfade Eden Söz Varlığı¹

Vocabulary Expressing Superstition in Hüseyin Rahmi Gürpınar's Novel Muhabbet Tılsımı

Hakan ÇELEBİ²

Öz

Bir dilin söz varlığı, o toplumun tarihini, yaşayış şeklini, inançlarını yansıtan önemli bir unsur ve aynı zamanda o dilin zenginliğini belirten değerli bir ölçüttür. Türk dilinin söz varlığı da Türk kültürünün yansıtıcısı olarak eşsiz bir hazine niteliğindedir. Türkçe, günümüzde Türkolog ve dilbilimciler için vazgeçilmez bir araştırma sahası hâline gelmiş, söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar gün geçtikçe önem kazanmaya başlamıştır.

Bu çalışmada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Muhabbet Tılsımı* romanında yer alan inanç kaynaklı batıl söz varlığı üzerinde durulmuş, romanda ön plana çıkan batıl söz varlığı ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Batılı belirten söz ve söz grupları kendi içerisinde 13 konu başlığı altında gruplandırılmış; her sözcük, sözlük anlamı ve cümle içerisindeki örnek kullanımıyla verilmiştir. Mevcut söz varlığında tür bakımından ad, sıfat, fiil özellikli sözcüklerle yapı bakımından basit, türemiş ve birleşik sözcükler de yer almış; köken bakımından daha çok doğu kökenli Arapça, Türkçe, Farsça ve Arapça + Türkçe sözcüklerin yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada ayrıca batılı ifade eden bazı sözlerin -cümlede elde edilen misallerine göre- eş dizimli kullanımlarına yer verilmiştir. Eş dizimli kullanımlar genellikle ad tamlaması, sıfat tamlaması, birleşik fiil ve deyim özelliği taşımaktadır. Ek olarak sözcüklerin eş dizimli şekillerinin anlamları verilmemiş bunun yerine cümle içerisindeki örnek kullanımları ile yetinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Rahmi Gürpınar, roman, batıl, söz varlığı, eş dizimlilik.

Abstract

The vocabulary of a language is an important element that reflects the history, way of life and beliefs of that society, as well as a valuable criterion that indicates the richness of that language. The vocabulary of the Turkish language is also a unique treasure as a reflector of Turkish culture. Today, Turkish has become an

¹ Bu çalışma, 17 Mayıs 2022 tarihinde düzenlenen Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: hakancelebi52@outlook.com, ORCID ID: 0000-0002-0461-3272

indispensable research field for Turcologists and linguists, and studies on vocabulary have started to gain importance day by day.

In this study, the belief-based superstitious vocabulary in Hüseyin Rahmi Gürpınar's novel Muhabbet Talsım is emphasized you need transition here the superstitious vocabulary that comes to the fore in the novel is examined in detail. Words and phrases that indicate superstitious are grouped under 13 topics and each word is given with its dictionary meaning; example usage in the sentence. In the existing vocabulary, noun, adjective, verb-specific words and simple, derivative and compound words in terms of structure are also included; it has been determined that mostly Eastern origin Arabic, Turkish, Persian and Arabic + Turkish words are predominant in terms of origin.

The study also includes collocational uses of some words that express consider superstition -according to the examples obtained in the sentence. Colloquial usages generally feature noun phrases, adjectives, compound verbs and idioms. In addition, the meanings of the collocation forms of the words were not given, instead, the use of examples in the sentence was contented.

Keywords: Hüseyin Rahmi Gürpınar, novel, superstition, vocabulary, collocations.

Giriş

Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944) Tanzimat, Servet-i Fünun, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde eserler veren edebiyatımızın önemli hikâye ve roman yazarlarımızdan birisidir. "Yazarlığa 1884'te Ceride-i Havadis'te yayımlanan "Bir Genç Kızın Âvâze-i Şikâyeti" ve hemen ardından "İstanbul'da Bir Frenk" hikâyesiyle adım atar. İlk romanı Şık'ı (Ayna) 1887'de tamamlar ve Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı Tercüman-ı Hakikat'e gönderir." (Gürpınar, 2021: 8)

Eserlerinde her tipten, her yaştan, her kesimden karakterler görmek mümkündür. "İstanbul hanımefendileri, İstanbul beyefendileri, evlatlıklar, öksüz ve yetimler, yoksullar, dadılar, kalfalar, kâhyalar, bürokratlar, küçük memurlar, polisler, yazarlar, mülkiyeliler, hukukçular, askerler, doktorlar, eczacılar, tüccarlar, öğretmenler, din adamları, politikacılar, şairler, müzikseverler, ressamlar, tiyatrocular, sporcular, harp zenginleri, vurguncular, mirasyediler, iç güveyiler, dullar, gayrimeşru çocuklar, dolandırıcılar, dilenciler, eşkiyalar, fahişeler, metresler, muhabbet tellalları, hovardalar, şıpsverdiler, fedakârlar, iffetsizler, namussuzlar, alafanga tipler, dejenere tipler, züppe tipler, dedikoducular, fettanlar, Fransızlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Ruslar vb." (Gürpınar, 2021: 9) Ayrıca yazarın eserlerinde batıl inançlı karakterlerin fazla sayıda bulunması dikkat çekici bir unsurdur. "Romanlarda bu karakterler gerçek hayattaki gibi konuşturulurlar. Eğitimlerine uygun söz dağarcıkları, ağız özellikleri, şiveleri, ifade biçimleri, kullandıkları argo sözler yazıya geçirilmiştir." (Gürpınar, 2021: 10)

Çeşitli konularda yazan Gürpınar, döneminin toplumsal hareketliliği üzerine bilgiler vermiş ve o dönemin güncel sorunlarıyla karakterlerin psikolojik, sosyolojik durumlarını eserlerine yansıtmıştır. Gürpınar'ın işlediği belirgin konular şunlardır: Türk toplumuna aykırı alafanga tipler, kişilerin

yoksulluğu, aile geçimsizliği, uygun olmayan evlilikler, felsefe odaklı karakterler, hasta tipler, polisiye unsurlar, psikolojik sorunlar, batıl inançlar vb.

Gürpınar'ın romanlarından biri olan *Muhabbet Tılsımı*³, batıla inanan veya inanmak isteyen karakterleri işleyen bir eserdir. Romanda, bir tılsımın karşı cinsle muhabbeti, aşkı, sevgiyi arttıracığına inanılır ve bu tılsım etrafında batıl inançlar silsilesi oluşturulur. Bu eser dışında, Gürpınar'ın batılı konu edinen ve batıla inanan tipleri anlatan başka eserleri de bulunmaktadır. *Cadı*, *Efsuncu Baba*, *Gulyabani*, *Şeytani İşi*, *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*, *Mezarından Kalkan Şehit*, *Şeytan İşi* gibi.

Muhabbet Tılsımı, içeriğinde tamamıyla batıl inancı esas aldığı için batılı ifade eden söz varlığı açısından oldukça zengin ve incelemeye değer bir eserdir. Bilindiği gibi, “Bir dilin söz varlığı, o dilin tarihine geniş ölçüde ışık tutmakta, yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, sözdizimi ve anlam değişikliklerini yansıtmakta, hangi dillerin etkisiyle, ne türden değişimlerin gerçekleştiğini göstermektedir.” (Aksan, 2018: 19).

Bu çalışmada *Muhabbet Tılsımı* romanı kapsamında batıl söz varlığı araştırılmış; elde edilen veriler uygun bir biçimde tasnif edilmiştir. Söz varlığı çalışmaları genellikle sözlükler üzerinden yapılan tematik çalışmalardır. Bu çalışmada; okuyucuya bir sözlük çalışması sunmak yerine, romanın kendisini temel alan bir söz varlığı araştırması yapılmıştır. Çalışmanın iskeletinin ortaya çıkarılmasında ise romanın konu yönünden batıl kavramını ayrıntılı bir şekilde ele alması ve bu kavramın eserde fazlasıyla ön planda bulunması etkili olmuştur.

Batıl; gerçek dışı, akla ve mantığa sığmayan halk inanışlarıdır. TDK Güncel Türkçe Sözlük'te⁴ ise sıfat görevli dört anlamda karşılanmıştır: “1. İnançlar bakımından gerçek olmayan. 2. Çürük, temelsiz, asılsız. 3. Boş, beyhude. 4. Geçersiz.”

Romanda batıla dayalı söz varlığının tespitinde en zorlandığımız kısım sözcüklerin batıl inanca mı, yoksa dini bir inanca mı dayalı olduklarını ayırt etme işi olmuştur. Bu noktada bu ayrımı kesin olarak yapabilmek için sözcüklerin din bilgisi terimi olup olmadıkları kontrol edilmiş; sözcüklerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakılmış; buna göre ilgili söz varlığı çalışmaya dâhil edilmiştir. Romanda, tespit edilen batıla dayalı söz varlığı 13 başlık altında toplanmış, sözcük anlamları TDK Güncel Türkçe Sözlük⁵ ve Parlatır'a (2014) göre verilmiştir. Ayrıca sözcüklerin cümle içerisinde kullanımlarına göre eş dizimli biçimleri de ilgili bölümde gösterilmiştir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Muhabbet Tılsımı* kapsamında ortaya çıkan söz varlığı ve söz varlığına dayalı anlamsal sınıflandırma şu şekildedir:

³ Bu çalışmada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Muhabbet Tılsımı* romanının şu baskısı kullanılmıştır: Hüseyin Rahmi Gürpınar (2021). *Muhabbet Tılsımı* / Hüseyin Rahmi Gürpınar; hazırlayan: Sezer Özyaşar Şakar; yayın yönetmeni: Emine Gürsoy Naskali. Ankara: TDK Yayınları, 1. Baskı, 254 s. <https://emagaza-tdk.ayk.gov.tr/assets/ebook/1837.pdf>

⁴ <https://sozluk.gov.tr/>

⁵ Bu çalışmada batılı ifade eden sözcükler tanımlarken elektronik *TDK Güncel Türkçe Sözlük* kullanılmıştır ve bu tanımlamalar TDK kısaltmasıyla gösterilmiştir. <https://sozluk.gov.tr/>

Batılı İfade Eden Söz Varlığı

1. Büyü ve Sihri İfade Eden Batıl Söz Varlığı

1.1. Büyü: "Tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad, afsun, efsun, sihir, füsün, bağı." (TDK). -*Nefesi, nüshası, tütsüsü, büyü* öyle keskin ki kendilerini naza çeken en mağrur, en inatçı genç şeytanlara yirmi saat içinde aman dedirtiyor. [MT s. 149]

büyü kuvveti -*Bütün incelikleri, nazik hileleri, tesirleri düşünülerek sanatkârane vuku bulan bir ilamaşta bin büyü kuvveti var.* [MT s. 195]

büyü yapmak -*Seni benden soğutmak için büyü mü yapıyorlar?* [MT s. 106]

büyüye atfetmek -*Beyinsiz kalfa hanım her ne zaman idrake, izaha muktedir olamadığı bir hâle uğrasa onu derhâl hocaya, büyüye atfeder.* [MT s. 198]

huddamlı büyü -*Huddamlının büyüleri Ali Bekir'den evvel paşayı mı tuttu?* [MT s. 152]

muhabbet büyü -*İstanbul'da muhabbet büyü yapan acuzeler, hocalar, huddamlılar bulunduğunu haber aldım.* [MT s. 66]

1.2. Büyücü: "1. Büyü yapan kimse, bağıcı, afsuncu, efsuncu, sihirbaz." (TDK). -*Aşk üzerine zafer talebi için şeyh namına ne kadar üfürükçü, büyücü heriflerin ellerini öpmedim...* [MT s. 66]

büyücü hoca -... *Ali Bekir de kalfanın büyücü hocalara devamını ve onlardan aldığı talimatı bilmediğinden bu istihnayı çaldırıldığı tılsımla beraber kalfanın üzerindeki sevda nüfuzunu zayı eylemiş olduğuna atfediyordu.* [MT s. 173]

büyücüye gitmek -*Beni aşkından çıldırtmak için büyüçülere gitmiş.* [MT s. 195]

1.3. Büyülenmek: "Büyüleme işine konu olmak, efsunlanmak, afsunlanmak, sihirlenmek, avurtlanmak." (TDK). - *Ali Bekir kendi nüshasıyla kız tıslımladığı kadar onun bu satırlarıyla kendisi de büyülendi.* [MT s. 100]

1.4. Efsun: "Far. efsün Büyü." (TDK); "Büyü, sihir, rukye, azimet, arpağ." (Parlatır, 2014: 385). - *Galiba tılsımın bir kalbi bir kere sardıktan sonra olan efsunu ebedî idi.* [MT s. 197]

efsun okumak -*Gitti, kızın kulağına ne efsun okudu.* [MT s. 119]

efsuna tutulmak -*Ne efsuna tutulduğumu bilmiyorum.* [MT s. 90]

efsûn-ı serî -*Bu hâl tılsımın tesiri, onun efsûn-ı serîsi miydi?* [MT s. 91]

sebeb-i efsun -*Sebeb-i efsûnunu ondan sıkı sıkıya sorarlar.* [MT s. 68]

derviş efsunu -*Dervişin efsunu varsa onun da gençlik gücü kuvveti var.* [MT s. 79]

söz efsunu -*Bu sözün efsunu önünde bulanmayacak, sarsılmayacak iffet tasavvur olunamaz...* [MT s. 85]

tılsım efsunu -*Konağın içindeki genç, yaşlı bütün kadınlar bu tılsımın efsununa maruz kalmak merakıyla çıldırıyorlardı.* [MT s. 173]

1.5. Efsunlamak: “Büyülemek.” (TDK). -*Onu böyle nazarıyla efsunlayarak tılsımın kuvvetini denemek istiyordu.* [MT s. 93]

efsunlamak kuvveti -*Çünkü bu mübarek tılsımı ele geçirdikten, onun kutsi tesiriyle güzel kadınları efsunlamak kuvvetine, saadetine erdikten sonra bir kadınla, iki kadınla, üç kadınla iktifa etmeyeceğim.* [MT s. 184]

1.6. Efsunlanmak: “Büyülenmek.” (TDK). -*Biçare Ali Bekir, Okyanus’un mum gibi yanan gözleri önünde efsunlanarak diğer türlü harekete kendinde mecal bulamaz.* [MT s. 77]

1.7. Füsunkâr: “Far. fusûnkâr Büyülü.” (MT d. 569); “1. Büyücü, sihirbaz. 2. Baş döndürücü, büyüleyici.” (Parlatır, 2014: 479). -*Fakat bu füsunkâr itiraf, karşı karşıya bulunan iki kadının huzurunda her ikisine de mütesaviyen sarf edilebilir mi?* [MT s. 118]

1.8. İksir: “Ar. iksîr 3. Aşk ilham eden büyüğü içki.” (TDK; Parlatır, 2014: 717). -*Boynunda taşıdığı mukaddes nüshanın kalfa hanım üzerindeki iksir gibi seri tesiri kâbil-i inkâr mıydı?* [MT s. 98]

iksîr-i sevdâ -*Filhakika bununla dilediği iksîr-i sevdâya erer.* [MT s. 64]

iksîr-i şifâ -*...durup durup içilen bir iksîr-i şifâ ve tesellî gibi o kof kelimeleri dinlenir dinlenir, yine okurdu.* [MT s. 250]

1.9. Mutalsam: “Ar. muṭalsem Büyülü.” (MT d. 265); “Tılsımlı, sihirli, efsunlu.” (Parlatır, 2014: 1141). -*...bunca esrara mezar olan bu duvarların, toprakların altında kim bilir ne kadar hazineler, mutalsam defneler yatıyordu...* [MT s. 80]

1.10. Sahir: “Ar. sāhir Büyüleyici.” (MT d. 158); “1. Büyücü, sihirbaz. 2. Büyüleyici, göz kamaştırıcı, fetan.” (Parlatır, 2014: 1445). -*Hayât-ı bahârın bütün sahir güzellikleri, bütün bedii feyizleri bakışlarında, söyleyişlerinde, tavırlarında tecelliye başladı.* [MT S. 52]

1.11. Sahiriyet: “Ar. sāhiriyyet Büyüleyicilik.” (MT d. 597). -*Tılsımdaki kuvvete, sahiriyete hiç söz yok.* [MT s. 126]

tılsım sahiriyeti -*Tılsımın sahiriyeti kadar onun beratında mukayyet “sıkılma, utanma, saldır” evamirinin de kadın psikolojisi üzerinde büyük tesiri var.* [MT s. 195]

1.12. Sihir: “Ar. siḥr Büyü.” (TDK); “1. Büyü, büyücülük, göz bağcılık. 2. Büyü kuvveti taşıma, fetanlık.” (Parlatır, 2014: 1511). -*Akıllara veleh getiren bu mucize Derviş Okyanus’un tılsımındaki kuvvetten, tesirden, sihirden başka neye hamlolunabilir?* [MT s. 121]

sihir hikâyesi -*Abdullah Neyyir Efendi böyle muhabbete ait **sihir hikâyeleri** çok dinlemişti.* [MT s.139]

sihir kuvveti -*Resmî evrakın kulaklarına çizdiği iki kelimecikte bir **sihir kuvveti** vardı.* [MT s. 45]

1.13. Sihirbaz: "Ar. *sihr* + Far. *-bâz* Büyücü." (TDK); "Büyücü, göz bağcı." (Parlatır, 2014: 1511). -*Kırk bakiri **sihirbaz** bir acuze bekliyor, oraya hiçbir kahraman yanaştırmıyordu.* [MT s. 60]

1.14. Sihirkâr: "Ar. *sihr* + Far. *-kâr* Büyücü." (TDK). -*Bu mübarek tılsımı *sadr-ı âsafânelerine bi'l-yümni ve'l-ikbâli talik ile Adapazarı'na sipariş edilen yeni kâfile-i hûbân üzerinde tesîr-i **sihirkâr** tecrübe buyurulduğu surette büzn-i Hüdâ, bu peripeyker bakirler ihrâz-ı muvaffakiyyetle bir âşık-ı sehhâr, begayet memnun ve bahtiyar olacağınız şüpheden berîdidir.* [MT s. 251]*

1.15. Sihirli: "Büyülü." (TDK). -*Ali Bekir bu **sihirli** kamıştan bir nefes daha çekti.* [MT s. 85]

1.16. Teshir: "Ar. *teshîr* Büyü yapma." (MT d. 404). -*Onu bütün efsunuyla **teshire** uğraşarak...* [MT s. 81]

kuvve-i teshîriyye: "Büyü yapma gücü." (MT d. 607). -*Fakat Pervin'e ait sevdasında tılsımın bu **kuvve-i teshîriyyesine** nailiyetten müstefit olamıyordu.* [MT s. 132]

teshir etmek -*Çünkü cinler güzel, genç kız şeklinde görünerek onu **teshir ediyorlar.*** [MT s. 152]

teshir kuvveti -*Biçare delikanlı, tılsımın kadınlar üzerine büyük bir **teshir kuvveti** olmakla beraber her vakanın sonunda böyle bir aksilik çıkarmak uğursuzluğu bulunduğu da artık kanaat getir.* [MT s. 129]

1.17. Âşık-ı Sehhâr: "Ar. *âşık* + *sehhâr* Büyüleyici âşık." (MT s. 1075). -*Bu mübarek tılsımı *sadr-ı âsafânelerine bi'l-yümni ve'l-ikbâli talik ile Adapazarı'na sipariş edilen yeni kâfile-i hûbân üzerinde tesîr-i sihirkârı tecrübe buyurulduğu surette büzn-i Hüdâ, bu peripeyker bakirler ihrâz-ı muvaffakiyyetle bir **âşık-ı sehhâr**, begayet memnun ve bahtiyar olacağınız şüpheden berîdidir.* [MT s. 251]*

2. Muskayı İfade Eden Batıl Söz Varlığı

2.1. Nüşa: "Ar. *nüşa* Muska." (MT d. 276); "3. Büyü, tılsım gibi bir hastalık ve belâdan korunmak için yazılan ve üste taşınan veya tütsülenen dua, muska" (Parlatır, 2014: 1310). -*Ali Bekir kendi **nüşasıyla** kız tıslımladığı kadar onun bu satırlarıyla kendisi de büyülendi.* [MT s. 100]

meşum nüşa -*Çıkarınız efendim o **meşum nüshayı** boynunuzdan...* [MT s. 252]

mukaddes nüşa -*Boynunda taşıdığı **mukaddes nüshanın** kalfa hanım üzerindeki iksir gibi seri tesiri kâbil-i inkâr mıydı?* [MT s. 98]

nüsha kuvveti -*Nüshanın kuvvetini denemek için kalfa hanımın üzerinde bir tecrübe yapmak istedim.* [MT s. 139]

nüsha takmak -*En iri sarıklısı ilerledi. Delikanlının boynuna meşine dikili müselles bir nüsha taktı.* [MT s. 87]

nüsha-i müteyemmene: “Mübarek muska.” (MT d. 1066). -*Hazret-i Okyânûs’un bu bibaha, mucizekâr nüsha-i müteyemmenesini bir kutu derununda mahfuzen huzûr-ı velîniâmîlerine takdim ediyoruz.* [MT s. 250]

nüsha-i tılsım: “Büyü muskası.” (MT d. 273) -*Bu dervişi bulup hâl-i pür-melâlin hikâyet edip bir nüsha-i tılsım alabilir isen bütün peripeykeran hemen sana üftade ve ram olup kalırlar.* [MT s. 64]

tılsım nüshası -*Tılsım nüshasını ne yaptınız efendim?* [MT s. 252]

2.2. Tılsım: “Ar. *tılsım* 2.Büyülü olduğuna inanılan muska vb. şey.” (TDK); “1. Büyülü bir güç olduğuna inanılan varlık veya kimse. 2. Çare, tedbir, fevkalade kuvvet ve tesir. 3. Büyük, efsun, sihir.” (Parlatır, 2014: 1721). -*İlla tılsımum da tılsımum.* [MT s. 180]

aşk tılsımı -*Aşk tılsımının esrarı ondadır.* [MT s. 64]

muhabbet tılsımı -*Dünyada yegâne varlığımızı teşkil eden bir hazinemiz var: Muhabbet Tılsımı.* [MT s. 250]

mübarek tılsım -*Temasınızdan mübarek tılsım o kadar bizar olmuş ki onu uyanınca boynumda bulamadım.* [MT s. 145]

tılsım almak -*Binaenaleyh pîr ininden tılsım almaktaki türlü zorluk, muvaffakiyetsizlik ve mahzurlara maruz kalmadansa Ali Bekir’in boynundakini çalmak en muvafık bir hareketti.* [MT s. 14]

tılsım efsunu -*Konağın içindeki genç, yaşlı bütün kadınlar bu tılsımın efsununa maruz kalmak merakıyla çıldırıyorlardı.* [MT s. 173]

tılsım hediyesi -*Tılsımın hediyesi üç öpücük olduğunu söyler.* [MT s. 67]

tılsım hikayesi -*Bu aralık bütün konağın içine bir tılsım hikâyesi yayıldı.* [MT s. 173]

tılsım keyfiyeti -*Tılsım keyfiyetini olduğu gibi anlatır.* [MT s. 68]

tılsım kıymeti -*Nazarımda tılsımının kıymeti dünya hazinelerinden çok yüksektir.* [MT s. 141]

tılsım kumkuması -*Evet burası tılsım kumkumasıydı.* [MT s. 80]

tılsım kutsiyeti -Akşam olunca toy zampara **tılsımın kutsiyetine** güvenmekle beraber pantolonunun art cebine bir revolver, yan cebine bir elektrik feneri koymak ihtiyatına riayet eder. [MT s. 124]

tılsım kuvveti -Bir yandan böyle haifane düşünmekle beraber bir yandan da **tılsımın kuvvetine**, kutsiyetine içinden bir güvenme geliyordu. [MT s. 98]

tılsım masalı -Bu **tılsım masalına** inanmayan yalnız kalfa hanımla Pervin'di. [MT s. 173]

tılsım nüshası -**Tılsım nüshasını** alır. [MT s. 64]

tılsım sahiriyeti -**Tılsımın sahiriyeti** kadar onun beratında mukayyet "sıkılma, utanma, saldır" evamirinin de kadın psikolojisi üzerinde büyük tesiri var. [MT s. 195]

tılsım sunmak -Gönülleri celpte iktisap edeceği kuvveti suistimale vardırmaması şartıyla **tılsımı sunar**. "Ya Hak, Hu..." der. [MT s. 678]

tılsım tesiri -Bu hâl **tılsımın tesiri**, onun efsûn-ı serîsi miydi? [MT s. 91]

tılsıma erişmek -Ya âşık, bu kulunu aşk **tılsımına eriştir**. [MT s. 67]

tılsıma ermek -**Tılsıma ermedikçe** hazretin elini bırakma... [MT s. 67]

tılsıma malik -Hep bunlar ister yalan ister gerçek olsun, Ali Bekir aradığım buldu, **tılsıma malik** oldu ya. [MT s. 88]

tılsımı tıslımlamak -**Tılsımı tıslımlamak** için senin kirli donun lazım. [MT s. 77]

2.3. Tılsımcı: Muska yapan (kişi). -Ali Bekir bu müşkül anda **tılsımcı** Derviş Okyanus'un nasihatlerini tahattur eder. [MT s. 112]

2.4. Tıslımlamak: -Ali Bekir kendi nüshasıyla kız **tıslımladığı** kadar onun bu satırlarıyla kendisi de büyülendi." [MT s. 100]

tılsım tıslımlamak "**Tılsımı tıslımlamak** için senin kirli donun lazım." [MT s. 77]

2.5. Tıslımlanmak: -Tılsımın dumanından yutmayan **tıslımlanmaz** ve binaenaleyh onun tılsımı kimseyi tutmaz." [MT s. 82]

2.6. Tıslımlatmak: -Dur ben seni güzelce bir **tıslımlatayım** da gör." [MT s. 72]

2.7. Tıslımlı: "Tıslımlı olan." (TDK). -Kademi hayırlı Arap önde, **tıslımlı** zenperest arkada yukarıya çıkarlar... [MT s. 127]

2.8. Vefk: "Ar. vefk Muska." (MT d. 407). -Duvara yapıştırılmış 'Ya dost, medet', 'Ya Hak', 'çifte Ali' ve daha anlaşılmaz **vefkler**, kargacıklar burgacıklalar yazılı kâğıtlar. [MT s. 82]

3. Cini İfade Eden Batıl Söz Varlığı

3.1. Cin: “Ar. *cinn* 2. Masallarda göze görünmeyen, türlü biçimlere girebilen, iyilik de kötülük de yapabilen yaratık.” (TDK); “1. İns yani insandan farklı olarak görünmez bir cins yaratı, ecinni.” (Parlatır, 2014: 257). -Çünkü **cinler** güzel, genç kız şeklinde görünerek onu teshir ediyorlar. [MT s. 152]

cin elinden kurtulmak -Sevgilin **cinlerin elinden kurtulup** da Akrep'ten Kavis burcuna atlayıncaya kadar sabret... [MT s. 152]

cin işi -Haremde, selamlıkta mahiyeten peri, **cin işine** benzeyerek dönen bu esrara dair herkesi zekâ veya hamakati nispetinde tefsiratla duyduklarını, gördüklerini, benzettiklerini birbirine anlatıyordu. [MT s. 246]

cinlere karışmak -O musibet Pervin de **cinlere karışmış** olmalı ki ikimizin arasına girip de oğlanın yüzünü benden kendine çevirmeye uğraşiyor. [MT s. 152]

cinleri başına sıçratmak -Ali Bekir ile Aziz Sakıp **cinlerini başına sıçratmak** için imzasız mektubu onun namına yazmayı münasip görmüşlerdi. [MT s. 208]

3.2. Cinli: “İçinde cinlerin olduğuna inanılan.” (TDK). -Aile arasında Cazim Bey'e “bilmem nesi **cinli**” derlerdi. [MT s. 208]

3.3. Ecinli: “Ar. *ecinni* Cin.” (TDK); “Cin, cin taifesinden bir fert.” (Parlatır, 2014: 380). -Bütün damarlarına **ecinli** dolmuş. [MT s. 151]

3.4. Huddam “Ar. *huddām* 2. Cin çağırın hocaların belli duâlar okuyarak kendilerine bağladıkları ve istedikleri hizmeti gördürdükleri cin veya cinler.” (Kubbealtı Lugatı)⁶. -Onu **huddamının tazyiki** altında sızdırdıkça nüshalar, tütsüler, şerbetlerle beraber şu nasihatleri verir. [MT s. 152]

huddam kuvveti -Izdırplarından hiç sır vermiyor, **huddam kuvvetiyle** oğlanın bir gün gelip “Aman efendim ben ettim sen etme... [MT s. 152]

3.5. Huddamlı: “Kendisine bağlı bir huddamı olan.” (Kubbealtı Lugatı). -İstanbul'da muhabbet büyüsü yapan acuzeler, hocalar, **huddamlılar** bulunduğunu haber aldım. [MT s. 66]

huddamlı büyüsü -**Huddamlının** büyülerini Ali Bekir'den evvel paşayı mı tuttu? [MT s. 152]

3.6. İyi Saatte Olsunlar: “Cinler, periler.” (TDK); “Cinler, periler ve huysuz kimselerin adı anıldığında söylenir.” (Yurtbaşı, 2012: 348). -Şeytana yakalanmış... **İyi saatte olsunların** zaptına geçmiş. [MT s. 151]

4. Uğur ve Uğursuzluk İfade Eden Batıl Söz Varlığı

4.1. Uğur İfade Eden Batıl Söz Varlığı

⁶ Bu çalışmada batılı ifade eden söz varlığını tanımlarken elektronik *Kubbealtı Lugatı* kullanılmıştır. <http://lugatim.com/>

4.1.1. Hayırlı: "2.Uğurlu, iyi, güzel." (TDK). -*Kademi hayırlı Arap önde, tılsımlı zenperest arkada yukarıya çıkarlar...* [MT s. 127]

4.1.2. Kadem: "Ar. *kadem* 2.Uğur." (TDK); "4. Uğur, kut, meymenet." (Parlatır, 2014: 814). -*Kademi hayırlı Arap önde, tılsımlı zenperest arkada yukarıya çıkarlar...* [MT s. 127]

4.1.3. Mübarek: "Ar. *mubârek* 2.Uğurlu." (TDK); "3. Uğurlu, hayırlı, mes'ut, kutlu, kıdemli." (Parlatır, 2014: 1152). -*Bu pek mübarek şeyi hürmetle öperek yüzüne gözüne sürdükten sonra boynuna geçireceği esnada Aziz Sakıp...* [MT s. 179]

mübarek kadın -*Çünkü mübarek kadın başında örtüsü, elinde tespiliyle sofaları, odaları dolaşarak o gece konağı birbirine katan hayaletin izlerini arıyor, orada burada bazı kan lekeleri bularak...* [MT s. 249]

mübarek adam -*...mübarek adamın kirli donu öpmüş olmasında da bir nevi surr-ı dervişâne bulunduğu ihtimal veriyordu.* [MT s. 93]

mübarek derviş -*Elbette bu mübarek dervişin maneviyetinden, ruhaniyetinden, tılsımın esrarlı havasından muavenet görecekti.* [MT s. 98]

mübarek dudak -*Genç Ali Bekir'de olduğu gibi Hazret-i Okyânûs'un vekilharç efendiden kirli çamaşırını isteyerek onu mübarek dudaklarının takbiliyle şerefyab eylemesi ihtimalden pek uzaktı.* [MT s. 140]

mübarek el -*Himmet niyazıyla mübarek ellerine kapanır.* [MT s. 67]

mübarek nüsha -*... ve bu mübarek nüshanın felsefesi veyahut nizamnamesi hükmünde bulunan: 'Utanma, sıklıma, saldır'dan ibaret üç emr-i hâzır sigasını da ezberlemişti.* [MT s. 170]

mübarek olmak -*Ali Bekir, kadınların üzerine bahtın açık, tılsımın mübarek olsun, dedi.* [MT s. 86]

mübarek tılsım -*Bu kadar garaibe ve kalfa hanımın size karşı bu düşkünlüğüne sebep olan bu mübarek tılsımı bir dakikaıc olsun göremez miyim?* [MT s. 141]

4.1.4. Müteyemminen: "Ar. *muteyemmen* Uğurlu sayarak." (MT d. 825); "Mübarek sayılan." (Parlatır, 2014: 1239). -*Neyyir torpidosu tarafından müteyemminen torpillenmiştir.* [MT s. 188]

4.1.5. Uğur: "1.Bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan iyilik kaynağı." (TDK). -*Kadınların meyillerini celp hususundaki uğurunu, efsununu tecrübe etmek istiyorum...* [MT s. 251]

4.1.6. Uğurlu: “Uğuru olan, iyilik getirdiğine inanılan, kutlu, tekin, kademli, meymenetli, mübarek.” (TDK). -*Uğurlu Sincap’ımın boynuna takarak gönderdiğin mektuba o kadar sevindim ki...* [MT s. 99]

4.2. Uğursuzluk İfade Eden Batıl Söz Varlığı

4.2.1. Menhus: “Ar. *menhūs* Uğursuz.” (MT d. 541); “Uğursuz, kutsuz.” (Parlatır, 2014: 1056). -*Bana o menhusu öldürmedikçe tilsımı boynundan alamayacağız gibi geliyor.* [MT s. 148]

4.2.2. Meşum: “Ar. *meşūm* Uğursuz.” (MT d. 992); “Uğursuz, kötü, şom.” (Parlatır, 2014: 1076). -*Çıkarınız efendim o meşum nüshayı boynunuzdan...* [MS s. 252]

4.2.3. Musibet: “Ar. *muşibet* 2.Uğursuz.” (TDK). -*O musibet Pervin de cinlere karışmış olmalı ki ikimizin arasına girip de oğlanın yüzünü benden kendine çevirmeye uğraşiyor.* [MT s. 152]

4.2.4. Nazar: “Ar. *nazar* 1. Belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiği inanılan uğursuzluk, göz.” (TDK). -*Onu böyle nazarıyla efsunlayarak tilsimin kuvvetini denemek istiyordu.* [MT s. 93]

4.2.5. Nuhuset: “Ar. *nuhūset* Uğursuzluk.” (MT d. 1020); “Uğursuzluk, şeâmet, yümnsüzlük” (Parlatır, 2014: 1305). -*Çünkü tesirinde en ahlaklı kimseleri cani etmek nuhuseti var.* [MT s. 252]

4.2.6. Şeamet: “Ar. *şe’âmet* Uğursuzluk.” (MT d. 394); “Uğursuzluk, talihsizlik.” (Parlatır, 2014: 1561). -*Kalfa hanım bir kahkaha kuşu şeametiyle acı bir gülme salvererek...* [MT s. 135]

4.2.7. Şeametli: “Uğursuz.” (MT d. 221). -*Bu pek hatarlı, şeametli bir işti.* [MT s. 60]

4.2.8. Teşüim: “Ar. *teşe’um* Uğursuz sayma.” (MT d. 1012); “Uğursuz olarak görme.” (Parlatır, 2014: 1707). -*Gülizar kelimedden teşüimle...* [MT s. 1012]

4.2.9. Uğursuz: “Kendinde uğursuzluk bulunan, yomsuz, kadersiz, meymenetsiz, menhus, musibet, meşum, şom.” (TDK). -*O uğursuz şeyi ne yaptın?* [MT s. 216]

uğursuz ayak -*Vekilharç, kendi hayatına ait bir romanın anlamak istediği en meraklı bir noktasında sözü kestirten uşağın uğursuz ayaklarına bin kere lanet etti.* [MT s. 202]

4.2.10. Uğursuzluk: “Bazı olaylarda görülen ve insana kötülük getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan güç, kademsizlik, meymenetsizlik, nuhuset, şeamet, şomluk.” (TDK). -*Biçare delikanlı, tilsimin kadınlar üzerine büyük bir teshir kuvveti olmakla beraber her vakanın sonunda böyle bir aksilik çıkarmak uğursuzluğu bulunduğu da artık kanaat getir.* [MT s. 129]

5. Şifa İfade Eden Batıl Söz Varlığı

5.1. Buğu: “Su buharı.” (TDK) -*Konağın içinde tilsim, efsun, buğu, eter, klorform, kokain, morfin, haşhaş, muhaddirlerin, münevverlerin envaı hüküm sürüyor.* [MT s. 203]

5.2. Nefes: "Ar. *nefes* Şifa amacıyla hastaya okunan dua." (TDK). -*Hoca hanım nefes ediver şu çocuğa...* [MT s. 161]

hoca nefesi -*Sonra hocanın nefesine başını uzattı.* [MT s. 149]

nefes etmek -*Nefes etmek için Hoca Hanım geldi.* [MT s. 231]

5.3. Kurşuncu: "Kurşun döken kimse." (TDK). -*Bütün bu patırtılar, ekseriya kurşuncu kadının pek pahalıya sattığı bir fincan ilaçla mayna olur.* [MT s. 51]

5.4. Tütsü "1. Etrâfa güzel bir koku yaymak veya nazar, sinir hastalıkları, sara vb.ni gidermek, bunlardan korunmak maksadıyla yakılan kokulu madde." (Kubbealtı Lugatı). -*Nefesi, nüshası, tütsüsü, büyüğü öyle keskin ki kendilerini naza çeken en mağrur, en inatçı genç şeytanlara yirmi saat içinde aman dedirtiyor.* [MT s. 149]

tütsü atmak -*Ateş biraz alazlanınca ortasına okuyup üfleyerek bir tütsü atar.* [MT s. 81]

tütsü yakmak -*Kalfa, hocanın verdiği nüshaları takıp tütsüleri yakarak, şerbetleri içerek ve nasihatleriyle ameliyete uğraşarak Ali Bekir'e görünmüyor.* [MT s. 152]

5.5. Tütsülemek: -Tütsü dumanına tutmak. (Kubbealtı Lugatı). -*Tılsımı çalmışlardı. Tütsülemenin maksat ve manasını şimdi anladı.* [MT s. 181]

5.6. Tütsülenmek: "Tütsülenmek işi yapılmak." (Kubbealtı Lugatı). -*Bir daha tütsülenmeye razıyım.* [MT s. 187]

5.7. Üflemek: -*Okur okur, şikârının üzerine üfler.* [MT s. 81]

okuyup üflemek -*Ateş biraz alazlanınca ortasına okuyup üfleyerek bir tütsü atar.* [MT s. 81]

5.8. Üfürükçü: "Okuyup üfleyerek hastalıkları iyileştirdiğine inanılan kimse." (TDK). -*Aşk üzerine zafer talebi için şeyh namına ne kadar üfürükçü, büyücü heriflerin ellerini öpmedim...* [MT s. 66]

6. Masal ve Hikâyelerde Geçen Batıl Söz Varlığı

6.1. Dev: "Far. *dīv* 1. Korkunç, çok iri ve olağanüstü güçlü masal yaratığı." (TDK). -*Ali Bahadır, âlem-i manâda devlerin ak sakallı pîr-i fâzılıyla görüştü.* [MT s. 60]

6.2. Ejderha: "Far. *ejderhâ* Türü bçimlerde tasarlanan korkunç bir masal canavarı, ejder, dragon." (TDK). -*Karadeniz'in şarkı müntehasında dipsiz bir kuyunun içinde cesim, korkunç, çirkin, müstekreh, azılı bir ejderha ve onun karnında bir gümüş çekmeceye kilitli kırk altın anahtar vardır.* [MT s. 60]

6.3. Ejder: "Far. *ejder* Ejderha." (TDK). -*Acuze başlı bir ejdere bindi.* [MT s. 61]

6.4. Hikâye: “Ar. *hikāye* 2. Aslı olmayan söz, olay.” (TDK). -*Abdullah Neyyir Efendi böyle muhabbete ait sihir hikâyeleri çok dinlemişti.* [MT s. 139]

tılsım hikâyesi -*Bu aralık bütün konağın içine bir tılsım hikâyesi yayıldı.* [MT s. 173]

6.5. Kafdağı: “Ar. *kāf* + T. *dağ* Genellikle masalarda yer alan, dünyayı çevrelediğine inanılan, arkasında cinlerin, perilerin bulunduğu varsayılan, zümrüitten hayalî bir yer.” (TDK); “1. Anka veya Sîmurg adı verilen masal kuşunun yaşadığı var sayılan dağın adı.” (Parlatır, 2014: 816-817). -*Sevdiğin erkek Kafdağı'nın arkasında olsa birkaç saatte getirir, ayaklarına kapandırırım.* [MT s. 150]

6.6. Masal: “Ar. *meşel* 1. Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olaylar.” (TDK). -*Ali Bekir'in aklına Ali Bahadır masalındaki kırk bakirin muhafızı acuze geldi.* [MT s. 91]

peri masalı -...*kuyumcu çarşısının elmaslarını, giyecek, yiyecek, içilecek malların bolluğunu, âlâhım söyleye söyleye bitiremiyor, payitahtı ancak misli peri masallarında işitilebilen fevka't-tabîa memleketlerin de daha üst tarafına uçuruyordu.* [MT s. 35]

tılsım masalı -*Bu tılsım masasına inanmayan yalnız kalfa hanımla Pervin'di.* [MT s. 173]

6.7. Peri: “Far. *perī* 1. Doğaüstü güçleri olduğuna inanılan, hayal ürünü varlık.” (TDK). -*Dünyanın bir ucunda, tepesi bulutlara karışmış yüksek bir dağın yalçın kayaları, kartal yuvaları arasına perilerin, devlerin bina ettikleri bir kalede mahpus kırk bakirin kalplerini fethetmeye gidiyor.* [MT s. 60]

peri masalı -...*kuyumcu çarşısının elmaslarını, giyecek, yiyecek, içilecek malların bolluğunu, âlâhım söyleye söyleye bitiremiyor, payitahtı ancak misli peri masallarında işitilebilen fevka't-tabîa memleketlerin de daha üst tarafına uçuruyordu.* [MT s. 35]

6.8. Zümrüdüanka: “Far. *sī* + *murğ* + Ar. *'anķā* Masalarda adı geçen ve gerçekte var olmayan büyük bir kuş, Simurg.” (TDK); “Güneş ve ateşten yaratıldığına ve semanı dördüncü katında yaşadığına inanılan kutsal kuş, simurg.” (Parlatır, 2014: 1883). -*Ali Bekir, Zümrüdüanka kuşu aramaya çıkan masal şehzadeleri gibi uzak semtlere dalar.* [MT s. 69]

7. Şans ve Talih İfade Eden Batıl Söz Varlığı

7.1. Fal: “Ar. *fāl* Geleceği öğrenmek, şans ve kismetini anlamak amacıyla oyun kâğıdı, kahve telvesi, el ayası vb.ne bakarak anlam çıkarma, baki.” (TDK). -*Pervin kendiyile eğlenmiş bile olsa bunu bahtının ve aşkının istikbali için bir fâl-i hayr sayıyordu.* [MT s. 60]

7.2. Yıldız: “6. Baht, şans, talih.” (TDK). -*Evela senin yıldızına bakacağım.* [MT s. 150]

yıldızına bakmak -*Evela senin yıldızına bakacağım. Babanın adı?* [MT s. 150]

8. Kutsallık İfade Eden Batıl Söz Varlığı

8.1. Kutsi: "Ar. *kuḏsī* 2. Tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, kutsi, mukaddes, lahut." (TDK). -Çünkü bu mübarek tılsımı ele geçirdikten, onun **kutsi** tesiriyle güzel kadınları efsunlamak kuvvetine, saadetine erdikten sonra bir kadınla, iki kadınla, üç kadınla iktifa etmeyeceğim. [MT s. 186]

8.2. Kutsiyet: "Ar. *kuḏsiyyet* Kutsal olma durumu, kudsiyet, mukaddeslik." (TDK). -Bir yandan böyle haifane düşünmekle beraber bir yandan da tılsımın kuvvetine, **kutsiyetine** içinden bir güvenme geliyordu. [MT s. 98]

tılsım kutsiyeti -Hanımefendiyle şerefyağ olduğu mülakatın beşinci dakikasında vekilharç **tılsımın kutsiyetine** güvenerek utanmadı, sıkılmadı, saldırdı. [MT s. 171]

8.3. Mukaddes: "Ar. *muḑaddes* Kutsal." (TDK). -Boynunda taşıdığı **mukaddes** nüshanın kalfa hanım üzerindeki iksir gibi seri tesiri kâbil-i inkâr mıydı? [MT s. 98]

8.4. Takdis: "Ar. *taḑdīs* Kutsama. (MT d. 362). -... hazinesini yoklayan bir hasis gibi tılsımını eliyle **takdis** ve taziz etmek mutadî olduğundan hemen göğsünü araştırır. [MT s. 142]

9. Olağanüstülük İfade Eden Batıl Söz Varlığı

9.1. Keramet: "Ar. *kerāmet* 1. Ermiş kimselerin gösterdiklerine inanılan, doğüstü, şaşkınlık uyandırıcı davranış veya durum. 2. Olağanüstü durum." (TDK); "3. Evliyalarda görülen olağanüstü durum." (Parlatır, 2014: 883). -Fakat hocada zekâvet, **keramete** kış attıracak derecede... [MT s. 151]

dest-i kerâmet -Hemen **dest-i kerâmetine** sarıl, ağla, yalvar. [MT s. 67]

keramet buyurmak -**Keramet buyrulur** efendim... [MT s. 154]

keramet sahibi -**Keramet sahibisin** be Ali Bekir. [MT s. 186]

9.2. Eren/ler: "2. Olağanüstü sezgileriyle birtakım gerçekleri gördüğüne inanılan kimse." (TDK). - Ali Bekir, **erenlerden** bir tılsım nüshası almış, bu tılsım kimin üzerinde bulunursa âlem ona âşik oluyormuş. [MT s. 173]

erenlere karışmak -Gözden kaybolur. **Erenlere karışır**. [MT s. 67]

9.3. Mucize: "Ar. *mu‘cize* 2. İnsanları hayran bırakan, tabiatüstü sayılan olay." (TDK); "2. İnsan aklının alamayacağı, olağanüstü olay." (Parlatır, 2014: 1110). -Akıllara vелеh getiren bu **mucize** Derviş Okyanus'un tılsımındaki kuvvetten, tesirden, sihirden başka neye hamlolunabilir. [MT s. 121]

9.4. Mucizekâr: "Ar. *mu‘cize* + Far. -*kâr* Mucizeli." (MT d. 1065). -Hazret-i Okyânûs'un bu bibaha, **mucizekâr** nüsha-i müteyemmenesini bir kutu derununda mahfuzen huzûr-ı velînamîlerine takdim ediyoruz. [MT s. 251]

10. Sır İfade Eden Batıl Söz Varlığı

10.1. Dârü'l-esrâr: “Sırlar kapısı.” (MT d. 468). -*Hem pir inine alaca karanlıkta ve birbirine benzeyen bostanlardan, dar yollardan, kale bedenleri arasındaki patikalardan öyle dolambaç yerlerden gitmişlerdi ki üç dört gün arasa uzun mağarayı, o dârü'l-esrârı bulabilmesi şüpheliydi...* [MT s. 89]

10.2. Esrar: “Ar. esrâr Gizli, sırlar.” (TDK); “Sırlar, gizemler, gizlilikler.” (Parlatır, 2014: 417). -*Şimdi bir duvar kovuğu şeklinde gördüğün sarayımın esrarımı seyret.* [MT s. 84]

pür-esrar: “Gizemli.” (MT d. 223). -*O ana kadar buna kimse muvaffak olamamış, bu pür-esrar kalede zafer aramaya gidenler hep ölüm bulmuşlardı.* [MT s. 60]

sevda esrarı -*Bakışlarımızdaki sevda esrarı gönlümü cezbetti...* [MT s. 123]

10.3. Esrarlı: “Gizli yönleri bulunan, ne olduğu anlaşılamayan, akıl erdirilemeyen, esrarengiz.” (TDK). -*Elbette bu mübarek dervişin maneviyetinden, ruhaniyetinden, tılsımın esrarlı havassından muavenet görecekti.* [MT s. 98]

10.4. Raz-binalık: “Far. rāz + Ar. binā’ + T. lık Gizli şeyleri görme durumu.” (MT d. 350). -*Söylemeden insanın gönlündekini keşfeden hazretin raz-binalığı karşısında Ali Bekir mahcup, tasdikkâri başını önüne eğer.* [MT s. 75]

10.5. Sır: “Ar. sirr 2. Aklın erişemediği, açıklanamayan veya çözülemeyen şey, giz, gizem.” (TDK). -*Ali Bekir, Okyanus’un cennetinde gördüğü akıl almaz garabetlerin kutsiyetlerine artık inanıyor, mübarek adamın kirli donu öpmüş olmasında da bir nevi surr-ı dervişâne bulunduğu ihtimal veriyordu.* [MT s.93]

11. Kırk Sözcüğüne Dayalı Batıl Söz Varlığı

Kırk, halk kültüründe özel anlam yüklenen sayılardan birisidir ve en çok kullanılan sayılar arasında yer almaktadır. “Yüklenildiği anlamlarla birlikte kullanılan ve taşıdığı çeşitli değerleri mitolojik dönemlerden ve kutsal dinlerden alan kırk, hazırlama ve tamamlama sayısı göreviyle karşımıza çıktığı gibi aynı zamanda çokluk bildirme ifadesi olarak da kullanılmıştır. Hayatın her safhasına giren kırk sayısının çeşitli ritüellerde, büyü ve sihir yapımında kullanıldığı da göze çarpmaktadır.” (Güvenç, 2009: 95) Kültürümüzde birçok görevde karşımıza çıkan kırk sayısı, büyü ve sihir yapımında sık kullanım özelliği ile batıl söz varlığı arasında yerini almaktadır.

11.1. Kırk: -*Nihayet biizn-i Hüda gün kırkı bulmadan sırtı ceylan postlu dervişe mülaki olur.* [MT s. 67]

kırk altın -*Karadeniz’in şarkı müntehasında dipsiz bir kuyunun içinde cesim, korkunç, çirkin, müstekreh, azılı bir ejderha ve onun karnında bir gümüş çekmeceye kilitli kırk altın anahtar vardır.* [MT s. 60]

kırk bakır -*Dünyanın bir ucunda, tepesi bulutlara karışmış yüksek bir dağın yalçın kayaları, kartal yuvaları arasına perilerin, devlerin bina ettikleri bir kalede mahpus **kırk bakırın** kalplerini fethetmeye gidiyor.* [MT s. 60]

kırk bakire -*Onun Karadeniz kuyusunda yatan ejderha gönlünden geçerek altın anahtarları almadan **kırk bakire** vusul kabil olmadığını düşündü.* [MT s. 91]

kırk gün -*Eğer Âşık Veli hazretlerine özünü doğru, itikadını tam tutar isen bu **kırk gün** zarfında oralarda sırtı ceylan derili, eli teberli, keşkül be-dest, kıvrıkcık, uzun saçlı, nurani bir derviş görünüyor.* [MT s. 67]

kırk gün kırk gece -*Bu oğlanı **kırk gün kırk gece** boğadaya koysan yine temizlenmez.* [MT s. 43]

kırk kız -***Kırk kızın** bakır, masum sinelerini aşk süngüsüyle delmeye gidiyor fakat altındaki ejderha, kalfa hanıma ne kadar benziyordu.* [MT s. 61]

kırk ortak -*İşte bunun içindir ki böyle **kırk ortak**, bilmem ne kadar birbirine zit üvey evlattan teşekkül etmiş bir aile efradı arasında samimiyet, saadet ve hatta insaniyet olamaz...* [MT s. 170]

kırk sabah -*Okyanus'un tecellisine intizaren **kırk sabah** Abdal Sinan semtine devam etse de hazret onu tılsımına layık görerek aynı aşk ve şevk ile pir inine kabul ve aynı merasimle neşvedar edecek miydi?* [MT s. 140]

kırk sene -...İlyas Ağa'nın sergüzeşti üzerinden laakal **kırk senelik** bir müddet geçmiş olduğunu düşünür. [MT s. 70]

12. Meslek İfade Eden Batıl Söz Varlığı

Mesleği ifade eden sözcükler, *muabbir* hariç diğer konu başlıklarında yer almıştır. Sihir ve büyü ifade eden: *büyücü*, *sihirbaz* ve *sihirkâr*. Şifa ifade eden: *kurşuncu* ve *üfürükçü*. Muskayı ifade eden: *tılsımcı*. Diğer: *manyetizmacı*.

12.1. Büyücü: "1. Büyü yapan kimse, bağıcı, afsuncu, efsuncu, sihirbaz." (TDK). -*Aşk üzerine zafer talebi için şeyh namına ne kadar üfürükçü, **büyücü** heriflerin ellerini öpmedim...* [MT s. 66]

büyücü hoca "... Ali Bekir de kalfanın **büyücü hocalara** devamını ve onlardan aldığı talimatı bilmediğinden bu istighnayı çaldırıldığı tılsımla beraber kalfanın üzerindeki sevdâ nüfuzunu zayıf eylemiş olduğuna atfediyordu." [MT s. 173]

büyücüye gitmek "*Beni aşkımdan çıldırtmak için **büyücülere** gitmiş.*" [MT s. 195]

12.2. Kurşuncu: "Kurşun döken kimse." (TDK). -*Bütün bu patırtılar, ekseriya **kurşuncu** kadının pek pahalıya sattığı bir fincan ilaçla mayna olur.* [MT s. 51]

12.3. Manyetizmacı: “Fr. *magnétisme* + T. +cı Manyetizma yapan kimse.” (TDK). -*Müthiş bir manyetizmacı gibi arzusunu her hangisine tevcih etse hiçbir güzel kadında mukavemete mecal kalmaz.* [MT s. 68]

12.4. Muabbir: “Ar. *mu‘abbir* Rüya yorumlayan.” (MT d. 231); “Düş yorumlamayı bilen, rüya tabircisi.” (Parlatır, 2014: 1103). -*Tabir ettirmek için bir muabbir aradı.* [MT s. 61]

12.5. Sihirbaz: “Ar. *sihr* + Far. *bāz* Büyücü.” (TDK). -*Kırk bakiri sihirbaz bir acuze bekliyor, oraya hiçbir kahraman yanaştırmıyordu.* [MT s. 60]

12.6. Sihirkâr: “Ar. *sihr* + Far. -*kār* Büyücü.” (TDK) -*Bu mübarek tılsımı sadr-ı âsafânelerine bi’l-yümni ve’l-ikbâli talik ile Adapazarı’na sipariş edilen yeni kâfile-i hûbân üzerinde tesîr-i sihir-kâr tecrübe buyurulduğu surette büzn-i Hüdü, bu peripeyker bakirler ihrâz-ı muvaffakiyyetle bir âşık-ı sehâr, begayet memnun ve bahtiyar olacağınız şüpheden berîdidir.* [MT s. 251]

12.7. Tılsımcı: “Muska yapan (kişi).” -*Ali Bekir bu müşkül anda tılsımcı Derviş Okyanus’un nasihatlerini tahattur eder.* [MT s. 112]

12.8. Üfürükçü: “Okuyup üfleyerek hastalıkları iyileştirdiğine inanılan kimse.” (TDK). -*Aşk üzerine zafer talebi için şeyh namına ne kadar üfürükçü, büyücü heriflerin ellerini öpmedim...* [MT s. 66]

13. Diğer Batıl Söz Varlığı

13.1. Batıl: “Ar. *bâtil* 1. İnançlar bakımından gerçek olmayan.” (TDK); “1. Geçersiz, doğru ve gerçeğe aykırı, hak karşıtı. 2. Çürük, boş, beyhude, nafil. 3. Hakk’ın dışında olan varlıklar.” (Parlatır, 2014: 164). -*Zaten bu nevi batıl fikirlerden zihnini koruyacak kadar tahsil görmüş bir adam değildi.* [MT s. 139]

13.2. İlm-i cifr (cifr~cifr~cefr): “Başlangıcının Hz. Ali’ye dayandığı rivâyet edilen, harf, rakam ve semboller yoluyla gelecekte olacak şeyleri haber verdiğiğine inanılan ilim.” (Kubbealtı Lugatı); “Güya kayıptan haber veren ilim.” (Devellioğlu, 2010: 146). -*Sonra bu rüyayı? diyâr-ı Horâsân’ın ilm-i cifrde mahir bir muabbire tabir ettirdi.* [MT s. 60]

13.3. Manyetizma: “Fr. *magnétisme* 3. Telkin ve hipnozla bir kimseyi etkileme.” (TDK). -*Fakat Derviş Okyanus sözünde musır bir nevi manyetizma ile...* [MT s. 77]

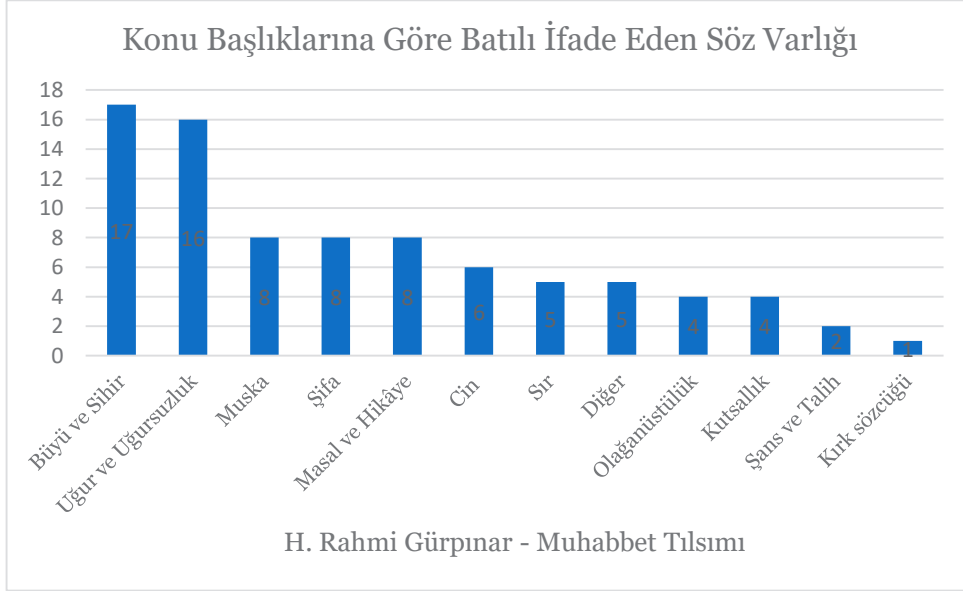
13.4. Manyetizmacı: “Fr. *magnétisme* + T. cı Manyetizma yapan kimse.” (TDK). -*Müthiş bir manyetizmacı gibi arzusunu her hangisine tevcih etse hiçbir güzel kadında mukavemete mecal kalmaz.* [MT s. 68]

13.5. Mazanne: “Ar. *mazinne* Ermiş sanılan.” (MT d. 489); “1. Öyle sanılan. 2. Ermiş sanılan.” (Parlatır, 2014: 1025). -*Velev mazanneden olsa artık her yaşta, her terbiyedeki bütün kadınlara emniyeti kalmadı.* [MT s. 94]

Sonuç

1. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Muhabbet Tılsımı* adlı romanı batıl söz varlığı açısından incelenmiş ve 85 sözcük tespit edilmiştir. Çalışmanın ana bölümü sözcüklerin anlam özellikleri dikkate alınarak 13 başlık altında toplanmıştır: 1. Büyü ve sihiri ifade eden batıl söz varlığı (17), 2. Muskayı ifade eden batıl söz varlığı (8), 3. Cini ifade eden batıl söz varlığı (6), 4. Uğur ve uğursuzluk ifade eden batıl söz varlığı (16), 5. Şifa ifade eden batıl söz varlığı (8), 6. Masal ve hikâyelerde geçen batıl söz varlığı (8), 7. Şans ve talih ifade eden batıl söz varlığı (2), 8. Kutsallık ifade eden batıl söz varlığı (4), 9. Olağanüstülük ifade eden batıl söz varlığı (4), 10. Sır ifade eden batıl söz varlığı (5), 11. Kırk sözcüğüne dayalı batıl söz varlığı (1), 12. Meslek ifade eden batıl söz varlığı (8), 13. Diğer batıl söz varlığı (5). Mesleği ifade eden sözcükler, *muabbir* hariç diğer konu başlıklarında da yer almıştır. Sihir ve büyü ifade eden: *büyücü*, *sihirbaz* ve *sihirkâr*. Şifa ifade eden: *kurşuncu* ve *üfürükçü*. Muskayı ifade eden: *tılsımcı*. Diğer: *manyetizmacı*.

2. Çalışmada bazı sözcüklerin eş dizimli şekilleri ve ilgili sözcüğün cümledeki örnek kullanımı da gösterilmiştir. Mesela *kırk* sözcüğü ele alındığında; *kırk altın*, *kırk bakir*, *kırk bakire*, *kırk gün*, *kırk gün kırk gece*, *kırk kız*, *kırk ortak*, *kırk sabah*, *kırk sene* gibi eş dizimli yapılar ortaya çıkmaktadır. Çalışmada söz konusu bu eş dizimlilik belirten kelime grupları söz varlığına dâhil edilmemiş ve sayısal verilerde kullanılmamıştır.

3. Batılı ifade eden söz varlığında *Arapça*, *Türkçe*, *Farsça* ve *Fransızca* kökenli sözcüklerin varlığı dikkati çekmektedir. Sözcükler ve bu sözcüklerin kökenlerine göre sayıları şöyledir:

Arapça (40): *âşık-ı sehhâr*, *batıl*, *cin*, *dârü'l-esrâr*, *ecinli*<*ecinni esrar*, *fal*, *hikâye*, *huddam*, *iksir*, *ilm-i cifr*, *kadem*, *keramet*, *kutsi*, *kutsiyet*, *masal*, *mazanne*, *menhus*, *meşum*, *muabbir*, *mucize*,

mukaddes, musibet, mutalsam, mübarek, müteyemminen, nazar, nefes, nuhuset, nüsha, sahir, sahiriyet, sır, sihir, şeamet, takdis, teshir, teşeüm, tılsım, vefk.

Türkçe (18): *buğu, büyü, büyücü, büyülenmek, eren, iyi saatte olsunlar, kırk, kurşuncu, tütsü, tütsülemek, tütsülenmek, uğur, uğurlu, uğursuz, uğursuzluk, üflemek, üfürükçü, yıldız.*

Arapça+Türkçe (12): *cinli, esrarlı, hayırlı, huddamlı, Kafdağı, sihirli, şeametli, tılsımcı, tılsımlamak, tılsımlanmak, tılsımlatmak, tılsımlı.*

Farsça (6): *dev, efsun, ejder, ejderha, füsunkâr, peri.*

Arapça+Farsça (3): *mucizekâr, sihirbaz, sihirkâr.*

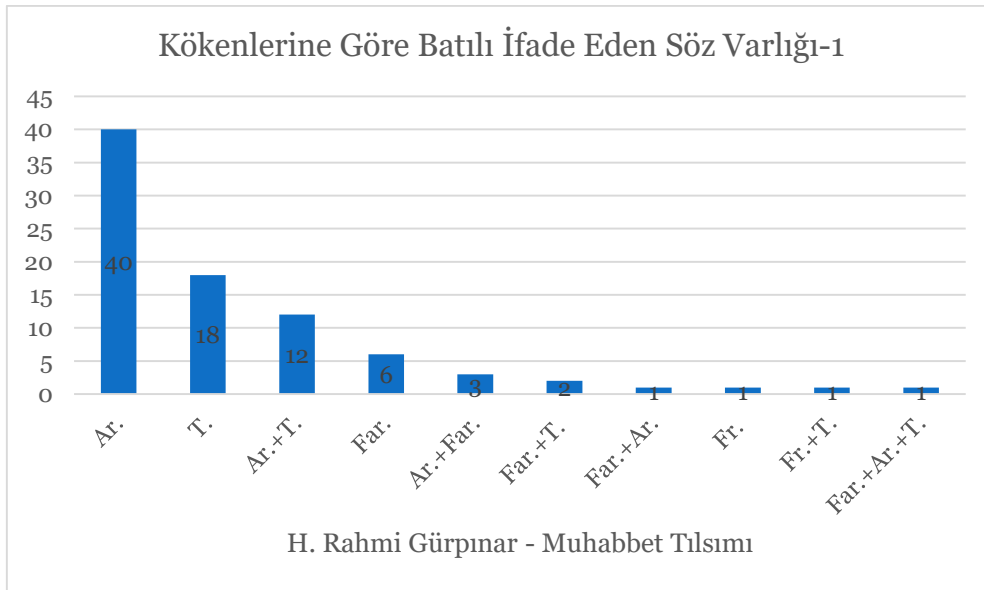
Farsça+Türkçe (2): *efsunlamak, efsunlanmak.*

Farsça+Arapça (1): *Zümrüdüanka.*

Fransızca (1): *manyetizma.*

Fransızca+Türkçe (1): *manyetizmacı.*

Farsça+Arapça+Türkçe (1): *raz-binalık.*

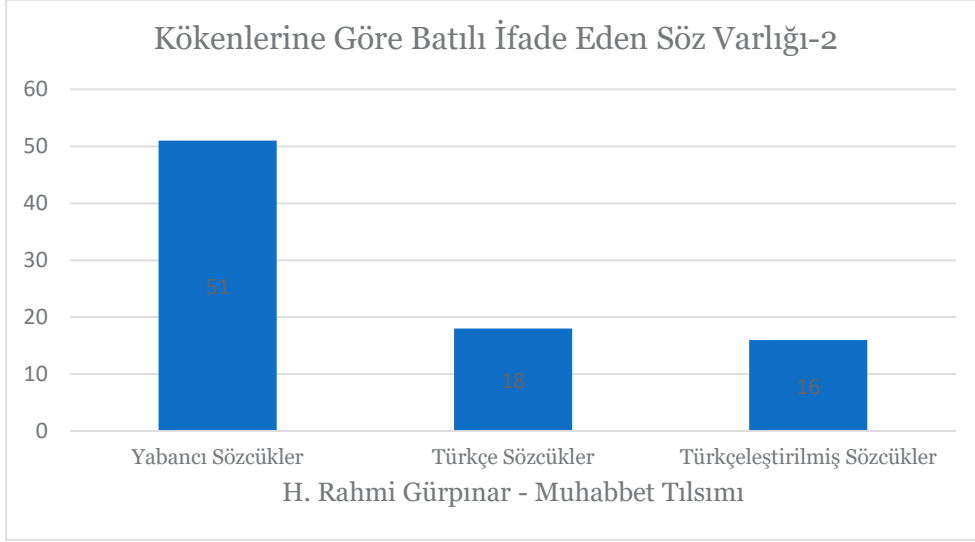
4. Batılı ifade eden sözcükleri içeren köken başlıkları kendi içerisinde Türkçe sözcükler, yabancı sözcükler ve Türkçeleştirilmiş sözcükler şeklinde sınıflandırılabilir.

Türkçe Sözcükler (18): *Türkçe (18).*

Yabancı Sözcükler (51): *Arapça (40), Farsça (6), Arapça+Farsça (3), Farsça+Arapça (1), Fransızca (1).*

Türkçeleştirilmiş Sözcükler (16): Arapça+Türkçe (12), Farsça+Türkçe (2), Fransızca+Türkçe (1), Farsça+Arapça+Türkçe (1).

5. Batılı ifade eden söz varlığı içerisinde farklı tür ve yapıda sözcükler de yer almaktadır. Tür özellikleri yönüyle incelendiğinde ad, sıfat ve fiil görevli sözcüklerin varlığı dikkati çekmektedir. Ad görevli sözcükler: *büyük, cin, iksir, tılsım, nazar* vb. Sıfat görevli sözcükler: *esrarlı, huddamlı, sihirli, tılsımlı, uğursuz* vb. Fiil görevli sözcükler: *büyülenmek, efsunlamak, tıslımlamak, tütsülenmek, üfleme* vb. Zarf görevli sözcük: *müteyemminen*.

6. Yapı bakımından ise basit, türemiş, birleşik yapıdaki sözcükler batıl söz varlığı içerisinde yer almaktadır. Basit yapıli sözcükler: *ejder, fal, nüsha, nazar, peri* vb. Türemiş yapıli sözcükler: *sihirbaz* (< Ar. *sihr* + Far. *-bāz*), *tıslımlatmak* (<tılsım Ar. + la - n-), *tütsülenmek* (*tü + t + sü(g) + le - n-) (Gülensoy, 2007: 950), *uğursuzluk* (< uğur + suz + luk), *üfürükçü* (< üf + ür - ük + çü) vb. Birleşik sözcükler: *âşık-ı sehhâr, dârü'l-esrâr, ilm-i cıfr, iyi saatte olsunlar, Kafdağı, Zümrüdüanka* (< Far. *sî + murğ + Ar. 'anḳā*) (TDK). Bu birleşik yapılardan *iyi saatler olsunlar* deyim; *âşık-ı sehhâr, dârü'l-esrâr, ilm-i cıfr* tamlama ve *Kafdağı, Zümrüdüanka* ise özel ad özelliği gösterir.

7. Bu çalışmada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Muhabbet Tılsımı* romanı kapsamında batıl kavramına dayalı söz varlığı tespit edilmiştir ancak Gürpınar'ın bu eserden başka batıl inancı ve batıla inanan tipleri konu edinen başka eserleri de bulunmaktadır. *Cadı, Efsuncu Baba, Gulyabani, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Mezarından Kalkan Şehit ve Şeytan İşi* eserlerinde batılı ifade eden birçok sözcüğe rastlamak mümkündür. Bu eserlerdeki sözcüklerin de tespiti ile birlikte Türkçedeki batıl kavramına dayalı söz varlığı sayısı daha da artacaktır.

Kısaltmalar

Ar.	: Arapça
Far.	: Farsça
Fra.	: Fransızca
MT d.	: Muhabbet Tılsımı dipnot
MT s.	: Muhabbet Tılsımı sayfa
T.	: Türkçe
TDK	: https://sozluk.gov.tr/

Çıkar Çatışması Beyanı

“Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Muhabbet Tılsımı Romanında Batılı İfade Eden Söz Varlığı” başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Aksan, D. (2018). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesinde Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (2021). *Muhabbet Tılsımı / Hüseyin Rahmi Gürpınar* (Hazırlayan: Sezer Özyaşamış Şakar; Yayın Yönetmeni: Emine Gürsoy Naskali). Ankara: TDK Yayınları. <https://emagaza-tdk.ayk.gov.tr/assets/ebook/1837.pdf>
- Güvenç, A. Ö. (2009). Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme. *Erzurum A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (41), 85-97.
- Parlatır, İ. (2014). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Yurtbaşı, M. (2012). *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Excellence Publishing.

İnternet Kaynakları

<https://sozluk.gov.tr/> (2022, Eylül 25)

<http://lugatim.com/> (2022, Eylül 25)

Extended Abstract

Vocabulary, as a term, refers to the whole of the words in a language, but it is possible to find traces of many elements that reflect the history, culture, lifestyle and worldview of the community that uses that language. As is known, Turks are a community that lived according to their beliefs before and after Islam, and this belief-based lifestyle was inevitably reflected in the words they used. Socially, apart from believing in God and a religion over time; The feeling of believing in unreal existence, unfounded words and empty thoughts has also developed. This situation has led to the derivation of words based on the concept of superstitious, the inclusion of foreign words expressing superstitious from languages such as Arabic and Persian, and thus the formation of a superstitious-based vocabulary in the language.

In terms of meaning, superstition can be defined as folk beliefs that are unrealistic, unreasonable and unreasonable. In the adjective TDK dictionary, the concept is defined in four senses "1. Untrue in terms of beliefs. 2. Rotten, baseless, unfounded. 3. Empty, futile. 4. Invalid."

Vocabulary expressing superstition, which constitutes the main part of this study, has been gathered under 13 headings, taking into account its semantic features. 1. The superstitious vocabulary expressing magic and magic: *efsun, sihir* etc. 2. The superstitious vocabulary expressing the amulet: *nüşha, tılsım* etc. 3. The superstitious vocabulary expressing jinn: *cinli, ecinli* etc. 4. Vocabulary expressing good luck and bad luck: *hayırlı, uğurlu / musibet, nazar* etc. 5. Vocabulary expressing healing: *nefes, üfürükçü* etc. 6. Vocabulary in fairy tales and stories: *dev, ejderha* etc. 7. The superstitious vocabulary expressing luck and fortune: such as *fal, yıldız*. 8. The superstitious vocabulary expressing holiness: *kutsi, mukaddes* etc. 9. The superstitious vocabulary expressing extraordinary: *eren, mucize* etc. 10. The superstitious vocabulary that expresses a secret: *esrar, sır*. 11. False vocabulary based on the word *kırk*: like *kırk*. 12. The superstitious vocabulary expressing profession: *kurşuncu, tılsımcı* etc. 13. Other superstitious vocabulary: *batıl, manyetizmacı* etc.

In the study, a total of 85 superstitious vocabulary have been identified and their origin information is also given. Accordingly, almost all of the words are composed of words of eastern origin. Data based on origin are as follows: Arabic (40): *cin, fal, iksir* etc. Turkish (18): *büyü, kırk, uğur* etc. Arabic+Turkish (12): *cinli, sihirli, tılsımcı* etc. Persian (6): *dev, efsun, ejder* etc. Arabic+Persian (3) *mucizekâr, sihirbaz, sihirkâr*. Persian+Turkish (2) *efsunlamak, efsunlanmak*. Persian+Arabic (1): *Zümrüdüanka*. Persian+Arabic+Turkish (1): *raz-binalık*. Words used only in Western origin are as follows: French (1): *manyetizma*. French+Turkish (1): *manyetizmacı*.

In the study, words are not classified in terms of type and structure, but there are also words of different types and structures in the superstitious vocabulary. When examined in terms of genre characteristics, the presence of noun, adjective and verb-functioning words draws attention. Name-serving words: *büyü, cin, iksir, tılsım, nazar* etc. Adjective-serving words: *esrarlı, huddamlı, sihirli, tılsımlı, uğursuz* etc. Verb verbs: *büyülenmek, efsunlamak, tılsımlamak, tütsülemek, üfleme* etc. The adverbial word: *müteyemminen*.

In terms of structure, simple, derived and compound words are included in the superstitious vocabulary. Simple words: *ejder, fal, nüşha, nazar, peri* etc. Derived words: *sihirbaz* (< Ar. *sihr* + Persian. *-bâz*), *tılsımlatmak* (< *tılsım* Ar. + *la - t-*), *tütsülenmek* (**tü + t + sü(g) + le - n-*) (Gülensoy, 2007: 950), *uğursuzluk* (< *uğur + suz + luk*), *üfürükçü* (< *üf + ür - ük + çü*) etc. Compound words: *âşık-ı sehhâr, dârü'l-esrâr, ilm-i cifr, iyi saatte olsunlar, Kafdağı, Zümrüdüanka* (< Far. *sî + murğ + Ar. 'anqā*). Although the idiom *iyi saatte olsunlar* from these combined structures; *âşık-ı sehhâr, dârü'l-esrâr, ilm-i cifr* are Eastern nouns and *Kafdağı* and *Zümrüdüanka* are proper names.

At the same time in the study, the collocation forms of some of the identified words in the example usage in the sentence and the use of the related word in the example sentence are also shown. For example, considering the word *kırk*; Collocations such as *kırk altın, kırk bakir, kırk bakire, kırk gün, kırk gün kırk gece, kırk kız, kırk ortak, kırk sabah, kırk sene* emerge. In the study, these collocational word groups were not included in the vocabulary and were not used in numerical data.

In this study, the vocabulary based on the concept of superstition has been determined within the scope of Hüseyin Rahmi Gürpınar's novel *Muhabbet Tılsım*, but Gürpınar has other works that deal with superstitious beliefs and types who believe in superstition. It is possible to come across many words expressing falsehood in the works of *Cadı, Efsuncu Baba, Gulyabani, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Mezarından Kalkan Şehit* and *Şeytan İş*. With the determination of the words in these works, the number of vocabulary based on the concept of falsehood in Turkish will increase even more.

Geliş Tarihi / Received Date
05.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
27.02.2023

AHP-TOPSIS Yöntemine Dayalı Tedarikçi Seçimi: Ahşap Sektöründe Bir Uygulama¹

Supplier Selection Based on AHP-TOPSIS Method: An Application in the Wood Industry

Mervenur YERLİ²
Derya ÖZTÜRK³

Öz

Bu çalışmada Ordu ili Fatsa Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren büyük ölçekli bir kontrplak fabrikası için en uygun tedarikçinin belirlenmesi problemi ele alınmıştır. Çalışmanın amacı söz konusu kontrplak fabrikası için en uygun papel hammaddesinin tedarikçisini seçmektir. Bu amaca istinaden çok kriterli karar verme yöntemlerinden AHP ve TOPSIS yöntemleri bütünlük olarak kullanılmıştır. Değerlendirme kriterleri literatür araştırması ve fabrikanın satın alma sorumlusu ile görüşülerek belirlenmiştir. Ana kriterler; kalite, fiyat, teslimat, yönetim ve hizmet olarak belirlenmiştir. Alt kriterler ise; ürün kalitesi, ambalaj kalitesi, kalite belgeleri, uygun fiyat, indirim oranı, ödeme koşulu, zamanında teslimat, eksiksiz teslimat, tecrübe, piyasa itibarı, garanti ve tazminat, karşılıklı anlaşma, geçmiş dönem performansı ve hızlı cevap verebilmedir. Belirlenen beş kriterin ağırlıkları AHP yöntemiyle tespit edilmiştir. Ordu ilinde söz konusu kontrplak fabrikasının tedarik sistemine uygun üç adet hammadde tedarik bayisi bulunmaktadır. Fabrika, kontrplak üretimi için gerekli olan papel hammaddesini her üç bayiden de tedarik edebilmektedir. Çalışma kapsamında da bu üç tedarikçi değerlendirilmiştir. Tedarikçilerin sıralaması AHP ve TOPSIS yöntemleriyle yapılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre “fiyat” en önemli kriter olarak tespit edilmiştir. Diğer kriterlerin önem sıralaması ise yönetim, kalite, hizmet ve teslimat şeklindedir. Ayrıca “B” tedarikçisi, en yüksek puana sahip tedarikçi olarak fabrikanın mevcut tedarikçileri arasında seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tedarikçi seçimi, AHP, TOPSIS, Çok kriterli karar verme yöntemleri, Ahşap sektörü

Abstract

In this study, the problem of determining the most suitable supplier for a large-scale plywood factory operating in Ordu province Fatsa Organized Industrial Zone is discussed. The aim of the study is to select the most suitable

¹ Bu çalışma, 17 Mayıs 2022 tarihinde Ordu Üniversitesi'nde düzenlenen, Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özet bildiri olarak basılmıştır.

² Sorumlu Yazar: Yüksek Lisans Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: merve_nur_yerli@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5385-7281

³ Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: deryaozturk@odu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5287-6600

papel raw material supplier for the plywood factory. For this purpose, AHP and TOPSIS methods, which are among the multi-criteria decision-making methods, were used in an integrated manner. Evaluation criteria were determined by literature research and interviewing the purchasing officer of the factory. The main criteria are quality, price, delivery, management and service. The sub-criteria are product quality, packaging quality, quality documents, reasonable price, discount rate, payment terms, on time delivery, complete delivery, experience, market reputation, guarantee and compensation, mutual agreement, past performance and fast response. The weights of the five criteria were determined by the AHP method. In Ordu province, there are three raw material supply dealers suitable for the supply system of the mentioned plywood factory. The factory is able to procure the papel raw material required for the production of plywood from all three dealers. Within the scope of the study, these three suppliers were also evaluated. Ranking of suppliers was made by AHP and TOPSIS methods. According to the results of the study, "price" was determined as the most important criterion. The order of importance of other criteria is management, quality, service and delivery. In addition, supplier "B" was selected among the existing suppliers of the factory as the supplier with the highest score.

Keywords: Supplier selection, AHP, TOPSIS, Multi-criteria decision-making methods, Wood industry

Giriş

Günümüz küresel rekabet ortamında, işletmelerde etkin bir tedarik zinciri yönetimi rekabet avantajı elde edebilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Etkin bir tedarik zinciri yönetimi, işletmelerin ihtiyaç duyduğu malzemelerin zamanında, istenilen kalitede, doğru miktarda ve uygun maliyetle temin edilmesine bağlıdır. Zorlu rekabet şartlarında işletmelerin bunu gerçekleştirebilmek için tedarikçi seçimine öncelik vermeleri ve iyi bir tedarikçi seçimi politikası izlemeleri gerekmektedir (Boer vd., 2001: 78). Tedarikçi seçimi, işletmenin üretimi için gerekli olan hammadde, yarı mamul, yardımcı madde, makine, malzeme vb. girdilerin hangi tedarikçilerden ne miktarda ve ne zaman hangi koşullar altında temin edilebileceğini karar verme sürecidir (Güner, 2005:5). Tedarikçi seçiminde işletmenin ihtiyaçlarını kabul edilebilir bir maliyetle sürekli bir şekilde karşılayabilecek yüksek potansiyelli tedarikçilerle çalışılması amaçlanmaktadır (Yang vd., 2008:1481). Bu seçim kararı, her zaman işletmeler tarafından belirlenmiş makul kriterlere (maliyet, kalite, ürün miktarı, hizmet standardı ve teslimat koşulları vb.) dayandırılmaktadır (Yalçın, 2013:23). Tedarikçi seçiminde kullanılan bu kriterler bir anlamda işletmenin seçeceği tedarikçilerinin kendilerine ne kadar uygun olduğunun bir göstergesidir.

Endüstrilerin çoğuna hammadde veya yarı mamul formunda girdi sağladığından orman ürünleri ülkelerin ekonomik kalkınmalarında büyük öneme sahiptir (Ekti, 2013:7). Türkiye’de orman endüstrisi 1950’li yıllarda kamu finansmanı ile kurulmuş ve temel yapılanmasını doğrama, parke, kereste, levha (kontrplak, lif levha ve yonga) sanayi konsepti üzerine oluşturmuştur (TOBB, 2015:1). 2000 yılından bu yana gerçekleştirilen özelleştirmeler yolu ile sektör yapısal dönüşüme uğramış ve teknolojik gelişmeye paralel olarak kapsam alanını (kâğıt, mobilya vb.) farklı ürünlerle genişletmiştir.

Ahşabın hammaddesi ormandan sağladığı odundur. Ahşap sektörü ürünleri kimyasal ve mekanik işlemlerle yapısını değiştirerek ya da değiştirmeyerek yarı mamul ve mamul olarak diğer sanayilere hammadde üreten bir sektördür (Orsiad, 2022). Ahşap sektöründe üretim işletmeleri müşterilerinin

talebi olan ürünlerini üretirken hammadde, yarı mamul, malzeme ve üretim araçlarına, dolayısıyla da bunları temin edebileceği tedarikçilerine ihtiyaç duymaktadır. Günümüzde pek çok üretim işletmesinde hammadde ve malzeme maliyeti en önemli unsurlar arasındadır. Bu işletmeler tedarik zincirinden bahsederken ilk olarak tedarik ve tedarikçi konularını dikkate alırlar. Birden fazla tedarikçi arasından seçim yapmak durumuyla karşılaşan işletmelerin iyi bir tedarik zinciri yönetimi için çeşitli kriterleri göz önünde bulundurarak kendisi için en uygun tedarikçiyi bulması gerekmektedir. Bunun içinde klasik yöntemler yani sezgilerle ya da işi şansa bırakmak gibi durumlarla hareket etmek yerine çok kriterli karar verme yöntemlerini kullanmaktadırlar. İşletmeler böylelikle daha akıllı ve rasyonel kararlar almış olmaktadır.

Bu çalışma, ahşap sektöründe faaliyet gösteren bir kontrplak fabrikasının ana üretimi için gerekli olan papel yarı mamulünün tedarikinde birbirinden farklı 3 tedarikçisi arasından hangisinin seçileceğine çok kriterli karar verme yöntemlerinden AHP ve TOPSIS yöntemlerini kullanarak karar verme problemi üzerine yapılmıştır. Literatürde çeşitli alanlarda AHP ve TOPSIS yöntemlerinden yararlanılarak tedarikçi seçiminin yapıldığı çok sayıda farklı çalışma (Supçiller & Çapraz, 2011; Fazlollahtabar vd., 2011; Kannan vd., 2013; Doğan & Önder, 2014; Gündüz & Güler, 2015; Günay & Ünal, 2016; Jabbarzadeh, 2018; Öztürk, 2019a; Sarıme Mehmet vd., 2020; Öztürk & Tekin, 2021; Zhumazhanova, 2022; Kılıç & Abdulvahitoğlu, 2022) bulunmaktadır. Ancak ahşap sektöründe kontrplak üretimi yapan bir fabrikada bu yöntemlerin birlikte kullanıldığı tedarikçi seçimi üzerine literatürde yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle yapılan çalışmanın özgün olduğu ve literatüre katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Buna göre araştırmanın amacı, AHP ve TOPSIS yöntemlerini kullanarak Ordu ilinde bulunan bir fabrikanın kontrplak üretiminde yararlandığı papel hammaddesinin tedariki için en uygun tedarikçi seçimine yardımcı olmaktır.

Literatür Taraması

Günümüzdeki rekabet ortamı, işletmelerin mevcut tedarikçilerinden hangisi ile çalışacağına karar vermesi, tedarik halkasında hedeflerine ulaşmasında önemli bir aşamadır. Tedarikçi seçimi, şirketin yapısı içinde çeşitli işlemlere hitap ederken hiyerarşik yapıda çok sayıda nitel ve nicel faktörü kapsayan çok amaca sahip bir karar verme problemidir. İşletmeler kendilerine en uygun tedarikçilerini bulabilmek için birbirinden farklı kriterler belirlemede ve tedarikçilerini bu kriterlere göre değerlendirmektedirler. Tedarikçi seçiminde belirlenen kriterlerin ağırlıkları tedarik edilecek ürün, sektör ve işletmeye göre farklılık göstermektedir.

Eskiden tedarikçi seçiminde tanımlanan kriterler, genellikle fiyat ve kalite olarak belirlenirdi. Artık ihtiyaç olunan ürüne ve hizmete bir değer katması ve belirli seviyede kalitesinin olması ile rekabetçi avantajların sağlanması için sadece fiyat ve kalitenin kriter olarak değerlendirilmesi yeterli görülmemeye başlanmıştır. Böylelikle satın alma sorumluları ihtiyaçlarını yani kriterlerini tedarikçilerin daha yetkin ve kapsamlı olmasını istedikleri için çoğaltmışlardır (Madhukants, 2009). Literatürde tedarikçi seçimine dair çok sayıda çalışma vardır. Bunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır.

Dickson (1966) 273 müdür ve satın alma sorumlusu ile yaptığı görüşme sonucunda 23 adet temel kriter belirlemiştir. Kalite, teslimat, tecrübe en fazla öneme sahip kriterlerdir (Cheraghi vd., 2004:93). Weber (1991) Dickson'ın kriterlerini hareket noktası olarak belirlemiştir. Çalışmasında etkili olan ana kriterler fiyat, dağıtım ve kalite performansının yanında teknik beceri, coğrafi konum, kapasitedir. Haq & Kannan (2006) işletme yapısı, üretim yetenekleri, teknik yetenekleri, dağıtım, mühendislik, hizmet, kalite ve fiyat gibi ana kriterlerin yanında 32 alt kriter daha kullanmışlardır. Küçük & Ecer (2008) maliyet, kalite, teslimat, esneklik ve profil gibi ana kriterlerle alt kriterleri kullanmışlardır ve maliyeti en yüksek öneme sahip kriter olarak belirlemiştir. Karagöz (2009) inşaat sektöründe yaptığı çalışmada kriterleri fiyat, teslimat süresi, kalite, satış sonrası hizmet ve firma yeterliliği olarak belirlemiştir.

Sim vd., (2010) Malezya'da imalat sanayiinde yaptıkları çalışmalarında tedarikçi seçim kriterleri olarak kalite, maliyet, tedarikçi ilişkileri, teslimat, yönetim ve organizasyon ana kriterleri ile bu kriterlere bağlı 36 alt kriter kullanmışlardır. Özdemir (2010) otomotiv endüstrisi sektöründe yapmış olduğu çalışmada kriterleri finansal durum, kalite, maliyet, teknik yeterlilik, teslimat, esneklik, coğrafi konum, tesisler ve geçmiş dönem performansı olarak belirlemiştir. Öztürk vd., (2011) tekstil sektöründeki çalışmalarında finansal kapasite, teknik kapasite, opsiyon/promosyonlar, kalite, maliyet, tedarik performansı, tecrübe ve isteklilik ana kriterleriyle 13 alt kriterden yararlanmışlardır. Chen (2011) tekstil endüstrisi sektöründeki çalışmada kriterleri kalite, üretim, maliyet, teknoloji ve organizasyonel yönetim olarak belirlemiştir. Supçiller & Çapraz (2011) tekstil endüstrisindeki çalışmalarında kriterleri teslimat, fiyat, kalite ve hizmet olarak belirlemiştir. Chan & Chan (2010) giyim endüstrisindeki çalışmalarında tedarikçi kriterlerini tedarikçi güvencesi, kalite, maliyet, teslimat, güvenilirlik, organizasyonel yapı, algılanan risk, çevresel konular ve teknolojik yapı şeklinde sıralamışlardır. Vanteddu vd., (2011) tedarikçi seçim kriterlerini teslimat, çözüm üretebilme, fiyat ve hizmet kalitesi olarak belirlemiştir. Yavuz (2013) perakende sektöründe faaliyeti olan bir gıda işletmesinde yapmış olduğu çalışmada esneklik, maliyet, teslimat ve kaliteyi kriter olarak belirlemiştir. Kapar (2013) çalışmada kalite, esneklik, fiyat, teknoloji ve modern yönetim anlayışını kriter olarak belirlemiştir. Krajewski vd., (2013) etkin tedarik zinciri yönetiminde tedarikçi seçmek için kriterleri; kalite, zamanında teslim ve düşük fiyat olarak belirlerken tepkisel tedarik zinciri yönetiminde tedarikçi seçmek için kriterleri ise kişiselleştirilmiş çeşitlilik, üst düzeyde kalite, hacim esnekliği ve hızlı teslim süresi olarak belirlemiştir. Güleş vd., (2014) hazır giyim sektöründe yapmış oldukları çalışmalarında maliyet, güvenilirlik, esneklik ve kalite kriterlerini ana kriterler; tedavül kabiliyeti, coğrafi konum, iç maliyet, güven hissi ve zamanında gönderim yüzdesini alt kriterler olarak belirlemiştir. Çetin & Önder (2015) imalat sektöründeki bir firmada tedarikçi seçmek için kriterleri teslimat süresi, fiyat, ürün ile ilgili garanti, ürün kalitesi, toplam maliyet ve sunulan performans göre istenen fiyat kriteri olarak belirlemiştir. Supçiller & Deligöz (2018) tekstil sektöründeki bir firma için tedarikçi seçiminde teslimat, fiyat, kalite ve yönetim ana kriter olmak üzere 14 alt kriter kullanmışlardır. Öztürk (2019a) bir hazır giyim işletmesinde yapmış olduğu çalışmada hizmet, fiyat, kalite, teslimat ana kriterleri ile bu ana kriterlere bağlı 12 alt kriteri tedarikçi seçiminde kullanmıştır. Öztürk & Tekin (2021) gıda

sektöründe üzüm pekmezi üreten bir firma için tedarikçi seçiminde ana kriterleri maliyet, tedarikçi profili, teslimat, kalite olarak belirlemişler ve bunlara uygun alt kriterler tanımlamışlardır.

Literatürde çok kriterli karar verme yöntemlerinden AHP ve TOPSIS yöntemlerinin birlikte kullanıldığı çok sayıda çalışma mevcuttur. Bunlardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Supçiller & Çapraz (2011) mukavva üzerine faaliyet gösteren bir firmanın tedarikçisinin seçiminde AHP ve TOPSIS'i birleşik model olarak kullanmışlardır. Fazlollahtabar vd., (2011) elektronik pazarda tedarikçi seçimi üzerine yaptıkları çalışmalarında AHP, TOPSIS ve çok amaçlı lineer olmayan programları uygulamışlardır. Kannan vd., (2013) Bulanık TOPSIS ve Bulanık AHP yöntemlerini kullanarak kriterlere göre en iyi yeşil tedarikçileri derecelendirip seçmek, sonra da bunlar arasından optimum sipariş miktarlarını bulmayı istemişlerdir. Doğan & Önder (2014) TOPSIS ve AHP yöntemlerini kullanarak, bir iş yerinde işe alınacakların veya çalışanların, o pozisyonda çalışmaya uygun olması gereken kriterleri önem derecelerine göre sıralamışlardır. Gündüz & Güler (2015) termal turizm işletmelerinde tedarikçi seçiminde AHP-TOPSIS yöntemlerini birlikte kullanmışlardır. Günay & Ünal (2016) telekomünikasyon sektöründe yer alan bir şirketin darband ve genişband hizmetine yönelik teknik destek ve ekipman sağlayan tedarikçilerinin değerlendirilmesinde, AHP ve TOPSIS'i birlikte uygulamışlardır. Jabbarzadeh (2018) bir inşaat projesinde yüklenici firmaları seçerken AHP ve TOPSIS'i birlikte kullanmışlardır. Öztürk (2019a) tekstil sektöründe faaliyet gösteren bir hazır giyim firması için temin edeceği kumaş hammaddesinin tedarikçisini değerlendirirken AHP ve TOPSIS yöntemini birlikte uygulamıştır. Öztürk (2019b) kargo taşımacılık sektöründe hizmet kalitesini etkileyen faktörlerin önem derecelerini AHP yöntemiyle belirlerken, seçilen üç kargo firmasının hizmet kalitesini AHP ve TOPSIS yöntemleriyle değerlendirmiştir. Öztürk & Onurlubaş (2019) havayolu yolcu taşımacılığında hizmet kalitesini etkileyen faktörlerin önem derecelerini ve seçilen üç havayolu firmasının hizmet kalitesini AHP-TOPSIS yöntemleriyle değerlendirmişlerdir. Sarımehtem vd., (2020) Kırıkkale'de yüksek hızlı tren istasyonu için güzergâh belirlemek amaçlı çok kriterli karar verme yöntemlerinden AHP ve TOPSIS yöntemlerini kullanmışlardır. Öztürk & Keleş (2020) ilaç sektöründe motorlu kurye seçimi için bu iki yöntemi birlikte uygulamışlardır. Öztürk (2020) tüketicilerin kahve zinciri seçimi kararında etkili olan kriterlerin önem ağırlıklarını AHP yöntemi ile belirlemiş ve kahve zincirlerini bu kriterler ışığında TOPSIS yöntemiyle sıralamıştır. Öztürk & Tekin (2021) gıda sektöründe üzüm pekmezi üreten bir firma için en uygun hammadde tedarikçisini belirlemek amacıyla AHP ve TOPSIS yöntemini birlikte kullanmışlardır. Zhumazhanova (2022) çalışmasında mobilya satış sektöründe en iyi tedarik seçimi amacıyla, bulanık çok kriterli karar verme yöntemlerinden, Bulanık AHP ve Bulanık TOPSIS yöntemlerini birlikte uygulamışlardır. Kılıç & Abdulvahitoğlu (2022) çalışmalarında Biyodizel üretimi için en uygun yağlı tohum tedarikçisi seçiminde AHP-TOPSIS yöntemlerini birlikte kullanmışlardır.

Metodoloji

Bu çalışmada AHP ve TOPSIS yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Kriterlerin ağırlıkları AHP yöntemi ile belirlenirken, tedarikçilerin sıralaması ise her iki yöntemle ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Aşağıda çalışmada kullanılan bu iki yöntem hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Analistik Hiyerarşi Prosesi

Analistik Hiyerarşi Prosesi (AHP), 1970'lerde Thomas L.Saaty tarafından geliştirilen karmaşık problemlerin çözümünde kullanılan çok kriterli karar verme yöntemlerinden biridir (Gasımov, 2004: 26). İlk 1971'de ABD Savunma Bakanlığında Olasılık Plan Problemlerinde kullanılmış sonra 1973'te Sudan Ulaşım Projesinde kullanılarak tam profesyonelliğe ulaşmıştır. Teoride tam gelişimini 1974-1978'de tamamlamıştır (Göksu & Güngör, 2008:5). Türkiye'de ilk olarak 1995'te Pinhas & Barbarosoğlu tarafından kamuda sermaye kısıtlaması üzerinde uygulanmıştır (Atan vd., 2008:145). AHP, karar vermede birden fazla objektif ve subjektif değerlendirme kriterlerinden yararlanan temel bir yaklaşımdır. Bu durum yöntemin seçim sürecinde kullanılmasında en büyük etkidir. Diğer bir ifadeyle AHP, karmaşık problemlerde birden fazla kriter arasından seçim yapabilmek amaçlı ve seçimleri en uygundan aşağıya doğru sıralamak amacıyla kullanılan yöntemdir (Soba, 2012:370). AHP yönteminin aşamaları aşağıda belirtilmiştir.

AHP yönteminin birinci aşamasında problem net olarak tanımlanmalı ve problemdeki amaçlar belirlenmeli. Bunun için karar verici uzman ekiple birlikte tedarikçi seçimine ilişkin karar verme probleminin amacı, kriterleri, alternatif tedarikçileri belirlenir ve hiyerarşik yapı oluşturulur.

İkinci aşamasında kriterlerin önem derecelerinin belirlenebilmesi için Saaty (1986) tarafından geliştirilen ve Tablo 1'de verilen ölçek kullanılarak tüm kriterlerin kendi içinde karşılaştırması yapılarak ikili karşılaştırma matrisleri elde edilir.

Tablo 1. Karşılaştırma Ölçeği

Önem Derecesi	Açıklama
1	Her iki kriterin aynı düzeyde öneme sahip olması
3	Bir kriterin diğer kritere göre çok az önemli olması
5	Bir kriterin diğer kritere göre kuvvetli derecede önemli olması
7	Bir kriterin diğer kritere göre çok kuvvetli derecede önemli olması
9	Bir kriterin diğer kritere göre mutlak önemli olması
2,4,6,8	Arada olan değerler

Kaynak: Saaty, 1986.

İkili karşılaştırma matrisleri oluşturulduktan sonra üçüncü aşamada normalleştirme işlemi yapılır. Bunun için öncelikle matristeki her sütunun toplamdaki değeri alınmaktadır. Sonra matristeki her eleman bulunduğu sütunun toplam değerine bölünmekte ve böylelikle oluşturulan matrise "Normalize edilmiş ikili karşılaştırmalar matrisi" denmektedir. Bu matrisin her satırındaki elemanların aritmetik ortalaması hesaplanır. Hesaplanan aritmetik ortalama "öncelik vektörünü" verir. Böylece kriterlerin ağırlıkları hesaplanmış olur. Bu aşamada yapılan işlemlerin doğru olup olmadığını kontrol etmek amacıyla karşılaştırma matrislerinin tutarlılık oranının hesaplanması gerekir.

Tutarlılık Oranı; Tutarlılık Göstergesi = $(\lambda_{max} - n)/(n-1)$

Tutarlılık Oranı = Tutarlılık Göstergesi / Rassallık Göstergesi formülleri yardımıyla bulunmaktadır. Bir kare matrisin özdeğerleri arasındaki en büyük değer λ_{max} ile ifade edilmektedir. λ_{max} 'i hesaplayabilmek için tüm öncelikler matrisinin her bir elemanı, öncelikler vektörü elemanlarına

bölünerek, elde edilen yeni matris elemanlarının ortalaması alınmaktadır.(Timor, 2011: 44). Bu oranın 0.10'a eşit ya da daha az olması tutarlılığının kabul edilebilir olduğunun göstergesidir. Tutarlı olması halinde ikili karşılaştırmalar matrisindeki öncelik vektörü dikkate alınarak kriterler önem derecelerine göre büyükten küçüğe sıralanır. Matrislerin tutarlılığı ölçülürken Tablo 2'de verilen Rassal Göstergeler tablosundan yararlanılır.

Tablo 2. Rassallık Göstergeleri

Matris Boyutu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Değer	0.0	0.0	0.58	0.9	1.12	1.24	1.32	1.41	1.45	1.49

Kaynak: Saaty & Özdemir, 2003

TOPSIS Yöntemi

TOPSIS yöntemi, Hwang & Yoon tarafından 1981'de geliştirilen çok kriterli karar verme yöntemlerinden biridir (Wang vd., 2009). TOPSIS yaklaşımının temeli, seçilen alternatifin Pozitif İdeal Çözüme en yakın ve Negatif İdeal Çözüm'den en uzak olmasıdır. Pozitif İdeal Çözüm zarar kriterlerini minimize ederken fayda kriterlerini maksimize eden çözüm olarak ifade edilirken, Negatif İdeal Çözüm ise Pozitif İdeal Çözüm'ün tam tersini ifade eden çözüm olarak tanımlanır (Wang & Lee, 2007: 1763). TOPSIS'te çıkan sonuçların kolay yorumlanabilmesi yöntemin, üretim sistemleri, tedarik zinciri problemleri, lojistik, pazarlama, insan kaynakları vb. alanların birçoğunda kullanılmasını yaygınlaştırmıştır (Behzadian vd., 2012).

TOPSIS yaklaşımı 6 adımdan oluşmaktadır. Bu adımlar aşağıda belirtilmiştir (Hwang & Yoon, 1981).

Birinci adımda karar matrisi (K) oluşturulur. A matrisi uzmanlar tarafından oluşturulan başlangıç matrisidir. Karar matrisinin satırlarında alternatifler ($i= 1, 2, 3, \dots, m$) yer alırken, sütunlarında ise karşılaştırmada kullanılan kriterler ($j= 1, 2, 3, \dots, n$) yer almaktadır. Karar matrisi aşağıda eşitlik (1) ile gösterilmiştir.

$$K_{ij} = \begin{bmatrix} k_{11} & k_{12} & \dots & k_{1n} \\ k_{21} & k_{22} & \dots & k_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ k_{m1} & k_{m2} & \dots & k_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

İkinci adımda normalize edilmiş karar matrisi (P) oluşturulur. Normalleştirme işlemi için, eşitlik (1) ve eşitlik (2) kullanılır. Normalize edilmiş karar matrisi eşitlik (3) ile gösterilmiştir.

$$p_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m a_{ij}^2}} \quad (2)$$

$$P_{ij} = \begin{bmatrix} p_{11} & p_{12} & \dots & p_{1n} \\ p_{21} & p_{22} & \dots & p_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ p_{m1} & p_{m2} & \dots & p_{mn} \end{bmatrix} \quad (3)$$

Üçüncü adımda ağırlıklı normalize karar matrisi (T) oluşturulur. Bunun için öncelikle değerlendirme kriterlerine ilişkin ağırlık değerleri (W_i) bulunur. Sonra matrisin her bir sütunundaki elemanlar ilgili ağırlık değeri (W_i) ile çarpılarak ağırlıklı normalize edilmiş karar matrisi elde edilir.

$$T_{ij} = \begin{bmatrix} W_1 r_{11} & W_2 r_{12} & \dots & W_n r_{1n} \\ W_1 r_{21} & W_2 r_{22} & \dots & W_n r_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ W_1 r_{m1} & W_2 r_{m2} & \dots & W_n r_{mn} \end{bmatrix} \quad (4)$$

Dördüncü adımda Pozitif ideal (A^*) ve negatif ideal (A^-) çözüm değerleri bulunur. İdeal çözüm değerleri bulunurken problemin amacı doğrultusunda hareket edilir. Eğer amaç maksimizasyon ise pozitif ideal çözüm matrisin sütun değerlerinin en büyük değerleri, negatif ideal çözüm ise en küçük değerleridir. Eğer amaç minimizasyon ise pozitif ve negatif ideal çözümler bunun tersi değerlerden oluşur (Özbek & Eren, 2013:15). Pozitif ideal (5) ve negatif ideal (6) çözüm değerleri aşağıdaki formüller yardımıyla hesaplanmaktadır (Asoğlu & Eren, 2018:107).

$$A^* = \left\{ (\max_i v_{ij} | j \in J), (\min_i v_{ij} | j \in J') \right\} \quad (5)$$

$A^* = \{v_1^*, v_2^*, \dots, v_n^*\}$ her bir sütundaki maksimum değerleri göstermektedir.

Negatif ideal çözüm değerleri aşağıda (6) no'lu formül ile hesaplanmaktadır.

$$A^- = \left\{ (\min_i v_{ij} | j \in J), (\max_i v_{ij} | j \in J') \right\} \quad (6)$$

$A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\}$ her bir sütundaki minimum minimum değerleri göstermektedir. Her iki formülde de J fayda (maksimizasyon), J' ise kayıp (minimizasyon) değerini göstermektedir.

Beşinci adımda her bir alternatifin pozitif ideal çözüm ve negatif ideal çözüme uzaklıkları hesaplanır. Pozitif ideal çözüme uzaklık (S_i^*) ölçüsü eşitlik (7) ve negatif ideal çözüme uzaklık (S_i^-) eşitlik (8) kullanılarak hesaplanmıştır (Monjezi vd., 2012: 97).

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^*)^2} \quad (7) \quad S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad (i = 1, 2, \dots, m) \quad (8)$$

Altıncı adımında ise her bir alternatifin ideal çözüme göreceli yakınlığı hesaplanır. İdeal çözüme göreceli yakınlık hesaplanırken pozitif ideal çözüme uzaklık ve negatif ideal çözüme uzaklık ölçülerinden yararlanır. İdeal çözüme göre yakınlığın (C_i^*) hesaplanma yöntemi eşitlik (9) yardımıyla yapılmaktadır (Jadidi vd., 2008: 765):

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^*} \quad (9)$$

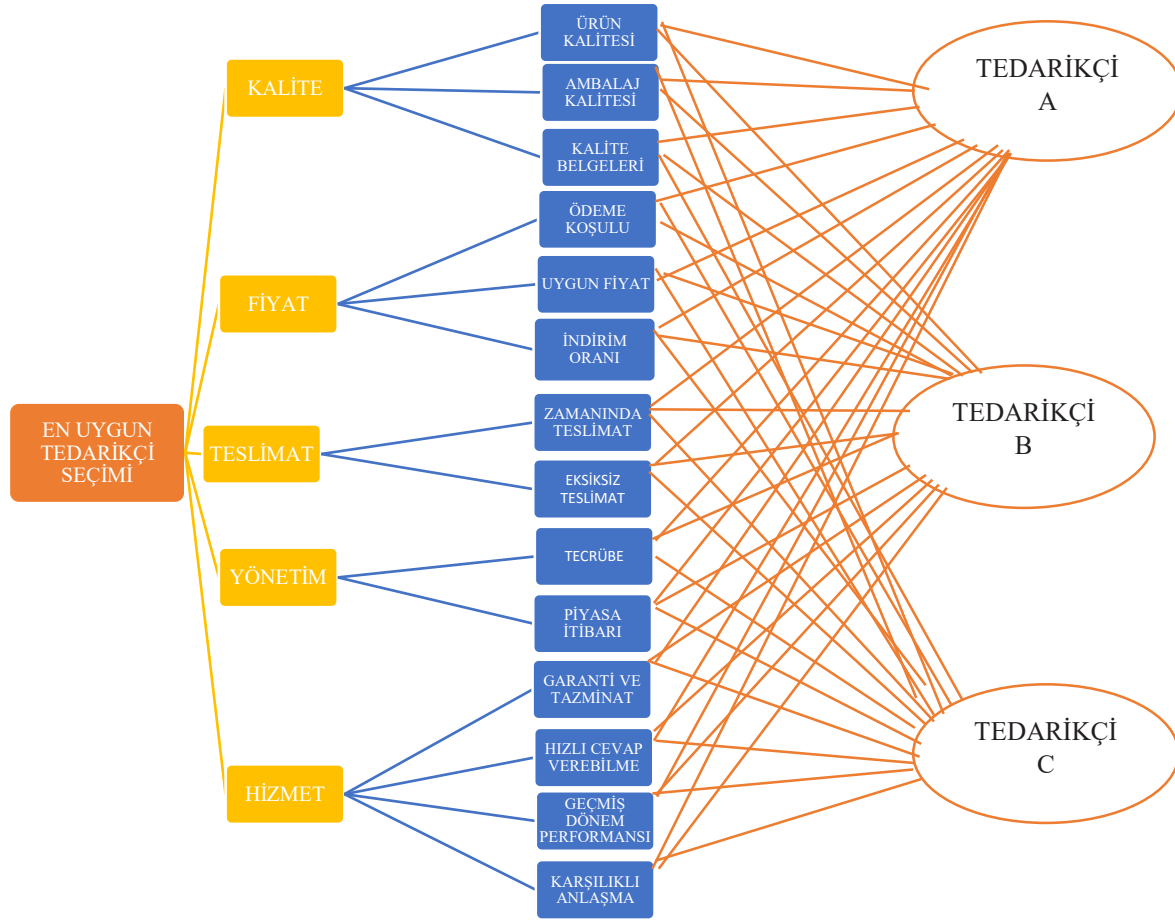
Burada C_i^* değeri $0 \leq C_i^* \leq 1$ aralığında değer alır. Tüm adımlar yapıldıktan sonra, hesaplanan yakınlık değerleri en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. En yüksek değere sahip olan alternatif en iyi alternatif olarak seçilmektedir.

Uygulama

Çalışmada ele alınan fabrika, Ordu ilinin Fatsa Organize Sanayi Bölgesinde 49 yıldır faaliyet gösteren ve 370 kişiye istihdam sağlayan büyük ölçekli bir kontrplak fabrikasıdır. Birçok ülkeye ürün ihracatı yapmaktadır. Ürünlerini tedarikçi firmalar arasından TSE, İSO 9001 kalite standartlarına göre belirlemektedir. Fabrikadan tedarikçilerine hammadde siparişleri bir ay öncesinden verilmekte ve siparişler yüklenirken de ödemenin tamamı peşin yapılmaktadır. Çalışmada farklı illerde bulunan 3 hammadde tedarikçisi için 5 ana kriter ve 14 alt kriter belirlenerek karşılaştırma yapılmıştır. Fabrika için en iyi hammadde tedarikçisi bulunmaya çalışılmıştır. Çalışmada karar verici olarak 36 yaşında, üniversite mezunu, fabrikada 7 yıldır satın alma sorumlusu olarak çalışan deneyimli ve alanında uzman kişinin görüşüne başvurulmuştur. Uygulamada kullanılan kriterler fabrikanın satın alma sorumlusu tarafından literatürde tedarikçi seçiminde yaygın olarak kullanılan kriterler (Karagöz, 2009; Sim vd., 2010; Özdemir, 2010; Öztürk vd., 2011; Chen, 2011; Supçiller & Çapraz, 2011; Chan & Chan, 2010; Vanteddu vd., 2011; Yavuz, 2013; Kapar, 2013; Krajewski vd., 2013; Güleş vd., 2014; Önder, 2015; Supçiller & Deligöz, 2018; Öztürk, 2019a; Öztürk & Tekin, 2021) arasından seçilmiştir. Bu kriterler sırasıyla; kalite, fiyat, teslimat, yönetim ve hizmet şeklindedir. Alt kriterler ise sırasıyla; ürün kalitesi, ambalaj kalitesi, kalite belgeleri, uygun fiyat, indirim oranı, ödeme koşulu, zamanında teslimat, eksiksiz teslimat, tecrübe, piyasa itibarı, garanti ve tazminat, karşılıklı anlaşma, geçmiş dönem performansı ve hızlı cevap verebilmedir. Bütün kriterler fayda kriteri olarak ele alınmıştır. Alternatif tedarikçiler ise; A, B ve C olarak ifade edilmiştir. Çalışmada kullanılan kriterlerin ve bu kriterlere bağlı alt kriterlerin ağırlıklarının hesaplanmasında AHP yöntemi uygulanırken tedarikçilerin sıralanmasında hem AHP yöntemi hem de TOPSIS yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemler; karmaşık problemlerde birden fazla kriter arasından seçim yapılmasında ve seçimlerin en uygundan aşağıya doğru sıralanmasında basit ve anlaşılabilir olması nedeniyle tercih edilmiştir.

Analitik Hiyerarşi Prosesi Yönteminin Uygulanması

AHP'nin ilk aşamasında, karar probleminin ana hedefi, ana kriterleri, ana kriterlere bağlı alt kriterleri ve alternatifleri doğrultusunda oluşturulan hiyerarşik yapı Görsel 1'de verilmiştir.

Görsel 1. Papel Hammaddesi Tedarikçi Seçimi Probleminin Hiyerarşik Yapısı

AHP'nin ikinci, üçüncü aşamalarında ikili karşılaştırma matrisleri yapılmış, öncelik vektörleri belirlenerek matris tutarlılık oranları (TO) hesaplanmış ve Tablo 3'te verilmiştir. Tablo 3'e göre en önemli kriter fiyat (0,293) olarak bulunurken en önemsiz kriter ise hizmet kriteri (0,133) olarak bulunmuştur. Tutarlık oranı 0,06 olup, bu oran ikili karşılaştırma matrisinin tutarlı olduğunu ve değerlendirmenin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Ana Kriterler İçin İkili Karşılaştırma Matrisi

	Kalite	Fiyat	Teslimat	Yönetim	Hizmet	Öncelik Vektörü
Kalite	1,00	0,50	3,00	1,00	2,00	0,219
Fiyat		2,00	1,00	5,00	1,00	0,293
Teslimat			0,33	0,20	1,00	0,083
Yönetim				1,00	3,00	0,271
Hizmet					1,00	0,133
TO: 0,06						

Kalite, fiyat, teslimat, yönetim ve hizmet kriterlerinin alt kriterlerine ilişkin ikili karşılaştırma karar matrisleri, hesaplanan öncelik vektörleri ve tutarlılık oranları ile birlikte Tablo 4-8'de verilmiştir. Bütün matrislerin tutarlılık oranı 0,10'dan küçük bulunmuş ve elde edilen sonuçların güvenilir olduğu belirlenmiştir. Tablo 4 incelendiğinde, kalite ana kriterine bağlı alt kriterlerin ikili karşılaştırılması

sonucunda en önemli alt kriterin ürün kalitesi (0,633), en önemsiz alt kriterin ise ambalaj kalitesi (0,106) olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Kalite Ana Kriterine Bağlı Alt Kriterler İçin İkili Karşılaştırma Matrisi

	Ürün Kalitesi	Ambalaj Kalitesi	Kalite Belgeleri	Öncelik Vektörü
Ürün Kalitesi	1,00	5,00	3,00	0,633
Ambalaj Kalitesi	0,20	1,00	0,33	0,106
Kalite Belgeleri	0,33	3,00	1,00	0,260
TO: 0,03				

Fiyat ana kriterine bağlı alt kriterlerin karşılaştırılması sonucunda ödeme koşulu (0,655) en önemli alt kriter olarak tespit edilmiştir. Ödeme koşulu alt kriterini sırasıyla uygun fiyat (0,187) ve indirim oranı (0,158) izlemektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Fiyat Ana Kriterine Bağlı Alt Kriterler İçin İkili Karşılaştırma Matrisi

	Uygun Fiyat	İndirim Oranı	Ödeme Koşulu	Öncelik Vektörü
Uygun Fiyat	1,00	1,00	0,33	0,187
İndirim Oranı	1,00	1,00	0,20	0,158
Ödeme Koşulu	3,00	5,00	1,00	0,655
TO: 0,03				

Teslimat ana kriterine bağlı alt kriterlerin karşılaştırılması sonucunda her iki alt kriterin de önem dereceleri birbirine eşit bulunmuştur (zamanında teslimat=0,500; eksiksiz teslimat=0,500; Tablo 6).

Tablo 6. Teslimat Ana Kriterine Bağlı Alt Kriterler İçin İkili Karşılaştırma Matrisi

	Zamanında Teslimat	Eksiksiz Teslimat	Öncelik Vektörü
Zamanında Teslimat	1,00	1,00	0,500
Eksiksiz Teslimat	1,00	1,00	0,500
TO: 0,00			

Yönetim ana kriterine bağlı alt kriterlerin karşılaştırılması sonucunda her iki alt kriterin de önem dereceleri birbirine eşit bulunmuştur (tecrübe=0,500; piyasa itibarı=0,500; Tablo 7).

Tablo 7. Yönetim Ana Kriterine Bağlı Alt Kriterler İçin İkili Karşılaştırma Matrisi

	Tecrübe	Piyasa İtibarı	Öncelik Vektörü
Tecrübe	1,00	1,00	0,500
Piyasa İtibarı	1,00	1,00	0,500
TO: 0,00			

Hizmet ana kriterine bağlı alt kriterlerin karşılaştırılması sonucunda kriterlerin önem sıralaması; karşılıklı anlaşma (0,369), hızlı cevap verebilme (0,242), geçmiş dönem performansı (0,234), garanti ve tazminat (0,155) şeklinde gerçekleşmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Hizmet Ana Kriterine Bağlı Alt Kriterler İçin İkili Karşılaştırma Matrisi

	Garanti ve Tazminat	Karşılıklı Anlaşma	Geçmiş Dönem Performansı	Hızlı Cevap Verebilme	Öncelik Vektörü
Garanti ve Tazminat	1,00	0,33	0,50	1,00	0,155
Karşılıklı Anlaşma	3,00	1,00	2,00	1,00	0,369
Geçmiş Dönem Performansı	2,00	0,50	1,00	1,00	0,234
Hızlı Cevap Verebilme	1,00	1,00	1,00	1,00	0,242
TO: 0,05					

Her bir kritere ait ağırlık değerleri hesaplandıktan sonra, ana kriterlerin ağırlık değerleri ile ana kriterlere bağlı alt kriterlerin ağırlık değerlerinin çarpılması sonucunda alt kriterlere ait nihai ağırlık değeri (W) elde edilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. Ana Kriterlerin ve Alt Kriterlerin Ağırlıkları Matrisi

Ana Kriterler	Ağırlıklar	Alt-Kriterler	Ağırlıklar	W
Kalite	0,219	Ürün Kalitesi (ÜK)	0,633	0,139
		Ambalaj Kalitesi (AK)	0,106	0,023
		Kalite Belgeleri (KB)	0,260	0,057
Fiyat	0,293	Uygun Fiyat (UF)	0,187	0,055
		İndirim Oranı (İO)	0,158	0,046
		Ödeme Koşulu (ÖK)	0,655	0,192
Teslimat	0,083	Zamanında Teslimat (ZT)	0,500	0,042
		Eksiksiz Teslimat (ET)	0,500	0,042
Yönetim	0,271	Tecrübe (T)	0,500	0,136
		Piyasa İtibarı (Pİ)	0,500	0,136
Hizmet	0,133	Garanti ve Tazminat (GT)	0,155	0,021
		Karşılıklı Anlaşma (KA)	0,369	0,049
		Geçmiş Dönem Performansı (GDP)	0,234	0,031
		Hızlı Cevap Verebilme (HCV)	0,242	0,032

AHP'nin son aşamasında ise, kalite, fiyat, teslimat, yönetim ve hizmet alt kriterleri için tedarikçilerin öncelik değerleri bulunarak sonra elde edilen matrisin elemanları, alt kriterlerin öncelik değerleriyle çarpılarak tedarikçilerin genel öncelik değerleri bulunmuştur (Tablo 10).

Tablo 10. Ana Kriterler ve Alt Kriterlere Göre Tedarikçilerin Öncelikleri

	Kalite (0,219)			Fiyat (0,293)			Teslimat (0,083)		Yönetim (0,271)		Hizmet (0,133)				G. Ö.
	ÜK 0,633	AK 0,106	KB 0,260	UF 0,187	İO 0,158	ÖK 0,655	ZT 0,500	ET 0,500	T 0,500	Pİ 0,500	GT 0,155	KA 0,369	GDP 0,234	HCV 0,242	
A	0,193	0,333	0,143	0,260	0,260	0,633	0,333	0,333	0,193	0,200	0,333	0,333	0,143	0,429	0,313
B	0,724	0,333	0,714	0,633	0,633	0,260	0,333	0,333	0,724	0,600	0,333	0,333	0,714	0,429	0,530
C	0,083	0,333	0,143	0,106	0,106	0,106	0,333	0,333	0,083	0,200	0,333	0,333	0,143	0,143	0,157
TO	0,06	0,00	0,00	0,03	0,03	0,03	0,00	0,00	0,06	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	

TOPSIS Yönteminin Uygulanması

TOPSIS yönteminin ilk aşamasında karar matrisi oluşturulmuştur. Fabrikanın satın alma sorumlusunun belirlenen tedarikçi seçim kriterleri için alternatif tedarikçilere 1 ile 10 arasında puanlar vermesi sonucu karar matrisi elde edilmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Karar Matrisi

	ÜK	AK	KB	UF	İO	ÖK	ZT	ET	T	Pİ	GT	KA	GDP	HCV
A	8	7	10	8	8	10	10	10	8	8	10	10	10	10
B	10	7	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
C	6	7	10	8	8	10	10	10	8	8	10	10	10	10

İkinci aşamada Tablo 12'de sunulan normalize edilmiş karar matrisi oluşturulmuştur.

Tablo 12. Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	ÜK	AK	KB	UF	İO	ÖK	ZT	ET	T	Pİ	GT	KA	GDP	HCV
A	0,57	0,58	0,58	0,53	0,53	0,58	0,58	0,58	0,53	0,53	0,58	0,58	0,58	0,58
B	0,71	0,58	0,58	0,66	0,66	0,58	0,58	0,58	0,66	0,66	0,58	0,58	0,58	0,58
C	0,42	0,58	0,58	0,53	0,53	0,58	0,58	0,58	0,53	0,53	0,58	0,58	0,58	0,58

Tablo 17'nin devamı

	T	Pİ	GT	KA	GDP	HCV	Σ	KAREKÖKÜ	S*
A	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00038514	0,01962498	S1
B	0,00032242	0,00032242	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00227559	0,04770321	S2
C	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	S3

TOPSIS yönteminin altıncı ve son aşamasında ise her seçeneğin ideal çözüme yakınlık değerleri elde edilmiştir (Tablo 18).

Tablo 18. İdeal Çözüme Göre Yakınlık

C^*	
C_1^*	0,370
C_2^*	1,000
C_3^*	0,000

AHP ve TOPSIS Yöntemlerinin Analiz Sonuçlarının Karşılaştırılması

Bu bölümde firmalar açısından TOPSIS ve AHP yöntemlerinden bulunan sonuçlar karşılaştırılmıştır (Tablo 19).

Tablo 19. AHP ve TOPSIS Yöntemlerinin Karşılaştırma Tablosu

Tedarikçiler	Öncelik Değerleri		Sıralama	
	AHP	TOPSIS	AHP	TOPSIS
A	0,313	0,370	2	2
B	0,530	1,000	1	1
C	0,157	0,000	3	3

AHP yöntemine göre elde edilen sonuçlara göre, Ahşap sektöründe B firması birinci sırada en iyi hammadde tedarikçi firması olarak gösterilirken, A firması ikinci sırada, C firması da üçüncü sırada yer almaktadır. Aynı şekilde TOPSIS yöntemine göre elde edilen sonuçlara göre ise en iyi hammadde tedarikçi firmaları sırasıyla; B, A, C firması şeklinde sıralanmaktadır. Her iki yöntemde de aynı sonuç elde edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Tedarik zinciri yönetiminde en ideal tedarikçiyi bulmanın önemi aşikardır. Uygulama Ordu'da ahşap sektöründe faaliyet gösteren bir kontrplak üretim fabrikasında gerçekleştirilmiştir. Fabrikanın satın alma sorumlusu ile görüşülerek literatürde tedarikçi seçimi için kullanılan kriterler gözden geçirilmiş ve hammadde tedarikinde önemli görülen kriterler belirlenmiştir. Fabrikanın 3 tedarikçisi 5 ana kriter ve 14 alt kriter olmak üzere toplam 19 kritere göre değerlendirilmiştir. Ana kriterler, yönetim kalite, fiyat, hizmet ve teslimattır. Kalitenin alt kriterleri; ürün kalitesi, ambalaj kalitesi ve kalite belgeleridir. Fiyatın alt kriterleri; ödeme koşulu, uygun fiyat ve indirim oranıdır. Teslimatın alt kriterleri; zamanında teslimat ve eksiksiz teslimattır. Yönetimin alt kriterleri; tecrübe ve piyasa itibarıdır. Hizmetin alt kriterleri; garanti ve tazminat, geçmiş dönem performansı, hızlı cevap verebilme ve karşılıklı anlaşmadır. AHP yöntemiyle kriterlerin önem düzeylerini belirledikten sonra AHP-TOPSIS teknikleriyle üç tedarikçi firma arasında en ideal olanı belirlenmiştir.

Çalışmada fabrikanın tedarikçi seçimi kararlarında ele alınan ana kriterler ikili bir şekilde karşılaştırılmıştır. Buna göre en fazla öneme sahip olan kriter fiyat (0.293), ikinci sırada yönetim (0.271), üçüncü sırada kalite (0.219), dördüncü sırada hizmet (0.133) ve son sırada ise teslimat (0.083) kriteri olarak bulunmuştur. Sonra alt kriterlerin karşılaştırılması yapılmıştır. Buna göre; kalite alt kriterlerinin karşılaştırılmasında en yüksek önem düzeyine sahip kriterin ürün kalitesi olduğu ve bunu sırasıyla kalite belgeleri ve ambalaj kalitesinin takip ettiği görülmüştür. Fiyat alt kriterlerinin karşılaştırılmasında görece öncelikler sırasıyla ödeme koşulu, uygun fiyat ve indirim oranı şeklinde belirlenmiştir. Teslimat alt kriterlerinin karşılaştırılmasında ise zamanında teslimat ve eksiksiz teslimat kriterlerinin eşit öneme sahip oldukları tespit edilmiştir. Yönetim alt kriterinde de aynı durum söz konusu olup, tecrübe ve piyasa itibarı kriterleri eşit öneme sahiptir. Hizmet alt kriterlerinin karşılaştırılmasında karşılıklı anlaşma en üstün görece önceliğe sahip bulunmuştur ve bunu sırasıyla hızlı cevap verebilme, geçmiş dönem performansı, garanti ve tazminat takip etmiştir.

Çalışmada ana kriterlerle alt kriterlerin ikili karşılaştırmaları yapıldıktan sonra fabrikanın alternatif üç tedarikçisinin 14 alt kriter dikkate alınarak ikili karşılaştırmaları yapılmıştır. İkili karşılaştırmalarda bütün matrislerin tutarlılık oranlarının 0,10'un altında olduğu görülmüştür ve değerlendirmenin güvenilir olduğu kanısına varılmıştır. Alt kriterler bakımından ürün kalitesi kriterinde B tedarikçisi (0,724), kalite belgeleri kriterinde B tedarikçisi (0,714), uygun fiyat kriterinde B tedarikçisi (0,633), indirim oranı kriterinde B tedarikçisi (0,633), ödeme koşulu kriterinde A tedarikçisi (0,633), tecrübe kriterinde B tedarikçisi (0,724), piyasa itibarı kriterinde B tedarikçisi (0,600), geçmiş dönem performansı kriterinde B tedarikçisi (0,714) diğer tedarikçilere göre daha fazla görece önceliğe sahip bulunmuştur. Hızlı cevap verebilme kriterinde ise A ve B tedarikçileri aynı öneme sahip (0,429) iken, C tedarikçisi son sırada (0,143) yer almaktadır. Ayrıca ambalaj kalitesi, zamanında teslimat, eksiksiz teslimat, garanti ve tazminat kriterleri açısından tüm tedarikçiler eşit önem seviyelerinde bulunmuştur.

AHP yöntemine göre hammadde tedarikinde B tedarikçisi (0,530) en yüksek görece önceliğe sahip tedarikçidir. B tedarikçisini sırasıyla A tedarikçisi (0,313) ve C tedarikçisi (0,517) izlemektedir. TOPSIS yöntemine göre görece öncelik sıralaması ise B tedarikçisi (1,000), A tedarikçisi (0,370) ve C tedarikçisi (0,000) şeklindedir. Fabrikanın kontrplak üretiminde kullanacağı papeli öncelikle B tedarikçisinden karşılaması gerektiği önerilmiştir. Fabrikanın, B tedarikçisi ile herhangi bir sorun yaşaması halinde ise diğer tedarikçilerinin sırasına göre düşünülebileceği bildirilmiştir.

Çalışma ahşap sektöründe gerçekleştirildiğinden kullanılacak ürünün uzun ömürlü olması adına ürünün kalitesinin ön planda tutulması gerekirken ilk sırayı fiyatın alması oldukça dikkat çekmektedir. Bu duruma çalışmanın anketlerinin yapıldığı dönemde Covid-19 pandemi sürecinin etkili olması sebep olarak gösterilebilir. Pandeminin çoğu sektörü olumsuz etkilemesi nedeniyle incelenen işletmenin maliyetini ön planda tutarak fiyat kriterini ilk sıraya alması normal olarak kabul edilebilir. Aslında yapılan araştırma sonuçlarına göre kriter sıralaması fiyat, yönetim, kalite, hizmet ve teslimat şeklinde olduğu görülmektedir. İlk üç kriterin puanlarının birbirine çok yakın olması işletmenin fiyatı, yönetimi ve kaliteyi birbirinden çok da ayırt etmediği ve bunları ön planda tuttuğu söylenebilir. Yani işletme maliyete dikkat ederken yönetim ve kaliteyi de göz ardı etmiyor denilebilir.

Çalışmanın anketi sadece tek bir kişi tarafından doldurulduğundan bazı kısıtları mevcuttur. Bu kısıtlar anket yapılan satın alma sorumlusunun verdiği cevapların sezgileri ışığında ve kişisel olma ihtimali olduğundan objektif cevapların oluşturulamamasıdır. Bir diğer kısıt ise karar vericiler ve kriterler değiştiğinde bulguların değişebilmesidir. Bu nedenle Ordu ili ahşap sektöründe yapılan bu çalışmanın bu sektörlerdeki diğer işletmelere genelleme yapılması doğru olmayabilir. Ancak yine de bu çalışma sonucunda elde edilen bulgulardan, tedarikçilere işletmelere sunmuş oldukları faaliyetlerini gözden geçirmeleri, işletmelere de en uygun tedarikçilerini belirlemesi yönünden katkı sağlaması beklenebilir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda AHP ile bütünleşmiş PROMETHEE veya ELECTRE gibi çok kriterli karar verme yöntemleri işletmeler için en iyi tedarikçinin seçilmesinde kullanılabilir ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılabilir.

Yazar Katkıları

Çalışmaya 1. Yazar %50, 2. Yazar %50 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"AHP-TOPSIS Yöntemine Dayalı Tedarikçi Seçimi: Ahşap Sektöründe Bir Uygulama" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Abdulvahitoğlu, A. & Kılıç, M. (2022). A New Approach for Selecting the Most Suitable Oilseed for Biodiesel Production; The Integrated AHP-TOPSIS Method. *Ain Shams Engineering Journal*, 13(3), 1-8
- Akyüz, G.A., Karagöz, A.E. & Tekin, K. (2019). Tedarikçi Seçimi Uygulamaları: Bilgi ve İletişim Teknolojileri Perspektifli Bir Literatür Taraması. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, 7(2),362-378.
- Asoğlu, İ. & Eren, T. (2018). AHS, TOPSIS, PROMETHEE Yöntemleri ile Bir İşletme için Kargo Şirketi Seçimi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 102-122
- Atan, M., Atan, S., & Altın, K. (2008). İnsan Kaynakları Seçiminde Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanımı ve Bir Yazılım Önerisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3), 143-162.
- Behzadian, M., Khanmohammadi Otaghsara, S., Yazdani, M. & Ignatius, J. (2012). A State-of-the-Art Survey of TOPSIS Applications. *Expert Systems with Applications*, 39, 13051-13069
- De Boer, L., Labro, E., & Morlacchi, P. (2001). A Review of Methods Supporting Supplier Selection. *European Journal of Purchasing and Supply Management*, 7 (2), 75-89
- Chan, F.T.S. & Chan, H.K. (2010). An AHP Model for Selection of Suppliers in the Fast Changing Fashion Market. *International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 51, 1195-1207.

- Chen, Y.J. (2011). Structured Methodology for Supplier Selection and Evaluation in a Supply Chain. *Information Sciences*, 181, 1651-1670.
- Cheraghi, S.H., Hossein, S., Dadashzadeh, M. & Subramanian, M. (2004). Critical Success Factors for Supplier Selection: An Update. *Journal of Applied Business Research*, 20(2), 91-108
- Çetin, O. & Önder, E. (2015). Tedarikçi Seçiminde Analitik Ağ Süreci Yönteminin Kullanılması. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10), 335-354.
- Dickson, G.W. (1966). An analysis of Vendor Selection Systems and Decisions. *Journal of Purchasing*, 2, 5-17.
- Doğan, A., & Önder, E. (2014). İnsan Kaynakları Temin ve Seçiminde Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerinin Kullanılması ve Bir Uygulama. *Journal of Yasar University*, 9(34), 5796-5819.
- Ekti E. (2013). Endüstriyel Orman Ürünleri Sektörel Raporlar Serisi IV, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, [http:// marka.gov.tr](http://marka.gov.tr), Düzce
- Fazlollahtabar, H., Mahdavi, I., Ashoori, M.T., Kaviani, S. & Mahdavi-Amiri, N. (2011). A Multi-Objective Decision-Making Process of Supplier Selection and Order Allocation for Multi-Period Scheduling in An Electronic Market. *International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 52(9), 1039-1052
- Gasımov, Rafail N. (2004). Karar Analizi. Osman Gazi Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü Ders Notları.
- Göksu, A. & Güngör, İ. (2008). Bulanık Analitik Hiyerarşik Proses ve Üniversite Tercih Sıralamasında Uygulanması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1-26.
- Güleş, H.K., Çağlıyan, V. & Şener, T. (2014). Hazır Giyim Sektöründe Analitik Hiyerarşi Prosesi Yöntemine Dayalı Tedarikçi Seçimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı*, 159-170
- Günay, Z. & Ünal, Ö.F. (2016). AHP-TOPSIS Yöntemi ile Tedarikçi Seçimi (Bir Telekomünikasyon Şirketi Örneği). *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 37-53
- Gündüz, H. & Güler, M.E. (2015). Termal Turizm İşletmelerinde Çok Ölçütlü Karar Verme Teknikleri Kullanılarak Uygun Tedarikçinin Seçilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 203-222.
- Güner, H. (2005). *Bulanık AHP ve Bir İşletme İçin Tedarikçi Seçimi Problemine Uygulanması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Haq, A.N. & Kannan, G. (2006). Fuzzy Analytical Hierarchy Process for Evaluating and Selecting a Vendor in A Supply Chain Model. *International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 29, 826-835.

- Hwang, C.L. & Yoon, K. (1981). Multiple Attributes Decision Making Methods and Applications, SpringerVerlag, Berlin Heidelberg. DOI: 10.1007/978-3-64248318-9
- Jabbarzadeh, A. (2018). Application of the AHP and TOPSIS in Project Management. *Journal of Project Management*, 3(2), 125-130.
- Kapar, K. (2013). Bir Üretim İşletmesinde Analitik Hiyerarşi Süreci ile Tedarikçi Seçimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(1), 197-231
- Kannan, D., Khodaverdi, R., Olfat, L., Jafarian, A. & Diabat, A. (2013). Integrated Fuzzy Multi Criteria Decision Making Method and Multi-Objective Programming Approach For Supplier Selection And Order Allocation in A Green Supply Chain. *Journal of Cleaner Production*, 47 (2013) 355-367
- Karagöz, S. (2009). *Tedarik Zinciri Yönetiminde Tedarikçi Seçimi ve AHP ile Uygulanması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli
- Küçük, O. & Ecer, F. (2008). İmalatçı İşletmelerde Uygun Tedarikçi Seçimi: Analitik Hiyerarşi Yöntemi ile Bir KOBİ Uygulaması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 435-450
- Krajewski, L. J., Ritzman, L. P. & Malhotra, M. K. (2013). *Üretim Yönetimi: Süreçler ve Tedarik Zincirleri*. (Çeviri Editörü: S. Birgün), Nobel Yayınevi, Ankara.
- Madhukant, J. (2009). *Retail Management*. India: Gennext Publication.
- Monjezi, M., Dehghani, H., Singh, T.N., Sayadi, A.R. & Gholinejad, A. (2012). Application of TOPSIS Method for Selecting the Most Appropriate Blast Design. *Arabian Journal of Geosciences*, 5(1), 95-101
- Orsiad, (2022). <https://www.orsiad.com.tr/turkiyenin-ahsap-uretiminin-seyri-hakkinda-istatistiki-bilgiler.html> E.T.: 10.08.2022
- Özbek, A. & Eren, T., (2013). Analitik Ağ Süreci Yaklaşımıyla Üçüncü Parti Lojistik (3PL) Firma Seçimi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(1), 95-113
- Özdemir, A., (2010). Ürün Grupları Temelinde Tedarikçi Seçim Probleminin Ele Alınması ve Analitik Hiyerarşi Süreci ile Çözümlemesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 55-84
- Öztürk, A., Erdoğan, Ş. & Arıkan, V.S. (2011). Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) Kullanılarak Tedarikçilerin Değerlendirilmesi: Bir Tekstil Firmasında Uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(1), 93-112.
- Öztürk, D. (2019a). AHP ve TOPSIS Yöntemleri ile Tedarikçi Seçimi: Hazır Giyim Sektöründe Bir Uygulama. *Tekstil ve Mühendis*, 26(115), 299-308.

- Öztürk, D. (2019b). Assessment of Service Quality in Logistics Sector Using AHP and TOPSIS Methods, Özer Özçelik (Ed.), Studies on Interdisciplinary Economics and Business Volume II içinde (s.225-238). Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften Berlin 2019, Basım sayısı:1, ISBN:978-3-631-79729-7
- Öztürk, D. & Onurlubaş, E. (2019). Havayolu Taşımacılığında Hizmet Kalitesinin AHP ve TOPSIS Yöntemleri ile Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10 (Ek Sayı), 81-97.
- Öztürk, D. & Keleş, M.K. (2020). AHP ve TOPSIS Yöntemleri Kullanılarak Motorlu Kurye Seçimi: İlaç Sektöründe Bir Uygulama. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2); 275-291
- Öztürk, D. (2020). Assessment of Consumer Preferences for Chain Coffee Shops Using AHP-Based TOPSIS Methods. Adil Akıncı (Ed.), Interdisciplinary Public Finance, Business and Economics Studies Volume III içinde (s.297-313). Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften Berlin 2020, Basım sayısı:1, ISBN:978-3-631-79729-7
- Öztürk, D. & Tekin, M. (2021). Hammadde Tedarikçi Seçiminde AHP-TOPSIS Yöntemlerinin Kullanılması ve Gıda Sektöründe Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (2), 411-432.
- Saaty, T.L. (1986). Axiomatic Foundation of the Analytic Hierarchy Process. *Management Science*, 32(7), 841-855.
- Saaty, T. L. & Özdemir, M. S. (2003). Why the Magic Number Seven Plus or Minus Two. *Mathematical and Computer Modeling*, 38, 233-244.
- Sarımehmet, B., Hamurcu, M., & Eren, T. (2020). Çok Kriterli Karar Verme: Kırıkkale YHT İstasyonu-Şehir Bağlantısının Sağlanması. *Demiryolu Mühendisliği* (11), 26-40.
- Sim, H. K., Omar, M. K., Chee, W. C. & Gan, N. T. (2010). A Survey on Supplier Selection Criteria in the Manufacturing Industry in Malaysia. 11th Asia Pacific Industrial Engineering and Management Systems Conference.
- Soba, M. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Performanslarının Akademisyenler Tarafından Analitik Hiyerarşi Süreci ile Değerlendirilmesi (Uşak Üniversitesi Örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 368-381.
- Supçiller, A.A. & Çapraz, O. (2011). AHP-TOPSIS Yöntemine Dayalı Tedarikçi Seçimi Uygulaması. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi* (12.Uluslararası Ekonometri, Yöneylem Araştırması ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı), 13, 1-22.
- Supçiller, A.A. & Deligöz, K. (2018). Tedarikçi Seçimi Probleminin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Uzlaşık Çözümü. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2018 (18. EYİ Özel Sayısı) 355-368

- Timor, M. (2011). *Analitik Hiyerarşi Prosesi*, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2011.
- TOBB, (2015). Türkiye Orman Ürünleri Sektör Meclisi Raporu, Erişim Tarihi: 06,07/2018, <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/T%C3%9CRK%C4%B0YE%20ORMAN%20%C3%9CR%C3%9CNLER%C4%B0%20SEKT%C3%96R%20MECL%C4%B0S%C4%B0%20RAPORU%202015.pdf>
- Wang, T. C. & Lee, H. D. (2009). Developing a Fuzzy TOPSIS Approach Based on Subjective Weights and Objective Weights. *Expert Systems with Applications*, 36 (5), 8980-8985
- Wang, Yu-Jie & Lee Hsuan-Shih, (2007). Generalizing TOPSIS For Fuzzy Multiple-Criteria Group Decision-Making. *Computers and Mathematics with Applications*, 53 (2007) 1762–1772
- Vanteddu, G., Chinnam, R. B. & Gushikin, O. (2011). Supply Chain Focus Dependent Supplier Selection Problem. *International Journal of Production Economics*, 129(1), 204-216.
- Weber, C.A., Current, J.R. & Benton, W.C. (1991). Vendor Selection Criteria and Methods. *European Journal of Operational Research*, 2-3.
- Yalçın, P.S. (2013). Talep Yönetimi, Dağıtım Yönetimi ve Tedarik Tabanı Yönetimi Uygulamalarının Tedarik Zinciri Performansı Üzerindeki Etkileri (Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Yang, B., Wu, Y., & Yin, M. (2008). Supplier Selection Modeling and Analysis Based on Polychromatic Sets, IFIP International Federation for Information Processing. *Research and Practical Issues of Enterprise Information Systems II*, 1481-1485
- Yavuz, O. (2013). ELECTRE I Karar Modeli ile Tedarikçi Seçim Süreci ve Perakende Sektöründe Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 210-226.
- Yücel, B.Y. (2018). *Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri ile Tekstil Sektöründe En Uygun Tedarikçi Seçimi ve Bir Yazılım Uygulaması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Zhumazhanova, M. (2022). *Tedarikçi Seçim Kararlarında Bulanık Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerinin Kullanımı: Mobilya Sektöründe Bir Uygulama (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Alanya.

Extended Abstract

In the wood sector, production enterprises need raw materials, semi-finished products, materials and production tools, and therefore suppliers from which they can supply them, while producing the products demanded by their customers. Today, raw material and material cost are among the most important factors in many production enterprises. When these businesses talk about the supply chain, they first consider the supply and supplier issues. Businesses faced with the situation of choosing from more than one supplier need to find the most suitable supplier for themselves by considering various criteria for a good supply chain management. For this, instead of

acting with classical methods, namely intuition or leaving things to chance, they use multi-criteria decision making methods. In this way, businesses make smarter and more rational decisions.

In this study the problem of determining the most suitable supplier for a large-scale plywood factory operating in Ordu province Fatsa Organized Industrial Zone is discussed. This plywood factory operating in the wood sector needs raw materials called *paper* in order to produce the plywood product in question. *Paper* is the name given to wooden boards with a thickness of 1.5 mm, which are obtained by softening and peeling of logs, mostly made of beech, in the steaming plant. Plywood is obtained by gluing these papers together. In Ordu province, there are three raw material supply dealers suitable for the supply system of the mentioned plywood factory. The factory is able to procure the *paper* raw material required for plywood production from all three dealers. Within the scope of the study, these three suppliers were evaluated.

The aim of the study is to select the supplier of the most suitable buck's raw material for the plywood factory in question.

For this purpose, **the method of the study**, AHP and TOPSIS methods, which are multi-criteria decision making methods, were used in an integrated manner. Evaluation criteria were determined by literature research and interviewing the purchasing officer of the factory. The 3 suppliers of the factory were evaluated according to a total of 19 criteria, including 5 main criteria and 14 sub-criteria. The main criteria are management quality, price, service and delivery. Sub-criteria of quality; product quality, packaging quality and quality certificates. Sub-criteria of price; payment terms, reasonable prices and discounts is the rate. Sub-criteria of delivery; on time delivery and complete delivery. Sub-criteria of management; experience and market reputation. Sub-criteria of the service; warranty and indemnity, historical performance, responsiveness and mutual it's an agreement. After determining the importance levels of the criteria with the AHP method, AHP-TOPSIS techniques were used. Among the three suppliers, the most ideal one was determined.

Ranking of suppliers was made by AHP and TOPSIS methods. According to **the findings of the study**, "price" was determined as the most important criterion. The order of importance of other criteria is management, quality, service and delivery. Then, the comparison of the sub-criteria was made. According to this; In the comparison of the quality sub-criteria, it has been seen that the criterion with the highest level of importance is product quality, followed by quality certificates and packaging quality, respectively. In the comparison of price sub-criteria, the relative priorities were determined as payment condition, reasonable price and discount rate, respectively. In the comparison of the delivery sub-criteria, it has been determined that the on-time delivery and complete delivery criteria have equal importance. The same is true for the management sub-criteria, where experience and market reputation criteria are equally important. In the comparison of service sub-criteria, mutual agreement was found to have the highest relative priority, followed by responsiveness, historical performance, warranty and compensation, respectively. In the study, after the pairwise comparisons of the main criteria and the sub-criteria were made, the pairwise comparisons of the three alternative suppliers of the factory were made by considering 14 sub-criteria. In pairwise comparisons, it was observed that the consistency ratios of all matrices were below 0.10, and it was concluded that the evaluation was reliable. In terms of sub-criteria, B supplier in the product quality criterion, B supplier in the quality certificates criterion, B supplier in the reasonable price criterion, B supplier in the discount rate criterion, A supplier in the payment condition criterion, B supplier in the experience criterion, B supplier in the market reputation criterion, B supplier in the past performance criterion, was found to have more relative priority than other suppliers. While A and B suppliers have the same importance in the fast response criteria, supplier C is in the last place. In addition, all suppliers

were found to be of equal importance in terms of packaging quality, on-time delivery, complete delivery, warranty and compensation criteria.

According to the AHP method, supplier B is the supplier with the highest relative priority in the supply of raw materials. Supplier B is followed by supplier A and supplier C, respectively. According to the TOPSIS method, the relative priority order is supplier B, supplier A, and supplier C.

As a result of the study, *it has been suggested that the factory should first meet the buck to be used in plywood production from supplier B. It has been reported that if the factory has any problems with supplier B, it can be considered in the order of its other suppliers.*

Geliş Tarihi / Received Date
27.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
06.06.2023

Bill Evans Doğaçlamalarında Armonik Yapı (“All The Things You Are” Örneği) ¹

Harmonic Structure in Bill Evans Improvisations (Example of “All The Things You Are”)

Özgür BADOĞLU²
Sercan ÖZKELEŞ³

Öz

Caz müziğinde doğaçlama, bileşenin en önemli bir parçasıdır. Caz doğaçlama, genellikle referans alınan eserin armonik ilerlemesine sadık kalınarak o anda yeni üretilen melodilerdir. Bir caz doğaçlamasında, armonik yapıda, akor tür değişkenleri, akor fonksiyon değişkenleri ve akor pozisyonlarının konumlandırımları gibi çeşitli yaklaşımlar kullanılmaktadır. Amerikalı caz piyanisti ve bestecisi Bill Evans, 20. Yüzyılın en önemli doğaçlama icracılarından birisidir. Evans klasik müzikte Debussy, Ravel, Gershwin, Villa-Lobos, Khachaturian, Milhaud ve Scriabin gibi bestecilerden gerek teknik gerekse duygu bakımından beslenmiştir. Bu bakımdan doğaçlamalarında caz müziğinin geleneksel öğelerini ve çağdaş müziğin izlenimci etkilerini görmek mümkündür. Bu bakımdan Evans doğaçlama alanı için son derece değerli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada Evans'ın 1963 yılında yayımlanmış olduğu “Solo Sessions vol-1/2” albümündeki “All The Things You Are” isimli eserdeki doğaçlamasının armonik yapısının ortaya çıkarılması ve bu öğelerin kullanımlarına ilişkin değişkenlerin saptanması amaçlanmıştır. Çalışmaya ilişkin verilerin toplanmasında nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde görsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Bu kapsamda çalışmada sergilenen armonik analiz modeli, akor tür değişkenleri, akor fonksiyon değişkenleri (vekil akorlar, triton durumu) ve akor konumlandırımları (3/7 voicing, voicing dışı konumlandırma) olarak 3 ana boyutta analiz edilmiştir. Çalışmalar sonucu elde edilen veriler ışığında

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Sercan ÖZKELEŞ danışmanlığında yürütülen "Bill Evans Doğaçlamalarında Melodik ve Armonik Yapı" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiş olup, 17 Mayıs 2022 tarihinde Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından düzenlenen Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, E-mail: badogluozgur@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5155-9689

³ Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, E-mail: sercanozkeles@odu.edu.tr, ORCID : 0000-0003-2845-5667

Bill Evans doğaçlamalarında, armonik yapıda, akor konumlandırmalarında voicing türlerinden 3/7 voicing türünü, akor fonksiyon değişkenlerinde ise triton ve vekil akorlar yöntemi kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bill Evans, Doğaçlama, analiz, caz armonisi, voicing.

Abstract

In jazz music, improvisation is the most important part of the component. Jazz improvisations are melodies that are newly produced at the time, often adhering to the harmonic progression of the reference work. In a jazz improvisation, various approaches are used in harmonic structure, such as chord type variables, chord function variables, and positioning of chord positions. American jazz pianist and composer Bill Evans is one of the most important improvisation performers of the 20th century. Evans was technically and emotionally fed from classical music composers such as Debussy, Ravel, Gershwin, Villa-Lobos, Khachaturian, Milhaud and Scriabin. In this respect, it is possible to see the traditional elements of jazz music and the impressionistic effects of contemporary music in his improvisations. In this respect, Evans is an extremely valuable resource for the field of improvisation. In this study, it is aimed to reveal the harmonic structure of Evans' improvisation in the work "All The Things You Are" in the album "Solo Sessions vol-1/2" published in 1963 and to determine the variables related to the use of these elements. Document analysis, one of the qualitative research techniques, was used to collect data related to the study. The visual analysis method was used to analyze the data. In this context, the harmonic analysis model exhibited in the study was analyzed in 3 main dimensions as chord type variables, chord function variables (substitution chords, triton substitution) and chord positioning (3/7 voicing, non-voicing positioning). In the light of the data obtained from the studies, it was concluded that he used 3/7 voicing type in harmonic structure chord positioning and triton substitution chords method in chord function variables.

Keywords: Bill Evans, improvisation, analysis, jazz harmony, voicing

Giriş

Amerikalı caz piyanisti ve besteci Bill Evans, müzik kariyerine Bach, Brahms, Chopin, Kabalevsky ve Beethoven, Schumann, Rachmaninoff, Debussy, Ravel, Gershwin, Villa-Lobos, Khachaturian, Milhaud ve Scriabin'e ait eserler üzerine çalışmıştır. Bach çalmak Evans'a tuşe kontrolünü ele almasına ve tuşe ile olan iletişimini geliştirmesine yardımcı olmuştur. Debussy ve Ravel'den atonal yapıyı Bartók'tan geniş akor aralıklarını nasıl kullanacağını öğrenmiştir. Erik Satie, Maurice Ravel, Gabriel Faure ve Claude Debussy gibi bestecilerin kompozisyon tekniklerini caza uygulamakta ustalaşmıştır (Murray, 2011; Tulga, 2009).

Evans'ın klasik ve çağdaş besteciler üzerindeki çalışmaları, caz doğaçlamaya olan yaklaşımını etkilemiştir. Doğaçlamalarında hem caz müziğinin geleneksel öğelerini (Blues, swing senkop), hem de çağdaş müziğin İzlenimci etkilerini görmek mümkündür (Tulga, 2009).

Evans, doğaçlamalarında, Amerikan halk ezgilerinin armonik yapısını bir araç olarak kullanmıştır. Bunlar genellikle "Standarts" veya "The Great American Songbook" olarak adlandırılır. Diğer birçok caz müzisyeni gibi Evans'da bu standart ezgilerin armonik ilerlemelerini, doğaçlamalarında akor yürüyüşleri olarak kullanmak üzere uyarlamıştır (Gross, 2011).

Evans'ın icrasını *Gridley (2006)* şu şekilde anlatmıştır:

“Evans, doğaçlamalarını titizlikle tasarladı. Genellikle bir cümleyi veya karakterinin sadece bir çekirdeğini alır, ardından ritimlerini, melodik fikirlerini ve eşlik eden armonilerini geliştirir ve genişletirdi. Sonra aynı solo içinde sık sık o çekirdeğe geri döner ve onu her seferinde dönüştürdü. Ve tüm bunlar olurken, oluşan gerilimi çözenin yollarını düşünürdü. Fikri çözmek için en uygun andan çok önce, ritmik yolları, melodik yolları ve armonileri aynı anda düşünürdü.”

Caz müziğinde doğaçlama, bileşenin ayrılmaz en önemli parçasıdır. Doğaçlama hem bestecilik hem de seslendirme ve yorumlamaya dayalı müzikal eylemleri içerdiğinden, belirli bir armonik ilerleme üzerine yapılan doğaçlamanın temel kaynağını müzik teorisi bilgileri oluşturur (Özkeleş, 2016, Özkeleş, 2017).

Bir caz doğaçlamasında, armonik yapıyı çeşitlendirmek, geliştirmek veya geliştirmek için şeitli yöntemler bulunmaktadır. Bunlardan ilki akor türleridir. Akor türlerinde genellikle referans olarak alınan bir akoru (Örn: Am7), icracının isteğine göre farklı bir türde (Am7(11)) çalabilir. İkincisi fonksiyon (derece) değişiklikleridir. Burada referans alınan akorun (Örn: Am7) yerine, triton veya vekil akorlar gibi yöntemlerle bir akoru başka bir fonksiyon (derece) olarak kullanılmasıdır. Akor konumlandırmaları ise bir akorun sırasıyla 1-3-5-7 sesleri yerine, 3/7 voicing Axis voicing, Polychord veya drop voicing gibi yöntemlerle akor seslerinden farklı tınılar elde etmektir.

Akor fonksiyon değişkenleri

Bir kompozisyonu daha renkli ve çeşitli hale getirmek için, kullanılacak bazı sistematik teknikler vardır. Bunlar temel vekil akorlar ve triton durumu olarak iki ana başlık altında incelenebilir. Vekil akorlar bir akor ilerlemesinde IΔ7, ii7 ve V7 derecelerinin yerlerine kullanılacak akorlardır. Triton durumu ise ii-V akor ilerlemesinde ii. derece ve V. derece akorları yerine kullanılacak akordur. (Felts, 2002).

Görsel 1’de IΔ7 derece ailesi, ii7 derece ailesi ve V7 derece ailesi yerine kullanılacak vekil akorlar gösterilmiştir.

ii7. Derece Ailesi	V7. Derece Ailesi	IMaj7. Derece Ailesi
Akor şifresi: Gm7(b5) BbΔ7 veya Csus7	C7(b9) Em7(b5) veya C7sus4	FΔ7 Am7 veya Dm7
Akor derecesi: IIm7(b5) (SD) → IVΔ7 veya V7sus4	V7(b9) (D) → VIIIm7(b5) veya V7sus4	IΔ7 (T) → IIIIm7 veya VIIm7

Görsel 1: Vekil akorların “Here’s That Rainy Day” şarkısı üzerinde gösterimi

Görselde kırmızı kara içindeki akorlar vekil akorlar, diğer akorlar ise şarkının armonik ilerlemesi için kullanılan temel akorlardır. Görselin üst kısmında akor şifreleri, alt kısmında ise akorların dereceleri gösterilmiştir. Here’s That Rainy Day şarkısının orijinal akor ilerlemesi Gm7(b5)-C7(b9)-FΔ7 akorlarıdır. Görsel 1’de birinci ölçüde Gm7(b5) akoru yerine, BbΔ7 veya Cm7, 2. Ölçüde C7(b9) akoru yerine Em7(b5) veya C7sus4 ve 3. Ölçüde FΔ7 akoru yerine Am7 veya Dm7 vekil akorları kullanılabilir.

Tritone substitution (triton değişikliği); Triton durumu, kökü orijinal akordan bir triton (3 tam ses) olan dominant veya ikincil dominant 7 akorlarıdır. Bir akorun, bir triton aralığı uzağındaki ses üzerinde bir dominant akorun kurulması ile bir triton durumu meydana gelir. Triton değişikliği, tonun ii., V. ve VI. akorlarının yerlerine kullanılacak bV derece akoru bir triton değişikliğidir. Örneğin Görsel 2'de görüldüğü gibi Dm7-G7-CΔ7 ii. derece Dm7 akoruna karşılık Ab7, VI. derece A7 akoruna karşılık Eb7 ve V. derece G7 akoruna karşılık Db7 akorunu kullanmak bir triton değişikliği yaratmış olacaktır.

Görsel 2: ii. V. ve VI. derece için triton akor kullanımları

Akor pozisyon konumlandırmaları;

Voicing; "Voicing", akor seslerinin konumlandırma şeklini ifade etmektedir. Bu Akor seslerinin konumlandırma şekli icracıya, besteciye veya düzenleyiciye bırakılmıştır. Bu kapsamda gerek belirli bir dönemden gerekse bir müzisyenin stilinden yola çıkarak, akor tınlarından farklı renkler elde etmek mümkündür. Voicing kullanmanın temel amaçlarından biri de minimum hareketlerle birçok renkli akor sesleri elde etmektir (Smith, 2008; Mullins, 2002).

Örneğin bir CΔ7 akoru do-mi-sol-si sesleri ile çalınabilir ancak müzikte herhangi bir parça, eser veya caz standardında, bir CΔ7 akoru, caz müzisyenleri tarafından bu akorun sadece do-mi-sol-si sesleri ile çalınması anlamına gelmemektedir. Bir CΔ7 akoru caz müzisyenleri tarafından doğal veya altere gerilimli seslerle birlikte kullanılabilir (Sabatella, 2000).

Görsel 3: Voicing evriminin Gm7 akor üzerindeki gösterilmesi (Liebman, 2015, s.32)

Akor seslendirmesinin birçok farklı yaklaşımı bulunmaktadır. Hangi yaklaşım metodunun kullanılacağı, solo piyano, piyano trio, big band, solist grubu, vokal caz topluluğu, vb. gibi kısmen ne tür müzik grubu ile birlikte çalınacağı ile ilgilidir. Bir diğer önemli metot ise caz müzisyenlerinin dönemler

içinde, stil farklılıkları sonucunda ortaya çıkan farklı seslendirme metotlarıdır. (Smith, 2008; Liebman, 2015).

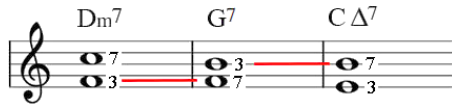
Görsel 3'te bir Gm7 akorunun kronolojik bir sırayla kullanım şekilleri verilmiştir. Bebop öncesi ve bebop döneminde daha sade bir armonik yaklaşım kullanılırken, Evans Gm13 ve Hancock Gm11(b9), Tyner ise quartal armoni kullanmıştır. Son ölçüde ise akor kapalı ve açık pozisyonda Gm(9, 11) kromatik voicing olarak kullanılmıştır.

3/7 voicing; ; 1950'lerden beri çoğu piyanistin kullandığı bu yöntem literatürdeki çeşitli kaynaklarda A veya kategori B sesleri, “left hand voicing” veya “Shell” gibi farklı terimlerle isimlendirilmiştir (Smith, 2008; Sabatella, 2000).

3/7 voicingler ilişkili akorun karakteristik seslerini oluşturan üçüncü ve yedinci seslerine dayandıkları için 3/7 voicingleri olarak da bilinir. Bu voicing türünün temeli, akorun hem üçüncü hem de yedinci seslerinin, genellikle minimum hareketlerle gidilecek olan akorun üçlüsüne veya yedilisine gitmesi durumudur. Ayrıca bu sesler (3/7) duyum açısından iyi bir ses iletimi sağlayabilmektedir, buda bir akor ilerlemesinde kullanılması durumunda sesler arasındaki geçişlerin kromatik veya diatonik yaklaşımlarla daha yumuşak bir geçiş hissi yaratmak anlamına gelmektedir (Sabatella, 2000; Smith, 2008).

Örneğin C tonunda bir caz kadansı düşünülecek olursa, akor ilerlemeleri Dm7, G7 ve CΔ7'dir. Bu ilerlemede 3/7 voicingin en basit şekli, Dm7'yi “fa-do”, G7'yi “fa-si” ve Cmaj7'yi “mi-si” sesleri ile gösterilebilir.

Örnek 1:

Örnek 2:

Görsel 4: 3/7 Köksüz voicing altere gerilimli sesler

3/7 voicinglerde akor geçişleri için akorun üçlü veya yedili seslerinden yalnızca 1 sesi değiştirmek yeterlidir. Görsel 4/Örnek 1'de kırmızı çizgi ile gösterilen notalarda ii-V-I akor ilerlemesinde her geçiş için yalnızca 1 ses değiştirilmiştir. Aynı şekilde akorun üçlüsü yerine yedilisi ile de başlanacak olursa yine benzer bir ses dizisi elde edilecektir. Öte yandan bu voicinglere Görsel 4/Örnek 2'de görüldüğü gibi üçlü ve yedili sesler dışında 9 veya 13 gibi gerilimli seslerde eklenebilir. (Sabatella, 2000).

Bir başka detay ise bu akorlardan hiçbiri kendi akorlarının kök seslerini içermemektedir. Bir bas enstrümanın kök sesi çalacağı varsayılmıştır. Solo çalınacak bir doğaçlamada veya eserde piyanistler sol elde ilk olarak kök ses çalar. Fakat tercihen kök ses solo performans sırasında da çalınmayabilir. Bunun nedeni akor ilerlemesinin kök ses olmadan bile uyum bağlamı sağlamasıdır.

Genel olarak, 3/7 voicinglerde notaları ikiye katlamaktan kaçınılmıştır (sol el ve sağ elde aynı notaları seslendirmek). Bunun nedeni armonik zenginliği genellikle mümkün olduğu kadar farklı nota çalarak elde etmektir. 3/7 voicingler caz müziğinin en önemli ses ailelerin biri olarak görülmektedir ve birçok

varyasyon mümkündür. Her birinin birçok varyasyonu birçok farklı tonlarda denenebilir (Sabatella, 2000).

Problem

Bill Evans'ın "All The Things You Are" doğaçlamasında kullandığı armonik yaklaşım nasıldır?

Amaç

Çalışmanın amacı Evans'ın "All The Things You Are" doğalamasındaki armonik (akor türleri, fonksiyon değişkenleri, akor konumlandırmaları) yapıların ortaya çıkarılması ve bu öğelerin kullanımlarına ilişkin değişkenleri saptamaktır

Önem

Bu araştırma, Bill Evans'ın "All The Things You Are" üzerinde kullandığı armonik yapının ortaya çıkarılması ve profesyonel müzisyen eğitimi kapsamında caz doğaçlama alanında yapılacak bundan sonraki çalışmalara kaynak oluşturması bakımından önem taşımaktadır.

Yöntem

Bu araştırma, Bill Evans'ın doğaçlamalarında kullandığı müzikal dili, "All the Things You Are" eseri üzerinden, armonik yapıları çerçevesinde tespit etmeye yönelik genel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır.

Çalışmanın evrenini 20. yüzyılın caz piyanist ve bestecilerinden Bill Evans'ın "Solo Sessions vol-1/2" solo albümündeki doğaçlamaları, örneklemini ise albümdeki "All The Things You Are" eserinin ikinci chorusu⁴ oluşturmaktadır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesinin oluşturulması ve eserlerin doğalamalarına ilişkin verilerin toplanmasında nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmıştır.

Verilerin özümlemesinde "Görsel Analiz" yönteminden yararlanılmıştır. "Görsel analiz, doküman analizinin bir alt başlığı şeklinde ele alınabilir. Görsel analiz, görsel verilerin, simgelerin, sembollerin, işaretlerin açıklanıp yorumlanması şeklinde tanımlanabilir" (Sönmez & Alacapınar, 2011: 83-84; Akt: Barutçu & Atılğan 2019: 502-503).

Bu kapsamda çalışmada sergilenen armonik analiz modeli, akor tür değişkenleri, akor fonksiyon değişkenleri (vekil akorlar, triton durumu) ve akor konumlandırmaları (3/7 voicing, voicing dışı konumlandırma) olarak 3 ana boyutta analiz edilmiştir.

1.Akor tür değişkenleri; Ana ezgi içerisinde kullanılan minör karakterdeki (m6, m7, m7b5, m7/9, m11 vb.) akorların değişimlerinde sarı renk, majör karakterdeki (majör 6'lı, maj7, maj9 vb.) akorların

⁴ Bir caz doğaçlamasında, bir şarkının formundaki tam bir döngüye chorus denir. Sonrasında yapılacak olan choruslar ise 2. Chorus, 3. Chorus şeklinde ifade edilir (<https://brianjump.net/2017/07/07/the-structure-and-essence-of-jazz/>) (Erişim tarihi: 03.01.2023)

değişimlerinde mavi renk, dominant7 karakterindeki (7, 7#5, 7/9, 7/#9, 7/9/b13 vb.) akorların değişimlerinde ise yeşil renk kullanılarak gösterilmiştir.

2.Akor fonksiyon değişkenleri: Ana ezgi içerisinde kullanılan orijinal akorların fonksiyonlarındaki (derecelerdeki) değişimler mor renkle gösterilmiştir .

3.Akor pozisyonlarının konumlandırılmaları: Doğaçlamalarda akorların sol elde hangi voicing tekniğinde konumlandırıldığını göstermek için kırmızı kareler kullanılmıştır.

Bulgular

All The Things You Are doğaçasının armonik yapısı

	1	2	3	4	5	6	7	8		
Jerome Kern	Fm7	Bbm7	Eb7	A ^b Δ7	D ^b Δ7	G7	CΔ7	∕		
Bill Evans	Fm ⁶	Bbm7	Bbm ⁹	Eb7	A ^b 7	D ^b Δ7	Fm7	G7	CΔ7	∕

Vekil akor

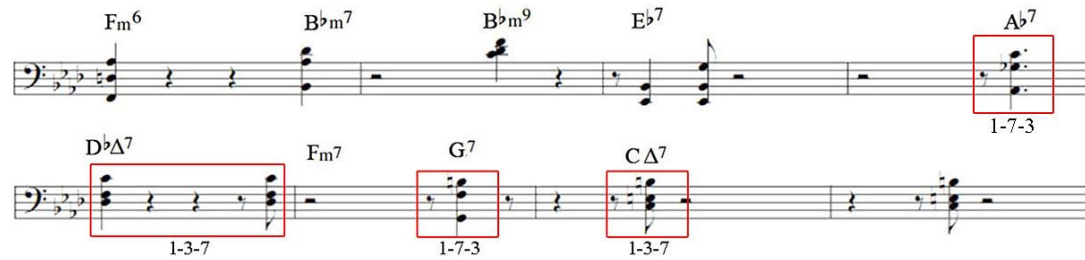
Görsel 5: 1. cümledeki akor değişkenleri

Görsel 5: Akor türlerinin değişkenleri kapsamındaki minör karakterdeki akorlarda; 1. ölçüde Fm7 akoru Fm6, 2. ölçüde Bbm7 akoru Bbm9 olarak kullanılmıştır. Majör karakterdeki akorlarda; 4. ölçüde AbΔ7 akoru Ab7 olarak kullanılmıştır. Dominant7 karakterindeki akorlarda ise farklı bir kullanım görülmemiştir. Akorların fonksiyon değişkenlerinde; 1. ölçüde Fm7 akoru Bbm7 olarak kullanılmıştır. 6. ölçüde Fm7 akoru DbΔ7'nin vekil akoru olarak kullanıldığı söylenebilir.

Görsel 6: 2. chorus 1. cümle

Görsel 6: 1.ölçüde Fm6 1-6-3, Bbm7 1-7-3, 2. ölçüde Bbm9 akoru 9-3-5, 3. Ölçüdeki Eb7 akoru 1-5 sonrasında 1-5-8 pozisyonunda konumlandırılmıştır. 4, 5, 6 ve 7. ölçülerdeki akorlara bakıldığında sırasıyla; 1-7-3 (Ab7), 1-3-7 (DbΔ7), 1-7-3 (G7), 1-3-7 (CΔ7), pozisyonunda konumlandırılmıştır. 6. ölçüdeki Fm7 akoru, arpej sesleri ile melodik hatta kullanılmıştır.

Görsel 7: 1. cümledeki akorların konumlandırılmaları

Görsel 7: 1.cümledeki akorların konumlandırılmalarına bakıldığında Evans, 4, 5, 6 ve 7. ölçülerde Ab7, DbΔ7, G7 ve CΔ7 olmak üzere 4 akor yürüyüşünde akor 3/7 voicing kullanılmıştır.

	9	10	11	12	13	14	15	16
Jerome Kern	Cm ⁷	Fm ⁷	Bb ⁷	E ^b Δ ⁷	A ^b Δ ⁷	D ⁷	GΔ ⁷	∞
Bill Evans	Cm ⁷	Fm ⁷	B ^b m ⁷	B ^b 7(13)	E ^b Δ ⁷	A ^m 7(♭5)	D ⁷	GΔ ⁷
					ii7(♭5)	V7	IΔ7	

Görsel 8: 2. cümledeki akor değişkenleri

Görsel 8: Akor türlerinin değişkenleri kapsamındaki minör ve majör karakterdeki akorlarda farklı bir kullanım görülmemiştir. Dominant7 karakterindeki akorlarda; 11. ölçüdeki Bb7 akoru, Bb7(13) olarak kullanılmıştır. Akorların fonksiyon değişkenlerinde; 10. ölçüde Bbm7 akoru kullanılmıştır. 13. ölçüde ise AbΔ7 akoru Am7(♭5) olarak ii7-V7-IΔ7 akor yürüyüşü kapsamında kullanıldığı söylenebilir.

Görsel 9: 2. chorus 2. cümle

Görsel 9: 9. ölçüde Cm7 akoru 1-7-3, 10. ölçüdeki Fm7 akoru 1-3-7 ve aynı ölçü içinde Bbm7 akoru 1-7-3, 11. ölçüde Bb7(13) akoru 7-3-13, 12. ölçüde EbΔ7 akoru 1-7-3, 13. ölçüde Am7(♭5) akoru 1-7-3, 14. ölçüde D7 akoru 1-3-7 ve 15. ölçüde GΔ7 akoru 1-7-3 pozisyonunda kullanılmıştır.

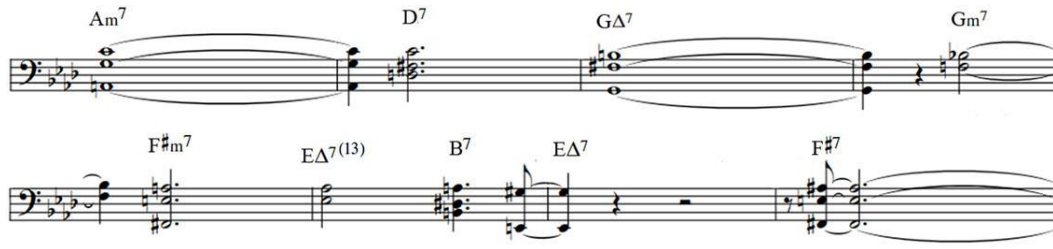
Görsel 10: 2. cümledeki akorların konumlandırılmaları

Görsel 10: 2. cümledeki akorların konumlandırılmalarına bakıldığında Evans, 9, 10, 13, 14 ve 15. ölçülerde Cm7, Fm7, Bbm7, Am7(♭5), D7 ve GΔ7 olmak üzere farklı 6 akor yürüyüşünde 3/7 voicing kullanmıştır.

	17	18	19	20	21	22	23	24
Jerome Kern	Am ⁷	D ⁷	GΔ ⁷	GΔ ⁷	F [♯] m ⁷	B ⁷	EΔ ⁷	C ⁷ (♯5)
Bill Evans	Am ⁷	D ⁷	GΔ ⁷	Gm ⁷	F [♯] m ⁷	EΔ ⁷ (13)	B ⁷	F [♯] 7
						IΔ7	V7	IΔ7
								Cm ⁷ 'nin Tritonu (ii7) anarmonik (Gb7)

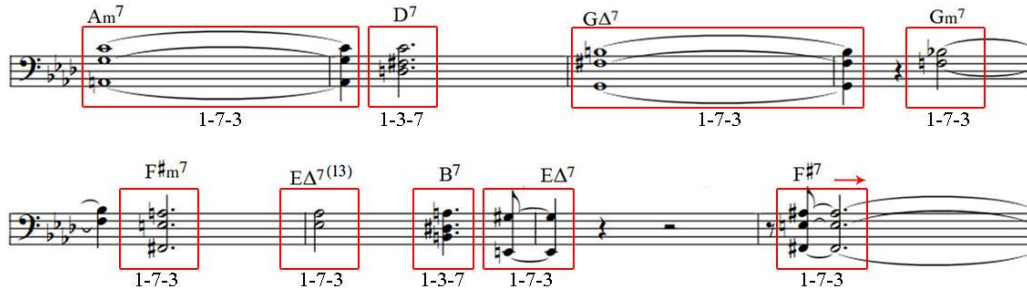
Görsel 11: 3. cümledeki akor değişkenleri

Görsel 11: Akor türlerinin değişkenleri kapsamındaki minör ve dominant karakterdeki akorlarda farklı bir kullanım görülmemiştir. Majör karakterdeki akorlarda; 20. ölçüdeki GΔ7 akoru Gm7 olarak kullanılmıştır. Akorların fonksiyon değişkenlerinde; 24. ölçüde Caug akoruna F#7 olarak ii-V-I (Cm7-Fm7-Bbm7) caz kadansında ii. derece Cm7 akoru yerine, tritonu olan Gb7 veya anarmonik olarak F#7 akorunu triton olarak, 22. ölçüde ise B7 akorundan önce EΔ7(13) akorunun I-V-I kadans yürüyüşü içinde kullanıldığı söylenebilir.

Görsel 12: 2. chorus 3. cümle

Görsel 12: 17. ölçüde Am7 akoru 1-7-3, 18. ölçüdeki D7 akoru 1-3-7, 19. ölçüde kullanılan GΔ7 akoru 1-7-3, 20. ölçü içinde kullanılan Gm7 akoru 7-3, 21. ölçüdeki F#m7 akoru 1-7-3, 22. ölçüde EΔ7(13) akoru 1-7-3, B7 akoru 1-3-7 ve 23. ölçüde EΔ7 akoru 1-3, 24. ölçüde F#7 akoru 1-7-3 pozisyonunda kullanılmıştır.

Görsel 13: 3. cümledeki akor konumlandırmaları

Görsel 13: 3. Cümledeki akorların konumlandırmalarına bakıldığında Evans, 8 ölçüde, Am7, Dm7, GΔ7, Gm7, F#m7, EΔ7(13), B7, EΔ7 ve F#7 olmak üzere farklı 9 akor yürüyüşünde 3/7 voicing kullanmıştır. Buna ek olarak cümle sonunda kullanılan F#7 akorunun voicing yürüyüşü 4. cümlede devam etmektedir.

4. Cümle	25	26	27	28	29	30	31	32
Jerome Kern	Fm7	Bbm7	Eb7	AΔ7	DΔ7	Dbm7	Cm7	Bø7
Bill Evans	Fm7	Bbm7	Am7	Ab7	DΔ7	Db7	Cm7	Bm7 Bø7
		v7	i7	Kromatik yaklaşım				
	33	34	35	36				
Jerome Kern	Bbm7	Eb7	AΔ7	G7	C7			
Bill Evans	Bbm7	Eb7	AΔ7	C7				

Görsel 14: 4. cümlelerin akor değişkenleri

Görsel 14: Akor türlerinin değişkenleri kapsamındaki minör karakterdeki akorlarda; 30. Ölçüdeki Dbm7 akoru, Db7 olarak kullanılmıştır. Dominant7 karakterindeki akorlarda ise farklı bir kullanım görülmemiştir. Majör karakterdeki akorlarda; 28. ölçüde AbΔ7 akoru, Ab7 olarak, 32. ölçüde Bdim7 akoru Bm7 olarak kullanılmıştır. Akorların fonksiyon değişkenlerinde; 27. ölçüde Eb7 akoru yerine Am7 akorunun, Ab7 akorundan hemen önce kromatik bir yaklaşım olarak kullanıldığı söylenebilir.

Görşel 15: 2. chorus 4. cümle

Görşel 15: 25. ölçüde Fm7 akoru 7-3, 26. ölçüde Bbm7 akoru, 7-3, 27. ölçüde Am7 akoru 1-7, 28. ölçüde Ab7 akoru 6-5 gecikmesi kullanılarak 1-7-3, 29. ölçüde DbΔ7 akoru 1-3-7, 31. ölçüde Cm7 akoru 1-7, 32. ölçüde Bm7 akoru 1-7-3, 33. ölçüde Bbm7 akoru 1-7-3, 34. ölçüde Eb7 akoru 1-3-7, 35. ölçüde AbΔ7 akoru 1-7-3 ve 36. ölçüde C7 akoru 1-3-7 pozisyonunda kullanılmıştır.

Görşel 16: 4. cümledeki akor konumlandırmaları

Görşel 16: 4. cümledeki akorların konumlandırmalarına bakıldığında Evans, Fm7, Ab7, DbΔ7, Cm7, Bm7, Bbm7, Eb7 ve AbΔ7 olmak üzere farklı 8 akor yürüyüşünde 3/7 voicing kullanmıştır. Cümlelerin ilk ölçüsünde kullanılan F#7 akoru bir önceki cümlede voicing konumunda olup, kullanım sayısı bakımından dördüncü cümleye dahil edilmemiştir.

Doğaçlamalardaki akor değişkenleri

1. Cümle

	1	2	3	4	5	6	7	8
Jerome Kern	F _m ⁷	B ^b _m ⁷	E ^b ⁷	A ^b Δ ⁷	D ^b Δ ⁷	G ⁷	CΔ ⁷	∕
Bill Evans	F _m ⁶	B ^b _m ⁷	B ^b _m ⁹	A ^b ⁷	D ^b Δ ⁷	F _m ⁷ G ⁷	CΔ ⁷	∕

Vekil akor

2. Cümle

	9	10	11	12	13	14	15	16
Jerome Kern	C _m ⁷	F _m ⁷	B ^b ⁷	E ^b Δ ⁷	A ^b Δ ⁷	D ⁷	GΔ ⁷	∕
Bill Evans	C _m ⁷	F _m ⁷	B ^b _m ⁷	B ^b ⁷ (13)	E ^b Δ ⁷	A _m ⁷ (^b 5)	D ⁷	GΔ ⁷

ii⁷(b5)   V⁷   IΔ⁷

3. Cümle

	17	18	19	20	21	22	23	24
Jerome Kern	A _m ⁷	D ⁷	GΔ ⁷	GΔ ⁷	F [#] _m ⁷	B ⁷	EΔ ⁷	C ⁷ (#5)
Bill Evans	A _m ⁷	D ⁷	GΔ ⁷	G _m ⁷	F [#] _m ⁷	EΔ ⁷ (13) B ⁷	EΔ ⁷	F [#] ⁷

IΔ⁷   V⁷   IΔ⁷   C_m⁷'nin Tritonu (ii⁷) anarmonik (Gb⁷)

4. Cümle

	25	26	27	28	29	30	31	32
Jerome Kern	F _m ⁷	B ^b _m ⁷	E ^b ⁷	A ^b Δ ⁷	D ^b Δ ⁷	D ^b _m ⁷	C _m ⁷	B ^o ⁷
Bill Evans	F _m ⁷	B ^b _m ⁷	A _m ⁷	A ^b ⁷	D ^b Δ ⁷	D ^b ⁷	C _m ⁷	B _m ⁷ B ^o ⁷

v⁷   i⁷   Kromatik yaklaşım

	33	34	35	36
Jerome Kern	B ^b _m ⁷	E ^b ⁷	A ^b Δ ⁷	G ⁷ C ⁷
Bill Evans	B ^b _m ⁷	E ^b ⁷	A ^b Δ ⁷	C ⁷

- Minör akor değişimleri   → Dominant⁷ akor değişimleri
- Maj⁷ akor değişimleri   → Fonksiyonel değişimler

Görsel 17: Akor yürüyüşlerinin yapısı

Görsel 17: Eserde kullanılan akor değişkenleri incelendiğinde minör akorlarda dört, dominant akorlarda bir, maj⁷ akorlarda üç ve fonksiyon değişimlerinde yedi akor değişkeni saptanmıştır. Evans 39 akordan oluşan eserde, 8 akorda tür değişkeni 7 akorda fonksiyon değişkeni kullanmıştır. 24 akorun ise fonksiyonu veya akor türü değiştirilmeden kullanmıştır.

Doğaçlamalardaki akor konumlandırılmaları

All The Things You Are - 2. Chorus 1. Cümle

All The Things You Are - 2. Chorus 2. Cümle

All The Things You Are - 2. Chorus 3. Cümle

All The Things You Are - 2. Chorus 4. Cümle

Görsel 18: Eserde kullanılan 3/7 voicingsler

Görsel 18: All the things you are eserinde Evans toplamda 39 akor kullanmıştır. Kullanılan 39 akorun 27'sinde 3/7 voicing kullanmıştır.

Sonuç

Tablo 1: Doğaalamalardaki armonik yapının akor değişkenlerine ilişkin sonuçlar

Akorların değişkenleri	<i>f</i>	%
Akorların tür değişkenleri	8	%20,50
Akorların fonksiyon değişkenleri	7	%18
Orijinal kullanım	24	%61,50
Toplam	39	%100

Doğaalamaların armonik yapısındaki akor değişkenlerinin %20,50'sinde tür değişkenleri, %18'inde fonksiyon değişkenleri, %61,50'sinde ise akorları değiştirilmeden kullanılmıştır (Tablo 1).

Tablo 2: Doğaalamalardaki armonik yapının konumlandırmalarına ilişkin sonuçlar

Akorların Konumlandırmaları	<i>f</i>	%
3/7 Voicing	27	%69,30
Voicing dışı konumlandırmalar	12	%30,70
Toplam	39	%100

Doğaalamaların armonik yapısındaki akor konumlandırmalarının; %69,30'unda 3/7 voicing türü, %30,70'inde ise voicing dışı konumlandırmalar kullanılmıştır (Tablo 2).

Bill Evans solo "All The Things You Are (1963)" kaydı üzerindeki solo doğaalama bölümünün armonik yapısını inceleyen bu çalışmada Evans'ın voicing kullanımlarında genel olarak 3/7 voicing türünü tercih ettiği, caz standartı akor ilerlemelerinde ise akorları genellikle orijinal olarak kullanıp nadir olarak akor tür ve fonksiyon değişkenlerini kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

- Bill Evans'ın doğaalamalarında, armonik yapıda kullanılan değişkenlerin (Akor tür değişkenleri, triton ve vekil akor değişkenleri, 3/7 voicing) teorik çerçevede öğrenilmesi gerekir.
- Doğaalama öncesinde, referans alınacak eserin armonik yapısı kuramsal bilgiler ışığında analiz edilmeli ve sonrasında armoni özümseinceye kadar seslendirilmelidir.
- Eserde yer alan akorlar öncelikle 1-3-5-7 sesleri ile temel düzeyde konumlandırılmalıdır. Sonraki aşamada farklı renkte akor geçişleri elde etmek için ii-V-I akor ilerlemelerinde 3/7 voicing türü kullanılabilir.
- Eserlerde yer alan akorların 3/7 voicing olarak seslendirilmesinin ardından ii-V-I ilerlemesindeki ii. ve V. derecelerde triton değişikliği veya ii7-V7-IΔ7 derecelerinin vekil akorları şeklinde kullanılabilir.
- Referans alınan eserdeki majör/minör/dominant7 karakterdeki akorların tür değişkenlerinden yararlanılarak daha çeşitli doğaalamalar üretilebilir.

- Referans alınan eserdeki akorlar, vekil akorlar veya triton akorları yöntemi ile farklı fonksiyonlarda kullanılarak akorlar çeşitlendirilebilir.
- Caz müzisyenlerinin doğaçlama stillerini tespit etmede, araştırmadaki veri analiz tekniğinden yararlanılabilir.

Yazar Katkıları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Bill Evans Doğaçlamalarında Armonik Yapı ("All The Things You Are" Örneği)" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Barutçu M. E., Atılgan Sökezoğlu D. (2009). Skriyabin'in Op. 62 No. 6 Piyano Sonatının Müzikal-Felsefik ve Tekniksel Açılardan İncelenmesi *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt 9 Sayı 3 , 2009, 499-519
- Felts, R. (2002). *Reharmonization-Techniques*. Berklee Press, Boston
- Gridley Marc C. *Jazz styles : history & analysis*, Upper Saddle River, N.J. : Prentice Hall, New York.
- Gross, A. A., Bill Evans and the Craft of Improvisation University of Rochester Rochester, Department of Music Theory Eastman School of Music New York
- Liebman, D. (2000). *A Chromatic Approach to Jazz Harmony and Melody*. Advance Music Press
- Mullins, R. (2002). *Jazz Piano Voicing An Essential Resource for Aspiring Jazz Musicians*. Hal Leonard Press, Australia
- Murray, J. W. (2011). *Billy's Touch: An Analysis of the Compositions of Bill Evans, Billy Strayhorn, and Bill Murray* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Towson University.
- Özkeleş, S. (2016). Profesyonel Müzisyen Eğitimi Bağlamında Eğitimciler İçin Doğaçlamaya Yönelik Uygulama ve Öneriler *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (İpekyolu Özel Sayısı), 2393-2409.
- Özkeleş, S. (2017). *Müzik Sanatında Doğaçlama* (Ü. İmik, Ed Sanat ve Tasarım Yaklaşımları, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara
- Sabatella, M. (1996). *A Whole Approach to Jazz Improvisation*. A D G Productions
- Smith, S. (2009). *Jazz Theory*, <https://libguides.uwlax.edu/c.php?g=615906&p=4283668>
<http://www.cs.uml.edu/~stu/JazzTheory.pdf> (Erişim tarihi: 03.10.2022)

Sönmez, V., & G. Alacapınar, F. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Anı Yayıncılık, Ankara.

Tulga, F. E. (2009). *Müzikte Empresyonist Akım* [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi], Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.

The Structure and Essence of Jazz <https://brianjump.net/2017/07/07/the-structure-and-essence-of-jazz/> (Erişim tarihi: 03.01.2023)

Extended Abstract

Background

American jazz pianist and composer Bill Evans is one of the most important improvisation performers of the 20th century. Evans was fed by classical music composers such as Debussy, Ravel, Gershwin, Villa-Lobos, Khachaturian, Milhaud and Scriabin, both in terms of piano technique and music theory. In jazz music, he was influenced by jazz musicians such as Nat King Cole, Dave Brubeck, George Shearing, Oscar Petterson, Earl Hines and Bud Powell. Impressionist and jazz influences in his music and original musical expressions in his improvisations make Evans one of leading performers of jazz music. Academic work on Bill Evans is often about interaction (trio-playing). Academic studies on solo performance are limited. As a result of this situation, educational and artistic aspects of the harmonic approaches he used in his improvisations are not known. In jazz improvisation, harmonic approaches are one of the most important tools used for improvisation. Various approaches are used to diversify or enhance these harmonic approaches, such as 3/7 voicing, chord type changes, and chord function changes. These approaches are based on theoretical knowledge. Theoretical knowledge is the main source of jazz improvisation.

Purpose

Purpose of the study is to reveal the harmonic structures in Bill Evans' "All The Things You Are" improvisation and to determine the variables related to the use of these elements.

Research Question

What is the harmonic approach Bill Evans uses in his improvisation of "All The Things You Are"?

Research Model

Document analysis, one of the qualitative research techniques, was used to establish the theoretical framework of the study and to collect data on the improvisations of the works. Jazz theory books of musicians such as Felts, Liebman, Sabatella and Smith were used to create the theoretical framework.

Universe and Sample

The universe of the research is comprised of the album 'solo sessions vol-1/2' by Bill Evans who is one of the important composers of the 20th century. Evans made more than 100 albums in his 50-year life. In these works, he took part in 4 trio groups, made songs with musicians such as Miles Davis, Eddie Gómez and Tony Bennett, and released 4 solo albums. The sample of the study is the second chorus improvisation of Bill Evans' "All The Things You Are" in his solo album "Solo Sessions vol-1/2", which is the first album of his 4 solo albums.

Findings

The harmonic analysis model of the study was handled in 3 main dimensions as chord type variables, chord function variables and chord positioning.

1. Chord type variables; The chord changes in the minor character (m6, m7, m7b5, m7/9, m11 etc.) used in the main melody are shown in yellow, the chord changes in the major character (major 6s, maj7, maj9 etc.) are shown in blue, and the chord changes in the dominant character (7, 7#5, 7/9, 7/#9, 7/9/b13 etc.) are shown in green.

2. *Chord function variables: Changes in the functions (degrees) of the original chords used in the main melody are shown in purple.*

3. *Positioning of chord positions: Red squares are used in improvisations to show which voicing technique the chords are positioned on the left hand.*

Conclusions

In the harmonic structure of the improvisations, type variables (major, minor, dominant7 changes) were used in 20.50% of the chord variables, function variables (different degrees of use) in 18% and chords in 61.50% without changing them. Chord positioning in the harmonic structure of improvisations; 3/7 voicing type was used in 69.30% and different voicing positioning in 30.70%

In the light of the data obtained as a result of the studies, it was concluded that Bill Evans used 3/7 voicing types, which is one of the voicing types in harmonic structure, chord positioning, and triton and substitute chords method in chord function variables.

Geliş Tarihi / Received Date
10.10.2022Kabul Tarihi / Accepted Date
05.01.2023**Evlilik Kaygısında Bağlanma Stillerinin Yordayıcılığı¹***Predictiveness of Attachment Styles in Marital Anxiety*Şenel ÇITAK²Ayşe BAŞAR³**Özet**

Ailelerin şekillenmesinde kritik bir role sahip olan evlilik, çok boyutlu biyopsikososyal bir yapı ile karakterizedir. Sağlıklı evliliklerin gelişmesi, evlilik doyumunun sağlanması ve çiftler arası uyumun güçlenmesi için evlilik ile ilişkili çok boyutlu yapıyı oluşturan psikolojik mekanizmaların anlaşılması önem arz etmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı, evli olmayan bireylerin sahip olduğu bağlanma stillerinin evlilik kaygılarını ne düzeyde yordadığını incelemektir. Çalışmanın diğer amacı bekâr bireylerin yaşadıkları evlilik kaygısı ile bağlanma stillerinin bazı demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının araştırılmasıdır.

Nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama desenine uygun olarak yürütülen bu çalışmada, kolayda örnekleme yöntemiyle 18 yaş üstü 412 (%59.2'si kadın, %40.8.8'i erkek, yaş ort.=25.07, ±4.92) bekâr kişiye ulaşılmıştır. Analiz sonucunda, evlilik kaygısını açıklamaya dönük kurulan modelin anlamlı olduğu ve toplam varyansın %26'sını açıkladığı tespit edilmiş ($R=.51$, $R^2=.26$, $F(1,408)=109.18$, $p<.01$). Ayrıca evlilik kaygısı ve bağlanma stillerinde katılımcıların cinsiyet ve romantik ilişki durumlarına göre farklılaşma gözlenirken sahip oldukları diğer sosyo-demografik özellikler (yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi, yerleşim yeri, anne/baba tutumları) açısından anlamlı farklılık bulunmamıştır. Çalışma, evli olmayan bireylerin bağlanma stillerinin evlilik kaygısı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bu sonuçların evlilik kaygısıyla işlevsizleşen rollerin fark edilmesi ve evlilik kaygısına yönelik erken müdahale çalışmalarının geliştirilmesi bağlamında kaynaklık teşkil edeceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Bağlanma stilleri, Evlilik kaygısı, Romantik ilişki

Abstract

Marriage has a critical role in shaping families and is characterized by a multidimensional biopsychosocial structure. Understanding the psychological mechanisms that create this marriage-related multidimensional

¹ Bu araştırma, Ordu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Araştırmalar Etik Kurulu'nun 27/12/2021 tarih ve 2021-235 sayılı karar ile etik yönden uygun bulunmuştur. Çalışma, 17 Mayıs 2022 tarihinde Ordu Üniversitesi'nde düzenlenen, Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özet bildiri olarak basılmıştır.

² Sorumlu yazar: Doktor Öğretim Üyesi, Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: senelcitak52@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1155-1767

³Uzman, (Yüksek Lisans Öğrencisi) Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Altınordu Sosyal Hizmet Merkezi, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: ayse.basar94@gmail.com., ORCID ID: 0000-0001-8063-9522

structure is crucial for healthy marriages, ensuring marriage satisfaction, and increasing couple compatibility. In this regard, this study primarily aimed to investigate whether a single individual's attachment style would predict marriage anxiety. Another aim of this study was to examine whether marriage anxiety and attachment styles are affected by several demographical variables.

In this study, which used the quantitative research method of a correlational survey pattern, 412 single adults over 18 years of age (59.2% female, 40.8% male, mean age=25.07, ± 4.92) were surveyed with the convenience sampling method. Analysis of the data revealed that the model developed to explain marriage anxiety was significant and explained 26% of the total variance ($R=.51$, $R^2=.26$, $F(1,408)=109.18$, $p<.01$). Furthermore, while it was found that there was a difference in marital anxiety and attachment styles by sex and romantic relationship status of the participants, no significant difference was found regarding their other socio-demographic characteristics (age, educational level, income level, residing place, mother/father attitudes). The results of this research demonstrate that attachment styles of unmarried individuals are effective in predicting marital anxiety. It is believed that this study can serve as a foundation for understanding the nonfunctionalized roles due to marriage anxiety and developing early intervention studies for marriage anxiety.

Keywords: Attachment styles, Family, Marriage anxiety, Romantic relationships

Giriş

Yapısal değişimlere uğramakla birlikte aile ve evlilik kurumu halen toplumların temel birimi olarak kabul edilir (Gül, 2019: 20). Çoğu toplumlar için ailenin kuruluş sözleşmesi olarak kabul edilen evlilik, karşı cinsten iki kişinin belli gereksinimlerini karşılamak amacıyla gerçekleştirdiği ritüellerdir (Özgüven, 2000: 1). Bu gereksinimlere toplumsal yaşamın getirdiği rolleri karşılama, yalnız kalmama isteği, refah seviyesini yükseltme (ekonomik kazanç), cinsel doyum sağlama veya çocuk sahibi olma beklentileri örnek verilebilir (Özabacı, 2019: 48). Farklı beklenti ve ihtiyaçları karşılamak için evlilik planları yapan bireyler evlilik öncesi çeşitli sorunlar da yaşayabilmektedir (Hünler & Gençöz, 2003: 105). Evli çift sayısının azalması ve evlilik yaşının yükselmesi (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] 2020) evlilik öncesi yaşanan sorunlar ile ilişkili görülmektedir. Evlilik yaşındaki yükselme gençlerin hayat planlamaları arasında evliliğin ertelenen ve geciktirilen bir karar olduğuna işaret etmektedir. Evlilik kararlarındaki bu değişim evliliğe ve özgür yaşamaya ilişkin tutuma, ekonomik zorluklara (çocuk yetiştirme), iş ile aileyi dengeleyememe gibi nedenlere bağlansa da sadece bunlar ile sınırlı değildir (Raymo et al., 2021). Örneğin Evlilikle birlikte sosyal çevrenin değişmesi/genişlemesi, yeni ilişkiler yaşama ve bu ilişkileri organize etme gibi sorumluluklar bireyin stres ve kaygı yaşammasına sebep olabilmektedir (Adak, 2016: 37). Bu tür kaygılar evlilik sonrası yaşanabileceği gibi evlilik düşünen bireylerin evli çiftler ile yaptıkları paylaşımlar sonrasında evli olmayan bireylerde de görülebilmektedir (Beyoğlu & Abdullah, 2014; Özkan-Bardakçı, 2021; Shams 2018). Dolayısıyla bireylerin evlilik öncesi yaşadıkları kaygılı yaşantıların araştırılması evlilik öncesi veya evlilikte yaşanabilecek muhtemel sorunların öngörülmesi açısından önemli değerlendirilmektedir.

Kaygı, bireyin yapmayı planladığı eylemlere yönelik yetersiz performans sergileme, başarısız olma ve belirsizliğe ilişkin bedensel duyum, bunaltı hali, kaçınma ve savunmacı bilişleri olarak ifade edilir (Burger, 2006: 200; Buther vd., 2013: 330). Evlilik kaygısı, evlilikle ilgili planlamalar ya da konular gündeme geldiğinde evli olmayan bireylerde genel kaygıyı benzer şekilde oluşan endişe, evlilik

ritüellerine yönelik olumsuz algı, kaçınma temelli davranışlar (Çelik & Erkilet, 2019) veya evlilik kararları verirken oluşan belirsizlik odaklı bilişler (Carleton, 2012) şeklinde tanımlanabilir. Örneğin evlilik düşünen bireylerin verdiği karar ve yaptığı seçimlerin sorumluluklarını alabilmeye yönelik bilişleri (Bakhshandeh et al., 2015) kaygının kaynağında yer aldığı söylenebilir. Yine bazı çalışmalar evlilikte kaygıyı, erken yaşam stresörleri ile ilişkilendirmektedir (Cooper et al., 2008; Meyer & Paul, 2011). Erken dönem yaşantılarının şekillenmesinde ise bağlanma stilleri dikkat çekmektedir. Örneğin güvenli bağlanan bireyler, diğer insanları güvenilir gördükleri için terk edilme korkuları yaşamazken kaygılı bağlananlar sevilmediklerini düşündükleri için yakın ilişki kurmaktan rahatsız olurlar (Hazan & Shaver, 1987). Ayrıca evlilik süreci, evlilik içi iletişim ve kaygı ile bağlanma stillerinin arasında ilişki olduğu ileri sürülmektedir (Feeney, 1994). Dolayısıyla güvenli bağlanan bireyler evlilikte partnerlerini memnun etme kaygısından daha çok kendi doyumlarını arayacakları için daha az kaygı yaşamaları beklenir. Yine kaçınan bağlanma yaşayan bireylerin evliliğin kendini memnun etmeyeceğine dair bilişleri daha baskın olabilir. Bu bağlamda evli olmayan bireylerin yaşadığı muhtemel stres ve kaygı kaynaklarının anlaşılması gerekli görülmüştür.

Evliliğe olan yaklaşımı etkilediği ileri sürülen bağlanma stilleri (Kaya-Balkan, 2009; Erdoğan vd., 2014; Hazan & Shaver, 1987; Pınar, 2010) bireylerin özel olarak atfettikleri kişilere (bakım veren) yönelik geliştirdikleri güçlü duygusal bağlar olarak tanımlanır (Bowlby, 2012). Bakım veren ve çocuk arasındaki ilişki örüntüsü yetişkinlikte romantik ilişkilerle benzerlik gösterdiğini ve yetişkinlerin genel olarak üç tür bağlanma stili (güvenli, kaygılı, kaçınan) geliştirdiği görülür (Hazan & Shaver, 1987). Bağlanma stillerine göre; güvenli bağlanan yetişkinler, yakınlık kurma ve terk edilme korkusu yaşamazken, eşlerini ve kendilerini sevmeye layık bulurken kaygılı bağlanan yetişkinler terk edilmekten yüksek düzeyde korkarlar ve kendilerinin sevmeye değer olup olmadıklarını sürekli sorgularlar. Kaçınan bağlanma stili geliştiren bireyler ise partnerleri ile yakınlık kurmaktan ve kendini açma davranışları göstermekten sakınırlar (Hazan & Shaver, 1987). Bu kapsamda evlilik konusunda kaygı yaşayan bireylerin bu kaygıyı dünya ile etkileşimini ilk gerçekleştirdiği kişi yani bakım vereni ile kurduğu ilişki tarzlarında aramak gerektiği değerlendirilmektedir.

Evlilik kaygısı ile ilgili romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar, umutsuzluk (Sezer, 2019) bireylerin evliliğe yükledikleri anlam, evlilik beklentileri (Güler, 2021) evlilik doyumunu (Kiani Chelmarı et al., 2021) ve evlilik uyumu (Gallo & Smith, 2001) üzerine çalışmalar ile sınırlı kaldığı söylenebilir. Bağlanma ile ilgili literatürün oldukça kapsamlı olmasına karşın bağlanma stilleri ve evlilik kaygısı değişkenlerini bir arada inceleyen bir çalışmaya rastlanmaması çalışmanın literatüre katkısını işaret etmektedir. Yaşanan toplumsal değişimler ve pandemik krizler ile birlikte özellikle evli olmayan bireylerde daha görünür bir hal alan evlilik kaygısının (Çölgeçen & Çölgeçen, 2020: 269) anlaşılabilirliğini artırmak için daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bireyin yaşadığı çevre, sahip olduğu ebeveynlerin tutumu, romantik ilişki durumu ve bazı demografik özelliklerin (yaş, cinsiyet, ekonomik kazanç) bireyin yaşadığı evlilik kaygısı veya evlilikten beklentileri üzerinde etkili olabileceği göz önüne alındığında (Aksoy, 2019) söz konusu bu değişkenlerin de araştırma kapsamında ele alınmasının literatüre katkı

sunması beklenmektedir. Bu amaçla evli olmayan bireylerde evlilik kaygısı ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin araştırılması hedeflenmiştir. Araştırmanın temel amacı doğrultusunda geliştirilen hipotezler şu şekildedir;

1. Evli olmayan bireylerde evlilik kaygısı ile bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
2. Bağlanma stilleri evlilik kaygısını yordamaktadır.
3. Evli olmayan bireylerin evlilik kaygısı ile bağlanma stilleri cinsiyet ve romantik ilişki durumuna göre farklılaşmaktadır.
4. Evli olmayan bireylerin evlilik kaygısı demografik değişkenlere (yaş, gelir düzeyi, eğitim durumu, İkamet yeri ve anne/baba tutumuna) göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır.

Yöntem

Evli olmayan bireylerin evliliğe yönelik kaygılarının bağlanma stilleri üzerinden araştırmasını hedefleyen bu araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama desenine göre yürütülmüştür. İlişkisel tarama desenlerinde en az iki değişken arasındaki ilişkide değişkenlere herhangi bir müdahale edilmeden değişim varlığı/derecesi ölçülür (Fraenkel vd., 2012; Karasar, 2015).

Araştırma Grubu

Bu çalışmada araştırılması hedeflenen evrenden kolay, hızlı ve ekonomik şekilde veri elde etmeyi sağlayan kolayda örnekleme tekniği kullanılmıştır (Malhotra, 2004). Bu tekniğin avantajları olmasına rağmen bazı sınırlılıkları (örneklem biriminin araştırmacıya bırakılması) bulunmaktadır. Fakat bu sınırlılıkların istatistiksel işlemler ile kontrol altına alınmasının mümkün olduğu söylenebilir (Barker vd., 2002). Araştırma kapsamında 18 yaş üstü 435 kişiye ulaşılmış olup uç değerler, yanlış veya eksik formlar çıkarıldıktan sonra 412 kişinin (%59.2'si kadın, %40.8.8'i erkek, yaş ort.=25.07, ±4.92) verileri analiz edilmiştir. Araştırmanın örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde örneklem büyüklüğünün madde sayısına oranın 10'dan büyük olması gerektiği yönündeki görüş benimsenmiştir (Hair vd., 2010). Bu çalışmadaki örneklem sayısı ise 412 olup madde sayısı 28'dir. Araştırma grubu yaşam boyu gelişim kuramı çerçevesinde yaşlarına göre kategorilere (Ergen=18-21, genç yetişkin=22-34, orta yetişkin= 34-45, ileri yetişkin=45-65 ve yaşlılık= 65+) ayrılmıştır (Santrock, 1997). Buna göre katılımcıların %28.4 ergen, %63.3'ü genç yetişkin iken sadece %8'i orta yetişkindir. Katılımcıların yarısından fazlasının (%54.6) şuan romantik ilişkisi olduğu geri kalanın (%45.4) ise romantik ilişkisi olmadığı ve ilişkisi olanların büyük çoğunluğu kadın iken sadece %24,5'i erkek olduğu görülmektedir. Bu kişilerin %68'i lisans, %28,1'i orta öğretim ve %3,9'u ilk-ortaokul mezunudur. Araştırma grubuna algıladıkları gelir durumları sorulduğunda % 50.7'si düşük gelir düzeyine, %43.4'ü orta ve %5.8'i üst düzey gelire sahip olduklarını belirtmişlerdir. Araştırma grubuna ait diğer tanımlayıcı bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Bazı Sosyo-demografik Bilgiler

Değişkenler		f	%
Uzun süre İkamet edilen yerleşim birimi	Köy/ Kasaba	71	17,2
	İlçe	147	35,7
	İl	194	47,1
Ebeveyn Tutumu	Aşırı Baskıcı	36	8,7
	Aşırı Serbest	25	6,1
	Kararsız	93	22,6
	Aşırı Koruyucu	87	21,1
	Demokratik	171	41,5

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, araştırmacılar tarafından oluşturulan ve katılımcıların bazı sosyo-demografik özelliklerini belirlemeyi hedefleyen kişisel bilgi formu, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği (Erzen, 2016) ve Evlilik Kaygısı Ölçeği (Çelik & Erkilet, 2019) ile toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmanın değişkenleri üzerinde etkisi olabileceği değerlendirilen bazı sosyo-demografik bilgileri almak amacıyla evlilik literatürüne (Erzen, 2016; Güler, 2021; Kiani Chelmari et al., 2021; Örgün, 2000; Santrock, 1997; Shams, 2018) paralel olarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Form cinsiyet, yaş, romantik ilişki durumu, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, uzun süre ikamet edilen yerleşim birimi ve aile yaşamlarında karşılaştıkları baskıcı, serbest, kararsız, koruyucu ve otoriter ebeveyn tutumları (Örgün, 2000) ile ilgili soruları içermektedir.

Evlilik Kaygısı Ölçeği (EKÖ): Evlilik Kaygısı Ölçeği Çelik ve Erkilet (2019) tarafından geliştirilmiş olup 13 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte 4'lü Likert tipi kullanılmıştır ve ters madde yer almamaktadır. Ölçekten alınan puanın artması bireylerin evlilik kaygısının arttığı anlamına gelmektedir ve ölçekten elde edilecek en yüksek puan 39' dur. Ölçeğin kapsam geçerliğinin belirlenmesi adına uzman görüşü, yapı geçerliğinin belirlenmesi içinse açılımlayıcı faktör analizi kullanılmış olup incelemeler neticesinde tek faktörlü yapıya sahip bir ölçek oluşturulmuştur. Evlilik kaygısı ölçeğinin güvenilirliği Cronbach-Alfa iç tutarlık katsayısı test-tekrar test yöntemi ile madde analizi de düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu değerlendirilerek yapılmış ve iç tutarlılık katsayısı .93, ölçeğin tutarlılığı ise .79 olarak raporlanmıştır.

Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği (ÜBBSÖ): Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği Erzen (2016) tarafından geliştirilen 5' li likert tipi ve 18 maddeden oluşan bir ölçektir. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği güvenli, kaçınan ve kaygılı-kararsız olmak üzere üç alt boyuttan oluşmakta ve ters madde barındırmamaktadır. Ölçek için yapılan Doğrulamalı Faktör Analizinde (DFA) üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeğinin üç alt boyuttan varlığı doğrulanmıştır. Ölçeğin uyum indeks değerleri ise GFI .93, AGFI .90, CFI .90, RMSEA .05 olarak bulunmuştur. Ölçeğin kaçınan ve kaygılı-kararsız alt boyutları olumsuz, güvenli alt boyutu olumlu olduğu için testin tamamına ait Cronbach Alfa değerinin olmadığı

belirtilmiştir. Fakat ölçeğin her alt boyut için ayrı ayrı Cronbach Alfa değerleri belirlenmiştir. Güvenli bağlanma alt boyutu için belirlenen iç tutarlılık .69, Kaçınan bağlanma stiline ait iç tutarlılık .80, ve kaygılı- kararsız bağlanma stili için iç tutarlılık katsayısı .80 olarak değerlendirilmiştir (Erzen, 2016).

Veri Toplama Süreci ve Analiz

Araştırma verileri Ordu Üniversitesi Etik Kurulundan gerekli izinler (Karar no:2021-235) alındıktan sonra çevrimiçi formlar ve yüz yüze yapılan görüşmeler ile toplanmıştır. Çevrimiçi formun başında ve yüz yüze yapılan görüşmelerden önce katılımcılara yönelik bilgilendirme yapılmış ve çalışmaya katılmak isteyip istemedikleri sorularak veriler gönüllü bireylerden toplanmıştır.

Elde edilen veriler SPSS 26.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Analiz sürecinde ilk önce araştırma örnekleme uymayan (evli bireyler) veriler çıkarıldı daha sonra kayıp veri ve uç değerlere ilişkin işlemler yapıldı. Ardından verilerin normallik testleri yapıldı (+1, -1) ve histogram grafikleri bakıldı (Field, 2005; Pallant, 2020). Analiz sonrası normal dağılım gösteren veriler üzerinden araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizleri kapsamında Cronbach-Alfa değerlerine bakıldı. Analizlere EKÖ'nun Cronbach-Alfa değeri beklenen aralıkta bulunmuştur ($\alpha=.92$). ÜBBSÖ'nin Cronbach-Alfa değeri ise bağlanma alt boyutları üzerinden bakılmıştır (Kaygılı, $\alpha=.70$; Kaçınan, $\alpha=.79$; Güvenli, $\alpha=.57$). Ölçeklerin Cronbach-Alpha değerlerinin .70 ve üzeri olması beklenirken (Hair et al., 2010; Nunnally, 1978) sadece ölçeğin güvenli bağlanma alt boyutunun α değeri düşük çıkmıştır. Bu durum çok boyutlu ölçeklerde test içinde testler olmasına bağlanabilir (Baştürk, 2014:43). Bu işlemlerden sonra veri analizinde tanımlayıcı istatistik, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı, bağımsız t testi, tek yönlü ANOVA ve çoklu regresyon analizi teknikleri kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırma amaçları çerçevesinde oluşturulan hipotezlere ilişkin bulgular yer almaktadır. İlk olarak evlilik kaygısı ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Korelasyon analizlerine göre evlilik kaygısı ile kaygılı bağlanma arasında pozitif yönde orta düzeyde ($r=.49$, $p<.01$), evlilik kaygısı ile kaçınan bağlanma arasında pozitif yönde düşük düzeyde ($r=.26$, $p<.01$) anlamlı ilişkiler olduğu gözlenmektedir. Diğer taraftan evlilik kaygısı ile güvenli bağlanma stili arasında negatif yönde düşük düzeyde ($r=-.12$, $p<.01$) anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Evlilik Kaygısı ile Bağlanma Stilleri Arasındaki Korelasyonlar

Değişkenler	1	2.	3.	4
Evlilik Kaygısı	1			
Güvenli Bağlanma	-.12**	1		
Kaçınan Bağlanma	.26**	-.40**	1	
Kaygılı-Kararsız Bağlanma	.49**	-.16**	.26**	1

** $p<.01$

Bağlanma stillerinin evlilik kaygısını açıklama düzeyini belirlemek için çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Sırasıyla güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma ve kaygılı bağlanma bağımsız değişken olarak modele katılmıştır. Daha sonra bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon değerlerinin

.80 altında, Varyans Büyüme Faktörü (VİF) değerinin 10'un altında olması (Tabachnick & Fidell, 2007), ve Durbin-Watson gibi regresyon koşullarını sağlama kriterleri incelenmiştir. Örneğin Durbin-Watson testi ile otokorelasyon durumu incelenmiş ve 1.5-2.5 arasında olması beklenen değerin (Küçüksille, 2010) 2.00 olduğu tespit edilmiştir. Yine Enter yöntemi kullanılarak yapılan analiz sonucunda evlilik tutumunu açıklamaya dönük kurulan modelin anlamlı olduğu ($F(1,408)= 109.18, p<.01$) ve tüm bağımsız değişkenlerin modele anlamlı katkı sunduğu görülmüştür. Kurulan regresyon modeline göre yordayıcı değişkenlerin Evlilik kaygısını açıklama gücünün % 26 olduğu tespit edilmiş ve söz konusu çoklu regresyon modeline ait diğer bilgiler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Çoklu Regresyon Model Özeti

Model	R	R ²	ΔR^2	TSH	Değişim İstatistikleri				
					ΔR^2	ΔF	df1	df2	p
Evlilik Kaygısı	.51	.26	.26	.47	.19	109.18	1	408	.001

TSH: Tahmini Standart Hata

Evlilik kaygısını açıklayan yordayıcıların sırasıyla; kaygılı bağlanma ($\beta=.47$), kaçınan bağlanma ($\beta=.25$) ve güvenli ($\beta=-.13$) olduğu tablo 4'ten görülebilir.

Tablo 4. Evlilik Kaygısının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi

Model 1	SEK		SK	t	p	VIF
	B	SH	β			
Sabit	26.47	.20		13.26	.000	
Güvenli Bağlanma	-.13	.09	-.13	-2.62	.009	1.00
Kaçınan Bağlanma	.24	.03	.25	4.80	.000	1.19
Kaygılı Bağlanma	.33	.09	.47	10.44	.000	1.08

Evlilik kaygısının yaş, cinsiyet ekonomik gelir, eğitim düzeyi, romantik ilişki durumu, ikamet edilen yerleşim yeri ve anne baba tutumları gibi değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği bağımsız *t* testi, tek yönlü ANOVA teknikleri ile analiz edilerek incelenmiştir. Levene's testi değerleri varyansların homojen dağılması varsayımını ($P>.05$) karşılaması ve verilerin normal dağılması (skewness, Kurtosis=+1, -1) üzerine cinsiyet ve mevcut romantik ilişki durumuna ait analizler bağımsız *t* testi ile gerçekleştirilmiştir. Analizler katılımcıların evlilik kaygısı ($t=3.56, p<.05, d=.36$) ile güvenli ($t=2.81, p<.01, d=.35$), kaçınan ($t=-.12, p<.01, d=-.44$) ve kaygılı ($t=3.14, p<.05, d=.32$) bağlanma stillerinin cinsiyete göre farklılaştığını göstermektedir. Bu doğrultuda kadınların erkeklere oranla daha yüksek evlilik kaygısı yaşadığı söylenebilir. Diğer taraftan erkeklerin daha çok kaçınan bağlanma stili sergiledikleri gözlenirken kadınların ise daha çok güvenli ve kaygılı bağlanma yaşadıkları gözlenmiştir.

Mevcut romantik ilişki durumuna bağlı olarak bireylerin yaşadığı evlilik kaygısı ($t=2.81, p<.05, d=.30$) farklılaşırken güvenli ve kaçınan bağlanma yaşama şekillerinin farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Fakat kaygılı bağlanma yaşamının bireylerin romantik ilişki yaşama durumuna göre farklılaştığı ($t=3.76,$

$p < .05$, $d = .38$) görülmüştür. Bu bağlamda romantik ilişkisi olmayanların daha fazla evlilik kaygısı hissettiği ve ilişkilerinde kaygılı bağlanma yaşadığı söylenebilir. Açıklamalara ilişkin analizler Tablo 5'te özetlenmektedir.

Tablo 5. Cinsiyet ve Romantik İlişki Durumuna Bağlı Olan Farklılıkların İncelenmesi

Değişken	Grup	N	Ort.	SS	sd	t	P
Evlilik Kaygısı	Kadın	244	2.21	.53	410	3.56	.001
	Erkek	168	2.01	.55			
	Mevcut Romantik İlişki olmayan ilişkisi olan	225	2.20	.55	410	2.81	.005
	187	2.04	.53				
Güvenli Bağlanma	Kadın	244	3.88	.48	410	3.52	.001
	Erkek	168	3.70	.54			
	Mevcut Romantik İlişki olmayan ilişkisi olan	225	3.83	.51	410	.80	.42
	187	3.79	.52				
Kaçınan Bağlanma	Kadın	244	2.05	.53	410	-.12	.001
	Erkek	168	2.32	.56			
	Mevcut Romantik İlişki olmayan ilişkisi olan	225	2.16	.55	410	-1.24	.90
	187	2.17	.55				
Kaygılı Bağlanma	Kadın	244	2.81	.81	410	3.14	.002
	Erkek	168	2.58	.64			
	Mevcut Romantik İlişki olmayan ilişkisi olan	225	2.84	.78	410	3.76	.000
	187	2.56	.68				

Evlilik kaygısı ile yaş, ekonomik gelir, eğitim durumu, ikamet edilen yerleşim yeri ve anne baba tutumları arasındaki ilişkiye tek yönlü ANOVA teknikleri ile bakılmıştır. Analiz sonuçlarına göz atıldığında, Evlilik kaygısı ile yaş, ekonomik gelir, eğitim durumu, ikamet edilen yerleşim yeri ve anne baba tutumlarına göre gruplar arasında anlamlı değişimler olmadığı belirlenmiştir. Gruplar arası farklılıklara ilişkin analiz sonuçları Tablo 6'da özetlenmiştir.

Tablo 6. Evlilik Kaygısının Demografik Değişkenlere Bağlı Olası Farklılıklarının İncelenmesi

Değişken		KT	sd	KO	F	P	
Evlilik Kaygısı	Yaş	Gruplar Arası	11.346	34	.33	1.02	.44
		Grup İçi	122.93	377	.32		
		Toplam	134.27	411			
Evlilik Kaygısı	Eğitim Düzeyi	Gruplar Arası	10.70	34	.31	1.01	.45
		Grup İçi	116.21	377	.30		
		Toplam	126.83	411			
	Gruplar Arası	14.87	34	.43	1.22	.19	

Ekonomik Gelir	Grup İçi Toplam	135.05	377	.35		
		149.93	411			
İkamet Yeri	Gruplar Arası	15.73	34	.46		
	Grup İçi Toplam	212.54	377	.56	.82	.75
		228.27	411			
Anne/Baba Tutumu	Gruplar Arası	62.54	34	1.84		
	Grup İçi Toplam	609.92	377	1.61	1.13	.27
		672.46	411			

* $p < .05$

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada evli olmayan bireylerin sahip oldukları bağlanma stillerinin yaşadıkları evlilik kaygısını yordama gücü incelendi. Araştırma sonuçları, bağlanma stillerinin evlilik kaygısını yordadığını göstermektedir. Yordayıcı ilişkiye göre kaygılı bağlanan bireyler, kaçınan bağlanan bireylere göre daha fazla evlilik kaygısı yaşarlarken güvenli bağlanan bireylerin güvenli bağlanma düzeyi arttıkça evlilik kaygısı azalmaktadır. Bağlanma stillerinin evli olmayan bireylerde gözlenen evlilik kaygısıyla ilişkisi üzerine literatürde herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat bağlanma stilleri ile sosyal kaygı, evlilikte doyum ve uyumu konu eden çalışmalar görülmektedir (Açık, 2008; Erden, 2016; Kestir, 2021; Saraç, 2021; Scott & Cordova, 2002). Kaçınan ve kaygılı bağlanma yaşayan bireylerde sosyal kaygının yüksekliğinin (Eng et al., 2001; Karaşar, 2014) romantik ilişkileri başlatma düşüncelerini olumsuz etkilemesi beklenir (Bowlby, 2012). Kaygılı bağlanmanın kendini sevmeyen biri olarak görme, kaçınan bağlanmanın ise başkalarını güvenilmez görme bilişleri ile karakterize olduğu görülür (Ravitz, et al., 2010). Başkaları tarafından sevmeyeceğine dair düşünceler reddedilme beklentilerini artırabilir ve sosyal ilişkileri yürütmede endişe yaratabilir. Yine kaçınan bağlanma stiline sahip bireylerin başkalarını güvenilmez görmesi nedeniyle sosyal ilişkilerinde arkadaşlarını yada etkileşimde buldukları kişileri tehdit olarak algılayabilir (Manning et al., 2017). Ayrıca kaçınan bağlanma yaşayanlar romantik ilişkilerinde partnerlerine yönelik kıskançlık içeren tutumlar içinde olabileceğinden ilişkileri yıpratıcı olabilmektedir (Hazan & Shaver, 1987). Dolayısıyla kaygılı veya kaçınan bağlanma yaşayan bireylerin evlilik öncesi ilişkilerinde evlilik rollerine ilişkin kaygı yaşaması literatür (Butzer & Campbell, 2008; Kestir, 2021; MacLean, 2001) ile örtüşmektedir. Ayrıca Bowlby (2012) bakım veren ile kurulan bağlanmanın arkadaşlık ve romantik ilişkileri şekillendirdiğini ileri sürmesi araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Güvenli bağlanan bireylerin kabul edilmeye yönelik düşüncelerinin hâkimliği ve onların uyumlu etkileşimler kurabilmesi (Bretherton & Munholland, 1999) bireylerin kendilerini evliliğe hazır görmelerine katkı sunacağından evliliğe ilişkin kaygıları azaltıcı işlev görebilir. Güvenli bağlanma yaşayan bireylerin, etrafındaki insanlar ile bağ oluşturma, mevcut ilişkisini sürdürme noktasında sorun yaşamadıkları ve rahatsızlık hissine kapılmadıkları bilinmektedir (Zvelc, 2007). Bu bilgiler güvenli bağlanma yaşayan bekâr bireylerde evlilik kaygısının düşük olmasını açıklamaktadır. Bununla birlikte güvenli bağlanan bireylerin kaygılı bağlananlara göre daha az kaçınma davranışı sergilemesi araştırma

sonucunu doğrulamaktadır (Eng et al., 2001). Evli olmayan bireylerin evlilik yaşantısına dair öğrenmeleri kendisine model aldığı kişilerin evlilik ilişkileri ve o kişilerin evliliğe ilişkin düşüncelerine dayanır (Çelik & Erkilet, 2019). Dolayısıyla kaygılı eşlerin daha fazla çatışma yaşaması, daha az evlilik desteği göstermesi ve kaçınan partnerlerin eşleri ile daha az etkileşime girmesi (Gallo & Smith, 2001) evli olmayan bireylerin evliliğe ilişkin kaygılarının kaynağı olarak görülebilir. Bu bilgiler ışığında evli olmayan bireyin sahip olduğu bağlanma stilli onun evliliğe yaklaşımını, evliliğe yönelik endişelerini, eş seçimini ve evlilikten beklentilerini etkilediği söylenebilir. Evlilik kaygısı evlilik kararının verilmesini, devamında evlilikte alınan doyumunu olumsuz etkilemekte ve problemlere sebep olabilmektedir (Ali vd., 2020). Buradan hareketle çalışmanın; evlilik kaygısının gelişimi, kaygının devam etmesi ile ilişkili psikolojik mekanizmaların anlaşılması ve evlilik kaygısına yönelik erken müdahale/önleme çalışmalarının geliştirilmesi açısından fırsat sunacağı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın diğer bir amacı ise cinsiyet, yaş, ekonomik gelir, eğitim düzeyi, mevcut romantik ilişki durumu, ikamet edilen yerleşim yeri ve anne/baba tutumları gibi sosyo-demografik değişkenler ile araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri incelemektir. Araştırma değişkenlerinden evlilik kaygısı odağa alındığında; evlilik kaygısı cinsiyete ve mevcut romantik durumuna göre farklılaşırken yaş, gelir düzeyi, eğitim düzeyi, ikamet edilen yerleşim yeri ve anne/baba tutumlarına göre farklılaşmamaktadır. Araştırmaya göre kadınların erkeklere oranla evlilik kaygısını daha yüksek olduğu ve kadınlar genellikle kaygılı bağlanma stilline sahipken erkeklerin ise çoğunlukla kaçınan bağlanma stilline sahip oldukları tespit edilmiştir. Alan yazındaki çalışmalar incelediğinde araştırma sonucuyla paralellik gösteren çalışmalar olmakla birlikte farklı sonuçlar ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Sezer (2019) kadınların evlilik kaygısının erkeklere göre daha fazla olduğu ileri sürerken Kestir (2021) evlilik kaygısının cinsiyete göre farklılaşmadığı belirtmektedir. Diğer taraftan ilişkisi olmayan kadınların daha fazla evlilik kaygısı yaşadığına dair literatür bulguları (Kestir, 2021; Schimmenti & Bifulco, 2015) araştırma sonucunu desteklemektedir. Yine evlilik kaygısının kadınlarda daha yüksek çıkması bu araştırmanın örneklemini ile ilişkili olabilir. Örneğin kadınların daha fazla kaygılı bağlanma yaşadığı görülmekte, dolayısıyla kadınların evlilik kaygısının yüksekliği buna bağlanabilir. Erkeklerin ise daha çok kaçınan bağlanma yaşadıklarına literatür ile uyumluluk göstermektedir (Karlıoğlu & Parlar, 2020; Koser & Barut, 2020). Kaçınan bağlanma yaşayan kişilerin evliliğe yönelik olumsuz değerlendirme eğilimlerinin olması (örn. kimseye güvenilmez), romantik ilişkiden ve evlilikten kaçınmalarına sebep olabilir (Kirkpatrick & Davis, 1994). Aynı zamanda kaçınan bağlanan bireyler romantik partnerlerine güvenmeyeceği için duygusal ilişkilerden uzak durabilir (Mikulincer & Shaver, 2012). Dolayısıyla bu çalışmada ortaya konan; erkeklerin romantik ilişkilerinin azlığı erkeklerdeki kaçınan bağlanmanın yüksekliğiyle açıklanabilir. Tüm bunlar romantik ilişkisi olan bireylerin kendisine ve çevresine karşı olumlu tutum geliştirebildiği takdirde evlilik kaygısını azaltabileceğini göstermektedir.

Araştırmanın diğer sosyo-demografik değişkenleri olan yaş (ergen, genç, orta ve ileri yetişkin, yaşlılık) eğitim durumu, gelir düzeyi, en uzun süre yaşanan yer (köy/ kasaba, ilçe, il) ve algılanan anne/baba tutumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı anlaşılmaktadır. Evli olmayan bireylerde yaş değişkeninin evlilik kaygısı üzerine anlamlı bir etki oluşturmadığı görülür. Fakat evli bireyler arasında kaygının yaşa

göre farklılaştığına yönelik çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin evli bireylerde yapılan çalışmalarda kaygı yaşa göre farklılaşırken (Fidanoğlu, 2006) evli olmayan bireylerde yaşa göre evlilik kaygısının farklılaşmadığı görülür (Güler, 2021; Kestir, 2021; Sezer, 2019). Bu durum bu araştırmanın yaş değişkeninde görülen sınırlılığına bağlanabilir. Çünkü katılımcıların yaş aralığı geniş olsa da yaş grupları arası farklılık oldukça fazladır. Örn. orta yetişkin katılımcıların düzeyi %8 iken %63.3'ü genç yetişkindir. Buradan hareketle yaş değişkeninin evli olmayan bireylerde evlilik kaygısı üzerinde etkisini görebilmek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Evli olmayan bireylerin aldıkları eğitim seviyesinin (İlköğretim, lise, lisans) ve gelir durumunun evlilik kaygısı üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığı belirlenmiştir. Diğer taraftan eğitim durumu ve gelir düzeyinin evli bireylerle yapılan çalışmalarda bireyin yaşadığı evlilik kaygısı üzerinde etkili olduğu (Süzer & Yıldız, 2005) gözlenirken bekâr bireylerde evlilik kaygısını etkilemediği (Payat & Öksüz, 2022) görülür. Yine bazı evlilik rol beklentilerinin (geleneksel, eşitlikçi) demografik (gelir ve eğitim düzeyi) değişkenler ile ilişkili olmadığı ileri sürülmektedir (Tosun & Yazıcı 2021) . Bekâr bireylerde evlilik kaygısının eğitim seviyesine göre farklılaşmaması araştırmaya katılan katılımcıların büyük çoğunun üniversite mezunu, sadece %8'inin ilköğretim mezunu olması nedeniyle oluşan gruplar arası farklılığı yarattığı istatistiksel sınırlılığa bağlanabilir.

Evlilik kaygısı ve en uzun süre yaşanan yer arasında literatürde herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Evlilik tutumu temelinde yapılan çalışmalara bakıldığında evlilik tutumu ve evlilik beklentisi ile çocukluğun geçtiği yer arasında ilişki olmadığı (Kamaç, 2021) görülmektedir. Yaşanılan bölgeler üzerinden flört kaygısına bakılan çalışmada Doğu Anadolu bölgesindeki illerde yaşayanların diğer bölgelere göre flört kaygısının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır (Çiftçi & Gülaçtı, 2019). Ayrıca kültürel yapı (toplumsal cinsiyet algıları, inanç evlilik algısı) farklı türde romantik ilişki yaşanmasına neden olduğu ileri sürülmektedir (Bayhan & Işıtan, 2010). Evlilik kaygısının yerleşim yerine göre farklılaşmaması sonucu, katılımcıların büyük çoğunluğunu üniversite öğrencileri oluşturmasıyla ilişkili olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü araştırma grubunun önemli bir kısmını oluşturan üniversite mezunları, üniversitelerin genellikle merkezleri yerleşim yerlerinde kurulması nedeniyle yaşamının önemli bir dönemini şehir merkezlerinde geçirirler. Böylece bireylerin eğitim-öğretim süreçlerinde farklı kültürel öğeleri tanıma imkânı bulur ve çoğunlukla farklı kültürel öğeleri içselleştirirler (Karaman, 2005). Bu süreç ise benzer kültürel normların benimsenmesini sağlayabilir. Yine yerleşim birimleri bireyin yaşantısını genel olarak etkilese de toplumsal düzende gözlenen hızlı ve köklü değişimler (küreselleşme) bireylerin yaşamını yerleşim yerinden bağımsız da etkileyebilir. Dolayısıyla yerleşim yerine göre evlilik kaygısının farklılaşmaması durumu, üniversite öğrencilerin benzer kültürel normları içselleştirmesine bağlanabilir.

Son olarak araştırma kapsamında evlilik kaygısı ve anne/baba tutumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Fakat alan yazında araştırma bulgusunu desteklemeyen sonuçların olduğu görülmektedir. Örneğin anne baba tutumunun evlilik kaygısı (Kestir, 2021), eş seçime stratejileri ve evlilik tutumuyla ilişkili olduğu (Doğru, 2017) belirlenmiştir. Yine baskıcı/otoriter ile demokratik ebeveyn tutumunun flört kaygısını yordarken kararsız, ilgisiz tutumların yordamadığı görülür (Çiftçi &

Gülaçtı, 2019). Evlilik kaygısı ile ebeveyn tutumu arasındaki ilişkinin anlaşılması adına yapılan çalışmalar incelendiğinde farklı sonuçlar olduğu görülmektedir. Bekâr bireylerde evlilik kaygısının ebeveyn tutumu üzerine daha kapsamlı çalışmalar yapılması evlilik kaygısının anlaşılabilirliğinin sağlanması noktasında önemli olabilir.

Bireylerin evlilik öncesi dönemde evlilik süreçlerine ilişkin yaşadıkları kaygı onların evlilik yapma ihtimallerinin azalmasına neden olabilir. Evlilik kaygısının azalması evlilikten alınacak doyumunu artırabilir (Bayrami et al., 2011; Saraç, 2021; Scott & Cordova, 2002), bağlanma yaşantıları ise romantik partner ile kurulan ilişki kalitesini ve duygu düzenlenme becerileri belirleyebilir (Babahanoğlu, 2021; Manning et al., 2017; Nielsen et al., 2017). Evlilik öncesi süreçte evlilik kaygısı ve ilişki tarzlarının belirleyen bağlanma stilleri gibi değişkenlerin dikkate alınması sağlıklı evlilik ilişkileri ve ilişkilerden duyulan doyum artırma bağlamında önem arz etmektedir. Bu doğrultuda çalışma sonuçlarının özellikle evlilik öncesi dönemdeki bireylerle çalışan uzmanlara kaynaklı edeceği değerlendirilmektedir. Yine yaş, yerleşim yeri eğitim düzeyinin yarattığı sınırlılık yaş gruplarının, yerleşim yeri ve eğitim durumlarının çeşitlendirilerek evlilik kararını ve ilişkisini etkileyebilecek bazı ilişki faktörlerin araştırılmasının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yazar Katkıları

Çalışmaya 1. Yazar %50, 2. Yazar % 50 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Evlilik Kaygısında Bağlanma Stillerinin Yordayıcılığı" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Açık, Ö. (2008). *Evlilik uyumu ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki*. [Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=khYcyWKTG-b3zpAkmNqIMA&no=TINNdkLcaK8PQ3LEVxcREg>
- Adak, N. (2016). Evlilik veya evlilik dışı birlikte yaşama: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Sosyoloji Dergisi*, Armağan Sayısı, 23-40.
- Aksoy, N. E. (2019). *Evli kadınların evlilik doyumları, romantik kıskançlık durumları ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ali, P. A., McGarry, J., & Maqsood, A. (2020). Spousal role expectations and marital conflict: Perspectives of men and women. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-27. <https://doi.org/10.1177/0886260520966667>
- Babahanoğlu, R. (2021). Gençlerin bağlanma stilleri ile eş seçimi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (17), 98-118.

- Bakhshandeh, M., Sedrposhan, N., & Zarei, H. (2015). The effectiveness of cognitive-behavioral group counseling to reduce anxiety, marriage; Single people have to be married in Esfahan City (2013-2014). *Journal of Social Sciences and Humanities Research*, 3(01), 11-15. <https://doi.org/10.24200/jsshr.vol3iss01pp11-15>
- Barker, C., Pistrang, N., & Elliott, R. (2002). *Research methods in clinical psychology* (2nd ed.). Chichester: John Willey and Sons.
- Baştürk, S.(2014). Ölçme araçlarının taşınması gereken nitelikler. S. Baştürk (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (s. 21-54) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bayhan, P., & Işıtan, A. G. S. (2010). Ergenlik döneminde ilişkiler: Akran ve romantik ilişkilere genel bakış. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(20), 33-44.
- Bayrami, M. Heshmati, R. Karami, R. (2011). Anxiety: Trait/Sate, sensation seeking and marital satisfaction in married women. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30 765-770. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.149>
- Beyoğlu, F. ve Abdullah İ. (2013). İnönü Evlilik Tutum Ölçeği; Geçerlilik ve güvenirlilik analizleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15, 397-415. <https://doi.org/10.12984/eed.79063>
- Bowlby, J. (2012). *Bağlanma* (1.Baskı). (T.V. Soylu, Çev.). Pinhan Yayıncılık. (Orjinal yayın tarihi, 1969).
- Bretherton, I., & Munholland, K. A. (1999). Internal working models in Attachment Relationships: An construct revised. In J. Cassidy, & P. R. Shaver (Ed.), *Handbook of attachment: Theory, Research, and clinical applications* (pp. 89-111). The Guilford Press.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (1.Baskı). (İ.D. Erguvan Sarıoğlu, Çev.). Kaknüs Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi, 2006).
- Buther J. N., Mineka S. & Hoolry J.M. (2013). *Anormal Psikoloji* (1.Baskı). (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayıncılık (Orijinal yayın tarihi, 2011).
- Butzer, B., & Campbell, L. (2008). Adult attachment, sexual satisfaction, and relationship satisfaction: A study of married couples. *Personal Relationships*, 15(1), 141-154. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2007.00189.x>
- Carleton, R. N. (2012). The intolerance of uncertainty construct in the context of anxiety disorders: Theoretical and practical perspectives. *Expert Review of Neurotherapeutics*, 12(8), 937-947. <https://doi.org/10.1586/ern.12.82>
- Cooper, J. B., Meyer, D. D., & Paul, R. H. (2008). Marriage and early life stressors as correlates for depression and anxiety: Implications for counselors. *Compelling counseling interventions: Celebrating VISTAS'fifth anniversary*, 49-58.
- Çelik, E. ve Erkilet, G . (2019). Evlilik Kaygısı Ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlilik çalışması. *Ege Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 47-57.
- Çiftci, Z., & Gülaçtı, F. (2019). Üniversite öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ve flört kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 1282-1309. <https://doi.org/10.26466/opus.553036>

- Çölgeçen, Y. ve Çölgeçen, H.(2020). Covid-19 pandemisine bağlı yaşanan kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 261-275.
- Eng, W., Heimberg, R. G., Hart, T. A., Schneier, F. R., & Liebowitz, M. R. (2001). Attachment in individuals with social anxiety disorder: The relationship among adult attachment styles, social anxiety, and depression. *Emotion*, 1(4), 365–380. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/1528-3542.1.4.365>
- Erden, A.D. (2016). *Kendini izleme tarzı yakın ilişkilerde yaşanan kaygı ve algılanan eş davranışlarının evlilik doyumuna üzerine etkisinin incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Erdoğan-Taycan, S. ve Çekip-Kuruoğlu, A. (2014). Evlilik uyumu ile bağlanma stilleri ve miraç ve karakter özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 25(1), 9-18.
- Erzen, E. (2016). Three dimensional attachment style scale. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 17(3), 01-21. doi: 10.17679/iuefd.17323631
- Feeney, J. A. (1994). Attachment style, communication patterns, and satisfaction across the life cycle of marriage. *Personal Relationships*, 1(4), 333-348. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1994.tb00069.x>
- Fidanoğlu, O. (2006). Evlilik uyumu, mizah tarzı ve kaygı düzeyi arasındaki ilişki. [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=EH4bh7-hNEj5N_JFydoQ1A&no=I3xtp3kScggQAhpI4w4NkQ
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using IBM SPSS* (2nd ed.). Sage Publications.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N.E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th ed.). International Edition.
- Gallo, L. C., & Smith, T. W. (2001). Attachment style in marriage: Adjustment and responses to interaction. *Journal of Social and Personal Relationships*, 18(2), 263-289. <https://doi.org/10.1177/0265407501182006>
- Gül, G. (2019). *Aile ve evlilik kurumu*. Haluk Yavuzer (Ed.), *Evlilik Okulu* (s. 20-28) içinde. Remzi Kitapevi.
- Güler, K. (2021). *Evli olamayan bireylerin evlilik kaygısı ile evliliğe yükledikleri anlam ve evlilik beklentileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Kent Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Hair, J. F. Jr., Black, W. C., Babin, B.J. & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Prentice-Hall International Inc.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511–524. doi: 10.1037/0022-3514.52.3.51
- Hünler, O.S. ve Gençöz, T.(2003). Boyun eğici davranışlar ve evlilik doyumuna ilişkisi: Algılanan evlilik problemleri çözümünün rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 99-108.

- Kamaç, Z. (2021). Üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinin evlilik tutumlarıyla ve beklentileriyle ilişkisi. [Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Karaman, K. (2005). Değişme, kuşaklar arası ilişkiler ve örf, âdetler. *Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (267-280), Motif Vakfı Yayınları,
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırmalar yöntemi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karaşar, B. (2014). Öğretmen adaylarının bağlanma stilleri ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (1) , 27-49.
- Karlıoğlu, B., & Parlar, H. (2020). Evli bireylerde bağlanma stillerinin depresyon üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(3), 180-187.
- Kaya-Balkan, İ. (2009). *Bağlanma stillerinin evlilik ilişkisi üzerindeki etkisi*. [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kestir, K.(2021). *Evlilik kaygısının yordayıcısı olarak beden algısı, cinsel benlik şeması ve ana-babaya bağlanma stilleri*. [Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi]. Son Erişim Tarihi: 4 Ağustos 2022, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kiani Chelmarı, A., Shahbazi, N., Hasanzade, A., & Jamshidian Naeini, Y. (2021). Predicting marital adjustment, satisfaction and psychological distress (depression and Anxiety) based on perception of parents marriage and attachment styles in married women. *Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal (RRJ)*, 10(6), 1-10.
- Kirkpatrick, L. A., & Davis, K. E. (1994). Attachment style, gender, and relationship stability: A longitudinal analysis. *Journal of personality and social Psychology*, 66(3), 502-512. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.66.3.502>
- Koser, İ. E., & Barut, Y. (2020). Üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri, problem çözme becerileri ve bağlanma stilleri ilişkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(23), 1765-1789. <https://doi.org/10.26466/opus.622867>
- Küçükşille, E. (2010). Çoklu doğrusal regresyon modeli. Ş. Kalaycı (Ed), *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* (s. 257-269) içinde. Asil Yayın Dağıtım.
- MacLean, A. P. (2001). Attachment in marriage: Predicting marital satisfaction from partner matching using a three-group typology of adult attachment style. [Purdue University]. Son Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2022, <https://www.proquest.com/openview/>
- Malhotra, N., Hall, J., Shaw, M., & Oppenheim, P. (2006). *Marketing research: An applied orientation* (3rd ed.). Pearson Education Australia.
- Manning, R. P., Dickson, J. M., Palmier-Claus, J., Cunliffe, A., & Taylor, P. J. (2017). A systematic review of adult attachment and social anxiety. *Journal of affective disorders*, 211, 44-59. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2016.12.020>
- Meyer, D., & Paul, R. (2011). A cross-national examination of marriage and early life stressors as correlates of depression, anxiety, and stress. *The Family Journal*, 19(3), 274-280. <https://doi.org/10.1177/1066480711406678>

- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2012). Attachment theory expanded: A behavioral systems approach. In K. Deaux & M. Snyder (Ed.), *The Oxford handbook of personality and social psychology* (pp. 467–492). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195398991.013.0019>
- Nielsen, S. K. K., Lønfeldt, N., Wolitzky-Taylor, K. B., Hageman, I., Vangkilde, S., & Daniel, S. I. F. (2017). Adult attachment style and anxiety—The mediating role of emotion regulation. *Journal of Affective Disorders*, 218, 253-259. DOI: 10.1016/j.jad.2017.04.047
- Nunnally, J. C. (1978). An overview of psychological measurement. *Clinical diagnosis of mental disorders*, 97-146. DOI: 10.1007/978-1-4684-2490-4_4
- Örgün, K., S.(2000). *Anne baba tutumları ile 8. sınıf öğrencilerinin benlik saygıları ve atılganlıkları arasındaki ilişki*. [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Son Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2022, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Özabacı, G. (2019). Evlilik öncesi ilişkiler. Haluk Yavuzer (Ed.) , *Evlilik okulu* (s. 48-28) içinde. Ramiz Kitapevi.
- Özgül, İ. E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. PDREM Yayınları.
- Özkan Bardakçı, M. (2021). Kariyer kaygısının aile kurumuna ve evlilik kararına etkisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(42), 5610-5630. <https://doi.org/10.26466/opus.920663>
- Pallant, J. (2020). *Spss Survival Manual: A step by step guide to data analysis using IBM SPSS* (7th ed.). Routledge.
- Payat, Ş., & Öksüz, Y.(2022). Genç yetişkinlik çağındaki bireylerin evlilik kaygısı ile mutluluk korkusu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 621-642.
- Pınar, G. (2010).Üniversite son sınıf öğrencilerinin evliliğe bakış açıları. *Aile ve Toplum Eğitim- Kültür ve Araştırma Dergisi*, 10(4), 49-60.
- Ravitz, P., Maunder, R., Hunter, J., Sthankiya, B., & Lancee, W. (2010). Adult attachment measures: A 25-year review. *Journal of psychosomatic research*, 69(4), 419-432. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2009.08.006>
- Raymo, J. M., Uchikoshi, F., & Yoda, S. (2021). Marriage intentions, desires, and pathways to later and less marriage in Japan. *Demographic Research*, 44(3), 67-98. <https://doi.org/10.4054/2Fdemres.2021.44.3>
- Santrock, J.W. (1997). *Lifespan development* (6th ed.). Brown & Benchmark Publishers.
- Saraç, E.(2021). Evli bireylerde cinsel tutum ve bağlanma stillerinin evlilik doyumuna etkisinin incelenmesi. [Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Schimmenti, A., Bifulco, A. (2015) Linking lack of care in childhood to anxiety disorders in emerging adulthood: the role of attachment styles. *Child Adolescent Mental Health* ,20(1), 8-41. <https://doi.org/10.1111/camh.12051>

- Scott, R. L., & Cordova, J. V. (2002). The influence of adult attachment styles on the association between marital adjustment and depressive symptoms. *Journal of Family Psychology*, 16(2), 199–208. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.16.2.199>
- Sezer, S. (2019). *Evli olmayan bireylerde evlilik kaygısı ile romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ve umutsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Shams, Z. (2018). The relationship between personality traits and situational anxiety about marriage in young people at the age of marriage. *Global Journal of Guidance and Counseling in Schools: Current Perspectives*, 8(2), 86-91. <https://doi.org/10.18844/gjgc.v8i2.3583>
- Süzer, F. ve Yıldız, A. (2005). Evlenmek üzere olan çiftlerin kaygı durumu ve danışmanlık gereksinimi. *Zonguldak Sağlık Yüksekokulu Sağlık Eğitim Araştırma Derg.*, 1(2), 24-33.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L.S. (2007). *Using multivariate statistics* (5th ed.). Allyn & Bacon.
- Tosun, C. & Yazıcı, H. (2021). Algılanan ebeveyn ilişki tutumları ile romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançların evlilik rol beklentileri üzerindeki etkisi: geleneksel mi, eşitlikçi mi?. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 173-188. <https://doi.org/10.33417/tsh.781374>
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2020). Evlenme ve boşanma istatistikleri. Son Erişim Tarihi: 30.10.2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>
- Žvelc, G. (2007). Razvoj integrativnega modela diadnih odnosov: Doktorska disertacija [Doctoral Dissertation,. University Of Ljubljana]. Son Erişim Tarihi: 10 Eylül 2022. http://psiholoska-obzorja.si/arhiv_clanki/2010_2/zvelc.pdf

Extended Abstract

In almost all societies, individuals take part in the ritual of marriage. However, marriage plans for meeting different expectations and needs such as overcoming loneliness, having children, sexual satisfaction, or increasing the level of welfare may bring along several problems (Hünler & Gençöz, 2003). For example, the change in the social environment after marriage, the obligation to start new relationships, responsibilities such as organizing these relationships, and negative marital experiences can lead to the experience of anxiety (Adak, 2016). Likewise, anxiety can be observed in single individuals contemplating marriage who encounter the negative marital experiences of others (Beyoğlu & Abdullah, 2014; Shams 2018). The decline in the number of married couples and the increase in the age of marriage (Turkish Statistical Institute, 2020) are associated with problems experienced before marriage. The opinion that anxiety may delay decisions related to marriage (Özkan-Bardakçı, 2021) make this research important.

Anxiety is expressed as bodily sensations (heart palpitations, sweating, etc.), feelings of being overwhelmed, avoidance, and defensive cognitions (I am inadequate/failure) towards events, uncertainties, and plans (Burger, 2006; Buther et al., 2013). Marital anxiety can be defined as worry related to mentions of marriage plans or issues, negative attitudes towards marriage rituals, avoidance behaviors (Çelik & Erkilet, 2019), or feelings of ambivalence (Carleton, 2012). In many studies, marital anxiety is associated with early life stressors (Cooper et al., 2008; Meyer & Paul, 2011). For example, it is seen that early experiences are important in shaping attachment styles and affect the approach to marriage (Erdoğan et al., 2014; Hazan & Shaver, 1987; Pinar, 2010).

Attachment styles are the strong emotional bonds that individuals develop towards their caregivers (parents) and are observed in three different forms (secure, anxious, and avoidant). Attachment styles, which are a reflection of the relationship between parent and child, shape romantic relationships in adulthood (Bowlby, 2012; Hazan & Shaver, 1987). For example, securely attached people do not experience fear of intimacy and abandonment in adulthood and find their partner and themselves worthy of love. Adults with anxious attachment fear abandonment and doubt whether they are worth loving. Adults with avoidant attachment avoid intimacy and self-disclosure with their partners (Hazan & Shaver, 1987). Therefore, it is necessary to look for the source of possible marital anxiety experienced by single individuals in the attachment styles of the person.

Marriage anxiety is limited to studies on irrational beliefs in romantic relationships, hopelessness (Sezer, 2019), meanings that individuals attribute to marriage, marital expectations (Güler, 2021), marital satisfaction (Kiani Chelmari et al., 2021), and marital adjustment (Gallo & Smith, 2001). Of note is the fact that no research examining attachment styles and marital anxiety together has been found. Therefore, the predictiveness of attachment styles in marital anxiety was examined in this study.

Correlational and causal comparison methods from quantitative research designs were used in the study. A total of 412 people over the age of 18 ($F=59.2\%$; $M=40.8\%$; mean age = 25.07 ± 4.92) were surveyed with the convenience sampling method. The research data were collected through a personal information form containing a selection of socio-demographic data of the participants, the Marital Anxiety Scale (Çelik & Erkilet, 2019), and the Three-Dimensional Attachment Styles Scale (Erzen, 2016). The obtained data were analyzed with the SPSS 26.0 package program, and using descriptive statistics, PPMCC, independent t-test, one-way ANOVA, and multiple regression analysis.

First, the relationships between marital anxiety and attachment styles were examined through correlation analysis. A moderate positive relationship between marital anxiety and anxious attachment ($r=.49$, $p<.01$) and a low positive relationship between marital anxiety and avoidant attachment ($r=.26$, $p<.01$) were observed. On the other hand, a low level ($r=-.12$, $p<.01$) significant negative relationship was found between marital anxiety and secure attachment style. Multiple regression analysis was performed to determine the level of attachment styles explaining marital anxiety. It was observed that the model established to explain marital anxiety was significant ($F(1,408)= 109.18$, $p<.01$) and the independent variables of anxious, avoidant, and secure attachment made a significant contribution to the model. According to the regression model, the power of the predictor variables to explain marital anxiety was found to be 26% ($R=.51$; $R^2=.26$; $p<.05$).

Gender differences were seen in marital anxiety ($t=3.56$, $p<.05$, $d=.36$) and secure attachment ($t=2.81$, $p<.01$, $d=.35$), avoidant attachment ($t=-.12$, $p<.01$, $d=-.44$) and anxious attachment ($t=3.14$, $p<.05$, $d=.32$) styles. Analyses revealed that women experienced higher levels of marital anxiety than men. It was also observed that men exhibited more avoidant attachment styles, whereas women were more likely to have secure and anxious attachment styles.

Marital anxiety also differed based on the current romantic relationship status of participants ($t=2.81$, $p<.05$, $d=.30$). Where no differences were seen in the secure and avoidant attachment styles, those with anxious attachment differed according to romantic relationship status ($t=3.76$, $p<.05$, $d=.38$). Furthermore, ANOVA results showed that there were no significant changes between the groups by age, income level, educational level, place of residence, and mother/father attitudes.

The results of this research show that attachment styles can predict marital anxiety. According to this predictive relationship, anxiously attached individuals experience more marital anxiety than avoidantly attached individuals, while marital anxiety decreases as the secure attachment level of securely attached individuals

increases. People who see themselves as unloved (anxious attachment) and others as unreliable (avoidant attachment) (Ravitz, et al., 2010) may have difficulty in making a marriage decision due to the anxiety they experience. This situation negatively affects marital satisfaction and may cause various problems such as ambivalence (Ali et al., 2020). Consideration of variables such as marital anxiety and attachment styles that affect relationship styles in the pre-marital process is important in the context of healthy marital relationships and increasing satisfaction with relationships. In this regard, it is believed that the study results will be a resource for experts working with individuals in the premarital period (at the point of understanding the causes of anxiety and the delayed marriage decision). Therefore, although this study did have some limitations, it is still anticipated that it will contribute to the development of studies aimed at preventing marital anxiety.

Geliş Tarihi / Received Date
20.07.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date
06.09.2023

Türkçe Öğretmeni Adaylarının Anahtar Yetkinlikler Algısı¹

Key Competences Perception of Turkish Prospective Teachers

Tahacan KARAHÜSEYİN²

Hasan Hüseyin MUTLU³

Öz

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi; akademik, mesleki, genel ve diğer eğitimlerde öğrenme yollarıyla kazanılan tüm yeterlilik esaslarını sunan ulusal yeterlilikler çerçevesidir. Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından meydana getirilen bu çerçevede 2018 yılında güncellenen; bilgi, beceri ve tutumların bir birleşimi olarak tanımlanan sekiz anahtar yetkinlik yer almaktadır. Öz miras, toplumun millî ve manevi kaynaklarından edinilen değerlerdir. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata dâhil olup katkıda bulunmasını sağlayan eylemsel unsurdur. Bununla birlikte öğretmen adayları hem öğrenim hem de öğretim hayatlarında yetkinliklerin öncüleridir. Alanyazında öğretmen ve öğretmen adaylarına yönelik onların sosyal, akademik vb. algılarını ve/veya becerilerini ortaya çıkarmak ya da ölçmek amacıyla çeşitli araçlar geliştirilmiş, uygulanmış ve çalışmalar hâlinde sunulmuştur. Yapılan araştırmalar sonucu Türkçe öğretmeni adaylarının anahtar yetkinliklere dair mevcut algılarını ortaya çıkarmaya odaklı bilimsel çalışmalara rastlanmamıştır. Araştırma, Türkçe öğretmenliği mezunu ve Türkçe öğretmenliği bölümüne devam eden öğretmen adaylarının hayat boyu öğrenme anlayışı gereği Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi kapsamında öğretim programlarına eklenmiş olan sekiz anahtar yetkinliğin Türkçe öğretimi bağlamındaki mevcut algılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, nitel araştırma desenlerinden olan durum çalışması ile yürütülmüştür. Karadeniz Bölgesi'ndeki bir devlet üniversitesinde okumakta olan ve söz konusu kurumdan mezun Türkçe öğretmeni adayları çalışma grubunu oluşturmaktadır. Araştırmacılar tarafından oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formu ile veriler toplanmış ve içerik analizi yöntemiyle verilerin analizi yapılmıştır. Yapılan analiz ve yorumlamalara göre, katılımcıların yetkinlik algıları konusunda Tavsiye Kararı metninde yer alan uluslararası, kültürlerarası ve disiplinlerarası anlayıştan çoğunlukla uzak oldukları; sosyallik, etkileşim gibi

¹ Çalışmanın yürütülmesinin etik yönden uygun olduğu, Ordu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır. (01/06/2022 ve 2022-129). Çalışmanın araştırma ve yayın süreci, etik ilkelere uygun şekilde yürütülmüştür. Bu makale, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu'nda sunulan özet bildiriden üretilmiştir.

² Sorumlu Yazar, Yüksek Lisans Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, Türkçe Eğitimi, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: tahacankarahuseyin@outlook.com ORCID ID: 0000-0001-5422-3355

³ Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Türkçe Eğitimi, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: hasanhuseyinmutlu@hotmail.com ORCID ID: 0000-0002-9082-709X

kavramlardan ziyade bireysellik üzerinde yoğunlaşan, daha çok ulusalcı bir algıya sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bilgi tek başına hatalı öğrenildiğinde tasarruflu bir şekilde giderilebilse de algı, tutumla ilişki dâhilinde olduğundan değişimi ve gelişimi daha zorlayıcıdır. Fakülte ders içeriklerinin düzenlenmesi yoluyla edinilecek teorik bilgilerin, topluma hizmet ve öğrenme-deneyim merkezli öğretmenlik uygulamaları yoluyla pratik kazanması ile daha gelişmiş akademik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anahtar yetkinlik, öğretim programı, öğretmen adayı algısı, Türkçe öğretmeni, hayat boyu öğrenme.

Abstract

The Turkish Qualifications Framework is a national qualifications framework that presents the principles of all qualifications acquired through learning in academic, vocational, general and other education. In this framework created by the Vocational Qualifications Authority, there are eight key competences updated in 2018 and defined as a combination of knowledge, skills and attitudes. Inheritance is the values acquired from the national and moral resources of society. Competences on the other hand, are the actional element that enables this heritage to be included in and contribute to life. In addition, prospective teachers are the forerunners of competences in both their learning and teaching lives. In the literature, various tools have been developed, applied and presented as studies in order to reveal or evaluate the social, academic, etc. perceptions and/or skills of teachers and prospective teachers. As a result of the research, no scientific studies focused on revealing the current perceptions of prospective Turkish teachers about key competences were found. The research aims to reveal the current perceptions of Turkish language teaching graduates and prospective teachers in the Turkish language teaching department in the context of Turkish language teaching of eight key competences that have been added to the curriculum within the scope of the Turkish Qualifications Framework in accordance with the lifelong learning approach. For this purpose, the study was conducted with a case study, which is one of the qualitative research designs. The study group consisted of prospective Turkish language teachers studying at a state university in the Black Sea Region and who graduated from this institution. Data were collected using a semi-structured interview form created by the researchers and analyzed using content analysis method. According to the analysis and interpretations, it has been concluded that the participants' perceptions of competence are mostly far from the international, intercultural and interdisciplinary understanding in the text of the Recommendation; they have a more nationalist perception that focuses on individualism rather than concepts such as sociability and interaction. While knowledge can be economically removed when learned on its own, perception is more difficult to change and improve because it is in the context of attitudes. It is recommended that more advanced academic studies should be carried out with the theoretical knowledge to be acquired through the regulation of faculty course contents and practical gain through community service and learning-experience-centered teaching practices.

Keywords: Key competence, course curriculum, prospective teacher perception, Turkish teacher, lifelong learning.

Giriş

İnsan, hayatını zihinsel faaliyetlerle doğan öğrenmeler sonucu var etmiştir. Gelişmek ve geliştirmek için başvuracağı sistemler bütünü ise eğitimidir. Medeniyetlerin gelişmesi ve fenomenler insan zihnini etkileyen temel değişkenler olmuştur. Böylelikle yüzyıllar boyunca insanoğlunun farklı yaşantıları, farklı yaklaşımların temelini atmıştır. Bu olgu, birçok disiplinde olduğu gibi günümüz eğitim modelleri ve yaklaşımlardaki farklılıkların da kaynağını oluşturmuştur. Sosyal ve bilimsel gelişmeler sonucu dünyanın ulaşılabilirliği artmış ve anlık olarak gelişmeler takip edilebilir hâle gelmiştir. Devletler ve toplumlar düzeyindeki bu imkân eğitim politikalarına yansımıştır. Bu durumun akabinde gelişen ve yankı uyandıran bir anlayış olarak dünya çapında etkisi bulunan “*Hayat Boyu Öğrenme*” anlayışı Türkiye’de de vücut bulmuştur.

Hayat boyu öğrenme ilk kez 1960 yılında bir kavram olarak UNESCO’nun düzenlediği bir konferansta ifade edilmiştir. İlk başta nitelikli iş gücü güdüsüyle faaliyette olan bu kavram UNESCO tarafından 1972 yılında yeni bir eğitim anlayışı olarak tanımlanmıştır. Böylelikle hayat boyu öğrenme anlayışı, gelişen ve evrenselleşen yeni dünyanın hedeflenen hayat kalitesine ulaşması hedefini edinmiştir. OECD ülkeleri arasında olan Türkiye de bu gelişmelerin içerisinde yer almıştır. (Güleç ve ark., 2013).

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği’nde “Hayat boyu öğrenmenin bireysel, toplumsal ve istihdam ile ilgili bir yaklaşımla bireyin bilgi, beceri ve yetkinliklerini geliştirmek amacıyla örgün eğitimin dışında hayatı boyunca katıldığı her türlü öğrenme etkinliklerini” ifade ettiği belirtilmektedir. (MEB Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği, 2018).

Türkiye’nin Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1985-1989) yer alan Eğitim bölümünün Genel İlkeler başlığı 534. Maddesinde, “Eğitim beşikten mezara kadar sürekli bir vetire olarak kabul edilecektir.” ifadeleri yer almıştır (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1984). Böylelikle Türkiye hayat/yaşam boyu öğrenme anlayışını bir üslup süreci olarak eğitim planına dâhil etmiştir. Yine bu anlayış dâhilinde uluslararası düzeyde geçerliliği kanıtlanmış bir yeterlilik sistemi ihtiyacıyla 2006 yılında Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) kurulmuştur. MYK bünyesinde yer alan Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ), Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) ve 2018 tarihli Tavsiye Kararı ise anahtar yetkinliklerin Türkiye’deki zamandizininin oluşturmaktadır.

Ülkelerdeki yeterliliklerin daha açık olması için bir karşılaştırma aracı görevi üstlenen, ulusal düzeyde yeterlilik sistemleri arasındaki bağı sağlayan ve bireyler, ülkeler ve bölgeler arasındaki ağı kolaylaştırmayı amaçlayan ortak bir çerçeve görevi görmesi adına 2008 yılında Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi’nin Tavsiye Kararı ile Hayat Boyu Öğrenme için Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ) oluşturulmuştur (MYK, 2019).

“Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ); Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ) ile uyumlu olacak şekilde tasarlanan; ilk, orta ve yükseköğretim dâhil, meslekî, genel ve akademik eğitim ve öğretim programları ve diğer öğrenme yollarıyla kazanılan tüm yeterlilik esaslarını gösteren ulusal yeterlilikler çerçevesidir.” (MYK, 2015, s. 4). Bir yeterlilik türü olarak yer alan anahtar yetkinlikler hakkında aynı çerçevede şunlar ifade edilmiştir: “Anahtar yetkinliklerin belirlenmesi ilgili sorumlu kurumların (MEB, YÖK ve benzeri); kazandırılması eğitim kuruluşlarının; ölçme, değerlendirme ve belgelendirmesi ise eğitim ve

belgelendirme kuruluşlarının sorumluluğundadır." (MYK, 2015, s. 25). Bu madde, anahtar yetkinliklerin eğitimin girdi, süreç, çıktı ve geri bildirim sistemindeki dönüşümsel sorumluluğunu eğitim kuruluşlarına üstlendirmektedir.

"Anahtar Yetkinlikler: Bilgi toplumunun gerektirdiği, tüm bireylerin sahip olması gereken, kişilerin hayat boyu öğrenme çerçevesinde bireysel gelişimini, topluma etkin ve sorumlu bireyler olarak sosyal katılımlarını, istihdam edilebilmelerini destekleyen temel yetkinliklerdir." (MYK, 2015, s. 41). TYÇ'de böyle tanımlanan anahtar yetkinlikler; mevcut veri ve fikirlerden ibaret olan ve belirlenen alan veya konunun anlaşılmasına yardımcı olan bilgi; bu edinilen bilgilerin, istendik eylemi gerçekleştirmek veya süreç yürütüp sonuçlar elde etmek için kullanıldığı beceriler; yaşantılara ve fikirlere karşı gerekeni yapabilmek ve etkiyi karşılamak olarak ifade edilen tutumların birleşimi olarak tanımlanmıştır. (Tavsiye Kararı, 2018).

Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin, anahtar yetkinlik için 2018 yılında yayınladığı Tavsiye Kararı'nın ekinde yetkinlikler için Avrupa Referans Çerçevesi yer almaktadır. Bu çerçevede yer alan sekiz anahtar yetkinlik şu sıralamada verilmiştir:

1. Anadilde iletişim
2. Yabancı dillerde iletişim
3. Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler
4. Dijital yetkinlik
5. Öğrenmeyi öğrenme
6. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler
7. İnisiyatif alma ve girişimcilik
8. Kültürel farkındalık ve ifade (Tavsiye Kararı, 2018).

Tavsiye Kararı'nın ardından yenilenen anahtar yetkinlikler Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan öğretim programlarına eklenmiştir. "Öz miras, toplumun millî ve manevi kaynaklarından edinilen değerlerdir. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata dâhil olup katkıda bulunmasını sağlayan eylemsel unsurdur." Programlarda vurgulandığı gibi değerler ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz teori-pratik bütünlüğündeki asli parçalardır. (MEB, 2019, s. 4).

Dil becerileri odaklı, sarmal, metinsel ve tematik öğretimi barındıran Türkçe Dersi Öğretim Programı ile anahtar yetkinlikler arasında disiplinlerarası bir bağ mevcuttur. Bu bağ araştırmacılar tarafından da dile getirilmiştir. Türkçe öğretim programlarındaki dil becerilerinin disiplinlerarası bir yaklaşımla geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefler ilk ve ortaokul düzeyindeki öğretim programlarında olduğu gibi Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nda da diğer alan ve bilimlerle disiplinlerarası ilişki kurmayı planlamaktadır. Orakçı ve Arhan (2019). Maden (2021) yaptığı araştırmada, Türkçe öğretiminin disiplinlerarası özelliği barındırdığını ve bu hususun öğretim sürecindeki planlamalarda gözükmediğini belirtmiştir. Yine Süğümlü (2021), Türkçe öğretiminin bireylerin dil becerilerinin yanında zihinsel becerilerinin de geliştirilmesine odaklandığını, bu sebeple

bu iki beceri alanının ayrı olması yerine birbirini tamamlayan alanlar olarak değerlendirildiğini ve Türkçe öğretim uygulamalarının da buna göre planlandığını belirtmiştir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda hayat boyu öğrenme, 21.yy. becerileri, anahtar yetkinlikler gibi anlayış çerçeveleri yer almaktadır. Programın yapısında yer alan bu hususların yürütücüsü ise öğretim sürecinin sorumlusu olan öğretmenlerdir. Araştırmalar, Türkçe öğretmenlerinin dil becerileri ve programın diğer hususlarının birinci derece sorumlusu olduğu gibi anahtar yetkinlikler konusunda da önem arz edilmeleri gerektiğini belirtmiştir. Bu açıdan Türkçe öğretmenliği eğitiminde de bu durumun ilişkisi önemlidir. Direkçi vd. (2020) araştırmalarında, TDÖP (2019)'te bilgi, bilim, bilişim, çoklu, dijital, eleştirel, matematik, medya ve teknoloji okuryazarlık becerilerinin yer aldığı görülmektedir. Programın yanında ders kitapları da bu becerilerin kazandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte öğrenciler için en etkili unsur öğretmenlerdir. Hususi olarak Türkçe öğretmenlerinin programda yer alan okuryazarlık becerilerinde yetkin olmaları ve öğrencilere bu becerileri program ve ders kitapları gibi vasıtalarla kazandırmaları beklenmektedir, düşüncelerine yer vermektedirler. Ülper ve Bağcı (2012) çalışmalarında, Türkçenin öğretilmesinde Türkçe öğretmenliği azami derecede önem arz etmektedir. Ulusal bir anadili olarak Türkçe, etkili iletişim ve bireylerin bilişsel gelişimi için oldukça kritik bir role sahiptir. Dil öğretiminin amacı; düşünme, eleştirme, sorgulama ve üst düzey bilişsel becerilere sahip bireylerin yetiştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkçe öğretmenlerinin bu süreçte büyük sorumlulukları bulunmaktadır. Onların yeterlik ve öz yeterlik düzeyleri öğrencilere yansıtacağından ötürü öğretmen yeterliklerinin önemi ortaya çıkmaktadır, değerlendirmelerine vermişlerdir. “Türkçe öğretimi; yaklaşımı, amaçları, öğrenme alanları (dört temel dil becerisi), tema ve konuları, kazanımları, ders kitaplarında yer alan metin ve etkinlik unsurları ile TYÇ'de belirtilen ve öğretim programlarında da yer verilen anahtar yetkinlikleri öğrencilere kazandırmak için işlevsel ve gereklidir.” (Süğümlü, 2021, s. 218).

“Geleceğin neslini yetiştirecek günümüz öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme yeterliliklerinin belirlenmesi ve yaşam boyu öğrenmeye ilişkin yeterliliklerinin artırılması amacıyla ilgili yeterliliklerin hangi değişkenler tarafından etkilendiğinin tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır.” (Özgür, 2016, s. 25). Taneri ve Yüksel (2020) çalışmalarında, okullar ile birlikte öğretim programlarının hayat boyu öğrenme için önemli bir oynadığını, anahtar yetkinliklerin ders içeriklerinde yer verilmesi ve buna göre öğrenme etkinliklerinin düzenlenmesini, bu durumun çocukların istedik becerilere ulaşmasını sağlayarak hem çocukluk hem de ilerleyen dönemlerde büyük önem taşıdığını belirtmektedirler. Bununla birlikte öğretmen adayları hem öğrenim hem de öğretim hayatlarında yetkinliklerin öncüleri konumundadır. Konca (2020) çalışmasında, eğitim 4.0 olarak tanımladığı; yeni eğitim anlayışının yenilikçi, üretici, bütüncül ve disiplinlerarası yapısından bahsederken şu sonuca yer vermiştir: “...eğitim bilimleri alan yazınımızda Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi ve Anahtar Yetkinlikler ile ilgili yayın, araştırma ve çalışma sayısı yok denecek kadar azdır.” (s. 28). Taneri ve Yüksel (2020)'in araştırmalarında, uluslararası düzeyde yapılan araştırmalara göre hayat boyu öğrenme yeterliliklerinde birçok öğrencinin kritik düzeyde eksiklikleri olduğu sonucuna ulaşıldığı, belirtilmektedir.

Anahtar yetkinliklerin TDÖP'deki varlığı disiplinlerarasılık bağını vurgulamaktadır. Ayrıca TDÖP, dil becerileri odağında bir ders programıdır. Bu hâliyle dil, öğrenmenin temel kanalı olduğuna göre TDÖP'deki anahtar yetkinliklerin başarılı bir şekilde kazandırılmasında Türkçe öğretmenlerinin yetkinlik düzeyleri kritik derecede önemlidir. Üst düzey bilişsel yükü olan öğretmenlerin dil becerilerini işlerken sergilemesi gereken mesleki profesyonellik anahtar yetkinlikler için de gerekli konuma gelmiştir. Türkçe öğretmeni adaylarının bu bağlamda anahtar yetkinliklere dair algılarını ortaya koymak bu çalışmanın temel gerekçesidir.

Alanyazın incelendiğinde öğretmen ve öğretmen adaylarına yönelik olarak onların sosyal, akademik düzeyde; yeterlik, yeterlilik ve metaforik algıları ve/veya becerilerini ortaya çıkarmak ya da ölçmek amacıyla çeşitli araştırmalar ortaya konulmuş, araçlar geliştirilmiş, uygulanmış ve çalışmalar hâlinde sunulmuştur. Bununla birlikte yapılan araştırmalar sonucu Türkçe öğretmeni adaylarının anahtar yetkinliklere dair mevcut algılarını ortaya çıkarmaya odaklı bilimsel çalışmalara rastlanmamıştır.

Araştırma, Türkçe öğretmenliği mezunu ve Türkçe öğretmenliği bölümüne devam eden öğretmen adaylarının hayat boyu öğrenme anlayışı gereği Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi kapsamında öğretim programlarına eklenmiş olan sekiz anahtar yetkinliğin Türkçe öğretimi bağlamındaki mevcut algılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada aday öğretmenlerin anahtar yetkinliklere dair algılarını ortaya koymak, çeşitli sorular dâhilinde bu olguya dair derinlemesine analiz yapmak ve detaylı sonuçlara ulaşarak ayrıntıları görmek amaçlandığı için nitel araştırma desenlerinden durum araştırması modeli kullanılmıştır.

“Durum çalışmalarında araştırmacı ele aldığı olgunun ya da olayın yer aldığı bağlamı incelediği için araştırmacı ‘nasıl’ ve ‘neden’ türündeki soruların cevaplarına ulaşır. Bu durum çalışmanın derinlik kazanmasına olanak sağlar.” (Akkaş-Baysal ve Hocaoğlu, 2019, s. 133).

Araştırma Grubu

Çalışma grubunu Karadeniz Bölgesi'ndeki bir üniversitenin Türkçe öğretmenliği bölümünden mezun olmuş olan 5 ve hâlihazırda öğrenimine devam eden son sınıf 5 öğrenciden oluşan toplam 10 aday öğretmen oluşturmaktadır. Gruptaki kadın ve erkek sayısı eşit oranlanmıştır.

Araştırmada seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçsal örnekleme yönteminde, önemli ve zengin bilgilerin var olduğu düşünülen durumların ayrıntılı çalışmasına belli ölçütleri sağlayan kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlar örnekleme dâhil edilirler. (Büyüköztürk ve ark., 2018).

Veri Toplama Araçları

Çalışmada araştırmacılar tarafından geliştirilen “Türkçe Öğretmeni Adaylarının Anahtar Yetkinlikler Algısı Görüşme Formu” kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu için öncelikle geniş bir soru havuzu oluşturulmuş, araştırmacılar tarafından çalışmanın amacı ve içeriği doğrultusunda soru sayısı 20'ye düşürülerek pilot uygulama yapılmıştır. Sonrasında alanında yetkin 3 uzmana gönderilen ve

görüşleri doğrultusunda düzeltilen form için bir pilot uygulama daha yapılmıştır. Akabinde görüşme formu yeniden yapılandırılarak son hâli verilmiştir. Geliştirilmesi tamamlanan görüşme formu; program ve mesleki alan odağı (2 soru), anahtar yetkinlik algısı (8 soru) ve bireysel konum algısı (3 soru) kategorilerini içeren toplamda 13 sorudan oluşmaktadır.

“Yarı yapılandırılmış görüşmeler, hem sabit seçenekli cevaplamaı hem de ilgili alanda derinlemesine gidebilmeyi birleştirir.” (Büyüköztürk ve ark., 2018, s. 159).

Verilerin Toplanması

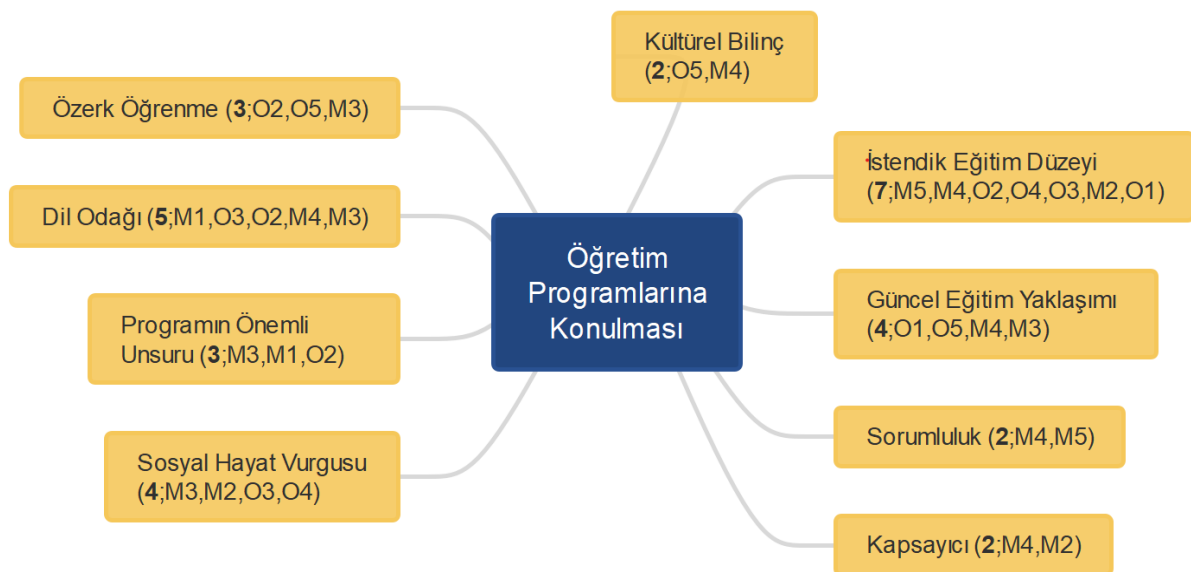
Araştırma, 2021-2022 eğitim öğretim yılında söz konusu üniversite tarafından yayımlanan bahar yarıyılı akademik takvimince gerçekleştirilmiştir. Görüşme, araştırmacı ve katılımcının belirlediği ortak bir zaman diliminde çevrimiçi görüşme araçlarınca ve yüz yüze şekilde yapılmıştır. Veriler eş zamanlı olarak kaydedilerek analiz için yazıya geçirilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen nitel veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. “Bir mesajın belli özelliklerinin objektif ve sistematik bir şekilde tanınmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir tekniktir. İçerik analizi metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını, belirlemeye yönelik yapılır.” (Büyüköztürk ve ark., 2018, s. 259). EdrawMind programı ile analiz edilen veriler; bulgular, tartışma, sonuç ve öneriler başlığı altında sistematik bir düzenle raporlaştırılmıştır.

Bulgular

1. Anahtar yetkinliklerin öğretim programlarına konulması size ne anlam ifade ediyor? Sorusuna ilişkin bulgular

Görsel 1. Anahtar Yetkinliklerin Öğretim Programlarına Konulmasına Yönelik Kod Ağı

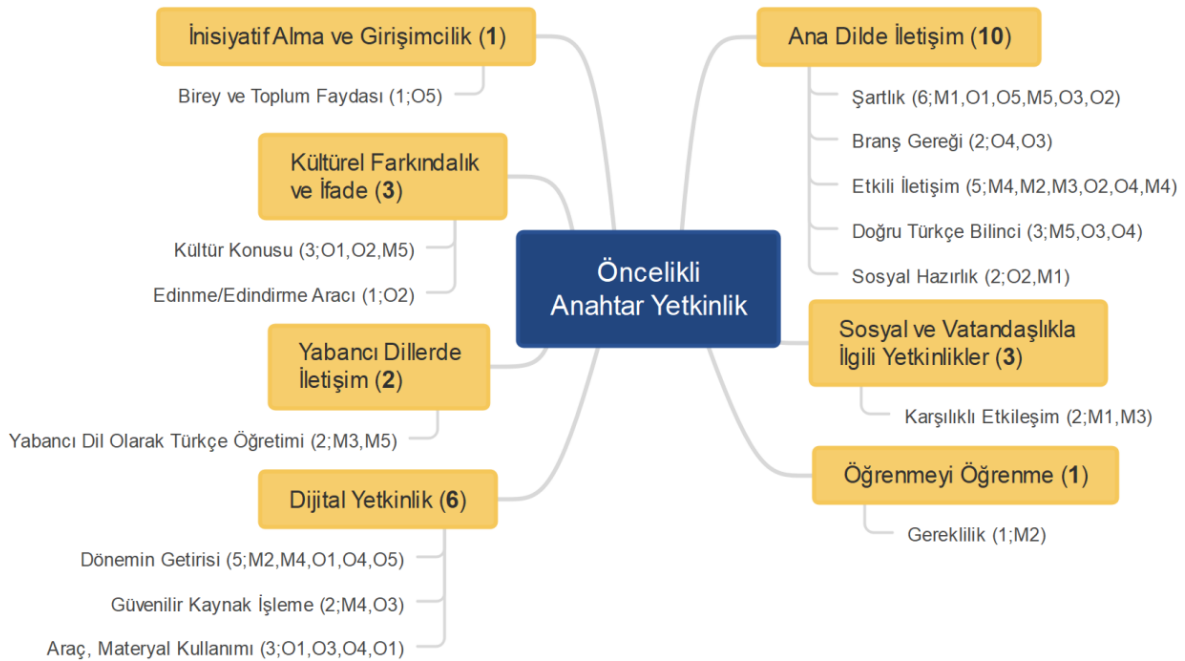

Görsel 1 incelendiğinde; istendik eğitim düzeyi (7), dil odağı (5), güncel eğitim yaklaşımı (4), sosyal hayat vurgusu (4), özerk öğrenme (3), programın önemli unsuru (3), sorumluluk (2), kapsayıcı (2) ve kültürel bilinç (2) kategorileri belirlenmiştir.

M4: "Aşında bizim eğitimde girdi ve çıktılarımız var. Çıktılarımız öğrenci ve sonuçlarımız. Bu çıktılarda belli bir şey edinmek istiyoruz. Bunlar da ortak olanlar. Her öğrencinin ana dilde iletişiminin iyi olmasını istiyoruz, öğrenmeyi öğrenmesini istiyoruz. Bu yetkinliklerin hepsini kazanmasını istiyoruz ders ayrımı olmadan." (istendik eğitim düzeyi)

M1: "Nasıl ki Türkçe dil olarak programın uygulanmasında esas, anahtar yetkinlikler de bunun üzerinde yapılandırılmış kaynaklardır." (dil odağı)

2. Programdaki yetkinliklerden sizce hangileri Türkçe öğretmenleri için daha önemli? Sebebini açıklayınız. Sorusuna ilişkin bulgular

Görsel 2. Öncelikli Anahtar Yetkinliklere Yönelik Kod Ağı

Görsel 2 incelendiğinde; ana dilde iletişim (10), dijital yetkinlik (6), kültürel farkındalık ve ifade (3), sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler (3), yabancı dillerde iletişim (2), öğrenmeyi öğrenme (1) ve inisiyatif alma ve girişimcilik (1) yetkinliklerinin Türkçe öğretmenleri için daha önemli olduğu belirlenmiştir.

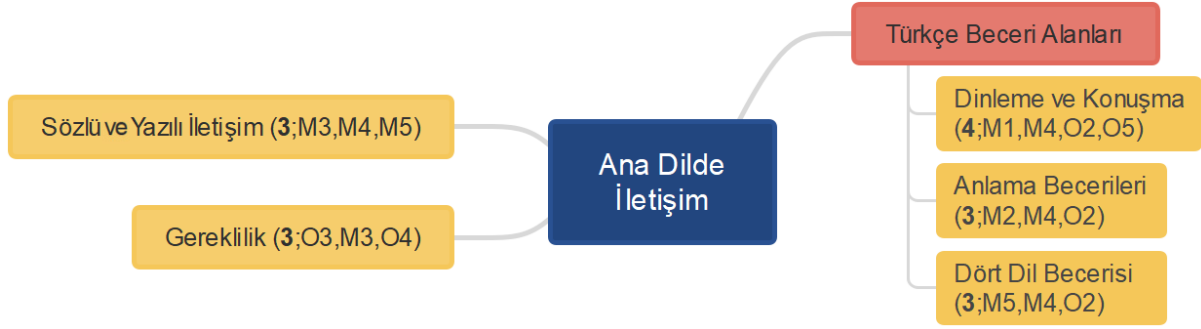
Ana Dilde İletişim (10)

O5: "Anadilde iletişim cepte gibi. Çünkü kendimiz bilmezsek öğrencilere de aktaramayız. Bir öğretmende olmalı öncelikle." (şartlık)

Dijital Yetkinlik (6)

M2: “Dijital yetkinlik de önemli çünkü dijital çağdayız. Bir öğretmen dijital platformu kullanmadan ne kadar ders işleyebilir şu an? Akıllı tahta ya da tablet sistemi vardı, bunları verimli kullanabilmek de dijital yetkinliği gerektiriyor.” (dönemin getirisi)

3. Ana dilde iletişim yetkinliğini Türkçe öğretimi açısından nasıl algılıyorsunuz? Sorusuna ilişkin bulgular

Görsel 3. Ana Dilde İletişim Yetkinliğine Yönelik Kod Ağı

Görsel 3 incelendiğinde; sözlü ve yazılı iletişim (3) ve gereklilik (3) kategorilerinin ayrı olarak yer aldığı; dinleme ve konuşma (4), anlama becerileri (3) ve dört dil becerisi (3)'ne ait kodların oluşturduğu kategorilerin ise Türkçe beceri alanları temasında birleştiği belirlenmiştir.

Türkçe Beceri Alanları

M1: “Okuma ve yazma biraz daha üst düzey ama temelde dinleme ve konuşma... Öğrenciyle hiç okuma ve yazma olarak karşı karşıya gelmeyeceğimizi düşünelim; anlayıp anlatmayı, dinleme konuşma ile yapıyoruz. Üzerinde daha fazla durulabilir. (dinleme ve konuşma)

M4: “Etkili bir Türkçe dersi işlendiğinde öz güvenli, kendini iyi ifade edebilen öğrenciler yetiştirebiliriz. Okuduğunu anlayan, dinlediğini anlayan...” (anlama becerileri)

4. Yabancı dillerde iletişim yetkinliğini Türkçe öğretimi açısından nasıl algılıyorsunuz? Sorusuna ilişkin bulgular

Görsel 4. Yabancı Dillerde İletişim Yetkinliğine Yönelik Kod Ağı

Görsel 4 incelendiğine; yabancı dil olarak Türkçe öğretimi (3) ve ana dil şartı (2) kategorilerinin ayrı olarak yer aldığı; ekonomik gelir (2) ve cazip eğitim merkezi (3)'ne ait kodların oluşturduğu kategorilerin ise stratejik fayda temasında birleştiği belirlenmiştir.

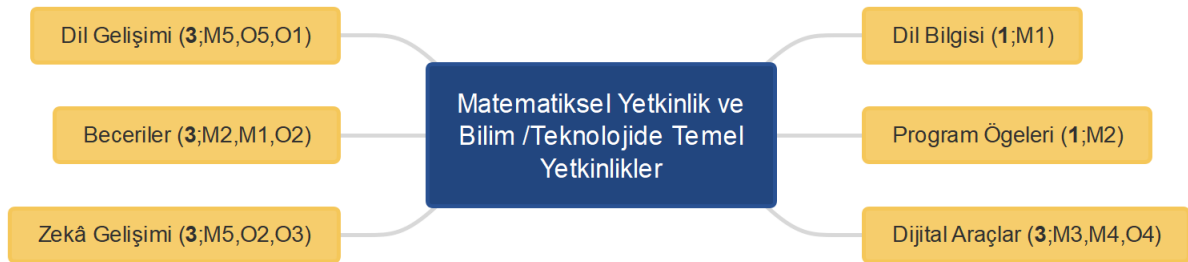

O2: "Yabancılara Türkçe öğretimi geldi, sadece Türkiye'de Türkçe öğretmiyoruz. Başka ülkelerde hatta birçok ülkede Türkçe öğrenimi var." (yabancı dil olarak Türkçe öğretimi)

Stratejik Fayda

O4: "Bir Avrupa devletinden veya işte Amerika'dan öğrenci biraz zor çekiyoruz. Bu konuda gelişirsek onların da buraya geleceğini düşünüyorum. Bir ticari güç gibi aslında. Hani yabancı öğrencilerin burada olması her türlü ülkeye katkı..." (ekonomik gelir)

5. Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikleri Türkçe öğretimi açısından nasıl algılıyorsunuz? Sorusuna ilişkin bulgular

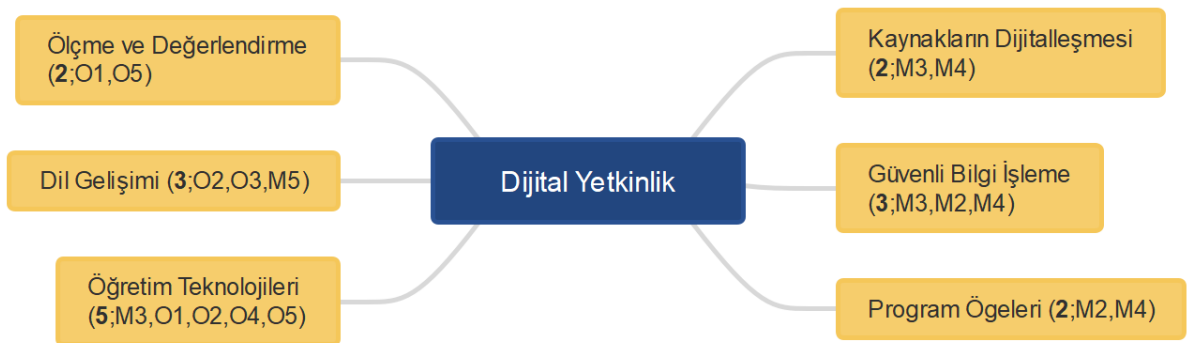
Görsel 5. Matematiksel Yetkinlik ve Bilim /Teknolojide Temel Yetkinliklere Yönelik Kod Ağı

Görsel 5 incelendiğinde; dil gelişimi (3), beceriler (3), zekâ gelişimi (3), dijital araçlar (3), program öğeleri (1) ve dil bilgisi kategorileri belirlenmiştir.

O5: "Dil laboratuvarların açılması gerektiğini, dilimizi teknolojiyle de aktarabileceğimizi düşünüyorum. Teknolojinin Türkçe dersinde kesinlikle olması gerektiğini ve olduğunda da faydalı bir şekilde çalışmalar yapılabileceğini düşünüyorum" (dil gelişimi)

M5: "Görsel zekâ artırmak... Kimi yazarak kimi analitik zekaya sahiptir ama bilim ve teknolojide öğrencilerin bilgi ve becerilerini ölçmek için görsele daha ihtiyaç duyulduğundan bunu kullanabiliriz. Ana dilde iletişimle de bağdaştırabiliriz. Öğrencilerin teknoloji kullanarak dinleme becerilerini artırabiliriz. Daha iyi kavrama ve görüş sahibi olmalarını sağlayabiliriz." (zekâ gelişimi)

6. Dijital yetkinliği Türkçe öğretimi açısından nasıl algılıyorsunuz? Sorusuna ilişkin bulgular

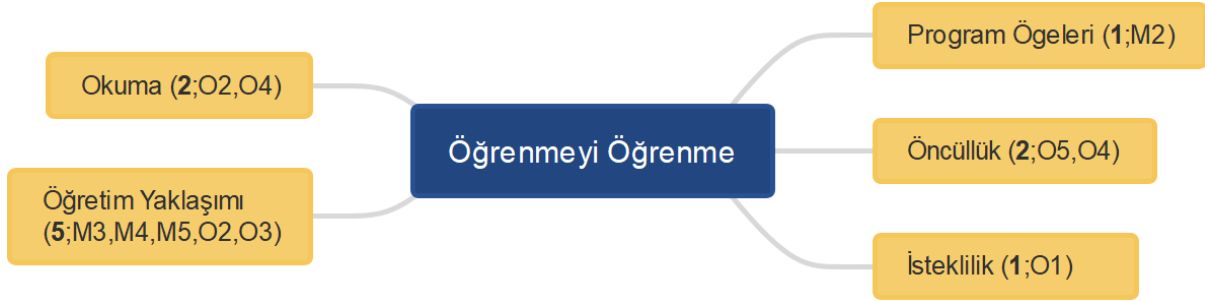
Görsel 6. Dijital Yetkinliğe Yönelik Kod Ağı

Görsel 6 incelendiğinde; öğretim teknolojileri (5), dil gelişimi (3), güvenli bilgi işleme (3), program öğeleri (2), ölçme ve değerlendirme (2), kaynakların dijitalleşmesi (2) kategorileri belirlenmiştir.

O1: “Mesela bizim materyal dersimiz var. Orada web sitesi yaptık, blog oluşturduk. Onu kullanarak çocuklar oraya yaptığı şeyleri koyabilir. Başka insanlar, başka sınıf arkadaşları görüp yorum yapabilir. Sonra etkileşimli sınıf kurabiliriz internetten. Oraya ödevleri atarız biz, çocuklar da ödevleri yaparlar.” (öğretim teknolojileri)

M4: “Türkçe dersinde az önce söylediğim gibi bilgiler ansiklopedi sözlük değil de internet üzerinden elde diliyor. “gov., edu.” gibi güvenilir uzantılar kullanılmalı.” (güvenli bilgi işleme)

7. Öğrenmeyi öğrenme yetkinliğini Türkçe öğretimi açısından nasıl algılıyorsunuz? Sorusuna ilişkin bulgular

Görsel 7. Öğrenmeyi Öğrenme Yetkinliğine Yönelik Kod Ağı

Görsel 7 incelendiğinde; öğretim yaklaşımı (5), okuma (2), öncüllük (2), isteklilik (1) ve program öğeleri (1) kategorileri belirlenmiştir.

M3: “Türkçe dersi de diğer tüm derslerde olduğu gibi yapılandırmacı programın en iyi kullanılabilir derslerinden birisidir. Bu sebeple öğrenciye bilgiyi doğrudan sunmaktansa öğrenciye bilgiye nasıl ulaşabileceğini göstermek, bu yolda rehberlik etmek gerekir.” (öğretim yaklaşımı)

O5: “Öğrenmeyi öğrenmeyle birlikte öğrencinin Türkçeyi grup ya da birey hâlinde, kendini geliştirerek değiştirerek ana dilini daha iyi şekilde öğrenebileceğini düşünüyorum. Çünkü bir obje gibi bir şey Türkçe, bunu öğrenmesi gerekiyor, bunun için de nasıl öğrenmesi gerektiğini öğreniyor. (öncüllük)

8. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikleri Türkçe öğretimi açısından nasıl algılıyorsunuz? Sorusuna ilişkin bulgular

Görsel 8. Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinliklere Yönelik Kod Ağı

Görsel 8 incelendiğinde; temalar (4), vatandaşlık bilinci (2), duruma uygun davranmak (2), öğretim yaklaşımı (2) ve öğretim yöntem teknikleri (1) kategorileri belirlenmiştir.

M2: "Vatandaşlık ve hak ve özgürlükler temalarımız vardır, bu temalar ile ilişkilendirilebilir. Öğrencilerin bu temalar altında öğrendikleri konular; bireysel haklar, demokrasi, adalet, eşitlik gibi konular. Bu konularla yetkinliğin verilmeye çalışıldığını düşünüyorum." (temalar)

O3: "Vatandaşlık olarak alırsam; insan sadece hayatta sosyal olarak var olmuyor, vatandaşlık görevlerimiz var. Onları yerine getirmek için, bir şeyi savunuyorsak ya da karşı çıkıyorsak belli etmek için dilimizi iyi kullanmamız gerekiyor. Bu yüzden de Türkçe ile çok güzel bir bağlantısı olduğunu düşünüyorum." (vatandaşlık bilinci)

9. İnisiyatif alma ve girişimcilik yetkinliğini Türkçe öğretimi açısından nasıl algılıyorsunuz? Sorusuna ilişkin bulgular

Görsel 9. İnisiyatif Alma ve Girişimcilik Yetkinliğine Yönelik Kod Ağı

Görsel 9 incelendiğinde; dil becerileri (3), öğretim yöntem teknikleri (2), program öğeleri (2), özgüvensizlik (2) ve sorumluluk (2) kategorileri belirlenmiştir.

O1: "Aslında ana dilde iletişimle ilişkili gibi. Böyle bir ortamdayken sorumluluk alacak dedim ya; ben yaparım diyebileceğim. Bu yüzden iletişimi iyi olması gerekiyor, çekingen olmaması gerekiyor. Aslında beceri eğitimi ya Türkçe, beceri dersi... O yüzden konuşmayla alakalı ilişki kurabilirim." (dil becerileri)

O4: "Hiçbirinin iyi ya da kötü bir hedefi yok. Bu da şundan kaynaklanıyordu: Aile yapıları maalesef... Her şeyi aileler karşıladı için, süper çocuklar yetiştirmeye çalıştıkları için maalesef çocukların girişimcilik duyguları ya da kendi karar alma inisiyatif almaları eksik diye düşünüyorum." (öz güvensizlik)

10. Kültürel farkındalık ve ifade yetkinliğini Türkçe öğretimi açısından nasıl algılıyorsunuz?

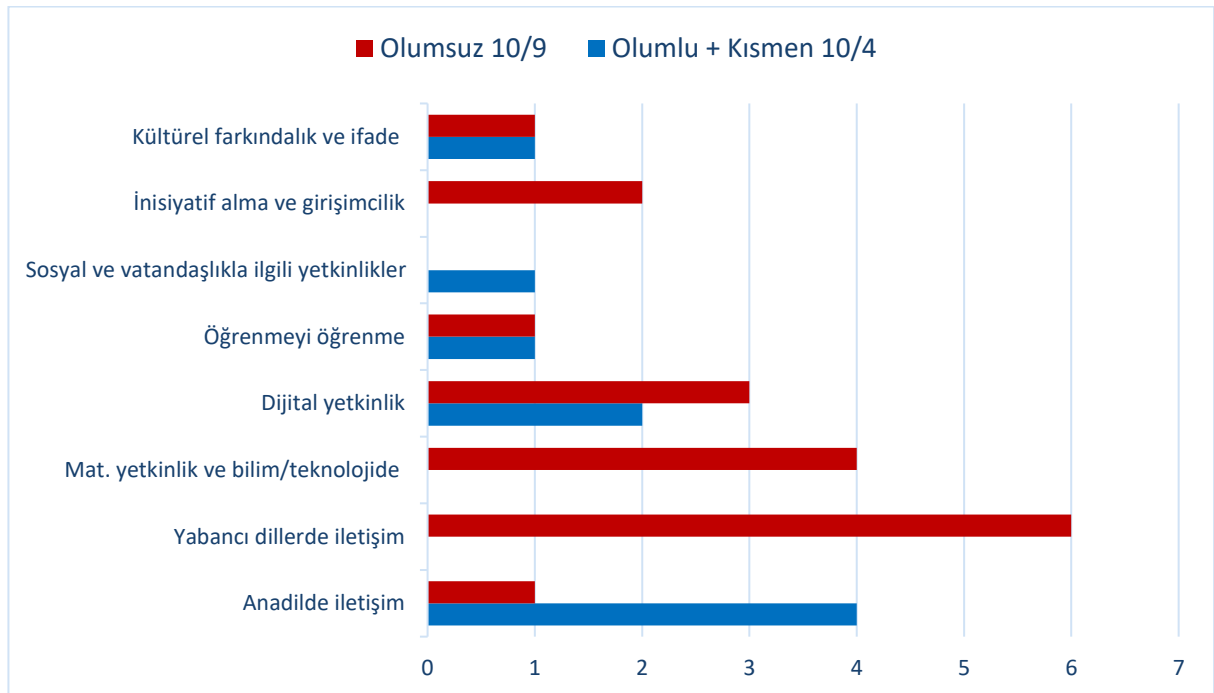
Görsel 10. Kültürel Farkındalık ve İfade Yetkinliğine Yönelik Kod Ağı

Görsel 10 incelendiğinde; öğretim araçları (5), öğretim yaklaşımı (3), program öğeleri (2) ve fikir sunma (2) kategorileri belirlenmiştir.

M4: “Yine her zamanki gibi Türkçe dersinde kullanılan metinler, etkinlikler, halı dokumacılığından hayvancılıktan, şehirlerden, coğrafyalarımızdan bahseden metinlerin kültürü aktarmada çok etkili olduğunu düşünüyorum. O metinlerin öğrencilere okutulmasının bile etkili olduğunu düşünüyorum.” (öğretim araçları)

O4: “İçinde bulunduğumuz kültür çok büyük kültür. Bin yıllar öncesine dayanıyor. Öğrencilere de kültür aktarımını sadece kültür diye vermekten ziyade... Hani, Temmuz şehitlerimiz için de metinlerin içinde bir şeylerle sevdirek yani onlara direkt aktarmaktan ziyade hap bilgiler gibi aktarıyoruz.” (öğretim yaklaşımı)

11. Anahtar yetkinlikler konusunda kendinizi yetkin düşünüyor musunuz ve hangi alanlarda yetkin olduğunuzu düşünüyorsunuz? Sorularına ilişkin bulgular

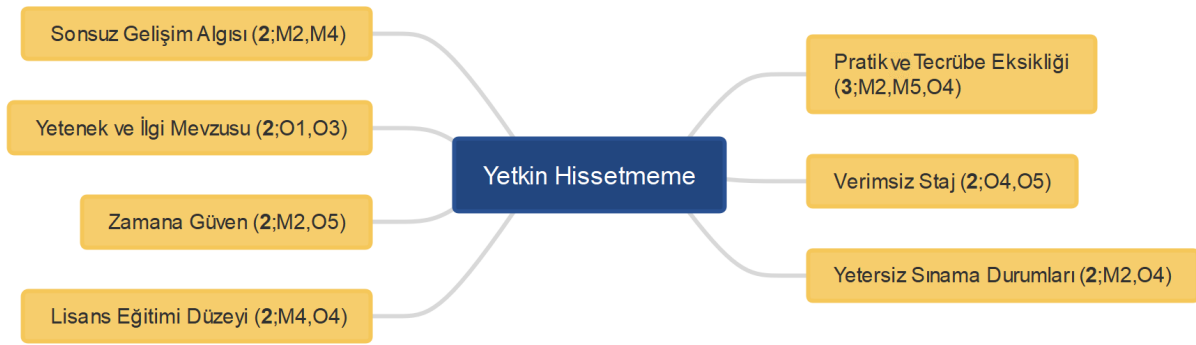

Görsel 11. Anahtar Yetkinlik Hususunda Yetkin Düşünme/Düşünmemeye Yönelik Grafik

Görsel 11 incelendiğinde katılımcıların 10/9'unun anahtar yetkinliklere dair olumsuz, 10/4'ünün ise olumlu ve kısmen düşündüğü belirlenmiştir. Olumsuz düşünenler için yetkinlikler; yabancı dillerde iletişim (6), matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler (4), dijital yetkinlik (3), inisiyatif alma ve girişimcilik (2), ana dilde iletişim (1), öğrenmeyi öğrenme (1), kültürel farkındalık ve ifade (1) olarak sıralanmıştır. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere dair yetkin düşünme durumu görülmektedir.

Olumlu düşünenler için yetkinlikler; ana dilde iletişim (4) dijital yetkinlik (3), kültürel farkındalık ve ifade (1), sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler (1) ve öğrenmeyi öğrenme (1) sıralanmıştır. İnisiyatif alma ve girişimcilik, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler ve yabancı dillerde iletişim yetkinliklerinin, katılımcılar tarafından yetkin düşünme durumu görülmektedir.

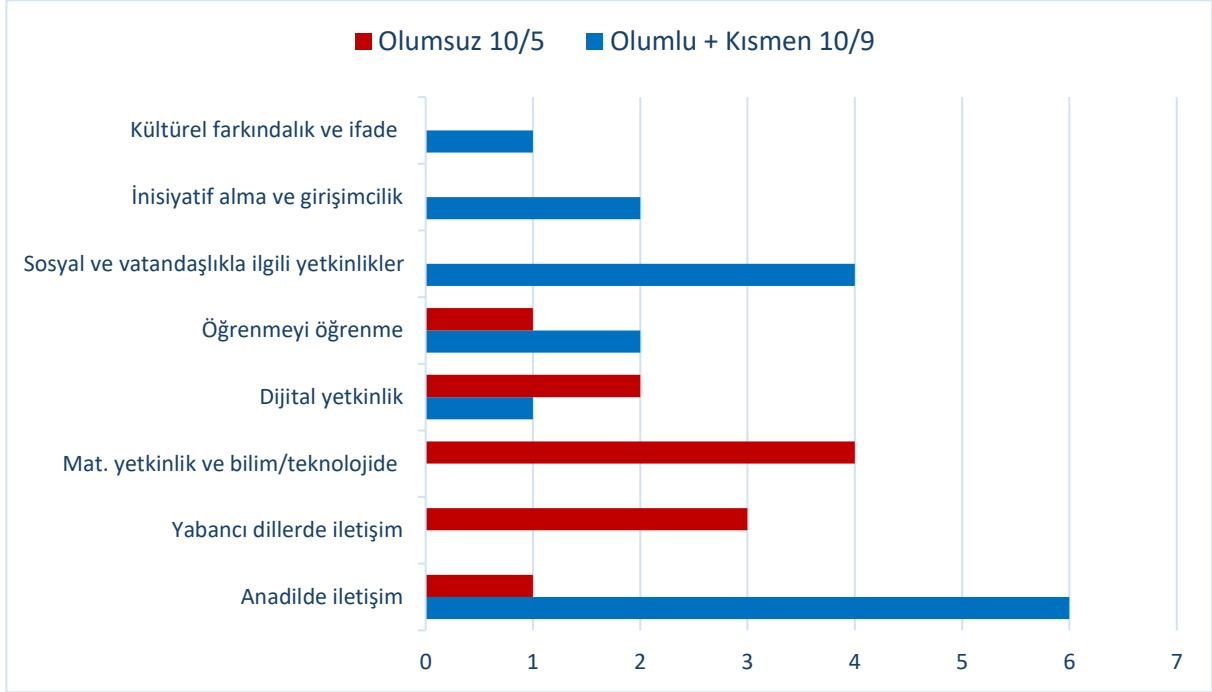
Görsel 12. Anahtar Yetkinlik Hususunda Yetkin Düşünmemeye Yönelik Kod Ağı

Görsel 12 incelendiğinde; pratik ve tecrübe eksikliği (3), lisans eğitimi sorunu (2), sonsuz gelişim algısı (2), yetenek ve ilgi mevzusu (2), zamana güven (2), verimsiz staj (2) ve yetersiz sınama durumları (2) belirlenmiştir.

O4: "Toplam bir sene boyunca anlattıklarımızı bunu öğretmen olunca bizi 1 haftada anlattıracaklar. Yani 1 ay bile değil, 1 haftada bunu anlatacaklar o açıdan. Ben tecrübe olayının şu seviyede bende olduğunu düşünmüyorum. Beceriler açısından yetkinlikler açısından. E işin pratik kısmı ile bunların oturabileceği düşünüyorum. Pratik az bizde."

O3: "Yeni bir dil öğrenmek için zihnimin kuvvetli olmadığını düşünüyorum. Farklı bir dili belki okuma ve yazmada öğrenebilirim ama konuşmada yapamayacağımı düşünüyorum. Bu yüzden bir tık bana uzak. ...ben formül uygulayamıyorum, formüllere karşı yapamıyorum. Denklem kurmada, grafik okumada çok zorlanırım. Onun için bir tık bana. Formülleri art arda uygularken modülleri grafikleri okurken yorumlamaya gidiyorum. Düz mantık gidemediğim gibi matematiksel yetkinlikte bir tık zorlanıyorum." (yetenek ve ilgi mevzusu)

12. Anahtar yetkinlikleri kazandırma noktasında kendinizi yetkin düşünüyor musunuz ve hangi alanlarda yetkin olduğunuzu düşünüyorsunuz? Sorularına ilişkin bulgular

Görsel 13. Anahtar Yetkinlikleri Kazandırma Noktasında Yetkin Düşünme/Düşünmemeye Yönelik Grafik

Görsel 13 incelendiğinde katılımcıların 10/5'inin anahtar yetkinlikleri kazandırmaya dair olumsuz, 10/9'unun ise olumlu ve kısmen düşündüğü belirlenmiştir. Olumsuz düşünenler için yetkinlikler; matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler (4), yabancı dillerde iletişim (3), dijital yetkinlik (2), öğrenmeyi öğrenme (1) ve ana dilde iletişim (1) olarak sıralanmıştır. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, inisiyatif alma ve girişimcilik ile kültürel farkındalık ve ifade yetkinlikleri kazandırmaya dair yetkin düşünme durumu görülmemektedir.

Olumlu düşünenler için yetkinlikler; ana dilde iletişim (6), sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler (4), inisiyatif alma ve girişimcilik (2), öğrenmeyi öğrenme (2) ve dijital yetkinlik (1) olarak sıralanmıştır. Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler ve yabancı dillerde iletişim yetkinliklerinin, katılımcılar tarafından yetkin düşünme durumu görülmemektedir.

Görsel 14. Anahtar Yetkinlikleri Kazandırma Noktasında Yetkin Düşünmemeye Yönelik Kod Ağı

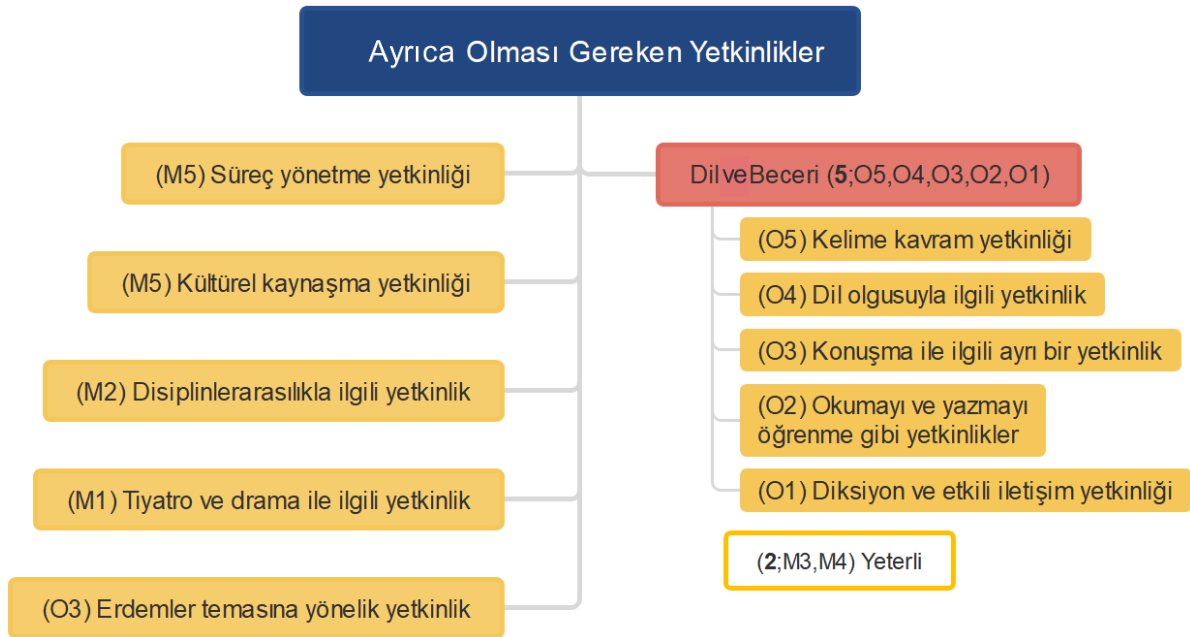

Görsel 14. incelendiğinde; yetkin olma şartı (3), not kaygısı (1), yetenek ve ilgi mevzusu (1), imkânsızlık (1) ve pratik ve tecrübe eksikliği belirlenmiştir.

M3: "Yetkin olmadığım bir şeyi kazandırmam da mümkün değil herhâlde." (yetkin olma şartı)

O4: "Şimdi hocam hep not kaygısı var. Bir de bizde maalesef not kaygısı olunca öğrenme olmuyor. Şimdi ben dershaneye gidiyorum aynı zamanda. Burada gördüğümüz çoğu dersin aynısını görüyoruz. Fark eden bir şey yok. Müfredat aynı ama orada daha rahatım. Niye yok?.. Kaygım yok. Oradaki tek kaygım şu sınavı kazanır mıyım... Bir korkun olmuyor, bir soğukluk olmuyor. Üniversitede maalesef bu var. Staja gidiyoruz, orada bile bizim kaygımız var. Acaba hoca kaç verecek, acaba hoca beğendi mi, oradaki hoca beğendi mi, buradaki hoca ne diyecek?.. Biz şeyde değiliz; çocuğa ne vereceğimde değiliz; staj da ben kaç alacağım, kredisi yüksek bu dersin falan, not kaygısı..." (not kaygısı)

13. Türkçe öğretim programında ayrıca olması gerektiğini düşündüğünüz yetkinlikler var mıdır? Varsa gerekçelendirerek açıklayınız. Sorusuna dair bulgular

Görsel 15. Türkçe Öğretim Programına Ayrıca Konulmasına Gereken Yetkinliklere Yönelik Kod Ağı

Görsel 15 incelendiğinde programda olması gerektiği düşünülen; süreç yönetme yetkinliği, kültürel kaynaşma yetkinliği, disiplinlerarasılıkla ilgili yetkinlik, tiyatro ve drama ile ilgili yetkinlik ve erdemler temasına yönelik yetkinlikler belirlenmiştir.

Kelime kavram yetkinliği, dil olgusuyla ilgili yetkinlik, konuşma ile ilgili bir yetkinlik, okumayı ve yazmayı öğrenme gibi yetkinlikler ve diksiyon ve etkili iletişim yetkinliği olarak söylenen yetkinliklerin dil ve beceri temasında toplandığı belirlenmiştir. Bu kategoriler ve temanın haricinde iki katılımcı mevcut yetkinliklerin yeterli ve akıllarına gelenleri kapsadığını düşünmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında adaylara üç bölüme ayrılan görüşme soruları yöneltilmiştir. Bulgular görüşme formunun bölümlerine göre ele alınmıştır.

Program ve mesleki alan odağı

Bölümdeki iki soruda katılımcıların anahtar yetkinliklerin programa konulmasının kendilerine ne ifade ettiği ve programdaki yetkinliklerin hangilerinin Türkçe öğretmenleri için daha önemli olduğu sorulmuştur. Ortaya çıkan sonuçlara göre; katılımcılar, anahtar yetkinliklerin eğitim verecekleri ortaokul düzeyindeki öğrenciler için bir program çıktısı olduğunun çoğunlukla farkındadır. Bununla birlikte katılımcıların yaklaşık yarısı yetkinlikleri güncel eğitim yaklaşımı başta olmak üzere benzer öğelerle de bağdaştırabilmiştir. Programdaki yetkinliklerden hangilerinin Türkçe öğretmenleri için daha önemli olduğuna dair bulgulara göre; katılımcıların tamamı ana dilde iletişimi şart, etkili iletişim gibi gerekçelerle daha önemli bulmuştur. Bunun yanı sıra yarısından fazlası dijital yetkinliği çağın gerekleri ve öğretmenlik hayatlarında kullanacakları araç ve materyalleri göz önüne alarak önemli bulmuştur. İki sorunun cevapları, adayların mesleki alan verimliliklerini ön planda tuttıkları sonucunu göstermektedir.

Anahtar yetkinlik algısı

Anahtar yetkinliklerin Türkçe öğretimi bağlamındaki algılarına yönelik adaylara yetkinlik soruları yöneltilmiştir. Bu sorulardan elde edilen cevapların tartışılmasında Hayat Boyu Öğrenme için Anahtar Yetkinliklere İlişkin Konsey Tavsiye Kararı (2018) metinleri ile analiz boyutunda yapılmış çalışmalar olarak alanyazına katkılar sunan Süğümlü (2021) tarafından yapılan yetkinlik kavram ağı ve Erkek vd. (2022) tarafından oluşturulan ölçek maddelerinden başlıca yararlanılmıştır.

1) Ana dilde iletişim: Sözlü ve yazılı anlatım, dinleme ve konuşma kavramları, alanı anlatmaya yönelik kodlar olarak ortaya çıkmıştır. Dört dil becerisi genel olarak akla ilk gelen temel kavramlar olmuştur. Katılımcıların alanlarını beceri odaklı düşünmeleri, ana dilde iletişim yetkinliğinin özel durumlarına değinmeseler de genel olarak isabetli bir algıya sahip olduklarını ön plana çıkarmaktadır. Yetkinlik analizlerinin yapıldığı çalışmaların ikisiyle de genel olarak örtüşebilen bu cevaplarla birlikte Tavsiye Kararı'nda belirtilen işlevsel dil bilgisine sahip olma durumuna dair herhangi bir ifadenin kullanılmaması; programda ayrı bir beceri olarak yer almayan dil bilgisinin sezdirme yaklaşımıyla verilmesi, dil bilgisinin dil becerilerinin yanında soyut bir algıda kaldığını düşündürmektedir. Nitekim Güneş (2017) de çalışmasında, dil bilgisi öğretiminin eskiden dil kurallarına odaklanırken günümüzde bu uygulamanın değiştiğini, dilin anlaşılmasıyla birlikte iletişim kurma becerilerinin geliştirilmesini ve zihinsel yeteneklerin ilerlemesini önceleyen amaçların öğretildiğini, dil bilgisinin sadece bir iletişim aracı olmadığını ve dilin anlaşılıp öğrenilmesinin temeli olduğunu vurgulamaktadır. Böylelikle varılan sonucun nedenselliği ile ilgili bağ kurulabilir.

2) Yabancı dillerde iletişim: Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ile bağdaştırıldığı belirlenmiştir. Katılımcılar arasında bu yetkinliğin edinilmesi için ana dili eğitiminin şart olduğunu vurgulayanlar vardır. Ana dili eğitimi noksan olursa bu yetkinlikten verim alınmayacağı düşünülmektedir. "...ana dilde iletişim yetkinliği, diğer yetkinliklerin temelini oluşturmaktadır. Ana dilde iletişim yetkinliği

yeterince gelişmemiş bir birey, diğer temel yetkinliklerini geliştirmekte zorlanabilmektedir. Bu nedenle Türkçe öğretmenlerinin bu bilinçte olması, Türkçe öğretmeni adaylarının bu bilinçle yetiştirilmesi gerekliliği ortadadır." (Süğümlü, 2021, s. 220). Adayların düşünceleri bu alıntıyı kapsamakla birlikte onların ana dili yetkinliğine dair keskin algılara sahip olduğunu da düşündürmektedir. Günümüzde sosyal, kültürel, kişisel etkilerden dolayı eğitim, iş veya özel amaçlarla Türkiye'ye gelip Türkçe öğrenenler ve yurt dışında Türkçe öğrenimi görenler göz önüne alındığında kodların stratejik birer faydaya bağlandığı sonucuna da ayrıca ulaşılmıştır. Bunlarla birlikte çerçeve metinler incelendiğinde bu yetkinliğin yabancı dil olarak Türkçe öğretiminden ziyade ikinci bir dilde iletişim kurabilme yeteneğinin kastedildiği görülmektedir. Bu yetkinliğin ana dilde iletişim yetkinliği ile çoğunlukla benzer mantığa sahip olduğu, kültürlerarası anlayış ve farkındalık noktasında ayrışmasına ve öğretmen adaylarının bu algıyı yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kapsamında düşünmeleri, onların kavramsal çerçevede yetkinliği doğru algılayamadıklarıyla alakalı bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bu durum adayların ilk iki yetkinlik arasında tutarlı ilişki kuramadığı sonucunu göstermektedir.

3) Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler: Katılımcılar arasında yetkinliği ikiye bölerek düşünenler mevcuttur. Bu yetkinlik alanlarının beceri, zekâ ve dil gelişimi üzerine algılanması Türkçe eğitimi ile aralarında doğrudan ve dolaylı eğitim bağı kurulabildiği düşüncesini ortaya koymaktadır. Referans alınan iki çalışmadaki analizlerin yarısı kadarıyla algıların bir kısmının örtüşebildiği söylenebilmektedir. Katılımcılardan iki tanesi TDÖP programındaki; grafik, tablo ve çizelgelerin kullanımı ve yorumlanması gibi kazanımları farklı kategoriler altında direkt olarak bahsetmişken bir işin işlem basamaklarının yazımı, araştırmaların sonuçlarının yazılı olarak sunulması, çıkarımlarda bulunma gibi diğer kazanımlara değinmemişlerdir. Diğer yandan eleştirel yazma ve okuma, problemi görme becerisi, daha iyi kavrama ve görüş sahibi olma, bilgiye ulaşma gibi kodlar ise Tavsiye Kararı'ndaki anlayışlarla bağdaşabilmektedir. Gardner'in çoklu zekâ teorisine göre, "Mantıksal-matematiksel zekâ; problemleri mantık çerçevesinde analiz etme, matematiksel işlem yürütme ve konuları bilimsel olarak araştırma kapasitesinden oluşur." (Göğebakan-Yıldız, 2018, s. 29). Bu kurama göre Türkçe eğitimindeki eleştirel düşünme, yaratıcılık, analiz, değerlendirme sebep-sonuç ilişkileri kurmak gibi beceriler ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte katılımcıların yarıdan azının bu yetkinliklerle tutarlı algılara sahip olduğu görülmektedir.

4) Dijital yetkinlik: Katılımcıların yarısının bu yetkinliğin Türkçe eğitiminde bir araç olduğunu; nihai bir hedef değil, nihai olana ulaştıran bir yetkinlik olarak algıladıkları düşünülmektedir. Bununla birlikte referans çalışmaların ikisiyle de yüksek oranda tutarlılık bulunmuştur. Katılımcılar medya metinleri ve bilgi kaynaklarına yönelik yer alan TDÖP kazanımlarını kastederek yetkinlikle bağdaştırabilmiştir. "Bireyler, dijital teknolojilerin iletişim, yaratıcılık ve yenilikçiliği nasıl destekleyebileceğini anlamalı ve bunların fırsatları, kısıtları, etkileri ve risklerinin farkında olmalıdır". (Tavsiye Kararı, 2018). Yine Tavsiye Kararı metninde yer alan medya okuryazarlığı ve dijital teknolojileri kullanma ifadeleri Türkçe ile direkt olarak bağdaştırılabilecek kavramlardır. Kanık-Uysal ve Çınpolat (2022) araştırmalarında, öğretim esnasında öğretmenlerin alan bilgisi ve pedagoji ile sınırlı olmayıp teknolojinin de kullanılmasının gereksinim oluşturduğunu ve yapılan çalışmaların sonucunda Türkçe eğitimi alanında da teknolojiden yararlanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların yarısının bu minvallerde yetkinlik ile ilgili tutarlı bağ algılarına sahip olduğu söylenebilmektedir.

5) Öğrenmeyi öğrenme: Katılımcıların yarısı bu yetkinliğin bir felsefe gereği programa konulduğunun ve buna uygun öğretim metotlarının uygulanması gerektiği görüşünde düşünceler sunmuştur. Bununla birlikte referans çalışmalarda yapılan analizlerin yarısı kadarına en az birer kez değinebilmişlerdir. Bilgiyi doğrudan sunmaktansa nasıl ulaşabileceğini göstermek, başka ortam ve durumlarda da öğrenmeye açık olmak, araştırmaya teşvik etmek gibi kodlar vurgulanmaktadır. Tavsiye Kararı (2018) metninde, kişinin kendi kapasitesi ile becerilerinde bir odak söz konusu olduğu kadar kişilerarası ilişkiler ve sosyal katılım da vurgulanmaktadır lakin katılımcılar bu duruma yönelik açık bir şekilde değerlendirmede bulunmamışlardır. Kocayığıt ve Karademir (2022) yaptıkları araştırmada, öğretmenlerin TDÖP'ü incelemediklerini belirtmelerine karşın öğrenmeyi öğrenme yetkinliğine yükledikleri anlam doğrultusunda görüş sunduklarını, ayrıca katılımcı öğretmenlerin yetkinliğe verdikleri anlam ile öğrenmeyi öğrenen bireyler yetiştirmeleri konusuna yönelik görüşleri arasında zıtlıkların mevcut olduğunu belirtmişlerdir.

6) Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler: Katılımcılardan yarıya yakını Türkçe eğitimini; program ve ders kitaplarındaki temalar üzerinden teorik odaklı düşünüyorken öğretim yöntem teknik ve yaklaşım, duruma uygun davranmak ve vatandaşlık bilinci üzerinden de direkt olarak işlev odaklı isabetli bağlar kurabilmişlerdir. Referans çalışmaların analizleriyle ulusal, kültürel ve demokratik bağlar kurulabilse de Tavsiye Kararı (2018) metninde yer alan eleştirel düşünme, bütünlük problem çözme, ulusal olduğu kadar uluslararası düzeyde becerilerin kullanımı gibi algıların belirtilmediği de görülmektedir.

7) İnisiyatif alma ve girişimcilik yetkinliği: Katılımcılardan yarıdan azı yetkinliği; gerek ikna gerekse de ifade becerisi gereği dil becerileriyle, programdaki iletişim odaklı, üretme ve paylaşma odaklı kazanımlarla bağdaştırmışlardır. Öğretim yöntem ve teknikleri ile öğrencilere bu yetkinliğin daha iyi verileceği düşünülmüştür. Kodlar ile referans çalışmalardaki analizlerin çoğuyla direkt olarak bir bağ kurulamamıştır. Tavsiye Kararı (2018) metninde yetkinlik için, kişisel, sosyal ve profesyonel etkinliklerde fikirleri eyleme dönüştürmek için farklı ortam ve fırsatlar olduğunu bilmeyi ve bunların nasıl ortaya çıktığını anlamayı gerektirir, ifadeleri ile süreç boyunca başkalarını motive etme isteği ve fikirlere önem verme, empati, insanlar ve dünyayı gözetme ve etik yaklaşımları kullanarak sorumluluk almayı içermektedir, ifadeleri yer almaktadır. Katılımcıların bir kısmının ikna, ifade becerisi, sorumluluk gibi kilit kavramları belirtmekle birlikte etik değerler, fırsatlar ve kararlılık noktasında görüş belirtmedikleri görülmektedir. İki katılımcının öğrencilere yönelik olan özgüvensizlik kategorisinde toplanan fikirleri de burada dikkat çekmektedir.

8) Kültürel farkındalık ve ifade yetkinliği: Katılımcıların yarısının yetkinlik bağının öğretim araçları olarak belirttiği görülmektedir. Bu bağda kültürel materyaller, kültürel metinler, teknoloji kullanımı ile tarihsel benzeşimler oluşturma gibi düşünceler ön plandadır. Fikirlerin ve düşüncelerin ifade edilmesi de ortaya çıkan kodlardandır. Bunun yanında kuvvetli bir bağ kurulamaması bu yetkinlik türünün de dolaylı bir ilişki olarak görüldüğü ve nihai olana ulaştırıcı araç gibi algılandığını düşündürmektedir. Kodlar referans çalışmalardaki analizlerin bazıları ile örtüşebilmektedir. Bununla birlikte uluslararası değil ulusal kültürle sabit kaldığı ve etkin katılımın pek vurgulanmadığı görülmektedir. Tavsiye Kararı (2018) metninde, yetkinliğin diller, miras ve gelenekler ile kültürel ürünler dâhil yerel, ulusal, bölgesel, Avrupa ve küresel kültür ve ifadelerle ilgili bilgiyi ve bu ifadelerin bireyin fikirlerini ve birbirlerini nasıl etkileyebileceğine dair anlayışı gerektirdiği, ifadeleri yer almaktadır.

Özdaş (2019) araştırmasında; öğrenmeyi öğrenme, sosyal, kültürel farkındalık ve ifade, inisiyatif alma ve girişimcilik yetkinliklerinin alt boyutlarının 'ara sıra' düzeyinde gerçekleştiğinin tespit edildiği, bu durumun öğretim programındaki yetkinliklerin yeterli seviyede kazandırılmadığının ve programın ilgili kısmının uygulanışındaki sorunun göstergesi olduğu, bununla birlikte ana dilde iletişim yetkinliğinin kazandırılmasında, öğrencinin öğrenim süreci boyunca Türkçeyi sıkça kullanmasının etkili olduğu ve diğer yetkinlik alt boyutlarına kıyasla ortalamaların üstünde olmasının beklendik bir sonuç olduğu belirtilmektedir.

Ana dilde iletişimin alt boyutunun kazandırılmasında, öğrencinin okul hayatı boyunca Türkçeyi kullanmasının etkili olduğu ve diğer alt boyutlara göre ortalamasının yüksek olmasının beklendik bir durum olduğunu görülmüştür.

Bireysel konum algısı

Bölümdeki üç soruda alınan cevaplar ve analizlere göre; anahtar yetkinliklere dair mevcut yetkinlik düşünceleri ve kazandırma noktasındaki düşünceleri arasında zıtlık bulunmuştur. Katılımcılar kendi mevcut yetkinliklerine dair olumsuz düşünceler de kazandırma boyutunda yetkin düşündüklerini beyan etmişlerdir. Bu sonucun meydana gelmesinde katılımcıların mesleki hayatlarında edinecekleri deneyime ve zamana güvendiklerini, görev bilinci ve sorumluluk duygusuyla da bu yetkinliklere dair çabalarının artacağına olan öz inançlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Yetkin düşünmeme ve kazandırma noktasında yetkin düşünmemeye dair düşünceler istendiğinde ise pratik ve tecrübe eksikliklerinin, verimsiz staj uygulamalarının, kişisel yetenek ve ilgi ile lisans eğitimindeki nitelik ve not kaygısının etkili olduğu belirtilmiştir. Kazandırmada yetkin düşünmeme durumu için 5 katılımcının 3'ü yetkin olmanın şart olduğunu söylemiştir. Bu adayların lisans eğitiminden sonra yetkinlikler üstünde durup durmayacağı ve sadece yetkin olduğunu düşündükleriyle devam edip gerisine önem verip vermeyeceği ise bir soru işareti doğurmuştur.

Ayrıca Türkçe öğretim programında olması gerektiği düşünülen yetkinliklerde; adayların yarısının dil ve becerileri çatısı altında yetkinlik tavsiye etmesi ve yetkinlik önerilerinin hâlihazırda ana dilde iletişim yetkinliğinde barınması ve ana dilde iletişim yetkinliği mevcut olmasına rağmen bu katılımcıların ana dilde iletişim yetkinliğinde sadece birinin yetkin düşünmüyorum cevabı yanında diğerlerinin bunu dememesi, katılımcıların yetkinliklere dair bilgileri ve yetkinlik düşüncelerinde emin olup olmadığı hususunda bir merak uyandırmaktadır. Bu isteklerin tamamı son sınıf katılımcıların duyuşsal olarak kendi ideal yetkinlik istek ve ihtiyaçları ile akılcı ifadeleri arasında çelişki doğurmaktadır. Bunun haricinde mezun olmuş iki aday akıllarına gelen anahtar yetkinliklerin mevcutta olduğunu ve hâlihazırdaki yetkinliklerin kapsamı altında olduklarını söylemiştir. Kelime kavram, dil olgusu, diksiyon ve etkili iletişim, konuşma, okuma ve yazmayı öğrenme gibi yetkinlik tavsiyelerinin katılımcılar tarafından öz ve harici gözlemlerin sonunda ihtiyaç olarak gördükleri düşünülmektedir.

Disiplinlerarasılık ile ilgili yetkinlik tavsiyesinin programın yapısını ve yetkinlikleri daha iyi algılamak için temelli bir gerekçeye bağlandığı söylenebilir. Bununla birlikte süreç yönetme yetkinliği, kültürel kaynaşma ve erdemler temasına yönelik yetkinlikler ise Tavsiye Kararı metnindeki yetkinlikler ile yüksek oranda bağdaşmaktadır.

Anahtar yetkinliklerin programlara genel olarak konulduğunun bilincinde yorumlar alınmasına karşın; yetkinlik özelindeki Türkçe öğretimi bağıyla ilgili sorulan sorularda yetkinliklerin doğrudan değil, dolaylı bir etki vereceği düşüncesi; Türkçe eğitiminde nihai bir amacı olmayan yetkinliklere dair, “*Türkçe eğitiminde doğrudan kullanılmayacaksa önem bazında arka planda kalabilir,*” şüphesini akıllara getirmiştir. Ana dilde iletişim branş gereği söylene de dijital yetkinlik çağ gereği haricinde Türkçe eğitiminde bir araç olarak görüldüğü için söylenmiştir. Kalan yetkinliklerin Türkçe öğretmenleri için daha önemli görülmemesine yönelik olan görüşler bazı yetkinliklerin ihmalini doğurabilir. Bu durum; yetkinliklerin akıbetinin doğrudan mı yoksa dolaylı mı etki vereceğine yönelik bir kriter doğurup doğrudan olanın nihai gibi algılanıp dolaylı olanın araç gibi görüldüğü yanlış bir algıyı meydana getirebilir.

Tavsiye Kararı’nda yetkinliklerin açıklama ve yaklaşımı verilmiştir. Öğretim programlarında bu yetkinliklerin öz hâli yer almaktadır. Öğretmen adayları yetkinliklere dair bilgilerini bu programlardan ve sezgisel olarak açıklamaya çalışmaktadır. Türkçe öğretimi ile bağ kurulduğunda öncelikle yetkinliğin tanımı ve tasviri yapılmış, sonrasında bağ ilişkisine dair söylemler dile getirilmiştir. Yapılan tanım ve tasvirler belli bir uyum sağlasa da anahtar yetkinliklerin tam olarak bilinmediği ve yapısına aşına olunmadığı katılımcılardan gelen yetkinlik tavsiyelerinde görülmüştür. Keza, katılımcılar tarafından hâlihazırdaki yetkinliklerin içindeki beceriler alınıp ayrıca yetkinlik olması gerektiği söylenmiştir. Asıl kaynak olan Tavsiye Kararı’nda öncelikle farkındalık yer almaktadır. Ardından temel düzeyde beceriler ile birlikte bunu hayata geçirmek ve tüm bu süreç zarfında tutumun pozitif yönde olması belirtilir. Bu genel anlayışa sabit kalarak sürekli bir gelişim izlenmelidir.

Özdaş (2019) araştırmasında, öğretmenlerin programlardaki yeterliliklerin kazandırılması adına yaptıkları çalışmaların incelendiğini, çalışmaların çoğunun öğretmen merkezli etkinliklerden oluşmasıyla birlikte 50 öğretmenin 20’sinin “öğrenci merkezli yaklaşım” kullandığına dair görüş bildirdiğini, bunun yanında öğretmenlerin, derslerinde öğretmen merkezli yaklaşım kullanmaları ve yeterliliklerin kazandırılması noktasındaki ilgisizliklerinin ise programlardaki yeterliliklerin kazandırılmamasına dair öğretmen kaynaklı sorunlar arasında gösterildiğini belirtmiştir. Kocayigit ve Karademir (2022)’in çalışmalarında, yapılan görüşmeler sonucu, öğretmenlerin programa dair yeterince inceleme yapmadıkları ve dolayısıyla yetkinlikler konusunda da yeterli düzeyde bilgiyi barındırmadıkları sonucunu vurgulamaktadırlar.

Araştırmada yapılan analiz ve yorumlamalara göre, katılımcıların yetkinlik algıları konusunda Tavsiye Kararı metninde yer alan uluslararası, kültürlerarası ve disiplinlerarası anlayıştan çoğunlukla uzak oldukları; sosyallik, etkileşim gibi kavramlardan ziyade bireysellik üzerinde yoğunlaşan, daha çok ulusalcı bir algıya sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu tarz çerçeve metinlere dair bilgilerinin eksik olduğu ve böylelikle de şemalarındaki boşlukları kendi ideal düşünce ve sezgilerine göre tamamladıkları düşünülmektedir. Bu durum, katılımcıların çok azının yetkinliklerin geneline dair tutarlı bağ kurabilmesini açıklar niteliktedir.

“...araştırmada her ne kadar öğretmen adaylarının yeterlik algılarının yüksek olduğu belirlenmiş olsa da eğitim fakültelerinde lisans programlarının 21. yüzyıl becerileri ile bütünleştirilerek yapılandırılması gerekmektedir.” (Özdemir-Özden ve ark., 2018, s. 1180). “...öğretmenlerin program okuryazarlığı

konusundaki eksikliklerin giderilmesi, ilgili yeterlilikleri kazandırmak için araştırma konularının bireysel veya grupla yaptırılması, proje ödevlerinin öğrenciyi geliştirecek şekilde hazırlanması, uygun yöntem teknik seçmeleri ve uygun ortam hazırlamaları yeterlilikleri kazandırmada daha fazla katkı sağlayabilir. (Özdaş, 2019, s. 783).

Anahtar yetkinliklerin ders özelinde öğretim programlarına konulmadığı ve genel bir çerçeve uygulaması olduğu eğitim sürecindeki bireyler tarafından edinilmelidir. Tavsiye Kararı (2018) metninde anahtar yetkinliklerin gelişiminin desteklenmesi için başlık ve maddeler hâlinde bilgiler sunmaktadır. Bu maddelerin kullanılabilirliğinin ve verimliliğinin artırılması için fakültelerdeki dersler içinde yetkinliklerle ilgili hedef ve içerikler oluşturulabilir. Bilinen eksik ve yanlış bilgiler hizmet içi ve öncesi eğitimlerle giderilmelidir. Bilgi tek başına hatalı öğrenildiğinde tasarruflu bir şekilde giderilebilse de algı, tutumla ilişki dâhilinde olduğundan değişimi ve gelişimi daha zorlayıcıdır. Bu sebeple eğitim süreçlerinde anahtar yetkinlik, hayat/yaşam boyu öğrenme, 21.yy. becerileri gibi günümüzde yaygın eğitim kavram ve felsefelerini öğretmen adaylarına akademik düzeyde hassas bir şekilde edindirmek gerekir. Böylelikle kavram yanlışları ve akabinde oluşan hatalı algıların önüne geçilebilir.

Adayların deneyim ve tecrübe ihtiyacını karşılamak için; topluma hizmet uygulamaları adı altında daha çeşitli imkânlar sunulmasıyla öğretmen adayları kendilerine dair teorik olarak farkında olduğu anahtar yetkinliklerini ve hayat/yaşam boyu öğrenme yaklaşımını aktif olarak edinebilir. Öğretmenlik uygulamaları için öğrencilerin not kaygısından ve evrak/rapor işlerinden ziyade öğrenme-deneyim merkezli hususi bir yapı oluşturulabilir. Bu da adayların direkt olarak edindikleri ve öğrendiklerini vermekle birlikte daha fazlasını yapmak için motive ve şans faktörünü devreye alması demektir. Bununla birlikte aday ve öğretmenlere yönelik yetkinlik odaklı ölçekler geliştirilebilir. Böylelikle farkındalığa aktif olarak varan ve alıcı olarak deneyimleyen aday ve öğretmenlerin anahtar yetkinlikleri bir program çıktısı olarak kendi öğrencilerine kazandırmalarının temeli sağlanabilir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: % 60, 2. Yazar: % 40, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Türkçe Öğretmeni Adaylarının Anahtar Yetkinlikler Algısı" başlıklı makalemizle ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Akkaş-Baysal, E. ve Hocaoğlu, N. (2019). Nitel araştırma modelleri-desenleri. G. Ocak (Ed.), *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. (3. b.) içinde (s. 126-149). Pegem Akademi Yayınları.
- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989. (1984). *T.C. Resmî Gazete* (18467, 23 Temmuz 1994).
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (24. Baskı). Pegem Akademi Yayınları.
- Direkçi, B., Şimşek, B. ve Uygun, M. (2020). Türkçe öğretmenlerinin Türkçe dersi öğretim programı'nda (2019) yer alan okuryazarlık becerilerinin kazandırılmasına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), 34-49.
- Erkek, N., Özdaş, F. ve Çakmak, M. (2022). Ortaokul öğretim programı yeterlilikleri yetkinlik alanı öğrenci ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Asya Studies*, 6(19), 43-70. <https://doi.org/10.31455/asya.1034936>
- Güleç, İ., Çelik, S. ve Demirhan, B. (2013). Yaşam boyu öğrenme nedir? kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme. *Sakarya University Journal of Education*, 2(3), 34-48.
- Güneş, F. (2017). Dil bilgisi öğretimi. *Türkçe öğretimi: yaklaşımlar ve modeller*. (12. b.) içinde (s. 273-299). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gögebakan-Yıldız, D. (2018). Çoklu zekâ kuramı. *Beceri gelişiminde çoklu zekâ ve bütünleştirilmiş program yaklaşımı*. (2. b.) içinde (s. 17-49). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Hayat Boyu Öğrenme için Anahtar Yetkinliklere İlişkin Konsey Tavsiye Kararı (2018). *Avrupa Birliği Resmî Gazetesi* (2018/C 189/01, 4.6.2018).
- Kanık-Uysal, P. ve Çınpolat, E. (2022). Okuma becerisi öğretiminde web araçlarının kullanımı. K. Tekşan ve Ü. Süğümlü (Ed.), *Web araçları ile Türkçe öğretimi*. (3. b.) içinde (s. 59-88). Eğitim Kitap.
- Kocayığit A. ve Karademir Ç. A. (2020). Türkçe dersi öğretim programı "öğrenmeyi öğrenme" yetkinlik alanının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(4), 1225-1236. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.640835>
- Konca, F. (2020). *Eğitim 4.0: Eğitimin Geleceği Tartışmalarının Neresindeyiz?* (2. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Maden, S. (2021). Disiplinler arası bağlamında ilk ve ortaöğretim programlarında Türkçe algısı. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 51-72.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). Türkçe dersi öğretim programı.
- Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği. (2018). *T.C. Resmî Gazete* (30388, 11 Nisan 2018).
- Mesleki Yeterlilik Kurumu. (2015). Türkiye yeterlilikler çerçevesi.
- Mesleki Yeterlilik Kurumu. (2019). Avrupa yeterlilikler çerçevesi.

- Orakçı, A. ve Arhan, S. (2019). 2018 yılı Türkçe dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı ile Türkçe ders kitaplarında roman türünün yeri. *Milli Eğitim Dergisi, Temel Eğitim* 48(1), 149-176.
- Özdaş, F. (2019). Öğretim programlarında yer alan yeterliliklere ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 8(3), 771-790. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.550262>
- Özdemir-Özden, D., Karakuş-Tayşi, E., Kılıç-Şahin, H., Demir-Kaya, S. ve Bayram, F. (2018). Öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl becerilerine yönelik yeterlik algıları: Kütahya örneği. *Turkish Studies*, 13(27), 1163-1184. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14298>
- Özgür, H. (2016). Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme yeterlikleri ve bilgi okuryazarlığı öz-yeterlikleri üzerine bir çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 22-38. <http://dx.doi.org/10.17860/efd.08241>
- Sügümlü, Ü. (2021). Türkçe öğretim programında yetkinlikler. S. Aslan ve N. D. Şimşek (Ed.), *Türkçe öğretmenin rehberi: öğretim programı*. (8. b.) içinde (s. 203-225). Anı Yayıncılık.
- Taneri, A. ve Yüksel, S. (2020). Hayat bilgisi ders kitaplarının anahtar yetkinlikler açısından incelenmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 185-209. <https://dx.doi.org/110.30855/gjes.2020.06.02.002>
- Ülper, H. ve Bağcı, H. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının öğretmenlik mesleğine dönük öz yeterlik algıları. *Turkish Studies*. 7(2), 1115-1131. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3039>

Extended Abstract

The European reference framework for competences is included in the annexe of the recommendation of the European Parliament and the Council of Europe for key competences published in 2018. Following the Recommendation, the renewed key competences were added to the curricula published by the Ministry of National Education.

Turkish Curricula include frameworks such as lifelong learning, 21st-century skills and key competences. The conductor of these issues in the structure of the Curriculum is the teachers who are responsible for the teaching process. Research studies have indicated that Turkish language teachers are the first degree responsible for language skills and other aspects of the programme and they should also be given importance in terms of key competences.

In the literature, various tools have been developed, applied and presented as studies in order to reveal or evaluate the social, academic, etc. perceptions and/or skills of teachers and prospective teachers. As a result of the research, no scientific studies focused on revealing the current perceptions of prospective Turkish teachers about key competences were found.

In the study, the case study model, one of the qualitative research designs, was used since it was aimed to reveal the perceptions of prospective teachers about key competences, to make in-depth analyses of this phenomenon within various questions and to see the details by reaching detailed results. The study group consists of 10 prospective teachers. In the study, the "Turkish Teacher Candidates' Perception of Key Competences Interview Form" developed by the researchers, which includes the categories of programme and professional field focus (2 questions), key competence perception (8 questions) and individual position perception (3 questions), was used. The interviews were conducted using online interview tools and face-to-face. The data were recorded simultaneously and transcribed for analysis. The qualitative data obtained in the study were analysed by content analysis method. The data analysed using the EdrawMind programme were reported in a systematic order under the title of findings, discussion, conclusion and recommendations.

According to the results, the participants are mostly aware of the fact that the key competences are programme outcomes for the secondary school students they will teach. According to the findings on which of the competences in the programme are more important for Turkish teachers, all of the participants found communication in their native language more important for reasons such as necessity and effective communication. In addition to this, more than half of the participants thought that digital competence is important considering the requirements of the age and the tools and materials they will use in their teaching life. The answers to the two questions show that the prospective teachers prioritise their professional field efficiency.

A contrast was found between their current competence thoughts about key competences and their thoughts at the point of acquisition. Although the participants thought negatively about their current competences, they declared that they thought competent in the dimension of acquisition. It is thought that the participants' confidence in the experience and time they will gain in their professional lives and their self-belief that their efforts for these competences will increase with the sense of duty and responsibility are effective in this result.

Although the comments were taken with the awareness that the key competences are generally included in the programmes, the idea that the competences will give an indirect effect rather than a direct effect in the questions asked about the competence-specific Turkish language teaching link brought to mind the suspicion that the competences, which do not have an ultimate purpose in Turkish education, "may remain in the background on the basis of importance if they will not be used directly in Turkish education". Although communication in native language was mentioned as a requirement of the branch, digital competence was mentioned because it was seen

as a tool in Turkish language education rather than a requirement of the age. The view/presumption that the remaining competences are not considered more important for Turkish teachers may lead to the neglect of some competences. This situation may create a criterion for whether the fate of the competences will have a direct or indirect effect and may create a false perception that the direct one is perceived as the ultimate and the indirect one is seen as a tool.

The description and approach of the competences are given in the Recommendation. The curricula contain a summary of these competences. Prospective teachers try to explain their knowledge of competences from these programmes and intuitively. Although the definitions and descriptions provided a certain harmony, it was seen in the competence recommendations from the participants that the key competences were not fully known and their structure was not familiar. Likewise, the participants stated that the skills within the existing competences should be taken and should be a separate competence.

According to the analyses and interpretations made in the research, it has been concluded that the participants are mostly far from the international, intercultural and interdisciplinary understanding of the text of the Recommendation in terms of their perception of competence; they have a more nationalist perception that focuses on individualism rather than concepts such as sociability and interaction.

The text of the Recommendation (2018) provides information in the form of headings and items to support the development of key competences. In order to increase the usefulness and efficiency of these items, objectives and contents related to competences can be created in the courses in faculties. Incomplete and incorrect knowledge should be eliminated through in-service and pre-service training. Although knowledge alone can be eliminated in a cost-effective way when it is learnt incorrectly, perception is more challenging to change and develop since it is in a relationship with attitude.

Today's common educational concepts and philosophies such as key competence, life/lifelong learning, 21st century skills should be sensitively taught to prospective teachers at the academic level. In this way, misconceptions and subsequent misperceptions can be prevented. In order to meet the experience and experience needs of the candidates; offering more diverse opportunities under the name of community service practices, creating a special learning-experience-centred structure for teaching practices rather than students' grade anxiety and paperwork/report work, developing competency-oriented scales for prospective teachers and teachers, together with the development of competency-oriented scales for prospective teachers and teachers, the basis for prospective teachers who actively reach awareness to bring key Competences to their students as a programme output can be strengthened.

Geliş Tarihi / Received Date
09.04.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date
04.07.2023

Etkinlik Turizmi Kapsamında Ordu Vosvos Şenliği Organizasyon Sürecinin Değerlendirilmesi¹

Evaluation of Ordu Vosvos Festival Organization Process within the Scope of Event Tourism

Taner DALGIN²

Emrah KARA³

Hüseyin ÇEKEN⁴

Öz

Etkinlik turizmi düzenlendiği bölgenin imajını güçlendirmesi ve yerel kalkınmayı desteklemesi gibi sebeplerle destinasyon yönetimleri tarafından üzerinde durulan bir turizm türü olmuştur. Araştırma kapsamında Vosvos Şenliği organizasyonu ile ilgili elde edilen verileri değerlendirerek, organizasyonun daha etkili gerçekleştirilmesine destek sağlamak amaçlanmaktadır. Ayrıca, bu araştırmadan elde edilen çıkarımların genel olarak festivallerin organizasyon sürecinin ideal işleyişine yönelik bir çerçeve ortaya koyabileceği düşünülmektedir. Ordu Vosvos Şenliği kapsamında gerçekleştirilen bu araştırmanın evrenini bu organizasyonda görev almış ve bu organizasyon sürecine yönetsel olarak katkı sağlamış kişiler oluşturmaktadır. Yarı yapılandırılmış mülakat formu yardımıyla Ordu Vosvos Şenliği organizasyonunda görev alan kişilerden ve şenlik ile ilgili bilgi sahibi yerel yönetim çalışanlardan veri toplanılmıştır. Örneklem seçiminde amaçlı örneklem seçimi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen verilere göre Ordu ilinin sahip olduğu doğal çekicilikler ve yerel halkın misafirperver yaklaşımı Vosvos şenliğinin ilde düzenlenmesi için uygun bir ortam sağlamaktadır. Birçok turistik bölge için şenliklerin düzenlenmesindeki en temel motivasyon bölgenin kalkınmasına sağlayacağı katkılardır. Şenliğin Ordu ilinin kalkınmasına olumlu etki yarattığı fakat bu etkinin henüz yetersiz düzeyde olduğu katılımcılardan elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır. Yerel halkın şenlik içerisindeki rolünü arttıracak düzenlemelerin yapılması şenliğin kalkınmaya olan etkisini güçlendirecektir. Gelecekte başarılı şekilde organize edilecek Vosvos şenliğinin ve diğer yerel etkinliklerin Ordu ilinin turizm sektöründe bilinirliğini destekleyeceği ve kalkınmasına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik turizmi, festivaller, Ordu Vosvos Şenliği, yerel kalkınma, destinasyon imajı

¹ Bu araştırma için Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Etik Kurulu 01.06.2022 tarihi ve 89 numaralı kararı ile etik kurul izni alınmıştır

² Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Muğla Meslek Yüksekokulu, Muğla/TÜRKİYE, E- mail: tanerdalgin@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7645-1989

³ Doktora, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm Fakültesi, Muğla/TÜRKİYE, E- mail: emrahkara9552@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3363-8399

⁴ Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm Fakültesi, Muğla/TÜRKİYE, , E- mail: hceken@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6614-3018

Abstract

Event tourism has become a type of tourism that is emphasized by destination managements for reasons such as strengthening the image of the region where it is organized and supporting local development. Within the scope of the research, it is aimed to provide support for the organization to be carried out more effectively by evaluating the data obtained about the organization of the Vosvos Festival. In addition, it is thought that the inferences obtained from this research can provide a framework for the ideal functioning of the organization process of festivals in general. The universe of this research, which was carried out within the scope of Ordu Vosvos Festival, consists of people who took part in this organization and contributed to this organization process administratively. With the help of a semi-structured interview form, data were collected from the people involved in the organization of Ordu Vosvos Festival and local government employees who were knowledgeable about the festival. Purposive sample selection method was used in sample selection. According to the data obtained, the natural attractions of Ordu province and the hospitable approach of the local people provide a suitable environment for the Vosvos festival to be held in the province. The main motivation for organizing festivals for many touristic regions is their contribution to the development of the region. It is understood from the findings obtained from the participants that the festival has a positive effect on the development of Ordu province, but this effect is still insufficient. Making arrangements to increase the role of local people in the festival will strengthen the impact of the festival on development. It is thought that the Vosvos festival and other local events, which will be successfully organized in the future, will support the awareness of Ordu in the tourism sector and make significant contributions to its development.

Keywords: *Event tourism, festivals, Ordu Vosvos Festival, local development, destination image*

Giriş

Farklı toplumsal özelliklerin bir yansıması olan sosyal ve kültürel etkinlikler genelin dışında farklı turistik faaliyetlerin arayışında olan turist kitlesine hitap eden bir turistik çekiciliktir (Dalgın, 2021). Kitle turizmine bir alternatif oluşturan ve kültür turizmini kaynak olarak kullanan etkinlik turizmi kapsamında değerlendirilebilecek bu etkinlikler son dönemde kültüre ve yerel yaşantıya artan ilgiyle birlikte daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Etkinliğin gerçekleştiği destinasyonda bulunmak, etkinlik atmosferini deneyimlemek ve etkinliğe katılmış olmayı bir yaşam deneyimi olarak çevresine aktarmak insanları etkinlik turizmine yönlendiren önemli faktörlerdir. Destinasyonların ziyaretçi sayılarını ve harcamalarını arttırmak, destinasyon imajını güçlendirmek ve alternatif destinasyonlar arasında ön plana çıkmak gibi çeşitli amaçlarla etkinlik turizmine odaklandıkları görülmektedir (Erdem vd., 2018: 229). Özellikle, sanatsal, kültürel ve sportif etkinlikler son dönemde destinasyonların turistik talebi arttırmak için kullandıkları, destinasyon imajına önemli katkılar sağlayan etkinliklerdir (Tayfun ve Arslan, 2013). Etkinlik turizmi, etkinliğin düzenlendiği bölge ile bütünleşmesi, o bölgenin imajını güçlendirmesi ve yerel kalkınmayı desteklemesinden dolayı destinasyon yönetimleri tarafından üzerinde durulan bir turizm türü olmuştur. Destinasyonların

geçmişten beri var olan şenlik, panayır gibi etkinlikleri etkinlik turizmi kapsamında ön plana çıkarmaya çalıştığı görülmektedir. Geleneksel bir etkinliğe sahip olmayan destinasyonlar ise bu kapsamda çeşitli kültürel öğeleri temel alan yeni etkinlikler planlama çabasıdadır. Etkinlik turizminde olumlu sonuçlar elde edebilmek için destinasyonların etkinliklere kaynak oluşturabilecek kültürel çekicilik değerlerine sahip olması gerektiği de bu noktada gözden kaçırılmamalıdır.

Etkinlik turizmi üzerine odaklanan ve festivallerin bir turistik çekicilik unsuru olarak önemine odaklanan literatürde çeşitli çalışmalar mevcuttur. Yolal (2017) çalışmasında Türkiye'nin etkinlik turizmi potansiyelini değerlendirmiş ve etkinlik turizmi faaliyetlerini geliştirmek için çeşitli önerilerde bulunmuştur. Giritlioğlu vd. (2015) yaptıkları çalışmada Türkiye'de düzenlenen festivalleri temalarına, düzenledikleri aylara, düzenlendiği bölgeye göre sınıflandırmıştır. Kızırmak (2006) Türkiye'de düzenlenen yerel etkinliklerin turistik çekicilik olarak kullanılabilirliğini belirlemeyi amaçlayan çalışmasında birçok yerel etkinliğin bulunduğu, fakat bu etkinliklerin çoğunluğunun iç turizme yönelik olduğu bulgusunu elde etmiştir. Genç (2021) Malazgirt Zaferi yıl dönümü kutlamalarının destinasyon organik imajına yaptığı katkıları araştırdığı çalışmasında, bu etkinliklerin haber değeri taşıması nedeniyle Malazgirt destinasyonunun imajına katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Jackson (2008) yerel halkın etkinlik turizminin etkileriyle ilgili algılarını araştırdığı çalışmasında, yerel halkın olumlu sosyal ve ekonomik katkılar sağlayan etkinliklere olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu vurgulamıştır. Çoban ve Süer (2018) Alaçatı Ot Festivali'nin, Alaçatı destinasyonunun bir marka olmasındaki etkisini incelemiş ve festivalin daha etkili gerçekleştirilebilmesi için önerilerde bulunmuştur. İlban ve Kömür' de (2019) benzer şekilde festival turizminin markalaşma üzerindeki etkisini Ayvalık destinasyonu için Ayvalık Uluslararası Zeytin Hasat Günleri Örneği özelinde ele almıştır. Erdem vd., (2018) tarafından yapılan çalışmada Uluslararası Mengen Aşçılık ve Turizm Festivali'nin düzenlendiği bölgenin turizmine sağladığı katkılar değerlendirilmiştir. Festivalin düzenlendiği bölgeye sosyo ekonomik ve sosyo kültürel katkıların yanı sıra, tanıtım açısından da önemli katkılar sağladığı tepsi edilmiştir. Özgürel vd. (2019) yerel kalkınmada bir araç olarak festivallerin önemini "Munzur Kültür ve Doğa Festivali" özelinde ele almış ve festival döneminde il genelinde yaşanan turizm hareketliliğinin sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan ile canlılık getirdiğini bulgulamıştır. Kozorog (2011) yaptığı çalışmada Slovenya'nın Tolmin kasabasının bir 'festival şehri' haline gelmesine katkıda bulunan koşulları ele almıştır. Backman vd., (1995) yaptıkları çalışmada festival/özel etkinlik/sergi gezisine çıkmış kişilerin demografik özelliklerini, motivasyonlarını ve aktivitelerini araştırmıştır.

Görüldüğü gibi literatürdeki etkinlik turizmi ile ilgili çalışmalar daha çok etkinlik turizminin destinasyon imajına katkısı, etkinlik turizminin gelişimini destekleyen unsurlar, etkinlik turizmine katılanların motivasyonları, belirli bir bölgenin etkinlik turizmi potansiyeli gibi konular üzerine odaklanmaktadır. Bununla birlikte, etkinlik turizmi kapsamındaki şenliklerin organizasyon sürecini bütünsel olarak ele alan çalışmaların literatürde yeterince yer almadığı görülmektedir. Bu araştırma Ordu ilinde düzenlenen Vosvos Festivalini konu edinmesi ve organizasyon sürecini bütünsel olarak ele alması sebebiyle literatürde özgün bir değer taşımaktadır. Vosvos Şenliği ile ilgili elde edilecek verilerin, bu şenliğin daha etkili şekilde gerçekleştirilmesine katkı sağlamakla birlikte, farklı

bölgelerdeki festivallerin organizasyon süreci açısından da yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmada Ordu ilinde gerçekleştirilen Vosvos şenliği etkinlik turizmi kapsamında ele alınmış ve bu etkinliğin organizasyon süreci, hedef kitlesi, Ordu ilindeki turizm faaliyetlerine katkısı araştırılmıştır. Araştırma kapsamında Vosvos Şenliği organizasyonu ile ilgili elde edilen verileri değerlendirerek, organizasyonun daha etkili gerçekleştirilmesine destek sağlamak amaçlanmaktadır. Vosvos Şenliğinin organizasyon süreci ile ilgili elde edilecek verilerin, şenliğin organizasyon sürecinin daha etkin yönetilmesine katkı sağlamakla birlikte, genel olarak festivallerin organizasyon sürecinin ideal işleyişine yönelik bir çerçeve ortaya koyabileceği düşünülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

İnsanların turistik deneyimlerde genelin dışına çıkma arayışına girmesi alternatif turizm türlerine olan ilgiyi arttırmış ve bu durumla ilişkili olarak destinasyonlarda düzenlenen etkinlikler bir turizm aracı haline dönüşmüştür (Ambrosio vd., 2011: 331). Ziyaretçilerin belirli bir destinasyonu tercih etmesinde etkili olabilecek birçok unsur bulunmakla birlikte, o bölgede iyi deneyim elde etmek belirli bir destinasyonu tercih etmiş bütün ziyaretçilerin nihai amacıdır. Bu kapsamda ziyaretçileri için aktivite çeşitliliği oluşturabilen destinasyonların uzun dönemde önemli bir rekabet avantajı elde edeceği söylenebilir. Etkinlik turizmi ile ilgili çalışmaları bu kapsamda ele almak ve bu kapsamda çeşitli organizasyonlar planlamak destinasyonlara önemli katkılar sağlayacaktır.

Tassiopoulos, (2005) etkinlik turizmini "destinasyonlarda turistik çekicilikler oluşturmak için bir dizi etkinliğin belli kurallar dahilinde planlanması, geliştirilmesi, düzenlenmesi ve pazarlanması" şeklinde tanımlamaktadır. Etkinlik turizmi gerçekleştirildiği bölgenin yerel halkının ve ziyaretçilerinin katılımını amaçlayan, içerisinde eğlence, kültürel etkileşim, paylaşım, kutlama, gelenek göreneklere yaşama gibi unsurları içeren, turistik talebi doğrudan ve dolaylı olarak etkilemeyi amaçlayan bir alternatif turizm türüdür. Etkinlik turizminin odak noktasını geleneksel ve tarihi yönü ön planda olan sosyo-kültürel olaylar oluşturmaktadır. Etkinliklerin bir turistik çekicilik unsuruna dönüşebilmesi potansiyel ziyaretçiler açısından benzersiz bir değer sunmasına bağlıdır. Ziyaretçiler belirli bir destinasyondaki etkinliklere katılarak günlük hayatından deneyimleme şansı bulamayacağı aktivitelere dahil olabilecektir. Dolayısıyla etkinlik turizminin düzenlendiği bölgeye göre özgün bir niteliğe sahip olacak şekilde tasarlanması gerekir. Etkinliklerin destinasyonlar için bir çekicilik unsuruna dönüşmesinde etkinliğin belirli bir dönemde tekrarlanması ve devamlılık göstermesi önemlidir. Gelenekselleşmeye başlayan etkinliklerin destinasyon ismi ile bütünleşmesi ve destinasyon imajına katkı sağlaması mümkün olmaktadır.

Popüler etkinliklere sahip olan destinasyonlar, rakipleri ile arasındaki rekabette farklılık yaratarak rekabet üstü avantajlar elde etmektedir (Özdemir 2014: 44). Getz (1997: 53) etkinliklerin turistik destinasyonlar açısından yerine getirdiği işlevleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Destinasyon pazarlama işlevi; yatırımcıları ve turistleri destinasyona çekmek.

- Turizm çekiciliği işlevi; talebi farklı bölgelere ve zamanlara çekmek, ziyaretçi sürelerini ve kalış sürelerini arttırmak.
- İmaj yaratma işlevi; destinasyon ve diğer çekicilikler için olumlu imaj yaratma ve imajı güçlendirmek, olumsuz imajı yok etmek.
- Destekleyici işlevi; alt yapıyı geliştirmek, destinasyonun yenilenmesini desteklemek destinasyondaki ticaretin gelişimine yardımcı olmak.
- Teşvik edici işlev; destinasyona ilk ya da tekrar ziyaretleri özendirme.

Etkinlik turizmi kendi başına bir alternatif turizm türü olmakla birlikte, bütün turizm türleri için bütünleyici özellikler sergileyen bir turizm türüdür. Örneklendirmek gerekirse, kitle turizmine yoğunlaşmış bir turizm destinasyonunda da kırsal turizm çekiciliklerine sahip bir destinasyonda da etkinlik turizminin uygulanması mümkündür. Etkinlik turizmi destinasyondaki temel turizm türüne katma değer kazandıran, ziyaretçiler için turistik deneyimi zenginleştiren bir turizm türüdür. Etkinlik turizmine katılan ziyaretçilerin temel motivasyonu sosyalleşmek ve etkinlik turizmi vasıtasıyla kültürlerarası etkileşim sağlamaktır. Getz ve Cheyne (1996: 154) etkinlik turizmine katılım sağlayan turistlerin katılım sebeplerini, eşsiz bir deneyim elde etmek, farklı insanlarla tanışmak ve sosyalleşmek, yeni bilgiler öğrenmek ve keşfetme isteği, farklı sosyal etkinlikler ile seyahat tecrübesini birleştirmek olmak üzere dört temel başlıkta gruplandırmıştır. Benzer şekilde Kim ve Uysal (2003), etkinlik ve festivallerin destinasyonlar için önemli bir çekicilik unsuru olduğunu ve ziyaretçilerin benzersiz deneyimler yaşamasına olanak sağladığını belirtmektedir.

Etkinlik turizmini destinasyonlar için cazip hale getiren bir diğer unsur, etkinliklerin turizm gelirlerini arttırıcı etkisidir. Etkinlik turizmi, destinasyona ziyaretçi çekmekle birlikte, var olan ziyaretçilerin destinasyondaki kalış süresini uzatmakta ve ziyaretçilerin daha fazla harcamada bulunmasını teşvik etmektedir (Can, 2015). Bununla birlikte, etkinlikler turizm gelirlerinin yerel halka daha eşit dağılmasına da olanak yaratabilmektedir. Etkinlikler yöredeki ekonomik canlanmaya bağlı olarak istihdam üzerinde de olumlu etkiler meydana getirmektedir (Özgürel vd., 2019).

Sanat, kültür, spor, inanç, kutlama, gastronomi ve eğlence temalı etkinlikler, birçok ziyaretçinin turistik faaliyetlere katılımında temel motivasyon unsuru olmakla birlikte, bazı ziyaretçiler içinse sadece destinasyonda daha iyi zaman geçirmesini destekleyen bir unsurdur. İki açıdan da ele aldığımızda etkinlik turizminin ihmal edilmemesi gereken bir alternatif turizm türü olduğu ortadadır. Ayrıca etkinlik turizmi faaliyetleri esnasında gerçekleşecek olan bilgi paylaşımları destinasyonun organik imajının şekillenmesine katkı sağlayacaktır. Organik imaj arkadaş ve akraba tavsiyesi, kullanıcı deneyimlerinin anlatılması gibi durumlar vasıtasıyla tesadüfi bir şekilde oluşan destinasyon imajını ifade etmektedir (Genç, 2021: 71) . Öyle ki, organik bilgi kaynakları vasıtasıyla elde edilen bilgiler potansiyel turistler için daha güvenilirdir (Shani vd. 2010: 117).

Ordu Vosvos Şenliği'ni büyüklükleri açısından etkinlik sınıflandırmaları içerisinde hallmark etkinlikler (düzenlendiği bölgenin adıyla anılan etkinlikler) kapsamında değerlendirebiliriz. Ritchie (1984) hallmark etkinlikleri, "sınırlı süre içerisinde gerçekleştirilen, bir defalık ya da tekrarlanan, büyük ölçekli, geliştirilme nedeni turizm destinasyonunun farkındalığını ve karlılığını arttırmak olan

etkinlikler" olarak tanımlamıştır. Hallmark etkinlikler destinasyonlar için rekabet avantajı yaratan, destinasyon ziyaretçilerinin turistik üründen tatmin düzeyini arttıran etkinliklerdir. İçeriğine göre etkinlik turizmi türlerine baktığımızda bu konudaki en kapsamlı sınıflandırmanın Getz (1997) tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu sınıflandırma aşağıdaki Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. İçeriğine Göre Etkinlik Turizmi Türleri

Etkinlik Sınıfı	Etkinlik Örnekleri
Kültürel Kutlamalar	Festivaller, karnavallar, anma törenleri, dini etkinlikler
Politik ve Resmi Etkinlikler	Zirveler, resmi törenler, politik etkinlikler, VIP ziyaretleri
Sanat ve Eğlence	Konserler, ödül törenleri, sanat sergileri
İş ve Ticaret	Toplantılar, anlaşmalar, ticari gösteriler, fuarlar ve pazarlar, tanıtım etkinlikleri
Eğitim ve Bilim	Kongreler, konferanslar, seminerler
Spor Yarışmaları	Amatör-profesyonel, katılımcı-izleyici
Eğlence	Eğlence amaçlı oyunlar ve spor gösterileri
Özel Etkinlikler	Düğünler, partiler, özel eğlenceler

Kaynak: Getz, 1997: 7

Bu araştırma kapsamında ele alınmış olan Ordu Vosvos Şenliği kültürel kutlamalar sınıflandırması içerisindeki festivaller, karnavallar kapsamında değerlendirilebilir. Festivaller tüm dünyada önemli bir turistik çekicilik olarak ziyaretçileri kendisine çekmektedir. Özellikle gelenekselleşmiş ve bilinirliği yüksek festivaller gerçekleştirdiği bölgenin destinasyon imajına önemli katkılar sağlamaktadır (Manthiou, 2014:265). İstanbul Film Festivali, Antalya Altın Portakal Film Festivali, Alacatı Ot Festivali, Adana Altın Koza Film Festivali, Uluslararası Portakal Çiçeği Karnavalı, Bayındır Çiçek Festivali, Türkiye'de bilinirliği en yüksek festivaller arasındadır ve akla düzenledikleri şehirleri getirmektedir. Ordu Vosvos Şenliği henüz bu etkinlikler kadar bilinirliğe sahip olmamakla birlikte, gelecekte doğru organizasyonlarla ve pazarlama çalışmalarıyla istenilen bilinirliğe sahip olma potansiyeline sahiptir.

II. Dünya Savaşı'nın sembollerinden birisi olan Vosvos daha sonra Çiçek Çocukları ismi ile adlandırılan grupla özdeşleşmiş ve özgürlüğün, barışın simgesi olarak ikonik bir araç haline gelmiştir. Vosvos'un birleştirici gücü ve sosyo-kültürel etkilerinden ilham alan ve bir Vosvos sevdalısı olan Enis Ayar ve arkadaşları tarafından ilk kez 1995 yılında Vosvos şenliği hayata geçirilmiştir. Bu araştırmaya konu olan 16. Vosvos şenliği ise 09.07.2022 ile 17.07.2022 tarihleri arasında düzenlenmiştir. Geleneksel bir hale gelen Vosvos şenliği bazı yıllarda sponsorluk sıkıntısı, yerel yönetimlerin isteksizliği, toplumsal olaylar vb. durumlardan dolayı düzenlenmemiştir. Vosvos şenliği bir hafta sürmektedir. İlk üç gün deniz kenarında (Ünye-Çınarsuyu) devam eden şenliğin dördüncü günü yola çıkılarak son üç günü yaylada geçirilmek üzere hareket edilmektedir. Bu bağlamda, Vosvos şenliği hem denizi hem doğayı sevenler için büyük bir fırsat sunmaktadır. Diğer yandan, Vosvos şenliği

kapsamında deniz kenarından yüksek rakımlara çıkılmasıyla dört mevsimin görülmesi bir ayrıcalık olarak düşünülebilir. Vosvos şenliğinde, film gösterimi, yumurta taşıma, halat çekme, yoğurt yeme, çuval yarışı, voleybol maçı, plaj futbolu, masa tenisi, doğa yürüyüşü, fotoğraf çekimi ve konser gibi etkinliklere yer verilmektedir.

Bu çalışmada daha çok etkinlik organizasyon süreci üzerinde durulmuştur. Etkinliklerin düzenlenmesi büyük bir çaba gerektirmektedir ve başarılı bir etkinliğin ortaya çıkabilmesi için etkinlik katılımcılarının ve destinasyon yönetiminin beklentilerine uygun bir organizasyonun gerçekleşmesi gerekir. Planlı ve doğru şekilde organize edilmiş etkinliklerin, destinasyon için etkinliklerin sağlayacağı faydaları en üst düzeye çıkaracağını vurgulamak gerekir. Etkinlik planlama ve yönetiminde dikkat edilmesi gereken en önemli konu hedeflerin net şekilde ortaya konulmasıdır. Etkinlik planı finansal planlama, operasyonel planlama ve pazarlama planı olmak üzere üç alt konu başlığında gerçekleştirilmelidir. Finansal planlama, bütçe, gelir-gider, sponsorluk, yatırım maliyeti gibi konuları içermektedir. Etkinlik maliyet kalemleri, davetiyeler, konaklama, yiyecek- içecek, çevresel düzenleme, dekor, müzik, sahne, ışıklandırma, sigorta giderleri, güvenlik, çalışanlara ödenen ücretler, iletişim giderleri gibi harcamaları kapsar (Can, 2015: 12). Sponsorluklar, etkinliklerin sağlayacağı bilinirlikten yararlanmak isteyen ticari kuruluşların etkinliğe verdiği çeşitli destekleri ifade etmektedir ve destekler etkinliğin bütçesini önemli derecede olumlu etkileyebilmektedir. Operasyonel planlama kısmında ise etkinlik içeriğindeki faaliyetlerin neler olacağı, ne kadar süreceği, nerede gerçekleşeceği gibi konular netleştirilmelidir. Aynı zamanda etkinlik içerisindeki görev dağılımlarının da detaylı bir şekilde operasyonel planlama gerçekleştirilmesi gerekir. Pazarlama planlamasında ise etkinliğin hedef kitesinin kim olacağı, etkinliğin nasıl duyurulacağı, etkinlikle ilgili hangi bilgilerin paylaşılacağı, slogan belirlenmesi gibi birçok konuda çalışmalar yapılması gerekmektedir. Etkinlik sonrasında ise, etkinliğin başarısını değerlendirmeye yönelik bir çalışma yapılması gerekir. Özellikle her yıl tekrarlanan etkinliklerin, sürekli olarak iyileştirilmesi, bu değerlendirme sürecinde elde edilen çıktılara bağlıdır. Bu çalışmada Ordu Vosvos Şenliği organizasyonunda görev alan yetkililerden elde edilen veriler kullanılarak, etkinlik organizasyon sürecine yönelik çeşitli çıkarımlarda bulunmak amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada Ordu ilinde gerçekleştirilen Vosvos şenliği etkinlik turizmi kapsamında ele alınmış ve bu etkinliğin organizasyon süreci ve Ordu ilindeki turizm faaliyetlerine katkısı araştırılmıştır. Araştırma kapsamında Vosvos Şenliği ile ilgili organizasyon sürecinde aktif rol almış katılımcılardan organizasyon süreci ve şenliğin Ordu iline katkıları ile ilgili çeşitli bulgular elde edilmiştir. Elde edilen bulguların Vosvos Şenliği organizasyonunun gelecekte daha etkili gerçekleştirilmesini ve etkinliğin Ordu iline katkılarını en üst düzeye çıkarılmasını destekleyeceği düşünülmektedir. Ayrıca çalışmada Ordu'daki etkinlik turizmi kapsamında değerlendirilebilecek diğer etkinlikleri tespit ederek Ordu ilinin etkinlik turizmi ile ilgili potansiyelini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Elde edilen bulgular aracılığıyla araştırma kapsamında Ordu Vosvos Şenliği ve Ordu ilindeki etkinlik turizmi ile ilgili aşağıdaki araştırma problemlerinin çözümleneceği düşünülmektedir.

- Şenliğin Ordu ili turizmine katkısı ne düzeydedir?
- Şenliğin etkili şekilde tanıtımı nasıl yapılabilir?
- Şenliğin organizasyon sürecinde karşılaşılan sorunlar nelerdir?
- Şenliğin yerel halka ve destinasyona katkıları nasıl arttırılabilir?
- Yerel halkın şenlikle ilgili ziyaretçilere yaklaşımı nasıldır?
- Şenliğin kalkınma ve ekonomik gelir açısından etkileri nelerdir?
- Ordu ilinde etkinlik turizmi kapsamında ön plana çıkabilecek başka etkinlikler var mıdır?

Araştırmada nitel araştırma yönteminin olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırma Ordu Vosvos Şenliği özelinde gerçekleştirildiği için, araştırma evrenini bu organizasyonda görev almış ve bu organizasyon sürecine katkı sağlamış kişiler oluşturmaktadır. Araştırma evreni içerisinde zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen, derinlemesine bilgi edinilmesine olanak verecek kişiler, amaçlı örneklem seçimi yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat kullanılmıştır. Mülakat tekniğinin kullanılmasındaki amaç ise, ulaşılmak istenen verilerin belli kategorize edilmiş ölçekli sorularla ulaşamamanın güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Araştırma amacına yönelik olarak düzenlenmiş mülakat formu yardımıyla, Ordu Vosvos Şenliği organizasyonunda görev alan kişilerden ve bu şenlik ile ilgili bilgi sahibi yerel yönetim çalışanlarından görüşme yöntemiyle veri toplanmıştır. Bu amaçla toplam 5 katılımcıdan veri toplanmıştır. Elde edilen verilerin tekrarlanmaya başlanması sebebiyle daha fazla katılımcıdan veri toplanmasına gerek görülmemiştir. Oluşturulan mülakat formunda, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için gerekli sorular ve 13 adet açık uçlu soru yer almaktadır. Verilerin toplanabilmesi için gerekli olan etik kurul izin belgesi veri toplama süreci öncesinde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Etik Kurulu 01.06.2022 tarihi ve 89 numaralı kararı ile alınmıştır. Veriler şenliğin düzenlendiği 09.07.2022-17.07.2022 tarih aralığında toplanmıştır. Veri toplama süreci kapsamında organizasyon komitesindeki kişilerden ön randevu alınmıştır. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırma bulguları kısmında öncelikle görüşülen katılımcıların demografik özelliklerini özetleyen tabloya yer verilmiştir. Tablo 2'de görüldüğü gibi katılımcıların tamamı 21 yıldan daha fazla süredir Ordu'da yaşayan kişilerdir. Etkinliğin organizasyonu Ordu Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirildiği için katılımcıların çoğunluğu kamu çalışanlarından oluşmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	Ordu'da Yaşama Süresi
K.A	Erkek	56 üstü	İlköğretim	Emekli	21 yıl ve üzeri
K.B	Kadın	46-55	Lisans	Kamu Çalışanı	21 yıl ve üzeri

K.C	Erkek	26-35	Lisans	Kamu Çalışanı	21 yıl ve üzeri
K.D	Erkek	26-35	Lisans	Kamu Çalışanı	21 yıl ve üzeri
K.E	Erkek	56 üstü	Lisans	Özel Sek. Çalışanı	21 yıl ve üzeri

Katılımcılara ilk olarak, **Ordu Vosvos Şenliği’ni düzenlenme sebebini belirlemeye yönelik** soru yöneltilmiştir. Bu soruya etkinliğin ilk organizasyonuna öncülük eden kişilerden biri olan katılımcı A, etkinliğin tarihi gelişiminden bahsederek, etkinliğin düzenlenme sebebini açıklamıştır. Katılımcının ifadelerini özetlersek 90’lı yıllarda Paris’te toplanan vosvos sahipleri ile ilgili bir haberin, Ordu ilinde Vosvos şenliği düzenleme fikrine ilham olmuştur. İstanbul’daki Vosvos derneğinin, Ordu Belediyesinin ve basının o dönemki destekleri ile 1995 yılında şenliğin ilki 140 araç katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar genel olarak Ordu ilinin doğal güzelliklerini Vosvos kullanıcılarına tanıtmak amacıyla şenliğin düzenlediğini belirtmişlerdir. Ayrıca, Vosvos şenliği sayesinde Ordu ilinin marka imajının Vosvos ile bütünleştiği vurgulanmaktadır.

“Vosvos şenliği dediğimizde bizim aklımıza gelen önce doğa. Doğa ile birlikte barışı kardeşliği yaşatmak. Ordu’da çok güzel doğal güzelliklerimiz var. Denizi ayrı yaylaları ayrı güzel. O güzellikleri il dışında yaşayan vosvosçularımıza tattırmak istedik. Onlara da yaşatmak. Ordu’nun güzelliklerini göstermek amacıyla bu etkinliği organize ettik. Doğadan yola çıkarak Ordu’nun tüm güzelliklerini göstermek istedik.” (Katılımcı B)

Araştırma kapsamında veri elde edilen ikinci soru **Ordu Vosvos Şenliği kapsamında bölgeyi ziyaret eden ziyaretçi sayısının ve şenliğin Ordu ili turizmine sağladığı katkıların belirlenmesine** yöneliktir. Katılımcıların ikisi şenliğe katılan ziyaretçi sayısı ile ilgili bilgi sahibi olmadığını belirtirken, diğer üç katılımcı gözlemledikleri ziyaretçi sayısı ile ilgili bilgi vermiştir. Şenliğe yaklaşık 500 ziyaretçinin katıldığına yönelik bilgi elde edilmiştir. Vosvos Şenliği’nin Ordu ili turizmine sağladığı katkılarla ilgili katılımcıların çeşitli değerlendirmeleri olmuştur. Katılımcı A, şenliğin Ordu ilinin bilinirliğine önemli katkılar sağladığını, fakat bölgede turizm sektörüne yeterince önem verilmediği için Ordu ilinin bu bilinirliği değerlendiremediğini düşünmektedir. Katılımcı C ise, özellikle şenliğe katılan kişilerin Ordu ilinin güzelliklerinden etkilenecek çevresindeki kişilerin de Ordu’ya gelmesini teşvik ettiğini, hatta sosyal medya paylaşımları ile birçok insana Ordu’yu tanıttığını vurgulamıştır. Katılımcılar Ordu ilinin marka imajı içerisinde Vosvos Şenliğinin önemli bir yeri olduğunu düşünmektedir.

“Ordu ili için bir poster hazırlarsanız, görsel hazırlarsanız fındık koyarsınız, teleferik koyarsınız üçüncü olarak aklınıza Vosvos gelir. Bunun dışında yayla koyarsınız Yalı Cami’nin önündeki Şadırvanı koyarsınız. Yani bir görsel çalışması yapsanız Vosvos’u mutlaka koyarsınız. Vosvos Şenliği Ordu ilini yansıtan bir sembol.” (Katılımcı D)

Katılımcılara **“Yörenin ve şenliğin ulusal ve uluslararası bilinirliğini arttırmak için sizce neler yapılabilir?”** sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar genel olarak sosyal medyanın şenliğin tanıtımında önemli olduğunu vurgulamıştır. Katılımcı A şenlikle ilgili yapılan pazarlama çalışmalarının içeriğinden bahsetmiştir. Şenliğin daha fazla ses getirmesini sağlamak için ünlü

müziyenleri davet ettiklerini ve profesyonel grafik tasarımcılarla çalıştıklarını anlatmıştır. Katılımcı C, şenliğe ulusal ve uluslararası önemli firmalardan sponsorluk talebi geldiğini ve bu sponsorlukların şenliğin ve Ordu'nun tanıtımına katkı sağlayabileceğini belirtmiştir. Basında şenliğe daha fazla yer verilmesi gerektiği, Ordu yerel yönetiminin festivale daha fazla katkı vermesi gerektiği, tanıtım çalışmalarının profesyonel olarak yapılması gerektiği katılımcılar tarafından vurgulanan diğer önerilerdir.

"Şenliğin duyurusunun etkili şekilde yapılabilmesi için basın ayağının biraz güçlü olması lazım. Şu anda her şey sosyal medya ve basın ayağında. Sosyal medyada reklamı iyi yaparsan, algıyı iyi oluşturursan katılımı da fazla oluşturursun. Artık algı dünyasında yaşıyoruz." (Katılımcı D)

Araştırma kapsamında cevabı aranan diğer soru **şenliğin organizasyon sürecinde karşılaşılan sorunları** belirlemeyi amaçlamaktadır. Katılımcı A organizasyon sürecinde herhangi bir sorun yaşamadıklarını, fakat belirli dönemlerde yerel yönetimler tarafından yeterince desteklenmediklerini dile getirmiştir. Katılımcıların organizasyonla ilgili aktardığı sıkıntılar arasında, gezilecek yerlerle ilgili izin almada bürokratik engellerle karşılaşılması, organizasyon için yeterli finansal kaynağa sahip olunmaması sayılmıştır. Katılımcı E etkinliğe bir dönem Volkswagen firmasından sponsorluk desteği istediklerini, fakat bu sponsorluk talebinin kabul edilmediğini ifade etmiştir.

Ordu Vosvos şenliğinin Ordu iline olan katkısını arttırabilmeye yönelik önerileri ortaya koyabilmek amacıyla, Katılımcılara **"Festivalin yöreye olan katkısını arttırmak için ne gibi önerilerde bulunabilirsiniz?"** sorusu sorulmuştur. Katılımcı B, şenlik kapsamında ziyarette bulunanların, bölgeden memnun ayrılması için ziyaret ettikleri her noktada misafirperver davranmaya çaba gösterdiklerini vurgulamıştır. Yerel halkın şenliğe daha fazla dahil edilerek, şenliğin sağlayacağı ekonomik katkıların genele yayılması gerektiği katılımcılar tarafından genel olarak vurgulanmıştır. Bir katılımcı ise şenlik kapsamında engellilere yönelik olarak çeşitli düzenlemelerin ve etkinliklerin yapılabileceğini, Vosvos Şenliği'nin engellilere yönelik sosyal çalışmalarla bütünleştirilebileceğini düşünmektedir.

Yerel halkın daha fazla festivale entegre olmasını arzu ediyoruz aslında. Çünkü hem yöresel ürünlerimizin tecrübe edilmesi, hem de bölgenin anlatılması yerel halkın katılımıyla çok daha etkili oluyor. Dolayısıyla burada arzu ettiğimiz iş aslında festivalin şehre de bir ekonomik kazanç getirmesi. Belediyenin olduğu kadar halkımızın da festivale dâhil olmasını her noktada arzu ediyoruz. (Katılımcı C)

Katılımcılardan elde edilen bir diğer bilgi ise **Vosvos Şenliği'nin benzer etkinliklere göre avantajları ve dezavantajlarıdır**. Bazı katılımcılar etkinliğin avantajı olarak Ordu ilinin sahip olduğu çekiciliklerden bahsetmiştir. Yaylaları, sahil şeridi, Kurul Kalesi, bakir doğası, şehre ulaşım olanaklarının güçlü olması Ordu'nun sahip olduğu önemli avantajlardır. Bir katılımcı ise Vosvos Şenliği'nin en önemli avantajı olarak Ordu ilindeki yerel halkın yenilik fikrine açık olması ve şehre

gelen ziyaretçilere hoşgörülü yaklaşması olarak açıklamıştır. Ordu'da düzenlenen şenliğin dezavantajları olarak ise Ordu ilinde etkinliğe sponsor olabilecek kurumların azlığı ve zaman zaman yerel yönetimlerin etkinliğe yeterli desteği vermemesi ön plana çıkmaktadır.

Katılımcılara “**Ordu bir turizm yöresi olarak yeterince tanınmakta mıdır? Ordu’ya yönelik festival turizmi talebini nasıl değerlendiriyorsunuz?**” sorusu sorulmuştur. Katılımcılar genel olarak Ordu ilinin son yıllarda biraz daha bilinirliğinin arttığını, fakat henüz yeterince bilinen bir destinasyon haline gelmediğini belirtmişlerdir. Katılımcı A Ordu iline turistik anlamda bir ilgi olsa da, ziyaretçilerin konaklama sürelerini uzatacak turistik aktivitelerin yeterli olmadığını vurgulamıştır. Bu anlamda şehirdeki turistik aktivitelerin çeşitlendirilmesine yönelik çalışmaların yapılması önemlidir. Katılımcıların tamamı etkinlik turizminin Ordu’ya yönelik turizm talebine olumlu katkı sağladığı yönündeki gözlemlerini aktarmıştır. Katılımcı B etkinlik turizmine yönelik son dönemde önemli çalışmalar yapıldığını ve bu çalışmaların turistik talebi olumlu şekilde etkilediğini belirtmiştir. Katılımcı E ise diğer katılımcılardan farklı olarak Ordu ilindeki turistik talep üzerinde büyük tur operatörlerinin rolüne vurgu yapmış ve kitle turizminden beklentiler bittikten sonra, Ordu gibi alternatif turizm rotalarına daha fazla ilgi gösterilebileceği görüşünü aktarmıştır.

Festival turizmi var evet. Kışın kar festivali çok ilgi gördü. Vosvos festivali de Türkiye de bilinen bir noktada. Ama o kadar güzel doğal güzelliklere sahibiz ki hani bunları insanlara daha farklı sunabiliriz. Tamam festival turizmi var. Güreş festivalinden tutun da şu anda özellikle bu tarihte çok festival var. Yani bunu tamam yapıyoruz ama turizm patlaması yapabilmemiz için Ordu’da daha çok turist çekebilmemiz için daha farklı projelere ihtiyacımız var bence. Festival turizmine yatırım yapıyor, belediye destekte bulunuyor. (Katılımcı B)

Bir sonraki temada katılımcılardan **Festival vb. etkinliklerin düzenlenmesini Ordu’nun yerel kalkınma sürecine katkısı** değerlendirmeleri istenmiştir. 3 katılımcı etkinliklerin Ordu ilinin ekonomik kalkınmasına önemli katkılar sağladığını belirtirken, 2 katılımcı etkinliklerin ilin ekonomik kalkınmasına çok az katkı sağladığını ifade etmiştir. Katılımcı C Festivallerin gerçekleştiği sonra da bölgenin ekonomik kalkınmasına katkı sağladığını, festival sebebiyle gelen kişilerin daha fazla zaman geçirmek için Ordu’yu tekrar ziyaret ettiğini vurgulamıştır.

Şu anda bu kısıtlı. Ancak ileriye dönük daha büyük çaplı organizasyonlar ve festivallerin sayısı arttıkça yerel kalkınmaya katkısından gerçek anlamda bahsedebiliriz. (Katılımcı D)

Katılımcılardan **yerel halkın festivallere olan bakış açısını** değerlendirmeleri istenilmiştir. Katılımcıların tamamından alınan bilgiye göre yerel halk festivale oldukça olumlu bakmakta ve ilgi göstermektedir. Yerel halkın başka illerden festival için gelen ziyaretçilere oldukça misafirperver davrandığı vurgulanmıştır.

Bu zamana kadar biz Vosvos şenliklerinde ilgi gördük. Samsun’un sokaklarında, Ordu’nun sokaklarında ya da Giresun’un sokaklarında gezdiğimiz zaman çocuklar alkışlarla karşılıyor. Yani o vosvosları bir arada konvoy halinde geçerken gördüğünde insanlara bir mutluluk geliyor gerçekten. O insanlar işte bayrak sallayandan tutun da alkışlayanlar, el sallayanlar halkın ilgisi güzel.

Yaylalarda da yerel halk geliyor. Orda yöresel ürünler işte sebzesinden tutun da yumurtaya varana kadar bize hediyeye getiren de oluyor. Obama hoş geldiniz, nerden geldiniz? gibi sorular soruyorlar. O yabancı plakaları gördüğünde mutlu oluyorlar. Eskiden bize yoğurdunu, sütünü getiren orda insanlara ikram eden yerel halkımız olmuştur. Bunları hatırlıyorum. (Katılımcı B)

Mülakat kapsamında cevabı aranan sorulardan bir diğeri **festivalin düzenleneceği bölge olarak özellikle Ordu ilinin seçilmesinin nedenlerinin** neler olduğudur. Cevaplar arasında yerel halkın misafirperverliği ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında Ordu ilinde konaklama ve gezi anlamında şenlik katılımcılarına sunulan imkânlar Ordu ilinin tercih edilmesinde önemlidir. Şenliğin Ordu ile özdeşleşmiş olması, yeni organizasyonlarında Ordu'da devam etmesini sağlamaktadır. Ayrıca şenlik fikrini ortaya atan kişilerin Ordu'lu olması şenliğin burada düzenlenmesinde etkili olmuştur.

Vosvos şenliğinin bu yıl 16.'sı yapılıyor. 16 senedir alışlagelmiş bir kültür var. Eski ekibin, büyüklerin başlatmış olduğu bir organizasyon. Oradan geliyor. Bizim Ordu ile özdeşleşti. (Katılımcı D)

Katılımcılara "**Festivallerin gerçekleştirilmesi ile birlikte yöredeki ürünlere (yöresel gıdalar, yöreye özgü eşyalar) olan talep durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?**" sorusu yöneltilmiştir. Genel olarak katılımcılar festivalin yöredeki ürünlere olan talebi kısmen olumlu etkilediğini belirtmektedir. Fakat bu etkinin çok sınırlı olduğu vurgulanmıştır. Katılımcı B Yason Burnunda ve Ünye'de şenlik ziyaretçilerinin yöresel ürün almadıklarını, fakat Çambaşı yaylasında özellikle yöresel yiyeceklere (fındık, ev yapımı peynirler, doğal ürünler, yumurta, yayla eti) oldukça fazla ilgi gösterdiklerini belirtmiştir.

Ordu ilinde Vosvos şenliği dışında düzenlenen diğer şenlikler katılımcılardan edinilen bilgilerle belirlenmeye çalışılmıştır. Kar festivali, Gürgentepe'de düzenlenen güreş festivali, Mayıs Yedisi Şenlikleri, Ordu Motosiklet Festivali, Ünye Ot ve Doğal Lezzetler Festivali katılımcıların saydıkları festivallerdir. Katılımcı C özellikle kar festivaline oldukça yoğun bir katılım olduğunu belirtmiştir.

Kültür sanat şenliklerimiz oluyor. Bunlarda yine sanatçılarımız konserlerimiz oluyor. Birçok konser verdik. Bunun yanında çokça söyleşilerimiz oldu. Söyleşilere de katılım çok oluyor. Komşu illerimizden ve ilçelerimizden. Bunun yanında yine tiyatro gösterilerimiz oluyor ki Ordu en eski perdesini hiç kapatmayan Karadeniz tiyatrosuna sahip. Bu da çok önemli. Ordu'nun kültürel anlamda da güçlü olduğunu gösteriyor. Bunun yanında kış festivallerimiz oluyor. Yaylalarımız da kış festivallerini başlattık. Bunun yanında yine triatlon yarışmalarımız oluyor. Su sporları festivallerimiz var. Ot festivalimiz oldu Ünye ilçemizde. Birçok sahil ilçemizde Mayıs yedisi şenlikleri oldu.

Katılımcılardan **Ordu ilinde gelecekte düzenlenmesi uygun olabilecek festivaller** ile ilgili fikirlerini belirtmeleri istenilmiştir. Bu verinin toplanmasındaki amaç festival organizasyonu

konusunda deneyim sahibi katılımcıların Ordu ilinin kültürel özelliklerini ön plana çıkarabilecek bir festival fikri ortaya koyabileceği beklentisidir. Katılımcıların bu konuda farklı fikirleri bulunmaktadır. Katılımcı A heykelle ilgili bir festivalin yapılabileceğini belirtmiştir. Katılımcı B ise Ordu'lu ünlü ressamların çok olmasını gerekçe göstererek bir resim festivali yapılabileceğini belirtmiştir. Katılımcı C su sporları ile ilgili etkinliklerin ön plana çıkartılması gerektiğini ve bu kapsamda bir etkinlik düzenlenebileceğini belirtmiştir. Katılımcı D ise etkinlik önerisinde bulunmamış, fakat su sporları merkezinin bulunduğu alanın genişliğinden bahsetmiş ve bu alanın etkinliklerde kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Katılımcı E, yaylalarda gençlere yönelik rock festivallerinin düzenlenebileceği yönünde görüşünü belirtmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Destinasyonlar, etkinlik turizminden bekledikleri faydayı elde edebilmek için birçok unsuru dikkate almak zorundadır. Bu unsurları dikkate alarak yapacakları planlama beklenen faydanın elde edilmesine imkân sağlayacaktır. Ayrıca etkinlik sonrası yapılacak değerlendirme amaçların ne ölçüde gerçekleştiğini görebilme yanında süreç içinde aksaklıkları görebilme ve bir sonraki etkinlik ve çalışmalarda gerekli düzenlemeleri yapabilme imkânı sağlayacaktır (Can, 2015: 12). Bu kapsamda şenliklerin organizasyon süreci ile ilgili detaylı bilgileri edinmek ve şenliklerin düzenlendiği bölgeye katkısı belirlemek gerekmektedir. Bu araştırmada Ordu ilinde düzenlenen Ordu Vosvos Şenliğinin organizasyon süreci incelenmiş ve şenliğin Ordu ili kalkınmasına etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Katılımcılardan elde edilen verilerden, Vosvos Şenliği'nin ilk olarak Ordu ilinde yaşayan ve Vosvos sevdalısı olan kişiler tarafından düzenlendiği anlaşılmaktadır. Bu organizasyon Ordu ilinin doğal güzelliklerini şenlik ziyaretçilerinin görmesi motivasyonu ile gerçekleştirilmiştir. 16.'sı 2022 yılında düzenlenen organizasyonun Ordu iliyle bütünleştiği katılımcıların anlatımlarından net şekilde anlaşılmaktadır. Şenliğin ziyaretçi sayısı ile ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse, katılımcı sayısının çok fazla olmadığı, daha çok yerli ziyaretçilerden oluştuğu görülmektedir. Bu bulgu Kızırmak (2006)'ın çalışmasında Türkiye'de düzenlenen yerel etkinliklerin daha çok iç turizme yönelik olduğu bulgusu ile örtüşmektedir. Bu kapsamda Ordu Vosvos Şenliğinin de daha çok iç turizme yönelik bir etkinlik olduğu söylenebilir. Şenliğin bölgeye ziyaretçi çekmekten daha çok Ordu ilinin imajına katkı sağladığı görülmektedir. Bu bulgunun literatürdeki benzer çalışmaların (Genç, 2021; Çoban ve Süer, 2018; İlban ve Kömür, 2019; Erdem vd., 2018) sonuçları ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Ayrıca, şenliğe katılım sağlayan kişilerin Ordu'nun turistik çekiciliklerini çevrelere anlatarak Ordu destinasyonunun bilinirliğine ve ziyaretçi sayısının artmasına dolaylı olarak katkı sağladığı söylenebilir. Şenliğin pazarlanması ile ilgili olarak gerçekleştirilen faaliyetler arasında ünlü müzisyenlere şenlik kapsamında konser verildiği ve profesyonel grafik tasarımcılarından afiş ve broşürlerin hazırlanmasında destek sağlandığı belirlenmiştir. Vosvos Şenliğinin tanıtımı ile ilgili organizasyonda görev alan kişilerin önemli çabalar sergilediği görülmektedir. Etkinliğin pazarlanmasına yönelik katılımcıların sosyal medyanın daha etkin kullanılması, yerel yönetimlerin tanıtım faaliyetlerine daha çok destek vermesi, sponsorluk desteklerinin değerlendirilmesi gibi önerileri olmuştur.

Şenliklerin organizasyon sürecinde karşılaşılan problemlerin net olarak belirlenmesi gelecekteki organizasyonların daha sorunsuz gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır. Sorunlara çözüm oluşturulabilmesi için öncelikle sorunların doğru tespit edilmesi gerekmektedir. Vosvos şenliği organizasyonunda karşılaşılan en önemli sorun bazı dönemlerde yerel yönetimler tarafından organizasyona yeterli destek verilmemesidir. Yerel yönetimlerden sağlanan desteğin sürekliliğinin sağlanması, şenliğin başarısı ve devamlılığı açısından kritik önem taşımaktadır. Bunun yanında yeterli finansman kaynağının elde edilememesi, gezi güzergahı üzerindeki ziyaret edilecek noktalarla ilgili izin almada karşılaşılan bürokratik zorluklar şenlik organizasyonunda karşılaşılan diğer problemlerdir. Yine yerel yönetimlerin sağlayacağı katkılarla bu sorunların da kolay şekilde çözülebileceği söylenebilir.

Katılımcılardan elde edilen verilerle şenliğin bölgeye olan katkılarının nasıl artırılacağı konusunda çıkarımda bulunulmaya çalışılmıştır. Yerel halkın şenliğe daha fazla dahil edilerek, şenliğin sağlayacağı ekonomik katkılarının genele yayılması gerektiği genel olarak vurgulanan bir konudur. Bununla birlikte bir katılımcının engellilere yönelik olarak çeşitli düzenlemelerin ve etkinliklerin yapılacağı ve Vosvos Şenliği'nin engellilere yönelik sosyal çalışmalarla bütünleştirilebileceği düşüncesi dikkate almaya değer bir görüş olarak dikkat çekmektedir. Avrupa pazarını hedef kitle olarak belirleyen birçok turistik destinasyon için erişilebilir turizme yönelik çalışmalar rekabetçi olabilmek adına önemlidir ve düzenlenen etkinliklerde de erişilebilirlik konusuna odaklanmak bu açıdan önemli bir farkındalık yaratabilecektir.

Vosvos şenliğinin diğer etkinliklere kıyasla sahip olduğu çeşitli avantajlar bulunmaktadır. Bu avantajlardan en önemlisi düzenlendiği Ordu ilinin sahip olduğu doğal çekicilikler ve yerel halkın misafirperver yaklaşımıdır. Bunlar etkinliğin başarısına katkı sağlayacak özgün nitelikteki özelliklerdir. Bunun yanında Ordu ilinde şenliğe sponsor olabilecek işletmelerin azlığı ve yerel yönetimlerin katkısının bazı dönemlerde yeterli olmaması olumsuz unsurlar olarak ön plana çıkmıştır. Birçok turistik bölge için şenliklerin düzenlenmesindeki en temel motivasyon bölgenin kalkınmasına sağlayacağı katkılardır. Şenliğin Ordu ilinin kalkınmasına olumlu etki yarattığı fakat bu etkinin henüz yetersiz düzeyde olduğu katılımcılardan elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır. Yerel halkın şenlik içerisindeki rolünü arttıracak düzenlemelerin yapılması şenliğin kalkınmaya olan etkisini güçlendirecektir. Yerel halkın gelen ziyaretçilere misafirperver davranışları, yerel halkın turizm faaliyetleri içerisinde aktif yer alabileceği görüşünü güçlendiren bir bulgudur. Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre çıkarımda bulunabileceğimiz bir diğer unsur Vosvos Şenliği ile Ordu ilinin bütünleşmiş imajlarıdır. Ordu ilinde organizasyonun devam etmesinin en temel sebepleri arasında yerel halkın misafirperverliği, ilde konaklama ve gezi anlamında şenlik katılımcılarına sunulan imkânlar gösterilebilir. Şenliğin yöresel ürünlere talebi nasıl etkilediği sorusu çalışmadan cevabı aranan bir diğer konudur. Elde edilen verilere göre şenlik ziyaretçilerinin yöresel ürünlere sınırlı bir ilgi gösterdiği ve genellikle gıda ürünlerini satın aldıklarını göstermektedir.

En son olarak katılımcılardan Ordu'da düzenlenen diğer şenliklerle ilgili bilgi elde edilmiştir. Kar festivali, Gürgentepe'de düzenlenen güreş festivali, Mayıs Yedisi Şenlikleri, Ordu Motosiklet Festivali, Ünye Ot ve Doğal Lezzetler Festivali Ordu'da düzenlenen diğer etkinliklerdir. Özgün değer taşıyan bu etkinlikler turistik anlamda Ordu'nun ismini duyurmasına ve turistik deneyim anlamında çeşitlilik yaratılmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle bu festivallerin organizasyon süreçlerinin profesyonel şekilde gerçekleştirmesi, Ordu ilinin etkinlik turizmi potansiyelinin artırılması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca katılımcıların önerdiği heykel, resim ve su sporları ile ilgili şenliklerin bölgede düzenlenmesi bu anlamda bölgedeki turizm sektörü gelişimini destekleyecektir. Ordu ilinin kültürü, coğrafi özellikleri, yerel halkının misafirperverliği gelecekte başarılı şekilde Vosvos Şenliğinin ve diğer farklı etkinliklerin düzenlenmesine imkân yaratacaktır. Doğru bir organizasyon süreci ile bu etkinliklerden en verimli sonuçların elde edilmesi ve Ordu ilinin kalkınmasına katkı sağlanması mümkün olacaktır.

Araştırmanın bulgularından yola çıkarak etkinlik turizmi açısından Ordu ilinin önemli bir potansiyel taşıdığını söylemek mümkündür. Vosvos şenliği ile bütünleşen bir imaja sahip olan Ordu ilinde bu etkinliğin katkılarını arttırmak amacıyla organizasyon sürecini yerel halkın katılımını ve desteğini arttıracak şekilde gözden geçirmek faydalı olacaktır. Bunun yanında Ordu ilinin etkinlik turizmi açısından sahip olduğu doğal çekiciliklerin çeşitliliği, yerel halkın misafirperver yaklaşımı ve yerel yönetimlerin desteği gibi unsurlar gelecekte yörenin kimliği ile bütünleşen yeni etkinliklerin ortaya çıkmasını teşvik etmektedir. Etkinlik turizminin destinasyon imajına sunduğu katkılar literatürdeki birçok araştırmada vurgulanmaktadır (İlban ve Kömür, 2019; Erdem vd., 2018). Ordu ili ve il içerisindeki belirli yörelerin destinasyon imajının güçlendirilmesi açısından etkinlik turizminin önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %30, 3. Yazar: %20 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Etkinlik Turizmi Kapsamında Ordu Vosvos Şenliği Organizasyon Sürecinin Değerlendirilmesi” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Ambrosio, V., Leila, M., ve Teresa, F. (2011). Events And Destination Management – Car Launch In Lisbon. *International Journal of Management Cases*, 13(4), 331–337.
- Backman, K. F., Backman, S. J., Uysal, M., ve Sunshine, K. M. (1995). Event Tourism: An Examination Of Motivations And Activities. *Festival Management and Event Tourism*, 3(1), 15-24.
- Can, E. (2015). Boş Zaman, Rekreasyon Ve Etkinlik Turizmi İlişkisi, *İstanbul Journal of Social Sciences*, 10, 1-17.

- Çoban, M., ve Süer, S. (2018). Destinasyon Markalaşmasında Festival Turizminin Rolü: Alaçatı Ot Festivali Üzerine Bir Çalışma, *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 1, 58-67. DOI: 10.30625/ijctr.424439
- Dalgın, T. (2021). *Etkinlik Turizmi Kapsamında Türkiye'deki Festivaller, Turizmde Güncel Yaklaşımlar* (Edt. Cemil Gündüz). Eğitim Yayınevi, İstanbul.
- Erdem, Ö., Mızrak, M., ve Ataroğlu, C. (2018). Festivallerin Bölge Turizmine Katkıları ve Sürdürülebilirliği: Uluslararası Mengen Aşçılık ve Turizm Festivali Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(1), 228-245, DOI: 10.21325/jotags.2018.184
- Genç, K. (2021). Organik İmaj Çerçevesinde Etkinlik Turizmi: Malazgirt Zaferi Yıl Dönümü Kutlamaları, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 69-78. DOI: 10.46790/erzisosbil.857263
- Getz, D., ve Cheyne, J. (1996). *Special Event Motivations and Behaviour, in Essays of Experience-A Tourist Affair*. (C. Ryan, Dü.) Cassell. London.
- Getz, D. (1997). *Event Management and Event Tourism (1st ed.)*. New York: Cognizant Communication Corporation.
- Giritlioğlu, İ., Olcay, A., ve Özekici, Y. K. (2015). Bir Turizm Çeşitliliği Olarak Festival Etkinliklerinin Sınıflandırılması: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13, 306-323.
- İlban, M. O. ve Kömür, T. (2019). Destinasyon Markalaşmasında Festival Turizminin Rolü: Ayvalık Uluslararası Zeytin Hasat Günleri Örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16 (2), 274-295. DOI: 10.24010/soid.553070
- Jackson, L.A. (2008). Residents' Perceptions Of The Impacts Of Special Event Tourism, *Journal of Place Management and Development*, 1 (3), 240-255. DOI: 10.1108/17538330810911244
- Kızılırmak, İ. (2006). Türkiye'de Düzenlenen Yerel Etkinliklerin Turistik Çekicilik Olarak Kullanılmasına Yönelik Bir İnceleme, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (15), 181-196.
- Kim, K. ve Uysal, M. (2003). Perceived Socio-Economic Impacts of Festivals and Events Among Organizers, *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 10(3/4), 159-171. DOI: 10.1300/J150v10n03_10
- Kozorog, M. (2011). Festival Tourism and Production of Locality in a Small Slovenian Town, *Journal of Tourism and Cultural Change*, 9(4), 298-319. DOI: 10.1080/14766825.2011.617453
- Manthiou, A., Kang, J., ve Schrier, T. (2014). A Visitor-Based Brand Equity Perspective: The Case of a Public Festival, *Tourism Review*, 69(4), 264-283. DOI: [10.1108/TR-04-2014-0016](https://doi.org/10.1108/TR-04-2014-0016)

- Özdemir, G. (2014). *Destinasyon Yönetimi ve Pazarlanması*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Özgürel, G., Alan, R., ve Bingöl, Z. (2019). Yerel Kalkınmada Bir Araç Olarak Festivaller: Munzur Kültür ve Doğa Festivali, *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5(2), 113–121.
- Ritchie, J. R. (1984). Assessing the Impacts of Hallmark Events: Conceptual and Research Issues. *Journal of Travel Research*, 23(1), 2-11. DOI: 10.1177/004728758402300101
- Shani, A., Chen, P., Wang, Y., ve Hua, N. (2010). Testing the Impact of a Promotional Video Destination Image Change: Application of China as a Tourism Destination. *International Journal of Tourism Research*, 12(2), 116-133. DOI: 10.1002/jtr.738
- Tayfun, A., ve Arslan, E. (2013). Festival Turizmi Kapsamında Yerli Turistlerin Ankara Alışveriş Festivali'nden Memnuniyetleri Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 192-206.
- Tassiopoulos, D. (2005). *Event Management: A Professional and Developmental Approach* (2nd Editon), South Africa: Juta Academic.
- Yolal, M. (2017). Türkiye'nin Etkinlik Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi, *Çatalhöyük Uluslararası Turizm Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 35-51.

Extended Abstract

Event tourism is a type of tourism that is emphasized by destination administrations because it strengthens the image of the region and supports local development. It is seen that destinations try to highlight events such as festivals and fairs that have existed since the past within the scope of event tourism. Although event tourism is an alternative type of tourism in itself, it is a type of tourism that complements all types of tourism. For example, it is possible to apply event tourism in a tourism destination focused on mass tourism or in a destination with rural tourism attraction. Event tourism is a type of tourism that adds value to the main type of tourism in the destination and enriches the touristic experience for visitors. The main motivation of visitors participating in event tourism is to socialize and provide intercultural interaction through event tourism.

This research has a unique value in the literature because it deals with the Vosvos Festival held in Ordu and the organization process. In this research, Vosvos festival held in Ordu province was handled within the scope of event tourism and the process of organizing this event, its target audience, and its contribution to Ordu province tourism activities were investigated. Within the scope of the research, it is aimed to support the organization of the Vosvos Festival by evaluating the data obtained about the organization. It is thought that the data to be obtained regarding the organization process of the Vosvos Festival will contribute to a more effective management of the organization process of the festival. It is thought that the research findings will also provide a framework for the ideal functioning of the organization process of the festivals in our country.

Phenomenological design, one of the qualitative research methods, was used in the research. Since the research was conducted specifically for the Ordu Vosvos Festival, the universe of the research consists of people who took part in this organization and contributed to this organization process. People who are thought to have rich

information in the research universe and who will provide in-depth information were determined by purposive sampling method. Semi-structured interview was used as a data collection tool in the research.

From the data obtained from the participants, it is understood that the Vosvos Festival was first organized by people living in Ordu and in love with Vosvos. This organization was carried out with the motivation of seeing the natural beauties of Ordu for the festival visitors. It is seen that Ordu Vosvos Festival is mostly an event for domestic tourism. The festival contributes to the image of Ordu province rather than attracting visitors to the region. It is understood from the research findings that the people involved in the organization related to the promotion of the Vosvos Festival have made significant efforts. In order to market the event, suggestions were received from the participants such as using social media more effectively, giving more support to the promotional activities of local governments, and evaluating sponsorship supports. The most important problem encountered in the organization of the Vosvos Festival is the lack of sufficient support for the organization by the local administrations in some periods. In addition, the lack of sufficient financial resources, bureaucratic difficulties in obtaining permission for the points to be visited on the tour route are other problems encountered in the festival organization. It can be said that these problems can be easily solved with the contributions of local governments. It is understood from the findings obtained from the participants that the festival has a positive effect on the development of Ordu province, but this effect is still insufficient. Making arrangements that will increase the role of the local people in the festival will strengthen the impact of the festival on development. The hospitality of the local people to the visitors is a finding that strengthens the view that the local people can take an active role in tourism activities.

Geliş Tarihi / Received Date

25.04.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date

24.08.2023

Reklam Afişlerinde Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu: Almanya Entegrasyon Vakfı Örneği

Social Integration Of Migrants In Advertising Posters: Example Of German Integration Foundation

Ümran GEZGİN¹

Öz

Bu çalışma halkla ilişkiler faaliyetlerinde reklam afişlerinin sosyal entegrasyon bağlamında göçmenleri Almanca öğrenmeye ve sosyal hayata katılmaya teşvik rolünü ele almaktadır. Günümüzde milyonlarca insan savaş, şiddet, açlık veya doğal afetlerden kaçtığı gibi milyonlarcası da emek göçü, eğitim göçü, yatırım göçü vs. yaparak doğduğu topraklardan çok uzaklarda yaşamına devam etmektedir. Bu insanların göç rotalarına bakıldığında günümüz göç eylemlerinin bir anlamda küresel eşitsizliğin de bir göstergesi olduğu görülmektedir. Küresel göçmenlerin sayıca artışıyla ortaya çıkan kavramlardan biri olan sosyal entegrasyon; göç eden bireylerin geldikleri ülkenin toplumuyla uyum içinde bütünlük sağlamasıdır. Gelişmiş ülkelerde sosyal entegrasyon sürecinde bireyler kendi başlarına bırakılmazlar. Göç alan ülkelerin kamu kurumları, sivil kuruluşları ve yerli halk göç edenlerin sosyal entegrasyon sürecinde onlara yardım eder. Almanya 1960'lı yıllardan beri çoğunluğu Türklerden oluşan milyonlarca göçmenin en çok tercih ettiği ülkelerin başında gelmektedir. Ülkede göçmenlerin sosyal entegrasyonundan sorumlu kamu kurumunun dışında yarı resmi kurumlar ve sivil toplum kuruluşları konuyla ilgili iletişim faaliyetleri yürütmektedir. Bu çalışmada, göçmenleri sosyal entegrasyona teşvik eden Alman Entegrasyon Vakfı'nın (Deutschlandstiftung Entegrasyonu) (DSI) halkla ilişkiler faaliyetlerinden Almanca öğrenmenin kilit rolünü vurgulayan yirmi yedi reklam afişinden üçü örnek olarak seçildi. Bu üç reklam afişi Roland Barthes'in göstergebilim yaklaşımıyla analiz edildi. İncelenen reklam afişlerinde göçmenlerin Almanca öğrenmesi "başarı" ve "şöhret" mitiyle sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halkla ilişkiler, reklam, reklam afişi, sosyal entegrasyon, göstergebilimsel analiz, Almanya, Almanya Entegrasyon Vakfı

¹Doktora öğrencisi, Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım ABD, Ankara / TÜRKİYE , E-mail: umranzeynep@gmail.com, ORCID ID: 0000 0002-6253-7933

Abstract

This study examines the role of advertising posters in public relations activities in encouraging immigrants to learn German and integrate to the society they reside in the context of social integration. Just as millions of people are fleeing war, violence, hunger or natural disasters today, more are leaving their countries to find better education, employment and investment opportunities and by doing this, they continue to live their lives far away from the land they were born in. While looking into migration routes of these people, it is seen that migration today is also an indicator of global inequality in a sense. Social integration, which is one of the concepts that has emerged with the increase in the number of global immigrants, is integration of migrating individuals to the society that they live in. In the process of social integration in developed countries, individuals are not left on their own. Public institutions, civil organizations and locals in receiving countries help migrants in the process of social integration. Germany has been one of the most preferred countries by millions of immigrants, mostly Turks, since the 1960s. In addition to the public institutions responsible for the social integration of immigrants in the country, semi-official institutions and non-governmental organizations also carry out communication activities on the issue of social integration. In this study, three of the twenty-seven advertising posters highlighting the key role of learning German from the public relations activities of the German Integration Foundation (Deutschlandstiftung Integration) (DSI) encouraging immigrants to social integration were selected as samples. These three advertising posters were analysed with Roland Barthes semiotics approach. In the advertising posters examined, immigrants that are learning German are being presented within the myth of "success" and "fame".

Keywords: Public relations, advertising, advertising poster, social integration, semiotic analysis, Germany, German Integration Foundation

Giriş

İnsanlığın başlangıcından günümüze kadar toplumsal değişimin en önemli unsuru olan göç, modern hayatın en önemli pratiklerinden biri haline geldi. Geçmiş deneyimleriyle kıyaslandığında göç, günümüzde küresel çapta yaşanmaktadır. Göçün itici ve çekici nedenlerinde oluşan artış, bilişim ve ulaşım alanlarında yaşanan gelişmeler; küresel göç olgusunu ortaya çıkardığı gibi göç kararı almayı ve uygulamayı da kolaylaştırdı. Tüm bu yaşanan gelişmelerle birlikte dünya nüfusundaki artış, küresel göçmen nüfusunu da her geçen gün artırmaktadır. Forutan, "Post-Göç" terimini kullanarak günümüz göçlerinin karakterine açıklık getirmektedir. Bu kavramın tanımında fiziksel göçün son bulmasıyla göç nihayete ermez; ev sahibi toplum ve göçmenler arasında yaşanan "sosyal müzakere süreci" başlar (2015). Yazara göre göç sonrası müzakere sürecinde toplumlar şu üç konuya farkındalıkla önem vermelidir. Birincisi; göçmenler bir ülkeye kabul ediliyorsa, o ülke kendisinin göç ülkesi olduğunu ilan ediyor demektir. Dolayısıyla bir göç ülkesinde toplumun eski homojenliğinden çıkıp heterojen bir yapıya büründüğü de kabul edilmelidir. Önem verilmesi gereken ikinci konu; göç sonrası değişip dönüşen toplum yapısını eski haline döndürmek mümkün olmadığı gibi bu değişiklik talep de edilemez. Sosyal müzakere sürecinin önemli konularından üçüncüsü; göç etmiş bireylerin mevcut toplumla sosyal entegrasyonudur. Bu süreçte göçmenlerin gayreti kadar kurumların ve yerli halkın desteği ve hoşgörüsü de önemlidir. (Forutan, 2015).

Resmi kurumlarıyla kendisinin bir göç ülkesi olduğunu kabul eden Almanya, Avrupa ülkeleri içinde göçmenlerin en çok tercih ettiği ülkelerin başında gelmektedir. 2022 yılı sonu demografik verilerine göre Federal Almanya'nın nüfusu 84,3 milyondur. Ülkede yaşayanların 42,8 milyonu kadın, 41,5 milyonu erkektir. Bu sayının 13,4 milyonu yabancısıdır. 2021 yılı sonu istatistiklerinde toplam nüfusun 22,6 milyonu göçmen kökenlidir (Statistisches Bundesamt, 2023). Bu verilerin de gösterdiği gibi Almanya'da göçün kontrolü ve göçmenlerin entegrasyonunun desteklenmesi, toplumun geleceği için anahtar konulardan biridir. Almanya Federal İçişleri ve Vatan Bakanlığı'na (Das Bundesministerium des Innern und für Heimat) bağlı Federal Göçmen ve Mülteciler Dairesi (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge), göçmenlerin ülkeye entegrasyonundan sorumlu en yetkili kamu kurumudur. 16 eyaletten oluşan Federal Cumhuriyet'in her bir eyaletinde göçmenlerin entegrasyonundan sorumlu yetkili kamu kurumları olduğu gibi tüm büyükşehirlerde belediyelerin göçmen entegrasyon büroları vardır. Ayrıca tüm bu kurumlara ek olarak yarı resmi ve sivil toplum kuruluşları, ülkede bir ağ oluşturularak Federal Göç ve Mülteciler Dairesi ile bağlantılı faaliyetler yürütmektedir. Yarı resmi kurumlardan biri olan Almanya Entegrasyon Vakfı (Deutschlandstiftung Integration) (DSI) ülkeye göç etmiş insanların yerli toplumla eşit şartlara sahip olması amacıyla sosyal entegrasyonu güçlendirmek için iletişim faaliyetleri yürütmektedir.

Kamu kurumları ve toplum kuruluşları halkla ilişkiler iletişimiyle kamuoyunu belli bir sosyal konuda bilgilendirir. Halkla ilişkiler toplumda mevcut olan sorunları ele alarak, anlaşmazlık olan noktalarda tarafların diyalog kurarak uzlaşmasına aracılık eder. Toplumsal eğilimlerde olası değişimleri önceden tahmin ederek toplumsal parçalanmayı önler (Kunczik, 2002: 28). Halkla ilişkiler araçları, iletişim sürecinde mesajın hedef kitleye ulaşmasına aracılık eden iletişim araçlarının genel adıdır. İletişim sürecinin kendisi de halkla ilişkiler aracı olduğu gibi halkla ilişkiler iletişimcisinin mesajla bilgiyi hedef kitleye aktarırken seçeceği çok çeşitli araçlar vardır. Bu araçlar; faaliyetin amacına, mesajın türüne -örneğin görsel, yazınsal veya işitsel metin olmasına- göre iletişimci tarafından belirlenir ve bu şekilde mesajın doğru araçla en geniş yayılımı beklenir. Rex Harlow iyi bir iletişimcinin iki önemli halkla ilişkiler aracı olduğunu belirtir. Bunlardan birincisi "araştırmak", ikincisi "sağlıklı ve etik bir iletişim tekniğidir" (akt.Kunczik, 2002: 28). Reklam afişleri halkla ilişkiler faaliyetlerinde yoğun kullanılan araçlardan biridir. Resim, yazılı metinden daha fazla ilgi çektiği için daha hızlı göze çarpar. Bu nedenle kamu kurumları ve sivil kuruluşlar, kamuya iletişim kurarken sosyal içerikli afiş reklamcılığını sıkça kullanmaktadır. Bu çalışmada, Almanya Entegrasyon Vakfı'nın (Deutschlandstiftung Integration) göçmenlerin sosyal entegrasyonu konulu halkla ilişkiler faaliyetlerinde kullandığı reklam afişleri, göstergebilimsel analiz edilmektedir. Bir sonraki başlıkta reklam iletişimine ve afiş reklamcılığına kavramsal olarak değinilecektir.

Reklam İletişimi

İkna iletişimi aracı olan "Reklam, gündelik hayatımızın her alanına varlığıyla nüfus etmiştir. Onsuz bir hayat hayal etmek imkânsızdır. Her gün görme ve işitme alanımıza giren onlarca, yüzlerce reklam afişleri ve ilanlar dikkatimizi çekerek hafızamızda yer almak için birbiriyle yarışmaktadır" (Inan, 2010: 12). Zustiege reklamların; hayatımızın içine nasıl nüfus ettiğini ve yaratıcılığının sınırlarının genişliğini

şu şekilde açıklar: "Reklam, halihazırda optimal olanı iyileştirildiğini ilan eder [...], neredeyse başka hiçbir iletişim biçiminde olmayan çelişkili şeyleri uzlaştırabiliyor, rahatsız ediyor, bilgilendiriyor, eğlendiriyor, motive ediyor ve intihal yapıyor [...] ve zamanımızın büyük sorularını tekrar tekrar ele alıyor" (2005: 178).

Önceden belirlenmiş bir hedef kitleyi, belirli bir düşünceye veya davranışa ikna etmek için planlı bir şekilde hazırlanan bu iletişim faaliyetini Rosenstiel şu şekilde tanımlamaktadır: "Reklam, bir gönderici, bir alıcı, bir mesaj ve bir aracı içeren, iletişim araçlarından olumlu veya olumsuz etkilenen, belirli durumlarda gerçekleşen ve belirli bir sonuca götüren bir iletişim sürecidir" (1973: 47). Yazarlar Kroeber-Riel ve Weinberg reklam iletişimini, insanların dikkatlerini ve düşüncelerini bir ürün, hizmet, fikir veya bir kuruma gönüllü olarak yönlendirmeye motive eden bir mesaj olarak tanımlar (1996: 610). Bu nedenle reklamın mesajı, reklamı yapılan şey hakkında hedef kitlede belirli bir fikir oluşturma veya onu belirli bir eylemde bulunmaya teşvik etme amacını taşıyan bilgiler verir. Örneğin Özkan, reklamın iki iletişimsel sorumluluğu olduğunu belirtir. Bunlar "bilgilendirmek ve ikna etmektir" (2014: 39).

Reklam demokratik liberal sistemlerin ikna iletişim aracıdır. Demokratik sistemlerde despotizme karşı bireysel haklar çerçevesinde her bir birey düşünce ve davranış özgürlüğüne sahiptir. Bu sistemlerde reklamın hedef kitlesi; bağımsız, özgür, ikna edilmeye bireysel iradesiyle karar vermiş bireylerden oluşur. Reklam, ikna edici stratejileriyle -bilişsel ve duyumsal uyaranlarla- hedef kitlesini ikna etmeye çalışır. Funkhouser (1986) reklamın mesajının ahlaki olarak insanların hür iradelerini kaybettirmeden onları ikna edecek şekilde tasarlanması gerektiğini, bu etik kurala uyulduğunda insanların bir ürün veya hizmeti satın almak istedikleri için alacaklarını belirtir (akt. Wehner, 1996: 14). Reklam, günümüzde gelişmiş ülkelerde toplumların sosyal hayatının önemli bir parçası olduğu gibi ekonomi ve siyasal sistemlerin de yaygın kullandığı iletişim aracıdır. Bireysel iletişimden kitle iletişimine kadar uzanır. Yüz yüze iletişim, maliyetli ve zaman alıcı olduğundan reklam veren amacına ulaşmak için bir iletişim aracını seçer. Reklam veren, örneğin radyodan, televizyondan veya multimedyaadan dinamik reklam alanı satın alabileceği gibi kamu duyurusu, reklam afişleri gibi statik reklam alanları da satın alabilir.

Afiş Reklamcılığı

Afiş reklamcılığı bilinen en eski reklam iletişimi biçimlerinden biridir. Tarihsel örnekleri; Antik Yunan, Roma ve Mısır'da görülmektedir. O dönemde kamusal alanda tahta veya taş levhalar üzerine asılan afişler, ekonomiye hizmet etmekte aynı zamanda kamuyu ilgilendiren bilgiler buradan paylaşılmaktaydı. Örneğin; kanunlar, yönetmelikler, yaklaşan festivaller vs. (Behrens, 1975: 50). Johannes Gutenberg'in matbaayı icadı aydınlanmanın önünü açtığı gibi günümüzde etkili bir kitle iletişim aracı olarak kabul edilen modern reklam afişinin temellerini de attı (Sauer, 2007). Reklam iletişimi beş alanda hizmet vermektedir. Hoffmann bu alanları "Kültürel reklamcılık (kütüphaneler, tiyatro, konserler), halk eğitimi reklamcılığı (sağlık hizmetleri, kamu spotları), misyonerlik çalışması (kilise vd.), propaganda, siyasi reklamcılık (siyasi partiler, devlet), ticari reklamcılık (ekonomi)" (1981: 11) şeklinde birbirinden ayırır.

Modern afiş reklamcılığının ortaya çıkmasından günümüze kadar afiş reklamları kültürel alanda; kütüphanelerde, müzelerde, tiyatro salonlarında, konserlerde vb. alanlarda hedef kitlenin dikkatini

çekmek için kullanıldı. Halk eğitimi reklamcılığında afiş, tüm sosyal konularda kamuda doğru bilinç oluşturmayı amaçlar. Örneğin sağlık hizmetleri hakkında, toplumda yerleşmesi istenen sosyal kurallar hakkında halkı eğitir. Dini kurumlar da yüz yıllarca misyonerlik çalışmalarında afiş iletişiminden yardım aldılar. Günümüzde dini afişler toplumsal sosyal konuları da işlemektedir. Örneğin; dini bayramlarda aile ve ailenin yaşlı üyelerine saygı, zararlı alışkanlıklar bağlamında alkolizmle mücadelede, iş yaşamında dürüstlük reklam afişlerinde işlenen konulardandır. Afiş reklamlarının yoğun kullanıldığı alanlardan biri de siyasettir. Seçim dönemlerinde siyasi partiler, afiş iletişimiyle oy verenlerin düşünce ve davranışlarında kalıcı bir değişiklik sağlamayı hedeflemektedir. Devlet kurumları da kamunun kendisi ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmasını istediğinde, afişler bu ihtiyacı karşılar. Gündelik hayatımızda en fazla yer kaplayan ticari reklam afişleri, yazarlara göre dört ayrı kategoride ekonomiye katkı sağlar. 1. “Tanıtım”, yeni bir marka veya ürünleri hakkında bilgilendirdiği gibi ürünün veya markanın pazardaki imajını oluşturur. 2. “Koruma ve hatırlatma”, hâlihazırda piyasada olan bir ürünü rakiplerine karşı korumak, güvence altına almak ve satışını yapmak için yapılır. 3. “Stabilizasyon”, rakip firmanın aynı ürünü pazara çıktığında ve yerini sağlamlaştırarak gibi görüldüğünde, ilgili ürünün reklamı yoğun bir şekilde yapılır. 4. “Genişletme”, bir ürünün pazar payını genişletmek için yapılan reklam iletişimidir (Schweiger ve Schrattenecker, 1995: 55). Yazarların bu kategorileri ticari reklam afişleri dışında sosyal içerikli reklam afişleri için de uyarlanıp uygulanmaktadır.

Afiş iletişiminde mesaj; kodlardan, sembollerden, işaretlerden, ikonlardan oluşan görsel metinle anahtar sözcüklerden, sloganlardan, metafor ve metonimden oluşan yazılı metnin kombinasyonundan oluşur. Modern afiş iletişiminin diğer araçlardan en büyük farkı gündelik hayatta bireylerin inisiyatifini gerektirmeden hedefine ulaşmasıdır. Oysa başka bir araç hedef kitlenin üstünlüğüne veya eylemine ihtiyaç duyar. Örneğin bu araç bir radyo veya televizyon olduğunda, hedef kitlenin onu açmasına gerek olduğu gibi esasen reklam verenin hedef kitlenin o kitle iletişim aracından başka bir ürünü tüketmesine de ihtiyacı vardır. Aynı şekilde bir halkla ilişkiler iletişimcisinin de reklam afişi dışında diğer tüm araçlarda hedef kitlenin gönüllü katılımına ihtiyacı vardır. Oysa afişler zaten etrafımızı sarmıştır. Yazar, “afişin görsel çekiciliğine kapılan alıcının zihninden bu imgelerin kolaylıkla silinmediğini ve bundan kaçışın da olmadığını” (Kamps, 1999: 3-4) belirtir. Reklam afişinin mesajı, alıcısını kendisinden beklenen hedefe yöneltmek için veya belli bir eylemi gerçekleştirmesi için bilinçaltına yerleşir. Oradaki kodlarla işlenen mesaj etki olarak ortaya çıkar. Görsel ve yazılı metnin kısa bir anda hedef alıcısını etkilemesi, reklamın konumuna ve görsel tasarımına da bağlıdır (Kamps, 1999: 3-4). Reklam afişi çarpıcı uyarlarıyla dikkat çekmeli ancak mesaj, alıcı için bir bulmacaya dönüşmeden çözümlenmelidir. Bu nedenle reklam iletişiminin psikolojiden gelecek yardıma ihtiyacı vardır.

Reklam İletişiminde Psikoloji

Reklam iletişiminin psikoloji alanından faydalanıp hedef alıcıların algılarında farklı bir çekicilik yaratma isteğinin altında- reklamın türüne bağlı olarak değişen- bir ürün veya hizmeti satın aldirmaya, bir şahıs veya topluluğa dikkat çekirtmeye, bir eylemi yaptırmaya ikna etmek yatmaktadır. Kapitalist üretimin tüketicinin ihtiyacından fazla üretimi, bu fazlanın eritilmesi için ürün ile hedef tüketici

arasında "psikolojik bağ" oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Pazarda üretici firmaların sayısal artışı, birbirinin aynısı ürünlerden her birine "albeni" kazandırılması gerekliliği, aynı şekilde sivil ya da devlete ait kurum ve kuruluşların kamuyla bilgi paylaşımı veya bir düşüncenin filizlenip gelişimi, ikna iletişimcilerini psikoloji alanına yöneltmiştir. Yazar reklamlarda "psikolojik taktiklerin" ilk reklamlardan günümüze kadar gelişim gösterdiğine vurgu yapar. Reklamcılık "Merkantilist düşünce" den yardım aldığı gibi kitle reklamcılığının ortaya çıkmasıyla uygulanan taktik ve stratejiler bu düşünce alanını etkileyerek gelişimine katkı sağlamıştır. Merkantilist yaklaşım reklamın "süreklili, kısa ve basit" olmasının kitleleri daha çabuk etkilendiğini keşfetmesiyle reklam, yeni kitle iletişim araçları için ayrı bir kazanç kapısı haline gelmiştir (Lämmerhofer, 2006: 10). İkna iletişimine psikolojinin katkısı pazar, siyaset ve sosyal alanda reklam araştırmalarının devreye girmesiyle daha da gelişmiştir. Bu araştırmaların sonuçları, hedef kitlenin homojen değil farklı davranış kalıplarına sahip, farklı hedef gruplarından oluştuğunu göstermektedir. Bu araştırmaların sonuçlarından yardım alan iletişimciler reklam mesajını tasarlarırken hedef kitlenin bilinçaltına ve hangi psikolojik uyarılara daha çok tepki verdiğine dikkat etmeye başladı (Lämmerhofer, 2006: 11). Günümüzde reklamcılar, reklamın etkinliğini artırıcı bir uyarı olarak reklamın tasarımını, hedef kitlenin ilgisine ve davranışlarına göre uyarlamakta, onları daha çok bilgilendirerek duygularını uyarıp ilham vererek harekete geçmeye ikna edebilmektedir.

1900'lerin başlarında erken dönem modern reklam kuramcıları, yaratıcı reklamın hedef kitlenin zihinlerinden daha fazla duygularına hitap etmesi gerektiğini keşfettiler. Amerikalı yazar, 1903 yılında kitabının ilk baskısında "Reklam tasarımcısı [...] işine ruh katabilmelidir, böylece üretimi zekâya olduğu kadar duygulara da hitap edecektir" (Scott, 1903: 31-32) diyerek açıklar. Alman yazar 1921 yılında yayınlanan "reklamın psikolojisi" kitabında reklamın "ilkel duygu ve dürtülere hitap ettiğinde" etkin olabileceğini savunur (Reinhardt, 1993: 92). Scott reklam iletişiminde dikkat çekicilik ve duygulanım arasındaki bağlantıyı şu şekilde açıklar: "Dikkat, yalnızca zihnin belirli bir gerçeği kavradığı bir süreç değil, aynı zamanda içinde hissettiğimiz bir süreçtir. Ya zevk veren ya da acı veren bir duygudur. Bir şeyin dikkatimizi çekebilmesi için bizi kayıtsız bir şekilde etkilememesi gerekir. O şey bizi ya memnun etmeli veya üzmelidir.[...] İdeal reklamda, hedef kişinin duygu ve duyarlılığına hitap edilmelidir"(1903: 29).

Temel amacı maksimum doyum olan bilinçaltı dürtülerini, reklamın mesajıyla hedef kitleye ulaştırma düşüncesi psikolog Fritz Feller'e aittir. İyi bir reklam, sadece hedef kitlenin bilincine değil aynı zamanda bilinçaltına da odaklanması gerekir. Bir reklam hedef kitlesi tarafından ne kadar çok tüketilirse, o kadar başarılı olur. Feller, 1900 civarında reklam analizinin etkinliği ile bağlantılı olarak "öneri" terimini ilk kez ortaya atar (akt Lämmerhofer, 2006: 33). Günümüzde bile tartışmaların odağında yer alan öneri terimi bir anlamda reklamın hedef kitleye yapacağı vaatlerin öncüsüdür. Öneriler, reklamın mesajına bilinçaltı teknikleriyle yerleştirilerek hedef alıcılara gönderilir. Burada önerilerin inandırıcılığını sağlayan mesajın içeriği ve biçimidir. Reklam veren adına reklam aracı, hedef kitlenin bu öneri ve vaatleri sık sık, kısa süreli mesajlarla algılamasını sağlar (Wehner, 1996: 13).

Yazarlar reklamda hedef kitlenin algı psikolojini şu kuramsal yaklaşımdan yararlanarak açıklar. Bunlar;

- 1- Element Psikoloji: Bu teori, algının tamamen fiziksel dünyanın uyarılarına bağlı olduğunu varsayar. Bu algı teorisinin reklama katkısında; reklamın etkili olması için fiziksel uyarılar önemlidir ve gereklidir. Bu yüzden de reklamcılarının mümkün olduğunca uyarıcı nesnel reklam materyalleri kullanmaları önerilir (Schweiger ve Schrattenecker 1995: 103).
- 2- Geşalt ve Bütünsel Psikoloji: Geşalt Psikolojiye göre fiziksel uyarılardan bağımsız olan algı yasaları vardır. Bütünsel psikolojiye göre algı, ilk duygusal deneyimlerden oluşmaktadır. Geşalt ve bütünsel psikolojiye göre bütün, parçaların toplamından daha fazlasıdır. Bu teorinin reklamın algı sürecine etkisi optik reklam malzemeleri tasarım için önemlidir. Teoriye göre insan algısı optik uyarıları mümkün olan en basit biçimlerde tasvir eder. Bu mekanizmaya göre şekli soyut bir çokgen değil birbiriyle örtüşen bir üçgen ve dikdörtgen olarak görürüz (Schweiger ve Schrattenecker 1995: 104).
- 3- Sosyal Algı Teorisi: Bu teoriye göre algı, bir yanda çevre hakkında nesnel bilgi diğer yanda insanların motivasyonu ve sosyal olarak belirlenmiş tutumları arasındaki bir uzlaşmadır. Bizler ne görmek istiyorsak kolayca görüyoruz ne görmek istemiyorsak da görmüyoruz. Sosyal algı teorisinin reklama sağladığı öneri; reklamın mesajı bir yandan beklentilere uygun ve tanıdık olmalı, diğer yandan mümkün olduğunca yeni ve şaşırtıcı görünmelidir (Schweiger ve Schrattenecker, 1995: 113-114).

Reklamın hedef alıcılar üzerindeki etkisi sadece birkaç bileşene bağlı değildir. Bu oldukça karmaşık bir süreçtir. Yazarlar reklamın etki bileşenlerini açıklarken, hedef alıcıların reklamla ilk önce duygusal bir süreç yaşadığını belirtir. Burada duygusal uyarılar hedef kitlenin duyguları ve motivasyonu üzerinde etki sağlarlar. Daha sonra hedef kitlenin bilişsel süreci başlar. Burada reklamın sunduğu bilgiler kaydedilir, işlenir ve depolanır. Bir önceki duygusal süreç tamamen ortadan kalkmadan reklamın hedef kitlesi bilgilendirilir ve rasyonel argümanlara dikkat çekilerek veriler rasyonel bilince yönlendirilir. Bu sürecin üçüncü bileşeni hedef kitlenin tutumu, yani satın alma niyetidir. Duygusal ve bilişsel uyarıların etkileşiminden sonra hedef kitle, bir şeyi satın alıp almamaya veya bir düşünce doğrultusunda o eylemi gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceğine kendisi karar verir (Kroeber-Riel ve Weinberg, 1996: 615). Bir reklamın mesajının en iyi şekilde algılanması, bireyin ürünün türüne olan ilgisine ve o ortamda satın alma kararının kendisine de bağlıdır. Bu nedenle algılamının psikolojik yapısı, aynı reklam kampanyasının veya mesajının neden farklı insanlar üzerinde farklı etkileri olduğunu açıklamaya yardımcı olur. “Reklamın mesajı ya aktif olarak alınır ya da pasif olarak emilir veya tamamen kaçınılır” (Schweiger ve Schrattenecker 1995: 114).

Araştırmaya İlişkin Bilgiler

Araştırmanın Amacı ve Önemi

“Reklam afişlerinde göçmenlerin sosyal entegrasyonu: Almanya Entegrasyon Vakfı örneği” başlıklı bu araştırmada; bir göçmen ülkesi olan Almanya’da “çeşitliliği ve fırsat eşitliğini teşvik ederek” göçmenlerin entegrasyonuna katkı sağlamak amacıyla kurulmuş Almanya Entegrasyon Vakfının (Deutschlanstiftung Integration) halkla ilişkiler faaliyetleri için hazırladığı reklam afişleri göstergebilimsel analiz edilmektedir. Reklam analizleri iletişim bilimine katkı sağladığı gibi reklamcılığın da gelişimine katkı sağlamaktadır. Örneğin Almanya’da, Türkiye’de, Kanada’da ve

Amerika'da bilim insanları geniş çaplı reklam analizleri yapmaktadır. Bunlardan Christa Wehner 1900-1992 yılları arasında Berliner Illustrierte Zeitung ve Stern dergilerinden yayınlanmış 3.564 reklamın içerik analizini, Amerikalı bilim insanları 1900'den 1980'e kadar Amerikan dergilerinde yayımlanan yaklaşık 2.000 reklamın, Kanadalı bilim insanları da 220 reklamın içerik analizini yaptılar (Wehner, 1996: 11). Türkiye'den Dr. Mutlu Er (2012) İhâp Hulusi Görey'in Cumhuriyetin ilk dönemlerine ait 10 afişini, Makbule Civelek Oruç ve Oğuz Türkay (2018) turizm amaçlı Türkiye tanıtım afişlerini, Nural İmîk Tanyıldızı ve Gözdenur Soyal (2021) Amerika Birleşik Devletleri ve Hindistan'da pandemi sürecinde kamuyuyla paylaşılmış eğitim reklam afişlerinin göstergebilimsel analizlerini yaptılar. Tüm bu içerik analizleri sadece reklam iletişiminin gelişimine değil ikna iletişiminin tüm araçlarına büyük katkı sağlamaktadır (Wehner, 1996: 11). Ayrıca bu analizler reklam verenleri bilinçlendirirken reklam endüstrisinin de gelişimine katkı sağlar. Reklam analizi ikna iletişiminin yasalarını, etkilerini, belli stratejilerle insanları oldukları zihinsel durumdan çıkarıp belli bir fikre, amaçlanan bir eyleme ikna etmenin yollarını deşifre etmeyi sağlar. Reklam analizleriyle ortaya çıkan sonuçlar daha sonra hazırlanacak olan reklamlar için içeriksel ve yapısal yeni stratejiler belirleme olanağı sunar. Ayrıca bu araştırmalar reklamın yapıldığı zaman diliminin ruhunu yansıtırken reklam iletişiminin de kat ettiği gelişimi gösterir (Inan, 2010: 18-19).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Göçmenlerin mevcut topluma sosyal entegrasyonu sürecinde onları teşvik etmek ve desteklemek amacıyla tüm dünyada kamu kurumları, vakıflar ve dernekler faaliyetler yapmaktadır. Türkiye ile göç tarihi bağlamında yakın ilişkileri olması sebebiyle bu araştırmanın evreni olarak Almanya, ülkede sosyal entegrasyonu güçlendirmek için faaliyet gösteren Alman Entegrasyon Vakfı'nın üç reklam afişi örneklem olarak seçildi. Araştırma, vakfın 2019 yılında başlattığı ve 2011 yılına kadar devam ettirdiği "Dille Dışarı Çık, Yaşama Katıl" ("Raus mit der Sprache - Rein ins Leben") başlıklı halkla ilişkiler faaliyetlerinde kullandığı reklam afişleriyle sınırlıdır. Bu araştırma vakfın sosyal entegrasyon temalı afişlerinde göstergeler kullandığının tespit edilmesi üzerine çalışılmıştır. Bu araştırmada yayın etiğine uyulduğu gibi etik kurul iznini de gerektirmeyen bir çalışmadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın ampirik kısmında; sosyal entegrasyon konulu halkla ilişkiler faaliyetleri için hazırlanmış reklam afişleri, Roland Barthes'in göstergebilimsel yaklaşımıyla analiz edilmektedir. Bu nedenle göstergebilimin temelleri kısaca açıklandıktan sonra göstergebilimin önemli temsilcilerinden olan Barthes'in yaklaşımı tartışılacaktır.

Mabeck, C. E. ve Olesen, F. göre "görsel materyaller doğası gereği oldukça ikna edicidir" (aktaran Dubov, 2015: 4). Etkili bir ikna aracı olan "Analojiler, kişinin anlayışını artırarak iletişimi geliştirerek ve bilinmeyenle bilinen arasında köprü kurarak düzensiz bir duruma düzen getirmeye yardımcı olur" (Dubov, 2015: 4). Aristoteles de analojileri "alıcıda düşünce ve duyguları harekete geçiren bir araç" olarak tanımlar (akt. Dubov, 2015: 4). Aslında analojiler hedef kitleye yalnızca belli konuyla ilgili bir düşünceyi, bilgiyi, duyguyu aktarmaz, aynı zamanda hedef kitleyi analojiye, dolayısıyla gönderene bir

yanıt vermesi için de teşvik eder (Dubov, 2015: 4). Bu bağlamda afiş reklamlarında analogiler, alıcılarının tepkisini artırmak için kullanılan birer uyarandır.

Modern göstergebilimin kurucularından olan Ferdinand de Saussure ve Charles Sanders Peirce aynı zamanda göstergebilimin iki farklı yaklaşımının önemli temsilcileridir. Peirce göstergelerde evrenselliği savunur ve ona göre göstergebilim felsefenin bir disiplindir. De Saussure'e göre göstergebilim dilsel gösterge sistemidir ve dilbilim kendi başına ana disiplindir (akt. Volli, 2002: 1). Göstergebilimin bir diğer temsilcisi olan Umberto Eco'nun göstergebilimi "kültürel-bilimsel" (Schalk, 2002: 4) bir yaklaşımdır. Eco'ya göre bizzat insanın kendisi simgesel bir varlık olduğu gibi insana ait "şeyler dünyası" da birer simgedir. Bu bağlamda insana ait sözlü diller, bir bütün olarak kültürler, ayinler ve mabetler, kurumlar, toplumsal ilişkiler, gelenek ve görenekler vb. birer simgedir (akt. Schalk, 2002: 4). Roland Barthes göstergebilimsel yaklaşımında "sosyal bir varlık" "toplumsal bir olgu" olan dile önem verir. Bir metne kodlar onu yazan kişi tarafından yerleştirilir. Kodlar kültüre ve çağa göre farklılık gösterdiğinden bir metin hem yazarını hem de yazarının yaşadığı çağı yansıtır (1969: 59). Barthes yaklaşımında gösterge sistemini oluştururken Ferdinand de Saussure'ün dil kuramından etkilenir. Bu sistemde "Gösteren" anlam taşıyan, yani anlamlı olan unsurdur. "Gösterilen", gizli-açık anlam veya açık-gizli içeriktir. Üçüncüsü, bir işaret veya imge olarak adlandırılan "Gösterge" her zaman kendi içlerinde birbirleriyle zorlayıcı bir ilişkisi olmayan bu iki unsurdan oluşan bağıntıdır. Bu nedenle gösterge her zaman bir kavramın bir işaretin veya bir imgenin çağrışımsal bütünüdür" (Medien Pädagogik, 2003: 38). Barthes'e göre bir metinden sadece tek bir anlam çıkmaz. Bunun nedeni de anlam üretilirken her alıcının kod açımı çağrışımsal olduğundan birbirinden farklıdır. Ayrıca her metnin bir düz anlamı olduğu gibi bir de yan anlamı vardır (1976: 14). Buraya kadar olan anlatım dille ilgilidir.

Barthes'in "ikincil semiyotik sistem" (akt., Medien Pädagogik, 2003: 38) diye adlandırdığı "mit" dil üstüdür. Düz anlam ve yan anlam dışında, anlama başka bir anlam yüklenmesidir. İdeolojik bir altyapısı olan mit bir örnekle şöyle açıklanmaktadır: "Kadın cinsel organı teşhir edilmeyerek üçgen şeklindeki bir elmas parçasıyla kapatılır" (Medien Pädagogik, 2003: 38). Bu fotoğraftaki;

Düz anlam- birinci anlam: Modern dünyada çıplaklık görgü kurallarına aykırıdır. Yan anlamı- ikinci anlam: Kadının erotik imgesidir. Üçgen elmas parçasıyla kapatılan şeyle ilgili bir gizem yaratılır. Böylece kadın; tutkunun, arzunun, cinselliğin gizeminin sembolü olur (Medien Pädagogik, 2003: 38-39).

Reklam Afişlerinin Göstergebilimsel Analizi ve Bulgular

Almanya Entegrasyon Vakfı

Göstergebilimsel analizi yapılan reklam afişlerinin göndericisi olan Almanya Entegrasyon Vakfı kendi kurumsal kimliğini ve faaliyetlerini şu şekilde açıklamaktadır;

Almanya Entegrasyon Vakfı, 2008 yılında Alman Dergi Yayıncıları Derneği tarafından kurulan, Berlin merkezli, partizan olmayan, kar amacı gütmeyen bir vakıftır. Federal Şansölye Olaf Scholz'un himayesinde, Almanya'daki göçmenler için eşit fırsatlar için kampanya yürütüyor. Vakıf, kendisini adanmış kişilerin sosyal ve profesyonel ağ oluşturmalarına yönelik önlemleri destekler ve sosyal uyumu güçlendirmek için projeler ve ulusal tanıtım kampanyaları yürütür (DSI, 2023).

Almanya Entegrasyon Vakfının Afişlerinde Genel Tema

Vakfın afişlerinin konusu; göçmenlerin Alman toplumuna sosyal entegrasyondur. "Entegrasyon" ve "sosyal entegrasyon" sözcükleri Türkçeye "uyum" ve "sosyal uyum" şeklinde çevrilerek de kullanılmaktadır. Entegrasyon (Integration) sözcüğü Almancaya Latince'den geçmiştir. "Latince *integrare* "bütünlemek" anlamındadır (Nişanyan, 2002-2023). Türk Dil Kurumu Sözlüklerinde entegrasyon isim sözcüğünün karşısında 1. "bütünleşme" 2. "uyum" yazmaktadır (2022). Bu araştırmada kavrama bütünlemek, bütünleşme ve uyum anlamlarının birleşimiyle yaklaşıldığından entegrasyon terimi kullanılmaktadır.

Yazarların sosyal entegrasyon tanımlarından ortaya çıkan ortak görüş şu şekildedir: Sosyal entegrasyon, göç etmiş bireylerin göç ettiği ülkenin toplumuyla uyum sağlaması, çokkültürlüğü dolayısıyla farklılıkları hoşgörüyle karşılayıp onlarla bütünleşmesidir (Friedrichs ve Jagodzinski, 1999: 17; Pöttker, 2005: 30). Esser, göç etmiş bireyin mevcut toplumla sosyal yapı içinde iletişim kurarak uyumlu bütünleşmesini sosyal entegrasyon olarak adlandırır (2001: 3). Ancak bu anlayışın en büyük farkı; sosyal entegrasyon sürecinde göç etmiş her bir bireyin çoklu sosyal entegrasyonu sağlayamamasıdır. Çoklu sosyal entegrasyon; bireyin doğup büyüdüğü sosyal yapıdan kopmadan göç ettiği ülkenin toplumuyla sosyal entegrasyonudur. Bu türde üst bir sosyal entegrasyonu, ancak aynı büyüklükte entelektüel bir bilinç gerçekleştirebilir. Yazara göre, sosyal entegrasyonu sağlayan göçmenlerin çoğunluğu sosyal entegrasyonu asimile olarak sağlar (Esser, 2001: 8). Göçmenlerden bir kısmı yazarmın "segmentasyon" (Esser, 2001: 25- 26) olarak adlandırdığı bir sosyal toplum içinde yaşar. Bu insanlar mevcut toplumla uyum içinde çoklu bütünleşmek yerine göç edilen toplumda parçalanma yaratarak sadece menşe toplumun üyeleriyle sosyal entegrasyonu sağlar (Esser, 2001: 25- 26). Marjinalerse her iki toplumda da parçalanma yaratarak hem menşe ülkeden toplulukla hem de mevcut toplumla sosyal entegrasyonu sağlayamaz (Esser, 2001: 15). Göç etmiş bireylerin mevcut toplumla sosyal entegrasyonu sağlayabilmeleri bazı gereklilikleri yerine getirmelerine bağlıdır. Almanya Entegrasyon Vakfı göçmenlere bu konuda yardım etmek için halkla ilişkiler faaliyetleri düzenlemektedir. Bu çalışmada halkla ilişkiler faaliyetlerinde kullanılan reklam afişleri sırayla göstergebilimsel analiz edilmektedir.

Almanya Entegrasyon Vakfı'nın Reklam Afişlerinde Fotografik Mesaj ve Görüntü Retorikleri

"Dille Dışarı Çık, Yaşama Katıl" ("Raus mit der Sprache - Rein ins Leben")

Vakfın 2009 yılında bu sloganla başlattığı halkla ilişkiler kampanyası göçmenleri Almanca öğrenmeye teşvik etmektedir. Yazarlarında belirttiği gibi göçmenlerin yerleştikleri ülkenin dilini öğrenmeleri sosyal entegrasyonun en önemli gerekliliğidir (Friedrichs ve Jagodzinski, 1999; Riegel, 2004; Esser, 2006; Pöttker, 2005). Sosyal entegrasyonun diğer gerekliliklerini de yerine getirebilmek için ülkenin dilini konuşuyor olmak gerektiğinden, mevcut toplumun resmi dilini öğrenmek göçmenlerin sosyal entegrasyonun anahtarıdır. Ayrıca göçmenlerin sosyal entegrasyon düzeyleri ölçümlendiğinde, bu oran göçmenin dil düzeyiyle aynı oranda arttığı gözlemlenmektedir (Esser, 2006: 8).

DSI'nin göçmenleri Almanca öğrenmeye teşvik etmek için düzenlediği bu kapsamlı halkla ilişkiler kampanyasında, Berlinli fotoğrafçı Murat Aslan'ın fotoğraflarını çektiği 16 göçmen kökenli Alman

şöhret, kampanya için hazırlanan afişlerin yüzü oldu. Vakfın 2011 yılına kadar devam etmesini planladığı halkla ilişkiler faaliyeti için Aslan bir yıl sonra 11 yeni isimle daha çalıştı. Bu afişlere poz veren 27 kadın ve erkeğin ortak noktası göçmen kökenli Alman olmalarıdır. Afişler www.ich-sprache-deutsch.de adresinde yayınlandığı gibi, 100 dergi ve gazeteye toplam 200 ilan verildi (Ehrenstein, 2010).

Görsel 1. Nikeata Thompson

<http://www.demokratiespiegel.de/deutschland/integrationspolitik/rausmitdersprachereininsleben.html>

Görsel 1’de Afrika kökenli dansçı ve koreograf Nikeata Thompson’ın resminin olduğu reklam afişi yer almaktadır. Resmin kime ait olduğu ve unvanı görsel 1’in sol tarafında, Thompson’un sağ kolunun biraz yanında yazılıdır. Üzerine siyah bir elbiseyi kahverengi bir kemerle kombine ederek giyen sanatçı, iki elini başının üzerinde birleştirdiği bir dans figürüyle poz verirken sarı, kırmızı ve siyah çizgilerle boyanmış dilini, neredeyse köküne kadar göstermektedir. Görsel 1’de görüldüğü gibi afişin sloganı Thompson’un göğsünün üzerinde “Dille dışarı çık. Yaşama katıl” (Raus mit der Sprache. Rein ins Leben) beyaz renk koduyla yazılıdır.

Görsel 2. Arthur Abraham

<http://www.demokratie-spiegel.de/deutschland/integrationspolitik/rausmitdersprachereininsleben.html>

Görsel 2'nin sağ üst tarafında adı ve unvanı yazan kişi Almanya'ya Ermenistan'dan göç etmiş milli sporcu, boksör Arthur Abraham'dır. Profesyonel sporcu iki elini sıkarak gard poz verirken altın sarısı, kırmızı ve siyah renge boyandığı görülen dilini dışarı çıkarıp göstermektedir. Görsel 2'de görüldüğü üzere Abraham'ın giydiği siyah gömleğin göğüs kısmına gelen yerde afişin sloganı "Dille dışarı çık. Yaşama katıl" (Raus mit der Sprache. Rein ins Leben) beyaz renk koduyla yazılıdır.

Görsel 3. Aygül Özkan

<https://www.horizont.net/agenturen/nachrichten/-Raus-mit-der-Sprache.-Rein-ins-Leben-Sido-und-Arthur-Abraham-als-Integrationsbeauftragte-95739>

Görsel 3'te resmi basılı olan Alman politikacı Aygül Özkan, Türkiye'den göç etmiş bir ailenin kızı olarak Almanya'da dünyaya geldi. Aşağı Saksonya eyaletinde Sosyal İşler, Kadın, Aile, Sağlık ve Uyum Bakanı olarak görev yapan Özkan'ın adı ve siyasetteki görevi, görsel 3'te görüldüğü üzere afişin sol üst tarafında, başının hizasında yazmaktadır. Siyah bir ceketin içine taş rengi bir bluz giyen bakanın tamamen dışarı çıkardığı dilinin ucu altın sarısına, ortası kırmızıya ve en dibi siyaha boyalıdır. Özkan sağ elinin işaret parmağıyla boyalı dilini göstermektedir. Ceketinin göğüs kısmında afişin sloganı "Dille dışarı çık. Yaşama katıl" (Raus mit der Sprache. Rein ins Leben) beyaz renk koduyla yazılıdır.

Görsel 1, görsel 2 ve görsel 3'te görülen üç afişin fon kodu füme rengidir ve afişlerin sağ alt köşelerinde vakfın amblemi yerleşiktir. Bu amblem sarı, turuncu, kırmızı, yeşil, mavi renklerde iç içe geçmiş konuşma baloncuklarından oluşmaktadır. Amblemin kime ait olduğu bir alt satırda "Almanya Entegrasyon Vakfı" (Deutschlandstiftung Integration) beyaz renk koduyla yazılıdır. Sol alt köşede açık bej renk koduyla bir web adresi "ich-sprache-deutsch.de" yer almaktadır. Türkçeye "ben-konuşuyorum-almanca.de" şeklinde çevrilen internet sayfasının kime ait olduğu ve amacının ne olduğu bir alt satırda belirtilmektedir. "Entegrasyon ve Almanca dilini (çaba harcayarak) öğrenmek için Alman Dergi Yayıncıları Derneği'nin bir girişimi" (eine initiative verbands deutscher zeitschriftenverleger für integration und das erlernen der deutschen sprache). Bu üç afişte yer alan görsel işaretlerin ve

sembollerin, yazılı işaretlerle tekrarlandığı görülmektedir. Örneğin Almanya’da başarılarıyla şöhret sahibi bu insanların resimlerinin yanında isimleri yazmaktadır. DSI’nin amblemi altında kime ait olduğu belirtilmektedir. Yani görsel sembol ve ikonik işaretler, yazılı işaretlerle tekrarlanmaktadır. Afişin füme fon kod rengi ve siyah kıyafet kodu bir yandan alman bayrağındaki sarı kırmızı ve siyah renklere boyanmış organ dili ön plana çıkarırken, diğer yandan Alman kültüründe resmiyetin, ciddiyetin rengi olarak afişe değer katmaktadır. Afişlerin gösterge bilimsel analizlerinden ortaya çıkan görsel göstergeler tablo 1’de, yazılı göstergeler tablo 2’de ve afişin miti tablo 3’te açıklanmaktadır.

Tablo1.Görsel Göstergeler

Gösteren	Gösterilen	Gösterge
Kadının solo koreografisi	Dansçı	Almanca konuşarak işinde şöhreti başarıyı yakalamış göçmen kökenli Alman
Gardını almış erkek	Sporcu -boksör	Almanca konuşarak işinde şöhreti başarıyı yakalamış göçmen kökenli Alman
Bakan Kadın	Politikacı	Almanca konuşarak işinde şöhreti, başarıyı yakalamış göçmen kökenli Alman politikacı
Koyu ten rengi	Afrika’dan göç etmiş	Her ırktan insan Alman olur
Sarı kırmızı ve siyah renge boyanmış dili dışarı çıkarmak	Alman bayrağı ve dil	Almanca konuşuyorum
İşaret parmağıyla sarı, kırmızı ve siyah renge boyanmış dili göstermek	Almanca diline dikkat çekmek	Ben Almanca konuşuyorum ve aşağı saksonya eyaletinde bakan oldum.
Sarı, kırmızı, mavi, yeşil farklı renklerde konuşma balonları	Sözlü dillerde çeşitlilik	Göçmenler Almanca dışında farklı anadillerde konuşuyor

Tablo2. Yazılı Göstergeler

Gösteren	Gösterilen	Gösterge
Nikeata Thompson Dansçı ve koreograf	Kadın sanatçı	Dansçı ve koreograf olarak başarılı olmuş, şöhret sahibi göçmen kökenli Alman sanatçı
Arthur Abraham Boksör	Erkek sporcu	Boksör olarak başarılı, şöhretli, göçmen kökenli Alman sporcu

Aygül Özkan Aşağı Saksonya eyaletinde Sosyal İşler, Kadın, Aile, Sağlık ve Uyum Bakanı	Kadın politikacı	Alman siyasetinde başarılı, göçmen kökenli Sosyal İşler, Kadın, Aile, Sağlık ve Uyum Bakanı
ich-sprach-deutsch.de	İnternet sayfası	Göçmenlerin Almanca öğrenmesine yardımcı web sayfası
eine initiative verbands deutscher zeitschriftenverleger für integration und das erlernen der deutschen sprache	Meslek derneği girişimi	Göçmenlerin entegrasyonu ve Almanca öğrenmesi için çaba gösteren meslek derneği
Raus mit der Sprache - Rein ins Leben	Dil öğren, mevcut toplumla sosyal yaşamda birlikte ol	Sosyal entegrasyonda başarı hayatta başarı
Deutschlanstiftung Integration	Almanya'da bir dernek	Göçmenlerin sosyal entegrasyonu için faaliyetler yapan yarı resmi kurum

Tablo 3. Reklam Afişinin Miti

Düz anlam	Yan anlam	Mit
Dillerini sarı, kırmızı ve siyah renge boyayarak utanmazca dışarı çıkaran bir dansçı kadın, bir boksör erkek ve bir eyalet bakamı kadın	Göçmenler dil öğrenin ve Alman toplumunda sosyal hayata aktif katılın	Göçmen kökenli insanlara başarı ve şöhreti sosyal entegrasyonun anahtarı Almanca getirir

Göçmenleri sosyal entegrasyonun anahtarı Almanca öğrenmeye ve toplumla sosyal yaşama katılmaya teşvik eden üç reklam afişinde metafora, metonimik anlatı ve ikonizme de rastlanmaktadır. Üç afişin sloganı "Dille dışarı çık. Yaşama katıl" (Raus mit der Sprache. Rein ins Leben) metonimik anlatımken, afişlerde Alman bayrağına boyanmış dilleri dışarı çıkararak göstermek metonimik ikondur. Organ dil, burada sosyal sermaye olan dilin ve konuşma aracı olarak konuşmanın yerini almaktadır. Göçmenlerin Almanca konuşması "başarı" ve "şöhret" miti ve metaforuyla aktarılmaktadır. Afişlerdeki çağrışımsallığa dikkat çekilecek olursa sloganın yerleştirildiği yer oldukça çarpıcıdır. Bir suçta iştirak ettiği görülen veya düşünölen bireyler nezarete girmeden fotoğrafları çekilir ve suçları göğüslerinin üzerine yazılır. Bu üç reklam afişinde mankenlerin göğsünün üzerine suçları değil hayatlarının mottosu yazılıdır. Bu afişin sloganı aynı zamanda sosyal entegrasyonun anahtarıdır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada 2009 ve 2010 yıllarında Almanya Entegrasyon Vakfının sosyal entegrasyon çerçevesinde göçmenleri Almanca öğrenmeye ve sosyal hayata katılmaya teşvik amacıyla hazırlanan reklam afişleri

incelendi. “Dille Dışarı Çık, Yaşama Katıl” (“Raus mit der Sprache - Rein ins Leben”) konseptiyle Almanya’da yaşayan yirmi yedi göçmen kökenli Alman ünlü kişiyle hazırlanmış reklam afişlerinden üçü tesadüfi örneklem Roland Barthes’in göstergebilimsel yaklaşımıyla analiz edildi. Reklam afişlerinde gösteren, gösterilen ilişkisinden oluşan gösterge sistemi, ayrıca düz anlam, yan anlam, mit, metonim ve metafor kavramları incelendi. Elde edilen bulgularla göçmenleri sosyal entegrasyonun anahtarı olan Almanca öğrenmeye ve sosyal hayata katılmaya teşvik eden öğeler açıklanmaya çalışıldı.

Sosyal entegrasyon çerçevesinde hazırlanan eğitim reklam afişleri Barthes’in göstergebilimsel metoduyla analiz edildiğinde; afişlerin üçünde yazılı ve görsel kodların birbiriyle uyduğu, birbirini tamamladığı görülmektedir. Afişlerde yazılı kodlar, görsel kodların kod açımı gibi yerleştirilmiştir. Örneğin Nikeata Thompson’un bir dansçı ve koreograf, Arthur Abraham’ın dünya ağırsıklet şampiyonu madalya sahibi boksör veya Aygül Özkan’ın Aşağı Saksonya Eyaletinde Bakan olduğunu bilmeyen biri bu isimleri ve mesleklerini yazılı metinden öğrenebilmektedir. Yumruklarını sıkışmış ve dilini gösteren bir adam, kolları havada dilini köküne kadar çıkarmış bir kadın, tamamen dışarı çıkardığı dili bir de işaret parmağıyla gösteren bir başka kadın. Tüm bu insanlar düz okumayla saldırgan, gayrı ciddi, bohem, utanmaz olarak tanımlanabilirken yan anlam okumada özellikle Thompson ve Abraham beden dilleriyle mesleklerini anlatmaktadır. Üç model de kendileri gibi göçmen olan insanlara Almanca öğrenin ve Alman toplumunun bir parçası olup sosyal hayata aktif katılın demektedir. Medyatik bu üç ismin başarısı ve şöhreti reklam afişinde mitleştirilmektedir.

Göç ve göçmenlerin sosyal entegrasyonu küresel bir konu olarak güncelliğini uzun süre koruyacak gibi gözükmektedir. Almanya tarihi boyunca yerli halkını göçmen olarak uğurladığı gibi ülkeye yasal yollarla gelen göçmen ve mültecilere ev sahipliği yapmaktadır. Almanya bir göç ülkesi olduğunu, dolayısıyla toplumunun homojen yapısının değiştiğini, geç de olsa fark edip sosyal entegrasyon konusunda örnek olabilecek çalışmalara imza attı. Türkiye de bir göç ülkesi olduğunu geç de olsa kabul edip, sosyal entegrasyon konusunda iletişim çalışmaları yapmaya başladı. Almanya’da ve Avrupa’da göçmenlerin sosyal entegrasyonu çalışmaları 20. yüzyılın erken dönemlerinde başlarken, Türkiye’de konu literatüre yeni yeni giriş yapmaktadır. Almanya Entegrasyon Vakfının göçmenleri sosyal entegrasyonun gerekliliklerine teşvik eden kampanyalardan biri olan “Dille Dışarı Çık, Yaşama Katıl” (“Raus mit der Sprache - Rein ins Leben”) konsepti çerçevesinde, göçmenleri Almanca öğrenmeye ve sosyal hayata katılmaya teşvik eden bu reklam afişleri, diğer göçmen ülkeleri için örnek teşkil edebilecek başarıdadır. Ancak unutulmaması gereken bu denli yapıcı iletişim faaliyetlerinin sosyal entegrasyonun başarısını artırırken, diğer yanında medyada yer alan ırkçı, etnik ayrımcı, antisemitiz, İslam-Müslüman fobik söylemler sosyal entegrasyonu baltalamaktadır. Ayrıca muhalefet partilerinin ve hükümetin göç olgusunu ve aktörlerini siyasallaştırması yerli toplumun göçmenlere karşı önyargılarını artırıp stereotipin elini güçlendirmektedir. Düzenli olarak göçmen aleyhtarı söylem ve eylemler kamu kurumlarının ve Almanya Entegrasyon Vakfı gibi kuruluşların sosyal entegrasyonu teşvik ve motive edici iletişim faaliyetlerinin etkinliğini azaltıp, göçmenlerin motivasyonunu bozmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Reklam Afişlerinde Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu: Almanya Entegrasyon Vakfı Örneği" başlıklı makalemın herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Barthes, R. (1969). *Literatur oder Geschichte*. Suhrkamp
- Barthes, R. (1976). *S/Z*. (Çeviri, J. Hoch, 1. Baskı) Suhrkamp.
- Behrens, K. C. (Ed.) (1975). Begrifflich- systematische Grundlagen der Werbung, Erscheinungsformen der Werbung. *Handbuch der Werbung* içinde, 2. Basım. Gabler verlag.
- Deutschlanstiftung Integration (DSI) (2023). *Über Uns, Mit unseren Aktivitäten wollen wir Vielfalt und Chancengleichheit in Deutschland fördern*. 12.01.2023 tarihinde <https://www.deutschlandstiftung.net/die-stiftung> adresinden erişildi.
- Dubov, A. (2015). Ethical persuasion: The rhetoric of communication in critical care. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 21(3) S, 1-7. <https://doi:10.1111/jep.12356>
- Ehrenstein, C. (2010). *Integrationskampagne: "Raus mit der Sprache"*. 05.01.2023 tarihinde https://www.welt.de/print/welt_kompakt/print_politik/article10440218/Integrationskampagne-Raus-mit-der-Sprache.html adresinden erişildi.
- Esser, H. (2001). Integration und ethnische Schichtung. *Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung*, No 40, s. 1-77.
- Esser, H. (2006). *Sprache und Integration. Die sozialen Bedingungen und Folgen des Spracherwerbs von Migranten*. Campus-Verlag.
- Er, M.(2012). İhap Hulusi Görey'in Cumhuriyet dönemi afişlerinin göstergebilimsel açıdan incelenmesi. *Türkbilig*, 23, s, 115-132. 05.01.2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/990224> adresinde erişildi.
- Forutan, N. (2015). *Post-Migrant Society*. Bundeszentrale für politische Bildung. 15.01.2023 tarihinde <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/kurz dossiers/205295/post-migrant-society/> adresinden erişildi.
- Friedrichs, J. & Jagodzinski, W. (1999). (Eds.) Theorien sozialer Integration. *Soziale Integration* içinde. Westdeutscher Verlag (KZfSS, özel sayı 39), s. 9-43.
- Hoffmann, H. J. (1981). *Psychologie der Werbekommunikation*. De Gruyter.
- Inan, Ü. (2010). „Werbung und Öffentlichkeitsarbeit der Adalet ve Kalkınma Partei (AK Partei) am Beispiel der Kommunalwahl vom 29. März 2009 in Kocaeli. [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Publizistik und Kommunikationswissenschaft Universität Wien.
- İmık Tanyıldızı, N. & Soyal, N. (2021). Covid-19 afişlerinin korku çekiciliği bağlamında göstergebilimsel analizi: ABD ve Hindistan'daki afişlerden örnekler. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 7 (1), s. 210-225. 05.01.2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijca/issue/63287/919414> adresinden erişildi.
- Kamps, J. (1999). *Plakat. Grundlagen der Medienkommunikation*. (5. Auflage), Niemeyer Buchverlag.
- Kroeber-Riel, W. & Weinberg, P. (1996). *Konsumentenverhalten*. *Vahlens Handbücher der Wirtschafts- und Sozialwissenschaften*. Verlag Vahlen

- Kunczik, M. (2002). *Public relation- konzepte und theorien.*(4. Auflage), Böhlau verlag.
- Lämmerhofer, C. (2006). *Theoriegeschichte der Werbung. Eine vergleichende Darstellung von der Jahrhundertwende bis in die 1960er Jahre.* [Yayınlanmış yüksek lisans tezi] Universität Wien.
- Medien Pädagogik (2003). Bilder in den Mediengeschichten, von denen sie erzählen. Anwendung semiotischer und narrativer Konzepte im Schulbereich am Beispiel von Bildmaterial in Druckmedien für die Zielgruppe AHS und BHS. Das Zukunftsministerium. 02.01.2023 tarihinde <https://www.mediamanual.at/mediamanual/workshop/pdf/cs/cs.pdf> adresinden erişildi.
- Nişanyan, S. (2002-2023). Entegrasyon.İçinde *Nişanyan Sözlük*. 2.07.2022 tarihinde <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/entegrasyon> adresinden erişildi.
- Özkan, A. (2014). Reklam yönetimi. Sektörel etütler ve araştırmalar. *İstanbul ticaret odası, (19)*, s. 1-226. 03.01.2023 tarihinde <https://www.abdullahozkan.com/wp-content/uploads/2019/02/Reklam-Y%C3%B6netimi.pdf> adresinden erişildi.
- Pöttker, H. (2005). Soziale Integration. İçinde R. Geißler & H.Pöttker (Eds) *Massenmedien und Integration etnischer Minderheiten in Deutschland* . Transcript Verlag.
- Reinhardt, D. (1993). *Von der Reklame zum Marketing. Geschichte der Wirtschaftswerbung in Deutschland.* Akademie Verlag.
- Riegel, C. (2004). *Im Kampf um Zugehörigkeit und Anerkennung: Orientierungen und Handlungsformen von jungen Migrantinnen; eine sozio-biografische Untersuchung.* IKO-Verlag. für Interkulturelle Kommunikation.
- Rosenstiel, L. von (1973). *Psychologie der Werbung.* Komar Verlag
- Sauer, M. (2007). *Historische Plakate.* Bundeszentrale für politische Bildung. 03.01. tarihinde <https://www.bpb.de/themen/medien-journalismus/bilder-in-geschichte-und-politik/73211/historische-plakate/> adresinden erişildi.
- Scott, W. D. (1903). *The theory of advertising.* Small. Maynard & Co. 07.01.2023 tarihinde <https://archive.org/details/theoryofadvertisooscotrich/page/40/mode/2up?ref=ol&view=theater> adresinden erişildi.
- Schweiger, G. & Schrattenecker, G. (1995). *Werbung. Eine Einführung.* (4. Auflage), Fischer.
- Schalk, H. (2002). *Umberto Eco zur Einführung.* 03.01.2023 tarihinde <http://www.eco-online.de/PDFs/EcoEinfuehrung.pdf> adresinden erişildi.
- Statistisches Bundesamt (2023). *Bevölkerung.* 17.03.2023 tarihinde <https://www.destatis.de/DE/Home/inhalt.html> adresinden erişildi.
- Türk Dil Kurumu (2022). Entegrasyon. İçinde *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. 02.01.2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Volli, U. (2002). *Semiotik. Eine Einführung in ihre Grundbegriffe.* (1. Auflage), UTB Verlag.
- Wegner, C. (1996). *Überzeugungsstrategien in der Werbung Eine Langsschnittanalyse von Zeitschriftenanzeigen des 20. Jahrhunderts.* VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Zustiege, G. (2005). *Zwischen Kritik und Faszination: Was wir beobachten, wenn wir die Werbung beobachten, wie sie die Gesellschaft beobachtet.* (1. Auflage), Herbert von Halem Verlag.

Extended Abstract

Attracting the attention of the target audience to the message of the promotion of educational advertising posters with social content is to manage their perceptions. Communicators in advertisement use psychology to convince the target audience to take an action or change behaviour. Learning and memory acquisition occur thanks to the frequent repetition of instructive stimuli in an educational advertising message. Another feature that makes a person a human being is his/her emotions. Learning and memory need emotional stimuli. In other words, the emotional stimuli in the content of the advertisement makes it easier for the individual to learn and place it in memory. Especially, the transfer of positive emotions to the advertised entity increases the target audience's interest. Appealing to fear is quite rarely a communicator's choice. Some commercial or non-commercial advertising is based on mechanisms that are more similar to operatic conditioning. For example, an advertisement as a recommendation promises a reward to the target audience when the product is bought and used. Well-known people from the public life can be the face of advertising in ads, sometimes these people can also be globally recognized and successful. For example, a well-liked politician, an internationally recognized artist, a cute athlete can show the target audience that he is performing an action while using a product and the interest of the target audience will increase in that product. It is a successful method to use famous names as poster models in social content educational ads. Although a famous model for a commercial advertisement is quite expensive, educational advertising posters are striking and cost-free when they model with the awareness of social responsibility.

In this study, the advertising posters prepared by the German Integration Foundation, supported by the strategic partners and under the auspices of the German Chancellor Olaf Scholz and to encourage immigrants to learn German and participate in social life within the framework of social integration, were examined. In 2009 and 2010, with the concept of "Get Out with Your Tongue, Join the Life" ("Raus mit der Sprache - Rein ins Leben"), three of the advertising posters prepared with twenty-seven famous Germans of immigrant origin living in Germany were analysed with Roland Barthes' semiotic approach. The indicator system in the advertising posters, as well as the concepts of plain meaning, side meaning, myth, metonymy and metaphor were examined. With the findings obtained, it was tried to explain the elements that encourage immigrants to learn German and participate in social life, which are the key to social integration.

When the educational advertising posters prepared within the framework of social integration are analysed with Barthes' semiotic method, it is seen that the written and visual codes correspond to each other and complement each other in three of the posters. The codes written on the posters are placed like the code opening of the visual codes. For example, someone who does not know that Nikeata Thompson is a dancer and choreographer, Arthur Abraham is a world heavyweight champion medallist boxer, or Aygul Özkan is a Minister in the State of Lower Saxony can learn these names and professions from a written text. A man with his fists clenched and his tongue showing, a woman with her arms in the air, her tongue stuck out to the root, another woman showing her tongue sticking out completely with her index finger. All these people can be described as aggressive, not serious, bohemian, shameless with simple reading, while the side meaning tells people who are immigrants like themselves to learn German, become part of German society and actively participate in social life. The success and fame of these three names are legendary on the advertising posters.

It seems that migration and the social integration of immigrants will remain valid as a global problem for a long time. Throughout its history, Germany has sent its local population as immigrants and opened its borders to

those who came to the country, especially with labour migration. Germany has realized that it is a country of migration, therefore, it has realized that the homogeneous structure of its society has changed, become heterogeneous, and has conducted studies that can be an example of social integration. Turkey has also accepted that it is a country of migration and has started to conduct communication studies on social integration. While studies on the social integration of immigrants in Germany and Europe have started in early 20th century; in Turkey, studies with regards to social integration have just started. One of the campaigns of the German Integration Foundation, "Go Out with Your Tongue, Join Life" ("Raus mit der Sprache - Rein ins Leben"), is encouraging immigrants to the requirements of social integration. These advertising posters encourage immigrants to learn German and participate in social integration are quite successful. It can serve as an example for other countries that host immigrants. However, it should be remembered that while such constructive communication activities increase the success of social integration, racist, ethnically discriminatory, antisemitic, Islamophobic discourses in the media undermine social integration. In addition, the politicization of the phenomenon of migration and its actors by the opposition parties and the government increases the prejudices of the local community against immigrants and strengthens the hand of the stereotypes. Regularly, anti-immigrant rhetoric and actions reduce the effectiveness of communication activities that promote and motivate social integration by public institutions and organizations such as the German Integration Foundation and disrupt the motivation of immigrants.

Geliş Tarihi / Received Date
11.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
27.01.2023

1950 Kuşağı Kadın Öykücülerinden Nezihe Meriç ve Tezer Özlü'nün Öykülerinde Melankoli Üzerine Bir İnceleme¹

*A Study on Melancholy in the Stories of Women Storytellers of the 1950 Generation,
Nezihe Meriç and Tezer Özlü*

Zinnet GÜNDÜZ²

Öz

Türkiye’de 1950’li yıllar; siyasi, sosyal, kültürel açıdan değişim ve dönüşümlerin yoğun yaşandığı bir dönemdir. Varoluşçuluk akımının etkisi ile aşılmaya çalışılan varoluşsal bunalımlar, modernizmle daha da artan bireyselleşme ve kentleşmenin getirdiği problemler, ülkedeki siyasi çatışmalar; toplumu, sanatı, edebiyatı etkisi altına alarak *melankoliyi* dönemin genel bir söylem dili hâline getirmiş; Türk edebiyatı tarihine “1950 Kuşağı, Bunalım Edebiyatı” nitelemesiyle farklı bir sayfa açmıştır. Kuşaktaki her yazar dönemin şartlarından ve değişimlerinden farklı biçimlerde etkilenmiştir. 50 Kuşağı öykücülerinden Nezihe Meriç ve Tezer Özlü bu farklılığın iki ayrı sembolüdür. Nezihe Meriç, toplumsal meselelerden önemli ölçüde etkilenmiş bunları öykülerinde melankolik bir söylemle aktarmıştır. Bu durum, anlatının yapısını da şekillendirmiş; yazar, sosyal meseleleri olay örgüsü, diyalog gibi klasik anlatım teknikleri ile aktarmıştır. Tezer Özlü ise toplumsal melankoliyi ikinci plana almış, daha çok kendi beninde yaşadığı bunalımları eserine yansıtmıştır. Özlü bu atmosferi kurarken; olay örgüsünün olmadığı, zihinsel sayıklamaların ve içsel konuşmaların mevcut olduğu anlatım tekniklerini kullanmıştır. Çalışmada, aynı kuşağın farklı kutbunda yer alan iki kadın öykücünün, öykülerindeki *melankolik* dil, söyleyiş ve tutum incelenmiştir. Amaç; edebiyat tarihinde yeni, değişen ve birçok noktada ortak söylem dili vücuda getiren dönemin, Modern Türk öyküsünde nasıl karşılık bulduğunu ve bu karşılığın iki kadın öykücünün öykülerinde ne şekillerde tezahür ettiğini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: melankoli, 50 Kuşağı, öykü, varoluşçuluk, yabancılaşma

Abstract

In Turkey 50's are era that concentratedly experienced alteration and transformation in terms of political, social and cultural. Close relations with West have called forth to movement like modernism and existentialism. These have given acceleration to effort of rationalization and Westernization. Existentialist depressions that

¹ Bu çalışma yüksek lisans tezinden üretilmiş olup, 17 Mayıs 2022 tarihinde Ordu Üniversitesi’nde düzenlenen, Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özet bildiri olarak basılmıştır.

² Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Samsun/TÜRKİYE, E-mail: zinetkaya.55@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8595-7845

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmış ve Dergimiz tarafından iThenticate intihal incelemesinden geçirilmiştir.

tried to overcome under the influence of effect of existentialism movement, individualization which increase further with modernization, politic clashes in the country have come upon the society, art, literature and resolved the melancholy to language of discourse of era. And it has turned a new page for Turkish Literature with characterising "1950 generation, literature of depression". While some authors from 50 generation reflected social issues, changes and depressions in their works with a melancholic language, some writers stayed away from social and political issues and reflected their own existence and alienation as a crisis in their works. Nezihe Meriç and Tezer Özlü, 50 generation storytellers, are two different symbols of this difference. Nezihe Meriç has considerable extent effected from social problems and has transferred these to the her stories with melancholically discourse. This situation has developed construction of narrative; author has transferred the social problems with classic articulacy techniques like story arc and dialogue. The negativities experienced by women who were excluded and oppressed in society, the political conflicts of the period and social tensions form the background of the melancholic atmosphere in Meriç's stories. Tezer Özlü also has put the social melancholy in the second place and reflected the depressions she experienced in her own self to her work. In these stories main is melancholy of individual who got lonely and became estranged. While creating this atmosphere Özlü, has used techniques without story arc and included delirias and inner dialogues. In the study, the "melancholic" language, utterance and attitude in the stories of two female storytellers from two different poles of the same generation were examined. The aim is to examine how the period in the history of literature, which is new, changing and has a common discourse language at many points, finds its response in the Modern Turkish story and how this response is manifested in the stories of two female storytellers.

Keywords: melancholy, generation of 50, story, existentialism, estrangement

Giriş

"Her şeyin akış içinde olduğu" tezini savunan ünlü filozof Herakleitos, evrende her şeyin sürekli bir değişim içinde olduğunu asırlar öncesinden tespit etmiştir (Cevizci, 2018: 47). Günümüzde hâlâ anlamını ve geçerliliğini yitirmeyen bu tespit, *değişimin*; insanda, doğada, kâinattaki her canlıda vazgeçilmez bir kanun olduğunu gösterir. Olumlu/olumsuz, meydana çıkacak sonuç ne olursa olsun; hiçbir nesne değişime uğramaktan kendini alamaz. Toplum da değişim faktöründen kendini alamayan canlı dinamiklere sahip yapılardan biri olmuştur. Değişimin, bilhassa insan ve toplum için mukadder olduğunu ifade eden Köksal Alver'e göre '*toplumsal değişme*'; "Bir toplumun yapısında, düzeninde, sisteminde, kurallarında, unsurlarında, öğelerinde ve temel kurumlarında yeni biçimlerin, seçeneklerin, tarzların ortaya çıkmasıdır" (Alver, 2005: 59).

Hiçbir toplum belli bir kalıp içerisinde kalmamıştır. Zira toplum oluşumunu sağlayan her unsur, dinamik ve canlıdır. Zaman içinde savaş, teknoloji, ekonomi, nüfus, kentleşme gibi birçok farklı unsurun ortaya çıkması, toplum fertlerinin dünya görüşünün farklılaşmasına ve toplum içerisindeki yaşam biçimlerinin, kültürün, sanatın, edebiyatın değişmesine yol açmıştır. Çalışmamız kapsamında ele alacağımız 1950 dönemi de toplumsal, sosyokültürel, ekonomik, siyasi açıdan çoğu değişimin bir arada ve yoğun şekilde yaşandığı dönemdir. Bu yıllarda, siyaset ve ekonomi alanındaki hızlı ve köklü değişimlerin toplumda yarattığı kriz, Batı ile ilişkilerin artmasının bir sonucu olarak; sanat ve edebiyatta modernizm ve varoluşçuluk gibi akımların görülmeye başlanması, varoluşçuluk akımının etkisiyle doğan varoluşsal problemler, toplumda modernleşme-Batılılaşma çabalarının hız kazanması, artan kentleşmenin getirdiği sıkıntılar, siyasi gerginliklerden dolayı çalkantılı bir toplum, değişen aile

yapısı gibi faktörler toplum fertlerini, sanatı, edebiyatı büyük ölçüde etkisi altına almıştır. Değişimlerin derin bir şekilde yaşandığı sürece hâkim olan atmosfer, dönem sanatçıları ve eserlerine tesir etmiş; Türk edebiyatı tarihine ‘1950 Kuşağı, Bunalım Edebiyatı’ nitelemesiyle farklı bir sayfa açmıştır. Kuşağın kendine özgü yeni bir söylem biçimi, gelenekten farklı gelişen sanat anlayışı, değişen şartlara paralel oluşturdukları eserler meydana gelmiştir. Dönem olaylarının ve değişimlerinin tesiri altında kalan 50 Kuşağı’nda, gerçek hayatta yaşanan olumsuzluklar *melankoliyi* kuşağın genel bir söylem dili haline getirmiş; dönem sanatçılarında hiçlik, anlamsızlık, sıkıntı, yabancılaşan birey, kentte bunalan kişiler, vb. konu ve temaların ön plana çıkmasına neden olmuş görünmektedir. Bu konu ve temaların arka planında ana hatlarıyla dönemin sosyopolitik ve kültürel ortamını da şekillendiren yaşamının etkisi göz ardı edilemez bir önemdedir.

50 Kuşağındaki her yazar dönemin farklı bir sıkıntısından etkilenmiş; kimi varoluşçuluk akımının getirdiği var olma problemlerini, kimi siyasi gerginlikleri ve cinayetleri, kimi modernizmin yarattığı yalnız ve yabancılaşan insan tipini; melankolik bir söylem ve atmosferde eserin kurgusuna yerleştirmiştir. Biz de çalışmamız kapsamında, 50 Kuşağı öykücülerinden Nezihe Meriç ve Tezer Özlü’nün öykülerindeki melankolik söylemle inşa ettikleri bu atmosferin neye karşılık geldiğini ve aynı kuşağın iki farklı öykücüsünde bu söylemin nasıl farklılaştığını tespit etmeye çalışacağız. Bazı öykülerde melankoli; psikoloji veya tıptaki verilerle, bazısında ise metnin dış yüzeyindeki betimlemeler, kelime seçimleri, kelime tekrarları (leitmotive) gibi sezdirme ve ipuçlarıyla anlam yüzeyine çıkarılmaya çalışılmıştır. Ele aldığımız öykülerde inceleme gerçekleştirilirken doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Melankoli ve Arka Bahçesi: Modernizm, Yabancılaşma, Varoluşçuluk

İnsanda beliren özlem, umutsuzluk, karamsarlık, hüznün, acı gibi duygu durumlarının genel adı olarak nitelendirebileceğimiz ‘melankoli’ asırlar boyunca araştırmaların ilgi odağı olmuştur. Ünlü bilgin Robert Burton, melankolinin tanımını, “En ufak bir keder, ihtiyaç, dert, üzüntü, tutku, zihinsel rahatsızlık durumunda veya üstlenilen sorumluluklar, huzursuzluk, bir düşünce nedeniyle ortaya çıkan endişe, durgunluk, donukluk, sinir bozukluğu ve genel olarak mutluluk karşıtı olarak hissettiğimiz her türlü hoşnutsuzluk sonucu gelip geçici olan, melankolidir” şeklinde yapmış ve hiçbir insanın melankoliden kurtulamayacağını, her insanın hayatının bir bölümünde muhakkak kendini melankolik hisseceğini söylemiştir (Burton, 2016: 99). Freud ise melankoliyi, “ruhsal olarak, derin biçimde acı veren üzüntü, dış dünyaya duyulan ilginin sekteye uğraması, sevme yetisinin kaybı, tüm etkinliklere ket vurulması, yerini kendini suçlama ve aşağılamaya bırakmış, cezalandırılacağına dair sanrısız bir bekleyiş içinde kendilik duygusunun değerden düşmesi” olarak tanımlar ve melankolinin sevilen bir nesnenin kaybindan (kayıp obje) dolayı ortaya çıktığını söyler (Freud, 2014: 19-22).

18.yüzyıldan itibaren topluma sirayet eden; ‘modernizm’ ve ‘varoluşçuluk’ gibi akımlar toplum, sanat ve edebiyatta derin etkiler bırakmış, bireyde ‘yabancılaşma’ problemini doğurmuş ve sanatçının eserinde melankolik-depresif yansımalar yapmıştır. Türk toplumuna, sanayisine, endüstrisine, kültürüne, ekonomisine, teknolojisine etki eden *modernizmin* en temel özelliği; gelenek ile daima çatışma halinde oluşu, bireyi-bireyselliği merkeze taşımasıdır. Rene Guenon, modern kafa yapısının getirdiği ve son yüzyılda Batının çökmesine yol açan bireyciliği şu şekilde tanımlar: “Bizim

'bireycilik'ten anladığımız, bireysellikten üstün her ilkenin inkâr edilmesi ve bu yüzden uygarlığın her alanda tamamen sadece insanî öğelere indirgenmesidir" (Guenon, 2018: 111-112). Modernizmde temel alınan bireyselcilik, insanı kendi kabuğuna çekmiş, artan kitle iletişim araçları birincil ilişkileri ve bağları en az seviyeye indirmiştir. Giddens, modern öncesi toplumda, toplumsal tehdide sebebiyet veren unsurları; doğal afetler, hastalıklar, iklim şartları güvensizliği, dinsel kayradan yoksun kalma tehditleri olarak sıralarken; modern toplumda bunların; savaşın endüstrileşmesinden kaynaklanan insan şiddeti tehdidi ve modernliğin düşünömselliğinin benliğe uygulanmasından kaynaklanan kişisel anlamsızlık tehdidi olduğu ifade etmiştir (Giddens, 2010: 95). Modernizm, her ne kadar insanı özgürleştiriyor gibi görünse de aslında onu 'demir kafes' (Atiker, 1998: 85) içine koyarak kimlik krizine sokmuştur. İnsan sürekli her şeyi sorgulama ihtiyacıyla; aklın duyduğu şüphelerin içinde, sonsuz ve ağır bir sorumluluk duygusuyla bunalıma sürüklenmiştir.

Modernizmin tesiri altında kalan toplum ve birey, *yabancılaştırma* ile de doğrudan tanışmıştır. Herbert Marcuse, bireydeki yabancılaştırmanın; özellikle modernizm ile gelen ileri teknolojinin insanları köleleştirip kendine tabi kılmasından kaynaklandığını söyler. Yabancılaştırılan kişinin, nesnelleşmiş (yabancılaştırılmış) hayatının içinde kaybolup gittiğini ifade ederek modernizm ve yabancılaştırmayı şöyle ilişkilendirir: "Modern sanayi toplumunda insanın yabancılaştırmasının bir belirleyeni; tüketim normları ve bunların bireyce içselleştiği ideolojik ortam iken, bir diğeri de bizzat teknoloji ve üretimin örgütleniş tarzıdır" (Marcuse, 1958, akt. Demirel ve Özbudun, 1990: 34-35).

Modern dünyanın yabancılaştırılan bireyi; kendine, kendi yaşamında cereyan eden hadiseler, çevresindeki ilişkilere ve dış dünyaya yabancı kalır. Ahmet Cevizci, yabancılaştırmayı tanımlarken bilhassa bu özellik üzerinde durur (Cevizci, 2017: 451):

Yabancılaştırma, bir varlığın, daha doğrusu insanın kendi doğal yapısından, benliğinden veya özünden uzaklaşmasını ifade eder. (...) Yabancılaştırmanın çok çeşitli formatları olabilmekle birlikte, onunla, esas insanın öz-yabancılaştırması, bireylerin uzaklaşmaları ya da kopmaları anlatılmak istenir. O, kişinin bireysel bütünlüğünün ve bağımsızlığını yitirip, kendisine yabancı biri haline gelmesi durumunu ifade eder.

Bu özellik melankolik insanın da en belirgin özelliğidir; denebilir ki her yabancılaştırılmış birey, aynı zamanda melankolik bir bireydir. Nevrotik/melankolik hâlin, yabancılaştırma ile ilintisini kuran önemli bir araştırmayı ünlü psikanalist K. Horney yapmıştır. Horney, insana ait üç ayrı 'öz'den bahseder. *Güncel öz*; insanın belli bir andaki durumu, konumu, yaşadıklarıdır. *İdeal öz*; hayali kurulan, sahip olmak istenilen özdür. *Gerçek öz* ise kişinin asıl benliğinde bulunan özdür. Yabancılaştırmanın, bireyin *gerçek öz*'ünü kaybetmesinden kaynaklandığını söyleyen Horney, gerçek özü kaybetmiş olmanın sıkıntısını Kierkegaard'ın, "Özü yitirmiş olmak, ölüm hastalığına tutulmuş olmaktır." ifadesiyle anlatmış; bir öze sahip olmanın kabulünde olmayan (nevrotik) bireyin kendine yabancılaştığını ve haykırlamayan bir umutsuzluk içine düşüp melankolik ruh haline girdiğini ifade etmiştir (Horney, 1994: 194-195). İnsanda modernizm ile meydana gelmiş olan 'kimliksizleşme' sorunu da kişinin gerçek öz'ünü inkâr etmesi, kendi öz benliğine yabancılaştırıp ruhsal bunalıma girmesiyle yakından ilintilidir.

Melankolik ruh hali ile ilişkilendireceğimiz bir diğer faktör de 19. yüzyılda etkinliğini göstermeye başlayan *varoluşçuluk* felsefesidir. Varoluşçuluk daha ziyade modernizmin egemen olduğu, insanın nesne durumuna indirgenmediği, kendi dünyasına ve çevresine yabancılaştığı, savaşların hüküm sürdüğü, bunalım dönemlerinde; kişinin kendi benliğini sorgulama ve ispat ihtiyacından doğmuştur. Bu ihtiyacı karşılamaya çalışan insan, ortaya çıkan çelişkiler içerisinde boğulmuş ve kendi dünyasında çıkmaza girmiştir. Bu konuda Ritter'in tespitleri oldukça önemlidir. Ritter, varoluşçuluğu; “köklerinden kopmuş (...), toplumda yabancılaşmış (...), mutsuz, huzursuz insan varlığını dile getiren bir felsefedir” şeklinde tanımlamış, tespitlerine şu şekilde devam etmiştir: “Bu felsefe daha çok, toplum içinde yaşayan bireyin tehdit altında olduğu (...), günümüzle gelenek arasındaki bağlantının koptuğu (...), insanın manasız bir varlık haline geldiği, kendini yitirmek tehlikesinin baş gösterdiği yerde ortaya çıkar” (Sartre, 2018: 10). Varoluşçuların, ‘İnsanlık, bunaltıdır.’ sözünü yorumlayan Sartre buradaki *bunaltının*, insandaki *derin ve temel sorumluluk duygusunun* yansıması olduğunu ifade eder (Sartre, 2018: 42). Dayanağı kalmayan insan, başına gelen felâketlerin sorumlusu olarak suçluluk duygusuyla ıstırap içinde kalır. Nurettin Topçu, Sartre'nin varlık felsefesini şu şekilde aktarmıştır: “Varlık sebepsizdir, illetsiz ve zaruretsizdir, varolan her şey sebepsiz olarak doğuyor, iktidarsızlığıyla varlığını devam ettiriyor, tesadüfle ölüyor.” Varoluş felsefelerinde, ‘mânasızlık’ olarak belirledikleri ilkenin, insanlara aydınlatıcı bilgilerden ziyade elemli hisler sunduğunu belirten Topçu, bu hislerin insanlara sunduğu telkinin; “saadete götürücü gayretlerin boş, hayatın mânasız ve bütün araştırmaların da ona bir mâna verebilmekten âciz oluşu” olduğunu ifade eder (Topçu, 2017: 45).

Asırlar boyunca psikolojik ve fizyolojik olduğu kadar bilhassa tarihsel ve toplumsal düzeydeki köklü ve ani değişimlerle de ilişkili görünen melankolinin çağımızda endüstrileşmeye, ileri teknoloji kullanımına, sekülerleşmeye ön ayak olan ‘modernizm’, insanın bütünlük kurgusunu zedeleyen ‘yabancılaşma’ ve tüm bu oluşları anlamlandırmak üzere dile gelen ‘varoluşçu felsefe’nin korku, hiçlik duygusu ve bunalımı öne çıkaran yorumlarıyla şekillendiğini söyleyebiliriz.

Nezihe Meriç’in Öykülerinde Melankoli

1950 yılında *Seçilmiş Hikâyeler* isimli dergide yayımlanan “Bir Şey” adlı öyküsüyle edebiyat dünyasına adım atan Nezihe Meriç’in öyküleri Yapı Kredi Yayınları tarafından *Toplu Öyküler I*, *Toplu Öyküler II* ve *Yandırma* isimli öykü kitaplarında bir araya getirilmiştir. 50 Kuşak öykücülüğünün ilk kadın öykücülerinden olan Meriç; ülkedeki siyasi, toplumsal kırılmalardan, sosyal meselelerden önemli ölçüde etkilenip bunları öykülerine melankolik bir söylemle aktarmıştır.

Toplu Öyküler I kitabındaki öykülerinde, melankolinin merkezinde olan ana karakterler; toplumda ezilmiş, tek başına var oluşunu gerçekleştirmeye çalışan, geçim sıkıntısı çeken, kocası tarafından aldatılan veya sevilmeyen *kadın* karakterler olarak karşımıza çıkar. Bu öykülerde melankoli; özellikle bu yıllarda söylemi artan toplumda *ezilmiş kadın tipolojisinin* yansıması olarak belirir. *Dünyada Teknik Arıza* adlı öyküde; kocası tarafından aldatılmış, çuval dikerek geçimini sağlayıp çocuklarına zor şartlarda bakmaya çalışan Neriman Hanım’ın acısını görürüz. Öyküdeki mevcut huzursuzluk yalnızca Neriman Hanım’ın hayatında değildir nitekim başlık bize ‘*Dünyada Teknik Arıza*’ ipucunu vererek bu huzursuzluğu ve problemi daha da genele yaymıştır. Düşmüş bir insanın kandırıldığı, hayaline ulaşma

yolunda engelleyici faktörlerin fazla olup destekleyicilerin olmadığı bir çevrenin varlığı, *arızanın* yalnızca birey kaynaklı değil toplum kaynaklı olduğunu ve toplumun da bu melankolinin tam merkezinde olduğunu gösterir. Nitekim toplumda var olan çıkar ilişkileri ve bozuk işleyiş, Neriman Hanım'ın hayatında var olan melankoliyi daha da artırmıştır. Serol Teber'in bu hususta: "... insanlararası ilişkilerin içtenlikten yoksunluğu, yüzeyselleştiği 'sözde ilişki' durumlarının, melankolik resignasyon eğilimlerini daha da artırdığı; insanlararası ilişkilerin, salt sıklığının değil, derinliğinin ve içtenliğinin de belirleyici rol oynadığı görülmektedir" (Teber, 2013: 303) ifadeleri, Neriman Hanım'ın melankolisindeki çevre-insan ilişkilerinin önemini vurgular gibidir. Neriman Hanım'ın kayıp objesi, sadece bir eş eksikliğinden ibaret değildir; onu hayata bağlayacak, ona destek olacak içten çevre ilişkisinin olmayışı kayıp objenin bulunmasını daha da güçleştirmiştir. *Umudu Fakirin Ekmeği* isimli öyküde kocasının hastalığından dolayı düşkün olan ve kızına bakmak durumunda kalan *kadının* melankolisi işlenir. Bu karakterin ismi öyküde zikredilmez, ondan yalnızca *kadın* olarak bahsedilir. Bu isimsizlik; acıdan başka sahip olduğu hiçbir şey olmayan kadının derin melankolisinin de temsili olmuştur. Anlatıya ilk girişte melankolik özne olan *kadın*'ın biçare tip tasviri ve çevrenin olumsuz betimlemesi dikkatimizi çeker (Meriç, 2017: 40):

O halsiz, zayıf kadın, hiçbir şey umut etmeden yolun kenarında yürüyordu. Başındaki çiçekli eşarbi ağarmış, rengini atmış siyah mantosunun etekleri tarazlanmıştı. (...) Hiçbir düşe kapılamazdı. Sağ yanında, otları sararıp kurumuş, orasına burasına öbek öbek süprüntü, taşkömür külü dökülmüş bir çayırılık, göz alabildiğine, mezarlığa kadar uzanıyor, çayırın orta yerinde sadece, iki sıska at otlamaya çalışıyordu.(...) Kadın, bir ara bayılacak gibi oldu. Ağzının içinde büyüyen diliyle kurumuş dudaklarını ıslatarak çevresine bakındı. . .

Kadının bitkin-çökkün halinin ve çevresinin bazı olumsuz sıfatlarla nitelendirildiğini gördüğümüz girizgâhtaki bu alıntıda melankolik atmosfer önceden sezdirilmiş olur. Kadının şerbetçiye rastlaması ve onunla dertleşmesi öyküye farklı bir sayfa açma noktasında başlangıç olur. Zira bu tanışmadan sonra melankoli ve çaresizliğin yarattığı atmosfer, yerini umuda ve hayallere bırakır. Anlatıcı, kadının küçük kızı Semahat'e anlattığı bazı hayalleri bize şu şekilde aktarır (Meriç, 2017: 44):

Babası iyiymiş... yakında çıkacakmış... Gelecek hafta, inşallah paraları olacaktı, tramvaya binip babasına birlikte gideceklerdi. Annesi 'Semaat'çığına artık hep pilav pişirecekti. Bir gün de pirzola yapacaklardı. Annesi ona beyaz lastik ayakkabı da alacaktı; beyaz kısa çorap da. Hatta o küçücük aklıyla kendi kendine: "Belkileyim bayramda taftadan kurdele bilem ahırz diyordu."

Bazı nesne kayıplarının *kadın*da ruhsal anlamda oluşturduğu acı, hüznün, melankoli gibi duygu durumları, kendisine verilen ufak bir umutla kaybolmuştur. Öykünün, "*Umudu Fakirin Ekmeği*" adlı başlığı da bu içeriğin temsili niteliğindedir. *Susuz IV* adlı öyküde ise yine ismi söylenmeyen *kadın* karakter melankolinin merkezindedir. *Kadın*, toplumda ezilmiş, kocası tarafından sevilmeyen, aldatılan, terk edilen, maddi sıkıntılarla boğuşan kadınların bir temsili gibidir öyküde. Anlatıcı olan Meli, bu kadın(lar)ı şu şekilde aktarır bize (Meriç, 2017: 128):

Kocası ve çocukları için, güzel kokular sürünmüş, dinlenmiş, güleç bir kadın olmanın tadına varamaz. Eliyle yemek pişirmenin, temizlik yapmanın, evin düzeninin mutluluğunu yaşayamaz. Erkenden kalkıp kahvaltı etmeye vakit bulamadan sokağa fırlamaya, otobüs duraklarında ömür tüketmeye zorunludur.

(...) *Sırtüstü yatıp uyuyamaz. Düş göremez. Vitrinde gördüğü bir çift siyah süet ayakkabıyı aylardır istiyormuş da alamamış. Asla pahalı bir terziye diktirilmiş, güzel, kişilikli bir mantosu olmamış. Bir türlü siyah bir gece elbisesi yaptıramamış...*

Öyküde *kadının* melankolisi onu yıkmaz, aksine daha dayanıklı ve güçlü bir hale getirir. Bu durumu, *Meli*'ye: “Bugünkü takvim, kuvvet sabrın içindedir yazıyor. Melicim. Sahiden öyle. İnsan acı çektiği ölçüde güçleniyor. Her şeye karşı, nasıl diyeyim, sabrının, dayanma gücünün arttığını duyuyor...” (Meriç, 2017: 127) ifadeleriyle anlatır. Melankoli diğer öykülerden farklı olarak karakter üzerinde olumsuz bir etki bırakmaktan ziyade olumlu bir etki yaratmıştır diyebiliriz.

Toplu Öyküler I adlı öykü kitabında melankolik atmosferin hâkim olduğu diğer öyküler ise daha çok karakterin yalnızlaşp yabancılaşması, geçmişe özlem duyması gibi uyarılardan oluşur. *Boşlukta Mavi* isimli öyküde bir genç kızın bulunduğu ortama yabancılaşması ve geçmişte verdiği bazı kayıpları anımsaması ile anlık melankolik ruh travmaları yaşadığını görürüz. Genç kız, anne ve babasını küçük yaşta kaybetmiştir, dayısı onu yetiştirmiştir. İstanbul'da okuyan genç kız, dayısının köyüne geldiğinde annesi ve babasının ölümü anımsayıp ruhsal travmalar geçirmiştir: “...annesiyile babasına ait o zehirlenmiş ölü kokusunu kuvvetle duyuyor, içinde korkudan, acıdan karışık bir bulantı kabarıyor; düşünme gücünü kaybederek kalakalıyordu. Bu hali yaşadığı zamanlarda olduğu gibi, başı kuvvetle dönmeye başladı...” (Meriç, 2017: 126- 129). Bu travmaların bir diğer sebebi de köye geldiği bu süre zarfında, kendini kente ait görerek buraya yabancılaşmış olması ve burada kendini yalnız hissediyor olmasıdır. *Narin* isimli öyküde ise bir genç kızın, yalnızlıkla örülmüş melankolik ruh hali dikkatimizi çeker. Bu yalnızlık duygusu, geçmişte anımsadığı bazı olaylarla daha da artar. Genç kız, sadece kendi ruhuna işlemiş yalnızlık melankolisinden bahsetmez; başka gözlerde başka insanlarda gördüğü ve hissettiği yalnızlık duygusunu da yaşar ve aktarır: “Yalnızlar geliyor... Onları gözlerinden bilirim. Kalabalık caddelerde, ıssız kır yollarında, dairelerin loş koridorlarında... Nerede rastlarsam rastlayayım hemen tanırım. (...) “Bir şey kaybetmiş bunlar...” derim. Duyarım. Anlatamam” (Meriç, 2017: 67). Genç kızın, kendi melankolisinde beliren yalnızlığı aktarmasının yanında; kent hayatında kaybettikleri veya sahip olamadıkları bazı nesnelere ötürü olumsuz ruh hali içinde olan, yalnızlaşan, yabancılaşan bazı kişilerin varlığına da değinmesi ayrıca dikkatimizi çeker.

Nezihe Meriç'in *Toplu Öyküler II* kitabındaki öykülerde anlatının atmosferini ve karakterleri melankoliye sevk eden unsurlar ise ülkedeki siyasi krizlerin ve toplumsal çatışmaların yarattığı bunalımdır. Siyasi suçlardan ötürü cezaevine düşen kişilerin yaşadıkları korku, çaresizlik ve tedirginlik bu atmosferi yaratan diğer unsurlardır. *Tedirgin, Tan'ın Öyküsü, Acıyı Aşmak* öykülerinde dönemin siyasi çatışmalarının öykülerde melankolik arka planı oluşturduğunu görürüz. Ülkede yaşanan siyasi bazı problemlerin yansımasını, *Nurhan* karakteri üzerinde gördüğümüz *Tedirgin* isimli öyküde, Nurhan'ın depresif durumları, zihinsel sayıklamaları, anıların kesit kesit zihninde yer alması gibi olumsuz durumlar dikkatimizi çeker. Nurhan'ın melankolisi; aniden hapse girmenin verdiği korku, çaresizlik, zihnini rahat bırakmayan geçmiş, anılar gibi birçok uyarandan oluşur. Öyküde olumsuz betimlemeler, kelime seçimleri ve bilhassa mekân tasvirleri bize, öznedeki melankolik ruh halini sezdirmiştir. Ramazan Korkmaz, anlatıda mekân tasvirinin önemi konusunda şunu vurgular:

"Anlatıda, sorunsal zamanı içeren kapalı ve dar mekânlar veya labirent izlekli mekânlar, anlatı kişilerinin ruh dünyalarını en iyi yansıtan öğelerdir" (Korkmaz ve Şahin, 2017: 21). Öyküde hapishane odasının tasviri de bizi Nurhan'ın ruh dünyasına götürür gibidir: "Koğuş, ancak beş ranzanın sığıdığı, uzunca bir oda. Duvarlar, duman rengi yağlıboya. Battaniyeler bir de. Karamsı, kahverengimsi... Kolay tanımlanamayacak bir renk. Sert, kıllı. Kir götürsün diye düşünülmüş olacak. Ne umut kırıcı..." (Meriç, 2015: 60). Odanın dar bir yer olması, kara, duman rengi duvarlar ve battaniyelerin varlığı, adeta Nurhan'ın benliğindeki o huzursuzluğu bize tasvir etmiştir. *Acıyı Aşmak* adlı öyküde melankolik karakter; yine ismi anılmayan bir ev kadınıdır. Kadının üç gencin vurulmasındaki acısı ve mutsuzluğu, ülkede yaşanan gerginliklerin toplum ve fertlerini tesir altına almasındaki kederi, melankolisinin kaynağı olmuştur. Kadının, "Memlekette ne rahat kalmıştı ne huzur. Sağcılar, solcular, bozguncular, ordu, polis, partiler, hükümet, aydınlar, halk karmakarışık bir kör dövüşün içindeydiler bence..." (Meriç, 2015: 152) şeklindeki aktarımı ülkede yaşanan gerginliklerin toplum fertlerini tesir altına almasındaki olumsuz duygu durumlarını bize aksettirir. Memleketteki acıları ruhunda taşıyan kadını, bu faktörler hariç ruhsal olarak bunalıma iten başka mevzular da vardır. Bunlar, bir ev kadını olarak sıradan hayatında tutsak olduğu ev işlerinin tekdüzeliği ve bunun getirdiği bıkkınlık, kocası Osman ile siyasi fikir olarak daima zıt düşmeleri ve kocasıyla iyi bir iletişimi olmaması gibi olumsuz durumlardır. Kadın, kendini ve içinde olduğu durumu şöyle aktarır (Meriç, 2015: 146- 148):

-Ah, nasıl sıkılıyorum. İçine dönük gösterişsiz bir kadınum. Güzel de değilim, biliyorum. Kültürlü, benbenci bir kocaya karşı susa susa sinir sahibi olmuş biriyim işte-(...) İnsan istediğince kalabalıktan kaçsın, uzun yürüyüşler yapsın, gene eve dönülür. Ben de evime dönüyorum her seferinde. Pişirilecek yemekler, ykanacak meyveler, kurulacak sofralar beni bekliyor. Ben bir ev kadınıyım. İşim de bu. Bu işlerin tutsağım.

*Tan'ın Öyküsü'*nde; Tan'ın annesi melankolinin merkezinde olan karakterdir. Kocası siyasi suçlardan dolayı cezaevinde olan annenin yaşadığı üzüntü; memleketteki sıkıyönetimin verdiği korku, siyasi çatışmalar ve gerginliklerin toplumda yarattığı bunalım gibi faktörler melankolik atmosferi oluşturan önemli faktörlerdir. Kendi ile beraber toplumdaki tüm kişilerin ruhuna sinmiş olan melankoliyi: "Sıkılıyoruz. Bezginiz, üzgünüz, ağlamak istiyorum. İçim parçalanıyor. Güzelliklerden ayrı düşmek istemiyorum. Kötüye, çirkine dayanamıyorum. "Kalabalıklar içinde yaşıyoruz. Usanıyorum." diyorum, önüme bakarak, içimden. Ah!" (Meriç, 2015: 138) ifadeleriyle aktarmıştır. *Umut'a Tezgâh Kurmak* adlı öyküde siyasi suçlardan dolayı hapse giren, hapisten çıktıktan sonra da yaşadıklarını unutamayan, bunları sürekli zihinsel anımsama ve sayıklamalar ile gün yüzüne çıkaran Nesrin'in melankolisini görürüz. Zihninden kesit kesit sayıklayarak korku, kaygı ve dehşete düştüğü anımsamalarından bir tanesi şu şekildedir (Meriç, 2015: 84-85):

İlenmeler, çılgınlık ağlamalar, küfürler, dövüşmeler, deli dolu kahkahalar, göbek atmalar arasında yaşamak zordu. Tanımadığımız bir zamanın getirdiği başka bir yaşamı sürüyorduk cezaevinde. (...) İyi beslenmiyorduk. Sağlığımız yerinde değildi. Karabasanlı düşlerimiz, bunalımlı uykularımız, özlemlerimiz, acularımız, sancularımız, hastalıklarımız bizi eziyordu. Çaremiz kesikti. Soluk alamamak azabıyla, baş ağrısız uyanmak mutluluğu arasında, boş anlamlarla bakıp duruyorduk çoğu kez.

Geçmişinden kurtulamadığı için hapisten çıkınca dahi kederinden kurtulamayan Nesrin'in bir diğer bunalımı da kentin beton yığınlarına dönüşmesi ve bunaltıcı ortamı olmuştur. Dışarıda gördüğü bu olumsuz manzarayı şu şekilde aktarır (Meriç, 2015: 111-116):

Kent değişiyor elbette. Değişmez mi! Kenti oluşturan yapılar, evler kalabalığı, apartmanlar, bahçeler, bahçe duvarları sloganlarla doldu. (...) Bu kent şimdi büyük soluklarla yaşıyor. Çoğalan büyük yapıları, gökdelenleri, artan kalabalığıyla. Hep beraber isleniyor, kirleniyor, yaşamak için hep beraber direniyorlar. Büyük büyük, yüzyıllardan kalma ağaçları, akar suları yok. Havası yok. Kış uykusundan çıkınca, toprağın altındaki bereketi, olağanüstü güzelliklerle sergileyen çiçekler açmıyor. (...) Yürüyüşler başka, kaldırım kenarlarında ayaküstü iki laf etmeler, dudaklarda birikmeler hep değişik. Yorgun bu kalabalık yorgun. Bıkkın asık surath... Yakınmalar kuşkular içindeler. Belli. Mutsuz oldukları gün gibi ortada. (...) Bu bezgin insanlar, bu karaltılar kalabalığı beni...

Kentin beton yığınlarına dönüşmesi, bunaltıcı ortamı, insanların yalnızlaşması, yabancılaşması, mutsuzlaşması gibi birçok olumsuz faktör, Nesrin'in ruh halini kötü yönde etkilemiştir. Nesrin cezaevinden çıktığında; kötü günleri geride bırakıp yeni ve güzel günlere sayfa açmak üzere; *umuda tezgâh kurmuştur* fakat gördükleri karşısında, bu umudun yerini derin bir melankoli almıştır.

Nezihe Meriç'in öykülerindeki melankolik karakterlere baktığımızda; en önemli özelliklerinden biri hayallerinin olmasıdır. Hayal kurma eylemini gerçekleştirebilmeleri, istedikleri şeyin gerçekleşmesinde hâlâ ümitleri olduğunun kanıtıdır. '*Umut'a Tezgâh Kurmak*' adlı öyküsü bunun iyi bir örneğidir. Öykülerdeki melankolik bireyler, her ne kadar içinde buldukları toplumsal krizlerden, siyasi çatışmalardan, geçim sıkıntısından etkilenip olumsuz ruh halinde olsalar da hayatla iç içe ve çevreyle diyalog halindedirler. Dış dünyadan kendini soyutlamış değillerdir. Melankolik bireyin hayatla yüz yüze oluşu anlatının yapısını da şekillendirmiş; olay zincirinin, diyalogların açıkça bulunduğu öyküler sunmuştur.

Tezer Özlü'nün Öykülerinde Melankoli

Tezer Özlü, *Yeni İnsan* dergisinde yayınlanan "*Fortuna*" adlı öyküsüyle edebiyat dünyasına adım atmıştır. 50 kuşağı yazarları ile kurduğu yakın ilişkiler, katıldığı toplantılar, dönemin getirdiği akım veya dönem içerisinde yaşanan siyasi çatışmalar edebi anlayışının şekillenmesinde etkili olmuştur. Yazarın bütün öyküleri Yapı Kredi Yayınları tarafından *Eski Bahçe-Eski Sevgi* isimli kitapta bir araya getirilmiştir.

Tezer Özlü'nün öykülerinde melankolinin tezahürü; geçmiş, geçmişte verilen kayıpların anımsanması, varoluşçuluk etkisinde gelişen anlamsızlık duygusu, benlikle ve dış dünyayla çatışma, yabancılaşmanın getirdiği yalnızlık, bunalım, umutsuzluk hissiyatı gibi şahsi meseleler kaynaklı olduğu gibi ülkede yaşanan siyasi gerginlikler, toplumdaki huzursuzluklar, savaşın olumsuz etkileri gibi genel çaplı meseleler de olmuştur. Bu ayrımı *bireysel* ve *toplumsal melankoli* olarak iki ayrı çizgide ele alırsak diyebiliriz ki Nezihe Meriç'in öykülerinde ciddi ölçüde baskın olan toplumsal melankoli Tezer Özlü de bir adım daha geri plandadır; Özlü'de baskın olan bireysel melankolidir.

Toplumsal melankolinin ön planda olduğu öykülerin arka planlarını ülkedeki siyasi gerginliğin (1980 ihtilali), çatışmaların toplumda yarattığı olumsuz etki oluşturur. Bu bağlamda *1980 Yazı Güneşi A./* ve *1980 Yazı Güneşi B./* isimli öyküleri ele almak mümkündür. İki öyküde de siyasi savaşın ve toplumsal kargaşanın melankolik birey üzerinde açtığı tahribatlar dikkatimizi çeker.

1980 Yazı Güneşi A./ adlı öyküde, bir hastane odasında babasına refakat eden anlatıcının (aynı zamanda melankolik karakterin), bu hastanede kendi nazarıyla tasvir ettikleri bize olumsuz bir atmosferi sezdirir. *Otobüslerden acıyla sarkan ve işe yarı çıplak koşan insanlar, önü polis arabalarıyla dolu olan hastane, hastaneye sürekli olarak taşınan yaralılar ve ölümler, ölümlerini arayan çarşafli kadınlar, oraya yakın yerde meydana gelen çatışmalar ve bu çatışmalarda arka arkaya taşınan cesetler, soğuk buzhanede kanlar içinde yatan insan gövdeleri, silahlı militanlar, gökyüzünde uçuşan askeri helikopterler* bu atmosferin betimleyicilerinden birkaçıdır. Ülkede yaşanan kaoslar anlatıcıyı, derin bir melankoliye sürüklemiştir; anlatıcı bunları artık doğal bir durum olarak karşıladığını; "Babamın bu gece yanımda ölmesi doğaldır. Ölmeyip, yeniden yaşama dönmesi de. Güncel bir olay. Bütün büyük olayları güncel olaylar gibi algılamaya koşullandırıldık. Evimizin kapısı kırılabilir. Silahlar üzerimize dayanabilir. Bunlar günlük olay. Neresinden tutacağız bu ülke üzerine kâbus gibi çöken yaşamı" (Özlü, 2017: 95) ifadeleri ile aktarmıştır. 1980 Yazı Güneşi B./ adlı öyküde melankolik bireyi bunalıma sürükleyen yine toplumsal ve siyasal kaostur. Bu travmaları yaşadığı yer tam manasıyla bir distopya örneği gibidir (Özlü, 2017: 98-102):

Bu sessizlik, bu ayakların yere basmadığı, düşüncelerin ve sözcüklerin kimseye varmadığı ülke, bu yaşam ve ölüm arasında uzanan sessiz, serin ülke, insanların yalnızlıkları içinde gözlerini bile kaldırıp öbürlerine bakmadığı ülkenin daha kuzeyindeki kapılar, gerçekten belki ölüme giden yollarla dolu. Ölüm sonsuzluğu, ölüm uzantısı, ölüm ölümsüzlüğü var burada. (...) Bir kurşun, birkaç kurşun, bir patlama her köşeden gelebilir. Sokağa her gün ölmek olasılığı, kurşunlanmak olasılığı ile çıkılıyor. Gece olmadan eve dönülüyor. Uykunun içinde de kurşunlar ve ölümler bekleniyor. Kapı çalınca, sorulmadan açılmıyor. (...) Hem anarşi, hem yaz, hem hastalık. Hem parasızlık. Hem işsizlik. Hem gelecek yok, hem geçmiş. Her yer bir cehennem. Ağızlara boşalan kurşunlar. Gövdelerden kesilen kafalar. Tren yollarına atılan, trenlerin ezdiği bedenler. Kurşunlanan gebe kadınlar. (...) Bu ülkenin anarşisini kim anlatabilir? Ölenler mi? Öldürülenler mi? Her gün yeni ölümler bekleyenler mi?

Karakterin melankolisi bir otel odasında başlar. Mekânın otel odası olması, öznenin olumsuz bir ruh hali içerisinde olduğunu bize açıkça sezdirir. Zira otel gibi geçici süreli barınma yerleri; bireyde yalnızlaşma ve yabancılaşmanın, güvensizlik ve tedirginliğin, hepsinin tabii sonucu olarak da melankolinin hat safhada yaşandığı mekânlardır. Ülkü Eliuz, 'ev'i: "Hayallerimizin, düşlerimizin, ruhumuzun barınağıdır. Hem fiziksel hem de ruhsal olarak rahatladığımız, huzuru, güveni, mutluluğu bulduğumuz ev, varolmanın/varoluşun insana verdiği kazandırdığı bütün kutsal değerleri bünyesinde bulundurur" (Eliuz, 2001: 651) şeklinde tanımlarken ve ev haricindeki diğer mekânları da şu şekilde tarif eder: "Bütün diğer mekânlar, evin sıcaklığından, düzeninden yoksundur. Bu mekânlar, mekânsızlığın içinde bocalayışın ifadeleridir. Mekânsız/evsiz kalmak, barınağını/sığınağını kaybetmek gizli bir ağrı halinde, diğer bütün mekânları karartası ama katlanılmak zorunda kalan bir obje hâline getirir" (Eliuz, 2001: 653). Öyküdeki karakter de kendine bir kaçış mekânı olarak belirlediği otel odasında öyle bir melankolik ruh haline kapılmıştır ki akıl hastası olacağından korkmaktadır: "Bunaliyorum. Burada akıl hastası olmaktan korkuyorum..." (Özlü, 2017: 99).

Bireysel melankolinin hâkim olduğu öykülerin arka planında da yine dönemin etkisi göz ardı edilemeyecek önemdedir. Zira o dönem Batı'dan gelen varoluşçuluk akımı dönem yazarlarında anlamsızlık, hiçlik, bunalım gibi temaların öne çıkmasına yol açmıştır. *Amerikalı Komşum Willy,*

Rotterdam'da adlı öyküler bunun en güzel örnekleridir. *Amerikalı Komşum Willy'de*; yalnızca anlatıcının Willy ile hatıralarını okumayız; bu anımsamaların acısı ile birlikte varoluşçuluğun getirdiği anlamsızlık problemi, ölüm-intihar düşüncesi, umutsuzluk hissi gibi melankoliyi tetikleyen diğer unsurları da görürüz. Varoluşçular varlığı, tüm yaradılışı, evreni, anlamsızlık ilkesi üzerine temellendirmişlerdir. Bu etkinin bir yansıması olarak öyküde anlatıcının gözünde her şey anlamsızdır; yollar, köyler, her şey ve hatta öyle ki zihninde iz bırakan komşusu Willy bile anlamını yitirmiştir. Julia Kristeva'nın, "kendini anlamlandırmayı başaramayan ve anlamını yitirdiği için yaşamı yitiren dipsiz bir ıstırap" (Kristeva, 2009: 227) olarak tanımladığı melankoli, öyküdeki karakterin nazarında her şeyin anlamsız olmasını gösterir niteliktedir. Öykünün tamamında kısa olarak kurulan anlatımlarda; bitmeyen/tamamlanmayan cümle ve sözcüklerle kesintiye uğrama-duraklama hali dikkati çekmektedir. Kristeva, çöküntü içindeki bir kişinin 'söyleme'yi askıya alırken her türlü düşünce üretimini de askıya aldığını ifade etmiş ve melankolik kişinin söylemi üzerine şunları dile getirmiştir: "Zincir oluşturmanın imkânsızlığına çarpan cümle kesintiye uğrar, tükenir, durur. Söz dizimleri bile dile getirilemez. Yineleyen bir ritim, tekdüze bir melodi kopuk mantıksal sekansları egemenliği altına alır ve yinelenen takıntılı dualara dönüşür" (Kristeva, 2009: 47). *Rotterdam'da* isimli öyküde ise yine dönemin önemli bir etkisi olan *yabancılaşmanın* melankolik karakter üzerindeki etkisini görürüz. Yabancılaşma, insanın; kendi benliğinden uzaklaşması, çevresinden, dış dünyadan kopup bunları dışarıdan seyirci gibi izlemesidir. Öyküde melankoliğin, kendi benliğini ikiye bölüp, birini 'gözlemci' olarak adlandırması; yabancılaşmanın getirdiği, 'öz'e uzaklaşma sorununun bir benzeri olarak karşımıza çıkar, o bir seyirci gibi olanları dışarıdan izler (Özlu, 2017: 92):

Uzun caddelerde yaşamı o kitapta olduğu gibi yoğun yaşayıp yaşamadığımı düşündüm. Aşk, duyguları, özlemleri? Yoksa ben yaşanan tüm olayların bir gözlemcisi, dünyanın, duyguların, özelemlerin, ülkelerin, alışkanlıkların bir seyircisi miyim? Belki de gövdenin öldürücü acılarını gözlemci olarak taşımak daha kolay olurdu... Duyguların derinliğinden bir gözlemci olarak kaçtım mı, onların yarattığı akıntılarda Ben'im tümüyle yer almadı mı ve zaman dışı sessizliğimde yeterince içten değil miydim?

Kendi benliğine dahi yabancılaşmış olan karakterin içinde bulunduğu durum, onun zihin sayıklamalarından başka hiçbir eyleme yönelememesine, eylemsizlik, ilgisizlik halinde kalmasına yol açmıştır: "Yörelere merak etmiyorum artık. Eski kentler, dar sokaklar, eski binalar, yeni caddeler, gökdelenler, kahveler, alış-veriş merkezleri, Mac Donalds'lar, puplar, blucinler her yerde birbirine benziyor. Görmek, görmek, görmek. Artık ilgimi çekmiyor... bu kentte ne bir bağlantı ne de konuşacak birini arıyorum" (Özlu, 2017: 92) ifadeleri ile dış dünyaya ilgisiz kalıp melankolik bir tavıra (çekilme) büründüğünü anlatır. Bu eylemsizlik hâli, Horney'in nevrotrik bireylerde, *çekilme* olarak teşhis ettiği unsurdur. Çekilme, melankolik kişilerin benliklerini dış dünyadan sıyırması, eylem halinden uzaklaşp eylemsizliğe doğru yaklaşmasıdır. Horney, nevrotrik bireyin yaşamdan çekilmesini: "yaşamın ve gelişimin büzülmesi, sınırlandırılması, küçültülmesi" olarak tanımlar ve çekilme tablosunu şu şekilde izah eder: "Sürekli olarak düşük düzeyde kalan bir yaşamın acısız ve sürtüşmesiz, ama ayrıca zevksiz bir yaşamın tablosudur" (Horney, 1994: 322). Bu öyküde olduğu gibi diğer birçok öyküde bu yaşam tablosunu görmek mümkündür. Özlu'nün *Dönüş*, *Eski Bahçe* ve *Kar* isimli öykülerine baktığımızda

ise geçmişin ana karakterde saplantı, karamsarlık, umutsuzluk halini aldığını ve bu durumun da anlatıda melankolik bir atmosfer yarattığını görürüz.

Dönüş adlı öykü, karakterin zihninden geçen anlık hatıralardan oluşur. Geçmişte meydana gelen belli bir olay veya kayıp anlatılmaz, belli bir mekân veya zaman yoktur; bir anda ıssız bir kasabada kurulan hayaller aniden kalabalık bir kente geçiş yapılarak kurulur ve bu değişim öykü boyunca devam eder. Belli bir olay örgüsünün olmadığı *Dönüş*'te, melankolik atmosfere dair tespitleri; olumsuz çevre tasvirleri, kullanılan tamlamalar, sürekli tekrar eden bazı kelimelerin kullanımı ile yaparız. Karakterin, yorganın altında kurduğu düşlerdeki ruhsal problem odaklı betimlemelerde; kurumuş ağaçlar, kalabalıklar, çığıklar, sessiz-soğuk kasaba, suyu kurumuş-derin-aşınmış bir dere yatağı, halkın kirli-siyah yüzleri, cinsel bazı absürt kurgulamalar yerini alır. Her melankolik gibi *Dönüş* adlı öyküde de karakterin içinde boğulduğu yer 'geçmiş' olmuştur; geçmişteki çıkmazını ise babası, ona dair bazı anıları ve babasının ölümü oluşturmuştur. Julia Kristeva'nın, melankolik bireylerin geçmiş takıntısı hakkındaki tespitleri oldukça önemlidir (Kristeva, 2009: 76-77):

Melankolik kişinin yabancı, yavaşlayan, ya da dağılan sözü, onun merkezlessiz bir zamansallık içinde yaşamasına yol açar. Bu zamansallık akmaz, önce/sonra vektörü tarafından yönetilmez, bir geçmişten bir amaca doğru yönlendirilmez... Geçmişe sapsanmış, aşılmaz bir deneyimin cennetine ya da cehennemine gerileyen melankolik kişi tuhaf bir bellektir: her şey geçip gitti, der gibidir, ama ben o geçip giden şeye sadığım, ona çivilenmişim, bir devrim olanağı yok, gelecek yok... Aşırı şişmiş, abartılı bir geçmiş ruhsal sürekliliğin tüm boyutlarını işgal eder. Ve yarınsız bir belleğe bu bağlılık, kuşkusuz aynı zamanda, narsistik nesneyi biriktirmenin, çıkışsız bir kişisel mahzen mezarın kapalı odasında ona üstüne titreyerek bakmanın da bir aracıdır.

Öyküde olayların eylem zamanının çoğu kez geçmişte takılı kalmasını, yapısal olarak ise belirsizlik içinde olan zamanın belli bir düzen zincirinde olmayışını Kristeva'nın yaptığı bu tespitlere bağlamak mümkündür. Geçmiş takıntısı haricinde dikkatimizi çeken bir diğer nokta da 'eylemsizlik' hali olmuştur. Diğer öykülerde de çoğu zaman melankolik bireyin herhangi bir eylemde bulunmadan zihinsel sayıklamalar geçirdiğini görürüz. Kristeva'nın eylemsizlikle benzer kullandığı, "melankolik uyuşukluk, ölümü taklit" (Kristeva, 2009: 19) gibi kavramlar öznenin gerçek hayattan kendini geri çekmesi, hiçbir eylemde bulunamamasıdır. Söz konusu öyküde de ana karakter melankolik uyuşukluk içine girer: "Bütün gövdem uyuşmaya başladı. Her yanıma yayılıyor bu uyuşukluk. Parmaklarımın ucuna değin... Ayağa kalksam, yere düşeceğim. Hiçbir yanım tutmayacak... Sayı sayıyorum. Hiç olmuyor. Sonu gelmiyor. Ellerimi oynatamıyorum" (Özlü, 2017: 11-12). Eylemsizlik halinde olan melankolik bireyin (anlatıcı), öykünün birçok yerinde absürt cinsel kurgulamalar yaptığını ve bu cinsellik söylemlerinin diğer öykülerde de yoğunlaştığını görürüz. Bu konuda Horney'in tespitleri önemlidir. Horney, nevrotik bireylerde, cinsel tasavvura yatkınlığın; ruhsal gerilimlerden kurtulma aracı vazifesi gördüğünü, cinselliğin nevrozların aşk duygusundan ayrı geliştiğini dile getirir: "Bu etkinlikler, bir öz-şağılamayı boşaltma (mazoşizm etkinliklerinde) aracı ya da cinsel aşağılama veya başkalarına acı çektirme yoluyla (sadistik edimleri) öz-ezinci dışa aktarma aracı olabilir. Bu ekinlikler, kaygıyı dindirmek için en sık başvurulan yolları oluşturur" (Horney, 1994: 377). *Dönüş*'te anlatıcının rüyasında ve düşlerinde gerçeklikle hiçbir bağı olamayacak, ileri boyuttaki cinsel kurgulamaları da bizi, melankolik bireyde artan cinsellik söylemlerinin ana kaynağına götürebilir.

Sonuç

Aynı kuşağın farklı kutbunda yer alan iki kadın öykücüden Nezihe Meriç; edebiyatın sosyal kanadında yer alarak daha çok dönemin ve toplumun bütününe nüksetmiş meseleleri melankolik bir atmosferde sunmuştur. İlk öykü kitabındaki melankolik karakterler özellikle, kendi başına varoluşunu gerçekleştirilmeye çalışan, toplumda yalnızlığa mahkûm edilmiş, ezilmiş kadınlar olarak karşımıza çıkar. *Toplu Öyküler II* kitabındaki öykülerde ise melankolik atmosferin arka planını dönemin siyasi çatışmaları, toplumsal huzursuzluklar, modernizmle artan kentleşmenin insanı hapsedtiği yalnızlık problemi oluşturur. Meriç'in bireysel melankoliyi işlediği; karakterin yabancılaşmasını, yalnızlaşmasını ele aldığı öyküleri mevcuttur fakat toplumun geneline yayılmış olumsuz hadiseleri - toplumsal melankoliyi- ön plana çıkardığı öykülerinin sayısının daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Tezer Özlü ise genel manada bireyin kendi beninde yaşadığı krizleri aktarmıştır. Geçmeyen geçmiş, varoluşçuluğun getirdiği hiçlik ve bunalım duygusu, modernizmin getirdiği yabancılaşma ve yalnızlaşma hissi bireysel melankolinin uyaranları olmuştur.

Nezihe Meriç'in öykülerindeki melankolik bireyler, her ne kadar içinde buldukları toplumsal krizlerden, siyasi çatışmalardan, geçim sıkıntısından etkilenip olumsuz ruh haline girseler de hayatla iç içe ve çevreyle diyalog halinde olup yaşam içinde aktiftirler, hayal etme eylemine yönelebilirler. Hatta bazı öykülerde *hayal-umut* melankoliğin devası olur, onu daha da güçlendirir. Bu bireyler, sorunlarını çözme konusunda pasif olsalar dahi hayata karşıma noktasında aktif rol almışlardır; dış dünyadan kendini soyutlamış değillerdir.

Tezer Özlü'nün melankolikleri, dış dünyada da kendi hayatlarında da aktif değillerdir, hayal kurma eylemini dahi gerçekleştiremezler, onlar için melankoli, bir yaşam tarzı ve hayat biçimi haline gelmiştir. Özlü'nün melankolik karakterleri; kendi hayatını ve çevresini bir yabancı gibi seyir halinde olan kişilerdir. Hiçbir hayali veya nesnesi olmayan bu kişilerin, bunalıma-hiçliğe düştüklerinde yapabildikleri tek şey intihar eylemine yönelmektir. Kendi hayatına dahi yabancılaşmış bu karakterlerin, Nezihe Meriç'in melankolikleri gibi hayatla iç içe olmadığını görürüz. Hiç kimse ile diyalog halinde değildirler, kendi başlarına varoluşlarını gerçekleştirmeye çalışan, bunu yapamayınca da bunalıma sürüklenen kişilerdir. Tezer Özlü'nün melankolikleri çevreye karşı pasif oldukları gibi kendi yaşamlarında da aktif rol alamazlar. Bu durum öykülerde eylemsizlik, uyuşukluk, hareketsizlik, manik depresifler, zihinsel sayıklamalar gibi şekillerde kendini gösterir. Öykülerde varlığını önemli ölçüde gördüğümüz; cinsellik söylemlerine ve kurgulamalarına aşırı düşkünlük, zamansal ve mekânsal tutarsızlıklar, absürt kurgulamalar, çevreyi-dış dünyayı olumsuz algılama ve betimleme gibi unsurlar, anlatının yapısını da şekillendirmiştir. Zira Tezer Özlü, metnin anlam düzeyinde depresif bir hava yaratan bu faktörleri, olay örgüsünün olmadığı, zihinsel sayıklamaların ve içsel konuşmaların mevcut olduğu anlatım tekniklerini kullanarak yapmıştır. Dış dünyaya, hayatına kendini soyutlayan birey, elbette içe dönük kalacak ve sadece kendi beniyile konuşacaktır. Nezihe Meriç'in karakterlerinin dışa dönük oluşları anlatıda diyalog, olay örgüsü, belirli zaman ve mekân gibi geleneksel anlatım teknik ve unsurlarını kullanmasına imkân verirken Tezer Özlü'nün karakterlerinin hayattan, insanlardan kopuk oluşu anlatının iç diyalog, bilinç akışı gibi tekniklerle kurulmasına zemin hazırlamıştır. Nihai olarak, öykülerdeki melankolik dil ve tutum; bir yanıla dönemin siyasi, ekonomik, sosyopolitik ve kültürel

ortamından beslenen bir tarihsellikte kendine yer bulurken öte yandan öyküleme tekniğiyle anlatıların yapısını da şekillendirmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

"1950 Kuşağı Kadın Öykücülerinden Nezihe Meriç ve Tezer Özlü'nün Öykülerinde Melankoli Üzerine Bir İnceleme" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Alver, K. (2005). Toplumsal Değişme ve Öykü. *Hece Öykü Dergisi*, (12), 59–67.
- Atiker, E. (1998). *Modernizm ve Kitle Toplum*. Vadi Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Modernliğin Sonuçları*. Ersin Kuşdil (Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Burton, R. (2016). *Melankolinin Anatomisi*. Merve Tokmakçıoğlu (Çev.). Aylak Adam Yayınları.
- Cevizci, A. (2018). *Felsefe Tarihi*. Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). *Felsefe Sözlüğü*. Say Yayınları.
- Demirer, T. & Özbudun, S. (1990). *Yabancılaşma*. Öteki Yayınevi.
- Eliuz, Ü. (2001). Attila İlhan'ın Şiirlerinde Mekânın Postmodernist Açıdan Yorumu. *Türk Dili Dergisi*, (594), 647- 658.
- Freud, S. (2014). *Yas ve Melankoli*. Aslı Emirsoy (Çev.). Telos Yayınevi.
- Guenon, R. (2018). *Modern Dünyanın Bunalımı*. Mahmut Kanık (Çev.). İnsan Yayınları.
- Horney, K. (1994). *Nevrozlar ve İnsan Gelişimi*. Selçuk Budak (Çev.). Öteki Yayınevi.
- Kristeva, J. (2009). *Kara Güneş*. Nesrin Demiryontan (Çev.). Bağlam Yayıncılık.
- Korkmaz, R. & Şahin, V. (2017). *Romanda Mekan*. Akçağ Yayınları.
- Meriç, N. (2017). *Toplu Öyküleri I*. Yapı Kredi Yayınları.
- Meriç, N. (2015). *Toplu Öyküleri II*. Yapı Kredi Yayınları.
- Meriç, N. (2005). *Yandırma*. Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, T. (2017). *Eski Bahçe-Eski Sevgi*. Yapı Kredi Yayınlar.
- Sartre, J.P. (2018). *Varoluşçuluk*. Asım Bezirci (Çev.). Say Yayınları.
- Teber, S. (2013). *Melankoli 'Normal Bir Anomali*. Say Yayınları.

Topçu, N. (2017). *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi*. Dergâh Yayınları.

Extended Abstract

The 1950s were a period of intense political, social, and cultural changes and transformations in Turkey. The outbreak of World War II, the negative effects of the war, the intensification of relations with the West, and the fluctuations in the economic situation of the country are among the factors that trigger this change. Relations with the West have opened the door to movements such as modernism and existentialism, which have accelerated modernization-westernization efforts. The existential crises that were tried to be overcome by the effect of the existentialism movement, the problems brought about by the increasing individualization and urbanization with modernism, and the political conflicts in the country affected the members of the society, art, and literature. This effect created a melancholic atmosphere in the works of the writers of the 1950 period and turned melancholy into a general discourse language of the period and opened a different page in the history of Turkish literature with the description of "1950 Generation, Depression Literature". A new form of discourse unique to the generation, an understanding of art that develops differently from the tradition, and the works they create in parallel with the changing conditions have emerged. In addition, these intense changes have caused issues and themes such as nothingness, meaninglessness, distress, alienated individual, people who are overwhelmed in the city, etc. to come to the fore in the artists of the period. In the background of these issues and themes, the impact of his life, which also shaped the sociopolitical and cultural environment of the period, is of undeniable importance. Each author was more or less affected by the crises of his period; he reflected melancholy in his work in different ways in terms of subject, theme, and structure. For example, while some writers from the 50th Generation reflected social issues, changes, and crises in their works in a melancholic language, some writers reflected their existence and alienation as a crisis by staying away from social and political issues. Nezihe Meriç and Tezer Özlü, who are the storytellers of the 50th Generation, are two different symbols of this difference. Nezihe Meriç was significantly affected by social issues and conveyed them with a melancholic discourse in her stories. This situation also shaped the structure of the narrative; the author conveyed social issues with classical narrative techniques such as plot and dialogue. Tezer Özlü, on the other hand, took social melancholy as a secondary focus and reflected on the crises he experienced in himself in his work. In doing so, he used narrative techniques in which there is no plot, mental delirium, and internal speech. Although the melancholic individuals in Nezihe Meriç's stories are affected by the social crises, political conflicts, and livelihoods and enter into a negative mood, they are intertwined with life and in dialogue with the environment and are active in life, they can turn to the act of dreaming. In some stories, even imagination-hope becomes the panacea of melancholy, making it even stronger. Even if these individuals are passive in solving their problems, they have taken an active role in interfering with life; they have not isolated themselves from the outside world. The melancholy of Tezer Özlü is not active in the outside world or their own lives, they cannot even realize the act of dreaming, for them melancholy has become a way of life and a way of life. Özlü's melancholic characters are people who are looking at their own life and environment like a stranger. When these people, who have no dreams or objects, fall into depression, all they can do is commit suicide. We see that these characters, who are alienated even from their own lives, are not intertwined with life like the melancholy ones of Nezihe Meriç. They are not in dialogue with anyone, they are people who try to realize their existence on their own, and when they cannot do so, they get depressed. The melancholy of Tezer Özlü cannot take an active role in their own lives as they are passive towards the environment. This situation manifests itself in stories in ways such as inactivity, drowsiness, inactivity, manic depression, and mental delirium.

In the study, the "melancholic" language, saying, and attitude in the stories of two female storytellers in different poles of the same generation were examined. The aim is to examine how the period, which was new, changing, and brought into being a common discourse language at many points in the history of literature, found a response in the Modern Turkish story and how this response manifested in the stories of two female storytellers.

Geliş Tarihi / Received Date
15.06.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date
04.09.2023

Video Platformlarında Strateji Oluşturma Modeli Önerisi: YouTube Blogu Tematik İçerik Analizi¹

Strategy Crafting Model Proposal on Video Platforms: YouTube Blog Thematic Content Analysis

Caner MURATOĞLU¹

Orhan BAYTAR²

Öz

Günümüzde kurumsal şirketler, kurum ve kuruluşlar sosyal medya ve diğer medya araçlarını kullanarak paydaşlarıyla iletişim kurmaktadır. Bu araçlardan bir olan kurumsal bloglar, bir tanıtım ve bilgilendirme faaliyeti olarak işlev görmektedir. Kurumsal bir blog olarak araştırma örneklemini olarak seçilen, köklü bir geçmişe sahip YouTube, bir medya platformunun yönetilmesi ve platformun geliştirilerek devamlılığının sağlanması açısından iyi bir örnektir. YouTube, faaliyete başladığı 2005 yılından itibaren kurumsal blog sayfası üzerinden platformun yönetsel yapısına ışık tutan duyuruları paylaşmaktadır.

Nitel araştırma tasarımı ve amaçlı örnekleme dayanan bu çalışmada 2022 yılına ait YouTube blog duyuruları içinden tarama ve eleme yapılarak analize dahil edilecek duyurular tespit edilmiştir. İçerik analizinde nitel araştırma desenlerinden gömülü teori yaklaşımı kullanılmıştır. Verilerin toplanması açısından sosyal medya kaynağı olarak YouTube resmi kurumsal blog sayfası ele alınmıştır. Elde edilen duyurular nitel veri analiz programına aktarılarak veri seti analiz edilmiştir. Duyurular tematik içerik analizine göre satır satır okunarak; finansal, regülasyon, yönetim ve organizasyon, ürün geliştirme, içerik üretimi, telif hakları, mahremiyet ve dezenformasyon gibi ana strateji bileşenleri belirlenmiştir.

Analiz sonucunda elde edilen Kod Sistemi araştırmanın ana çıktısı olarak, elde edilen bulgular ana temalar, kategoriler halinde hiyerarşik olarak gösterilirken, önerilecek strateji uygulama modeli çevre unsurları ile temalar ve kategoriler ilişkilendirilmiştir. Araştırma veri setinin analiziyle yapılan kodlama sonucunda Kod Sistemi ortaya konulmuş, kod tablosundaki bulgular değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde kategori ve temalar ile strateji çevresinin unsurları değerlendirilmiştir.

Elde edilen temalar; Ürün Geliştirme, İçerik Yönetimi ve Marka Yönetimi olmak üzere üç adet olarak belirlenmiştir. Kategoriler ve strateji uygulama aşamasında etkin olduğu ileri sürülen strateji çevresi unsurları; Yönetimsel ve Politika, Enformasyon ve Dezenformasyon, Mahremiyet, Topluluk, Yapay Zeka ve Analitikler,

¹ Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medya Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda Caner Muratoğlu tarafından yazılma süreci devam eden "Video Platformlarında Sürdürülebilir Rekabetin Sağlanmasında Dijital Stratejilerin Rolü" adlı Doktora tezinden türetilmiştir.

¹ Sorumlu Yazar: Caner Muratoğlu, Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Gazetecilik A.B.D. Medya Ekonomisi ve İşletmeciliği Bilim Dalı İstanbul/Türkiye, caner.muratoglu@marun.edu.tr, Orcid:0000-0003-0880-7151

² Orhan Baytar, Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Gazetecilik A.B.D. Medya Ekonomisi ve İşletmeciliği Bilim Dalı , İstanbul/Türkiye, obaytar@marmara.edu.tr, Orcid:000-0001-8507-601x

İnovasyon ve Kapsayıcılık olarak araştırmacı tarafından belirlenerek, bu strateji bileşenleri her tema özelinde görselleştirilerek etki düzeylerine ait bir dijital strateji uygulama modeli öne sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dijital Strateji, Nitel Veri , Kod ve Temalar, Strateji Uygulama ve Çevresi, Model Önerisi, YouTube Kurumsal Blog, Tematik İçerik Analizi, Gömülü Teori, Bloglar

Abstract

Today, corporate companies, institutions and organizations communicate with their stakeholders using social media and other media tools. Corporate blogs, one of these tools, function as a promotional and informational activity. YouTube, which has a long history and was chosen as a research sample as a corporate blog, is a good example in terms of managing a media platform and ensuring the development and continuity of the platform. Since 2005, when YouTube started its activities, it has been sharing announcements that shed light on the managerial structure of the platform through its corporate blog page.

In this study, which is based on qualitative research design and purposeful sampling, the announcements to be included in the analysis were determined by scanning and screening among the YouTube blog announcements of 2022. In the content analysis, embedded theory approach was used from qualitative research designs. In terms of collecting data, the official corporate blog of YouTube was considered as a source of social media. The obtained announcements were transferred to the qualitative data analysis program and the data set was analyzed. Announcements were read line by line according to thematic content analysis; The main strategy components such as financial, regulation, management and organization, product development, content production, copyrights, privacy and disinformation have been identified.

As the main output of the Code System research obtained as a result of the analysis, the findings obtained were shown hierarchically in the form of main themes, categories, while the strategy implementation model to be proposed was associated with environmental elements, themes and categories. As a result of the coding made by the analysis of the research data set, the Code System was revealed and the findings in the code table were evaluated. In the conclusion of the study, categories, themes and elements of the strategy environment were evaluated.

The themes obtained are Product Development, Content Management and Brand Management. Categories and elements of the strategy environment that are claimed to be effective in the strategy implementation phase; Governance and Policy, Information and Disinformation, Privacy, Community, Artificial Intelligence and Analytics, Innovation and Inclusion, were determined by the researcher and these strategy components were visualized for each theme and a digital strategy implementation model of impact levels was proposed.

Keywords: Digital Strategy, Qualitative Data, Code and Themes, Strategy Implementation and its Environment, Model Proposal, YouTube Corporate Blog, Thematic Content Analysis, Grounded Theory, Blogs

Giriş

İnternetin tarihsel gelişimi açısından sosyal medya platformlarının ortaya çıkmasına imkan sağlayan Web 2.0 teknolojisi önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan internet siteleri bir start-up fikrinden ticari yapılara dönüşmüşler, bazı siteler yok olup giderken, bazıları da doğru yapılan yatırımlar

sayesinde günümüzün dev teknoloji ve medya şirketleri haline gelerek günümüze kadar gelen serüvenlerini sosyal medya platformları ve yeni medya unsurları olarak sürdürmektedirler. Birer web sayfası uzantısından platforma dönüşen sosyal medya mecraları, profesyonel yönetim stratejileriyle birlikte ticari bir kurumsal yapı kazanmıştır. Hayatın her türlü alanını ilgilendiren konularda giderek artan aplikasyonlaşma mantığı mobil cihazlarla ceplerimize girerek hayatlarımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Web 3.0 dönemiyle ortaya çıkan teknoloji ve teknik ilerleme, medya ve iletişim alanında artan konsolidasyon, satın alma ve birleşmelerin getirdiği yoğunlaşma; platformları ve medya işletmelerini kurumsal bir yapıya dönüşmesine zorlayan değişimleri beraberinde getirerek medya işletmelerinin sahiplik yapılarını ve deregelasyon ortamlarını baş döndürücü hızda değiştirmiştir. Yazılım ve donanımda kaydedilen ilerlemeler sonucunda ortaya çıkan yakınsama şirketlerin borsa değerlerini arttırırken; Web 3.0 teknolojisiyle birlikte kültürleri, günlük hayatı, teknoloji kullanımını ve ekonomileri şekillendiren bir yapıya bürünmüştür. Yaratıcılık ve inovasyonla sağlanan ilerleme diğer taraftan rekabet ortamını daha yoğun hale getirmiştir. Geçtiğimiz yıllarda hayatımıza giren Web 4.0 teknolojisiyle birlikte mobil cihazların artan kullanımı sonucunda bu cihazlar ve içlerinde yüklü aplikasyonlar adeta kullanıcıların bir uzantısı haline gelmiştir.

Artık günümüzde sosyal medya ve diğer tüm platformlar yazılım geliştirme, algoritmalar, büyük veri ve analitikler ile makine öğrenimi ve yapay zeka konularında yatırımlarını giderek arttırmaktadırlar. Platformlaşmanın giderek yoğunlaşan ekosisteminde günümüzde ticari markaların yanısıra kamu ve sivil toplum kuruluşları da artık bir uygulamaya sahiptir.

Blog sayısında sadece bireysel ve özel düzeyde değil, aynı zamanda kurumsal olarak da bir artış söz konusudur (Colton ve Poploski., 2019:609). Kurumlar sosyal medya platformları üzerinden iletişim, tanıtım, eğlence ve boş vakit geçirme gibi farklı amaçlarla mesaj içeriklerini kullanıcılara sunmaktadır. YouTube gibi ticari kurumlar da kurumsal blog sayfaları üzerinden kendi hedef kitleleriyle iletişim sürdürmektedirler.

YouTube resmi blog sayfasının incelendiği bu çalışmada ekonomik kaygılar nedeniyle blog gönderilerinden özellikle finansal etki düzeyi fazla olan ve araştırma amacına uygun duyurular seçilerek araştırmaya dahil edilmiştir. İletişim araştırmalarında hedef kitle ve içerik araştırmalarından farklı olarak kurumsal bir yapı olarak YouTube platformunun analiz edilmesi araştırmanın öne çıkan bir özelliğidir. Bir Doktora Tez araştırmasından türetilen ve kurumsal bir blog üzerinden yapılan söylemleri analiz eden bu çalışma, platform için rekabet ve sürdürülebilirlik açısından önemli bir strateji çevresi sunmaktadır.

Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmada belirlenen amaç, araştırma evreni ve kısıtları, örneklem seçimi, veri toplama, güvenilirlik, araştırma bulgularının çözümlenmesi ve yorumlanması, sonuç ve gelecek araştırmalara dönük önerilere bu başlık altında yer verilmiştir.

Araştırmanın Amacı

YouTube, sosyal medya evreninde video denildiğinde en çok öne çıkan platformdur. YouTube zengin bir çeşitliliğe ve uzun geçmişe sahip kurumsal blog arşiviyle faaliyete başlama yılı açısından en eski platformlardandır. YouTube kurumsal blog sayfası platformun kurulduğu 2005 yılından itibaren (tr.wikipedia); platformun gerçekleştirdiği duyuruları kapsamaktadır. Kurumsal blog yıllara göre yapılan duyuruların görüntülenebilmesini sağlayan ayrıca duyuruların kategoriler halinde görüntülemeye imkan tanıyan çok kapsamlı bir duyuru arşivine ve yapıya sahiptir (<https://blog.youtube/search>). Platformun kurumsal blog sayfası üzerinden yapılan duyurular, finansal hususlar, yönetim, organizasyon, regülasyon, içerik, ürün ve yeni özellikler gibi araştırmanın amacına göre belirlenen kısıtlara göre taranmıştır. Araştırmanın örneklem evreni, kurumun blog duyurularının başladığı 2005 yılından günümüze kadar devam eden bir süreci kapsamaktadır. Ancak zaman aralığının genişliği ve tez çalışmasının sınırları dikkate alınarak blog duyuruları 2022 yılı ile sınırlandırılmıştır. Amaçlı örnekleme seçilen duyurulara açık ve simültane kodlama yöntemiyle tematik içerik analizi uygulanmıştır.

Kurumsal blog, bir kuruluş tarafından örgütsel amaçlarına ulaşmak için yayınlanan ve kullanılan bir web günlüğüdür (Cox et al., 2008:5). Kurumsal blogların kullanılma amacı farklı araştırmalara konu olmuştur. Kurumsal blogların içerik analizini yaparak kuruluşların blogları benimseme nedenlerine odaklanan bir çalışmada (Lee, et. al., 2006:395), bu blogların öncelikle ürün geliştirme ve müşteri hizmetleri, fikir liderliği ve tanıtım için benimsendiği sonucuna varmışlardır (Lee vd., 2006, akt. Colton vd., 2019).

Yatırımcılar, tüketiciler ve düzenleyiciler; halka açık şirketlerin hesap verebilirlik, şeffaflık ve kurumsal sosyal sorumluluk açısından nasıl davrandıklarını giderek daha fazla izlemekte ve kurumsal bloglar, tek yönlü bilgilerin sağlanması ve bunun sonucunda ortaya çıkabilecek diyalog yoluyla üçünü de gösterme fırsatı sunmaktadır (Waters et al. 2014:548).

Kurumsal blogları ele alan bu araştırmalar, kurumların gerek vizyon gerekse misyonunu göstermesi açısından kurumsal blogların önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada YouTube kurumsal blog sayfasından 2022 yılı içinde belirlenen duyurular içinde saklı mesajların anlamlarını ortaya çıkarmak, kuram oluşturma yaklaşımı çevresinde, gömülü teori deseniyle elde edilecek temalarla strateji çevresi oluşturulması amaçlanmaktadır. Doktora tez çalışmasından türetilen bu çalışmada ayrıca strateji uygulama evresi özelinde bir model çerçevesi önerilmekte ve bu önerilecek modelin başka platformlara da uygulanabilirliği açısından ayrıca tartışılmaktadır.

Araştırma Tasarımı

Bu çalışmada Youtube strateji uygulama evresine ilişkin bir araştırma tasarımı ve modeli sunulmuştur. Bir organizasyonun uzun vadeli yönü olarak stratejiyi tanımlamak, bazı etkili tanımlardan daha kapsamlı bir bakış açısı gerektirir (Whittington, Regnér, vd., 2020:5).

Araştırma tasarımı, araştırma sorusu/sorularının nasıl yanıtlanacağına genel planıdır. İlk metodolojik seçim; nicel, nitel veya karma yöntem araştırma tasarımından hangisinin uygulandığıdır (Saunders, Lewis, Thornhill 2019: 174). Teori ve araştırmanın etkileşimi, araştırmanın teoriyi desteklediği ve teorinin araştırma sorularını gündeme getirdiği karşılıklı bir dinamik olarak karakterize edilir (Young et al. 2001 akt. Wu, vd., 2009:2720).

Joffe'e göre tematik analiz, araştırmacıların topladığı verilerdeki kalıpları ifade eden temaları geliştirmek için kullanılan bir yöntemdir (Joffe, 2012 akt. Morgan, 2022:2080). Araştırmacıların tematik analize yaklaşımları farklı olsa da, bu analitik teknik geleneksel olarak tekil kodlar, kategoriler ve araştırmacı tarafından üretilen temalar olmak üzere üç bileşenden meydana gelmekte ve kodlar tek bir kelimeye, cümleye, paragrafa veya nitel verilerin görselleştirilmiş kısmına uygulanabilmektedir (Lochmiller, 2021:2031). Bazı araştırmacılara göre Nitel Veri Analiz (QDA) yazılımı ile bilgisayar programı destekli bir analiz, insan kodlama tekniklerinden daha yüksek güvenilirlik sağlar (Charmaine du Plessis 2017:4). Çalışmada toplanan veriler satır satır okunarak değerlendirilmiştir. Kodlama, kategori oluşturma ve tema üretme sıralamasına göre veri seti analiz edilmiştir.

Nitel araştırma yönteminde, belirlenen konu derinlemesine incelenebilir, nicel veriler ile elde edilmek istenen amaca uygun daha kapsamlı yeni bilgiler ortaya konulabilir (Larkin vd., 2019 akt. Özsungur, 2020:375). Nitel araştırmalarda amaç; derinlemesine betimleme, yorumlama ve aktörlerin bakış açılarını anlamaya yöneliktir (Yıldırım ve Şimşek, 2016:49 akt. Enser, Demirağ 2021:1769). Mevcut bu araştırmada derinlemesine bir betimleme yöntemiyle araştırma deseni olan gömülü teori arasında uyum sağlanmıştır.

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden "gömülü teori yaklaşımı" baz alınmış ve tematik içerik analiziyle çözümlenmiştir. Arık' a göre gömülü teori metodolojisinin hem veri toplama/analiz stratejisi hem de teori üretme olmak üzere iki farklı metodolojik kullanımı söz konusu olup veri toplama ve analiz stratejisi olarak gömülü teori metodolojisi, kavram ve kategorilerin tanımlanması ve kategoriler arasındaki bağı ve birbirleri arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağını vurgularken, "teori oluşturma" tarafında verilerden ulaşılan kategorilerin parçalara ayrılarak devamında tekrar bir araya getirilip bir ana temaya ulaşmayı ifade eder (2022:16). Nitel araştırmanın bir teori tarafından yönlendirilmek yerine teori üretmeye yardımcı olması, gömülü teorinin varlık nedenidir. (Bradbury-Jones, vd., 2014:140). Bu bağlamda parçalardan bütüne tümevarımsal bir araştırma yaklaşımı yapısıyla nitel araştırma yöntemi ve gömülü teori arasında ayrıca bir bütünlük sağlanmıştır.

Nitel veri analizi, somut sosyal gerçekliğin içerisindeki yerleşik bilginin, tümevarımsal yaklaşımla kavranabilmesinin bir aracı olup bu tanımın dayandığı temel varsayım bilginin araştırmacı tarafından örülerek yapılandırılmasıdır (Özdemir, 2010:339). Gömülü teori teorisyenlerine göre, bir dizi kod geliştirmek için önerilen yaklaşım tamamen tümevarımsaldır. Bu yaklaşım, araştırmacıları önyargılı bir sonucu hatalı bir şekilde "sınamaktan" alıkoymaz (Glaser 1992 akt. Bradley vd. 2007:1762).

Platformlar, hem dijital strateji çevresinin sunumu hakkında ölçülebilir gerçekler hem de çevrenin stratejik bileşenlerinin aktörleri olarak araştırmaya dahil edilmiştir. Platformların uyguladıkları

stratejiler, parçalardan bütüne kabul edilebilir bilgi setinin varlığına dayanır. Buradan hareketle araştırmada esasen çıkarımsal bir mantıktan ziyade kavramsal bir çerçeve çizmeye yönelik tümevarım (inductive approach) yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırma, araştırma deseni itibariyle ve analiz yaklaşımı açısından tümevarımsal yapıya sahiptir.

Araştırma Etiği

Aziz (2017: 203); bilimsel araştırmaların en önemli özelliğinin, araştırılacak konuya uygun yöntem ve teknikleri kullanmak ve araştırmayı başından sonuna kadar tarafsız, yansız, herhangi bir etki altında kalmadan, dürüst, objektif, uygun denetim yollarını kullanarak yürütmek ve sonucunu raporlaştırmak olduğunu belirtir.

Genel etik, araştırılan kişileri utanç, acı, zarar veya başka herhangi bir maddi dezavantaj riskiyle yüz yüze bırakmayan bir yapı içerisinde ayrıca verileri gizli olarak toplamanın gerekliliğidir (Saunders, Lewis, Thornhill 2019: 213). Youtube blogu tematik içerik analizine dayanan bu araştırmada duyuruların tarafsızlığına yöneltilebilecek eleştiriler araştırmacının elinde olmayan bir durumdur. YouTube duyurularının objektifliği tartışmaya açık olmakla birlikte herhangi bir nitel araştırma evrenine yöneltilebilecek eleştiri her araştırma için söz konusudur. Mevcut araştırmada veri seti olarak belirlenen duyuruların objektifliği beyana esas olup etik bağlayıcılığı açısından herhangi bir nitel araştırma yönteminde karşılaşılabilecek, tolere edilebilir bir düzey gösterir.

Nitel araştırma, doğası gereği objektif kriterler açısından eleştirilere açıktır. Örneğin bir mülakat esnasında verilen cevapların objektifliği ya da bir anket araştırmasında sorulan sorular ve kullanılan ölçeklerin yapısı tartışmaya her zaman açıktır. Bu araştırma, parçalardan bütüne tasarımıyla ve amaçlı örneklem yapısına dayalı seçici veri toplama süreciyle objektif ve tarafsız duyuruları veri setine dahil etmiştir. Diğer taraftan büyük bir medya platformu olarak YouTube blog duyurularının halihazırda kamuoyu ve dünyaya erişimi açık olan yapısı ve dolayısıyla duyuruların rakipler, kullanıcılar, içerik üreticileri, devlet ve sivil toplum kuruluşları, haber kaynakları gibi ikinci ve üçüncü tarafların gözetiminde ve her zaman denetlenebilir ve sorgulanabilir durumda olması objektifliğine katkı sağlamaktadır. Duyuruların erişime açık yapısı bir otokontrol oluşturmaktadır.

Bu araştırmada herhangi bir kullanıcı verisi ele alınmamıştır ve kamuoyu ile paylaşılmış herkesin erişimine açık duyurular veri seti olarak seçilmiştir. Araştırmanın örnekleme ve veri toplama açısından etik kurul onayı bu açıdan gerekli görülmemiştir.

Araştırmanın Evreni ve Kısıtları

Nitel araştırmada kuram geliştirme süreci birbirini takip eden bir dizi işlem aşamalarından meydana gelmektedir ve en önemli aşamalardan birisi de örneklem seçimidir (Özdemir, 2010:327). İçerik analizinde örneklem sorunu üzerine yapılan bir çalışma dört önemli yöntemsel soruna dikkat çekmektedir (Koçak, vd., 2006:24): analiz biriminin seçilmesi, analiz edilecek kategorilerin tanımlanması, geçerlilik-güvenilirlik ve örnekleme.

Herhangi bir araştırmada örneklem evreninin elde edilmesi açısından belli bir veri setini araştırmacılara sunan çok çeşitli kaynaklar söz konusudur. Bu veriler arasında görüşme transkriptleri, gözlemsel notlar, araştırmacı veya katılımcı tarafından oluşturulan dergiler veya defterler, belgeler, açık uçlu anket yanıtları, görüntüler (ör. fotoğraflar veya çizimler), videolar, web siteleri veya blog gönderileri, yazılı yazışmalar (ör. e-postalar, mektuplar, vb.) veya yayınlanmış akademik literatür (ör. kitaplar, makaleler, teknik raporlar) sayılabilir (Lochmiller, 2021:2031). Örgütsel ve kurumsal belgeler, uzun yıllardır nitel araştırmalarda temel bir unsur olmuştur (Bowen, 2009:27).

Gömülü teori çalışmalarının çoğundaki veriler görüşme ve gözlemlerden gelse de, tüm çalışmalar sadece belgelerle yapılabilir (Glaser & Strauss, 1967, akt. Bowen 2009:34). Gömülü teori yaklaşımının kurucuları Glaser ve Strauss, bu bağlamda veri toplama açısından gömülü teorinin sadece mülakat/görüşme ve gözlem gibi yöntemlerle sınırlandırılmayacağını belirtmektedir.

Bir nitel araştırma deseni olarak Kuram Oluşturma veya Gömülü Teori olarak literatürde karşımıza çıkan yaklaşıma ait örneklem evreni çeşitlilik gösterir. Verileri hazırlamak için doğru veri indirgeme ve analiz için yalnızca ilgili materyalin kullanılmasını sağlamak adına Miles ve Huberman (1994) tarafından nitel veri analizi yaklaşımı izlenmiştir (Charmaine du Plessis 2017:4).

Araştırma evreni ve örneklem büyüklüğü açısından veri doygunluğu önemli bir kavramdır. Ek görüşme veya vakaların tamamlanmasından elde edilen verilerde yeni bilgilerin veya temaların gözlemlenmediği nokta olan veri doygunluğu kavramı, nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünü tartışmak açısından yararlıdır (Guest ve Ark., 2006 akt. Boddy 2016:427). Veri doygunluğuna ulaşılan kadar örnekleme fikri, bu fikir tarafından yönlendirilen herhangi bir nitel araştırmada belirli bir örneklem büyüklüğünün kullanılması için bir gerekçe olarak kullanılabilir (Boddy 2016:427). Boddy (2016:428)'e göre örneklem büyüklüğü için bir rehber olarak veri doygunluğunun altında yatan fikir, doygunluğa ulaşıldığında sonuçların bir dereceye kadar genelleme yapılabilmesi gerektiği düşüncesidir.

Bu çalışmada derinlemesine yapılacak tematik içerik analizinde amaçlı örneklem ve veri doygunluğu yaklaşımı ele alınmış ve blog duyurularının seçiminde bu yaklaşım gözetilmiştir. Araştırma evreni olarak 2022 yılı seçilmiş ve bir pilot uygulama için bu yıl içerisinde toplanan verilerin analizi yeterli görülmüştür. Veri seti özelinde ve veri doygunluğu çalışmada ayrıca gözetilmiştir.

Maxwell (1996)'a göre olasılık kuramına dayalı olan nicel örneklem yaklaşımlarının aksine amaçlı örneklem modelinde temel amacın, araştırmanın konusunu oluşturan kişi, olay ya da durum hakkında ve belirli bir amaç doğrultusunda derinlemesine bilgi toplamak olduğunu aktarmaktadır (akt. Özdemir, 2010:327).

Araştırmada sürenin 2022 yılı ile sınırlandırılması ve sadece Youtube platformunun örneklem olarak seçilmiş olması bu çalışmanın bir kısıtı olarak görülebilir.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Yaşar (2018:65) nitel araştırmalarda kodlama ve kodlayıcı güvenilirliğine ilişkin tartışmalara geniş bir literatür taramasını aktarmaktadır:

Birbirinden bağımsız bir şekilde kodlanmış verilerin ve kodların uzlaşma arayışı amacıyla karşılaştırılmasını içeren kodlayıcılar arası güvenilirlik hesaplamaları nicel araştırmalar için kabul edilen ve saygın bir süreç olmasına rağmen kodlayıcı güvenilirliğinin nitel araştırmalardaki yeri tartışmalıdır (Amstrong, Gosling, Weinman & Marteau, 1997; Graneheim & Lundman, 2004).

Bazı nitel araştırmacılar kodlayıcı güvenilirliğini hesaplamamanın araştırmanın titizliğine dolayısıyla da niteliğine katkı sunacağını savunurken, bazı araştırmacılar bunun çok da önemli olmadığını ileri sürmektedir (Amstrong vd. 1997).

Morse (1994, akt. Amstrong vd. 1997) dış kodlayıcıların kullanımının nicel araştırmalara daha uygun olduğunu, nitel araştırmalarda ise sınırlı bir veriden başka bir araştırmacının aynı içgörülere ulaşma beklentisinin çok gerçekçi olmadığını savunmaktadır.

Görecelik pozisyonunu savunan araştırmacılar için farklı araştırmacılar arasındaki tutarlılık konusu anlamsızdır çünkü bütün araştırmacıların vardığı sonuçlar belli oranda geçerliğe sahiptir (Amstrong vd. 1997).

Bir araştırmanın güvenilirliği; (1) zamana göre değişmezliği (süreklilik), (2) bağımsız uzmanlar veya puanlayıcılar arasındaki uyumu (puanlayıcı tutarlığı) ve (3) iç tutarlığının sağlanması ile mümkündür (Baxter ve Jack, 2008; Miles ve Huberman, 1994; Patton, 1990; Sandelowski, 1986 akt. Baltacı, 2018:381).

Kodlayıcılar arası güvenilirlik; yeni verilerin seçilmesi (örneğin, teorik doygunluktan önce kod geliştirme aşamasının bir parçası olarak analiz edilmeyen iki ila üç transkript) ve iki araştırmacının bu verileri nihai kod yapısını kullanarak kodlamasını sağlayan bir değerlendirmedir (Miles and Huberman 1994 akt. Bradley et al. 2007:1764-1765). Bu araştırmada güvenilirliğin sağlanması için araştırmacı tarafından iki döngüyle kodlama yapılarak güvenilirlik kontrolü yapılmıştır. İlk önce kodlama evresinde yirmi sekiz kod oluşturulmuş ve bu kod yapısı daha sonrasında üç ana kod ve alt kodlar ile yirmi bir koda indirilmiştir. Diğer taraftan örneklem seçilmesi ile araştırma açısından da iç geçerlilik sağlam bir zemine dayandırılmıştır.

Araştırma Verilerinin Toplanması

Keşfedici bir çalışma olan bu araştırmada tümevarım yöntemi izlenmiştir. YouTube duyuruları ele alınarak "parçalardan bütüne" bir yaklaşım deseni sunan araştırma, verilerin toplanmasında bu duyuruların araştırma amacıyla ilgisi gözetilerek YouTube Kurumsal Blog sayfası 2022 yılı içinde taranmış ve sonrasında duyurulara ait URL linkleri bir tablo haline getirilerek analiz yapılacak programa yüklenmek için düzenlenmiştir.

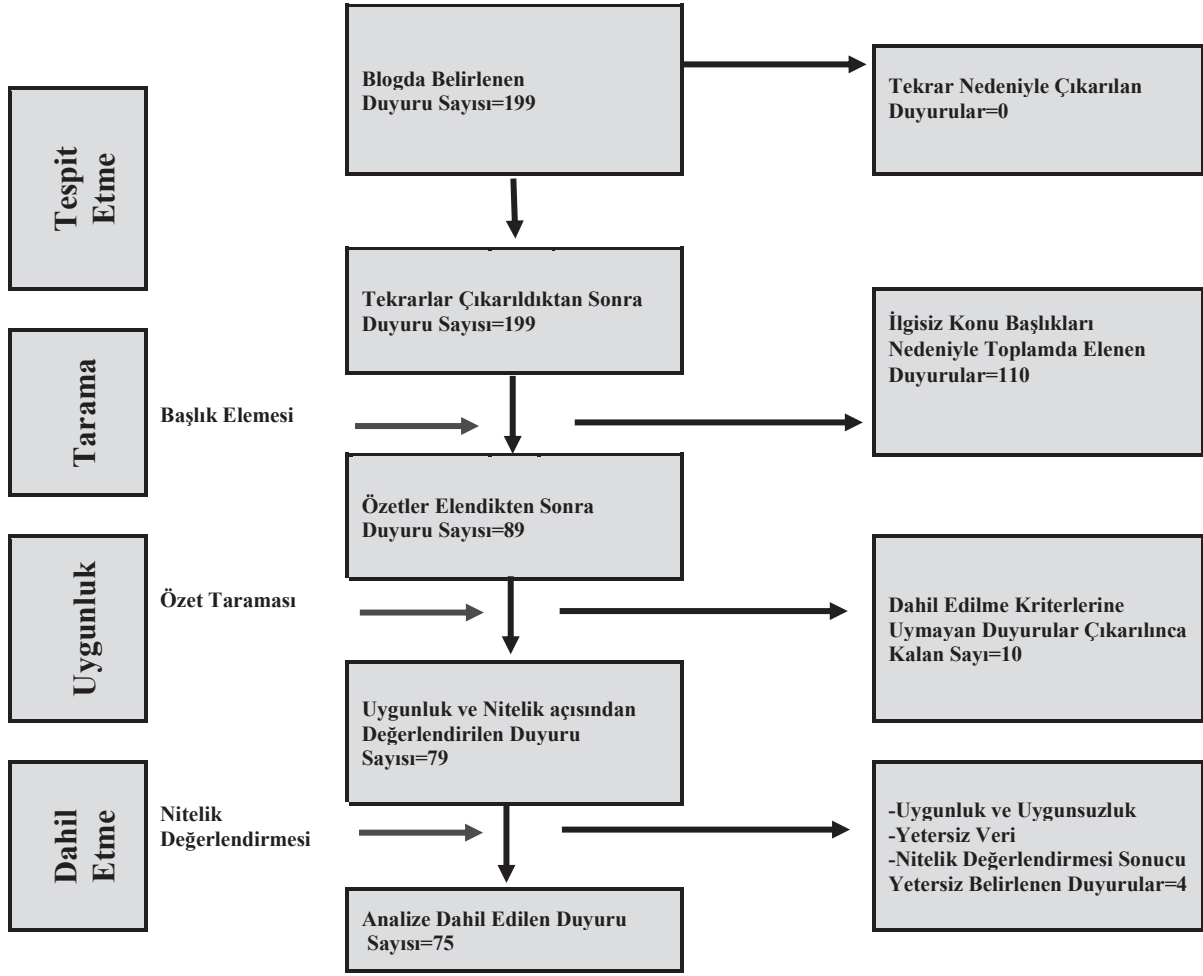
Nitel araştırmalarda genellikle gözlem, yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış görüşme, odak grup görüşmesi, söylev ve metin analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılmakta olup bunun yanısıra sinema filmi, çeşitli afişler, sanat eserleri, medya yayınları (radyo veya televizyon programları) ve

sosyal medya kaynakları (bloglar, sosyal medya hesapları ve anlık mesaj panolar vb.) da veri toplama aracı olarak kullanılabilir (Forrester ve Sullivan, 2018 akt. Baltacı, 2019:374). Nitel araştırmalar açısından çok çeşitli veri toplama teknikleri öne çıkarken, kullanılımı giderek artan sosyal medya ve internet üzerinden yapılan gönderilerin analiz edilmesi önemli hale gelmiştir.

Mevcut araştırmada verilerin toplanması ve araştırma evreninin belirlenmesinde ayrıca Gömülü Teori deseniyle uyum sağlamıştır. Bowen'e göre gömülü teori araştırmalarında, araştırmacı diğer nitel sorgulama biçimlerinde olduğu gibi veri toplama ve analizinin birincil aracıdır. Bu nedenle, araştırmacı / analist sezginin yanı sıra becerilere de güvenir ve verileri yorumlayıcı bir mercekle filtreler (2009:36). “Grounded Theory” Türkçe literatürde “Yerleşik kuram” ya da “Gömülü Teori” olarak geçmektedir. Özdemir, (2010:326) kuramın böyle isimlendirilmesinin gerekçesinin bilginin, sosyal gerçekliğin içerisinde saklı olduğu varsayımına dayandığını ve araştırmacının temel rolünün, sosyal gerçekliğin içerisinde yerleşik (grounded) olarak bulunan bu bilginin, araştırma sürecinde toplanmış verilerin analiz edilerek keşfetmek ve ortaya çıkartmak olduğunu vurgulamaktadır. Gömülü kuram yöntemi, verilerin içerisinde gömülü olan ve kaynağını verilerden alan, kuramlar yapılandırma amacıyla nitel verileri toplama ve analiz etmek için geliştirilmiş sistematik fakat esnek kılavuz ilkelerden oluşur (Charmaz, 2006 akt. Yaşar, 2018:66). Bir nitel araştırmada toplanan tanımlayıcı ve ayrıntılı verilerden yola çıkarak araştırma problemine ait temaları keşfetme, elde ettiği verileri anlamlı ve sistematik yapılara dönüştüren araştırmacı devamında bu verilerden hareketle bir kuram oluşturma veya bir kuramı doğrulama amacı gütmektedir (Baltacı, 2019:377-378).

Kurumsal Youtube bloğu üzerinden yapılan duyuruların incelendiği bu araştırmada, YouTube video platformunun kurum politikalarını yansıtan bir çeşit belge değeri taşıyan duyurular toplanmış ve değerlendirilmiştir. Bloglar bilgi sağlar ve Cosenza ve diğerlerinin belirttiği gibi blogların bir bilgi kaynağı olarak etkili olması için güvenilir olmaları gerekir (Cosenza ve ark., 2014; akt. Colton v.d., 2019:610). YouTube Kurumsal Blog sayfası milyonlarca ziyaretçisi olan ve takım ruhuyla yönetilen bir içerik yapısına sahiptir. Rakiplerin ve kullanıcıların dış denetimine açık; saydam ve objektifliği (ürün geliştirme duyuruları politika belgeleri, regülasyon otoriteleri ile ilişkiler, yıllık raporlara konu bilgiler) yüksek; önyargıdan uzak duyurular seçilmiş, veri azaltma aşamasında örneklem açısından bir iç güvenilirlik sağlanmıştır. Veri azaltma aşaması, araştırma raporunun tamamlanmasına kadar süren uzun bir süreci içerirken bu süreçte araştırmanın amacına göre hangi verileri araştırmaya dahil edeceği ve hangi verileri araştırma dışında bırakarak veri setini nasıl sınıflandıracığına karar verilir (Özdemir:2010:329).

Görsel.1 Veri Toplama İşlem Süreci Akış Diyagramı (Kaynak: Batdı, 2019:25)

Batdı (2019:19) meta-tematik analizlerde yararlanılacak verilerin araştırma amacıyla uyumlu olmasının yanısıra kalite açısından da iyi olması gerektiğini vurgulamaktadır. Görsel-2'de Moher ve diğerlerinin PRISMA akış diyagramı Batdı (2019:25) tarafından Veri Toplama İşlem Süreci Akış Diyagramı olarak kendi çalışmasında ele alınmış, meta analiz sürecinde başvurulan gözden geçirme aşamasında mevcut araştırmaya uyarlanmıştır.

Batdı (2019:24) meta-tematik analizin bir evresi olarak verileri gözden geçirme ve araştırma aşamasında ulaşılan çalışmalardan elenen ve kalan verileri belli gerekçeler sunularak ifadelendirmenin araştırmanın inanırılığı ve güvenilirliğini sağlayacağını belirtmektedir.

Görsel-2 Veri Toplama İşlem Süreci Akış Diyagramı, 2022 yılı içerisinde araştırmanın analiz kapsamına dahil edilecek blog duyurularının tespit etme, tarama, uygunluk ve dahil etme kriterleri çerçevesinde analize dahil edilen duyuru sayısının nasıl belirlendiğini göstermektedir.

Araştırma Verilerinin Analizi

Kullanılan iletişim kanalı ve biçimine bağlı olarak iletiler ve mesajlar bir kanaldan aktarılırken içerik; resim, ses, metin, görsel, atılan bir tweet ya da sosyal medya gönderisi olabilmektedir. Yazılı, sözlü

veya iletişim araçlarıyla iletilen her ifade, kullanılan ortam ve mecra her ne olursa olsun, kendi ölçeğinde bir içeriği meydana getirir. Mesajları sistematik bir biçimde içerik veya tematik yönden analiz etmeye yarayan çeşitli çözümleme teknikleri mevcuttur. YouTube kurumsal blog sayfasından yapılan duyurular medya yapısı itibarıyla incelendiğinde karşımıza metin, görsel olarak ilgili duyurunun özet olarak bilgilerini gösteren resimler ve görsel ve işitsel olarak video ile duyuruların içerikleri meydana gelebilmektedir. Yapılan bu araştırmada analize sadece metin dahil edilmiş, blog gönderileri içinde yer alan fotoğraf, video ve başlık v.b. diğer gösterimler dahil edilmemiştir. Metin analizinde açık ve simultane kodlama yöntemi uygulanmış ve farklı zamanlarda kodlama iki kez araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Özdemir, nitel veri analiz türleri konusunda literatürden oldukça farklı yaklaşımları aktarmaktadır (2010:339):

“Silverman (2001) nitel veri analizlerini içerik analizi, hikaye (narrative) analizi, etnografya ve etnometodoloji olmak üzere dört kategoride incelemektedir. Ezzy ise (2002) Silverman’ın önerdiği analiz türlerine ilaveten tematik analiz ve kuram geliştirmeyi de eklemektedir. Bu analiz yaklaşımlarının yanında söylem analizi de alanyazında en sık karşılaşılan nitel veri analiz yöntemlerindedir (Helsloot ve Hak, 2008; Wickham ve Kendall, 2008; Tirado ve Galvez, 2008).”

Nitel analiz desenleri ile nitel veri analiz çözümleme teknikleri birbirlerini tamamlayan, iç içe geçmiş haldedir.

Tematik içeriğin analizini ve yazılımların kategorilerini (temaları) tanımlama ve analiz etme sürecini kolaylaştırmak için bir araç olarak yazılım kullanımını ele alan Oliveira, nitel verileri analiz etmede en yaygın kullanılan tekniklerden birinin sözcüksel analiz (kelime dağarcığının doğası ve zenginliği), sözdizimsel (fiil zamanları ve modları) ve tematik (temalar ve sıklık) olmak üzere üç farklı şekilde düzenlenebilen içerik analizi olduğunu belirtir (Oliveira et al., 2016:74).

Tematik analizin faydalarından biri onun esnekliğidir (Braun et al., 2006:78). Tematik bir analiz, veri kümesinde bulunan tekrarlanan desenlerdeki benzerliklere veya farklılıklara odaklanabilir (Lochmiller, 2021:2030).

İçerik analizinde görüşme, gözlem veya dokümanlar yoluyla elde edilen veriler dört aşamada analiz edilir: (1) verilerin kodlanması, (2) kod, kategori ve temaların bulunması, (3) kod, kategori ve temaların düzenlenmesi ile (4) bulguların tanımlanması ve yorumlanması (Eysenbach ve Köhler, 2002 ile Miles ve Huberman, 1994, akt. Baltacı; 2019:378).

Günümüzde gerek nicel gerekse nitel araştırmalarda bilgisayar yazılımlarının artan kullanımı söz konusudur. Yazılımlar kullanım kolaylığıyla birlikte araştırma sürecine yaptığı zaman tasarrufu, veri organizasyonu ve yönetimi açısından katkı sağlar. Bu programların sağladığı temel olanaklar arasında, ayrıntılı ve temellendirilmiş bir anlayış geliştirmek için verilerin kaydedilmesi, sıralanması, eşleştirilmesi, bağlanması, görselleştirilmesi ve raporlanması yer almaktadır (Bazeley & Jackson, 2013 akt. Mitchell, et al., 2021:163).

Veri kodlama sürecinde sıklıkla araştırmacı veri setini birkaç kez okumaya ihtiyaç duyabilir. Bu şekilde yapılacak okumalarla katılımcıların tekrarladığı sözcük veya söz öbeklerindeki anlama ulaşmak kolay hale gelmekte ve böylelikle kodlama süreci dinamik bir şekilde işlemekte, araştırmacı tekrar tekrar veri setine dönerek kodlama işlemini sürdürmektedir (Baltacı, 2019:378).

Bu araştırmada sürekli karşılaştırma yaklaşımıyla kodlama farklı tarihlerde tekrarlanmış ve veri seti iki defa okunarak ilk önce ana kodlar sonrasında birleştirici bir yaklaşımla iki döngü halinde kodlama uygulanmıştır. Analiz boyunca kodlama yapısının veri setine olan mesafesi açısından uyum gözetilirken bütünsel bir bakış açısıyla birlikte sürekli karşılaştırma yapılmıştır. Kodlama yöntemiyle kategoriler elde edilerek sonrasında temalara ulaşılmıştır. Araştırma verilerine konu duyurular öncelikle teker teker gözden geçirilerek simultane kodlama ve açık kodlama veri setine uygulanmıştır. Veri analizi sonucunda ulaşılan araştırma kategorileri ve temalara ait kodlama yapısı aşağıda anlatılmıştır.

Kod Sistemi ve Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmaya ait örnekleme uygulanan Görsel-2'de belirtilen seçim kriterleri sonucunda analize dahil edilen veri seti üzerinde gerçekleştirilen çözümlenme sonucunda elde edilen kodlama yapısı, bu araştırma analizinin ana çıktısı olup bulguları meydana getirmiştir. Kod yapısının geliştirilmesi, veri toplama aşamasında başlayan yinelemeli ve uzun bir süreçtir. Kod yapısının nasıl geliştirileceği konusunda önemli bir çeşitlilik vardır (Bradley et al. 2007:1762).

Farklı teknikler ve niteliksel kodlama türleri önerilmesine karşın (Younas et al. 2022:2510), bu araştırmada kullanılan kodlama tekniği Younas et al., (Saldana 2021 akt. 2022:2511) tarafından çalışmalarında belirtilen simultane kodlama yaklaşımıdır. Bunu, farklılıkların ve ortaklıkların karşılaştırıldığı tek bir veri kümesine aynı anda birden fazla kod atama olarak tanımlamaktadırlar.

Bu araştırmada veri setine yapılan analizde kullanılan ve araştırmacı tarafından atanan kod ve alt kodlar Tablo 1 Kod Sisteminde gösterilmiştir. Nihai kod çerçevesi üç ana bölüme ayrılmıştır. Satır satır okunan duyuruların analizi sonucunda tümevarımsal yaklaşımla üç ana kod ve bunlara ait on sekiz alt kod ile birlikte toplamda yirmi bir adet kod oluşturulmuştur. Kodlama sonucunda Ürün Geliştirme, İçerik Yönetimi ve Marka Yönetimi olmak üzere üç ana kod tema olarak belirlenmiştir.

YouTube tarafından 2022 yılına ait blog duyurularının analizinde MAXQDA Analytics Pro 2022 programıyla satır satır tümevarımsal bir yaklaşımla ve birleştirici bir kodlama mantığı temel alınarak veri seti kodlanmıştır. Ulaşılan kodlar; üst kod ve bağlantılı alt kodlar şeklinde ayrıştırılmıştır. Bu araştırmada model olarak önerilecek strateji uygulama çevresinin unsurları belirlenen kategorilerle birleştirilmiştir. Üst kodlar tema olarak belirlenirken her tema özelinde etiketle gösterilen alt kategoriler ve bu kategorilerin etkisinde olduğu, oval daire içerisinde belirtilen strateji çevresi unsurlarıyla ilişkisi her tema özelinde aşağıda görsellerde modellenenerek gösterilmiştir. Araştırmanın nitel doğası açısından kod frekanslarına ait bir gösterim yapılmamış, bulguların her bir

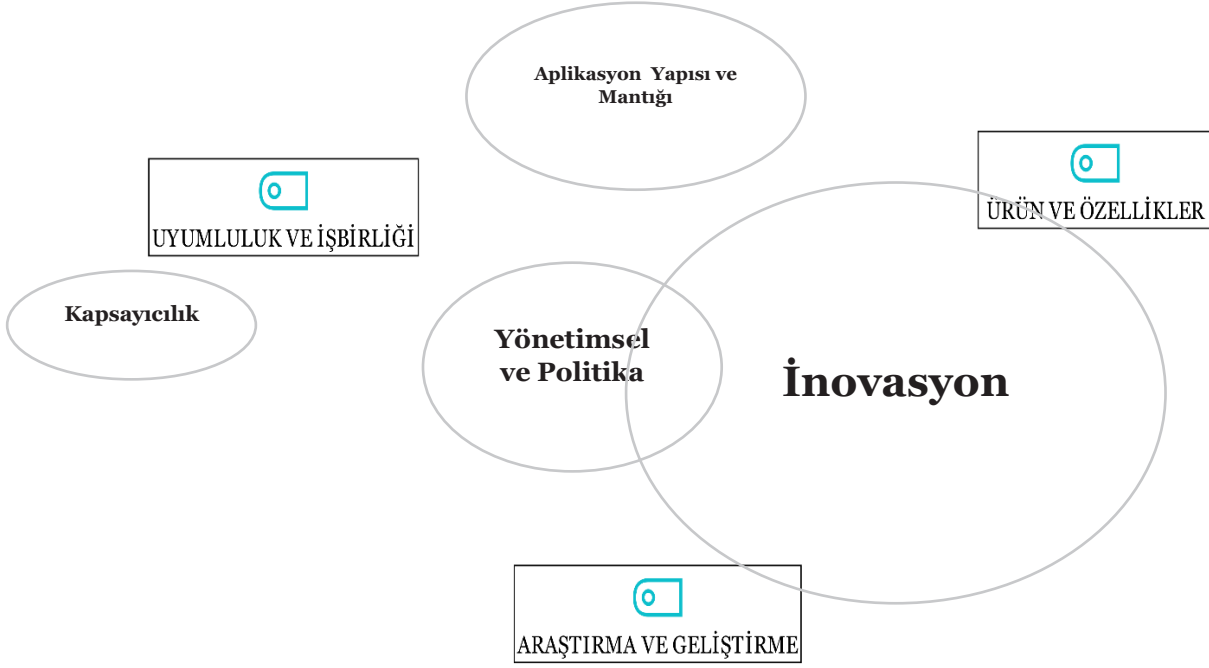
tema özelinde yapılan değerlendirmede kodlama sıklığı fazla olandan az olana göre kategorilerin sadece sırası belirtilmiştir.

Tablo 1. Kod Sistemi

Kod > Alt Kod	Kod Tanımı
ÜRÜN GELİŞTİRME	Alt Kodları kapsayan diğer ürün geliştirme ile ilgili Genel Hususlar.(Dizayn tasarım, kullanıcı dostu özellikler)
ÜRÜN GELİŞTİRME > Uyumluluk ve İşbirliği	Başka uygulamalarla uyum ve kurum/kuruluş/şirketle işbirliği.
ÜRÜN GELİŞTİRME > Araştırma ve Geliştirme	Başka Uygulamalarla birlikte çalışma ve kurum/kuruluş/şirketle işbirliği.
ÜRÜN GELİŞTİRME > Ürün ve Özellikler	Uygulamaya eklenen özellikler ve geliştirilen yeni platform özellikleri ve ürün gamı.
İÇERİK YÖNETİMİ	İçerik Yönetimi İle İlgili Genel Hususlar.
İÇERİK YÖNETİMİ > Güvenilirlik ve Kalite	Platformu çevreleyen zararlı unsurların yönetilmesi açısından, platformun girişimleri.
İÇERİK YÖNETİMİ > Dezenformasyon	Dezenformasyon ile ilgili her türlü girişim.
İÇERİK YÖNETİMİ > Yapay Zeka ve Makine Öğrenimi	İçerik Yönetiminde yapay zeka makine öğrenimi ile ilgili hususlar.
İÇERİK YÖNETİMİ > Algoritma	İçerik Yönetiminde algoritma kullanımı.
İÇERİK YÖNETİMİ > Telif Hakkı	Telif hakkı düzenlemeleri markanın değerine yönelik tehditleri de içinde değerlendiren hususlar.
İÇERİK YÖNETİMİ > Topluluk Kılavuzları	Platformun topluluk kuralları ve kılavuzlarla ilgili hususlar.
MARKA YÖNETİMİ	Platform organizasyon, yönetsel hususlar, kullanıcı profili, ürün gamı
MARKA YÖNETİMİ > Platform Yönetimi	YouTube bir marka olarak yönetsel departmanları ve yönetsel diğer konular.
MARKA YÖNETİMİ > Regülasyon	Yasal düzenlemeler ve yasa koyucular ve denetim otoriteleri ile ilişkiler.
MARKA YÖNETİMİ > Finansal	Yapılan ödemeler ve elde edilen gelirler ve üyelik yöntemleri ve genel finansal konular, Creatorlar için gelir elde etme yöntemleri ve fonlama.
MARKA YÖNETİMİ > Finansal > Maliyet ve Harcamalar	YouTube tarafından yapılan yatırımlar (Creatorlar için ödemeler, müzik anlaşmaları için telif ödemeleri v.b.)
MARKA YÖNETİMİ > Finansal > Gelir Kaynakları	YouTube gelirleri (Abonelik,Reklam ve benzeri gelirler.)
MARKA YÖNETİMİ > Creator	“Creator” terimi içerik üreticiler ile ilgili duyurularda geçen ve onları ilgilendiren unsurlar.
MARKA YÖNETİMİ > Uygulama Ekosistemi Çevresi ve İşleyişi	Platformun merkezinde olduğu ve çevresindeki unsurlar.(İzlenme sayıları, ulaşımı 1 Milyar izlenme, abone kullanıcı gibi ulaşılan sayılar)
MARKA YÖNETİMİ > Uygulama Ekosistemi Çevresi ve İşleyişi > Öne Çıkanlar	Önde gelen içerik üreticiler, öne çıkarılan içerikler, toplulukların ve kanalların kapsamı.
MARKA YÖNETİMİ > Uygulama Ekosistemi Çevresi ve İşleyişi > Topluluk Bilinci	Topluluk ile ilgili hususlar, (Latin Müzik günleri v.b.), topluluk bilinci ve koruma, öne çıkarma.

Temaların alt kategorileri ile araştırmacı tarafından önerilen strateji modeli çevre unsurlarının ilişkileri ve bulguların değerlendirmesine ait analiz sonuçlarına ilişkin değerlendirmeler her tema özelinde aşağıda belirtilmiştir.

Ürün Geliştirme Teması:

Görsel 2. Ürün Geliştirme Strateji Çevresi

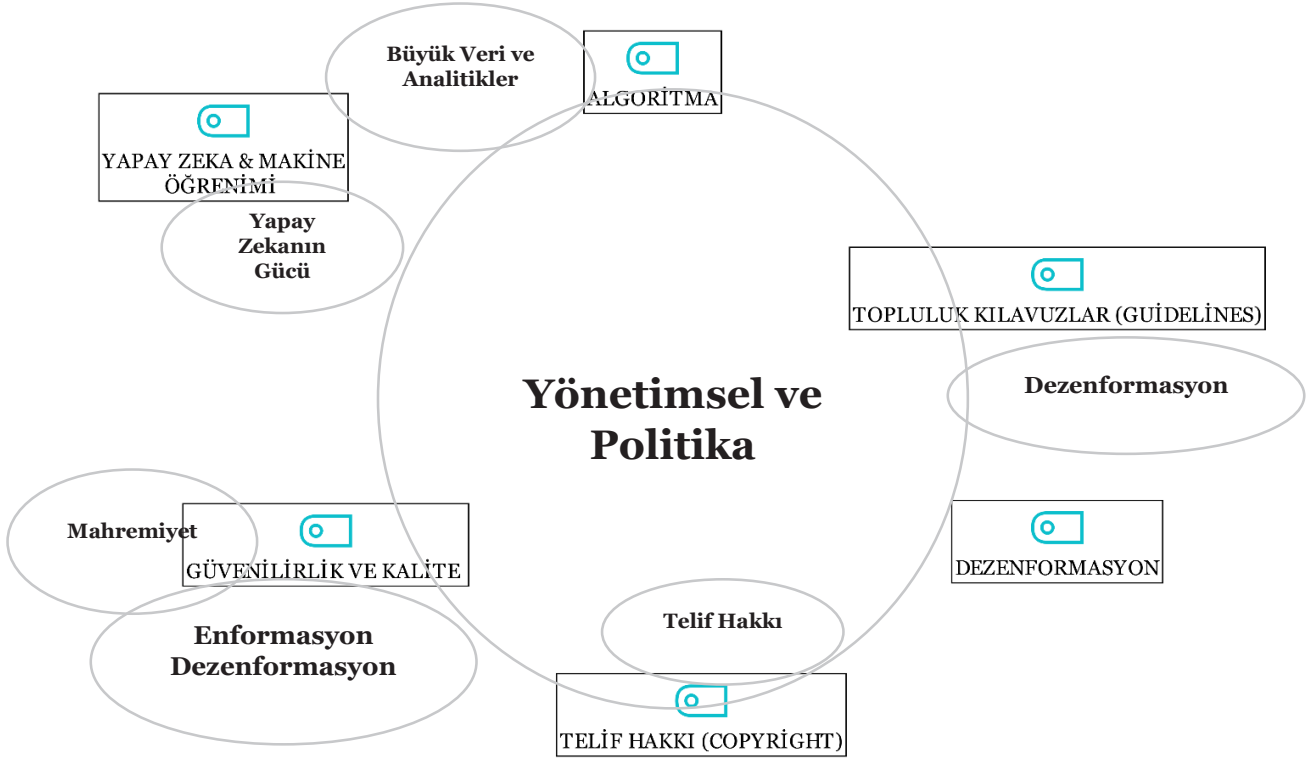
Kodlama olarak Ürün Geliştirme temasıyla alt kodlarla birlikte toplamda dört kategoriden meydana gelmiştir. Görsel-3 Ürün Geliştirme Strateji Çevresinde: Uyumluluk ve İşbirliği, kodlama sıklığı açısından üçüncü sırada gelmektedir. Araştırma Geliştirme ise kodlama sıklığı açısından dördüncü sırada gelmektedir. Araştırma ve Geliştirme İnovasyon Strateji çevresi unsurunun bir bileşenidir. Ürün Geliştirme temasının alt kategorilerinden Uyumluluk ve İşbirliği ise Kapsayıcılık strateji çevresi unsurunun etkisindedir. Kapsayıcılık, diğer uygulamalarla ve başka kurum ve kuruluşlar ile iş birliğini belirtmektedir. YouTube uygulamasının diğer uygulama ve cihazlarda kullanılabilirliği ve uyumluluk açısından kapsayıcılık önemli bir konudur. Kullanım kolaylığı ve yeni getirilen özelliklere adaptasyon açısından kolaylık sağlamayı ifade etmektedir. Ürün Geliştirme ana teması kodlama sıklığı açısından birinci sıradayken alt kategori olarak Ürün ve Özellikler ikinci sırada gelmektedir. Ürün geliştirme temasıyla analiz kapsamına alınan duyurularda belirlenen karakteristik özellikler genel anlamda platformun yapısını geliştirmeye dönük çabaların tümü olarak ifade edilebilir. Diğer taraftan ürün ve özelliklere ait duyuruların içerik yapısı platformun kullanımı açısından yeni getirilen her türlü özelliği kapsama almaktadır.

Aplikasyon Yapısı ve Mantığı; Ürün ve Özellikler ile ürün geliştirme arasında bir köprü görevi gören bir strateji çevresi unsurudur. Aplikasyon Yapısı ve Mantığı, strateji unsuru açısından inovasyonun

etkisi altındadır. Aplikasyon Yapısı ve Mantığı, kullanıcı dostu bir yaklaşım ve kullanım kolaylığı açısından önemli bir strateji unsurudur.

İnovasyonu, ayrıca Yönetimsel ve Politika strateji çevresi unsuru da etkilemektedir. Ürün Geliştirme temasının etkin ve belirleyici strateji çevresi unsuru İnovasyondur. Platformun iyileştirilmesine dönük çabalar tümüyle değerlendirildiğinde ürün ve özellik ekleme ve platformu geliştirmeye dönük faaliyetler inovasyonun doğasıyla örtüşmektedir.

İçerik Yönetimi Teması:

Görsel 3. İçerik Yönetimi Teması Strateji Çevresi

İçerik Yönetimi ayrıca üst bir kod olarak ana tema şeklinde belirlenirken bu ana temayla bağlantılı alt kategori şeklinde belirlenerek atanan alt kodlarla toplamda yedi kod İçerik Yönetimi temasında karşımıza çıkmaktadır. İçerik Yönetimi teması, kullanıcıların etkileşimlerini sınırlayan bir yaklaşım olmayıp platformun topluluk kılavuzları çerçevesinde kullanıcılarına güvenilir ve steril bir ekosistemin sağlanmasını ifade etmektedir. Görsel 4'de sağda yer alan Topluluk Kılavuzları ve Dezenformasyon kategorileri, esasında platformun kalitesi ve güvenilirlik ile ilgili olan unsurlardır. Diğer taraftan sol tarafta bulunan Güvenirlik ve Kalite kategorisi dezenformasyona ve zararlı içeriğe ilişkin politikaları vurgulamanın yanı sıra özellikle hesap güvenliği, mahremiyet ve hesap kullanımı açısından kullanıcıların farkındalık kazanmasını sağlayan duyurulardır.

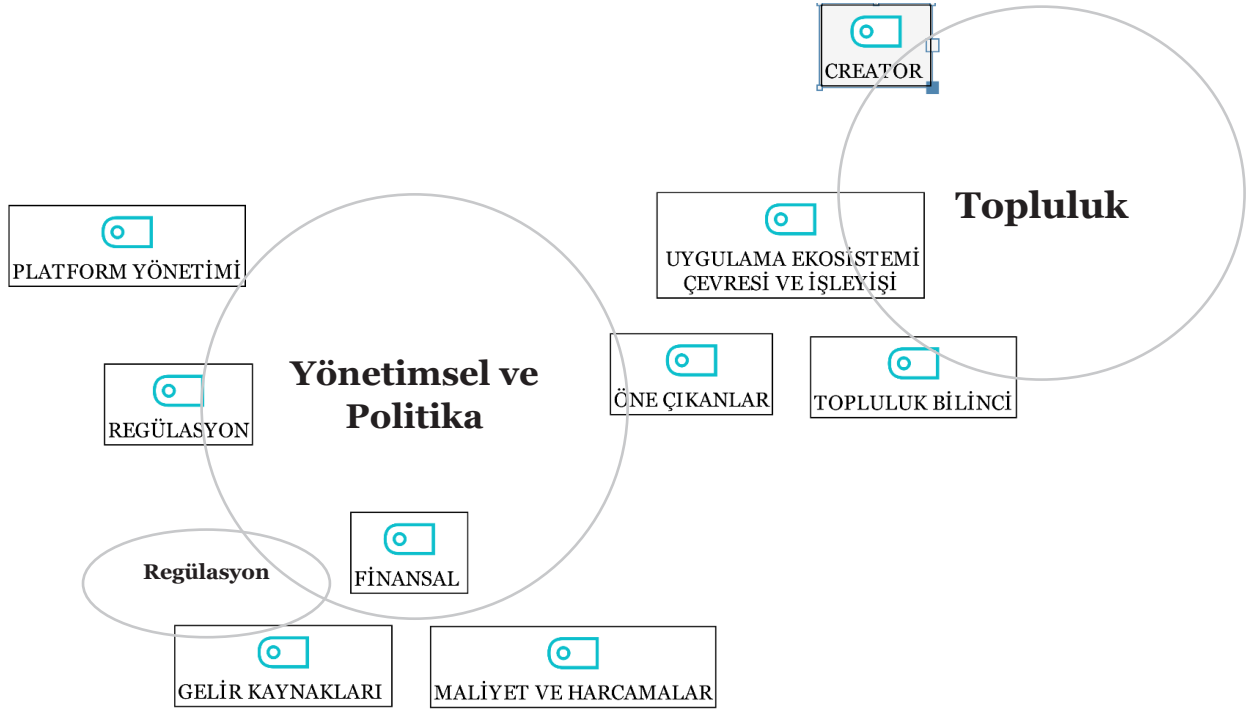

Güvenilirlik ve Kalite etiketiyle belirtilen kategori; içerik yönetimi açısından mahremiyet ile enformasyon ve dezenformasyon strateji çevresi unsurlarını zorunlu kılan bir kategori olarak öne çıkmaktadır. Enformasyon ve Dezenformasyon ve Mahremiyet strateji çevresi unsurları modelin sol alt bölümünde Güvenilirlik ve Kalite kategorisinin unsurları olarak öne çıkmakta aynı zamanda merkezde bulunan Yönetimsel ve Politika strateji unsurunun da etkisindedir.

Yapay Zeka&Makine Öğrenimi ve Algoritma kodlama kategorileri, İçerik Yönetimi ana teması içerisinde zararlı içeriklerin tespiti ve kaldırılmasını ifade etmektedir. Yapay Zeka ile Büyük Veri ve Analitikler strateji çevresi içerik yönetimi açısından önemlidir. Zorunlu bir açıklama yapmak gerekirse algoritma ve analitikler kullanımları içerik yönetimi boyutuyla öne çıkmakta olup kastedilen kullanıcı bilgilerinin pazarlama ve reklamcılık faaliyetlerinde kullanılmasını kapsamamaktadır.

Büyük Veri ve Analitikler strateji çevresi; Algoritmalar ile Yapay Zeka & Makine Öğrenimi gibi unsurlara köprü görevi görmektedir. Ayrıca yapay zeka ile ilgili yapılan duyurularda içerik yönetimi zararlı içeriğin tespit edilmesi ve önlenmesinde yapay zeka kullanımını gerekli kılan bir strateji çevresini doğurmaktadır. Telif hakkı kategorisi de içerik yönetimine ait telif hakkı ihlali durumlarının tanımlanması açısından platformun girişimlerini kapsayacak yönetimsel uygulamalar önemlidir.

İçerik Yönetimi ana temasına ait kodlama sıklıklarını belirtmek gerekirse sırasıyla; ana tema İçerik Yönetimi, Güvenilirlik ve Kalite, Topluluk Kılavuzları, Dezenformasyon, Algoritma, Yapay Zeka & Makine Öğrenimi ve Telif Hakları şeklinde sıralanmaktadır. Ürün Geliştirme ve Marka Yönetimi temalarına göre İçerik Yönetimi temasında Yönetimsel ve Politika strateji unsuru daha fazla öne çıkarılmıştır. Yönetimsel ve Politika strateji unsuru ağırlık açısından moderatif boyutta önleyicilik ve platformun sürdürülebilirliği ve taraflı içerik, mahremiyet ihlali, kullanıcı bilgilerinin yetkisiz kullanımı gibi durumlarda platforma yönelebilecek finansal riskler ve kullanıcı alışkanlıkları açısından yaşanabilecek olumsuzlukların yönetilmesini sağlayan çok önemli bir strateji çevresidir.

Marka Yönetimi Teması:**Görsel 4.** Marka Yönetimi Teması Strateji Çevresi

Marka Yönetimi temasında YouTube platform olarak kendi halkla ilişkiler, reklamcılık ve tanıtım faaliyeti niteliğinde olan duyuruları kapsamasının yanısıra platformun kullanıcılarıyla bütünleşik topluluk bilincini öne çıkaran duyuruları ele alır. Tablo-1'de gösterildiği üzere Marka Yönetimi teması altında tema olarak belirlenen Marka Yönetimi koduyla birlikte on adet kodlama gerçekleştirilmiştir. Marka Yönetimi teması Tablo-1'de gösterilen Ürün Geliştirme ve İçerik Yönetimi temalarına göre kod sayısı ve belirlenen kategoriler ile yapılan kodlamaların sıklığı açısından öne çıkmaktadır.

Görsel 5'deki Marka Yönetimi temasının strateji çevresini Platform Yönetimi, Topluluk ve Regülasyon meydana getirmektedir. Topluluk, strateji çevresinin kuşattığı medya kitlesini oluşturan kullanıcıdan çok içerik üreticileri öne çıkaran bir yapıda olup platform açısından içerik üretici topluluğu üzerine kurulu bir strateji yaklaşımıdır. Topluluk ifadesi; platformdaki içerik üreticilerini aktif olarak ön plana çıkaran ve diğer izler kitle durumunda olan kullanıcılarla platformu bütünleştiren yapıyı belirtmektedir.

Görsel 5'in sol alt tarafındaki dağılım; Platform Yönetimi, Regülasyon, Finansal ve alt iki kategorisi olan Gelir, Maliyet ve Harcamalar ile Marka Yönetimi ana temasıyla birlikte altı kod uygulanmıştır. Ana temayla ve diğer alt kodlamalara ait sıklık açısından belirtmek gerekirse: Alt iki kategorileriyle birlikte Finansal birinci sıradayken, Platform Yönetimi kodlamalarda ikinci ve onu takiben ana tema olan Marka Yönetimi üçüncü sırada, Regülasyon dördüncü sırada gelmektedir. Görselde sol alt tarafta dağılımı gösterilen kategori etiketleri ve Marka Yönetimi teması; Yönetimsel ve Politika strateji çevresi

unsurunun etkisindedir. Ayrıca Regülasyon kategorisinde Regülasyona ilişkin strateji çevresi öne çıkmaktadır.

Görsel 5’de sağ üst tarafda gösterilen; Uygulama Ekosistemi Çevresiyle alt iki kategorisi olan: Öne Çıkanlar ve Topluluk Bilinci ile İçerik Üretici (creator) dört kodlama kategorisini meydana getirir. Uygulama Ekosistemi Çevresi ve İşleyişi kategorisine ait alt kategori olarak belirlenen kodlar: Öne Çıkanlar ve Topluluk Bilincidir. Görselde yer alan diğer etiket, İçerik Üretici (creator) kategorisi platformun içerik üreticilere sağladığı zemin açısından önemlidir. İçerik Üretici kategorisi en fazla kodlama sıklığına sahiptir.

Uygulama Ekosistemi Çevresi ve İşleyişi kategorisinde ele alınan duyurular, platformun ulaştığı bazı önemli izlenme sayıları, kullanıcı trafiği ve istatistikleri, kutlama mesajları gibi belli (YouTube Learning 10 yaşında vs.) konuların ele alındığı platformun ekosistemini yansıtan duyurulardan meydana gelmektedir. Uygulama Ekosistemi Çevresi kategorisine ait duyurulara örnek olarak; öne çıkanlar alt kategorisiyle bazı grupların (Asya kökenli Amerikalı İçerik Üreticileri, YouTubeBlack Voices, Güney Asyalı Müslüman İçerik Üreticileri) sesi olurken, bazen de belli içerik üreticileri ya da şarkıcıların ve parçaların (izlenme sayıları açısından) ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Diğer alt kategori olan topluluk bilincinde ise uygulama unsurlarının kullanımı açısından öne çıkan belli söylemler dikkati çekmektedir (YouTube Learnin on yaşında v.b.) Topluluk bilincine yapılan vurgular açısından; Celebrating Hip Hop History Month, Protecting the YouTube Community gibi duyurular örnek olarak verilebilir. Topluluk Bilinci, YouTube takımı tarafından organize edilen ve esasında canlı ve hareketli bir topluluk olarak platformun marka değerini arttırmak amacıyla yapılan faaliyetleri belirtir.

Analiz bulguları bütünüyle değerlendirildiğinde Marka Yönetiminin diğer strateji unsuru, Topluluk strateji çevresidir. Marka Yönetimi temasına ve diğer iki tema içerisinde en önemli ve kodlama sıklığı açısından da en fazla sıklığa sahip olan kategori içerik üreticilerdir. İçerik üreticiler üzerine kurulu bir politika onların tanınırlıklarını arttırmak ve takipçileriyle bütünleşmelerini ve bir içerik üretici topluluğuna ait bir ekosistemi doğurmaktadır. İçerik üreticilerin markalarla işbirlikleri, takipçi ve fanlarıyla bütünleşerek izlenme ve takipçi sayılarının arttırılması ve platformun içerik üreticilere gelir üretme açısından sağlanan avantajlar açısından diğer kullanıcılar üzerinde teşvik edici bir etki oluşturmaktadır. İçerik üretici ekosistemi içerik üreticileri sürekli içerik üretmeye ve fanlarıyla bütünleşerek faaliyetlerini bir tutkuya dönüşmesini sağlayan içerik üreticileri arasında ayrı bir rekabet ortamı yaratmaktadır. YouTube platformu platforma getirilen yeniliklerle birlikte içerik üretici ve fanları yakınlaştırmaya ve platforma olan bağlılığı arttırmaya ve içerik üretici boyutuna çok önem vermektedir. Video platformunun üretilen içeriklerle ilgilenen herkese açık yapısı ve video tabanlı görsel formu İçerik Üretici topluluğun önemini ayrıca arttırmaktadır. İçerik Üreticiler, farklı gelir yöntemleri, üyelik ve ödeme gibi yöntemlerle bazı avantajlar elde etmektedir. YouTube ayrıca fan kültürünü platforma yerleştirmektedir. YouTube bir topluluk oluşturmayı hedefleyen yenilikleriyle sosyal, kültürel ve ekonomik yaratıcılığı odağa alan canlı ve aktif bir içerik üreticisi topluluğunu

meydana getiren bir “creator” ekosistemi inşa ederek içerik üreticilerini de platformun parçası haline getiren bir topluluk stratejisi izlemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Mevcut çalışma platformların kendi halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyeti olan blog duyurularının içerik üretimi, platform segmentasyonu ve pazarlama uygulamaları hakkında bir öngöründe bulunması açısından bir strateji uygulama modeli önermiştir. 2022 yılı içerisinde belirlenen yetmiş beş duyuruyu incelemeye alan araştırmanın örneklem boyutu dikkate değer bir fikir sunmuştur. Nitel verilerin temalar şeklinde kategorize edildiği çalışmada, duyurular içerisinde araştırma kapsamına dahil edilebilecek yinelenen anlam kalıplarını bulmak için tümevarımsal bir tematik içerik analizi uygulanmıştır.

Bulgular tüm stratejik yönetim uygulamalarına (personel yönetimi, genel yönetim giderleri ve finansman giderleri, organizasyon içi diğer hususlar v.b. gibi) genellenemese de, veriler açısından devasa bir medya içerik akışına sahip YouTube kurumsal blog duyuruları; marka, içerik ve ürün yönetimi açısından bir iç görü sağlayan yeterli kanıt sağlamıştır.

Kurumsal bloglar, kurumsal, pazarlama ve iletişim hedeflerini karşılamak için birçok rol oynayabilir (Colton ve Poploski., 2019:610). Araştırmalarında örgütsel blogları farklı bağlamda ele alan Colton ve Poploski (2019), blogların sadece kurumsal açıdan bir iletişim aracı olarak önemini değil, aynı zamanda stratejik amaç açısından yüksek derecede değişkenlik sergilediğini göstermişlerdir. Colton ve Poploski (2019:625), kurumsal blogların keşfi niteliğindeki çalışmasında, şirketlerin bloglarında iletişim kurdukları şeylerin sistematik, içerik analizini yaptıkları çalışmalarında, şirketler tarafından kullanılan stratejilerle ilgili iletilen, güvenilirliği artırabilecek gerçek mesajları incelemek için ortaya çıkan bir yaklaşımı kullanmıştır.

Kurumsal bloglar, kuruluşlardaki başarılı müşteri ilişkileri yönetimi (CRM) girişimlerinin bir parçası olmak için Web 2.0 araçları olarak kullanılabilir (Ahuja, Medury, 2011:23). Bir işletme olarak Instagram’ı ele alarak blog kullanım pratiklerini inceleyen Bozkanat (2022:68) Instagram’ın resmi blogundaki yazıları tematik analizle incelemiş ve analiz sonucuna göre üç adet ana tema elde etmiştir. Araştırmasında kurum kimliğini ilgilendiren blog duyurularının kapsama alındığı Kurumsal Tema, ikinci olarak yeni eklenen özelliklerin duyuruları, kullanım kolaylığı ve kutlama gibi mesajların incelendiği İlişkisel Tema ve kamusal bir yarar gözetmeyi işleyen (toplumsal hareketlere destek, medya okuryazarlığı vb.) Filantropik olmak üzere üç ana tema tanımlamıştır (Bozkanat 2022:63).

Strateji çevresi unsurları temalar özelinde belirlenmiş olup etkileri farklı düzeylerde olabilmektedir. Bir temanın diğer bir temaya göre üstünlüğü olmamakla birlikte en kırılgan halka olarak içerik yönetimi, platforma yöneltilebilecek olumsuzluklar açısından önem arz etmektedir. Dezenformasyon ve mahremiyet önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Platform tarafından kullanıcılara güvenli bir yapı sağlanması önemli olup platformun yeni özellikleri sürekli tanıtması ve kullanıcıları adapte etmesi ayrıca önemlidir. Marka Yönetimi açısından ise İçerik Üreticileri kategorisinin çok önemli

olduğu tespit edilmiştir. Strateji çevresi unsurlarının herbiri, kendi ölçeğinde belirlenen temel çevresinde bir öneme sahiptir.

Araştırma Youtube bloğu örneği üzerinden bir strateji uygulama modelini sunmuştur. İletişim araştırmalarında analiz kümesinin genelde izlerkitle/kitle ve içerik/mesaj üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Bu araştırma diğer bir örneklem evreni olarak iletişim araştırmalarının örneklem evreninin üçüncü ayağı olarak kurum/kuruluşu ele almıştır. İleriye dönük yapılacak iletişim araştırmalarında karma bir yaklaşımla kitle olarak içerik üreticileri veya salt platformun tüketici konumunda olan kullanıcıları platform özelinde ilişkilerinin ortaya konulması gibi çok farklı araştırma sorularını uyandırmıştır. Karşılaştırmalı olarak sunulabilecek araştırmalar ayrıca gerçekleştirilebilir. Karma yöntemlerle nicel verileri de inceleyen bir bakışı sunması da gelecek araştırmalar açısından mümkündür. Sosyal medya ve yeni medya platformlarının ekonomik kaygıları odağa alan çok farklı araştırma tasarımlarına imkan tanıyan yapısı bulunmakta olup veri toplama yöntemleri açısından tarama araştırmaları açısından mülakat yöntemiyle araştırmalar tasarlanabilir.

Yazar Katkıları:

Çalışmaya 1. Yazar: % 50, 2. Yazar: % 50, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Video Platformlarında Strateji Oluşturma Modeli Önerisi: YouTube Blogu Tematik İçerik Analiz başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Ahuja, V., Medury, Y. (2011). CRM in a Web 2.0 world: Using corporate blogs for campaign management. *Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice*, 13, 11–24. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsair&AN=edsair.doi.....fc03306e69f082142b2750a82b8dbd5e&lang=tr&site=eds-live&scope=site>
- Arık, F., (2022). Covid-19 Salgınının Psikososyal Görünümleri: Bir Gömülü Teori Denemesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (HEFAD)*, 2 (6), 111–127. <https://doi.org/10.56387/ahbvedebiyat.1072460>
- Aziz, A. (2017), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri* (11. Basım), Nobel Yayıncılık.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? Volume: 5, Issue: 2 368-388 *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Batdı, V., (Ed) (2019), *Meta - Tematik Analiz Örnek Uygulamalar*, Anı Yayıncılık <https://www.turcademy.com/tr/kitap/meta-tematik-analiz-ornek-uygulamalar-9786051703244>
- Boddy, C. R. (2016). Sample Size For Qualitative Research. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 19(4), 426–432. <https://doi.org/10.1108/QMR-06-2016-0053>
- Bozkanat, E. (2022). Instagram Resmi Blogu Ne Söylüyor?: Maxqda İle İçerik Analizi. *Yeni Medya*, 13, 55-73 <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1153287>
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis As a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), s. 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Bradbury-Jones, C., Taylor, J., & Herber, O. (2014). How Theory Is Used And Articulated In Qualitative Research: Development Of A New Typology. *Social Science & Medicine*, 120, 135–141. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.09.014>
- Bradley, E. H., Curry, L. A., Devers, K. J., (2007). Qualitative Data Analysis For Health Services Research: Developing Taxonomy, Themes, And Theory. *Health Services Research*, 42 (4), 1758-1772. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6773.2006.00684.x>
- Braun, V., Clarke, V., (2006). Using Thematic Analysis In Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qpo630a>
- Charmaine du Plessis. (2017). The Role Of Content Marketing In Social Media Content Communities. *South African Journal of Information Management*, 19 (1), e1–e7. <https://doi.org/10.4102/sajim.v19i1.866>

- Colton A. D., Poploski, P. S. (2019) A Content Analysis of Corporate Blogs to Identify Communications Strategies, Objectives and Dimensions of Credibility, *Journal of Promotion Management*, 25:4, 609-630, DOI: 10.1080/10496491.2018.1500408
- Cox, L. J., R.Martinez, E., & B.Quinlan, K. (2008). Blogs and the corporation: managing the risk reaping the benefits. *Journal of Business Strategy*. 5-12 <https://doi.org/10.1108/02756660810873164>
- Enser, İ., Demirağ, F. I., (2021). İşletmelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Stratejileri: Karşılaştırmalı Vaka Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (4), 1763–1785. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.968790>
- Koçak, A., Arun, Ö. (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. *Selçuk İletişim*, Cilt 4, Sayı 3, 21–28. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19013/200754>
- Lee, S., Hwang, T., & Lee, H. (2006). Corporate blogging strategies of the Fortune 500 companies. *Management Decision*. 44 (3), 316- 334 <https://doi.org/10.1108/00251740610656232>
- Lochmiller, C. R. (2021). Conducting thematic analysis with qualitative data. *Qualitative Report*, 26 (6), 2029-2044. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2021.5008>
- Morgan, H. (2022). Understanding Thematic Analysis and the Debates Involving Its Use. *Qualitative Report*, 27 (10), 2079–2091. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2022.5912>
- Mitchell, G. E., Schmitz, H. P. (2021). Using Model-Based Clustering to Improve Qualitative Inquiry: Computer-Aided Qualitative Data Analysis, Latent Class Analysis, and Interpretive Transparency. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations: Official Journal of the International Society for Third-Sector Research*, 1–8. <https://doi.org/10.1007/s11266-021-00409-8>
- Oliveira, M., Bitencourt, C. C., Zanardo dos Santos, A. C. M., Teixeira, E. K. (2016). Thematic Content Analysis: Is There a Difference between the Support Provided by the Maxqda® and Nvivo® Software Packages? *Brazilian Journal of Management / Revista de Administração Da UFSM*, 9 (1), 72–82. <https://doi.org/10.5902/1983465911213>
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323–343. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ogusbd/issue/10997/131612>
- Özşungur, F. (2020). İç Girişimcilikte Kör Noktaların Tespitine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16 (2), 372 – 384. <https://doi.org/10.17130/ijmeh.756918>
- Saunders, M. N. K., Lewis, P., Thornhill, A. (2019), *Research Methods For Business Students* (8. Baskı), Pearson Education Limited.

Waters, R. D. , Ghosh, P. , Griggs, T. D. Searson, E. M. (2014). The Corporate Side of the Blogosphere: Examining the Variations of Design and Engagement Among Fortune 500 Blogs. *Journal of Promotion Management*, 20(5), 537-552-552. <https://doi.org/10.1080/10496491.2014.946207>
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edselc&AN=edselc.2-52.0-84911968569&lang=tr&site=eds-live&scope=site>

Whittington R., Regnér P., Angwin D., Johnson G., Scholes K. (2020), *Exploring Strategy Text And Cases*, Pearson Education 12. Baskı

Wu, H. L. , Volker, D. L. (2009). The Use Of Theory In Qualitative Approaches To Research: Application In End-Of-Life Studies. *Journal of Advanced Nursing*, 65 (12), 2719-2732. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2009.05157.x>

Yaşar, M. (2018). Nitel Araştırmalarda Nitelik Sorunu. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Volume: 5, Issue: 2, 55-73 <https://doi.org/10.21666/muefd.426318>

Younas, A., Cuoco, A., Vellone, E., Fàbregues, S., Escalante Barrios, E. L., & Durante, A. (2022). Contextual Coding in Qualitative Research Involving Participants with Diverse Sociocultural Backgrounds. *The Qualitative Report*, 27(11), 2509-2527. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2022.5702>

<https://tr.wikipedia.org/wiki/YouTube>

<https://blog.youtube/search/?domain=youtube&tags=products-and-features&order=newest>

Extended Abstract

The research examined the announcements made on the YouTube corporate blog. The categories that emerged as a result of the analysis aim to present a model proposal between the categories determined as the output of the code system as a result of the analysis conducted by the theme researcher and the strategy elements. The research is essentially designed as the output of a PhD thesis. The method and pattern mainly used in the research, the analysis method, the coding approach are described in detail.

There is a wide variety of data collection, analysis and sample size determination approaches used in qualitative research methods. In terms of research design and methodology, blog announcements determined according to purposeful sampling constituted the analysis universe of the research. In determining the sample universe in question, blog announcements determined in accordance with the purpose of the research were carefully selected. In order to determine the analysis universe, the PRISMA flow diagram was based on the current research and the number of announcements to be included in the analysis of the data set was determined.

Seventy-five announcements selected in 2022 were examined in detail and the analysis was applied by the researcher to the data set in two cycles. In the research where qualitative research method was used, the data were analyzed by thematic content analysis method based on the embedded theory approach. In the content analysis applied in this research, continuous proximity with the data set was ensured during the coding process

by taking into account the continuous comparison approach of Glaser and Strauss, one of the founders of the Grounded Theory design.

Although it is seen in the literature review that the data collection tools of the academic studies on Grounded Theory consist mostly of interview and observation-based techniques, other data collection methods can also be conducted in the Grounded Theory approach. In the selection of the sample universe, the approaches that are also discussed in social media channels are increasing day by day.

In terms of findings, as a result of the encoding in YouTube announcements, the Creator category linked to the Brand Management theme came to the fore as the category with the highest coding frequency. In terms of the second category, Product Development and then the content management theme comes in third.

In terms of the elements of the strategy environment, Innovation is an important component in terms of the Product Development theme. On the other hand, Inclusivity is also important in terms of product development. Application Structure and Logic are also important in terms of Compatibility with Products and Features. The focus of all of these should be based on a Managerial strategy approach. In the Content Management Theme, the Managerial and Policy Strategy environment has a great importance and influence. Other strategy components that stand out in the Content Management Theme are Big Data and Analytics, The Power of Artificial Intelligence, Privacy, Information and Disinformation, and Copyright.

In the theme of Brand Management, the Community Strategy component, which also includes the Creator with the highest coding frequency in terms of category, is important and on the other hand, it is determined that the Managerial and Policy strategy environment and Regulation covering the brand value and financial competitiveness of the platform are of particular importance.

This study, which is a compilation research produced from the doctoral thesis, presented a research design for the thesis. In terms of the limitations of the research, in this review produced from the doctoral thesis, academic studies on blogs were included in the literature review and the findings obtained in other researches were cited. On the other hand, there is a limitation in terms of the year and the announcements made in 2022 are covered.

In the researches carried out specifically for communication studies, in the selection of the sample universe, apart from the approaches that include the audience and users or analyze the media content, as a third sample universe, in this research, media enterprises, in other words, the platform itself, while the originality of the research is added to the research, the benefit of the research to the field is that it shows that the researches can be handled with this sample universe.

Addressing the announcements made by YouTube as a platform to the field of Media Economics and Management and proposing a digital strategy model as a result of the analysis provide an approach that allows to develop a flexible model that can be adapted to all platforms.

Geliş Tarihi / Received Date
20.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
07.08.2023

Yazılı Metinlerde Yaradılış ve Lilith¹

Creation and Lilith in the Written Texts

Fevziye EKER²

Derya TOPALOĞLU³

Öz

Kadının yaradılışı, bilinen tarih metinlerinde gereken önemi görmemiş fakat bütün mitlerde ortak olarak var olmuştur. Karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, bütün yaradılış mitlerinin birbirine oldukça benzer oldukları görülmektedir. Bununla birlikte yaradılış mitlerinin yazılı metinlerde ve semavi dinlerde yer alması da tesadüfi değildir. Sümer kil tabletlerinde adı geçen Lilith olumsuz ve kötücül özellikleriyle kadim çağlardan beri bilinmektedir. Yahudi kültürü ve yazılı metinleri, Kitab-ı Mukaddes ve Hristiyan inancına göre Âdem'in ilk eşi olan Lilith aynı zamanda çocuk katili ve Âdem ve Havva'nın cennetten kovulmasına neden olan şeytandır. Bu bakımdan Lilith gece hayaleti, dişi cin, şeytan veya Âdem ve Havva'nın cennetten kovulmasına neden olan yılan olarak anılmıştır. Zamanla kötücül kimliklerin birçok varyasyonunu üstlenen Lilith, edebi metinlerde bu kimlikleriyle işlenmiş, güzelliği şeytani kimliğinin arka planında kalmıştır. Genel olarak Lilith'in efsanevi bir varlık olarak algılanması ve tarihi metinlerde Lilith'e yer verilmeyişi ona atfedilen kötücül kimliklerin bir sonucu şeklinde görülmektedir. Bu durum, Lilith'in insanlık tarihinde kendine çok az yer bulabilmesine ve kötücül karakterli bir kimliğe sıkıştırılmasına yol açmıştır. Tarihin erken çağlarından itibaren kötü özellikler barındıran Tanrıça ve ruhsal varlıkların kimliğinde görülen Lilith, kadının yaratılmasındaki ilk figür olmasına rağmen şeytani kimliğinden kurtulamamıştır. Çalışma, arkeolojik ve teolojik geçmişiyle birlikte birçok farklı kimliğe bürünen ve değişimler geçiren Lilith'in yazılı metinlerdeki atıf ve anlatımlara dayandırılarak tanıtılması ve Türkçe literatüre konu ile ilgili detaylı bilgi katması yönünden katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Lilith, İlk Kadın, Yaradılış, Yazılı Metinler, Şeytan.

¹Bu çalışma, 17 Mayıs 2022 yılında gerçekleştirilmiş olan Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu'nda Derya Topaloğlu tarafından sunulan "Tasvir Sanatında İlk Yaradılış ve Lilith" başlıklı bildirinin geliştirilerek üretilmiş şeklidir.

²Doc. Dr., Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Ordu / TÜRKİYE, E-mail: fevziyeeker@odu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5891-0793>.

³Sorumlu Yazar: Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi ABD, E-mail: dertopaloglu75@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1415-5607>.

Abstract

The creation of woman has not seen as an important issue in the known historical texts, but it is known as common in all myths. When it has been examined comparatively, it is seen that all myths about creation are quite similar to each other. However, it is not a coincidence that the myths about creation take place in written texts and in monotheistic religions. Mentioned in Sumerian clay tablets, Lilith has been known since ancient times with her negative and malevolent properties. According to Jewish culture and written texts, the Bible and Christian belief, Lilith, Adam's first wife, is also a child murderer and the devil who caused the expulsion of Adam and Eve from the heaven. In this respect, Lilith has been referred as the night ghost, the female demon, the devil, or the serpent who caused the expulsion of Adam and Eve from the heaven. Lilith, who has been assumed many variations of evil identities over the time, has been called with these identities in literary texts, and her demonic identity has been in the front of her beauty. In general, as a mythical being, Lilith does not seen in historical texts because of the attributed malicious identities of her. This situation has led Lilith to find little place in human history and to be squeezed into a malevolent identity. Lilith, who has been seen in the identity of Goddess and spiritual beings with bad characteristics since the early ages of history, could not get rid of her demonic identity despite of being the first figure in the creation of woman. The study will contribute to add detailed information to the Turkish literature about Lilith who has been undergone with many different identities and variations, with its archaeological and theological background, based on the references and expressions in the written texts.

Key words: Lilith, First Woman, Creation, Written Texts, Satan.

Giriş

Çalışmanın konusunu oluşturan Lilith, yüzyıllar boyu cinselliğiyle övünen, isyankâr, asi ve bu arzularının karşılığını cezalandırılarak ödeyen “şeytan veya iblis kadın” şeklinde bilinmektedir (Özev, 2020: 98-100). Bu özelliği ile Lilith, eşitliği savunan feminist görüşlü kişilerin arketipi kabul edilmektedir. Semavi dinler öncesi Mezopotamya inancında Ana Tanrıçalar ve ruhsal varlıklar ile ilişkili olan Lilith, tanrıça kültürünün geride bırakılmasıyla birlikte karanlık bir figür olarak görülmeye başlanmıştır (Leeming & Page, 2020: 137-140). Lilith; Sümer, Akad, Babil ve İbrani inançlarında birçok kadın Tanrıça ile ilişkilendirilmektedir (Başeren & Çiçek, 2018: 79-81).

Tarihi süreç içerisinde Lilith karakterine farklı kimlikler bulunmuş ve aralarında ilginç bağlantılar kurulmuştur. Musevi söylencesine göre Lilith, Âdem’in ilk karısıdır. Semavi dinler içerisinde özellikle Yahudi inancı ve Kabala metinlerinde güzel ve cezbedici kadın görünümündeki Şeytan ve İblislerle ilişkilendirilmiş ve Âdem’i terk edip Tanrı’ya isyan eden ilk kadın kimliğini üstlenmiştir. Yahudilikteki bu inanış yıllar boyunca sürmüş ve Hristiyan inancında da kabul görerek devam etmiştir. Hristiyanlıkta Lilith hem Âdem’in ilk karısı hem de Âdem ve Havva’nın cennetten kovulmasına neden olan yılan görünümlü şeytan ile ilişkilendirilmektedir (Serbest & Yılmaz, 2017: 675-676).

Semavi dinler öncesi Tanrıçalara dolayısıyla Lilith’e atfedilen doğurganlık, çoğalma, aşk, bereket, güç gibi özellikleri daha sonra cinsellik, sapkınlık, ölüm, musallat gibi olumsuz sıfatlarla yer değiştirmiştir. Bu bakımdan Lilith gece hayaleti, dişi cin, demon/şeytan veya yılan olarak da anılmıştır. Âdem’e ve onun soyu olan insanlığa duyduğu nefret sonrası erkekleri rüyalarında ayartarak onları günah işleten ve çoğalmalarını engellemek için erkeklerin tohumlarını çalan, hatta bebekleri öldüren bir katile

evrilmiştir (Özev, 2020: 99-100). Bu bilgilere göre Lilith hem bir Tanrıça hem de bazı inanışlarda Şeytan olduğuna inanılan kötücül karakterli kadın kişiliklerin tümü olarak nitelendirilebilir.

Çalışmada, Lilith'in Mezopotamya'da başlayıp, Yahudi ve Hristiyan inancındaki yerine dek geçirdiği değişimi söylencelere de yer verilip Lilith ile ilgili yazılı metinler incelenmiş, Lilith'in antik Mezopotamya medeniyetleri, Yahudi ve Hristiyan inancı ve edebi metinlerdeki yerine değinilmiştir. Çalışmadaki amaç yazılı metinler ve din ile ilişkili olarak Lilith figürünün geçirdiği değişimler ve büründüğü kimlikleri ortaya koymaktır. Metinlerden ve inançlardan yola çıkarak ortaya konulan Lilith ve kimlikleri ek olarak arkeolojik buluntular ve betimleme örnekleriyle de konu desteklenmiştir.

Mezopotamya İnanıcı ve Metinlerinde Lilith

Tarih sahnesine çıkışı Sümer ve Babil Mitolojilerindeki anlatımlara dayanan Lilith; bu anlatımlarda *Lamaštu*, *Lilîtu* ve *Lilith* şeklinde aynı kimliğin farklı isimleriyle karşımıza çıkmaktadır. MÖ III. Binyıla uzanan Lilith'in adının iki temeli vardır. Birincisi; Sümerlere göre "*rüzgâr ve nefes*" manasına gelen tanrıça "*Lîl*"⁴; ikincisi İbranicede "*gece dehşeti*" manasına gelen "*Laylâ*" (Hutter, 1999: 520) kelimesidir. Bununla birlikte birçok dilde yakın anlamlı karşılıkları bulunmaktadır. Örneğin; Babil *Lilîtu*, Asur *Lîlatû*, İbrani *Laylâ*, Arap *Leylâ*, Arami *Léylâ* ve Süryani dilinde *Leyla* şeklindedir (Yeter & Özcan, 2022: 510). Sümer söylencelerine dek *Layil* adıyla bilinen Lilith'i, günümüz araştırmacıları *Lîl* olarak adlandırmanın daha doğru olduğunu bildirmektedir⁵. Mezopotamya inancında rüzgârın şiddetini ve cinsel arzuları taşıyan *Lilîtu*'nun Lilith'in dişi cin şeklindeki karşılığı olduğu da ifade edilmektedir⁶. Lilith isminin etimolojik kökenlerinin hava elementiyile bağlantılı oluşu onun ruhsal bir varlık olduğu fikrini kuvvetlendirmiştir (Altunay, 2014: 177). Çınar, Lilith ile "*aşkın kudretin evrendeki yaratma eylemini gerçekleştirirken başvurduğu dans, oyun ve eğlence*" anlamına gelen Sanskritçe *Lilâ* arasında da bağ kurulabileceğini aktarmaktadır (Çınar, 2018).

Akkatça yazıtlarda Lilith; kasvetli rüzgârlarda hüküm süren üç yakın iblis *Lilû*, *Lilitu* ve *Ardat Lil* ile ilişkilendirilmektedir (Hutter, 1999: 520; Zingsem 2006: 15, Graves & Patai, 2013:107). Bunlardan *Lilû* güneybatı rüzgârlarında görülen, *Lilitu* camdan rüzgârla içeri giren bir pireye ya da uçan bir kuşa benzetilen hava ile bağlantılı dişi iblislerdir. Dahası *Lilitu*, henüz yetişkinliğe erişmemiş genç bir kıza benzetilmekte, eş bulabilmek için durmaksızın arayışta olan bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir (Çınar, 2018: 365). Yani *Lilitu*, erkeklerin, cinsel açıdan doymayan ve ebedi cezbedici kadını şeklinde görülmektedir. Ayrıca bu iblislerin erkeklere erişebilmek için evlerin camlarını kolladıklarına da inanılmaktadır. Bu sebeple *Lilû* ve *Lilitu* geceleri erkekleri pencerelerden gözeten ve onları cezbetmeye, sevmeye ve öldürmeye çalışan Tanrıça İştâr ile bağdaştırılmaktadır. *Ardat Lil* ise kötücül karakterde

⁴ Sümerlerin Hava ve Fırtına Tanrısı *En-Lil*, gök ile yer arasında kalan hava boşluğunun sorumluluğunu üstlendiğinden ismine hava, "rüzgâr" manasındaki *Lîl* kelimesi eklenmiştir. Bu kullanımdan dolayı *Lîl*, rüzgâr ve nefes ile ilişkilendirilmektedir. Bkz. Çınar, 365.

⁵ Nydle, 98-99. "*Lîl*" kelimesinin "*rüzgâr ve nefes*" anlamları ile şeytan ile ilişkili olan "*zehir ve salgın hastalık getiren*" anlamı da vardır. Bkz. Yeter, Özcan, 510; Çınar, 365.

⁶ Akkadçada *Lilû* sözcüğü, ilk olarak "*tanrı, ilah*" manasına gelen "*İlu-Alu/İltu*" sözcükleri ile karşılık bulmaktadır. Bu kullanım, *Lîl* sözcüğünün bahsi geçen türevlerinin hem cinsel arzuları hem de ister iyi ister kötü vasıflarda olsun tüm ruhları kapsayan bir mertebede tanrı gibi yüceltildiğini göstermektedir. Bununla birlikte *Lilû*, Sümer metinlerinde kötücül karakterli ruhlar ile geçmektedir. Bkz. Çınar, 365.

⁷ Konuyla ilgili Wiggerman; Ardat Lili ve Lilitu'nun cinselliğe doymayan, erkeklerin tohumlarını, lohusaların bebeklerini çalan dişi demonlar olduklarından bahsetmektedir. Bu üç iblis aynı türde ve birbiri ile oldukça benzer olduklarından karıştırılmaktadır. Bkz. Wiggerman, 227.

olan hem dişi hem erkek iblistir (Nydle, 2012: 96).

Asur ve Babil çivi yazısı tabletlerinde Lilith; kötücül Tanrıça *Lamaştı*⁸ olarak karşılık bulmakta, *Lamaştı*'nın kabartma ve benzeri tasvirlerde dişi ifrit olarak betimlendiği görülmektedir. Tanrı Anu'nun kızı olan tanrıça *Lamaştı*, ifritlerden daha yüce bir pozisyonda yer almakla birlikte aynı zamanda yalnızca Tanrı'nın buyruğunu dinleyen ifritlerden farklı olarak kendi başına hareket eden asi bir kişiliktir. *Lamaştı*'nın kötülük yaptığı kimseler ise yeni doğmuş veya doğmak üzere olan ana rahmindeki bebeklerdir. Onu uzak tutmak için ise ona kurbanlar sunarak, onu tasvir eden levhalar yapmışlardır (Graves & Patai, 2013: 107; Hoffeld, 1968: 434). Çeşitli malzemelerden yapılan bu levhalarda *Lamaştı* eşek dişi, aslan başlı, kılı bedeni, lekeli büyük elleri (kanlı olduğu düşünülmekte) uzun tırnaklı, ayakları yırtıcı kuş pençelidir. *Lamaştı*'nın atrübisi eşek ve yılan olup kimi tasvirlerde eşek kulaklı olarak da betimlenmiştir (Black & Green, 2003: 142-143).

Lilith'in gizemli bir karakter oluşu onun birçok efsaneye konu olmasını kolaylaştırmıştır. Yazılı metin olarak Lilith ile ilk kez *Gılgamış Destanı*'nda geceleri yer altı ve karanlıklara hükmeden kötücül bir dişi varlık olarak karşılaşmaktayız Lilith, aşk tanrıçası *İnanna*'nın kutsal ağacına musallat olmuş dişi cini olarak aktarıldığı *Gılgamış* tabletlerindeki metinlerde şu şekilde ifade edilmiştir (Kramer, 1998: 241; Yücel, 2017: 119-122).

Bir zamanlar Fırat Irmağı kıyısına dikilmiş ve onun sularıyla beslenen bir Huluppu ağacına (söğütte olabilir) Güney Rüzgârı vahşice saldırdı ve ağaç Fırat'ın sularına gömüldü. Oradan geçmekte olan tanrıça İnanna ağacı alıp kenti Uruk'a getirdi ve onu kutsal bahçesine dikti. Ona bin bir özenle baktı, çünkü ağaç büyüdüğü zaman kerestesinden kendisi için bir iskemle ve sedir yapmayı düşünüyordu. Yıllar geçti. Ağaç olgunlaştı ve büyüdü. Ama İnanna ağacı kesmek istediğinde bunun hiç de kolay olmadığını anladı, çünkü ağacın dibine çekicilikten nasibini almamış yılan yuva yapmıştı; tepesine İmdugud (Anzu-Kuş) kuşu yavrusunu koymuş, dallarına da Lilith evini kurmuştu. Her zaman şen, güler yüzlü olan İnanna bunu görünce acı gözyaşları döktü. Tan yeri ağarıp da, kardeşi güneş tanrısı Utu yatak odasından çıkınca, İnanna ona gözyaşları içinde Huluppu ağacının başına gelenleri anlattı. Bu sırada, İnanna'nın sızlanmalarını duyan Gılgamış, onun yardımına koştu. Zırhını kuşandı ve baltasıyla ağacın dibindeki yılanı öldürdü. Bunu gören İmdugud (Anzu- Kuş) kuşu yavrusunu da alıp dağa kaçtı, Lilith de evini yıkıp ıssız harabelere kaçtı. Gılgamış, beraberindeki Uruklularla birlikte ağacı kesti ve iskemle ve sedir yapması için onu İnanna'ya verdi. İnanna ağacın gövdesini bir pukku (bir tür davul) ve dallarını da bir mikku (tokmak) yapmak için kullandı. Ve Gılgamış'a hediye etti⁹ Zingsem, (2006), Kramer, (1998: 242-243) and Yücel, (2017).

Sümer kil tabletlerindeki kötücül karakterli dişi cinin Lilith olduğunu düşündüren ifadeler:

Talmud'a göre bu ilk Adem le yaratılan kadının adı Lilith'dir. Bu kadın kendini Âdem'le eşit

⁸ Mezopotamya inancında yeni doğan bebekleri öldüren dişi şeytan *Lamaştı*, Yunan episodlarında tanrıça *Lamia* ile aynı kişiliktir. Lilith, *Lamaştı* ve *Lamia* ortak kişiliklerde olan fakat farklı kültürlerde farklı adlandırmalar ile anılan aynı varlıklardır. Lilith, *Lamaştı* ve *Lamia* bu özellikleri ile kendi doğurduğu çocukları öldürmek amacı güden Ana Tanrıça *Tiamat* ve oldukça benzerdir. Tanrıça *Tiamat*'ın kabartmalarda kartal başlı, kanatları ve pençeleri olan bir deniz yılanı şeklinde betimlemeleri vardır. *Tiamat*'ın bu şekilde tasvirlerle yansıması onun şeytani karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Lilith; *Tiamat*, *Lamaştı* ve *Lamia* gibi kötücül özellikteki tüm dişi varlıkların tek isimle karşılık bulunduğu kişilik olarak yorumlanmaktadır. Bkz. Çınar, 366.

⁹ Öykünün farklı bir versiyonunda *Gılgamış Gök Tanrısı İstar (İnanna)* ile barışmak için ona değerli bir ağaçtan taht yapmak ister. Ve *Huluppu Ağacı*'ni kesmeye gider. Ağacın üzerinde, tacı olan fırtına kuşunun yuvası, hiçbir cezbedici şey bilmeyen yılan ve gövdesinde *Bakire Tanrıça Lilith*'in evi vardır. *Gılgamış* ağacı kesmiş ve *Lilith* özgürlüğüne kavuşmuş sonra da çöle kaçmıştır. Bkz: Nydle, 96.

görüp, onun sözünü dinlememiş ve bir dişi cin olmuş, erkeklere sataşmaya başlamış. Yakaladığı bir erkeği bırakmamış. Özellikle ayın yedinci günü erkekler için büyük tehlike imiş. Bu Lilith Sümer Aşk Tanrıçası İnanna'nın ağacına yuva yapıp onu kestirmeyen bir cinin adı, şeklindedir (Çığ, 2010).

Bu ifadelerden, yaratılan ilk kadın Lilith'in Âdem'e duyduğu nefret sonrası bir çeşit iblise dönüştüğü görülmektedir.

Yahudi İnancı ve Metinlerinde Lilith

Evrendeki kozmogoni mitlerin bir yaratılış konusu üzerine ortaya çıktığı ve mitlerin gerçek olan ile ilişkili olduğu bilinmektedir (Eliade, 2001: 28-29). Lilith'in yaratılış hadisesindeki rolünün en önemli dayanağı İbrani mitleridir. Adem'in ilk eşi olan ve ona isyanı, başkaldırısıyla bilinen Lilith efsanesi Yahudilerin Tevrat'ı, Tekvin ve Tanah kitabında bahsedilmektedir (Yeşaya, 34:14 & Tekvin, 1:26-27 & 2:21-23).

İbrani mitlerinde Lilith, Âdem'in ilk eşi, Havva'dan daha önce yaratılan ve dolayısıyla yaratılan ilk kadın varlıktır (Leeming & Page, 2020: 138-139). Başlangıçta efsane olan Lilith'in sonrasında Yahudi dini literatüründe yer alarak bir inanç üzerine temellendirildiği bilinmektedir. Yahudilerin kutsal kitabına göre Âdem ve Lilith topraktan yaratılmadır (Tekvin, 1: 1/27). İkisinin cinsel yakınlaşmalarında Lilith'in sırtı toprağa, Âdem'in ise gökyüzüne değmektedir. Tinsel olarak gökyüzü ataerkil, yeryüzü anaerkil yapıyı sembolize etmektedir. Buradan hareketle yeryüzü, yani toprak veya farklı inançlarda "toprak ana" verimlilik, doğurganlık ve bereketi simgelediği için kadınlara atfedilmiştir (Akyıldız & Ercan, 2013: 94).

Eski Ahid'in Yaratılış bölümüne bakıldığında, 1.Bab'ta erkek ile kadın birlikte yaratılırken 2.Bab'ta ilk olarak erkeğin yaratıldığı, kadının erkeğe yardımcı bir varlık şeklinde ve ona eş olması için yaratıldığı geçmektedir (Özbay, 2013: 43; Akyıldız & Ercan, 2013: 93).

Dünyanın Yaratılışı–Bap 1

Tanrı, "İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım" dedi. "Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun". Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı. Onları kutsayarak, "Verimli olun, çoğalın" dedi, "Yeryüzününü doldurun ve denetimimize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun... (Tekvin, 1: 1/28)

Dünyanın Yaratılışı–Bap 2

Gök ve yer bütün öğeleriyle tamamlandı. Yedinci güne gelindiğinde Tanrı yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten o gün dinlendi. Yedinci günü kutsadı. Onu kutsal bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, yarattığı bütün işi bitirip dinlendi. Göğün ve yerin yaratılış öyküsü: RAB Tanrı göğü ve yeri yarattığında, yeryüzünde yabancı bir fidan, bir ot bile bitmemişti. Çünkü RAB Tanrı henüz yeryüzüne yağmur göndermemişti. Toprağı işleyecek insan da yoktu. Yerden yükselen buhar bütün toprakları suluyordu. RAB Tanrı Âdem'i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu. RAB Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Âdem'i oraya koydu... Sonra, "Âdem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "Ona uygun bir yardımcı yaratacağım". RAB Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad

verceğini görmek için hepsini Âdem'e getirdi. Âdem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı. Âdem bütün evcil ve yabancı hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu. Ama kendisi için uygun bir yardımcı bulunmadı. RAB Tanrı Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem'e getirdi. Âdem, "İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, Etimden alınmış ettir" dedi, "Ona 'Kadın' denilecek, Çünkü o adamdan alındı", türemiştir. Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak. Âdem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı (Tekvin, 2: 1/25).

Âdem'in ilk eşinin Lilith olduğu kanısıyla alakalı; Yahudiliğin eski dönemlerinde Yahuda inancı ve daha sonraki Yahudi geleneklerindeki özensiz tutum esasen Lilith ile Havva'nın kimliklerin birbiriyle karıştırılmasına neden olmuştur. Bu anlam karmaşasını ortadan kaldıracak olan *İlk Eve Teorisi* ortaya atılmış ve buna göre Yaradılış 1.Bab'ta Âdem'in ilk eşi Lilith, 2.Bab'ta ikinci eşi olarak Havva'dan söz edilmiştir (Faull, 2015: 1).

Ayrıca Yahudi edebiyatında 8-11.yüzyıl arasına tarihlendirilen Ben Sira Alfabeti'ne göre Lilith üzerindeki bu karışıklığın daha açık bir biçimde aktarıldığı görülmektedir (Ünal, 2017: 107):

Tanrı ilk insanı yarattığında şöyle konuştu: 'İnsanın yalnız olması iyi bir şey değil.' Ve ona topraktan bir eş yarattı, ona benzeyen, adı Lilith olan. Kısa süre sonra birbirleriyle kavga etmeye başladılar: Kadın erkeğe: 'Ben senin altında yatmak istemiyorum.' Ve erkek: 'Ben senin altında değil üstünde yatmak istiyorum; çünkü sen altta kalan olmayı hak ediyorsun ve ben üstün olmayı hak ediyorum.' Kadın: '...eşitiz; çünkü ikimiz de topraktan yaratıldık.' (...) Birbirlerini anlamayı reddettiler. Lilith, (...) Tanrı'nın o özel ismini telaffuz etti ve dünyanın göğüne doğru yükseldi. Âdem yaratıcısına seslendi: '...bana verdiğin kadın benden kaçtı!' (...) Tanrı, Lilith'in peşinden üç melek gönderdi. (...) şöyle konuştu: 'Geri dönmek istediği takdirde, tamam; ama istemezse, her gün yüz oğlunun ölümüne şahit olmayı göze almalıdır.' Melekler kadını bulup Tanrı'nın sözlerini iletiler. Ama o geri dönmek istemedi. [Burada kullanılan kelime İbranicede "kaybedilen değerlere geri dönmek" anlamındadır.] 'Seni denizde boğacağız!' dediler. Kadın: 'Beni yalnız bırakın; çünkü ben çocukları zayıf düşürmekten başka bir işe yaramam: Erkek çocukları doğumlarından sekizinci günlerine, kız çocuklarını ise doğumlarından yirminci günlerine kadar gözetmem emredildi.' (...) Böylece kadın günbegün şeytanlarından yüz tanesinin ölmesini göze aldı Zingssem, (2006) and Alphabet of Ben Sira, <http://jewishchristianlit.com>

Kadının yaratılışı hususunda Yahudilerin dini literatürdeki aktarımları zamanla çoğalarak kalıplaşmıştır (Yonar, 2020: 91-92).

Ortak anlatım olarak Tanrı'nın yalnız kaldığı için Âdem'e bir eş yarattığı geçmektedir (Tekvin, 2: 18/25). Yahudilerin Rabbinik literatürüne göre; Yaradılışın başlangıcında Tanrı Âdem gibi ilk olarak Lilith'i yaratmış, onu da tıpkı Âdem'i şekillendirdiği gibi şekillendirmiştir. Lilith, Âdem'in eşidir ve onunla cennette yaşamaktadır. Yalnız kadının yaratılışında Âdem'in yaratılışından farklı olarak saf toprak yanında kir, çöp ve çamur kullanmıştır. Yaradılışlarındaki bu farklılıktan dolayı Âdem ile Lilith uyşamamış ve ikisi birlikteliklerinde hiçbir zaman huzurlu olamamışlardır. Âdem saf topraktan yaratıldığı için kendini Lilith'ten daha üstün tutmaktadır. Birlikte olduklarında Âdem'in her zaman üstte olması ve kontrolü elinde tutması Lilith'i oldukça rahatsız etmiş ve bu durum çoğu zaman kavgalarına neden olmuştur. Çünkü Lilith Âdem gibi topraktan yaratılmıştır ve onunla eşit olarak yaratıldığı için cinsel müsabette de erkeğin üstün konumunu kabul etmeyip, her ikisinin eşit olması gerektiğini söylemiştir. Âdem her zaman söz sahibi olmak ve kendisini gökyüzüne, Lilith'i ise cennetteki ürün veren bereketli topraklara benzeterek onun kendisine itaat etmesini istemiştir (Yonar, 2020: 92). Birlikteliklerinde Âdem'in değişmez tavrı ve kendini üstün görmeye devam etmesi üzerine Lilith Tanrı'nın yasaklı olan üç isminden birini (Yhw) üst üste üç kez söyleyerek Âdem'i itmiş ve cenneti bırakıp dünyada bir yer olan çöle uçmuştur. Cennette yapayalnız kalmış olan Âdem uzun bir yalnızlıktan sonra Lilith'in özlemiyle Tanrı'ya giderek onu geri getirmesi için istekte bulunmuştur. Tanrı Senoy, Sensenoy ve Semangelof adlı üç meleğini Kızıldeniz'e göndererek onlara Lilith'i geri getirmelerini emretmiştir. Melekler, Lilith'i çok sayıda şehvetli cinin yeri olan Kızıldeniz yakınında bulmuşlardır. Burada Lilith iblis Samuel ve onun cinleriyle birlikte olarak günde yüz taneden fazla Lilini veya Limlim doğurmaktadır. Üç melek Lilith'e gidip:

“Tanrı senin cennete geri dönüp Âdem ile birlikte olmanı emretti. Aksi takdirde hemen burada şuradaki suda seni boğacağız ve Lilini veya Limlim adlı çocuklarından her gün yüz tanesini öldüreceğiz” demiştir. Bunun üzerine Lilith onlara dönerek :

“Bu halde Kızıldeniz'in yanında yatarken Âdem'e dönüp onun için nasıl iffetli ve dürüst bir kadın olabilirim ki?” demiş ve Tanrının teklifini reddederek ve ona itaat etmemiştir. Konuşmasında Lilith:

“Tanrıya söyleyin, bir daha Âdemle asla!” diye de eklemiştir. Lilith'in bu cevabı karşısında Tanrı, üç meleğine onu cezalandırma emri vermiştir. Zingsem, (2006), Faull, (2015) and Graves & Patai, (2013).

Lilith'in yokluğunda oldukça yalnız kalan ve zamanla canlıların birbiriyle eş olma durumunu kıskanan Âdem ise dışı varlıklarla birlikte olmayı denemiş fakat memnun kalmamıştır. Bir gün Âdem Tanrı'ya hem yakınmış hem de dua etmiştir. Bunun üzerine Tanrı Âdem'e ikinci bir eş yaratmak istemiştir. Tanrı bu kez bir kadın yaratırken Âdem'in de izlemesine izin vermiştir. Kemikler, doku, organlar, kaslar, kan ve salgı bezlerinin kullanılmasından sonra Tanrı bedeni deriyle kaplamış ve saç kümeleriyle donatmıştır. Kadının bedeninin yaratılma sürecini izleyen Âdem Havva'nın tüm güzelliğiyle karşısında durmasına rağmen kokusundan ötürü kadına karşı konulmaz bir tiksinti hissetmiştir (Zingsem, 2006: 38; Özbay, 2013: 44; Graves & Patai:2013, 104). Tanrı başarısız olduğunu görünce ikinci kadını yok etmiştir (Yonar, 2020: 92). Bahsi geçen bu ifadelerden yaratılan kadınlardan ilkinin Âdem ile uyşamamış, ikincisinin ise ondan kaçtığı bir yaratık olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tanrı, üçüncü kez bu sefer daha dikkatli bir şekilde Âdem'e bir eş vermeye karar verdiğinde onu derin bir uykuya daldırıp kaburgalarından birini almış sonra açılan yarayı kapatmış ve ondan bir kadın

yaratmıştır. Âdem henüz uyanmadan onu bir gelin gibi 24 parça mücevherle süslemiş, Âdem uyandığında gördüğü karşısında büyülenip büyük bir tutkuyla kendinden geçmiştir. Âdem, varlığın adını kadın koymuş, ona verdiği unvan "*yaşayan her şeyin annesi*" manasında Havva olmuştur (Graves & Patai, 2013: 104; Çığ, 2015: 52).

Havva'nın yaratılmasıyla birlikte Âdem Havva ile cennette uyum içinde yaşamaya başlamıştır. Bu arada üç melek Lilith'in çocuklarını öldürmeye gittiklerinde, ona Tanrı'nın Âdeme yeniden bir kadın yarattığını ve Âdem'in çok mutlu olduğunu söylemişlerdir. Lilith, çocuklarının ölümünü kabullenmiş ancak bu ona çok acı vermiştir. Meleklerle dönerek:

"Tanrı benim çocuklarımı öldürdü, ben de Âdem ile Havva'nın yeni doğan çocuklarını tek tek öldüreceğim" diyerek yemin etmiştir. İntikam olarak Tanrı'nın ona verdiği koruma görevini kötüye kullanarak erkek çocuklarını 8 gün kız çocuklarının 22 gün içinde geceleri hayatlarını alacağını söylemiştir: *"Bundan böyle ölü doğan bebeklerin ve beşik ölümlerinin ardında beni bilin"*. *"Yeni doğan çocuğun başucunda sizin isimlerinizin veya şekillerinizin yazılı olduğu bir muska görürsem onun hayatını başıslayacağım"*

diyerek ve meleklerle bir anlaşma yapmıştır. Zingsem, (2006), Faull, (2015) and Graves & Patai, (2013).

Lilith hem bebeklerin hem de annelerin düşmanı olarak hamile kadınlara, doğum yapmakta olanlara ve lohusalara zarar vermektedir. Günümüzde halen devam etmekte olan Yahudi geleneğinde Lilith'in kötülüklerinden korunmak için lohusalar akşamları evde yalnız bırakılmamaktadır. Yastık altlarına bıçaklar ve muskalar konularak, çamaşır ipinde çocuk bezleri ve kıyafetleri asılmaya çekinilmektedir. Ayrıca loğusa kadınların saçına kırmızı kurdele bağlanıp lohusalara kırmızı renkli loğusa şerbeti içirilmektedir. Bu sayede Lilith'in uzakta kalmasını sağladıklarını ve onun lohusayı görüp o evde çocuk olduğunu anlayarak saldırıyı önlediklerine inanılmaktadır (Yonar, 2020: 92; Graves & Patai, 2013: 106-107). Bununla birlikte doğan her erkek çocuk sünnet¹⁰ olup güvenliğe erişene dek Lilith'ten korunması için kömür ile çember içine "*Âdem ve Havva içeri, Lilith dışarı!*" yazılmak sureti ile çocuğun olduğu odanın duvarına veya kapı üzerine nakşedilmektedir. Fakat tüm bu önlemlere karşı Lilith yine de bir yolunu bulup çocuğa erişebilir. Lilith'in çocuğa yaklaştığında fark edilmesi ise çocuğun uykusunda kahkaha atmasıyla anlaşılmaktadır. Lilith'i uzaklaştırmak için uyuyan çocuğun dudaklarına parmaklarla hafifçe vurulmaktadır. Eğer Lilith vazgeçmez ise çocuğun ölümü gerçekleşmektedir.

Aynı şekilde Yahudi kadınlar kocalarının Lilith'in emrindeki Succubus¹¹ tarafından büyülenmesin, tahrik edilmesin diye yatak odası duvarına Lilith'i sembol eden 11 rakamı ve "*Havva içeri, Lilith dışarı!*" yazılarak, Senoy, Sensenoy, Semangelof meleklerinin sembollerini işlemektedirler (Zingsem, 2006: 38). Lilith'in bu şekildeki farklı anlatılarında ortak olan inanış ise Lilith'in ilk günah hadisesinden önce Aden Bahçesi'ni terk ettiği için Âdem ve Havva'ya verilen ölümlü olma cezasına çarptırılmayı fakat

¹⁰ Brit mila: İnançlı Yahudi çocuklarına sekiz günlükken Mohel (sünnetçi) tarafından yapılan sünnet törenidir. Bu törende sünnet sandalyesine oturan bebeğe Mohel tarafından bir Yahudi adı verildikten sonra bebeğin üreme organından kan akıtılarak sünnet edilir. Ve artık Lilith'in gazabı geride kalmış olur. Bebeği artık peygamber Eliyahu koruyacaktır. Bkz. Besalel, Yusuf, "Brith Mila (sünnet)", Yahudilik Ansiklopedisi, C.3.

¹¹ Kutsal kitaba göre *Neflimler*, "devler" şeklinde de nitelendirilen "El'in oğlu" nun döllerini olan "ünlü adamlar" ya da kadına tecavüz eden "düşen melekler" şeklinde bilinmektedirler. Succubus, geceleri erkeklerin rüyalarına giren ve genellikle cinsel yollarla erkekleri baştan çıkartmak için bir kadın şeklini alan iblis veya ruhani varlıklardandır. Succubus'un eşi olan ve kadınlarla cinsel münasebete giren ruh yani Incubus, rol bakımından Lilith ile ilişkilendirilir. Bkz. Nydle, 99.

ölümlülerin ızdırabı ve azabı olduğu yönündedir (Zingsem, 2006: 39-40; Graves & Patai, 2013: 104). Ayrıca yine Kitab-ı Mukaddes'in Yeşaya Bap 34, Eyyüb Bap 18 bölümünde Lilith kötülük alametidir. Yardımcıları ise yılan ve baykuştur (Özbay, 2013: 45).

Yeşaya- Bap 34;

Edom dereleri zifte, toprağı kükürde dönecek; ülkenin her yanı yanan zift olacak. Zift gece gündüz sönmeyecek, dumanı hep tütecek. Ülke kuşaklar boyu ıssız kalacak, sonsuza dek oradan kimse geçmeyecek. Baykuşların mülkü olacak orası, büyük baykuşlarla kargalar yaşayacak orada. RAB, Edom'un üzerine kargaşa ipini, boşluk çekülünü gerecek. Kral ilan edebilecekleri soylular kalmayacak, bütün önderlerinin sonu gelecek. Saraylarında dikenler, kalelerinde ısrırganlarla böğürtlenler bitecek. Orası çakalların barınağı, baykuşların yurdu olacak. Yabani hayvanlarla sırtlanlar orada buluşacak, tekeler karşıklı böğürecek. Lilit oraya yerleşip rahata kavuşacak. Baykuşlar orada yuva kurup yumurtlayacak, kuluçkaya yatıp yavrularını kendi gölgelerinde toplayacak. Çaylaklar eşleşip orada toplanacaklar (Kitab-ı Mukaddes, Yeşaya, 34:9/15).

Eyyüb- Bap 18;

Dehşet saracak onu her yandan, Her adımında onu kovalayacak. Gücünü kıtlık kemirecek, Tökezleyince, felaket yanında bitiverecek. Derisini hastalık yiyecek, Kollarıyla bacıklarını ölüm yutacak. Güvenli çadırından atılacak, Dehşet kralının önüne sürüklenecek. Çadırında ateş oturacak, Yurdunun üzerine kükürt saçılacak. Kökleri dipten kuruyacak, Dalları üstten solacak (Kitab-ı Mukaddes, Eyyüb, 18: 11/16).

Yahudi metinleri ve inancına göre yaratılan ilk kadın Lilith bu yönüyle toprak ana ile ilişkilendirilmektedir. Bilinen ve yaygın yönüyle toprak her ne kadar bereket ve doğurganlığı temsil etse de tıpkı gökyüzünün cenneti, saflığı, ilahiliği ve Tanrı'ya yakın olmayı çağrıştırdığı gibi ölüm, lanet, azap, cehennem gibi menfi yönleri de vardır. Yahudi inancı ve yazılı metinlerine göre karakter açısından ızdırıp, asilik ve kötülüğün egemen olduğu Lilith, özellikle erkekler üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan ve özünde Âdem'e olan öfkesine isyan eden bir kişiliktir (Akyıldız & Ercan, 2013: 94).

Hristiyan İnancı ve Metinlerinde Lilith

Genel olarak semavi dinlerin kutsal kitaplarındaki yaratılış bölümlerinde, insan türünün erkek ve dişi olarak yaratıldığı aktarılmaktadır. Hristiyanların kutsal kitabı Yeni Ahit ve Aziz Pavlus mektuplarında kadının erkeğin bedeninden yaratıldığı aktarılmaktadır (1. Korintliler 11/8; 1. Timetos 2/13).

Kanonik İncillerde bu aktarıma atıf yapılmaktadır: “*Başlangıçta Tanrı insanı erkek ve dişi olarak yarattı*” (Matta 10/7-8; Markos 10/9).

Kitab-ı Mukaddes'in Yaratılış bölümünü doğrulayan bu aktarıma baktığımızda kadının yaratılışının erkek vasıtasıyla gerçekleştiği görülmektedir (Ünal, 2017: 106). Fakat din bilginleri Kitab-ı Mukaddes'teki iki farklı anlatımdan yola çıkarak yaratılan ilk kadının Havva olmadığından bahsetmektedirler. Önceki konuda da aktarıldığı gibi modern araştırmacıların “*Eve Teorisi*” olarak adlandırdıkları bu karışıklık Kabala metinlerinde de geçen, Yahudi söylencelerindeki Lilith ile açıklık kazanmıştır. Buna göre Lilith, erkek ile yaratılan ilk kadındır (Özbay, 2013: 43).

Dini konuları tasvir yoluyla aktaran Hristiyan inancında Yılan bedenli kadın şeklinde betimlenen Lilith, Havva ve Âdem'i "iyiyi ve kötüyü bilme" meyvesini yemeye teşvik eden yılan ile sembolize edilmektedir. Yasak meyveyi Âdem ve Havva'ya veren yılan, ya da Şeytan Hristiyanlıkta bir dişi yaratıktır (Çınar, 2018: 362). Hristiyan ve Yahudi ortak inancına göre Lilith, önce günahkâr ve itaatsiz olan Havva'yı kandırmıştır.

Yaratılış- Bab 3;

RAB Tanrı'nın yarattığı yabancı hayvanların en kurnazı ylandı. Yılan kadına, "Tanrı gerçekten, 'Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin' dedi mi?" diye sordu. Kadın, "Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz" diye yanıtladı, "Ama Tanrı, 'Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz' dedi." Yılan, "Kesinlikle ölmezsiniz" dedi, "Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyi kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız." Kadın ağacın güzel meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar. Derken, günün serinliğinde bahçede yürüyen RAB Tanrı'nın sesini duydular. O'ndan kaçıp ağaçların arasına gizlendiler. RAB Tanrı Âdem'e, "Neredesin?" diye seslendi. Âdem, "Bahçede sesini duyunca korktum. Çünkü çıplaktım, bu yüzden gizlendim" dedi. RAB Tanrı, "Çıplak olduğun sana kim söyledi?" diye sordu, "Sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan mı yedin?" Âdem, "Yanıma koyduğun kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim" diye yanıtladı. RAB Tanrı kadına, "Nedir bu yaptığın?" diye sordu. Kadın, "Yılan beni aldattı, o yüzden yedim" diye karşılık verdi (Kutsal Kitap- Eski Antlaşma, Yaradılış, 3:1-13).

Lilith, semavi dinler öncesinde kadının anaerkil "Havva ise semavi dinler sonrasında kadının iktidarını ve özgürlüğünü kaybettiği ataerkil dönemdeki" halini sembolize etmektedir. Lilith'in şeytan, Havva'nın ise şeytana aldanan kadın olması durumu Hristiyan inancına göre Lilith yasak meyveyi uzatan kadın, Havva yasak meyveyi yiyen kadın, Meryem saf ve temizliğiyle yasak meyve ile insanları günahkâr kılan diğer iki kadının kefareti ödeyen kadındır. Lilith, Havva veya Meryem ol(ma)mak bir seçim veya dayatma değildir. Birbirine oldukça benzer olan hikayelerin inanca dönüştürülmesidir (Aydoğan, 2017: 140). Bu durum İncil yazarlarının ve Hristiyan din adamlarının erkek olması ile ilişkili olabilmektedir. Kadının erkeğe itaat etmesini isteyen, kadının erkek için yaratıldığını düşünen Hristiyan din adamlarının Lilith'e şeytani, Havva'ya şeytana aldanarak ilk günahı yaşatan kadın vasfı yüklediği düşünülmektedir. Öyle ki kadın üzerinden ilk günaha ortak olan Âdem'in ve insanlığın günah suçunu İsa kendi canını feda etmek suretiyle ödemiştir (Taslaman, 2021: 12-20). Hristiyan din adamlarının nüfusunun oldukça yüksek bir mertebede olduğu Orta Çağ döneminde, birçok kadının cadı ve büyücü sıfatları ile suçlanarak öldürülmesi bu dönemde kadına olan bakışı anlamamız için yeterlidir. Bu bakış açısı sonucu Lilith iblis kimliği ile anılmaya başlamıştır (Crow, 2002: 255-256).

Hristiyanlıkta, Orta çağın son yarısından sonra insanoğlunun cennetten kovulmasına ve günahkâr doğmasına neden olan Şeytan'ın belden aşağısının yılan, belden yukarısının ise çekici bir kadın olduğu fikri yaygınlaşmıştır. Fakat, Lilith ismi İncil'de yer almamakla birlikte ondan şeytan olarak bahsedilmektedir.

Edebi Metinlerde Lilith

Lilith, edebi metinlerde de hem Âdem'in ilk eşi hem de şeytani özellikler taşıyan kötücül kimliktedir. Yahudi kabala metinleri, episodları ve Mezopotamya'da bulunan Sümer- Babil kil tabletlerine göre geceleri rüyalarında erkeklere musallat olup onlardan yüzlerce çocuğu olan Lilith, Goethe'nin *Faust* isimli eserine konu olmuştur (Goethe, 2003: 197-198). Eserin "*Walpurgin Gecesi*" başlıklı kısmında Faust ve Mephistopheles'in konuşmasında şu şekilde geçmektedir:

Faust: Bu kim?
Mephistopheles: Lilith.
Adem'in ilk karisi o,
Sakin kendini onun güzel saçlarından.
Onu eşsiz bir parlıtlı haline getiren bu süsünden.
Ağına düşürürse genç bir erkeği,
Kolay kolay bırakmaz bir daha geri¹².

Mephistopheles, pasajda Lilith'in Âdem'in ilk eşi olduğuna ve güzel görüntüsü ile erkekleri cezbedtiğine dikkat çekerek çocuk katili kimliğine değinmediği görülmektedir. Burada Lilith, yaratılan ilk kadın, güzellik timsali ve erkeklerin sapkın heveslerini alevlendiren şeytani kişiliktir (Akyıldız & Ercan, 2013: 96). Bununla birlikte Victor Hugo'nun yarım kalan *La fin de Satan* adlı eserinde Lilith'den bahsetmektedir:

Bu karanlık zamanlar İsis-Lilith hayaletine bayılıyor...
Âdem'in yatağında olan şeytanın kızı...
Lilith, kavganın ve gürültünün gururuydu...
Ben Lilith-İsis'im, dünyanın karanlık ruhu...¹³
Karanlık Lilith'e, Havva'dan önce doğan kadın,
Adam onu gölgelere ve rüyaya geri gönderdi,
Reddedilen Lilith, gecenin hayaletidir,
Lilith, gurur, çekişme ve gürültüydü;
Şeytan, adamı ele geçirmek isteyerek onu yaratmıştı¹⁴.

Lilith, bahsi geçen aktarımlara paralel olarak roman yazarlarının eserlerine de yaratılan ilk kadın ve şeytan kimliğiyle konu olmuştur (Akyıldız & Ercan, 2013: 97). Thomas Mann'ın *Büyülü Dağ* adlı romanında Lilith şu şekilde aktarılmaktadır:

¹² Orjinali:

MEPHISTOPHELES. Adams erste Frau.
Nimm dich in acht vor ihren schönen Haaren,
Vor diesem Schmuck, mit dem sie einzig prangt.
Wenn sie damit den jungen Mann erlangt,
So läßt sie ihn sobald nicht wiederfahren, şeklindedir. Bkz. Goethe, s. 22800 krş. Goethe-HA, s. 129; Akyıldız-Ercan, 96.

¹³ Orjinali:

Ces temps noirs adorent le spectre İsis-Lilith...
La fille du démon, que l'homme eut dans so lit...
Lilith, était l'orgueil la querelle et le bruit...
Je suis Lilith-Isis, l'ame norie du monde, şeklindedir. Bkz., Victor Hugo, La fin de Satan, (Editorial del Cardo), Biblioca Virtual, 2003, 8-138.

¹⁴ Orjinali:

A la sombre Lilith, femme né avant Eve,
Adam la renvoya dans l'ombre et dans le réve,
Lilith répudiée est un spectre de nuit.
Lilith, était l'orgueil la querelle et le bruit;
Satan voulant saisir l'homme, l'avait créée, şeklindedir. Bkz. Hugo, 45.

Hans Castorp, Settembrini'nin, "Ona iyice bir bak, oğlum!" dediğini duydu, uzaktan konuşurcasına. "Lilith bu işte."

"O da kim?" diye sordu Hans Castorp.

Bu soru edebiyatçının pek hoşuna gitti. "Âdem'in ilk karısı. Dikkatli olsan iyi olur..."

Masada ikisinin dışında bir tek masanın ucundaki Dr. Blumenkohl kalmıştı.

Joachim ve diğerleri oturma odalarına dağılmışlardı.

"Bu gece, şiirle dolusunuz," dedi Hans Castorp. "Bu Lilli de neyin nesi?"

Âdem iki kez mi evlenmiş? İlk kez böyle bir şey duyuyorum."

"İbrani geleneğine göre öyle. Lilith genç erkeklerin düşlerine giren bir hayalete dönüştü sonra, özellikle de güzel saçlarıydı onu tehlikeli yapan."

"Ay, iğrenç! Güzel saçlı bir hayalet. Böyle şeylere dayanamazsın, değil mi?"

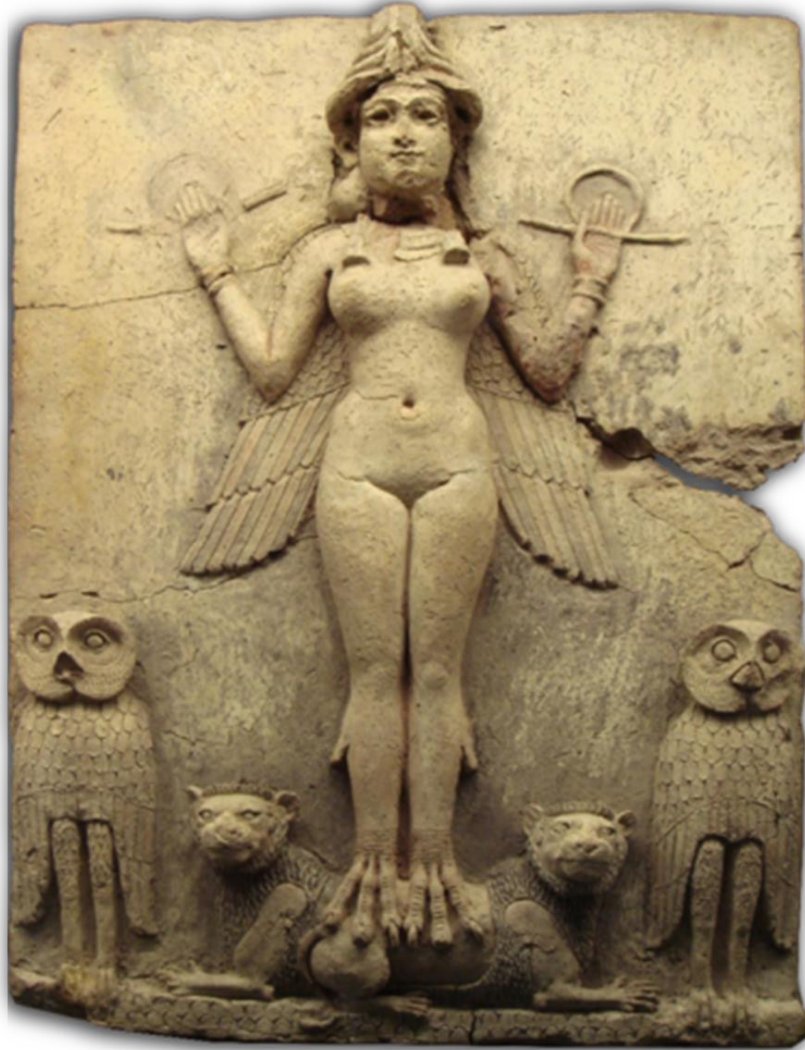
Genç erkekleri yola sokmak için gelip ışığı açarsın diyebiliriz. Bunu yaparsın, değil mi Lodovico?" dedi Hans Castorp biraz sersemlemiş olarak (Mann, 2018).

Sonuç

Esasen tarihte birçok söylenceye konu olan ve kötülükleriyle insanlık üzerinde derin etkiler oluşturan Lilith, yazılı metinlere göre özünde kadının anaerkil yapısının ilk temsilidir. Dinsel açıdan gökyüzü ataerkil, yeryüzü ise anaerkil yapının simgeleşmiş halidir. Buradan hareketle yeryüzü, yani toprak veya farklı inançlarda "toprak ana" verimlilik, doğurganlık ve bereketi simgelediği için kadınlara atfedilmektedir. Bilinen ve yaygın yönüyle toprak her ne kadar bereket ve doğurganlığı temsil etse de tıpkı gökyüzünün cenneti, saflığı, ilahiliği ve Tanrı'ya yakın olmayı çağrıştırdığı gibi ölüm, lanet, azap, cehennem gibi menfi yönleri de vardır. Bu ikiliğin çelişkisi ve tanrıçaların hem iyi hem de kötü yönleri sahip oluşu Lilith'e hem iyi hem de kötücül bir karakter yüklemektedir. Başlangıçta; özgürlük, adillik ve eşitlikten yana olan, Tanrıçalara eş kabul edilen Lilith, inançların dini metinlerde yer almasıyla birlikte bir çeşit ifrit, iblis ve nemfomani kimliği üstlenerek normalleştirilmiştir (Akyıldız & Ercan, 2013: 94). Lilith antik Sümer, Babil inançları ve yazılı metinlerinde doğumun, çocukların, erkeklerin düşmanı, tanrıçalar ve iblisler ile ilişkilendirilmektedir. Anaerkil düzenin düşüşü, ataerkil toplumların ve inançların doğuşunun ardından Lilith bir tür iblis veya şeytan olarak görülmeye devam etmiştir. Yahudi inancı ve metinlerinde tanrıça kimliği geri planda bırakılan Lilith'in şeytani özelliklerinin doğurganlığının önüne geçtiği görülmektedir. Yahudi inancı ve metinlerinde kötülüğün en önemli timsallerinden biri olarak kabul edilen Lilith, benzer bir kimlik ile Hristiyan inancına da yansımıştır. Yahudi ve Hristiyanların kutsal kitap olarak kabul ettikleri Kitab-ı Mukaddes'te Lilith, kötülük emaresi şeklinde doğrudan geçmekte, kötücül bir kimlik üstlenmektedir. Bununla birlikte ortak olarak onun Âdem'in ilk karısı olduğuna ve Âdem'e duyduğu nefret sonucu bir tür iblise dönüştüğüne inanılmaktadır. Yahudi inancı ve metinlerinde çocuk katili olarak iblis ve şeytan ile ilişkilendirilen Lilith'in Hristiyan inancına yansımaları yine kötücül özellikler barındıran şeytanın varyasyonu şeklindedir.

Lilith erken çağlarından itibaren ister tanrıça ister yaratılan ilk kadın olsun kötücül kimliklerle anılmaktadır. Lilith'in geri planda kalması ve tarihi metinlerde yer verilmeyişi ona atfedilen kötücül kimliklerin bir sonucu şeklinde görülmektedir. Bu durum, Lilith'in insanlık tarihinde kendine çok az yer bulabilmesine ve kötücül karakterli bir kimliğe sıkıştırılmasına yol açmıştır.

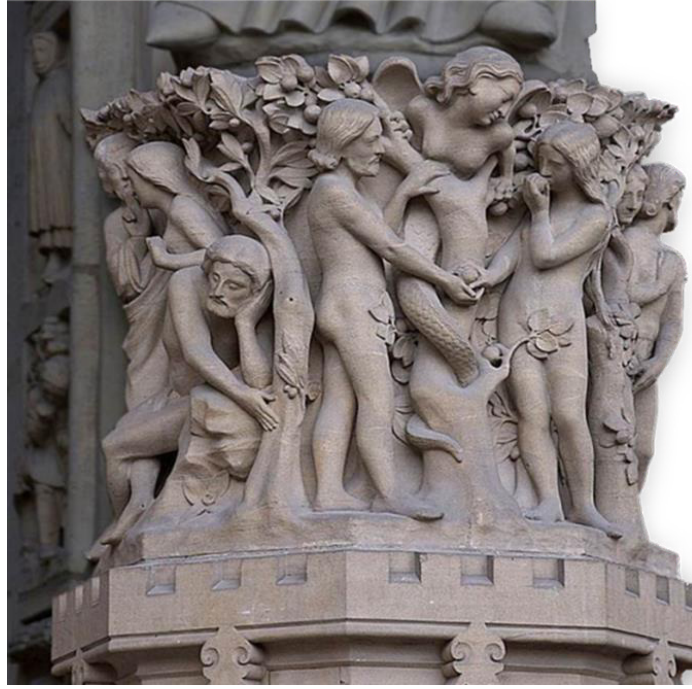
Görseller

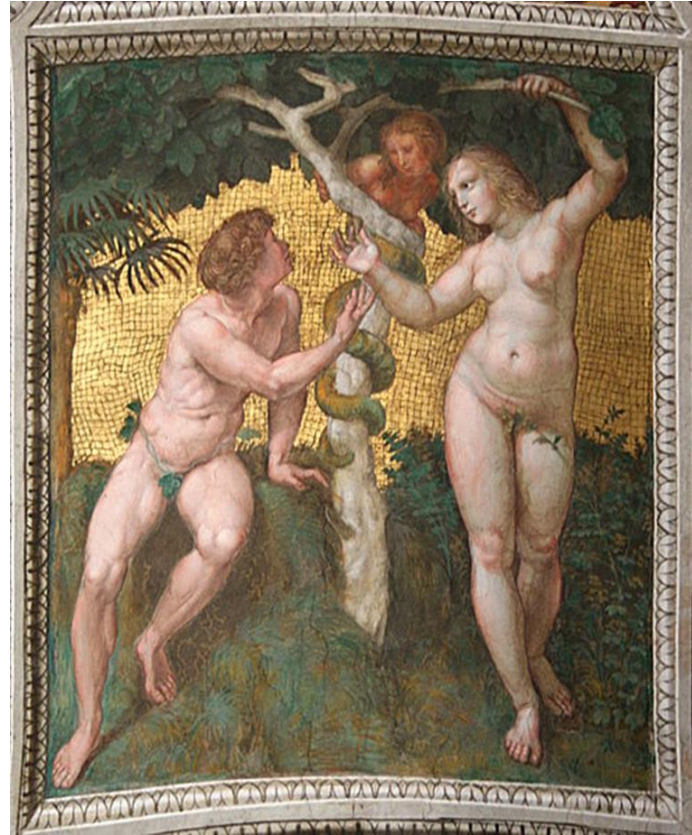
Görsel 1. Lilith, Burney Rölyefi, M Ö 2000, 37 x 49,5 cm, Londra British Müzesi, İngiltere¹⁵.

¹⁵ https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_2003-0718-1

Görsel 2. Âdem ile Havva'nın Kaçırılışı-İlk Günah, 12-14.yüzyıl, Rölyef (Yüksek Kabartma), 24,1 x 36,2 cm, Notre Dame Katedrali, Paris¹⁶.

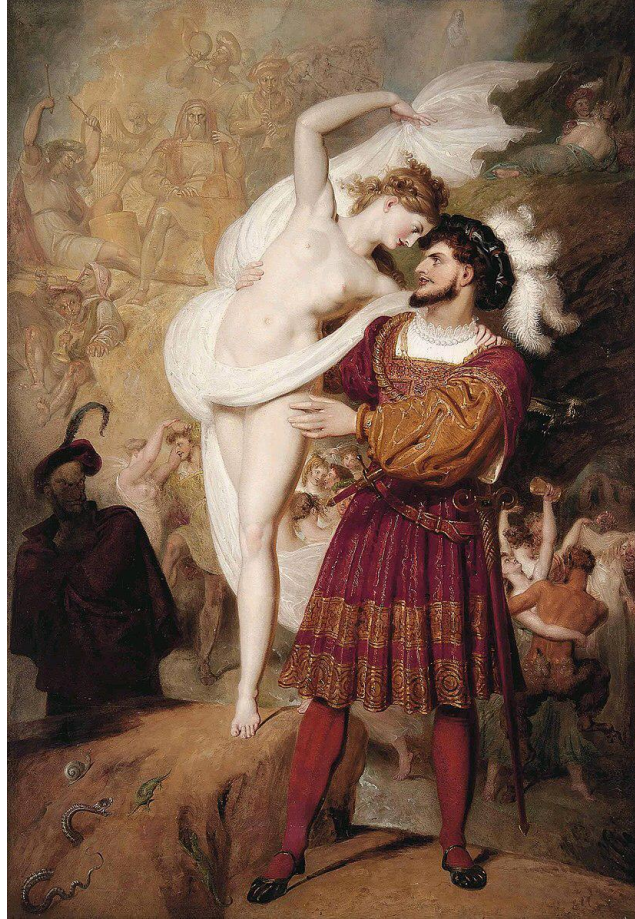
Görsel 3. Raffaello Sanzio da Urbino, Âdem ile Havva'nın Kandırılışı-İlk Günah, 1509-1511, Fresk, 120 x 105 cm, Stanza della Segnatura, Palazzi Pontifici, Vatikan¹⁷.

¹⁶ http://ndparis.free.fr/notredamedeparis/dossiers_photos/lilith/parisnotredame_lilith2.html

¹⁷ <https://www.wga.hu/support/viewer/z.html>

Görsel 4. Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni, Âdem ile Havva'nın Kandırılışı-İlk Günah, 1508-1512, Fresk, 280 x 570 cm, Sistina Şapeli, St. Peter Kilisesi, Vatikan¹⁸.

Görsel 5. Richard Westall, Faust ve Lilith, 1831, Tuval Üzerine Yağlıboya, 248,4 x 174 cm, Royal Academy of Arts (Burlington Evi) - Londra Birleşik Krallık, İngiltere¹⁹.

¹⁸ https://www.wga.hu/support/viewer_m/z.html

¹⁹ <https://www.christies.com/en/lot/lot-5645821>

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: % 40, 2. Yazar: % 60, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Yazılı Metinlerde Yaradılış ve Lilith" başlıklı makalemizle ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Akyıldız Ercan, C. (2013). Mitolojide Çocuk Katili Kadınlar: Lilith, Lamia, Medea. *Zeitschrift für die Welt der Türken*. 5(1), 89-103.
- Aydoğan, Ş. (2017). Resim Sanatında Dört Element: Su, Hava, Ateş ve Toprak. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Alphabet of Ben Sira*. (2022 Ekim 12). <https://www.jewishvirtuallibrary.org/alphabet-of-ben-sira>
- Altunay, E. (2014). Paganizm-I. Hermes Yayınları.
- Başeren, B., Çiçek, A. (2018). Tanrıçalar, Cadılar ve Aykırı Kadınlar. Totem Yayınları.
- Besalel, Yusuf. Brith Mila (Sünnet). *Yahudilik Ansiklopedisi*. C.3
- Black, J., Green, A. (2003). Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü: Tanrılar İfritle Semboller. (Çev. Aram Yayıncılık). Aram Yayıncılık.
- Crow, W. B. (2002). Büyünün, Cadılığın ve Ökültizmin Tarihi. (Çev. Fulya Yavuz). Dharma Yayınları.
- Çığ, M.İ. (2005). Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni. Kaynak Yayınları.
- Çınar, A. (2018). Lilith: Yahudi Mitolojisinde Ana Tanrıça'nın Düşüş ve Şeytana Dönüşüm Serüveni. *Bilimname XXXV*, 2018 (35), 363-395. <https://doi.org/10.28949/bilimname.381879>
- Mircea, Eliade. (2001). Mitlerin Özellikleri. Om Yayınevi.
- Faull, G. L. (2008). A Controversial Newsletter "The Ptinted Voice of Summit Theological Seminary. The Gospel Unashamed, 21(2). http://www.summit1.org/GUN_Vol_21_2_-_April_2008_-_All_Articles.pdf
- Goethe. J.W. (2003). Faust, Parts I&II. Electronical. <https://antilogicalism.com/wp-content/uploads/2017/07/faust.pdf>
- Goethe. Faust. Eine Tragödie. In *Deutsche Literatur von Lessing bis Kafka* (s. 22800). (vgl. Goethe-HA Bd. 3, S. 129).
- Graves, R., Patai, R. (2013). İbrani Mitleri- Tekvin, Yaradılış Kitabı. (Çev. Uğur Akpur). Say Yayınları.
- Hoffeld, J. M. (1968). Adam's Two Wifes. *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 26(10), 430-40.
- Hugo, V. (2003). La fin de Satan. (Editorial del Cardo). Biblioca Virtual.
- Hutter, M. (1999). Lilith. *In Dictionary of Deities and Demons in the Bible*. (Ed. Karel vander Toorn, Bob Becking, Pieter Willem van der Horst). Leiden-Boston-Koln: Brill, 520-521.
- Kitab-ı Mukaddes, Tekvin (Yaratılış).
- Kramer, S., N. (1998). Tarih Sümer'de Başlar. (Çev. Hamide Koyukan). Kabalcı Yayınevi.
- Kutsal Kitap-Eski ve Yeni Antlaşma. (2014). Yeni Yaşam Yayınları.
- Leeming, D., Page, J. (2020). Tanrıça Mitleri. (Çev. Şükrü Alpagut). Say Yayınları.
- Mann, T. (2018). Büyülü Dağ. (Çev. İris Kantemir). Can Yayınları.
- Nydlé, L., R. E. The Legend of The Lilith:The Origind of Evil and the Fall of Man. B'nai Avraham, Ottumwa.

- Özbay, E. (2013). Âdem – Havva – Lilith Figürleri İzleğinde Bir Olanaksızlık Miti: Aşk. *İdil Dergisi*, 6(30), 40-58. <https://doi.org/10.7816/idil-06-30-08>
- Özev, G. (2020). Tanrıçalar, “Mitolojide Kadınlar”. Kültürkent Kuledibi Yayınları.
- Serbest Yılmaz, B. (2017). Avrupa Resim Sanatında Ölümcül Kadın Figürler. *İdil Dergisi*, 6(30), 667-688. <https://doi.org/10.7816/idil-06-30-08>
- Taslaman C., Taslaman F. (2021). İslam ve Kadın. İstanbul Yayınevi.
- Tural, M. (2019). Semitik Dinsel Metinlerde Tinsel Varlık Fenomenolojisi. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, 29- 72.
- Ünal, A., (2017). Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 17 (2), 103-115.
- Wiggerman, F.A.M. (2000). Lamashtu: Daughter of Anu. A Profile. in M. Stol, *Birth in Babylonia and the Bible- Its Mediterranean Setting*, Cuneiform Monographs 14, (p. 217-253). Groningen: Styx Publications.
- Yeter, S., C., Özcan, K. (2022). ‘Lilith’ Figürü Üzerinden Mitoloji ve Dinlerdeki Kadın Algısına Feminist Perspektiften Bakış. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 506-525. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1073969>
- Yonar, G. (2020). Yaratılış Mitolojileri. Ötüken Neşriyat.
- Yücel, H. A. (2017). Gilgamiş Destanı. (Çev. Sait Maden), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zingsem, V. (2006). Lilith, Âdem’in İlk Karısı. (Çev. Devrim Doğan Yüzer). İlya İzmir Yayınevi. <https://www.britishmuseum.org/> (Erişim Tarihi: 02.10.2023). <http://ndparis.free.fr/> (Erişim Tarihi: 02.10.2023). <https://www.wga.hu/> (Erişim Tarihi: 02.10.2023). <https://www.christies.com/> (Erişim Tarihi: 02.10.2023).

Extended Abstract

The most important basis for Lilith's role in the creation event is Hebrew myths and Jewish religious literature. In Jewish episodes, Lilith is Adam's first wife and thus the first female being to be created. Lilith is a suffering demonic personality in character, this rebellious evil woman rebels against God in her anger at Adam and wants to dominate all men in the world. This is about how Adam and Lilith were created. In the creation of Adam and Lilith, God created Adam only from soil and Lilith by mixing garbage and mud into the soil. Because of this difference in creation, Adam considers himself superior to Lilith because he was created from pure earth. Lilith is Adam's wife and lives with him in heaven. The fact that Adam is always in the top position sexually and manages the union makes Lilith very uncomfortable, which often causes fights. Because Lilith was created from soil like Adam and because she was created equal with him, she did not accept her superior position in sexual intimacy and said that both should be equal. After Adam's unwavering attitude and continuing to consider herself superior, Lilith uttered one of God's three forbidden names and left Adam and heaven and flew to a deserted place on earth. Lilith left Adam and ended her life in heaven, and the desolate place on earth settled around the Red Sea. Here, Lilith, who has sexual intercourse with the demons, has hundreds of children born from the demons every day, called “Limlim”. In short, Lilith is Adam's first wife, who has the character of a demon. The common belief in many different narrations about Lilith is that Lilith is immortal because she left the Garden of Eden before the first sin event, but she is the suffering of mortal people and the seed thief. Lilith is the one who steals the seeds of men who sleep alone by entering their dreams. And from these seeds of sin, she has hundreds of children every day. Also, Lilith is a demon who wants to strangle human babies to death. But Lilith is not just a demon. She is also the mother goddess as she is Adam's first wife. And she is featured as a mother goddess in many great myths. Because myths are one of the factors that reflect the social lives and beliefs of societies and shape their cultures. Myths are like documents. Sumerian, Babylonian, Assyrian, Egyptian, Roman, Hebrew,

Greek, Arab, Turkish, etc. In all the great civilizations myths that make up today's society, Lilith is the epitome of both wisdom, fertility and evil. Lilith has a very intelligent, rebellious and disobedient character who wants freedom. This is why many Mother goddesses are associated with goddesses and female night creatures. Before the patriarchal structure dominates the world society, there is a matriarchal society structure and women are effective in the administration. Lineage is determined by women, and women are more respected than men in society. Contrary to this matriarchal system, in the patriarchal structure, God is conveyed with an approach that sees men as superior and accuses women of disobedience. And the woman occupies a second place after the man. Lilith is first compared to Eve and then to the Virgin Mary, who is the only example of purity and cleanliness. And through Lilith, women were accused of evil and evil. In this context, a spotless cleanliness and evil at the same time have forced women to choose between these two situations. This approach has continued throughout history as a result of the patriarchal structure and over time, a sexist attitude has emerged in societies. That's why Lilith is important to women and people around the world and must be known.

However, the creation of woman has not seen as an important issue in the known historical texts, but it is known as common in all myths. When it has been examined comparatively, it is seen that all myths about creation are quite similar to each other. However, it is not a coincidence that the myths about creation take place in written texts and in monotheistic religions. Mentioned in Sumerian clay tablets, Lilith has been known since ancient times with her negative and malevolent properties. According to Jewish culture and written texts, the Bible and Christian belief, Lilith, Adam's first wife, is also a child murderer and the devil who caused the expulsion of Adam and Eve from the heaven. In this respect, Lilith has been referred as the night ghost, the female demon, the devil, or the serpent who caused the expulsion of Adam and Eve from the heaven. Lilith, who has been assumed many variations of evil identities over the time, has been called with these identities in literary texts, and her demonic identity has been in the front of her beauty. In general, as a mythical being, Lilith does not seen in historical texts because of the attributed malicious identities of her. This situation has led Lilith to find little place in human history and to be squeezed into a malevolent identity. Lilith, who has been seen in the identity of Goddess and spiritual beings with bad characteristics since the early ages of history, could not get rid of her demonic identity despite of being the first figure in the creation of woman. The study will contribute to add detailed information to the Turkish literature about Lilith who has been undergone with many different identities and variations, with its archaeological and theological background, based on the references and expressions in the written texts.

Geliş Tarihi / Received Date
06.11.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
06.09.2023

Anadolu Taş Tezyinatında “On İki Hayvanlı Türk Takvimi” İle İlişkili Hayvan Tasvirleri: İkonografik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme¹

Depictions of Animals Related to the "Turkish Calendar with Twelve Animals" in Anatolian Stone Decoration: An Evaluation of Their Iconographic Meanings

Halime Özlem ÇABUK²
Sevinç EREN³

Öz

Tabiat ile iç içe yaşayan Orta Asya göçebe toplumu için hayvan önemli bir unsurdur. Günlük hayatlarında karşılaştıkları ve gözlemlene fırsatı buldukları hayvanlar birçok sanat eserinde alegorik bir anlatım aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanat eserlerine yansıyan bu tarz “Hayvan Üslubu” olarak adlandırılmıştır. Günlük kullanım eşyalarından ilkel silahlara çeşitli sanat eserlerine işlenen hayvan tasvirleri, Orta Asya toplumunun kültür ve inanç esaslarının izlerini taşımaktadır. Bu doğrultuda, Orta Asya toplumunun günlük hayatında edindiği tecrübe ve hayvanlar arasında kurulan ilişki zamanla takvim unsuruna dönüşmüştür ve On İki Hayvanlı Türk Takvimini geliştirmişlerdir. On İki Hayvanlı Türk Takvimi, on iki yıllık devirden oluşan ve her yılın hayvan adı ile anıldığı bir sistemdir. Bu çalışmada, Erzurum Emir Saltuk Kümbeti, Kayseri Karatay Han, Sivas Gök Medrese ve Niğde Sungurbey Cami taş tezyinatında yer alan ve On İki Hayvanlı Türk Takvimi ile ilişkilendirilen hayvan figürlerinin ikonografisi üzerinde durulmuştur. Yapılar üzerinden, On İki Hayvanlı Türk Takviminde yıl sembolü olan hayvanların tanıtımı yapılarak, Orta Asya etkisi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, Takvim, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, Anadolu, İkonografi

Abstract

The animal is an important element for the Central Asian nomadic society, which lives intertwined with nature. The animals they encounter in their daily lives and have the opportunity to observe appear as an allegorical expression tool in many works of art. This style, which is reflected in the works of art, has been called "Animal

¹ Çalışmanın araştırma ve yayın süreci, etik ilkelere uygun şekilde yürütülmüştür. Bu çalışma, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu'nda sunulan özet bildirinin genişletilmiş halidir.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü, Ordu/TÜRKİYE, e-mail: ozlemcabuk2@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1507-2472>

³ Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ordu/TÜRKİYE, e-mail: sevinceren1970@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5736-6888>

Style". The depictions of animals engraved on various works of art, from everyday use items to primitive weapons, bear the traces of the culture and belief principles of Central Asian society. In this direction, the experience of the Central Asian society in its daily life and the relationship established between animals turned into a calendar element over time and they developed the Turkish Calendar with Twelve Animals. The Turkish Calendar with Twelve-Animals is a system consisting of twelve-year cycles in which each year is referred to by the name of an animal. In this study, the Iconography of the animal figures in the stone decoration of Erzurum Emir Saltuk Mausoleum, Kayseri Karatay Khan, Sivas Gok Madrasah and Nigde Sungurbey Mosque and associated with the Turkish Calendar with Twelve Animals is emphasized. Through the structures, the Central Asian influence will be discussed by introducing the animals that are the symbol of the year in the Turkish Calendar with Twelve Animals.

Keywords: Central Asia, Calendar, Turkish Calendar with Twelve Animals, Anatolian, Iconography

Giriş

Orta Asya toplumu, içinde yaşadığı coğrafyaya ve iklime uygun bir yaşam tarzı geliştirmiştir. Türkler tarafından erken devirlerde hayvancılığa dayalı bir ekonomik faaliyet yürütülmüştür (Koca, 2002: 15-18). Bozkır kültürünün sunduğu imkânlar, insanın doğaya hâkimiyetine ve hayvanlar ile sıkı bir etkileşime girmelerine neden olmuştur. Hayvanların dinsel bir güç imgesi ve koruyucu bir ruh olarak kabul edilmesi, hayvan-ata inancı⁴, hayvanlardan arta kalan kalıntılara saygı gösterilmesi ve hayvanın sahip olduğu gücü kendi yararına kullanma arzusu zamanla hayvan tasvirlerinin sıkça yer aldığı bir sanat üslubunun doğmasına neden olmuştur (Çoruhlu, 2002: 116). Doğada karşılaşılan hayvanların yanı sıra güç, koruyuculuk, tılsım gibi sembolik anlamlar yüklenen efsanevi hayvanlara günlük kullanım eşyalarından ilkel silahlara kadar (Bilici, 1983: 20) birçok eserde yer verilmiştir. Bugün sanat eseri olarak değerlendirilen bu eserlere yansıyan tarz ise "Hayvan Üslubu"⁵ olarak adlandırılmaktadır. Hayvan üslubunun ana doğuş nedeni ise üzerinde yaşanan kültür coğrafyasının sunduğu imkânlar ve dini inanışlardır (Çoruhlu, 2002: 115). Orta Asya Türk sanatında, hayvan üslubuna bağlı olarak gelişim gösteren hayvan figürleri, tek başlarına veya gruplar halinde, durağan veya oldukça hareketli halleri ile son derece gerçekçi veya stilize (Diyarbakirli, 1972: 116) edilerek tasvir edilmiştir. Anadolu Türk İslam sanatında gerek dini ve sivil mimari gerekse küçük el sanatlarında farklı biçimlerde karşımıza çıkan hayvan tasvirlerinde Orta Asya "Hayvan Üslubu"nun izleri açıkça görülmektedir. Türkler özellikle 12. yüzyıldan sonra, Orta Asya'da başlayan ve İran'a kadar uzanan geniş topraklarda sürekli olarak beslenen kültür, inanç ve sanat birikimleri ile Anadolu'da yaşayan yerli halkların kültür ve sanat değerlerini birleştirerek yeni bir sentez meydana getirmiştir. Anadolu taş tezyinatında, kaynağını öncü ve çağdaş sanat çevrelerinden alan bitkisel, geometrik ve figüratif süsleme kompozisyonları büyük bir ustalık ve ince bir zevk ile oldukça yoğun olarak işlenmiştir. Zengin bir çeşitliliğe sahip olan bu kompozisyonlar Türklerin benimsedikleri dünya görüşlerinin bir yansıması olarak kabul edilebilir

⁴ Orta Asya insanının hayvan ataları ile kurdukları ilişki hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. (Roux, 2005: 365-390).

⁵ Orta Asya toplumunun yaşadıkları coğrafyaya bağlı olarak gelişen ve inanç esaslarının izlerini taşıyan üslup hakkında ayrıca bkz. (Diyarbakirli, 1972: 114-121; Bilici, 1983: 19-21; Çoruhlu, 1993: 117-119; Alsan, 2017: 1).

(Ögel, 1996: 2-3). Anadolu taş tezyinatında karşımıza çıkan hayvan figürlerinin taşıdığı sembolik anlamlar eski dini inanışlar, Gezegen-Burç, Mitoloji ve On İki Hayvanlı Türk Takvimi ile ilişkilendirilerek açıklanabilir.

On İki Hayvanlı Türk Takvimi

İnsanlık tarihi boyunca Sümer, Mısır, Babil, Asur, Çin gibi antik medeniyetler gezegen ve yıldızların hareketlerini takip etmiş ve evrenin bu döngüsel hareketini takvim unsuruna çevirerek zamanı yönetmeye çalışmışlardır. Güneşin doğup batması, ayın gökyüzündeki evrelerini tamamlaması, mevsimsel dönüşümler (Çağatay, 1978: 106-107; Aksu, 2018: 383-384) ve Nil Nehri taşkınları gibi tekerrür eden olaylar Ay ve Güneş esaslı takvimler ile kayıt altına alınmıştır. Orta Asya Türk toplumu için de savaşlar, göçler, av zamanlarının takibi ve ölü gömme merasimleri⁶ gibi önemli olaylar, zamanı kayıt altında tutma ihtiyacı doğurmuştur. Dolayısıyla hayvanları gözlemleyen ve iyi tanıyan bir toplumun, yılların hayvan adları ile gruplandığı bir takvim kullanması da kaçınılmaz olmuş, bu doğrultuda On İki Hayvanlı Türk Takvimi geliştirilmiştir. Güneş yılı (Turan, 2019: 35) esasına dayanan on iki hayvanlı takvim, Türklerin tarih boyunca kullandığı en eski takvimdir. Orta Asya toplumu doğa ve hayvanlar üzerinde gelişmiş bir bilgiye sahiptir. Orta Asya toplumunun günlük hayatında edindiği tecrübe ve hayvanlar ile kurulan sıkı ilişki zamanla takvim unsuruna dönüşmüştür. Zamanı kayıt altına alma ihtiyacının ötesinde, takvimin döngüsel hareketi ile gelecek yıllarda yaşanacak olaylar hakkında tecrübe sahibi olunmaktadır. On İki Hayvanlı Türk Takvimi, on iki yıllık devirden oluşan ve her yılın hayvan adı ile anıldığı bir sistemdir. On iki yıllık bir devirden oluşan takvimde, her yıl bir hayvan adı ile anılmaktadır. Takvimde yılları oluşturan hayvan adları sırasıyla; *Sıçan, Sığır, Pars, Tavşan, Ejder, Yılan, At, Koyun, Maymun, Tavuk, Köpek ve Domuz*'dur⁷ (Görsel 1) (Turan, 2019: 32-33).

Takvimin menşei konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı araştırmacılar, takvimin Çin menşeli bir sistem olduğunu savunurken, bazı araştırmacılara göre ise, on iki hayvanlı takvim Türklerin geliştirdiği kronolojik bir sistemdir. Takvimin Çinlilerin geliştirdiği bir sistem olduğunu savunan Thomsen'a (1935) göre, Türkler, Çinliler ile olan yakın ilişkileri sonucu böyle bir sistem ile karşılaşmıştır. Bazin'e (2011) göre ise, beşinci yıla karşılık gelen ejder, Çinin efsanevi hayvanıdır bu da takvimi Türklerin geliştirdiği sistem olmaktan çıkarmaktadır. Bazin'in (2011) aksine Eberhard (1996), Hunların başkentlerinin "*Ejder Şehri*" olarak anılmasının, ejderin o dönemde bir kült olarak kabul edildiği, dolayısıyla Türklerin böyle bir sisteme sahip olabileceği görüşündedir. Turan (2019) ve Chavannes (2020) ise, on iki hayvanlı takvimin Türklerin geliştirdiği bir sistem olduğu görüşündedir. Chavannes (2020), Hunlarla olan yakın ilişkiler sonucunda takvimin Çinliler tarafından tanındığını ifade eder⁸.

⁶ Ölü gömme merasimi ile mevsimler arasında bir ilişki kurularak defin gerçekleştirilmiştir. Ölüler her zaman defnedilmez, defin işlemlerinin belirli günleri vardır. Bir kişi ilkbaharda veya yazın ölmüşse, sonbahar mevsimi beklenir; bir kişi sonbahar veya kışın ölmüşse, ilkbahar mevsimi beklenirdi. Bkz. (Roux, 1999: 256-257).

⁷On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nde yıl sembolü olan hayvanların adları bazı Türk kavimleri arasında ve çeşitli kaynaklarda farklılık göstermektedir. Bkz. (Turan, 2019: 113-115; Tavkul, 2007: 28-42).

⁸ Detaylı bilgi için bkz. (Thomsen, 1935: 90; Bazin, 2011: 126-127; Eberhard, 1996: 77; Turan, 2019; Chavannes, 2020: 35).

Takvimin nasıl ortaya çıktığı ve yıl adlarının hangi sıraya göre oluşturulduğu ile ilgili çeşitli rivayetler vardır. Kaşgarlı Mahmud'un "Divânu Lugâti't-Türk" adlı eserinde geçen rivayete göre: "*Türk hakanlarından birisi kendisinden önce yapılan bir savaş hakkında bilgi ister, ulusu savaşın yılı hakkında yanılır. Hakan bu durumun kendinden sonra yaşanmaması için on iki ay sayısınca her yıla bir ad vermek ister. Hakan İhsu nehri civarında ava çıkar ve hayvanların nehre doğru sürülmesini ister. Hayvanlar sıkışınca teker teker suya atlarlar, buna göre sudan geçen ilk hayvan sıçan olur ve senenin başı Sıçan yılı olarak anılır.*" (Atalay, 1985: 344-345). Bu efsaneye göre sıçandan sonra yıllara sırasıyla adını veren hayvanlar; öküz, pars, tavşan, timsah, yılan, at, koyun, maymun, tavuk, köpek ve domuzdur. Takvimde 5. yıl olan Ejder (Lu), eski yazıtlarda ve çeşitli Türk kavimleri arasında Nek (Timsah), Balık veya Kertenkele olarak geçmektedir (Tavkul, 2007: 28-42).

Divânu Lugâti't-Türk'ten önce, Göktürkler döneminde, takvimin gelişimini tamamladığı ve halk arasında yaygın olarak kullanıldığı, Orhun Yazıtlarında geçen (Kül Tigin Yazıtı, doğu yüzü) şu ifadelerle anlaşılmaktadır: "*Kül Tegin koyun yılının on yedisinde öldü, dokuzuncu ayın yirmi yedisinde cenaze merasimini yaptık...*" (Orkun, 1994: 53). Bu ifadeye göre yılların hayvan adları ile anıldığı takvimde aylar ise sayılar ile ifade edilmektedir.

Her yılın hayvan adı ile anıldığı on iki yıllık devire "*müçel*" adı verilir (Biray, 2009: 672). On iki yıllık devir (müçel) tamamlandığında takvim tekrar başa dönmektedir. Buna göre sıçan yılı ile başlayan takvim domuz yılı ile sona ermektedir. Takvimin döngüsel hareketi ile gelecek yıllarda yaşanacak hadiseler hakkında tecrübe sahibi olunmakta ve hayvanın taşıdığı özellikler, yıllara göre yaşanacak olaylara etki etmektedir. Kaşgarlı Mahmud'un verdiği bilgilere göre: "*ud yılında, sığırlar birbiri ile dövüştüğünden savaşlar çok olur, yiyeceğin çok olduğu tavuk yılında ise tavuk yemi ararken çöpleri karıştırır talan eder, bunun sonucunda ise o yıl halk arasında kargaşa yaşanır. Timsah ise suda yaşayan bir hayvan olduğu için bu yıl bolluk olur. Bu nedenle Türkler her yıl bir şey yaşanacağına inanmış.*" (Atalay, 1985: 347).

Takvimde yer alan hayvanların yıllar üzerindeki etkileri şu şekildedir:

Sıçan Yılı: Kışlar uzun ve soğuk geçer. Yağış fazla olduğu için tahıl ve meyve fazladır. Sıçanlar tahıl talan eder, buna göre halk arasında kargaşa ve kavga yaşanacağına inanılmaktadır (1900, 1912, 1924, 1936, 1948, 1960, 1972, 1984, 1996, 2008, 2020, 2032, 2044).

Sığır Yılı: Kışlar soğuk geçer. Sığırlar yapıları gereği birbirleriyle dövüştüğü için bu yıl savaşlarla geçer. Halk arasında fitne ve karışıklık çok olur. Bu yıl hem insanlar hem de hayvanlar için hastalık ve ölümler çok olur (1901, 1913, 1925, 1937, 1949, 1961, 1973, 1985, 1997, 2009, 2021, 2033, 2045).

Pars Yılı: Bu yıl kışlar kısa ve soğuk, yaz ise uzun ve sıcak geçer. Ülkeler arasında karışıklık olur. Halk arasında kargaşa yaşanır. Yiyecek az olur. Deprem çok olur (1902, 1914, 1926, 1938, 1950, 1962, 1974, 1986, 1998, 2010, 2022, 2034, 2046).

Tavşan Yılı: Mevsimler düzenlidir. Yağmurlar çok yağar ve su boldur. Bu yıl meyve ve sebzeler bol olur. Halk arasında adalet ve sükûnet hâkimdir (1903, 1915, 1927, 1939, 1951, 1963, 1975, 1987, 1999, 2011, 2023, 2035, 2047).

Ejder Yılı: Bu yıl yağmur çok yağar ve bolluk olur. Kışları kar çok yağar. Halk arasında fitne ve kargaşa olur (1904, 1916, 1928, 1940, 1952, 1964, 1976, 1988, 2000, 2012, 2024, 2036, 2048).

Yılan Yılı: Kış soğuk ve uzun geçer. Yağmur az yağdığından bu yıl kurak geçer. Tahıl ve meyveler az olur, kıtlık artar. Hastalıklar çoğalır, ölümler artar. Halk arasında fitne, hile ve kargaşa çok olur (1905, 1917, 1929, 1941, 1953, 1965, 1977, 1989, 2001, 2013, 2025, 2037, 2049).

At Yılı: Kış şiddetli geçer. Halk arasında kargaşa çıkar. Bu yılda dört ayaklı hayvanlar arasında hastalık ve ölümler artar (1906, 1918, 1930, 1942, 1954, 1966, 1978, 1990, 2002, 2014, 2026, 2038, 2050).

Koyun Yılı: Kış ılık geçer. Bu yılda yağmur çok yağdığı için su boldur. Meyve ve tahıl çok olur. Halk arasında çıkan karışıklıklar adalet ve sükûnet ile sonlanır (1907, 1919, 1931, 1943, 1955, 1967, 1979, 1991, 2003, 2015, 2027, 2039, 2051).

Maymun Yılı: Kış kısa fakat çok soğuk geçer. Halk arasında fitne, hile ve hırsızlık çok olur. Meyveler afetler sonucu talan olur. Hayvanlar arasında hastalık çoğalır, özellikle at ve deve cinsi arasında hastalık çok olur (1908, 1920, 1932, 1944, 1956, 1968, 1980, 1992, 2004, 2016, 2028, 2040, 2052).

Tavuk Yılı: Kış uzun sürer. Yiyecek çok olur. Tavuklar taneleri ararken yiyeceklerin içini karıştırdığı için, bu yıl halk arasında karışıklık olur. Bu yılda savaşlar, depremler ve hastalıklar çok olur (1909, 1921, 1933, 1945, 1957, 1969, 1981, 1993, 2005, 2017, 2029, 2041, 2053).

Köpek Yılı: Kış soğuk geçer. Halk arasında huzursuzluk ve karışıklıklar yaşanır. İnsanlar ve hayvanlar arasında hastalık ve ölüm artar (1910, 1922, 1934, 1946, 1958, 1970, 1982, 1994, 2006, 2018, 2030, 2042, 2054).

Domuz Yılı: Kışın kar çok olur. Halk arasında düşmanlık artar. Hayvanlar ve insanlar arasında hastalıklar yayılır. Bu yıl hırsızlık çok olur (1911, 1923, 1935, 1947, 1959, 1971, 1983, 1995, 2007, 2019, 2031, 2043, 2055)⁹.

Bu doğrultuda yıllar; kuraklık-bolluk, savaş-barış, kargaşa- sükûnet gibi zıt kavramlarla ilişkilendirilip, uğurlu ve uğursuz yıllar olmak üzere ikiye ayrılmıştır (İsakov, 2013: 169).

Anadolu Taş Tezyinatında “On İki Hayvanlı Türk Takvimi” İle İlişkilendirilen Hayvan Tasvirlerinin İkonografik Anlamlarına Dair Bir Değerlendirme

Anadolu Türk sanatı içerisinde, Türk takvimi ile ilişkilendirilen hayvan figürleri cami, medrese, han ve türbe gibi yapılar üzerinde eksik de olsa tekrarlanarak tasvir edilmiştir. Türk takvimi ile ilişkili hayvan figürlerinin tasvir edildiği ilk örnek, 12. yüzyıla tarihlendirilen Erzurum Emir Saltuk Kümbeti'dir (Görsel 2). Kümbet, altta üçgen alınlıklarla hareketlendirilen sekizgen bir gövde, kasnak ve külah ile sonlanan bir örtü sisteminden oluşmaktadır. Emir Saltuk Kümbeti, plan ve mimarisi kadar cephesinde yoğunlaşan bezeme programı ile de dikkat çekmektedir. Kümbetin kasnak kısmında, üçgen nişler içerisine yerleştirilen figürler, On İki Hayvanlı Türk Takvimi ile ilişkilendirilir. Nişler içerisinde ejder

⁹ Her yılın bir hayvan ile temsil edildiği takvim, insan karakterinin de belirleyicisi olmuştur. On İki Hayvanlı Türk Takviminin yıllar ve insan karakteri üzerindeki etkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Turan, 2019: 101-106).

(Görsel 3), tavşan (Görsel 4), kartal (Görsel 5), boynuzları arasında insan başı bulunan bir boğa (Görsel 6) ve bitkisel motiflerden oluşan kompozisyonlara yer verilmiştir.

Diğer örnek ise, Kayseri-Malatya yolu üzerinde bulunan, 1240-1241 tarihli Karatay Han'dır. Han, kuzey-güney doğrultusunda uzanan açık (avlu) ve kapalı mekandan oluşan klasik plan şeması ile abidevi bir yapıdır. Avlu giriş eyvanının solunda (Görsel 7), muhtemelen sonradan türbe olarak düzenlenen, ön kısmı beşik tonoz ile arka kısmı ise yıldız tonoz ile örtülü bir çeşme eyvanı (Görsel 8) yer almaktadır (Denктаş, 2007: 367-369; Yavuz, 2001: 475). Çeşme eyvanı kemerinin üstünde mukarnashı nişler içerisinde (Görsel 9); ejder, köpek, tavşan, boğa, geyik (Görsel 10), aslan (Görsel 11), fil (Görsel 12), tavuk ve at olmak üzere birbirini tekrar eden hayvan figürleri tespit edilmiştir.

1271 yılına tarihlendirilen ve "Sahibiye Medresesi" olarak da adlandırılan (Sözen, 1970: 40) Sivas Gök Medrese, köşe kuleleri, abidevi taç kapısı ve taç kapının solunda yer alan çeşmesi ile dikkat çeken bir ön cephe düzenlemesine sahiptir. Medrese'nin basık kemerli giriş açıklığının iki köşesinde (Görsel 13), dilimli yapraklar içerisinde, profilden tasvir edilen hayvan başları yer almaktadır (Görsel 14-15-16). Bu tasvirler On İki Hayvanlı Türk Takvimi ile ilişkilendirilmektedir. Dilimli yapraklar içerisinde; aslan, ejder, koyun, at, fil, tavşan, sıçan, boğa ve köpek figürleri kabartılarak işlenmiştir.

Türk takvimi ile ilişkili hayvan figürlerinin tasvir edildiği diğer bir örnek ise, 1335 yılına tarihlendirilen Niğde Sungurbey Cami'dir. Caminin harim kısmına geçiş, kuzey ve doğu cephede açılan iki taç kapı ile sağlanmaktadır. Caminin doğu cephesi, beden duvarına bitişik bir türbe ve çifte minareli¹⁰ taç kapı ile vurgulanmıştır (Görsel 17). Doğü taç kapısı, üzeri çapraz tonoz ile örtülü derin bir eyvan şeklinde düzenlenmiştir. Doğü taç kapının yan duvarlarında bezemeli panolar yer almaktadır (Görsel 18). Panolar dıştan kıvrık dalların uçlarında bitkisel formlara¹¹ dönüşen stilize hayvan tasvirlerinden (Görsel 19) oluşan bir bordür ile kuşatılmıştır. Kaynağını Orta Asya "Hayvan Üslubu"ndan alan ve Anadolu Türk sanatına giren, hayvan figürlerinin bitkisel kıvrım dallar arasında yer alma süreci, Osmanlı dönemine kadar gelişerek devam etmiştir. Panolarda Türk takvimi ile ilişkili sıçan (Görsel 20), boğa, aslan, tavşan (Görsel 21), ejder (Görsel 22), at, maymun, köpek ve koyun figürleri tekrarlanarak tasvir edilmiştir. Takvim hayvanı dışında panolarda ayrıca fil ve balık (Görsel 23) gibi çeşitli hayvan figürlerine yer verilmiştir (Yazar, 2007: 7; Özkarcı, 2001: 59).

Takvimde yılları oluşturan hayvan sembolleri, "Gök" ve "Yer" (Çin'de Ying/Yang) unsuru ile ilişkilendirilebilir. "Gök" unsuru güneş, aydınlık, zafer ve iyilik; "Yer" unsuru ise ay, karanlık, yenilgi ve kötülük ile ilişkili zıt kavramlardır (Çaycı, 2019: 37). Emir Saltuk Kümbeti, Karatay Han, Gök Medrese ve Sungurbey Cami bezeme programında yer alan ve Türk takvimi ile ilişkilendirilen hayvan tasvirlerini, Türk sanatındaki yeri ve ikonografik açıdan değerlendirecek olursak:

Sıçan: Türk sanatında yaygın bir ikonografisinin olmadığı saptanmıştır. Divânu Lugâti't-Türk'te geçen efsaneye göre sudan ilk geçen ve yıla adını veren ilk hayvandır. Kırgız efsanesine göre ise: "*Güneşin doğuşunu gören ilk hayvan takvimde yer alacaktır. Deve ve sıçan arasında bir tartışma başlar. Hayvanlar gün doğumunu bekler, deve uzun boyuna güvenmektedir ancak sıçan akıllılık ederek*

¹⁰ Taç kapının solunda yer alan minare günümüzde yıkılmış durumdadır ve tamamlanmamıştır.

¹¹ Hayvan figürlerinin kıvrım dallar arasında yer alma süreci hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. (Ögel, 1964: 197, 204-205; Öney, 1992: 34; Gündoğdu, 1993: 197-204; Mülayim, 2015: 169-172).

devenin üzerine tırmanır ve gün doğumunu gören ilk hayvan olarak takvimde yer alır.” (Tavkul, 2007: 38). Efsaneye göre sıçan, çevikliği ve zekası ile yıla adını veren ilk hayvan olmuştur. Sıçan yılı, uğursuz yıllar arasındadır.

Boğa/Sığır: Erken devirlerde boğa alplik başta olmak üzere güç, kudret ve hakimiyet sembolü olmuştur (Çoruhlu, 2000: 242). Anadolu Türk sanatı içerisinde cami, han, kale, türbe gibi yapılarda boğa-insan veya aslan, ejder, kartal gibi çeşitli hayvan figürleri ile tasvir edilmiştir. İki hayvanın aynı kompozisyonda yer alması daha çok iki zıt kavramın birleşimi (ay-güneş, iyilik-kötülük, zafer- yenilgi) olarak kabul edilmektedir. Boğa ve insan figürünün kompozisyonlarda birlikte tasvir edilmesi ise gezegen ve burç birleşimi olarak yorumlanmaktadır (Çaycı, 2019: 61; Öney, 1992: 36, 50). Boğa, hayvan mücadele sahnelerinde genellikle “Yer” unsuruna bağlı olarak, aydınlığa karşı karanlığın, iyiliğe karşı kötülüğün ve zafere karşı yenilginin sembolü olmuştur (Öney, 1970: 87). Boğa/sığır yılı uğursuz yıllar arasındadır. Boğa/sığır yılının, halk arasında karışıklıklarla ve savaşlarla geçtiği, hastalık ve ölümlerin arttığı bir yıl olduğu kabul edilmektedir (Turan, 2019: 101).

Aslan/Pars: Erken devirlerde hakimiyet başta olmak üzere güç, kuvvet ve yiğitlik sembolü olmuştur (Karamağaralı, 1970: 93; Çoruhlu, 2019a: 127) Şamanın yardımcı ruhlarından biri olarak kabul edilen aslan/pars aynı zamanda ruhun göğe ulaşmasında aracı olan “Evren Ağacı”nın da koruyucusudur (Karamağaralı, 1970: 94; Öney, 1992: 40). “Gök” unsuru ile ilişkili olarak aslan, hayvan mücadele sahnelerinde karanlığa karşı aydınlığın, yenilgiye karşı zaferin ve kötülüğe karşı iyiliğin sembolü olmuştur. Aslan/pars yılı uğursuz yıllar arasındadır. Bu yıl savaşlarla ve karışıklıklarla geçen bir yıldır. Yıyeceğin az olması sebebiyle kıtlık yılı olarak kabul edilir (Turan, 2019: 102).

Tavşan: Beyaz tavşan “Gök”, siyah tavşan ise “Yer” unsuru ile ilişkilidir. Buddha’yı temsil eden tavşan, Budist hikayelerinde fedakarlığın sembolü olmuştur. İslamiyetten sonra, yer aldığı çeşitli el yazmalarında tavşan, kurnazlık ve iyi şansın sembolü olmuştur (Çoruhlu, 2019b: 251-257). Tavşan yılı, uğurlu yıllar arasındadır. Bu yıl bolluk, bereket ve adalet yılı olarak kabul edilmektedir (Turan, 2019: 102).

Ejder: Çin kültüründe olduğu kadar Türk kültür ve sanatında da çok geniş bir uygulama alanına sahip olan efsanevi hayvan, erken devirlerde “Gök” ve “Su” unsuruna bağlı olarak bolluk, bereket, kuvvet ve hükümdarlık sembolü olmuştur (Çoruhlu, 2019a: 56-60). Ejderin, yılan ve timsah gibi hayvanların birleşiminden meydana geldiğine inanılır. Güzel mevsimlerde gökte süzülmesi, sonbaharda ise suyun derinliklerinde saklandığı kabul edilir (Esin, 1969: 162). “Yer” unsuru ile ilişkili olarak, sonbaharda suyun derinliklerinde yaşayan ejder, güzel mevsimlerde yeryüzüne çıkar ve yeniden doğuşun sembolü olarak kabul edilir (Çoruhlu, 2019a: 57). Anadolu Türk sanatında çok geniş bir uygulama alanına sahip olan ejder, genellikle çift olarak birbirine düğümlü veya aslan, kartal ve boğa gibi hayvanların kanat ve kuyruk uçlarında, iki zıt kavramın birleşimi olarak bir kompozisyon oluşturmaktadır. Cami, türbe, medrese, mezar taşları yanında küçük el sanatlarında da (dokuma, madeni eserler ve minyatür vb.) tasvir edilen ejderin, erken devirlerdeki alegorik anlatımı Anadolu Türk sanatında devam etmiştir. Uğurlu yıllar arasında yer alan ejder yılı, bolluk ve bereket yılı olarak kabul edilmektedir (Turan, 2019: 103).

Yılan: Şamanın yer altı yolculuğunda yardımcı bir ruhdur. Şaman inancında Erlik¹² ile ilgili bir sembol olarak kabul edilmektedir. Ölülerin yurdu, yer altı tanrısı olan Erlik'in, Türk mitolojisinde simgesi kara yılanıdır. Böylece kara yılan yer altındaki karanlık dünyanın, ölümün ve kötülüğün sembolü olarak kabul edilmiştir (Çoruhlu, 2019b: 277). Uğursuz yıllar arasında yer alan yılan yılı, kuraklık ve kıtlık yılı olarak kabul edilir (Turan, 2019: 103).

At: Bozkır kültüründe atın önemli bir yeri vardır. At, şamanın gökyüzü seyahati sırasında kılavuzu, yardımcı ruhudur. Şaman ayinlerinde tanrıya kurban olarak sunulan hayvanlar arasında yer aldığı kabul edilir (Çoruhlu, 2019b: 25-26). Şaman ayinlerinde, ruhların hapsedildiği ve ruhlarla iletişim kurmak gibi simgesel işlevlere sahip olan bir davul kullanılmaktadır. Şamana yardımcı olan hayvanın derisinden yapılan davulun iskeletinin ise "Evren Ağacı"ndan¹³ yapıldığı kabul edilir. Şamanın yardımcı ruhlarından biri de attır. Şamanın tören sırasında at derisi ile kaplı bir davul çalarken, göğe seyahat ettiğine inanılır. At derisinden yapılan davul, "Gök" ve "Yer"i birleştiren "Evren Ağacı"nın simgesi kabul edilir (Eliade, 1999: 199-205). Kurganlarda ele geçen buluntulardan anlaşılacağı üzere, Türklerin defin merasimlerinde atın önemli bir yeri vardır. İkinci bir dünyanın varlığına olan inanç doğrultusunda, ölen kahramanın atı ile birlikte gömüldüğü ve atın sahibine öteki dünyada hizmet edeceğine inanılır (Berkli, 2007: 67-68; Çoruhlu, 2016: 422-427). Kurganlarda ele geçen buluntulara göre, atların yeleleri ve kuyruklarının kesilerek¹⁴ veya düğümlenerek kurganlara koyulduğu tespit edilmiştir. Atların yeleleri ve kuyruklarının kesilmesi yas alameti olarak kabul edilmektedir (Ögel, 2020: 69). Buna göre sahibi ölen atın ayrıcalık kazanarak hemen gömülmediği, atın kuyruğunun sahibinin mezarına yiğitlik ve savaş sembolü olarak asıldığı kabul edilmektedir (Çoruhlu, 2019b: 29-30). Eski Türk metinlerinde, kahramanın atı ona eşlik eden sadık bir dost, sahibi kadar cesur ve cesaretinden dolayı takdir edilen bir kahramandır (Esin, 2004: 262). Erken devirlerde yas, ölüm ve yiğitlik sembolü olan at, yer aldığı eski metinlerde taht, hükümdarlık, dostluk, kahramanlık ve cesaretin sembolüdür. At yılında, halk arasında fitne ve kargaşa yaşanacağına inanılmaktadır (Turan, 2019: 104).

Koyun: Şamanların tanrıya kurban sunduğu hayvanlar arasında yer alan koyun, kötü ruhlara karşı koruyucu bir sembol¹⁵ olmuştur. Pazırık kurganlarından çıkarılan eşyalar üzerinde yer alan koyun/koç/keçi tasvirleri, başka bir hayvan ile mücadele halinde tasvir edilmiştir. Koyun, hayvan mücadele sahnelerinde "Yer" unsuru ile ilişkili olarak karanlık, yenilgi ve kötülüğün sembolüdür (Çoruhlu, 2019b: 211-213). Hayvancılığa dayalı bir ekonomiye sahip olan Orta Asya toplumu için koyun önemli bir hayvandır. Günlük hayatlarında yakından gözlemledikleri koyun, takvimde koyun yılının simgesi olmuştur. Uğurlu yıllar arasında yer alan koyun yılı, bolluk, iyilik ve sükunet yılı olarak kabul edilmektedir (Turan, 2019: 104).

Maymun: Hint kültürü ve mitolojisinde daha çok yer alan maymun, Türkler tarafından Budizm inancı ile tanınmıştır (Çoruhlu, 2000: 247; Çelik, 2008: 5). Türk sanatında yaygın bir ikonografisinin olmadığı

¹² Yer altı tanrısı Erlik hakkında detaylı bilgi için bkz. (İnan, 1986: 14-41).

¹³ Davulun iskeletinin kayın ağacından yapıldığı kabul edilir. Şamanların ayinleri sırasında tırmandığı kayın ağacı "Evren Ağacı"nın temsil etmektedir. Bkz. (Eliade, 1999: 10).

¹⁴ "Dullama" adı verilen atın kuyruğunu kesme geleneği hakkında detaylı bilgi için bkz. (Ögel, 2000: 199-200).

¹⁵ Erken devirlerde özellikle koyun ve koç cinsi hayvanlar ölüm ve öteki dünya ile ilişkili sembolik anlamlara sahiptir. Özellikle de erken devir mezar külliyelerinde, koruyucu bir ruh simgesi olarak koyun ve koç şeklinde işlenen heykeller karşımıza çıkmaktadır. 13. yüzyıldan sonra ise Doğu Anadolu bölgesinde koyun, koç ve at formundaki mezar taşları ile eski gelenek yaşatılmaktadır. Detaylı bilgi için ayrıca bkz. (Çay, 1983; Danık, 1990; Karamağaralı, 1992: 35-38; Berkli, 2011: 235-246).

tespit edilmiştir. Erken devirlerde maymun tasvirlerine fresko ve minyatürlerde yer verilmiştir. Maymun yer aldığı hikayelerde genellikle çevik, cesur ve yardımseverlik gibi kavramların sembolü olarak kabul edilmektedir (Çoruhlu, 2019b: 241-243). Maymun yılı, uğursuz yıllar arasındadır. Maymun yılının kargaşa, kavga ve hırsızlıklarla geçtiği kabul edilmektedir (Turan, 2019: 104).

Tavuk/Horoz: Şamanların ayinleri sırasında tanrıya kurban sunduğu hayvanlar arasında yer almaktadır (Karamağaralı, 1970: 92; Yazar & Dünder, 2000: 215). Pazırık kurganlarından çıkarılan eşyalar ve lahitler üzerinde tasvir edilen tavuk/horoz, kötü ruhlara karşı koruyucu bir simgedir (Çoruhlu, 2006: 152). Birçok kültür gün doğumu ve tavuk/horoz arasında bir bağ kurmuştur. Tavuk/horoz ötüşüyle karanlığı aydınlığa kavuşturan, güneşin doğuşu ve aydınlık sembolüdür (Yazar & Dünder, 2000: 213-215). Tavuk/horoz yılı, uğursuz yıllar arasında yer almaktadır. Tavuk/horoz yılının kargaşa ve karışıklık ile geçtiğine inanılır (Turan, 2019: 105).

Köpek: Türklerin milli sembolü olarak kabul edilen kurt kadar kutsal bir hayvan değildir. Güçsüz şamanların yardımcı ruhu ve şekline büründüğü hayvan köpektir (Eliade, 1999: 117). Türkler tarafından kötü şamanların temsili olarak kabul edildiği için köpeklere olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Şamanların ayinleri sırasında tanrılarına kurban ettikleri hayvanlardan biri olan köpek, ölümün sembolü olarak kabul edilmektedir. İslamiyetten sonra, erken devirlerdeki olumsuz anlamlarından kurtulan köpek, ava yardımcı bir hayvan olarak yer aldığı hikayelerde dostluk, bağlılık ve sadakatin sembolü olarak kabul edilir (Çoruhlu, 2019b: 231-234). Köpek yılı uğursuz bir yıl olarak kabul edilmektedir. Köpek yılında, halk arasında fitne, kargaşa ve düşmanlığın arttığına inanılmaktadır. Bu yıl, salgın hastalıklar yüzünden ölümlerin arttığı kabul edilmektedir (Turan, 2019: 105).

Domuz: Çin kültüründe önemli bir hayvan olan domuz, Çinliler ile olan yakın ilişkiler sonucunda Orta Asya toplumu tarafından tanınmış ve takvimde domuz yılı sembolü olmuştur. Türk sanatında yaygın bir ikonografisinin olmadığı saptanmıştır. Domuz yılı, uğursuz bir yıl olarak kabul edilmektedir. Domuz yılı, kargaşa, kavga ve savaşlarla geçer. Domuz yılında salgın hastalıkların ve ölümlerin arttığına inanılmaktadır (Turan, 2019: 105).

Türk sanatında özellikle sıçan, maymun ve domuzun yaygın bir ikonografisinin olmadığı saptanmıştır. Buna karşın özellikle ejder, boğa ve aslan gibi hayvanlar İslamiyetten önceki bolluk, bereket, güç, kuvvet ve hükümdarlık gibi sembolik anlamlarına bağlı kalınarak Türk sanatında yaygın bir uygulama alanı bulmuştur. Yapıların bezeme programında, Türk takvimi ile ilişkilendirilen figürlerin dışında ayrıca kartal, geyik, fil gibi hayvan figürlerine de yer verilmiştir. Kartal, erken devirlerde şamanın koruyucu ruhlarından biridir (Alsan, 2017 : 93-94). Gökyüzünün hakimi olarak kabul edilen kartal, “Gök” unsuru ile ilişkili olarak yer aldığı hayvan mücadele sahnelerinde güneş, aydınlık, zafer ve iyilik gibi kavramların sembolü olmuştur (Çoruhlu, 2019a: 91; Alsan, 2017: 107). Erken devirlerde hükümdarlık, güç, kuvvet ve adalet sembolü olarak kabul edilmiştir. Kartalın taşıdığı sembolik anlamlar İslamiyetten sonra da devam etmiştir. Anadolu Selçuklu’da özellikle mimari bezemede tek ve çift başlı kartal figürlerinin kuvvet, kudret, koruyucu bir tılsım ve aydınlık sembolü olarak yer aldığı görülmektedir (Öney, 1992: 43). Geyik, şamanın ayinler sırasında kılığına büründüğü ruhlardan biridir. Geyik, çoğu kez başka bir hayvan ile mücadele halinde tasvir edilmiştir. Mücadele sahnelerinde karşısındaki hayvana karşı mağlup olan geyik karanlık, yenilgi ve kötülük gibi olumsuz kavramların sembolü

olmuştur. Pazırık kurganlarında ele geçen masklar, geyiğin erken devirlerde totem olarak kabul edildiğinin göstergesidir (Çoruhlu, 2019b: 159-161). Takvim hayvanı dışında kompozisyonlarda yer alan bir diğer figür ise fildir. Türk sanatında yaygın bir ikonografisinin olmadığı saptanmıştır. Türkler tarafından Budizm inancı ile tanınmıştır. Türk sanatında fil tasvirlerine Uygur freskolarında yer verilmiştir (Çoruhlu, 2019b: 141-142).

Bazı araştırmacılar, özellikle mimari bezemede eksik de olsa tasvir edilen figürleri, On İki Hayvanlı Türk Takvimi ile ilişkilendirir¹⁶. Ünal'a (1982) göre ise, Karatay Han ve Sivas Gök Medrese bezeme programında yer alan hayvan tasvirleri, erken devirlerdeki hayvan takvimi ile olan ilişkisinin ötesinde birer süsleme unsurlarıdır. Yazar'a (2007) göre ise, Sivas Gök Medrese ve Niğde Sungurbey Cami bezeme programında, takvim hayvanı dışında figürlerin yer alması bir soru işaretidir. Yazar (2007), kıvrım dallar içerisinde tasvir edilen ve bitkisel formlara dönüşen hayvan figürlerini, "Vakvak" (Görsel 24) adı verilen bir üslupla açıklar¹⁷.

Sonuç

Bu çalışmada, Erzurum Emir Saltuk Kümbeti, Kayseri Karatay Han, Sivas Gök Medrese ve Niğde Sungurbey Cami bezeme programında yer alan hayvan figürlerinin ikonografik anlamlarına dair bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılar üzerinde yer alan hayvan figürlerini kendi içlerinde birtakım benzerlik ve farklılıklarına göre değerlendirecek olursak; Erzurum Emir Saltuk Kümbeti'nde, üçgen nişler içerisinde yer alan, birbirine gövdeden düğümlü ejderler, tavşan, boğa ve kartal figürleri kabartma halinde tasvir edilmiştir. Kayseri Karatay Han bezeme programında yer alan ejder, köpek, tavşan, boğa, geyik, aslan, fil, tavuk ve at olmak üzere birbirini tekrar eden hayvan figürleri ise tek başlarına ve hareketli bir şekilde tasvir edilmiştir. İslamiyetten önceki hayvan mücadele sahnelerinde gruplar halinde ve oldukça hareketli halleri ile karşımıza çıkan hayvan figürleri ile benzerliklerinden bahsetmek mümkündür. Sivas Gök Medrese bezeme programında, dilimli yapraklar içerisinde ve profilden tasvir edilen aslan, ejder, koyun, at, fil, tavşan, sıçan, boğa ve köpek figürleri kabartılarak işlenmiştir. Niğde Sungurbey Cami bezeme programında yer alan ve Türk takvimi ile ilişkilendirilen sıçan, boğa, aslan, tavşan, ejder, at, maymun, koyun ve köpek figürlerinin yanı sıra balık ve fil gibi hayvan figürlerinin bazı uzuvlarının "S" şeklinde kıvrımlara dönüşerek gerçeklikten uzak yeni bir form kazanması dikkat çeker. Emir Saltuk Kümbeti, Karatay Han, Sivas Gök Medrese ve Niğde Sungur Bey Cami bezeme programında yer alan ejder figürlerini tasvir açısından değerlendirecek olursak sivri kulakları, badem gözleri ve iki yana kıvrılarak açılan ağızları ile ortak bir özellik yansıtırlar. Karatay Han, Sivas Gök Medrese ve Niğde Sungurbey Cami bezeme programında yer alan boğa figürleri tek başlarına, hareket halinde veya durağan halleri ile tasvir edilmiştir. Emir Saltuk Kümbeti bezeme programında yer alan boğa figürü ise, boynuzları arasında yer alan bir insan başından meydana gelen kompozisyon ile karşımıza çıkmaktadır.

¹⁶Mimari bezemede yer alan hayvan figürlerini On İki Hayvanlı Türk Takvimi ile ilişkilendiren araştırmacılar için bkz. (Öney, 1992: 48; Özkarcı, 2001: 59; Aslanapa, 2007: 91,99; Önkal, 2015: 31).

¹⁷ On iki hayvanlı takvim ile ilişkilendirilen bu kompozisyonlar farklı bir görüşe göre, Şamanizm, Burç veya takvim hayvanlarıyla ilişkili olmayıp, Vakvak adı verilen bir ağacın üsluplaştırmalar mimari bezemeye aktarılan örnekleri olduğu ileri sürülmüştür. Vakvak Üslubu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Yazar, 2007).

İnsanlık tarihi boyunca göç, savaş ve ticaret gibi çeşitli etkileşimler sonucunda toplumların kültür, inanç ve sanat değerleri farklı coğrafyalara taşınmıştır. Bunun sonucunda ise dini, kültürel ve sanatsal birikimler harmanlanarak ortak bir dil oluşturulmuştur. Orta Asya kültürünün etkisi ile Anadolu Türk İslam sanatına giren hayvan tasvirleri de bu ortak dillerden biridir. İslamiyet öncesi erken devir Türk sanatında, bozkır kültürünün önemli bir unsuru olan hayvanlar, gerek natüralist gerekse stilize biçimleriyle birçok eserde tasvir edilmiştir. Halı-kilim dokumaları, keçe yaygılar, ilkel silahlar ve at koşum takımları gibi birçok taşınabilir esere işlenen hayvan tasvirleri, estetik kaygının ötesinde daha çok Şamanizm inancına bağlı imgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonrasında ise, Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemine ait cami, türbe, medrese, mezar taşları yanı sıra küçük el sanatlarında (dokuma, madeni eserler ve minyatür vb.) karşımıza çıkan hayvan tasvirleri, erken devirlerde sahip olduğu bazı olumsuz anlamlarından ayrılarak yaygın bir şekilde kullanılmışlardır. Hayvan figürlerinin taşıdığı sembolik anlamlar değerlendirilirken meydana geldiği dönemin şartları ve geçirdiği etkileşimlerin yanı sıra yeniden yorumlandığı toplumun sahip olduğu dini inanış ve kültürel-sanatsal çevresi de göz önünde bulundurulmalıdır. Sonuç olarak, Anadolu taş tezyinatında "On İki Hayvanlı Türk Takvimi" ile ilişkilendirilen hayvan tasvirleri de zaman içerisinde takvimsel niteliğinden daha çok, kadim atalarımızdan kalan geleneğin devamı niteliğinde izlerini hâlâ sürdürmektedir.

Yazar Katkıları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Anadolu Taş Tezyinatında "On İki Hayvanlı Türk Takvimi" İle İlişkili Hayvan Tasvirleri: İkonografik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

Aksu Tezcan, B. (2018). "Sekizinci Yüzyıldan Günümüze Takvimlerimiz". *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, 2, s. 382-413.

doi:<https://doi.org/10.30563/turklad.426107>

Alsan, Ş. S. (2017). *Türk Mimari Süsleme Sanatında İkonografik Figürler*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Atalay, B. (1985). *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Bazin, L. (2011). *Eski Türk Dünyasında Kronoloji Yöntemleri*. (V. Köken, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Berkli, Y. (2007). "At Sembolizminin Türk Defin Geleneğindeki İzleri". *Ekev Akademi Dergisi*(30), s. 65-74.

- Berкли, Y. (2011). "Anadolu'daki Koyun, Koç ve At Heykel Biçimli Mezartaşlarında Görülen Damgalar: Kökenleri, Sanat Tarihindeki Yer ve Önemleri". *EKEV Akademi Dergisi*(46), s. 235-246.
- Bilici, K. (1983). "Anadolu Taş Tezyinatında HAYVAN ÜSLUBU (Erken Devir Örnekleri Üzerine Bir Deneme)". *Sanat Tarihi Dergisi*, 2(2), s. 19-27.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/std/issue/16505/172335> adresinden alındı
- Biray, N. (2010). "12 Hayvanlı Türk Takvimi-Zamana ve İnsana Hükmetmek-". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(39), s. 671-682.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2878/39667> adresinden alındı
- Chavannes, E. (2020). *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*. (M. Daş, Çev.) İstanbul: Selenge Yayınları.
- Çağatay, N. (1978). "Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1-2), s. 105-138.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/auifd/issue/71541/1151271> adresinden alındı
- Çay, A. (1983). *Anadolu'da Türk Damgası Koç Heykel-Mezar Taşları ve Türkler'de Koç-Koyun Meselesi*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Çaycı, A. (2019). *Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri*. Konya: Palet Yayınları.
- Çelik, A. (2008). "Sungurbey Camii (Niğde) Doğu ve Kuzey Taç Kapılarındaki Figürlerin İkonografik Değerlendirilmesi". *Sanat Dergisi*, 0(13), s. 1-16.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsfd/issue/2601/33467> adresinden alındı
- Çoruhlu, Y. (1993). "İslamiyetten Önceki Türk Sanatı'nda Hayvan Mücadele Sahneleri". *"Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar" Güner İnal'a Armağan*, s. 117-141.
- Çoruhlu, Y. (2000). "Türk Hayvan Takvimi". *M. Uğur Derman Armağanı Altmışbeşinci Yaşı Münasebetiyle Sunulmuş Tebliğler*, s. 221-253.
- Çoruhlu, Y. (2001). "At ve Koç/Koyun Şekilli Mezar Taşlarının Sembolizmi". *Toplumsal Tarih*(94), s. 35-42.
- Çoruhlu, Y. (2002). "Hun Sanatı". *Türkler* (Cilt 4, s. 81-124). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2006). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2016). *Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar-Orta ve İç Asya'nın Erken Devir Türk Mezar Mimarisi Üzerine Bir Deneme-*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çoruhlu, Y. (2019a). *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi I*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çoruhlu, Y. (2019b). *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi II*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Danık, E. (1990). *Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları .

- Denktaş, M. (2007). "Karatay Hanı". *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları* (s. 359-379). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Diyarbakirli, N. (1972). *Hun Sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Eberhard, W. (1996). *Çin'in Şimal Komşuları*. (N. Uluğtuğ, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. (İ. Birkan, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Esin, E. (1969). "Evren (Selçuklu Sanatı Evren Tasvirinin Türk İkonografisinde Menşeleri)". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*(1), s. 161-182.
http://isamveri.org/pdfs/bv/DOO113/1969/1969_ESINE.pdf adresinden alındı
- Esin, E. (2004). *Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Gündoğdu, H. (1993). "İkonografik Açından Türk Sanatında Rumi ve Palmetler". *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar" Güner İnal'a Armağan*, s. 197-211.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İsakov, A. (2013, Temmuz). "Kırgızlarda ve Moğollarda On İki Hayvanlı Takvim (VI.-XV. Yüzyıllar Arası)". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(6), s. 161-172.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/trkede/issue/13299/495878> adresinden alındı
- Karamağaralı, B. (1970). "Sivas ve Tokat'taki Figürlü Mezar Taşlarının Mahiyeti Hakkında". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi II*, s. 75-103.
- Karamağaralı, B. (1992). *Ahlat Mezar Taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Koca, S. (2002). "Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat". *Türkler* (Cilt 3, s. 8-53). içinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Mülayim, S. (2015). *Değişimin Tanıkları-Türk Sanatında İkonografik Dönüşümler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Mülayim, S. (2016). "İlhanlı Dönemi Anadolu Plastikinde Asya Çağrışımları". *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*(1), s. 275-295.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sema/issue/27099/281303> adresinden alındı
- Orkun, H. N. (1994). *Eski Türk Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (Cilt 6). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (2020). *İslamiyetten Önce Türk Kültür ve Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, S. (1962). "Selçuk Sanatında Çift Gövdeli Aslan". *Bellekten*, 26(103), s. 529-538.
<https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/3146/tur> adresinden alındı

- Ögel, S. (1964). "Anadolu Selçuklu Sanatının Önemli Bir Kaynağı: Gazne Sanatı". *Türk Kültürü Araştırmaları*(2), s. 197-205.
- Ögel, S. (1996). *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öney, G. (1968). "Anadolu Selçuk Sanatında Balık Figürü". *Sanat Tarihi Yıllığı*(2), s. 142-168.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusty/issue/34471/381807> adresinden alındı
- Öney, G. (1969). "Anadolu Selçuklu Sanatında Ejder Figürleri". *Bellekten*, 33(130), s. 171-192.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ttkbelleten/issue/73107/1193855> adresinden alındı
- Öney, G. (1970). "Anadolu Selçuk Mimarisinde Boğa Kabartmaları". *Bellekten*, 34(133), s. 83-100.
<https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/3359/tur> adresinden alındı
- Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Önkal, H. (2015). *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Özkarıcı, M. (2001). *Niğde'de Türk Mimarisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Roux, J. P. (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. (A. Kazancıgil, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. (A. Kazancıgil, & L. Arslan, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sözen, M. (1970). *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri* (Cilt 1). İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi.
- Şaman Doğan, N. (2013). "Niğde'deki Türk Dönemi (13.-15. Yüzyıl) Yapılarında Taç Kapı-Mihrap Tasarımı ve Bezeme İlişkisi". *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), s. 115-139.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41216/501959> adresinden alındı
- Tavkul, U. (2007). "Kültürel Etkileşim Açısından On İki Hayvanlı Türk Takviminin Yayılışı". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 25-45.
- Thomsen, W. (2010). "Moğolistan'daki Türkçe Kitabeler". *Türkiyat Mecmuası*, 3(0), s. 81-118.
- Turan, O. (2019). *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*. İstanbul: Ötüken.
- Ünal, R. H. (1982). *Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Taçpılar*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yavuz, Ş. (2001). "Karatay Hanı". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24, s. 474-475.
- Yazar, T. (2007). "Ortaçağ Anadolu Türk Mimari Bezemesinde Vakvak Üslubu". *Bilig*(42), s. 1-33.
- Yazar, T., & DüNDAR, A. (2000). "Türk-İslam Sanatında 'Horoz' İkonografisi". *Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), s. 213-235.

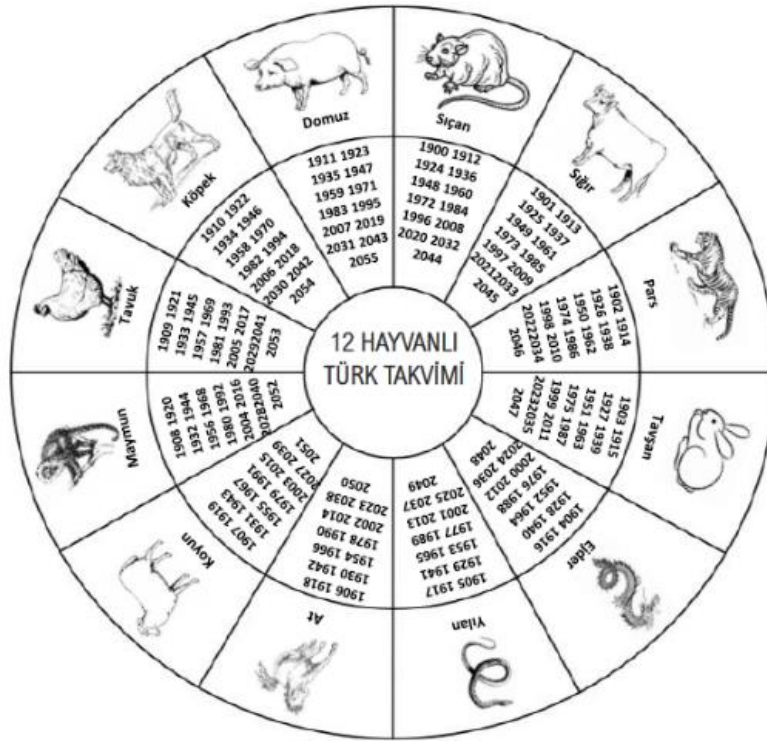
Extended Abstract

The animal is an important element for the Central Asian nomadic society living in proximity to nature. The animals they encounter in their daily lives and can observe appear as allegorical means of expression in many works of art. Central Asian society has developed a lifestyle appropriate to the geography and climate in which it lives. In the early periods, an economic activity based on animal husbandry was carried out by the Turks. The idea of domesticating and breeding the animals to which they have attached their whole lives has provided an opportunity to form a very close bond with animals and to recognize the power that animals possess. The fact that society, in which humans and animals have such a close relationship with each other, accepts animals as an image of religious power and a protective spirit, and the desire to use the power of the animal for its own benefit, has led to the emergence of an art style in which animal depictions are frequently included in time. In early Turkish art, animals, an important element of steppe culture, were depicted in many works in both naturalistic and stylized forms. The animal depictions engraved on many portable works such as carpet-rug weavings, felt bows, primitive weapons and horse harnesses appear as images more connected to the belief in shamanism than aesthetic concerns. In addition to the animals encountered in nature, this style, which is reflected in many works from daily use items to primitive weapons, is called "Animal Style", which depicts legendary animals with symbolic meanings such as power, protection, and talismans. The main reason for the birth of the animal style is the opportunities and religious beliefs offered by the cultural geography on which it is lived. As a result of various interactions such as migration, war and trade throughout human history, the culture, belief, and art values of societies have been carried to different geographies. As a result, religious, cultural, and artistic accumulations were blended, and a common language was formed. With the influence of Central Asian culture, animal depictions that entered Anatolian Turkish Islamic art are one of these common languages. The traces of the Central Asian "Animal Style" are clearly seen in the animal depictions that appear in different forms in Anatolian Turkish Islamic art, both in religious and civil architecture and in small handicrafts. It has created a new synthesis by combining the culture, faith and art accumulations that started in Central Asia and were constantly fed in the vast lands extending to Iran with the cultural and artistic values of the indigenous peoples living in Anatolia. In Anatolian stone decoration, vegetative, geometric, and figurative ornamental compositions, which have their origin in pioneering and contemporary art circles, have been processed intensively with great mastery and fine taste. These compositions, which have a rich diversity, can be considered as a reflection of the worldviews adopted by the Turks. The symbolic meanings of the animal figures that appear in the Anatolian stone decoration can be explained by associating them with Shamanism, Planet-Sign, Mythology, and the Turkish Calendar with Twelve Animals. Central Asian society has a broad knowledge of nature and animals. The experience of Central Asian society in its daily life and the close relationship established with animals have turned into calendar elements over time. For the Central Asian Turkish community, important events such as wars, migrations, tracking hunting times and burial ceremonies created the need to keep time recorded. Therefore, it was inevitable for a society that observes and knows animals well to use a calendar in which the years were grouped with animal names, and the Turkish Calendar with Twelve Animals was developed in this direction. Beyond the need to record time, the cyclical movement of the calendar provides experience of events that will take place in the coming years. The Turkish Calendar with Twelve Animals is a system consisting of twelve-year cycles and each year is referred to by the name of the animal. In the calendar, which consists of a twelve-year cycle, each year is referred to by the name of an animal. The names of the animals that make up the years in the calendar are respectively, rat, bull, lion, rabbit, dragon, snake, horse, sheep, monkey, chicken, dog and pig. In this study, the iconography of the animal figures in the stone decoration of Erzurum Emir Saltuk Mausoleum, Kayseri Karatay Khan, Sivas Gok Madrasah and Nigde Sungurbey Mosque and associated with the Turkish Calendar with Twelve Animals was emphasized. Animal figures associated with the Turkish calendar are depicted on the structures, albeit incompletely repeated. Animal figures, which appear as an allegorical narrative tool on the structures, have been

widely used in the early periods by separating from some of their negative meanings. When evaluating the symbolic meanings of animal figures, the conditions of the period in which they occurred and the interactions they underwent, as well as the religious belief and cultural-artistic environment of the society in which they were reinterpreted, should be taken into consideration. As a result, the animal depictions associated with the "Turkish Calendar with Twelve Animals" in the Anatolian stone decoration still maintain their traces over time as a continuation of the tradition left by our ancient ancestors rather than their calendar nature.

Görseller

Görsel 1: On İki Hayvanlı Türk Takvimi

Görsel 2: Erzurum Emir Saltuk Kumbeti

Görsel 3: Emir Saltuk Kumbeti, Niş İçerisinde Birbirine Düğümlü Ejder Figürü

Görsel 4: Emir Saltuk Kümbeti, Niş İçerisinde Yer Alan Tavşan Figürü

Görsel 5: Emir Saltuk Kümbeti, Niş İçerisinde Yer Alan Kartal Figürü

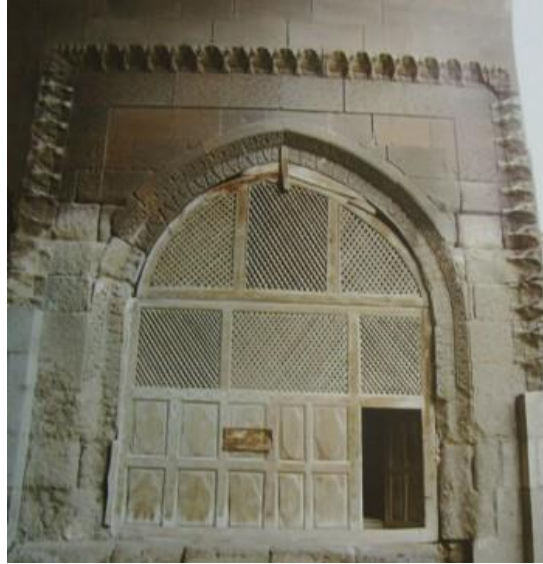
Görsel 6: Emir Saltuk Kümbeti, Boynuzları Arasında İnsan Başı Bulunan Boğa Figürü

Görsel 7: Karatay Han Avlu Giriş Eyvanı

(<https://www.kayserigezi.net/kayseri-tarihi-yerler/karatay-kervansarayi-117>)

Görsel 8: Karatay Han Çeşme Eyvanı

(<http://www.turkishhan.org/karatay.htm>)

Görsel 9: Karatay Hanı, Mukarnashlı Nişler İçerisinde Yer Alan Hayvan Figürleri

(<https://www.kayserigezi.net/blog/karatay-han-3861>)

Görsel 10: Karatay Hanı, Mukarnashlı Nişler İçerisinde Yer Alan Geyik Figürü Detay

Görsel 11: Karatay Hanı, Mukarnashlı Nişler İçerisinde Yer Alan Aslan Figürü Detay

Görsel 12: Karatay Hanı, Mukarnashlı Nişler İçerisinde Yer Alan Fil Figürü Detay (M. Denktaş'tan)

Görsel 13: Sivas Gök Medrese, Basık Kemerli Giriş Açıklığı

Görsel 14-15: Sivas Gök Medrese, Dilimli Yapraklar İçerisinde Yer Alan Hayvan Tasvirleri

Görsel 16: Sivas Gök Medrese, Dilimli Yapraklar İçerisinde Yer Alan Hayvan Tasvirleri (S. Mülayim'den)

Görsel 17: Niğde Sungurbey Camii

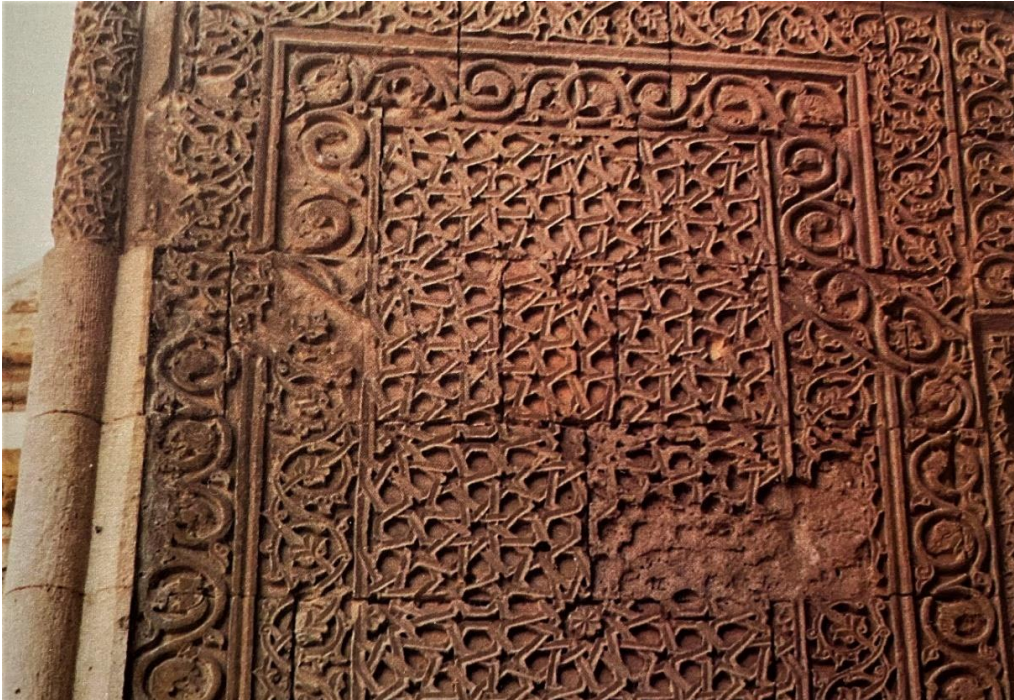

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nigde/gezilecek yer/sungurbey-cam>

Görsel 18: Sungurbey Cami Doğu Taç Kapısı Kuzey Duvarında Yer Alan Mihrabiye ve Bezemeli Pano

(<https://www.dunyabizim.com/gezi-mekan/10-fotograf-ta-nigde-sungurbey-camii-h30002.html>)

Görsel 19: Kıvrık Dalların Uçlarında Bitkisel Formlara Dönüşen Stilize Hayvan Tasvirleri

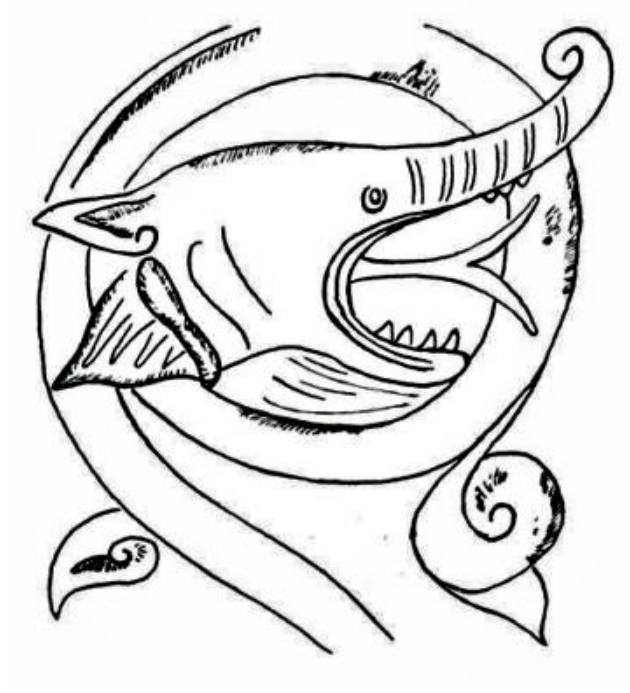
(M. Özkarcı'dan)

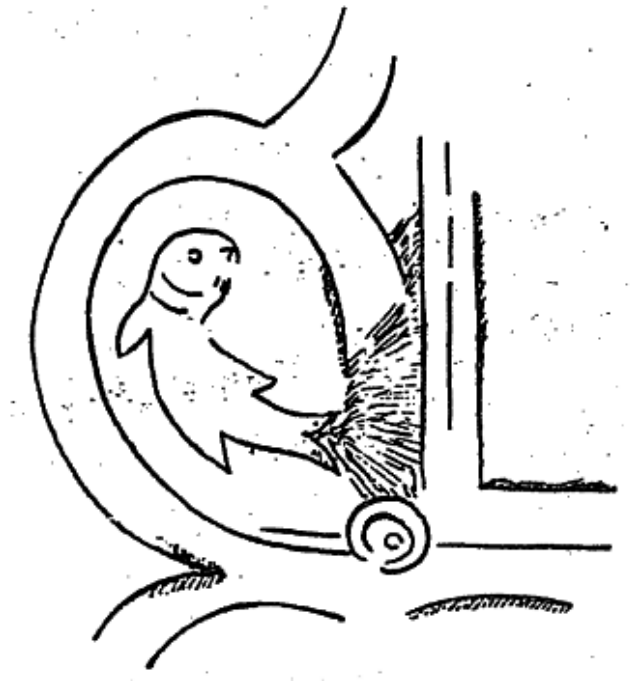
Görsel 20: Kıvrım Dallar Arasında Yer Alan Sıçan Figürü (A. Çelik'ten)

Görsel 21: Kıvrım Dallar Arasında Yer Alan Tavşan Figürü (A. Çelik'ten)

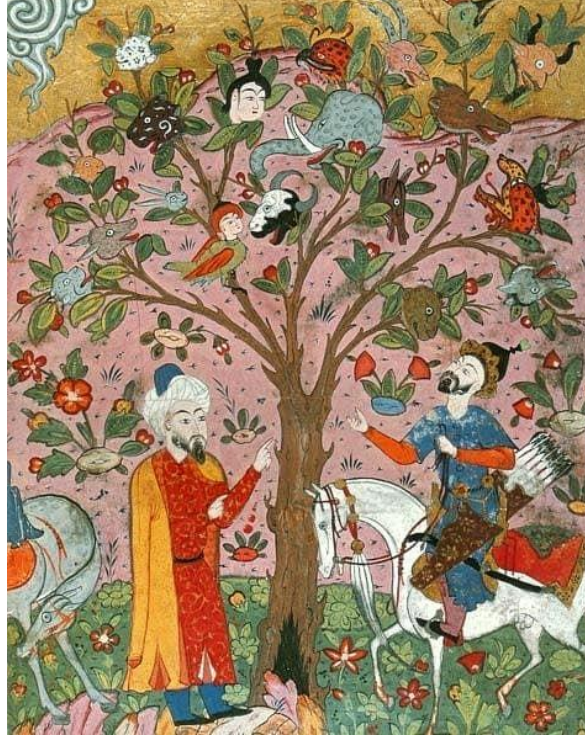

Görsel 22: Sungurbey Cami Doğu Taç Kapısı Yan Duvarlarındaki Bezemeli Panolarda Yer Alan Ejder Figürü (G. Öney'den)

Görsel 23: Sungurbey Cami Doğu Taç Kapısı Yan Duvarlarındaki Bezemeli Panolarda Yer Alan Balık Figürü (G. Öney'den)

Görsel 24: Vakvak Ağacı

(<https://www.facebook.com/SanatTarihiPlatformu/photos/pcb.1358788774509170/1358788514509196/?type=3&theater>)